

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav českých dějin
Historické vědy – české dějiny

Luděk Březina

MEZI KRÁLEM A STAVY

**Dolnolužické zemské fojtství na prahu novověku
(1490–1620)**

BETWEEN KING AND ESTATES

**Lower Lusatian Land Administration on the Threshold of the Modern Age
(1490–1620)**

Disertační práce

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Lenka Bobková, CSc., Dr.h.c.

Praha 2011

Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Abstrakt

Disertace se snaží popsat nejdůležitější proměny Dolní Lužice a kompetencí zemských fojtů v letech 1490 až 1620. Vychází ze srovnání situace ve všech zemích České koruny, zejména pak v Čechách, přičemž zvláštní pozornost je věnována popisu rodinného zázemí, rodinných poměrů, kariéry a činnosti jednotlivých zemských fojtů. Práce zkoumá také důvody, které vedly české krále ke jmenování zemských fojtů, a pokouší se odpovědět na otázku, do jaké míry zemští fojtové ovlivňovali dění v Dolní Lužici. Dolnolužické stavy hrály též velmi důležitou roli, což si ve sledovaném období museli opakovaně uvědomovat jak zemští fojtové, tak i čeští králové. Z tohoto důvodu se disertace zaměřuje na zemské fojty jako na mocenské zprostředkovatele mezi králi a stavy.

Klíčová slova

raný novověk, Česká koruna, Dolní Lužice, zemská správa

Abstract

The PhD thesis tries to describe the main changes in Lower Lusatia and the operation of the land administrators between 1490 and 1620. It is based on comparison of the situation in all Lands of the Czech Crown, namely in Bohemia, whereas special attention is paid to the description of the family background, family relationships, the career life and agenda of individual administrators. The thesis also researches the reasons which led Czech Kings to the appointment of land administrators and tries to answer the question how much land administrators influenced events in Lower Lusatia. The Lower Lusatian estates played an important role as well and both, land administrators and Czech Kings, could repeatedly experience their increasing power during the monitored period. For this reason the PhD thesis is focused on land administrators as mediators of power between kings and estates.

Key words

Early Modern Age, Czech Crown, Lower Lusatia, land administration

Zabývat se dějinami znamená budovat mosty mezi minulostí a přítomností, pozorovat přítom oba břehy a být činný na obou zároveň.¹

Bernhard Schlink

Dějiny nejsou zapečetěnou hrobkou, nýbrž živým proudem, který nese i nás a protéká našimi životy.²

Tomáš Halík

Prameny – mnoho pramenů, velmi různorodé prameny – číst pozorně: Pro historika neexistuje žádná lepší metoda, jak vyvinout nutnou sensibilitu pro dějinné souvislosti a vyškolit oko pro skutečnosti, které jiní přehlédnou. Žádná sebelepší kniha nějakého historika nemůže nahradit bezprostřední představu, kterou lze získat z četby pramenů. Je to stejný rozdíl jako mezi někým, kdo čte průvodce o Paříži, a někým, kdo v Paříži žije nebo Paříž navštíví.³

Volker Sellin

---

¹ Bernhard SCHLINK, *Předčítač*, přel. Tomáš Kafka, Praha 2002³, s. 172.

² Tomáš HALÍK, *Oslovit Zachea*, Praha 2003, s. 155.

³ Volker SELLIN, *Einführung in die Geschichtswissenschaft*, Göttingen 1995, s. 54.

OBSAH

PŘEDMLUVA	6
I. ÚVOD	9
II. DOLNÍ LUŽICE, ZEMŠTÍ FOJTOVÉ A STAVY VE STŘEDOVĚKU	19
1. Zápasy o Dolní Lužici do poloviny 15. století	19
2. Dolní Lužice mezi Českou a Uherskou korunou	28
III. DOLNOLUŽICKÉ ZEMSKÉ FOJTSTVÍ ZA VLÁDY JAGELLONSKÝCH KRÁLŮ (1490–1526)	40
1. Česká koruna v roce 1490	40
2. Jindřich III. z Plavna a jeho rod	48
3. Zápas o Spremberg a biberštejnské dědictví	51
4. Zikmund Jagellonský a privilegium z roku 1507	55
5. Jiří ze Šelmberka a Trnavský rozsudek	61
6. Jindřich Tunkl z Brníčka a ze Zábřeha	66
7. První léta Jindřicha Tunkla z Brníčka v úřadu zemského fojta	74
IV. DOLNOLUŽICKÉ ZEMSKÉ FOJTSTVÍ NA POČÁTKU HABSBURSKÉ VLÁDY (1526–1555)	82
1. Nástup Habsburků	82
2. Odraz Ferdinandovy vládní koncepce v Dolní Lužici	89
3. Odkaz Jindřicha Tunkla z Brníčka	101
4. Minckwitzovo intermezzo	108
5. Albrecht Šlik	113
6. Povinnosti Albrechta Šlika v úřadu zemského fojta	118
7. Šmalkaldská válka a její následky	126
8. Albrecht Šlik mezi králem a stavy	135
V. DOLNOLUŽICKÉ ZEMSKÉ FOJTSTVÍ VE ZNAMENÍ STAVOVSKÉ PŘEVAHY (1555–1620)	141
1. Nástup Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic	141
2. Nový zápas o biberštejnské dědictví	147
3. Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic v úřadu zemského fojta	152
4. Založení zemského hejtmanství	160
5. Jaroslav Libštejnský z Kolovrat	166
6. Zemské fojtství bez zemského fojta	172
7. Dolnolužické stavy, Karel z Kittlitz a privilegium z roku 1598	182
8. Jindřich Anselm z Promnic	188
9. Zemské fojtství a stavy před vypuknutím třicetileté války	191
10. Dolní Lužice na počátku třicetileté války	196
VI. ZÁVĚR	201
VII. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	207
1. Archivní prameny	207
2. Vydané prameny	209
3. Literatura	213
VIII. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	235
IX. MAPY	237

PŘEDMLUVA

První nepatrné krůčky k napsání této disertační práce byly podniknuty již v roce 1999, kdy jsem ve třetím ročníku svého řádného magisterského studia začal navštěvovat seminář k dějinám šlechty a vedlejších zemí České koruny ve 14. až 16. století, který na Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy vedla dnes již profesorka PhDr. Lenka Bobková, CSc., Dr.h.c. Nebudu zastírat, že v té době jsem o vedlejší země velký zájem neměl a že jsem se chtěl věnovat české šlechtě na prahu novověku. Lenka Bobková mi však vysvětlila, že i ve vedlejších zemích je možné bádát o české šlechtě, a navíc byla toho názoru, že by byla škoda nevyužít mého druhého oboru, germanistiky, který jsme v ročníku v kombinaci s historií studovali už jen čtyři. Před argumenty Lenky Bobkové jsem nakonec ustoupil a souhlasil s tím, že budu zkoumat dějiny úřadu dolnolužického zemského fojta, o němž jsem tehdy nevěděl zhola nic. Z důvodu neznalosti tématu jsem ani nebyl schopen klást si otázky, na něž bych potom mohl hledat odpovědi.

Mé prvotní tápání prohlubovala i skutečnost, že jsem kromě základní příručky k dějinám Dolní Lužice od Rudolfa Lehmana a jeho článku o zemských fojtech neměl v ruce nic, o co bych se mohl opřít. Obě zmíněné práce sice nabízely odkazy na další literaturu, ale ta se zdála natolik speciální nebo v našich podmínkách natolik obtížně dostupná, že se má skepse ke zpracovatelnosti tématu jen prohlubovala. Záchranu jsem si proto sliboval od studia v Berlíně, protože jsem od Lenky Bobkové věděl, že v nedaleké Postupimi jsou uloženy prameny k dějinám úřadu zemského fojta. Abych se však mohl k pramenům dostat, bylo potřeba nejdříve získat stipendium, což však nebylo úplně jednoduché, když všechny žádosti, které jsem vytrvale podával, zůstávaly oslyšeny. Teprve prof. PhDr. Alena Šimečková, CSc., tehdejší vedoucí Katedry germanistiky, nederlandistiky a nordistiky, k jejímž posledním žákům se hrdě hlásím, mi spolu s PhDr. Evou Berglovou zprostředkovala pobyt na Humboldtově univerzitě v Berlíně, který jsem v rámci programu Erasmus/Socrates absolvoval v letním semestru 2001.

Během šestiměsíční stáže v Německu, která pro mne byla v mnoha ohledech přelomová, jsem pomalu začal pronikat do dolnolužických dějin a seznamovat se s relevantní literaturou. Nebylo to snadné, protože moje němčina tehdy ještě ani zdaleka nebyla na takové úrovni, abych byl schopen číst s úplným porozuměním často složité odborné texty, okořeněné dlouhými souvětími, rozvinutými vazbami a vzácnými výrazy. Nicméně pomalu se mi to dařilo a bylo potřeba učinit další krok, totiž vydat se do Braniborského zemského hlavního archivu, jehož badatelna ještě sídlila v Oranžerii poblíž známého zámku Sanssouci. Ačkoli název nedalekého zámku Fridricha II. Velikého byl vcelku slibný, bezstarostně jsem se tam rozhodně necítil. Šel jsem do úplně neznámého prostředí, nevěděl jsem, jaké prameny mohu očekávat.

V lístkovém inventáři fondu zemského fojtvství mne hned při prvním letmém nahlédnutí vedle jiných položek zaujala lenní kniha Albrechta Šlika z let 1541 až 1548. Této knize jsem

také věnoval podstatnou část svého několikatydenního archivního studia v Postupimi, přestože jsem věděl o tom, že ji ve formě regist už v sedmdesátých letech 20. století zpřístupnil Rudolf Lehmann, nestor dolnolužického dějepisectví. Můj zájem o ni byl dán i ryze pragmatickými důvody. Na rozdíl od jiných pramenů totiž byla napsána relativně čitelným písmem. Slovo relativně zde má hluboký význam. Ještě dnes mám totiž v živé paměti, jak jsem v postupimské Oranžerii pět hodin svého prvního skutečně badatelského dne strávil s několikařádkovým listem, v němž jsem každé písmeno luštil několik minut bez nároku na to, že s námahou poskládaným slovům a větám v rané nové horní němčině i přes absolvování tří seminářů k vývoji jazyka a dvousemestrální hutné přednášky profesorky Šimečkové nakonec vůbec porozumím. V situacích naprosté beznaděje jsem zuřivě listoval ve *Slovníku středověké němčiny pro historiky*, který mi daroval jeho autor prof. PhDr. Václav Bok, CSc., ve stavech ještě horších jsem vybíhal před badatelnu a vzpomínaje na Lenku Bobkovou jsem přesvědčoval sám sebe, že se nemohu vrátit do Prahy, aniž bych nějaké prameny přečetl a se svou prací postoupil dopředu.

V září roku 2001, kdy jsem Berlín opouštěl, jsem si s sebou nakonec odvážel několik bloků hustě popsaných excerpty z pramenů a spoustu kopií u nás nedostupné literatury. Tento materiál sice ani zdaleka nestačil k napsání diplomové práce a musel být, jak se záhy ukázalo, následně doplněn dlouhým bádáním v dnešním pražském Národním archivu a Národní knihovně, ale mně dal jistotu, že svůj výzkum budu moci v blízké budoucnosti ukončit. Čas a soustředění na sepsání diplomové práce mi poskytl až v letním semestru 2003 čtyřměsíční studijní pobyt v Jeně, financovaný z prostředků spolkové země Durynsko, kde jsem se podobně jako Friedrich Schiller, po němž je tamní univerzita pojmenována, cítil velmi dobře.

Svou diplomovou práci, která se zabývala dolnolužickým zemským fojsttvím za úřadování Albrechta Šlika v letech 1540 až 1555, jsem obhájil v září 2003 a od října nastoupil do doktorského studia, jehož závěrečným výsledkem je předkládaná disertace. Už v prvním ročníku jsem chtěl své studium z ekonomických důvodů ukončit a patrně bych tak byl býval učinil, kdybych byl nezískal stipendium od nadace ZEIT-Stiftung, která mne velkoryse podporovala dalších dva a půl roku. Velkou zásluhu na získání tohoto stipendia měl vedle mých dvou velkých podporovatelek, profesorky Bobkové a profesorky Šimečkové, která mne na existenci ZEIT-Stiftung a jejího programu pro doktorandy zabývající se dějinami střední a východní Evropy upozornila, také profesor Winfried Eberhard z Lipska, jenž mi poskytl nejen těžko docenitelné rady k vylepšení mého projektu, ale zároveň napsal i velmi vstřícné doporučení, aniž by mne kdy viděl. Podpora nadace ZEIT-Stiftung ovšem nespočívala pouze ve finančních prostředcích, nýbrž i ve dvou seminářích, z nichž jeden se konal v Kaliningradu a druhý v Českých Budějovicích. Oba semináře mi pomohly lépe formulovat teze mé práce a klást si další otázky. Zvláště podnětné byly připomínky profesora Eberharda, z něhož jsem měl v některých okamžicích neklamný pocit, že chápe význam mého výzkumu lépe než já sám a lépe než já sám ví, co dělat dál, na co se zaměřit.

Velkorysost nadace ZEIT-Stiftung měla i svou stinnou stránku. Doba trvání finanční podpory se mi zprvu zdála tak dlouhá, že jsem se rozhodl své původní zadání rozšířit

a k archivním rešeršům přistoupit opravdu důkladně. Výsledkem bylo, že jsem sice prošel téměř všechny relevantní prameny, ale ani za dva a půl roku jsem nebyl schopen svou disertaci dokončit. Vedle toho jsem pochopitelně musel vyřizovat i řadu dalších povinností, které mne od psaní odváděly. Moje žena Lucie však naštěstí získala od nadace Robert-Bosch-Stiftung stipendium pro budoucí vedoucí pracovníky ze střední a východní Evropy, v jehož rámci vykonala mimo jiné dvě stáže na spolkových ministerstvech v Berlíně, kam jsem ji mohl doprovázet a podstatnou část přítomné rozpravy napsat. Její dokončení by pak nebylo myslitelné bez výzkumného záměru *České země uprostřed Evropy v minulosti a dnes*, realizovaného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, do něhož jsem byl zapojen.

Po krátkém vylíčení příběhu vznikání předkládané disertace se sluší, abych také stručně, ale o to upřímněji poděkoval zejména všem subjektům, za jejichž finančního přispění tato práce vznikla, a dále všem, kteří mne nějakým, byť i nepatrným způsobem podporovali. Jejich celkový výčet by ovšem byl tak dlouhý – a patrně nikdy úplný –, že na něj na tomto místě raději rezignuji. Přesto si neodpustím velké a zcela osobní poděkování dvěma ženám, které vznikání disertace sledovaly od samého počátku. První patří profesorce Lence Bobkové a druhé mé ženě Lucii. Právě Lucii a svým rodičům věnuji tuto práci s láskou a v hluboké úctě.

I. ÚVOD

V roce 1963 vyšla ve sborníku k 65. narozeninám Otto Brunnera programová studie, v níž její autor Dietrich Gerhard upozornil na důležitost výzkumu raně novověkých úřadů mezi králem a stavy a jejich držitelů, které zcela záměrně neoznačoval termínem *úředník*. V souvislosti s tehdejšími intenzivními diskusemi o absolutismu a formování moderního státu považoval tento německý historik za zásadní objasnění problému, do jaké míry je možné na držitele dotčených úřadů pohlížet jako na výkonné orgány korunní moci a do jaké míry v nich lze naopak vidět úředníky v pozdějším slova smyslu. Přitom upozornil na skutečnost, že je potřeba současně osvětlit, v jakém vztahu byl úřad a jeho držitel ke stavovské společnosti. Při řešení takto široce vymezeného badatelského problému se mu přitom zdálo účelné formulovat čtyři základní okruhy, s nimiž se ve své rozpravě snažil také vypořádat. Dietricha Gerharda v první řadě zajímalo, jakým způsobem se politicky organizované stavy snažily prosazovat svůj vliv na obsazování a fungování raně novověkých úřadů. Následně se pokusil shrnout, jak jednotliví zájemci odůvodňovali své nároky na obsazení úřadů, a vyzdvihl přitom význam rodinných vazeb, koupě a dědičnosti. Autor citované studie se dále snažil upozornit na zvláštnosti úřadů mezi králem a stavy v kontextu vzdělání a postavení jejich personálu a organizace kanceláře a na závěr si položil otázku, do jaké míry lze držitele raně novověkých úřadů považovat za zvláštní stav.⁴

Studie Dietricha Gerharda byla inspirativní i pro Thomase Klingebiel, který v úvodní kapitole své rozsáhlé habilitační práce, vydané v roce 2002, nejdříve vypočítal slabiny konceptu sociální disciplinace Gerharda Oestreicha a konfesionalizace Wolfganga Reinharda a Heinze Schillinga, aby posléze držitelům raně novověkých zeměpanských úřadů připsal mnohem významnější roli v procesu formování moderního státu. Thomas Klingebiel zdůraznil, že držitelé zeměpanských úřadů v žádném případě nebyli pouhými agenty monopolního, do lokálních poměrů zasahujícího státu, jak v návaznosti na Maxe Webera tvrdili mnozí historikové, nýbrž spíše zástupci svého pána, který byl na lokální úrovni sice většinou nejsilnějším, ale nikoli jediným mocenským faktorem. Postavení a síla držitelů těchto úřadů se proto častěji odvíjela od jejich osobní autority a politické obratnosti než od jejich služebního postavení. Vycházeje z této premisy, uzavřel Thomas Klingebiel své úvahy konstatováním, že působení držitelů raně novověkých úřadů je možné osvětlit pouze v souvislosti s působením ostatních mocenských faktorů v daném teritoriu. Z tohoto důvodu také navrhol, aby se historikové zajímali o vztahy držitelů úřadů k centrálním zeměpanským orgánům, k zemským stavům, k poddaným apod., a doporučoval, aby se současně zaměřili na institucionální, materiální a lidské zdroje, o něž se mohli při prosazování své vlastní moci opírat. Vedle této makrohistorické roviny výzkumu však Thomas Klingebiel

---

⁴ Srov. Dietrich GERHARD, *Amtsträger zwischen Krongewalt und Ständen – ein europäisches Problem*, in: *Alteuropa und die moderne Gesellschaft. Festschrift für Otto Brunner*, Göttingen 1963, s. 230–247.

vyzdvihl také význam mikrohistorického přístupu k bádání, který by měl pomoci odkrýt osobní svět a sociální vztahy držitelů raně novověkých úřadů.⁵

Podobně jako Thomas Klingebiel nahlížel na držitele úřadů na lokální úrovni v jedné ze svých studií i Stefan Brakensiek, který zvláště zdůraznil jejich zprostředkovatelskou roli na pomezí rozličných mocenských sfér, zejména pak mezi stavovským a dvorským prostředím.⁶ Na jiném místě došel stejný autor k názoru, že „manažerské kvality“ držitelů lokálních úřadů, jejich schopnost uřídit vyjednávací procesy a vyvažovat rozličné zájmy byly rozhodující pro specifické projevy raně novověké státnosti. Německý historik k popisu postavení držitelů úřadů na lokální úrovni, které označil též termínem „makléři moci“, doporučil použití variabilní matrice tvořené třemi rovinami. První rovina pojednává o základech lokální moci a sahá od zapojení držitele lokálního úřadu do teritoriální správy se zeměpánem na vrcholu přes vztahy k mocenským konkurentům z řad šlechty a církve až k zacházení s lokálními korporacemi a místními vrchnostmi. Druhá rovina zahrnuje režim úředních úkonů se svými normami a postupy. Třetí rovina pojednává o kulturních podmínkách vrchnostenské činnosti, o symbolických formách nadřazenosti a podřazenosti, o spolupráci a tím i o etických referenčních bodech legitimního jednání.⁷

Už před navržením právě popsané variabilní matrice, která by měla být používána flexibilně, se Stefan Brakensiek spolu s Josefem Hrdličkou a Andrásem Várim velmi intenzivně zasazoval o to, aby badatelé při výzkumu držitelů raně novověkých úřadů vycházeli z perspektivy soustředěné na samotné aktéry. Jmenovaní historikové tým nevyzývali k pouhému uplatnění prosopografické metody, neboť ta je v bádání o úřadech běžná již poměrně dlouho, nýbrž doporučovali, aby se výzkum mnohem více než dříve zaměřil na

---

⁵ Srov. Thomas KLINGEBIEL, *Ein Stand für sich? Lokale Amtsträger in der Frühen Neuzeit. Untersuchungen zur Staatsbildung und Gesellschaftsentwicklung im Hochstift Hildesheim und im älteren Fürstentum Wolfenbüttel*, Hannover 2002 (Veröffentlichungen der Historischen Kommission für Niedersachsen und Bremen; 207), zde zvl. s. 11–26. Dále srov. Heinz SCHILLING, *Die Konfessionalisierung von Kirche, Staat und Gesellschaft – Profil, Leistung, Defizite und Perspektiven eines geschichtswissenschaftliches Paradigmas*, in: Wolfgang REINHARD – Heinz SCHILLING (edd.), *Die katholische Konfessionalisierung*, Gütersloh 1995 (Schriften des Vereins für Reformationsgeschichte; 198), s. 1–49; Joachim BAHLCKE – Arno STROHMEYER (edd.), *Konfessionalisierung in Ostmitteleuropa. Wirkungen des religiösen Wandels im 16. und 17. Jahrhundert in Staat, Gesellschaft und Kultur*, Stuttgart 1997 (Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropa; 7); Wolfgang REINHARD, *Sozialdisziplinierung – Konfessionalisierung – Modernisierung. Ein historiographischer Diskurs*, in: Nada BOŠKOVSKA LEINGRUBER (ed.), *Die frühe Neuzeit in der Geschichtswissenschaft. Forschungstendenzen und Forschungserträge*, Paderborn – München – Wien – Zürich 1997, s. 39–55.

⁶ Srov. Stefan BRAKENSIEK, *Herrschaftsvermittlung im alten Europa. Praktiken lokaler Justiz, Politik und Verwaltung im internationalen Vergleich*, in: Stefan BRAKENSIEK – Heide WUNDER (edd.), *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa*, Köln – Weimar – Wien 2005, s. 1–21.

⁷ Srov. Stefan BRAKENSIEK, *Lokale Amtsträger in deutschen Territorien der Frühen Neuzeit. Institutionelle Grundlagen, akzeptanzorientierte Herrschaftspraxis und obrigkeitliche Identität*, in: Roland G. ASCH – Dagmar FREIST (edd.), *Staatsbildung als kultureller Prozess. Strukturwandel und Legitimation von Herrschaft in der Frühen Neuzeit*, Köln – Weimar – Wien 2005, s. 49–67. K symbolické komunikaci programové studie Barbara STOLLBERG-RILINGER, *Zeremoniell, Ritual, Symbol. Neue Forschungen zur symbolischen Kommunikation in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, in: ZHF 27, 2000, s. 390–405; TÁŽ, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe – Thesen – Forschungsperspektiven*, in: ZHF 31, 2004, s. 489–527.

interakce mezi aktéry v rámci i vně institucí.⁸ Tento přístup velmi dobře koresponduje se současnou hlavní tendencí bádání o správních dějinách, které se soustředí na správní praxi nahlíženou z nejrozmanitějších úhlů a které správu chápou jako splet' vztahů a komunikační praxe, v níž nedocházelo pouze k jednoduchému a jednosměrnému plnění příkazů.⁹

Pro výzkum zvláště neformálních vztahů mezi aktéry se vhodnou ukázala metoda analýzy sociálních sítí, jejímž průkopníkem v oblasti historických věd je Wolfgang Reinhard, který koncept síťování použil už v sedmdesátých letech 20. století při bádání o římské oligarchii kolem roku 1600 a později ho dále rozvinul. Pro koncept síťování je klíčovým z mikroekonomie odvozený pojem mikropolitika (*Mikropolitik*), kterým Wolfgang Reinhard rozumí více či méně plánovité nasazení neformálních osobních vztahů k politickým účelům, přičemž obsazení místa a hodnota jeho držitele je z politického hlediska zpravidla důležitější než činnost, kterou tato osoba následně vykonává. Neformální sociální vztahy vyplývají z určité skupinové solidarity, jejímž krajním případem je příbuzenství. Vedle pokrevního příbuzenství (*Blutverwandschaft*) se k neformálním sociálním vztahům řadí ještě shodný teritoriální původ (*Landsmannschaft*) a umělé příbuzenství (*künstliche Verwandschaft*), jehož základem je například švagrovství či kmotrovství. Skupinová solidarita a příbuzenství jsou potencionálním předpokladem pro aktuální interpersonální vztahy, které probíhají podle dvou vzorců, jež se mohou rovněž stabilizovat. Jedná se o nerovný klientelismus či patronát (*Patron-Klient-Beziehungen*) s vertikální solidaritou zúčastněných a rovné přátelství (*Freundschaft*) s horizontální solidaritou.¹⁰

---

⁸ Srov. Stefan BRAKENSIEK – Josef HRDLIČKA – András VÁRI, *Frühneuzeitliche Institutionen in ihrem sozialen Kontext. Praktiken lokaler Politik, Justiz und Verwaltung im internationalen Vergleich*, in: Frühneuzeit-Info 14, 2003, Heft 1, s. 90–102, zde zvl. s. 90–91. Podobně např. Christian HESSE, *Amtsträger der Fürsten im spätmittelalterlichen Reich. Die Funktionsebenen der lokalen Verwaltung in Bayern-Landshut, Essen, Sachsen und Württemberg 1350–1515*, Göttingen 2005 (Schriftenreihe der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften; 70), s. 17–19. Z prosopograficky pojatých studií centrálních úřadů na území Sváté říše římské národa německého na prahu novověku srov. Walter BERNHARDT, *Die Zentralbehörden des Herzogtums Württemberg und ihre Beamten 1520–1629*, Stuttgart 1972 (Veröffentlichungen der Kommission für geschichtliche Landeskunde in Baden-Württemberg; B/70); Maximilian LANZINNER, *Fürst, Räte und Landstände. Die Entstehung der Zentralbehörden in Bayern 1511–1598*, Göttingen 1980 (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte; 61). K prosopografii obecně srov. Jiří STOČES – Jana BOROVIČKOVÁ, *Nové metody – prosopografie*, in: Ludmila SULITKOVÁ – Hana BARVÍKOVÁ – David PAZDERA (edd.), *Studie a články k dějinám vědy a vědeckých institucí*, Praha 2002, s. 47–61; Martin NODL, *Dějepisectví mezi vědou a politikou. Úvahy o historiografii 19. a 20. století*, Brno 2007 (Dějiny a kultura; 14), s. 173–201.

⁹ Srov. Joachim EIBACH, *Verfassungsgeschichte als Verwaltungsgeschichte*, in: Joachim EIBACH – Günther LOTTES (edd.), *Kompass der Geschichtswissenschaft. Ein Handbuch*, Göttingen 2002 (UTB für Wissenschaft; 2271), s. 142–151, zde s. 147–150. Z českých prací je velmi inspirativní studie Josef HRDLIČKA, *Úředník*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 216–238.

¹⁰ Srov. Wolfgang REINHARD, *Amici e creature. Politische Mikrogeschichte der römischen Kurie im 17. Jahrhundert*, in: QFIAB 76, 1996, s. 308–334, zde zvl. s. 312–313. K použití metody analýzy sociálních sítí též S. BRAKENSIEK – J. HRDLIČKA – A. VÁRI, *Frühneuzeitliche Institutionen in ihrem sozialen Kontext*, s. 91–93. České výzkumy opírající se o interpretaci sítí sociálních vztahů shrnul Václav BŮŽEK, „Gute Freundschaft“ – informelle Kommunikation in der frühneuzeitlichen Gesellschaft der böhmischen Länder, in: S. BRAKENSIEK – H. WUNDER (edd.), *Ergebene Diener ihrer Herren?*, s. 79–96. Ze zahraniční literatury k významu vazeb mezi patrony a klienty srov. zejména Antoni MAĆZAK (ed.), *Klientensysteme im Europa der Frühen Neuzeit*, München

Wolfgang Reinhard vedle klasifikace neformálních sociálních vztahů upozornil i na často opomíjenou a obvyklým mikrohistorickým bádáním neprávem zanedbávanou skutečnost, že mikropolitiku není možné oddělovat od makropolitiky (*Makropolitik*), ale že je naopak nutné věnovat se dopadům mikropolitiky na politické systémy. Systematické zohlednění mikropolitické dimenze raně novověké politiky totiž může přispět k náležitému vysvětlení historických procesů a struktur.¹¹ Konečně už výsledky dosavadního bádání ukazují, že neformální sítě hrály ústřední roli při vytváření mocenských poměrů raného novověku. Osobní vazby přitom byly důležité pro soudržnost nejen velkých evropských centralizovaných monarchií, např. Francie či Navarry, ale i složených monarchií (*composite monarchies, zusammengesetzte Staaten*), např. říše španělských Habsburků či habsburského středoevropského soustátí,¹² které se v posledních letech i v kontextu vědeckých diskusí o vztazích mezi centrem a periferií těší zasloužené badatelské pozornosti.¹³

Na pozadí právě uvedených metodologických úvah, teoretických konceptů a badatelských otázek vznikala i předkládaná práce, která se snaží o postižení proměny úřadu dolnolužického zemského fojta v letech 1490 až 1620. Toto období bylo zvoleno zcela záměrně s ohledem na skutečnost, že v podstatě všichni držitelé nejvyššího zeměpanského úřadu v Dolní Lužici byli českými šlechtici a Česká koruna byla naposledy ve svých dějinách jednotným státním celkem tvořeným pěti zeměmi, tj. Čechami, Moravou, Slezskem a Horní a Dolní Lužicí, pod vládou jediného panovníka. Pro výzkum úřadu dolnolužického zemského fojta ve sledovaném období proto byly vedle výše dotčené literatury obecnějšího charakteru velmi inspirativní i studie Josefa Janáčka,¹⁴ Josefa Války,¹⁵ Františka Šmahela,¹⁶ Jaroslava

---

1988 (Schriften des Historischen Kollegs, Kolloquien; 9); Roland G. ASCH – Adolf M. BIRKE (edd.), *Princes, Patronage, and the Nobility. The Court at the Beginning of the Modern Age c. 1450–1650*, London 1991; Heiko DROSTE, *Patronage in der Frühen Neuzeit. Institution und Kulturform*, in: ZHF 30, 2003, s. 555–590; Birgit EMICH – Nicole REINHARDT – Hillard von THIESSEN – Christian WIELAND, *Stand und Perpektiven der Patronagenforschung. Zugleich eine Antwort auf Heiko Droste*, in: ZHF 32, 2005, s. 233–265. Z české sociologické literatury se problematice sociálních sítí a klientelismu inspirativně věnoval nejnověji Jan KELLER, *Nejistota a důvěra aneb K čemu je modernitě dobrá tradice*, Praha 2009, zvl. s. 11–52.

¹¹ Srov. Wolfgang REINHARD, *Kommentar: Mikrogeschichte und Makrogeschichte*, in: Hillard von THIESSEN – Christian WINDLER (edd.), *Nähe in Ferne. Personale Verflechtung in den Außenbeziehungen der Frühen Neuzeit*, Berlin 2005 (ZHF, Beiheft; 36), s. 135–144.

¹² Srov. Hillard von THIESSEN – Christian WINDLER, *Einleitung*, in: *tamtéž*, s. 9–13.

¹³ Srov. John H. ELLIOTT, *A Europe of Composite Monarchies*, in: PP 137, 1992, s. 48–71; Helmut G. KOENIGSBERGER, *Zusammengesetzte Staaten, Repräsentativversammlungen und der Amerikanische Unabhängigkeitskrieg*, in: ZHF 18, 1991, s. 399–423; Petr MAŤA – Thomas WINKELBAUER, *Einleitung: Das Absolutismuskonzept, die Neubewertung der frühneuzeitlichen Monarchie und der zusammengesetzte Staat der österreichischen Habsburger im 17. und frühen 18. Jahrhundert*, in: TITÍŽ (edd.), *Die Habsburgermonarchie 1620 bis 1740. Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigma*, Stuttgart 2006 (Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropas; 24), s. 7–42; Bernard AMMERER – William D. GODSEY, JR. – Martin SCHEUTZ – Peter URBANTISCH – Alfred Stefan WEISS, *Die Stände in der Habsburgermonarchie. Eine Einleitung*, in: TITÍŽ (edd.), *Bündnispartner und Konkurrenten der Landesfürsten? Die Stände in der Habsburgermonarchie*, Wien – München 2007 (Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung; 49), s. 13–41.

¹⁴ Srov. Josef JANÁČEK, *České dějiny. Doba předbělohorská (1526–1547)*, I/1–2, Praha 1968–1984.

Pánka,¹⁷ Winfrieda Erberharda,¹⁸ Joachima Bahlckeho¹⁹ a některých dalších badatelů,²⁰ které

---

¹⁵ Srov. výběrově Josef VÁLKA, *Stavovství a krize českého státu ve druhé polovině 15. století*, in: FHB 6, 1984, s. 65–98; TÝŽ, „Státní a zemské“ v českých dějinách, in: ČMM 109, 1990, s. 320–336; TÝŽ, *Středověké kořeny mocenského dualismu panovníka a obce*, in: ČMM 123, 2004, s. 311–335.

¹⁶ Srov. František ŠMAHEL, *Obrysy českého stavovství od konce 14. do počátku 16. století*, in: ČČH 90, 1992, s. 161–187; TÝŽ, *Nástin proměn stavovské skladby Českého království od konce 14. do počátku 16. století*, in: Karel MALÝ – Jaroslav PÁNEK (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619)*, Praha 2001, s. 71–84.

¹⁷ Srov. výběrově Jaroslav PÁNEK, *Proměny stavovství v Čechách a na Moravě v 15. a v první polovině 16. století*, in: FHB 4, 1982, s. 179–217; TÝŽ, *Stavovská opozice a její zápas s Habsburky 1547–1577. K politické krizi feudální třídy v předbělohorském českém státě*, Praha 1982; TÝŽ, *Stavovství v předbělohorské době*, in: FHB 6, 1984, s. 163–219; TÝŽ, *Politický systém předbělohorského českého státu*, in: FHB 11, 1987, s. 41–101; TÝŽ, *K úloze byrokratizace při přechodu od stavovské k absolutní monarchii*, in: *Historická úloha absolutní monarchie ve střední Evropě 17. – 18. století*, Praha 1991 (AUC – Phil. et Hist. 3, 1989), s. 75–85; TÝŽ, *Hofämter – Landesämter – Staatsämter zwischen Ständen und Monarchie. Die böhmischen und österreichischen Länder im Vergleich*, in: Joachim BAHLCKE – Hans-Jürgen BÖMELBURG – Norbert KERSKEN (edd.), *Ständefreiheit und Staatsgestaltung in Ostmitteleuropa. Überregionale Gemeinsamkeiten in der politischen Kultur vom 16. – 18. Jahrhundert*, Leipzig 1996 (Forschungen zur Geschichte und Kultur der östlichen Mitteleuropa; 4), s. 39–49; TÝŽ, *Český stát a stavovská společnost na prahu novověku ve světle zemských zřízení*, in: K. MALÝ – J. PÁNEK (edd.), *Vladislavské zřízení zemské*, s. 13–54.

¹⁸ Srov. Winfried EBERHARD, *Konfessionsbildung und Stände in Böhmen 1478–1530*, München – Wien 1981 (Veröffentlichungen des Collegium Carolinum; 38); TÝŽ, *Monarchie und Widerstand. Zur ständischen Oppositionsbildung im Herrschaftssystem Ferdinands I. in Böhmen*, München 1985 (Veröffentlichungen des Collegium Carolinum; 54); TÝŽ, *Zur spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Theorie ständischer Repräsentation und Herrschaftsbeteiligung in Europa*, in: PHS 34, 1997, s. 97–108.

¹⁹ Srov. zejména Joachim BAHLCKE, *Regionalismus und Staatsintegration im Widerstand. Die Länder der Böhmisches Krone im ersten Jahrhundert der Habsburgerherrschaft (1526–1619)*, München 1994 (Schriften des Bundesinstituts für ostdeutsche Kultur und Geschichte; 3); TÝŽ, *Die Böhmisches Krone als Forschungsfeld. Ansätze und Aufgaben in der deutschen Frühneuzeithistoriographie*, in: FHB 15, 1991, s. 21–40; TÝŽ, *Die Böhmisches Krone zwischen staatsrechtlicher Integrität und ständischem Föderalismus. Politische Entwicklungslinien im böhmischen Länderverband vom 15. bis zum 17. Jahrhundert*, in: WBG 21, 1994, s. 83–103; TÝŽ, *Der verhinderte Unionsstaat. Der böhmischen Länderverband des Spätmittelalters und der frühen Neuzeit aus der Sicht des Markgraftums Oberlausitz*, in: Martin SCHMIDT (edd.), *Die Oberlausitz und Sachsen in Mitteleuropa. Festschrift zum 75. Geburtstag von Prof. Dr. Karlheinz Blaschke*, Görlitz – Zittau 2003 (NLM, Beiheft; 3), s. 11–28; TÝŽ, *Corona, corpus, constitutio, confoederatio. Verfassungsideen und Politikmodell im spätmittelalterlich-frühneuzeitlichen Böhmen*, in: MIÖG 113, 2005, s. 90–107; TÝŽ, *Ständeforschung*, in: Joachim BAHLCKE (ed.), *Historische Schlesienforschung. Methoden, Themen und Perspektiven zwischen traditioneller Landesgeschichtsschreibung und moderner Kulturwissenschaft*, Köln – Weimar – Wien 2005 (Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte; 11), s. 207–234.

²⁰ Srov. výběrově Jiří KEJŘ, *Počátky a upevnění stavovského zřízení v Čechách*, in: PHS 34, 1997, s. 63–95; Jaroslav MEZNÍK, *Vývoj a systém stavovské reprezentace v českých zemích v pozdním středověku*, in: SPFFBU C 44, 1997, s. 71–81; Zdeněk VYBÍRAL, *Stavovství a dějiny moci v českých zemích na prahu novověku (Nové cesty ke starému tématu)*, in: ČČH 99, 2001, s. 725–759; TÝŽ, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005 (Monographia historica, Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis; 6); TÝŽ, *Moc „institucionální“ a moc „symbolická“. Formy a podoby uplatňování politické moci ve stavovské monarchii*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Společnost v zemích habsburské monarchie a její odraz v pramenech (1526–1740)*, České Budějovice 2006 (Opera historica, Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis; 11), s. 245–255; Hugo WECZERKA (ed.), *Stände und Landesherrschaft in Ostmitteleuropa in der frühen Neuzeit*, Marburg 1995 (Historische und landeskundliche Ostmitteleuropa-Studien; 16); Kazmierz ORZECZOWSKI, *Forschungen über das schlesische Ständewesen. Überblick und Forschungsbedarf*, in: Matthias WEBER – Carsten RABE (edd.), *Silesiographia. Stand und Perspektiven der historischen Schlesienforschung*.

se na příkladu České koruny věnovaly mimo jiné vývoji stavovství, vztahům mezi královskou a stavovskou mocí a fungování politického systému. Důležitý srovnávací materiál pro pochopení postavení a významu zkoumaného úřadu, který svou existencí, posláním, ba ani označením svého hlavního představitele rozhodně nebyl jedinečný, nabídl příspěvky o (zemských) fojtech v blízkých i vzdálenějších teritoriích Svaté říše římské.²¹ Nezbytným a vpravdě rozhodujícím východiskem pro přítomnou rozpravu však byly práce Lenky Bobkové, která objasnila vznik České koruny za prvních Lucemburků na českém trůně a zároveň opakovaně upozornila na významnou roli zeměpanských úřadů při správě tzv. vedlejších zemí,²² které si začíná být v poslední době vědomo stále větší množství historiků.²³

Jestliže úřad dolnolužického zemského fojta zůstával stejně jako dějiny Dolní Lužice dosud stranou zájmu českých badatelů, pak zcela jinak tomu bylo u německých historiků, kteří se hlouběji věnovali dějinám této malé země.²⁴ Jeho velkého významu si byl vědom už humanista Christophorus Manlius (1546–1575), jehož epochální dílo *Commentariorum retum*

Ferstschrift für Norbert Conrads zum 60. Geburtstag, Würzburg 1998 (Wissenschaftliche Schriften des Vereins für Geschichte Schlesiens; 4), s. 267–274. Z historiografického a metodologického hlediska byly významné také studie Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Der Adel in den böhmischen Ländern 1526–1740. Stand und Tendenzen der Forschung*, in: *Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse* 137, 2002, s. 55–98; Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Šlechta raného novověku v historickoantropologických proudech současné evropské historiografie*, in: *ČMM* 122, 2003, s. 375–409.

²¹ Výběrově srov. Rudolf KÖTZSCHKE, *Vogtei und Weichbild in der Oberlausitz zur Zeit der deutschen Wiederbesiedlung*, in: TÝŽ (ed. Walter SCHLESINGER), *Deutsche und Slaven im mitteldeutschen Osten. Ausgewählte Aufsätze*, Darmstadt 1961, s. 150–169; Samuel ISAACSOHN, *Geschichte des Preussischen Beamtenthums vom Anfang des 15. Jahrhunderts bis auf die Gegenwart*, I, *Das Beamtenhum in der Mark Brandenburg 1415–1604*, Berlin 1874, s. 36–92; Martin LIEBEGOTT, *Der brandenburgische Landvogt bis zum 16. Jahrhundert*, Halle 1906; Wolfgang PODEHL, *Burg und Herrschaft in der Mark Brandenburg. Untersuchungen zur mittelalterlichen Verfassungsgeschichte unter besonderer Berücksichtigung von Altmark, Neumark und Havelland*, Köln – Wien 1975 (Mitteldeutsche Forschungen; 76), s. 45–56; Eberhard BOHM, *Das Land Lebus und seine Vogteien westlich der Oder (13.–15. Jh.)*, in: *JGMOD* 25, 1976, s. 42–81; Rolf KÖHN, *Die Abrechnungen der Landvögte in den österreichischen Vorlanden um 1400. Mit einer Edition des raitregisters Friedrichs von Hattstatt für 1399–1404*, in: *BDLG* 128, 1992, s. 117–159.

²² Srov. zejména Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně, Ústí nad Labem 1993* (Acta Universitatis Purkynianae; Studia historica – Monographiae; 1); TÁŽ, *Poměr korunních zemí k Českému království ve světle ustanovení Karla IV.*, in: *PHS* 34, 1997, s. 17–38; TÁŽ, *Die Oberlausitz unter luxemburgischer und habsburgischer Herrschaft (unter besonderer Berücksichtigung des böhmischen Adels)*, in: Joachim BAHLCKE (ed.), *Die Oberlausitz im frühneuzeitlichen Mitteleuropa. Beziehungen – Strukturen – Prozesse*, Leipzig – Stuttgart 2007 (Quellen und Forschungen zur sächsischen Geschichte; 30), s. 109–131.

²³ Srov. Lenka BOBKOVÁ – Martin ČAPSKÝ – Irena KORBELÁŘOVÁ a kol., *Hejtmanská správa ve vedlejších zemích Koruny české*, Opava 2009 (Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis, Supplementa; 7), kde jsou v autorských studiích uvedeny odkazy na nejnovější literaturu k jednotlivým vedlejším zemím.

²⁴ Podrobnější pojednání o vývoji dolnolužického dějepisectví přináší Rudolf LEHMANN, *Die niederlausitzische Geschichtsforschung*, in: TÝŽ, *Aus der Vergangenheit der Niederlausitz. Vorträge und Aufsätze*, Cottbus 1925, s. 1–15. Přehled novějších publikací se zvláštním zřetelem k archeologii sestavila Gertraud Eva SCHRAGE, *Quellen und Historiographie zur Geschichte der Niederlausitz. Ein Forschungsbericht aus archäologischer Sicht*, in: *JGMOD* 39, 1990, s. 93–130. Užitečná je též studie Joachim BAHLCKE, *Horní Lužice. Historický prostor, zemské cítění a dějepisectví*, in: *ČMM* 124, 2005, s. 463–498, která je překladem první kapitoly knihy Joachim BAHLCKE (ed.), *Geschichte der Oberlausitz. Herrschaft, Gesellschaft und Kultur vom Mittelalter bis zum Ende des 20. Jahrhunderts*, Leipzig 2001.

Lusaticarum libri VII bylo vydáno až na počátku 18. století.²⁵ Na konci 17. věku věnoval pastor ze Sorau/Žary Johann Magnus (1623–1683) zemským fojtům dokonce jeden statný foliant své šestidílné práce *Chronikon der Ganzen Lausitz*, který obsahuje mnoho cenných, jinde nedoložených zpráv.²⁶ V první polovině 18. století se tématem zaobírali další historikové – Samuel Großer (1664–1736) ve třetím díle své práce *Lausitzische Merkwürdigkeiten*²⁷ a neznámý autor v časopise *Destinata Litteraria et Fragmenta Lusatica*.²⁸ Ovšem teprve v letech 1831 a 1833 vyšel *Versuch einer Geschichte der Niederlausitzischen Landvögte* od Johanna Wilhelma Neumanna (1797–1870), který zůstává i přes řadu chyb a nepřesností základní syntézou dějin dolnolužických fojtů.²⁹ Nové podněty do bádání o zemských fojtech přinesli především Woldemar Lippert (1861–1937) a Rudolf Lehmann (1891–1984), první dolnolužičtí dějepisci vybavení metodou přísné historické kritiky. Woldemar Lippert osvětlil mimo jiné počátky úřadu zemského fojta,³⁰ Rudolf Lehmann pak v roce 1968 shrnul výsledky dosavadních výzkumů a své nesmírně pečlivé, desítky let trvající práce s prameny do článku *Die Landvögte in der Niederlausitz*.³¹

Se studii Woldemara Lipperta a Rudolfa Lehmana má přítomná rozprava společný pozitivistický přístup, který se vzhledem k mnohem širšímu pramennému záběru ukázal jako zcela nevyhnutelný. Předkládaná práce se totiž vedle několika málo edic a pramenů uložených dnes v Braniborském zemském hlavním archivu v Postupimi,³² které byly dostupné všem

---

²⁵ Srov. Christophorus MANLIUS, *Commentariorum rerum Lusaticarum libri VII*, in: Christian Gottfried HOFFMANN (ed.), *Scriptores rerum Lusaticarum antiqui & recentiores*, Lipsiae – Budissae 1719, I, s. 99–468.

²⁶ BLHA Potsdam, *Rep. 16 Nachlass Magnus*, Nr. 2: *Des Dritten Buches von den Lausitschen Jahrgeschichten Ander Theil, welcher handelt von den Landvögten im Marggraffthum Niederlausitz vom jahr Christi 1360 bis auf unsere Zeit 1666 mit sonderm fleis ausgeführet durch Johan Magnussen von Forst*.

²⁷ Samuel GROSSER, *Lausitzische Merkwürdigkeiten*, I–V, Leipzig – Buditzin 1714.

²⁸ Srov. *Destinata Litteraria et Fragmenta Lusatica, d. i. Unternehmungen der Gelehrten, und gesamlete alte auch neue zur Niederlausitzischen Historie und Gelehrsamkeit gehörige Stücke*, I–II, Lübben 1738–1747.

²⁹ Srov. Johann Wilhelm NEUMANN, *Versuch einer Geschichte der Niederlausitzer Land-Voegte*, I–II, Lübben 1832–1833.

³⁰ Srov. Woldemar LIPPERT, *Wettiner und Wittelsbacher sowie die Niederlausitz im 14. Jahrhundert. Ein Beitrag zur deutschen Reichs- und Territorialgeschichte*, Dresden 1894, s. 188–215.

³¹ Srov. Rudolf LEHMANN, *Die Landvögte in der Niederlausitz*, in: Walter SCHLESINGER (ed.), *Festschrift für Friedrich von Zahn*, I, *Zur Geschichte und Volkskunde Mitteldeutschlands*, Köln – Graz 1968 (Mitteldeutsche Forschungen; 50/I), s. 429–471; TÝŽ, *Materialien zur Geschichte der Niederlausitzer Landvögte*, NF 2, 1947, s. 1–191 (rukopis).

³² K seznámení s dolnolužickými prameny uloženými v Braniborském zemském hlavním archivu v Postupimi dobře poslouží práce Friedrich BECK (ed.), *Übersicht über die Bestände des Brandenburgischen Landeshauptarchivs Potsdam*, I, *Behörden und Institutionen in den Territorien Kurmark, Neumark, Niederlausitz bis 1808/16*, Weimar 1964, s. 507–607, omezeně pak i její předchůdkyně Rudolf LEHMANN, *Übersicht über die Bestände des Landesarchivs Lübben/NL.*, Weimar 1958, resp. Martin STAHN, *Das Landesarchiv in Lübben und seine Bestände*, in: NM 22, 1934, s. 313–338; TÝŽ, *Das Niederlausitzer Landesarchiv in Lübben*, Strausberg [1939]. Nejnovější analytické přehledy postupimských pramenů zpracovali Falko NEININGER, *Quellen zur Geschichte der Niederlausitz in böhmischer Zeit (bis 1635) im Brandenburgischen Landeshauptarchiv in Potsdam*, in: Lenka BOBKOVÁ – Jana KONVIČNÁ (edd.), *Korunní země v dějinách českého státu*, III, *Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14.–17. století*, Praha 2007 (Opera Facultatis philophicae Universitatis Carolinae Pragensis; 4), s. 511–523; Klaus NEITMANN, *Das*

předchozím historikům, opírá též o fondy, jež mohli jen částečně využít pouze dva posledně jmenovaní badatelé.³³ Jedná se přitom o prameny uložené v pražském Národním archivu,³⁴ vídeňském Archivu dvorské komory,³⁵ berlínském Tajném státním archivu³⁶ a drážďanském Saském hlavním státním archivu.³⁷ Už z výčtu archivů by přitom mohlo být zjevné, že prameny k dějinám Dolní Lužice jsou velmi rozptýlené a jednotlivé sbírky navíc mimořádně torzovité, což pohled na dolnolužickou historii značně rozostřuje. Protože však jedním z cílů této práce bylo zmapování pramenné základny od konce 15. do počátku 17. století a současně vytvoření solidního faktografického rámce sledovaného období, nebylo možné náročnou heuristickou fází výzkumu obejít.³⁸ Ze stejného důvodu ovšem nebyl zájem redukovat výčet často minuciózních detailů, jež z pohledu čtenáře na některých místech snad až neakceptovatelně narušují výkladovou linku. Snaha o poskytnutí co největšího množství podrobností, jež by se mohly uplatnit při dalším bádání, totiž zvítězila nad nebezpečím horší čtivosti, nepřehlednosti a celkové nevyváženosti textu.

---

ständische Urkundenarchiv und die landständische Verfassung des Markgraftums Niederlausitz, in: Jörg LUDWIG – Peter WIEGAND (edd.), *Lausitzer Archivlandschaften. Beiträge der wissenschaftlichen Tagung zum 75-jährigen Jubiläum des Staatsfilialarchivs Bautzen*, Halle/Saale 2009 (Veröffentlichungen des Sächsischen Staatsarchivs, Reihe A: Archivverzeichnisse, Editionen und Fachbeiträge; 13), s. 77–107.

³³ Srov. Woldemar LIPPERT (ed.), *Urkundenbuch der Stadt Lübben*, I, *Die Lübbener Stadtbücher 1382–1526*; II, *Die Lübbener Stadtrechnungen des 15. und 16. Jahrhunderts*; III, *Die Urkunden der Stadt und des Amtes Lübben, der Herrschaften Zauche, Pretschen und Leuthen*, Dresden 1911–1933 (Urkundenbuch zur Geschichte des Markgraftums Niederlausitz; 2–4) (dále jen *UB Lübben I–III*); Rudolf LEHMANN (ed.), *Urkundenbuch des Klosters Dobrilugk und seiner Besitzungen*, Leipzig – Dresden 1941 (Urkundenbuch zur Geschichte des Markgraftums Niederlausitz; 5) (dále jen *UB Dobrilugk*).

³⁴ Srov. Lenka MATUŠÍKOVÁ, *Böhmens Nachbarländer Nieder- und Oberlausitz in den Archivbeständen des Nationalarchivs in Prag*, in: J. LUDWIG – P. WIEGAND (edd.), *Lausitzer Archivlandschaften*, s. 108–116; Karel BERÁNEK, *Quellen zur Geschichte des Gubener Kreises im Staatlichen Zentralarchiv Prag*, in: NS 26, 1994, s. 20–29; okrajově pak i Karel a Věra BERÁNKOVÍ, *Slezská a kladská akta, jejich obsah a pozůstatky ve Státním ústředním archivu v Praze*, in: Alena PAZDEROVÁ (ed.), *Pocťa Josefu Kolmannovi. Sborník k životnímu jubileu*, Praha 2002, s. 46–70. Srov. též Joachim PROCHNO, *Die Prager Archive als Quellen für die Geschichte der Oberlausitz*, in: NLM 113, 1937, s. 74–78; Lenka MATUŠÍKOVÁ, *Prameny k dějinám Horní Lužice ve fondech Státního ústředního archivu v Praze*, in: Gunter OETTEL – Volker DUDECK (edd.), *650 Jahre Oberlausitzer Sechstädtebund 1346–1996*, Bad Muskau 1997 (Mitteilungen des Zittauer Geschichts- und Museumsvereins; 25), s. 166–172.

³⁵ K vídeňským pramenům srov. Ludmila KUBÁTOVÁ, *Bohemika ve vídeňském Archivu dvorské komory*, in: SAP 21, 1971, s. 563–597; Karel BERÁNEK, *Bohemika archivní povahy v rukopisném fondu Rakouské národní knihovny ve Vídni*, in: SAP 34, 1974, s. 109–133.

³⁶ Srov. Johannes SCHULTZE, *Quellen zur Geschichte der Niederlausitz im Geh. Staatsarchiv in Berlin-Dahlem*, in: NM 22, 1934, s. 300–306.

³⁷ Srov. Woldemar LIPPERT, *Quellen der Niederlausitzer Geschichtsforschung im Sächs. Hauptstaatsarchiv zu Dresden*, in: NM 22, 1934, s. 291–299. Uložení dalších pramenů je značně složité, poznamenané změnami, které nastaly po ukončení druhé světové války.

³⁸ Seznam všech použitých pramenů je uveden v závěru práce. Pro informaci o dolnolužických pramenech se stále vyplatí nahlédnout vedle výše uvedených prací i do dalších stručných zpráv publikovaných na stránkách časopisu *Niederlausitzer Mitteilungen*; srov. Rudolf LEHMANN, *Das Ratsarchiv in Senftenberg*, in: NM 15, 1922, s. 21–27; Týž, *Das Stadtarchiv in Guben, seine Geschichte und seine Bestände*, in: NM 17, 1925, s. 1–12; Willy FLACH, *Quellen zur Geschichte der Niederlausitz im Thüringischen Staatsarchiv Weimar*, in: NM 22, 1934, s. 306–312.

Předkládaná práce je rozdělena na čtyři hlavní kapitoly, které na sebe chronologicky navazují. První z nich se věnuje období do roku 1490 a lze ji z mnoha důvodů označit za kapitolu přípravnou, jež se snaží ve zkratce přiblížit politické dějiny Dolní Lužice, proces formování stavů a vývoj úřadu zemského fojta do smrti krále Matyáše Uherského. Zařazení této kapitoly se jeví jako účelné, protože povědomí o dějinách Dolní Lužice u nás není příliš velké.³⁹ Další tři kapitoly pak pojednávají o letech 1490 až 1620 a tvoří hlavní těžiště této studie. Jejich cílem je připomenout nejen osobnosti všech zemských fojtů ve sledovaném období, jejich rodinné pozadí, politickou kariéru a důvody uvedení do úřadu, ale také upozornit na vztahy mezi králem a dolnolužickými a českými stavy. Značný prostor je logicky vymezen dolnolužickým stavům a jejich emancipačním zápasům s královskou mocí. Na tomto místě je přitom nutné zdůraznit, že zohlednění vztahů mezi Českým královstvím a Dolnolužickým markrabstvím v kontextu existence České koruny je pro následující výklad dalším z důležitých východisek, bez něhož lze proměnu úřadu dolnolužického zemského fojta pochopit jen stěží. Přítomná rozprava se také proto nevěnuje pouze zemským fojtům a jejich úřadu, nýbrž v míře nezbytně nutné upozorňuje i na dění v ostatních zemích České koruny, zejména pak ve Slezsku a Horní Lužici, což se může zdát zvláště nápadné v přelomových letech 1490 a 1526, kdy se vlády ujímali Jagellonci, resp. Habsburkové. Dalším z cílů této studie je též postižení proměny kompetencí zemských fojtů stejně jako fungování a personálního obsazení jejich úřadu.

Zbývá ještě uvést několik důležitých poznámek formálního rázu. Vzhledem k tomu, že tato práce vychází převážně z nevydaných jazykově německých pramenů, které pro čtenáře nemusí být vždy zcela srozumitelné, byly přímé citáty v textu použity minimálně. Pouze některé zvláště důležité či výstižné pasáže jsou uvedeny v doslovném českém překladu,⁴⁰ častěji jsou však jen volně parafrázovány. V těchto případech je originální citát transkribován podle pravidel obvyklých pro vydávání německých raně novověkých textů v poznámce pod

---

³⁹ Tuto mezeru se pokouší zaplnit kniha Lenka BOBKOVÁ – Luděk BŘEZINA – Jan ZDICHYNEC, *Horní a Dolní Lužice*, Praha 2008. Základní práci k dějinám Dolní Lužice zůstává Rudolf LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, Berlin (West) 1963 (Veröffentlichungen der Berliner Historischen Kommission beim Friedrich-Meinecke-Institut der Freien Universität Berlin; 5). Stručný přehled dějin Dolní Lužice podává Rudolf LEHMANN, *Der Kampf um die Lausitz im Wandel der Jahrhunderte*, in: TÝŽ, *Aus der Vergangenheit*, s. 16–29; TÝŽ, *Der Schicksalweg der Niederlausitz. Ein geschichtlicher Überblick*, in: BDG 91, 1954, s. 16–31; TÝŽ, *Die geschichtliche Eigenart der Niederlausitz*, in: NM 19, 1929, s. 1–22; česky s výhradami Zdeněk BOHÁČ, *Lužice – země české svatováclavské koruny*, in: TÝŽ, *České země a Lužice*, Tišnov 1993, s. 11–20. Vztahy Dolní Lužice k Čechám, Sasku a Braniborsku-Prusku nastínil v sérii článků Rudolf LEHMANN, *Die Niederlausitz und Böhmen*, in: NM 28, 1940, s. 1–19; TÝŽ, *Sachsen und die Niederlausitz*, in: NM 29, 1941, s. 1–25; TÝŽ, *Brandenburg-Preußen und die Niederlausitz*, in: JBLG 10, 1959, s. 37–49. Tyto články pak doplňuje studie Woldemar LIPPERT, *Die politischen Beziehungen der Niederlausitz zu Meißen und Brandenburg während des Mittelalters*, in: NM 4, 1896, s. 366–386. Vztahy k Horní Lužici popsal Rudolf LEHMANN, *Niederlausitz und Oberlausitz in vergleichender geschichtlicher Betrachtung*, in: JGMOD 7, 1958, s. 93–139.

⁴⁰ Srov. Václav BOK, *Slovník středověké němčiny pro historiky*, České Budějovice 1995; Christa BAUFELD, *Kleines frühneuhochdeutsches Wörterbuch*, Tübingen 1996; Hildegard BOKOVÁ – Libuše SPÁČILOVÁ, *Stručný raně novohornoněmecký glosář k pramenům z českých zemí*, Olomouc 2003.

čarou.⁴¹ Vydané prameny jsou citovány v podobě, jak je zpřístupnili jejich editoři. U panovníků, církevních hodnostářů a šlechticů známých i z českého prostředí jsou křestní jména uvedena v češtině, popř. ve vžitě podobě. U ostatních jsou ponechány varianty nejčastěji se vyskytující v pramenech, tj. převážně německé. Geografické názvy jsou převážně používány v německé podobě (pokud se město dnes nachází na území Polska, je za lomítkem uveden i současný polský název), i když jejich český ekvivalent existuje.⁴² Exonyma jsou uváděna jen u známějších míst jako Budyšín, Zhořelec, Chotěbuz, Vratislav, Zaháň apod.⁴³

---

⁴¹ Srov. Hans Wilhelm ECKHARDT – Gabriele STÜBER – Thomas TRUMPP, „*Thun kund und zu wissen jedermanniglich*“. *Paläographie – Archivalische Textsorten – Aktenkunde* (Landschaftsverband Rheiland, Rheinisches Archiv- und Museumsamt, Archivberatungsstelle; Archivhefte; 32), Köln – Bonn 1999, s. 32-35.

⁴² Českou podobu německých názvů dolnolužických měst uvádí *OSN XVI*, Praha 1900, s. 487–497 (heslo *Lužice*), zde zvl. s. 488–489.

⁴³ Tento pragmatický přístup k psaní křestních jmen a zeměpisných názvů není ojedinělý; srov. L. BOBKOVÁ – L. BŘEZINA – J. ZDICHYNEC, *Horní a Dolní Lužice*, s. 9 a 226–229; Thomas WINKELBAUER, *Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter*, I–II, Wien 2003 (Österreichische Geschichte 1522–1699), zde I, s. 11.

II. DOLNÍ LUŽICE, ZEMŠTÍ FOJTOVÉ A STAVY VE STŘEDOVĚKU

1. Zápasy o Dolní Lužici do poloviny 15. století

Dolní Lužice je malá země, jejíž rozloha v dějinách kolísala mezi 7 000 až 8 000 km². Rozkládá se na obou stranách středního toku Sprévy a dolního toku Nisy na území dnešního Německa a Polska. Na západě je vymezena řekami Schwarze Elster (Černý Halštrov) a Dahme, na východě sahá k Bobru a Odře. Přesněji její hranice vytýčit nelze. Z geomorfologického hlediska přísluší k Severoněmecké nížině. Jedná se o rovinatou zemi s četnými mokřadly. Charakteristické jsou pro ni málo úrodné písčité půdy a hluboké borové lesy, které do značné míry ovlivnily její dějinný ráz.⁴⁴

První Slované přišli na území Dolní Lužice patrně na konci 7., případně až v 8. století. Slovanští *Lunsizi*, tj. lidé žijící v močálovité krajině, také dali celé zemi její jméno. Vlastní označení Lužice, které se prosadilo před polovinou 11. století, se totiž původně vztahovalo pouze na Dolní Lužici.⁴⁵ Jižně položené Horní Lužici jednotný název chyběl. Teprve od konce 14. věku se pro ni začalo používat označení *Horní země (Oberland)*, protože se nacházela výše, Dolní Lužice tvořená nížinami pak byla paralelně k tomu označována jako *Dolní země (Niederland)*. Z těchto názvů se v druhé polovině 15. století vyvinula v uherské kanceláři králů Ladislava Pohrobka a Matyáše Korvína jména *Lusatia superior* a *Lusatia inferior*, jež se v obou Lužicích plně prosadila v 16. století.⁴⁶ Např. v Lippertově lübbenském diplomatáři se německý název *Niederlausitz (Niederlausicz, Niderlausitz, Niderlausnicz, Niderlausitz, Nyder-lausitz* apod.) hojně objevuje již na konci 15. věku (poprvé v roce 1470),⁴⁷ název *Lusatia inferior* je zde v řídce se vyskytujících latinských listinách poprvé doložen až pro rok 1506.⁴⁸ Vedle obou však i nadále existovalo označení *Lausitz*.⁴⁹ Do map nové jméno proniklo ještě o něco později. Jako první ho použil Hiob Magdeburg ve své mapě saských zemí, kterou zhotovil na zakázku kurfiřta Augusta I. v roce 1566 (*NIDERLAUSNITZ*). Přitom už o čtyři roky dříve užil týž kartograf ve druhém vydání své

⁴⁴ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 1–5.

⁴⁵ Srov. L. BOBKOVÁ – L. BŘEZINA – J. ZDICHYNEC, *Horní a Dolní Lužice*, s. 10 a 17–18.

⁴⁶ Srov. Gustav KÖHLER, *Über den Namen Ober- und Niederlausitz*, in: NLM 20, 1842, s. 49–52; Woldemar LIPPERT, *Über die Anwendung des Namens Lausitz auf die Oberlausitz im 14. Jahrhundert*, in: NASGA 15, 1894, s. 41–54; R. LEHMANN, *Niederlausitz und Oberlausitz*, s. 95–96.

⁴⁷ *UB Lübben III*, s. 137–139, č. 142.

⁴⁸ *Tamtéž*, s. 214–215, č. 220. Ch. MANLIUS, *Commentariorum rerum Lusaticarum libri VII*, Liber VI, Caput CXXXVI, s. 414, § III, byl však toho mínění, že tento název se poprvé objevil až v privilegii krále Vladislava z 1. února 1507: „*Notandum autem in hoc diplomate primo omnium inferioris epitheton Lusatie additum, itemque sex civitatum sive hexapoleos (superioris nimirum Lusatie) reperiri.*“

⁴⁹ *UB Lübben III*, passim.

mapy míšeňské marky označení „*LVSATIA*“ pouze pro území dnešní Horní Lužice, přestože ještě v prvním vydání z roku 1560 zahrnoval pod tento název jak Horní, tak i Dolní Lužici. Latinské jméno „*LVSATIA INFERIOR*“ se objevilo v mapě míšeňské marky od Bartoloměje Sculteta (1540–1614) až v roce 1568.⁵⁰

První zprávu o zemi a jejím slovanském obyvatelstvu přinesl v polovině 9. století tzv. Geograf bavorský. Četnější historické zmínky o území pozdější Dolní Lužice ale pocházejí až z 10. věku. V roce 928/929 zahájil král Východofrancké říše Jindřich I. Ptáčník své výboje směrem na východ a roce 932 stanul i v Dolní Lužici, kde připravil půdu pro následné ovládnutí země, ke kterému se odhodlal hrabě Gero I. někdy za vlády Jindřichova nástupce Oty I. Dolní Lužice ovšem nezůstala v německých rukou dlouho. Po smrti císaře Oty III. v roce 1002 využil první polský král Boleslav Chrabrý slabosti Římské říše, s níž Polsko ještě za života jeho předchůdce Měška I. udržovalo poměrně dobré vztahy, a zaútočil mimo jiné také na Východní marku, jejíž součástí byla i Dolní Lužice. Jeho tažení bylo úspěšné a zajistilo polskou nadvládu nad celým územím na téměř tři desítky let. Teprve Boleslavův syn Měšek II. byl v roce 1031 císařem Konrádem II. donucen stáhnout se do pozadí a Dolní Lužice byla opět spojena s Východní markou. Po krátké vládě markraběte Oda se pak v roce 1034 ujali země Wettini, kteří jako míšeňská markrabata zůstali jejími pány se dvěma menšími přestávkami až do počátku 14. století. K prvnímu přerušení wettinské vlády došlo v letech 1075 až 1081 (císař Jindřich IV. tehdy po smrti Dediho I. udělil Dolní Lužici v léno svému stoupenci, českému knížeti Vratislavovi II. z rodu Přemyslovců), k druhému v letech 1117 až 1136, kdy se v držení země vystřídali hrabě Viprecht Grojčský, Askánc Albrecht Medvěd a Viprechtův syn Jindřich. Po dlouhé a úspěšné vládě míšeňského markraběte Jindřicha Jasného (1221–1288), během níž byl v roce 1286 poprvé zmíněn i zemský fojt, pod jehož pravomoc spadalo celé území Dolní Lužice, se wettinské državy dostaly na přelomu 13. a 14. století do hluboké krize, která byla v letech 1303 až 1304 završena ztrátou celé země ve prospěch braniborských Askánců.⁵¹

---

⁵⁰ Srov. Fritz BÖNISCH, *Die Niederlausitz in den älteren Kartographie*, in: PGM 106, 1962, s. 141–150, zde s. 143–144.

⁵¹ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 20–25, 34–38; TÝŽ, *Die Landvögte*, s. 432; Theodor SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte der Ober- und Nieder-Lausitz nach alten Chroniken und Urkunden*, I–II, Halle – Görlitz 1847–1882, zde I, s. 28–63, 68–78, 88–94, 103–162, 180–211; nejnověji a nejpodrobněji Gertraud Eva SCHRAGE, *Entstehung und Entwicklung der Markgrafschaft Niederlausitz im hohen Mittelalter*, in: Klaus NEITMANN (ed.), *Im Schatten mächtiger Nachbarn. Politik, Wirtschaft und Kultur der Niederlausitz*, Berlin – Brandenburg 2006 (Brandenburgische Historische Studien, 4; Einzelveröffentlichung des Brandenburgischen Landeshauptarchivs; 3), s. 31–72. Přehled vládců v Dolní Lužici přináší Karl H. S. RÖDENBECK, *Übersicht der Staats- und Regentenveränderungen der Niederlausitz seit dem ersten Markgrafen der Ostmark*, in: NLM 3, 1824, s. 521–530, nověji pak Woldemar LIPPERT, *Die Landesherrn der Niederlausitz*, in: NM 12, 1914, s. 171–185. Ke správě Horní Lužice srov. Martin REUTHER, *Verfassung und Verwaltung in der Oberlausitz bis zum Beginn des Sechstädtebundes 1346*, in: TÝŽ (ed.), *Oberlausitzer Forschungen. Beiträge zur Landesgeschichte*, Leipzig 1961, s. 81–103.

Jestliže 13. století bylo v Dolní Lužici dobou relativně klidnou, pak následující věk představoval jeho pravý opak.⁵² Ještě za vlády Askánců zažívala země poměrně pokojná léta, ovšem po smrti braniborského markraběte Waldemara Velikého, jímž rod potomků Albrechta Medvěda v roce 1319 vymřel, byla vržena do moře zmatků, v jehož vzbouřených vlnách se měla topit několik dalších desetiletí. O Dolní Lužici se okamžitě přihlásil vévoda Rudolf Sasko-Wittenberský, poručník mladého Jindřicha z Landsbergu, jediného dědice zemí zesnulého Waldemara. Největší část Dolní Lužice ho také uznala za svého pána. Jihovýchodní cíp země získal vévoda Jindřich Javorský, jehož matka Beatrix pocházela z rodu Askánců. Jan Lucemburský, který o podíl na askánském dědictví také usiloval,⁵³ vyšel ze souboje o Dolní Lužici jen s malým úspěchem, když do jeho rukou přešel Sommerfeld/Lubsko. Zisk to však stejně jako v případě jeho konkurentů nebyl trvalý; situaci se stabilizovat nepodařilo.

V této neklidné době, kdy nebylo zcela jasné, kdo se vlády v Dolní Lužici ujme, se do dění v zemi pokusila zasáhnout šlechta a větší města, která své postavení postupně zlepšovala získáváním řady privilegií.⁵⁴ Už v roce 1319 se tak páni Johann a Richard z Chotěbuze spojili s městem Guben a dvěma kláštery proti novému zeměpánovi, domluvili se na společném postupu a přislíbili si vzájemnou vojenskou pomoc v případě potřeby.⁵⁵ O dva roky později se sjednotila braniborská města s několika dolnolužickými (Sommerfeld/Lubsko, Guben, Beeskow a Luckau), aby podpořila nároky vévody Rudolfa Sasko-Wittenberského a jeho synů.⁵⁶ O pevnější organizaci šlechty, měst a klášterů na korporativním základě však zatím nemohla být ani zdaleka řeč. Ve zmíněných případech se jednalo pravděpodobně pouze o ojedinělé pokusy vyjádřit nelibost vůči novému pánovi nebo naopak podporu té straně, od níž si bylo možné slibovat více.⁵⁷

Do nevyjasněných poměrů, jež nastaly po vymření Askánců, brzy zasáhl římský král Ludvík Bavor. Na jaře roku 1323 udělil Dolní Lužici společně s dalšími zeměmi askánského dědictví v léno svému nedospělému synu Ludvíkovi (*1316), zvanému Starší nebo též Braniborský. Vláda nad Dolní Lužicí však byla ze strany Wittelsbachů, tj. Ludvíka Braniborského (1323–1351) a po něm i jeho bratrů Ludvíka Římana (1351–1365) a Oty Líného (1365–1368), od samých počátků až na několik málo let více méně nominální. Zemi ve skutečnosti spravovali její zástavní páni, mezi nimiž získali přední postavení Wettinové.

---

⁵² Pro 14. století až do počátku sedmdesátých let podrobně W. LIPPERT, *Wettiner und Wittelsbacher*, s. 1–174; Th. SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte I*, s. 211–247, 258–278, 287–471; stručněji R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 56–66.

⁵³ Johann Gottlob WORBS (ed.), *Inventarium diplomaticum Lusatiae inferioris. Verzeichnis und wesentlicher Inhalt der bis jetzt über die Nieder-Lausitz aufgefundenen Urkunden*, Lübben 1834 (dále jen *Inventarium*), s. 135, č. 369; Rudolf LEHMANN (ed.), *Urkundeninventar zur Geschichte der Niederlausitz bis 1400*, Köln – Wien 1968 (dále jen *Urkundeninventar*), s. 151–152, č. 344 (22. 9. 1319).

⁵⁴ Např. *Inventarium*, s. 124, č. 345 (16. 7. 1311); s. 131, č. 359 (8. 4. 1317); s. 133, č. 364 (20. 8. 1318).

⁵⁵ *Urkundeninventar*, s. 150, č. 341 (1. 9. 1319).

⁵⁶ *Inventarium*, s. 135–136, č. 371; *Urkundeninventar*, s. 154–155, č. 351 (24. 8. 1321); W. LIPPERT, *Wettiner und Wittelsbacher*, s. 16–17.

⁵⁷ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 106.

Wettinská zástavní držba v letech 1353 až 1364 měla pro Dolní Lužici mimořádný význam zejména z hlediska vnitřní správy. V té době se totiž úřad zemského fojta, poprvé zmíněný v polovině osmdesátých let 13. století a pak znovu až zkraje čtyřicátých let 14. věku, proměnil v úřad trvale fungující. Jeho představený už měl i jasněji vymezené kompetence. Ty sahaly od udržování pořádku v zemi přes pravomoc soudní a finanční až k udělování lén. Přitom se musel zdržovat pokud možno v Dolní Lužici, přestože tam zatím neměl žádné pevné sídlo, a byl odkázán na podporu měst, jež bezprostředně podléhala zeměpánovi.⁵⁸ Úřad zemského fojta se tedy stal centrálním orgánem wettinské zeměpanské správy, přičemž zástavní páni Dolní Lužice se vedle něj opírali i o bohatší šlechtické rody, jejichž význam stále stoupal.⁵⁹ Toto spojení bylo základem poměrně pevné vlády Wettinů, kteří počítali s tím, že Dolní Lužici časem získají do skutečného vlastnictví. Plány jim ale zkřížil Karel Lucemburský.

O Dolní Lužici a sní i celé askánské dědictví projevoval nejstarší syn Jana Lucemburského zájem již od své volby římským králem. Pomíneme-li však neúspěšnou hru s falešným Waldemarem, starým mužem, jenž se v roce 1348 objevil u magdeburského arcibiskupa a vydával se za zemřelého braniborského markraběte, právě se navrátilšího z cesty do Svaté země,⁶⁰ odhodlal se Karel k prvnímu rozhodnému kroku v podobě získání města Spremburgu, strategicky položeného na obchodní cestě z Drážďan do Frankfurtu nad Odrou, až na přelomu padesátých a šedesátých let.⁶¹ V roce 1363 pak uzavřel v Norimberku s Ludvíkem Římanem soubor dohod, který mimo jiné obsahoval i dědickou smlouvu, podle níž měl Dolní Lužici společně s Braniborskem v případě bezdětné smrti braniborského markraběte zdědit tehdy dvouletý Karlův syn Václav nebo jeho potomci. Karel spolu s Václavovým poručníkem, vévodou Bolkem II. Svídnickým, současně získal svolení, aby mohl Dolní Lužici zastavenou Wettinům namísto braniborských markrabat vyplatit.

K naplnění uvedené dohody došlo hned následujícího roku 1364. Fridrichu III. Míšeňskému byla vyplacena zástavní částka, přičemž svídnicko-javorský vévoda Bolek získal za spolupodíl na výkupu právo na doživotní držbu Dolní Lužice, ačkoli vlastními držiteli země i nadále zůstávali Wittelsbachové. Po smrti braniborského markraběte Ludvíka nastoupil vládu jeho mladší bratr Oto, jenž pak v říjnu 1367 Dolní Lužici prodal a v lednu následujícího roku se jí definitivně vzdal ve prospěch Karlova syna Václava. Když vévoda

---

⁵⁸ Srov. W. LIPPERT, *Wettiner und Wittelsbacher*, s. 188–215; R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 432–436.

⁵⁹ Srov. W. LIPPERT, *Wettiner und Wittelsbacher*, s. 251, č. 40 (1353).

⁶⁰ Srov. Johannes SCHULTZE, *Die Mark Brandenburg*, I–V, Berlin 1989², zde II, s. 74–109; Helmut ASSING, *Die Landesherrschaft der Askanier, Wittelsbacher und Luxemburger (Mitte des 12. bis Anfang des 15. Jahrhunderts)*, in: Ingo MATERNA – Wolfgang RIBBE (edd.), *Brandenburgische Geschichte*, Berlin 1995, s. 85–168, zde s. 141–143.

⁶¹ Srov. Rudolf LEHMANN, *Die Herrschaften in der Niederlausitz. Untersuchungen zur Entstehung und Geschichte*, Köln – Graz 1966 (Mitteldeutsche Forschungen; 40), s. 59.

Bolek II. Svídnický 28. července 1368 zemřel, spadla celá země s konečnou platností do rukou sedmiletého korunovaného českého krále Václava IV.⁶²

Až do nedávna se předpokládalo, že Karel IV. s Dolní Lužicí naložil úplně stejně jako s Horní Lužicí, Slezskem či Horní Falcí a že i ji totožnou legální cestou inkorporoval k České koruně, jak by tomu na první pohled nasvědčovala listina zpečetěná údajně v Praze 1. srpna 1370.⁶³ Přesvědčivě konkrétní analýza, byť její závěry nejsou všeobecně přijímány, však naznačila, že dotčená listina, dochovaná ve dvou exemplářích, by mohla být spíše ukázkou vědomé manipulace a Karlovy snahy o posílení rodové moci. Pomocí císařského potvrzení chtěl Karel do budoucna nenapadnutelným způsobem zajistit nezpochybnitelnou příslušnost Dolní Lužice k České koruně, a tak využil možností, které mu poskytovala císařská kancelář, a nechal někdy mezi jarem 1373 a podzimem 1374 zhotovit inkorporační listinu, která pominutím právního stavu Dolní Lužice coby říšského léna tento účel splnila. Dolní Lužice se tak fakticky, ačkoli toho bylo dosaženo vlastně podvodem, proměnila ve vší tichosti z říšského léna v léno české a současně se stala vedlejší zemí České koruny, kterou pak zůstala až do roku 1635, kdy ji císař Ferdinand II. Habsburský postoupil Sasku, i když českým lénem byla až do roku 1815.⁶⁴

Skutečnost, že inkorporační listina pro Dolní Lužici je vlastně podvrh, byť velmi umně provedený, současně vysvětluje, proč je v listině vydané 2. října 1373 vyhlášena unie se zeměmi České koruny nejen pro Braniborsko, ale i pro Dolní Lužici, a proč tato nová země, za jejíž získání Karel IV. tolik obětoval, sama nebyla inkorporována, jak je někdy zdůrazňováno.⁶⁵ Prosazení inkorporace Braniborska, které bylo také říšským lénem, zřejmě bylo na počátku sedmdesátých let mimo Karlovy možnosti a stejného podvodu jako v případě Dolní Lužice se z důvodu velikosti a významu země již neodvážil.⁶⁶

---

⁶² K zisku Dolní Lužice nověji František KAVKA, *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378). Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika*, I–II, Praha 1993, zde I, s. 124–125, 152, 154–155, 195–196; II, s. 7–9, 53–54, 65, 67–68, 75; L. BOBKOVÁ, *Územní politika*, s. 120–126; TÁŽ, *Velké dějiny země Koruny české*, IVa–b, 1310–1402, Praha – Litomyšl 2003, zde IVa, s. 349, 371–373, 402–407; Ulrike HOHENSEE, *Zur Erwerbung der Lausitz und Brandenburgs durch Kaiser Karl IV.*, in: Michael LINDNER – Eckhard MÜLLER-MERTENS – Olaf B. RADER (edd.), *Kaiser, Reich und Region. Studien und Texte aus der Arbeit an den Constitutiones des 14. Jahrhunderts und zur Geschichte der Monumenta Germaniae Historica*, Berlin 1997 (Berichte und Abhandlungen; Sonderband 2), s. 213–243, zde zvl. s. 217–221.

⁶³ Z nedávných prací srov. např. L. BOBKOVÁ, *Územní politika*, s. 124, 142–144; U. HOHENSEE, *Zur Erwerbung der Lausitz*, s. 221–224 a 228, pozn. 84, kde se ovšem objevily první pochybnosti o inkorporační listině v souvislosti s nepravděpodobnou přítomností Oty Braniborského ve svědecké řadě.

⁶⁴ Srov. Ulrike HOHENSEE, *Die Inkorporationsurkunde Karls IV. für die Niederlausitz – Echtheitsfragen*, in: Peter MORAW (ed.), *Akkulturation und Selbstbehauptung. Studien zur Entwicklungsgeschichte der Lande zwischen Elbe/Saale und Oder im späten Mittelalter*, Berlin 2001 (Berichte und Abhandlungen; Sonderband 6), s. 257–286, zde zvl. s. 264, 275–278. Edice inkorporační listiny *tamtéž*, s. 280–286. Se závěry Ulriky Hohensee se plně neztotožňuje a hlubší zkoumání požaduje K. NEITMANN, *Das ständische Urkundenarchiv*, s. 80–81, pozn. 7. Srov. též R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 66.

⁶⁵ Srov. F. KAVKA, *Vláda II*, s. 154 a 161; L. BOBKOVÁ, *Územní politika*, s. 132 a 143; Ferdinand SEIBT, *Karel IV. Císař v Evropě (1346–1378)*, Praha 1999, s. 282.

⁶⁶ Rozvívám zde argumentaci U. HOHENSEE, *Die Inkorporationsurkunde*, s. 277–278.

Od smrti Bolka II. Svídnického v polovině roku 1368 tedy v Dolní Lužici vládl Karlem dosazený Václav IV., zastupovaný pražským arcibiskupem Janem Očkem z Vlašimi, i když otěže vlády ve svých rukou i nadále pevně svíral císař. Po jeho skonu na konci roku 1378 došlo k rozdělení lucemburských držav a současně i k rozštěpení Dolní Lužice.⁶⁷ Západ země zůstal pod správou Václava IV., zatímco její východní polovina připadla jako součást nově vytvořeného zhořeleckého vévodství nejmladšímu Karlovu synu Janovi, jehož věrným rádcem byl hornolužický a jistý čas současně i dolnolužický zemský fojt Beneš z Dubé. Tento stav trval až do roku 1396, kdy vévoda Jan Zhořelecký v noci na 1. března v dolnolužickém klášteře Neuzelle nečekaně zemřel. Dolní Lužice byla opět spojena pod vládou Václava IV., který ji ovšem spolu s Horní Lužicí přenechal na čas svému moravskému bratranci Joštovi (1397–1411), jenž byl současně zástavním pánem braniborského markrabství.⁶⁸

Stejně jako Wettinové pokračovali i lucemburští vladaři a mezi nimi i Jošt Moravský v osvědčeném systému jmenování zemských fojtů, označovaných až do poloviny 15. století podobně jako například v Braniborsku termíny *voit*, *advocatus*, *capitaneus* nebo méně často *phleger*.⁶⁹ Lucemburští panovníci přitom na místo zemského fojta, plnícího funkci nejvyššího správního úředníka v zemi, povolávali zpravidla příslušníky českých panských rodů, již nezřídka zastávali i nějaký další významný post. Lucemburkové tak spoléhali na osobnosti, které své schopnosti a loajalitu prokázaly už jinde. Vybraní kandidáti své jmenování do úřadu zase mohli chápat jako odměnu za prokázané služby, i když Dolní Lužice je asi příliš nepřitahovala a raději i nadále působili v blízkosti panovníka. V několika případech došlo také ke spojení nejvyšších zemských úřadů Horní a Dolní Lužice v osobě jednoho šlechtice. Vedle již zmíněného Beneše z Dubé tak byl například i Anselm z Ronova zemským fojtem současně v obou zemích. Toto propojení hornolužického a dolnolužického zemského fojtství, ke kterému se znovu přistoupilo ještě několikrát v průběhu 15. a naposledy zkraje 16. století, však bylo pouze dočasným nouzovým opatřením, jež rozhodně nesledovalo jako cíl integraci Horní a Dolní Lužice.⁷⁰

Vláda Václava IV., Jana Zhořeleckého a Jošta Moravského byla slabá a současně byla omezená i moc jejich zemských fojtů, jmenovaných převážně jen na krátkou dobu. To byly

---

⁶⁷ K rozdělení Karlova dědictví srov. Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316–1378)*, Praha 1979, s. 459–467; F. KAVKA, *Vláda II*, s. 201–202; L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny IVa*, s. 433–437.

⁶⁸ K vládě Jana Zhořeleckého v Dolní Lužici nejpodrobněji Richard GELBE, *Herzog Johann von Görlitz*, in: NLM 59, 1883, s. 1–201, zde s. 90–99; k jeho dvoru a rezidenci Lenka BOBKOVÁ, *Zhořelecký dvůr a rezidence vévody Jana*, in: Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA (edd.), *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti*, Praha 2008 (MHD; Supplementum 2), s. 197–214; k Benešovi z Dubé Richard JECHT, *Benesch von der Duba. Landvogt der Oberlausitz 1369–1389*, in: NLM 86, 1910, s. 103–137; k Joštovi Moravskému Václav ŠTĚPÁN, *Moravský markrabě Jošt (1354–1411)*, Brno 2002 (Knihovnice Matice moravské; 10); k Joštově vládě v Braniborsku J. SCHULTZE, *Die Mark Brandenburg II*, s. 196–222; H. ASSING, *Die Landesherrschaft*, s. 160–168; Julius HEIDEMANN, *Die Mark Brandenburg unter Jobst von Mähren*, Berlin 1881; k Joštově vládě v Dolní Lužici *tamtéž*, s. 167–170. Srov. též R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 67–70.

⁶⁹ Srov. Woldemar LIPPERT, *Nebenlandvögte der Niederlausitz im 15. Jahrhundert*, in: NLM 86, 1910, s. 189–201, zde s. 190; M. LIEBEGOTT, *Der brandenburgische Landvogt*, s. 7.

⁷⁰ Srov. R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 438–442.

důvody, jež podporovaly šíření neklidu a nepokojů v zemi a současně přispívaly ke zvýšení aktivity lačných sousedů. Zejména sasko-wittenberští Askánci projevovali zájem o získání nových území na úkor Dolní Lužice, ale jejich úspěchy měly jen dočasný charakter a trvale byla ve druhé dekádě 15. věku ve prospěch zaháňského knížectví ztracena pouze Priebus/Przewóz na jihovýchodě země.⁷¹

Na druhou stranu však desetiletí na konci 14. a ještě výrazněji na počátku 15. století byla velmi významným obdobím pro konstituování zemských stavů, i když tento termín se objeví až později. Již v první polovině 14. věku o sobě dávali zejména bohatší šlechtici a města stále častěji slyšet, ale teprve na počátku české vlády se objevily náznaky pevnější stavovské organizace a až v roce 1411 po smrti Jošta Moravského vystoupili preláti, páni, rytíři a města zřetelně jako uzavřená korporace připravená jednotně prosazovat zájmy své země a zároveň i státu, když si nechali Václavem IV. vydat privilegium zakazující odtržení Dolní Lužice od České koruny, jež jim o tři roky později potvrdil i císař Zikmund.⁷² V době slabé královské moci na přelomu 14. a 15. století tak dolnolužické zemské stavy začaly být stejně jako stavy v ostatních zemích České koruny významným mocenským faktorem, který panovníci nemohli přehlížet a museli ho při svém rozhodování zohledňovat.⁷³

Vraťme se však od stavů k lucemburské vládě v Dolní Lužici, která byla od roku 1415, kdy bylo Braniborsko prodáno norimberskému purkrabímu Fridrichovi I. z rodu Hohenzollernů, nejsevernější zemí České koruny.⁷⁴ Po nástupu Václavova mladšího bratra Zikmunda Lucemburského na český trůn prožívala Dolní Lužice ještě těžší časy než za jeho předchůdců. Panovník, zapletený do složitého soukolí velké politiky, vysávající z jeho pokladen obrovské částky peněz, byl 6. září 1422 donucen zastavit celou zemi tehdejšímu zemskému fojtovi Hanušovi z Polence za 7 859 kop grošů českých, které mu dlužil.⁷⁵ Hanuš z Polence, jenž před tím zastával úřad kutnohorského mincmistra a spolu s Hynkem Berkou z Dubé po několik let spravoval úřad hornolužického zemského fojta, patřil k velmi schopným osobnostem své doby. Jeho správa ovšem Dolní Lužici příliš klidu nepřinesla, k čemuž přispěla i jeho častá nepřítomnost v zemi stejně jako ničivé vpády husitských vojsk

⁷¹ Srov. TÝŽ, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 71–72.

⁷² Srov. *tamtéž*, s. 106–107. K dolnolužickým stavům též zastaralé práce Johann Wilhelm NEUMANN, *Ueber den Ursprung der Niederlausitzischen Landstände*, in: AAGPS 13, 1834, s. 14–74; TÝŽ, *Geschichte der Landstände des Markgrafthums Niederlausitz und deren Verfassung*, Lübben 1843. *Urkundeninventar*, s. 337, č. 885 (17. 4. 1377); *Inventarium*, s. 218, č. 626 (22. 2. 1411); s. 222, č. 642 (31. 8. 1414). O významu privilegií z roku 1411 a 1414 pro stavy svědčí mimo jiné jejich četné opisy; srov. BLHA Potsdam, *Rep. 10 B Stift Neuzelle*, Nr. 14, f. 13–17; *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 257; *Rep. 17 D Landgericht der Niederlausitz*, Nr. 169; *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 198, f. 16–21. Na počátku 17. století to byla prokazatelně jediná dvě privilegia, která se dochovala z 15. věku a jež nesla pořadové číslo 2 a 3, přičemž pořadové číslo 1 patřilo inkorporační listině; srov. *tamtéž*, Nr. 532, f. 1–5, zde f. 1^r (30. 7. 1604). L. BOBKOVÁ, *Velké dějiny IVb*, s. 401, omylem uvádí, že listinu z 22. února 1411 vydal Jošt Moravský, který byl ovšem v tu dobu již po smrti.

⁷³ K tomuto problému velmi podnětně J. VÁLKA, „*Státní a zemské*“ v českých dějinách, zvl. s. 325–326.

⁷⁴ Srov. J. SCHULTZE, *Die Mark Brandenburg III*, s. 12; Heidelore BÖCKER, *Die Festigung der Landesherrschaft durch die hohenzollernschen Kurfürsten und der Ausbau der Mark zum fürstlichen Territorialstaat während des 15. Jahrhunderts*, in: I. MATERNA – W. RIBBE (edd.), *Brandenburgische Geschichte*, s. 169–230, zde s. 170.

⁷⁵ *Inventarium*, s. 235, č. 687.

v letech 1429 až 1433.⁷⁶ Z důvodu opakovaných zahraničních cest jmenoval Hanuš z Polence svým *podfojtem* („*undirvoit czu Lusicz*“) Ericha z Haselbachu, který plnil funkci jeho zástupce. Vůbec poprvé se tak vedle zemského fojta objevil další úředník, jehož úkolem bylo zajišťovat správu celé Dolní Lužice.⁷⁷ V druhé polovině 15. století se pak institut zástupce zemského fojta, pro nějž se časem začal používat i termín *správce* (*Verweser*), stal zcela běžným a výrazně přispíval ke stabilitě zeměpanské správy, která nebyla ponechána bez dohledu.⁷⁸

Po Hanušově smrti v polovině ledna roku 1437 předal Zikmund Lucemburský zemské fojstství a spolu s ním i celou zemi jeho bratru Mikuláši z Polence, který byl současně poručníkem Hanušových nedospělých synů Jakoba st. a Jakoba ml. Mikuláš z Polence byl ve svém úřadu následně potvrzen i Albrechtem II. Habsburským a zastával jej i po jeho brzkém skonu. Dědictví po svém bratru však nedokázal proti mocným soupeřům samostatně uchránit. Z důvodu ohrožení ze strany Saska se přiklonil k Fridrichu II. Hohenzollernskému, jehož otec stejného jména ovládl o tři desetiletí dříve Braniborsko. V roce 1448 i přes protest saského vévody Fridricha II. Mírného a římského krále Fridricha III. Habsburského, poručníka nedospělého Ladislava Pohrobka, souhlasil pod vojenským nátlakem s prodejem dolnolužické zástavy braniborskému kurfiřtovi, jemuž už předtím odváděl za ochranu země pravidelný roční plat. Tato událost byla jedním z vrcholů mocenského zápasu mezi Wettiny a Hohenzollerny, jehož katalyzátorem bylo vyměření sasko-wittenberských Askánců v listopadu roku 1422, kdy jejich země i kurfiřtská hodnost připadla Wettinům, a průvodním jevem vměšování do dolnolužických záležitostí.⁷⁹

Fridrich II. Braniborský byl zástavním pánem a současně i zemským fojtem a správcem Dolní Lužice déle než jedno desetiletí. Během této doby rozmnožil svůj pozemkový majetek, nabytý před rokem 1448, o další statky. Jeho vláda byla poměrně stabilní, a tak pokus saského kurfiřta zasáhnout do nově vzniklých poměrů skončil na počátku padesátých let nedobře.

---

⁷⁶ Srov. Rudolf LEHMANN, *Die Züge der Hussiten in die Niederlausitz*, in: TÝŽ, *Aus der Vergangenheit*, s. 76–92, zde zvl. s. 80–91; TÝŽ, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 71–77; Jiří JUROK, *Husitské organizační struktury v Lužicích a ve Slezsku*, in: ČSZM (série B) 45, 1996, s. 97–112; Petr ČORNEJ, *Velké dějiny země Koruny české*, V, 1402–1437, Praha – Litomyšl 2000, s. 482–483, 536–542, kde je však větší pozornost věnována Horní Lužici. O vpádech husitů do této vedlejší země České koruny se stručným shrnutím nejdůležitější literatury naposledy Rudolf ANDĚL, *Böhmen und die Oberlausitz während der Hussitenkriege*, in: Lars-Arne DANNENBERG – Matthias HERRMANN – Arnold KLAFFENBÖCK (edd.), *Böhmen – Oberlausitz – Tschechien. Aspekte einer Nachbarschaft*, Görlitz – Zittau 2006 (NLM; Beiheft 4), s. 71–78.

⁷⁷ Srov. Woldemar LIPPERT, *Erich von Haselbach, Unterlandvogt der Niederlausitz*, in: NLM 70, 1894, s. 144–149.

⁷⁸ Srov. TÝŽ, *Nebenlandvögte*, s. 189–201. Už Woldemart Lippert (*tamtéž*, s. 200) si kladl otázku, jak zástupce dolnolužického zemského fojta nejlépe označovat, a došel k závěru, že jeho postavení nejpřesněji vystihuje termín *Nebenlandvogt*. Z důvodu obtížného překladu do češtiny se pro období první poloviny 15. století přiklání k pojmu *podfojt*, které se už v české historiografii ujalo, a od poloviny 15. věku k termínu *správce* či *zástupce*, jenž se dle mého názoru nejvíce blíží k jeho označení v německých pramenech a asociuje vcelku jasnou představu o jeho vztahu k zemskému fojtovi.

⁷⁹ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 72–73, 82–84; Petr ČORNEJ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české*, VI, 1437–1526, Praha – Litomyšl 2007, s. 146–147.

Teprve na konci padesátých a zkraje šedesátých let se postavení Fridricha II. začalo měnit. Po smrti Ladislava Pohrobka, během jehož vlády začal postupně sílit názor, že Dolní Lužici je nutné znovu bezprostředně podřídit České koruně, oznámil nově zvolený český král Jiří z Poděbrad (1458–1471), že hodlá nejsevernější zemi soustátí vykoupit z braniborské zástavní držby. Svůj záměr sice na čas pozměnil, ale na podzim roku 1461 se ke svému původnímu plánu zase vrátil. Aniž by vyčkal na reakci braniborského kurfiřta, vtrhla jeho vojska pod vedením Zdeňka ze Šternberka, majícího osobně zájem zejména o panství Chotěbuz, do Dolní Lužice a snažila se zemi ovládnout silou. Fridrich II. rychle zmobilizoval své vojsko a bez větších problémů české oddíly porazil.

V této chvíli se státotvorně zachovaly dolnolužické stavy, zvláště pak někteří příslušníci mocné šlechty, kteří se přiklonili na českou stranu, odmítli poslušnost braniborskému kurfiřtovi, jenž byl tímto aktem donucen k ústupu, a současně učinili konec potencionálnímu nebezpečí odtržení Dolní Lužice od České koruny, které se v průběhu padesátých let stávalo ze strany Hohenzollernů čím dál reálnějším. Po dlouhých náročných jednáních mohl být 5. června 1462 uzavřen tzv. gubenský mír, velký úspěch Jiříkovy revindikační politiky, podle kterého, jak se obecně bez opory v pramenech tiše předpokládá, byla Dolní Lužice po čtyřech desetiletích zástavní držby opět navracena pod bezprostřední pravomoc českého krále a braniborský kurfiřt si jako česká léna podržel rozsáhlá panství Chotěbuz, Peitz, Teupitz, Bärwalde a dvůr Großlütbenau, získaná v průběhu čtyřicátých a padesátých let.⁸⁰ Současně pak z braniborské zástavy vycházela Dolní Lužice zmenšená i o město a panství Senftenberg na jihu země, které se podařilo ukořistit saským Wettinům.⁸¹

---

⁸⁰ Srov. Richard von MANSBERG, *Der Streit um die Lausitz 1440–1450*, in: NASGA 29, 1908, s. 282–311; Richard JECHT, *Der Zusammenstoß der Brandenburger und Böhmen in der Niederlausitz i. J. 1461 und seine Veranlassung*, in: NM 10, 1907, s. 1–50; Adolf BACHMANN, *Die Wiedervereinigung der Lausitz mit Böhmen (1462)*, in: AÖG 64, 1882, s. 249–351 (včetně přílohy s prameny); Alfred KOTELMANN, *Geschichte der älteren Erwerbungen der Hohenzollern in der Niederlausitz*, Dresden – Weimar 1864; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 85–87; Gerald BEYREUTHER, *Der Überfall der Herren von Cottbus auf eine Gesellschaft Kölner Kaufleute und der Übergang der Herrschaft Cottbus an Brandenburg (1420–1462)*, in: NS 12, 1978, s. 91–104, zde s. 97–102; H. BÖCKER, *Die Festigung*, s. 201–204; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 148 a 177. K Jiříkově revindikační politice Jiří VESELÝ, *Obnova zahraničních lén české koruny za Jiříka z Poděbrad*, in: PHS 8, 1962, s. 261–279. O tom, že v gubenských listinách není o ujednáních týkajících se Dolní Lužice ani zmínka, srov. Th. SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte II*, s. 272–273; R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 449–450, pozn. 160, kde jsou odkazy na další literaturu.

⁸¹ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 83–84; TÝŽ, *Die Landvögte*, s. 447–448. K lužické politice Wettinů nejnověji Elfie-Marita EIBL, *Kaiser Friedrich III. (1440–1493) und die Wettiner. Aspekte des Verhältnisses Zentralgewalt – Fürsten in einer königsfernen Landschaft*, in: NASG 71, 2000, s. 27–51, zde s. 31–38.

2. Dolní Lužice mezi Českou a Uherskou korunou

Dolní Lužici bylo pod vládou Jiřího z Poděbrad dopřáno jen několik klidnějších let, o což se nemalou měrou zasloužil i nově jmenovaný zemský fojt Albrecht Kostka z Postupic, řadící se vedle svého bratra Zdeňka k nejménějším stoupencům českého krále, o čemž svědčí i fakt, že byl v roce 1463 členem poselstva k francouzskému králi Ludvíku XI.⁸² Albrecht Kostka z Postupic měl přitom v Dolní Lužici v důsledku svého nekatolického vyznání a blízkého vztahu k husitskému králi velice složité postavení, zhoršované radou města Vratislavi, pro niž byl „*dominus Koska maximus hereticus*“ v zemi, kterou bylo snadné z důvodu jazykové blízkosti mezi češtinou a lužickou srbštinou převážné většiny obyvatelstva infikovat husitským bludem.⁸³ Konečně tento pohled na Dolní Lužici i jejího zemského fojta byl silně ovlivněn radikálně odmítavým stanoviskem Vratislavských vůči Jiřímu z Poděbrad, nelichotivě označovanému jako „*hereticus rex*“, „*Bohemorum heresiarcha*“ či „*homo perfidus*“, a potažmo i vůči celým Čechám.⁸⁴

Co se samotného Albrechta Kostky týče, zhoršila se jeho situace ještě více poté, když papež Pavel II. uvrhl husitského krále Jiřího na konci roku 1466 do klatby a poddané České koruny zprostil poslušnosti k němu. Zřejmě někdy po Velikonocích odešel Albrecht Kostka z Postupic ze země a na jeho místo coby správce nastoupil Půta VIII. z Ilburka, který byl krátký čas zemským fojtem už za Fridricha II. Braniborského.⁸⁵ K podobné výměně došlo

---

⁸² Srov. J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 112–118; Th. SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte II*, s. 273–274; R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 453–454; Rudolf GRIEGER, *Filipecz. Johann Bischof von Wardein. Diplomat der Könige Matthias und Wladislaw*, München 1982 (Studia Hungarica; 20), s. 35–37; nejnověji Martin ŠANDERA, *Zdeňk Kostka z Postupic – přítel krále, nepřítel církve*, in: Eva DOLEŽALOVÁ – Robert NOVOTNÝ – Pavel SOUKUP (edd.), *Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi*, Praha 2004, s. 323–336, kde ovšem o Kostkově dolnolužickém angažmá není žádná zmínka.

⁸³ Hermann MARKGRAF (ed.), *Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter Georgs von Podiebrad. Zugleich als urkundliche Belege zu Eschenloers Historia Wratislaviensis. Erste Abtheilung 1454–1463*, Breslau 1873 (Scriptores rerum Silesiacarum; 8), s. 168–169, č. 140 (19. 2. 1463), zde s. 169: „*In urbibus optimi sunt cristiani et magnus habetur cultus divinus, sed in villis et parvis opidulis morantur Sclavi moribus rudissimi, fidei simplices et indocti, qui liguagio Bohemis convenientes de facili in heresim labuntur Bohemicam, et timendum est quod tota illa patria inficietur.*“ Tento citát ve zkrácené a nepřesné podobě v německém překladu se vztahením na Horní Lužici uvádí i R. ANDĚL, *Böhmen und die Oberlausitz*, s. 77, s odkazem na práci Jan PETR, *Nástin politických a kulturních dějin Lužických Srbů*, Praha 1972, s. 57, kde je ovšem správně spojen s děním v Dolní Lužici.

⁸⁴ Srov. Halina MANIKOWSKA, *Świadomość regionalna na Śląsku w późnym średnieowieczu*, in: Aleksander GIEYSZTOR – Sławomir GAWLAS (edd.), *Państwo, naród, stany w świadomości wieków średnich. Pamięci Benedykta Zientary 1929–1983*, Warszawa 1990, s. 253–267, zde zvl. s. 263, kde jsou i přesné odkazy. K postoji Vratislavských k Jiřímu z Poděbrad srov. také Colmar GRÜNHAGEN, *Breslau und die Landesfürsten. I. Während des Mittelalters*, in: ZVGAS 36, 1901, s. 1–28, zde s. 25.

⁸⁵ Srov. Th. SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte II*, s. 282, 284; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 87–88; TÝŽ, *Die Landvögte*, s. 454; J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 119–127. Albrecht Kostka z Postupic mohl *de iure* zůstat ještě nějaký čas dolnolužickým zemským fojtem i po převzetí úřadu Půtou z Ilburka, jak by tomu nasvědčovala i skutečnost, že ještě 17. srpna 1467 psal Matyáš Korvín „*magnifico Alberto Kosthka de Postupicz advocato marchionatus Lusatiae etc. amico nostro*“; srov. Franz PALACKÝ (ed.), *Urkundliche Beiträge zur*

i v Horní Lužici, kde v květnu 1467 přišel na místo Beneše Libštejnského z Kolovrat Jaroslav ze Šternberka, syn čelního představitele Zelenohorské jednoty a vůdce panské opozice Zdeňka ze Šternberka.⁸⁶

Oba zemští správci – Jaroslav ze Šternberka a Půta z Ilburka – spolu na počátku června uzavřeli s vědomím prelátů, pánů, rytířů a měst Horní i Dolní Lužice a na výzvu papežského legáta Rudolfa z Rudesheimu obranný spolek proti kacířskému králi, na jehož stranu se dolnolužické stavy ještě na přelomu let 1461 a 1462 tak odhodlaně postavily proti braniborskému kurfiřtovi. Tento spolek, zavazující je k vzájemné pomoci v případě ohrožení a vzniklý nesporně pod vlivem událostí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku a za velkého přispění papežských vyjednavců, byl účelovým spojením na dobu určitou. Jeho platnost měla vypršet ve chvíli, kdy bude mít Česká koruna zase řádného křesťanského krále, který byl pro její další existenci životně důležitý.⁸⁷ Dolnolužické zemské stavy se tímto aktem po vzoru a za výrazného přispění Slezska a Horní Lužice vůbec poprvé otevřeně postavily proti svému panovníkovi a daly najevo, že jsou připraveny hájit svou zemi a vzít její osud do svých rukou

---

Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georg's von Podiebrad (1450–1471), Wien 1860 (Fontes rerum Austriacarum – Österreichische Geschichtsquellen; II/20) (dále jen *FRA* II/20), s. 480, č. 409. Po smrti Jiřího z Poděbrad přešel zprvu nerozhodný Albrecht Kostka z Postupic do tábora Matyáše Korvína, který byl podle jeho názoru schopen Českou korunu sjednotit a přinést jí mír; srov. TÝŽ, *Geschichte von Böhmen*, I–V, Prag 1836–1867, zde IV/2, s. 655; V/1, s. 9; Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)*, I–IV, Praha 1992–1999, zde I, s. 282.

⁸⁶ Srov. Th. SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte* II, s. 283; Christian Gottlieb KÄUFFER, *Abriß der Oberlausitzischen Geschichte*, I–IV, Görlitz 1802–1806, zde II, s. 252–253, 268–272; Hermann KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen zu einer Rechtsgeschichte der Oberlausitz von ältester Zeit bis Mitte des 16. Jahrhunderts*, in: *NLM* 53, 1877, s. 161–421, zde s. 307; Elfie-Marita EIBL, *Die Lausitzen zwischen Böhmen, Brandenburg und Sachsen in der Zeit Kaiser Friedrichs III. (1440–1493)*, in: P. MORAW (ed.), *Akkulturation und Selbstbehauptung*, s. 312–346, zde s. 335, pozn. 127; TÁŽ, *Die Lausitzen unter König Wladislaw II. von Ungarn und Böhmen. Corvinische und jagiellonische Einflussnahme im Wechselspiel*, in: Tomasz TORBUS (ed.), *Die Kunst im Markgraftum Oberlausitz während der Jagiellonenherrschaft*, Ostfildern 2006 (*Studia Jagellonica Lipsiensia*; 3), s. 27–34, zde s. 28; F. PALACKÝ, *Geschichte* IV/2, s. 447. Revers Jaroslava ze Šternberka hornolužickým stavům nese datum 13. června 1467, srov. Paul ARRAS, *Regestenbeiträge zur Geschichte des Matthias I. Corvinus, Königs von Ungarn (1458–1490) und Titularkönigs von Böhmen (1469–1490), zusammengestellt auf Grund der Urkunden im Bautzener Stadtarchive*, in: *UJ* 4, 1924, s. 186–213, zde s. 190–191.

⁸⁷ Srov. Hermann MARKGRAF (ed.), *Politische Correspondenz Breslau im Zeitalter Georgs von Podiebrad. Zugleich als urkundliche Belege zu Eschenloers Historia Wratislaviensis. Zweite Abtheilung 1463–1469*, Breslau 1874 (*Scriptores rerum Silesiacarum*; 9) (dále jen *SRS* IX), s. 242–243, č. 373 (počátek června 1467), zde s. 243: „Furder ist berett, das sollich obinrurt vorbintnisz von beiden landen prelaten herrn ritterschafft und steten getrewlich und ane allis geferde gehalden sal werden und iglich teil dorczu verbunden sein, solange got der almechtige der löbelichen cron zu Behmen und uns allen eynen zukunfftigen gesalbeten cristlichen herrn und konig geben wirdit; und so wir mit einem cristlichen konige vorsorget sind und dem gehorsam gethan haben, danne so sal dise vorbintnis und voreynigunge crafftlos und machtlos und kein teil dem andern die furder zuhalden vorpflicht sein ane geferde.“ První spolek proti Jiřímu z Poděbrad byl ve Slezsku uzavřen již v dubnu 1458 a následovaly další; srov. Emil SCHIECKE, *Politische Geschichte von 1327–1526*, in: Ludwig PETRY – Josef Joachim MENZEL – Winfried IRGANG (edd.), *Geschichte Schlesiens, I, Von der Urzeit bis zum Jahre 1526*, Sigmaringen 1988⁵, s. 157–237, zde s. 211–212.

až do doby, než se najde nový král, který bude odpovídat jejich představám, a to zdaleka nejen náboženským.⁸⁸

Dolní Lužice se do války proti Jiřímu z Poděbrad, která se v Čechách naplno rozhořela už ve druhé čtvrtině roku 1467,⁸⁹ zapojila fakticky až na konci léta. Tehdy se její oddíly pod vedením Půty z Ilburka přidaly k hornolužickému vojsku táhnoucímu na Hoyerswerdu, kde měli svůj opěrný bod stále ještě četní příznivci českého krále z obou Lužic. Hoyerswerda se sice pro tentokrát udržela, ale dalšímu útoku, jenž opět za přispění dolnolužických oddílů následoval v červenci a srpnu příštího roku, už neodolala a tamní zámek byl zničen.⁹⁰ Vedle těchto dvou tažení se Dolnolužičané na přímou výzvu císaře Fridricha III. zúčastnili ještě jednoho vpádu, který na přelomu května a června 1468 směřoval do severních Čech a který byl spoluorganizován vedle Půty z Ilburka i hornolužickým správcem Jaroslavem ze Šternberka, správcem Svídnicka a Javorska Oldřichem z Házmburka a hlohovským vévodou Jindřichem.⁹¹ Tato vojenská operace byla zřejmě jedinou významnější akcí Forstského spolku, uzavřeného proti králi Jiřímu v polovině října 1467 právě zemskými správci Horní a Dolní Lužice a hlohovským vévodou, k nimž se hned zkraje listopadu přidalo dalších více než deset převážně dolnolužických šlechticů a města Luckau a Spremberg.⁹² O jiných taženích Forstského spolku každopádně nejsme informováni.

Poté, co proti Jiřímu z Poděbrad vystoupil i uherský král Matyáš Korvín, přidala se na stranu posledně jmenovaného i Dolní Lužice, protože si od něj slibovala ukončení války i obnovení jednoty České koruny. Ve středu 3. května 1469 byl Matyáš Korvín v Olomouci zvolen českým králem a při té příležitosti jmenoval nové zemské úředníky z řad svých nejvěrnějších stoupenců.⁹³ Do dolnolužických poměrů však zřejmě zasáhl až v průběhu svého pobytu ve Vratislavi o několik dnů později, když dosavadního hornolužického správce Jaroslava ze Šternberka, kterého už v Olomouci označoval jako hejtmána,⁹⁴ učinil zemským fojtem obou Lužic a Půtu z Ilburka z jeho úřadu propustil s tím, že se mu koncem června za

---

⁸⁸ K nenáboženským důvodům odboje proti Jiřímu z Poděbrad stručně Josef MACEK, *Král Jiří a král Matyáš. Od přátelství k nepřátelství (1458–1469)*, in: ČMM 110, 1991, s. 297–311, zde s. 305–306.

⁸⁹ Tzv. druhou husitskou válku v letech 1467–1471 nejnověji popisují Václav FILIP – Karl BORCHARDT, *Schlesien, Georg von Podiebrad und die römische Kurie*, Würzburg 2005 (Wissenschaftliche Schriften des Vereins für Geschichte Schlesiens; 6), s. 150–185; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 241–272.

⁹⁰ Srov. Hermann KNOTHE, *Geschichte der Herrschaft Hoyerswerde bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, in: ASG 10, 1872, s. 237–279, zde s. 264–267.

⁹¹ Srov. Th. SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte II*, s. 284, 286–291, 295–296; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 88–89; F. PALACKÝ, *Geschichte IV/2*, s. 445, 532–534; SRS IX, s. 261–262, č. 389 (14. 3. 1468), s. 270–271, č. 393 (23. 4. 1468).

⁹² FRA II/20, s. 491–494, č. 423, zde zvl. s. 492 (18. 10. a 1. 11. 1467); *Inventarium*, s. 282–283, č. 861; Th. SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte II*, s. 291–292.

⁹³ Peter ESCHENLOER (ed. Gunhild ROTH), *Geschichte der Stadt Breslau, I–II*, Münster – Berlin 2003 (Quellen und Darstellungen zur schlesischen Geschichte; 29/I–II) (dále jen ESCHENLOER), zde II, s. 795; F. PALACKÝ, *Geschichte IV/2*, s. 587–588.

⁹⁴ FRA II/20, s. 489–493, č. 489, zde s. 493 (8. 5. 1469).

jeho dosavadní oddané služby náležitě odměnil.⁹⁵ Matyáš Korvín tak spojil v osobě Jaroslava ze Šternberka zemská fojtvství Horní a Dolní Lužice v jeden úřad a současně tak naznačil, byť to zprvu nemuselo být úplně zřejmé, jakým směrem se v nově získaných zemích bude jeho správní politika v následujícím období ubírat.

Ve Vratislavi, kam Matyáš vstoupil 26. května, však došlo ještě k jedné důležité události.⁹⁶ Po poradě se dvěma papežskými legáty a císařskými rady a na výzvu katolických českých pánů holdovali Vratislavští novému českému králi Matyášovi a po nich složila svůj slib věrnosti i slezská knížata, k nimž se s určitými výhradami a s jistým váháním připojili i stavovští zástupci z Horní a Dolní Lužice. Zcela nepřehlédnutelné přitom bylo nejen působení výhrůzek nového krále, ale i příkladu Vratislavských, kteří Matyáše přijali až nečekaně rychle, uvážíme-li, že Jiřího z Poděbrad odmítali uznat déle než jedno desetiletí.⁹⁷ Vedle toho ale mohl být hlubším důvodem rychlého holdování i fakt, že se obě Lužice s rostoucí samozřejmostí hlásily ke svému statusu českých korunních zemí a že měly současně potřebu být pod ochranou České koruny, jejíž pokračování a jednota se jim zdála být pod vládou krále Matyáše zajištěna.

Důležitou okolností byla i skutečnost, že v daném okamžiku byli oba kurfiřti – saský i braniborský – stále ještě spojenci Jiřího z Poděbrad a že tedy ze strany Wettinů a Hohenzollernů hrozilo nebezpečí vytržení Horní i Dolní Lužice ze svazku České koruny v případě, kdyby Matyáš neuspěl a nastalo mocenské vakuum. S tím měli Dolnolužičané bohaté zkušenosti z doby nedávné braniborské zástavy. Oprávněnost hrozby možného zcizení obou Lužic ve prospěch mocných sousedů konečně dokládá i skutečnost, že husitský král neváhal v lednu 1470 obě země přislíbit svým spojencům – Horní Lužici saským vévodům a Dolní Lužici braniborskému markraběti Albrechtu Achillovi, kterému ovšem nabízel i Chebsko, popř. 60 000 zlatých v hotovosti – za souhlas s volbou burgundského vévody Karla Smělého římským králem, aby zabránil získání této hodnosti svému uherskému sokovi, k čemuž ale stejně nakonec nedošlo.⁹⁸

---

⁹⁵ ESCHENLOER II, s. 764, ř. 18, označuje Jaroslava ze Šternberka horno- a dolnolužickým fojtem („foyt in Obirvnd Niderlusicz“) už v průběhu pobytu Matyáše Korvína ve Vratislavi, na základě čehož usuzují, že se jím stal právě tam. Srov. též J. W. NEUMANN, *Versuch* II, s. 128–133; R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 454.

⁹⁶ K Matyášově pobytu ve Vratislavi Vojtěch ČERNÝ, *Zklamané naděje. Pobyt Matyáše Korvína ve Vratislavi v roce 1469*, in: E. DOLEŽALOVÁ – R. NOVOTNÝ – P. SOUKUP (edd.), *Evropa a Čechy na konci středověku*, s. 187–194.

⁹⁷ ESCHENLOER II, s. 765–766; F. PALACKÝ, *Geschichte* IV/2, s. 590; Colmar GRÜNHAGEN, *Geschichte Schlesiens*, I–II, Gotha 1884–1886, zde I, s. 323–324; Heinrich WENDT, *Die Stände des Fürstenthums Braslaw im Kampfe mit König Matthias Corvinus, 1469–1490*, in: ZVGAS 32, 1898, s. 157–179, zde s. 157–158; Th. SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte* II, s. 302–303; H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 297–298; Gernot von GRAWERT-MAY, *Das staatsrechtliche Verhältnis Schlesiens zu Polen, Böhmen und dem Reich während des Mittelalters (Anfang des 10. Jahrhunderts bis 1526)*, Aalen 1971 (Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte; N. F. 15), s. 154–155; E. SCHIECKE, *Politische Geschichte*, s. 212–213, 216; Jörg K. HOENSCH, *Matthias Corvinus. Diplomat, Feldherr und Mäzen*, Graz – Wien – Köln 1998, s. 109.

⁹⁸ Srov. E.-M. EIBL, *Die Lausitzen zwischen Böhmen, Brandenburg und Sachsen*, s. 337; F. PALACKÝ, *Geschichte* IV/2, s. 624–625; FRA II/20, s. 616–619, č. 508 (leden 1470); Hubert ERMISCH, *Studien zur*

Od května 1469 tedy České koruně vládli dva panovníci, jejichž jména zdobil titul český král. Válka mezi oběma vladaři se naplno rozhořela a s menší či větší intenzitou pokračovala i po smrti husitského krále v březnu 1471. Krátce předtím ovšem došlo k významné změně v životě Jaroslava ze Šternberka. Zemský fojt obou Lužic se totiž dostal do ostrých sporů s hornolužickou šlechtou, která ho obviňovala z namyšlenosti, panovačnosti a neschopnosti. Tyto stížnosti našly pozorného posluchače v osobě biskupského legáta Rudolfa z Rüdeseimu, jenž si je ovšem nenechal pro sebe a tlumočil je dál Matyáši Korvínovi. Uherský a český král, jehož současně znepokojily pomluvy o mocenských ambicích Jaroslavova otce Zdeňka ze Šternberka, se rozhodl Jaroslava z úřadu hornolužického zemského fojta sesadit a na jeho místo povolal lehnického vévodu Fridricha I. Jaroslav se jen marně pokoušel o svou obhajobu na zemském sněmu, probíhajícím na přelomu ledna a února roku 1471 ve Zhořelci. Jeho slova byla oslyšena stejně jako hlas šlechty zhořelecké vikpildy a hejtmana Kašpara z Nostic, který se odvolával na staré hornolužické právo zakazující jmenovat zemským fojtem preláta či knížete. Fridrich I. Lehnický tak mohl být přesně podle sněmovního snesení z 2. února 1471 přijat na den sv. Valentýna v Budyšíně za nového hornolužického zemského fojta a přítomným stavům složit předepsaný slib. Jaroslav ze Šternberka však i nadále zůstal zemským fojtem v Dolní Lužici, kde jeho slabší stránky zřejmě nenarazily na tak silný odpor.⁹⁹

Válečné napětí mezi Matyášem Korvínem a Vladislavem II. Jagellonským, českým králem zvoleným po smrti Jiřího z Poděbrad, se výrazně oslabilo po uzavření příměří mezi oběma panovníky a polským králem Kazimírem IV. ve Vratislavi 8. prosince 1474.¹⁰⁰ Právě v této smlouvě o 26 člancích byl položen základ kompromisní dohody mezi oběma českými králi, na jejíž konečné znění si obyvatelé České koruny museli počkat ještě téměř pět dalších let, během nichž probíhala složitá jednání o rozdělení všech pěti korunních zemí. Ještě zkraje roku 1475 se zdálo, že Vladislav II. by mohl ovládnout vedle celých Čech i obě Lužice a slezská knížectví Svídnicko a Javorsko, zatímco Matyáš by si podržel pouze Moravu a zbytek Slezska,¹⁰¹ ale definitivní mírová smlouva, uzavřená v Olomouci 21. července 1479, nakonec realističtěji vystihovala skutečné rozložení sil mezi oběma vladaři. Na straně Vladislava II. totiž stál jen nepatrný zlomek moravských šlechticů a měst a ani v Čechách nebyl mladý jagellonský král „*ničím jiným než pánem zlomků země*“.¹⁰² Také proto mohlo být

---

Geschichte der sächsisch-böhmischen Beziehungen in den Jahren 1468 bis 1471, in: NASGA 2, 1881, s. 1–49, zde s. 34–35; Josef VÁLKA, *Matyáš Korvín a Česká koruna*, in: ČMM 110, 1991, s. 313–323, zde zvl. s. 318.

⁹⁹ FRA II/20, s. 640–642, č. 529–530 (3. 1. 1471; 27. 1. – 3. 2. 1471); P. ARRAS, *Regestenbeiträge zur Geschichte des Matthias I.*, s. 192–193 (14. 2. 1471); J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 129; F. PALACKÝ, *Geschichte IV/2*, s. 652–654; Th. SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte II*, s. 313; H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 308; R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 454; J. K. HOENSCH, *Matthias Corvinus*, s. 115.

¹⁰⁰ Berthold KRONTHAL – Heinrich WENDT (edd.), *Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus. Erste Abtheilung 1469–1479*, Breslau 1893 (Scriptores rerum Silesiacarum; 13) (dále jen SRS XIII), s. 166–175, č. 217; ESCHENLOER II, s. 963–970; *Inventarium*, s. 287–288, č. 879; F. PALACKÝ, *Geschichte V/1*, s. 122–125; J. MACEK, *Jagellonský věk I*, s. 289.

¹⁰¹ Srov. F. PALACKÝ, *Geschichte V/1*, s. 127–128.

¹⁰² J. MACEK, *Jagellonský věk I*, s. 282.

považováno za oprávněné, že mu olomouckými úmluvami byla přirčena pouze vláda v hlavní korunní zemi a Matyášovi celá Morava, Slezsko i obě Lužice. Vladislav si ovšem vymínil možnost zpětného výkupu těchto zemí v případě Matyášovy smrti za 400 000 uherských zlatých, ačkoli v opačném případě měly být Morava, Slezsko a obě Lužice spojeny s Čechami bez finanční náhrady. Oba panovníci si současně ponechali titul českého krále.¹⁰³

Slavnostním podepsáním mírové smlouvy v Olomouci byla ukončena deset let trvající válka mezi dvěma českými králi a zároveň položeny základy dalšího směřování českých zemí v následující dekádě. Ale nejen to. V olomouckých úmluvách totiž už byly implicitně obsaženy „*Vladislavovy postoje k české koruně po roce 1490*“, jak výstižně poznamenal Josef Macek.¹⁰⁴ Realizace mírové smlouvy ovšem hned zkraje narážela na řadu nesnází. Zejména pro některé obyvatele Moravy, jmenovitě pro měšťany královského Uherského Hradiště, nebylo snadné ze dne na den přejít na stranu Matyáše Korvína, proti kterému celé jedno desetiletí odhodlaně bojovali a vytrvale odolávali jeho útokům.¹⁰⁵

Situace nebyla o mnoho jednodušší ani v ostatních zemích České koruny. Stavové Horního a Dolního Slezska olomouckou mírovou smlouvu sice formálně okamžitě potvrdili,¹⁰⁶ ale k požadovanému holdování už přistupovali ve srovnání s rokem 1469 mnohem vlažněji. Příliš je nepřesvědčilo ani Vladislavovo ujištění, že holdování králi Matyášovi nijak nepoškodí jejich stará práva a privilegia a že narušena nebude ani jednota České koruny.¹⁰⁷ Právě s tím totiž důrazně nesouhlasily hornolužické stavy, které se složením slibu věrnosti otálely až do října 1479 a olomoucká ujednání nikdy nesignovaly.¹⁰⁸

---

¹⁰³ Colmar GRÜNHAGEN – Hermann MARKGRAF (edd.), *Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter*, I–II, Leipzig 1881–1883 (Publicationen aus den k. preußischen Staatsarchiven; 7, 16) (dále jen *LBUS* I–II), zde I, s. 21–29, č. 13 (21. 7. 1479); *Inventarium*, s. 295, č. 902; Ch. G. KÄUFFER, *Abriß* II, s. 346–352; Th. SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte* II, s. 343–345; C. GRÜNHAGEN, *Geschichte Schlesiens* I, s. 343–344; Josef PETRÁŇ, *Stavovské království a jeho kultura v Čechách 1471–1526*, in: Jaromír HOMOLKA – Josef KRÁSA – Václav MENCL – Jaroslav PEŠINA – Josef PETRÁŇ, *Pozdně gotické umění v Čechách (1471–1526)*, Praha 1978, s. 13–72, zde s. 17; J. MACEK, *Jagellonský věk* I, s. 290; Rudolf GRIEGER, *Die Pläne des Ungarnkönigs Matthias Corvinus mit Schlesien*, in: JSFWUB 24, 1983, s. 163–180, zde s. 167; J. K. HOENSCH, *Matthias Corvinus*, s. 165–167.

¹⁰⁴ J. MACEK, *Jagellonský věk* I, s. 291.

¹⁰⁵ Srov. F. PALACKÝ, *Geschichte* V/1, s. 205; Antonín KALOUS, *Matyáš Korvín a moravská královská města*, in: Lenka BOBKOVÁ – Jana KONVIČNÁ (edd.), *Korunní země v dějinách českého státu*, II, *Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.–16. století*, Praha 2005, s. 97–127.

¹⁰⁶ Berthold KRONTHAL – Heinrich WENDT (edd.), *Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus. Zweite Abtheilung 1479–1490*, Breslau 1894 (Scriptores rerum Silesiacarum; 14), s. 9–11, č. 325–326 (21. 7. 1479); František PALACKÝ (ed.), *Akta veřejná i sněmovní w králowství Českém od r. 1466 do 1500*, in: *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích*, V, Praha 1890 (dále jen *AČ*), s. 362–517, č. 14 (12. 8. 1479).

¹⁰⁷ *Inventarium*, s. 296, č. 904; *LBUS* I, s. 30–31, č. 16 (25. 7. 1479); R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 92.

¹⁰⁸ Srov. F. PALACKÝ, *Geschichte* V/1, s. 205–206, 334; Th. SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte* II, s. 347–348; H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 299; R. GRIEGER, *Die Pläne*, s. 167; J. BAHLCKE, *Regionalismus und Staatsintegration*, s. 49; J. K. HOENSCH, *Matthias Corvinus*, s. 170; E.-M. EIBL, *Die Lausitzen unter König Wladislaw II.*, s. 35; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny* VI, s. 437 a 478.

V Horní Lužici svou roli možná opět sehrály obavy z byt' i krátkodobého odtržení země od České koruny,¹⁰⁹ o němž ovšem v olomoucké mírové smlouvě nebylo ani zmínky, a zřejmě i strach z panovníka, který už v průběhu uplynulých let stačil ukázat, s jakou razancí je v některých případech schopen prosazovat svou vůli. Sebevědomým hornolužickým stavům totiž více vyhovoval spíše nečinný panovník, jenž jim svou mírnou nebo vůbec žádnou angažovaností vytvářel větší prostor k prosazování vlastních zájmů, než silný vladař, který chtěl mít všechno pevně ve svých rukou. Už vůbec pak nestály o to, aby byla narušena samostatnost jejich země, se kterou se již plně identifikovaly a která se zdála být ohrožena mnohem více cíleným upřednostňováním Slezska na úkor obou Lužic pod vládou Matyáše než zapojením do České koruny, jak ji znaly před jeho vystoupením.

V Dolní Lužici mohly stavy na celou věc pohlížet odlišně. Silnějšího panovníka, ať už byl králem českým či uherským, i nadále chápaly jako záruku proti zcizování dalších částí země, jejíž jednotu zatím samy spolehlivě uhájit nedokázaly. Těsnější integrace Dolní Lužice s Horní Lužicí a Slezskem, jak se o ni Matyáš pokoušel od sedmdesátých let 15. století, pro ně proto mohla být v tomto ohledu celkem uspokojivá a mohla splňovat jejich očekávání. Jako ohrožení či omezování vlastní zemské nezávislosti ji přitom dolnolužičtí stavové vůbec vnímat nemuseli a stejně tak nemuseli považovat Matyášovy kroky jako nebezpečí pro jednotu České koruny.¹¹⁰

Matyáš Korvín začal do správní struktury vedlejších zemí České koruny výrazněji zasahovat bezprostředně po uzavření vřatislavského příměří, v němž už bylo nepřímě zakotveno jejich oddělení od Čech.¹¹¹ Ještě v prosinci 1474 obeslal své poddané ze Slezska a obou Lužic a ve svém listu je informoval, že se stal jejich králem a pánem. Dále je vyzval k poslušnosti a požádal je, aby se dostavily do Vratislavi, kde se měl konat společný sněm. Jeho výsledkem, zveřejněným ještě před Vánocemi, 21. prosince 1474, byl zemský mír o třinácti hlavních článcích. Hned první bod byl přitom mimořádně závažný pro všechny dotčené země. Uherský král jím podle názoru řady historiků zamýšlel jmenovat spišského hraběte Štěpána Zápolského vrchním zemským hejtmanem Slezska a Horní i Dolní Lužice a tím vlastně místodržícím ve jmenovaných zemích.¹¹² Vrchní zemský hejtman se tak měl stát

---

¹⁰⁹ Srov. F. PALACKÝ, *Geschichte* V/1, s. 206; R. GRIEGER, *Filipecz*, s. 121–126.

¹¹⁰ Otázku po státoprávním postavení vedlejších zemí České koruny a jejich příslušnosti k svatováclavské či svatoštěpánské koruně po roce 1469, resp. 1479, si klade E.-M. EIBL, *Die Lausitzen unter König Wladislaw II.*, s. 30, a dochází k podobnému závěru jako už dříve na případu Slezska G. v. GRAWERT-MAY, *Das staatsrechtliche Verhältnis Schlesiens*, s. 155–156, 159–160, že totiž vláda v České koruně byla sice rozdělena, ale že nedošlo k uvolnění vedlejších zemí ze svazku České koruny a že jednotu tohoto státního celku nebyla právně narušena. Opačného názoru byl např. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 92. K problematice jednoty České koruny podnětně J. VÁLKA, „Státní a zemské“ v *českých dějinách*, zvl. s. 326–327.

¹¹¹ Srov. Felix RACHFAHL, *Die Organisation der Gesamtstaatsverwaltung Schlesiens vor dem dreissigjährigen Kriege*, Leipzig 1894 (Staats- und socialwissenschaftliche Forschungen; 13), s. 94–95; E.-M. EIBL, *Die Lausitzen unter König Wladislaw II.*, s. 30. Viz též předchozí poznámku.

¹¹² Srov. J. W. NEUMANN, *Versuch* II, s. 131; F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 118; C. GRÜNHAGEN, *Geschichte Schlesiens* I, s. 338; H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 298; R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 455; TÝŽ, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 91–92; Kazimierz ORZECOWSKI, *Historia ustroju Śląska 1202–1740*, Wrocław 2005 (Acta Universitatis Wratislaviensis; 2806), s. 90; V. FILIP – K. BORCHARDT, *Schlesien*,

nejen přímým nadřízeným hejtmanů jednotlivých knížectví v Horním a Dolním Slezsku, ale i zemských fojtů v obou Lužicích. Jednalo by se tím o novinku, která neměla v dějinách vedlejších zemí České koruny obdoby a která by jasně odrážela Matyášův záměr pevné integrace Slezska a obou Lužic v rámci jednoho celku, jehož hlavním správním centrem se měla stát Vratislav. Budování nového správního centra pro všechny tři země přitom mohlo mít své opodstatnění ve skutečnosti, že Matyáš nadržel Prahu a hlavní město Uherského království bylo příliš daleko.¹¹³

Snahou o jednotný postup ve Slezsku a Horní i Dolní Lužici se vyznačovalo i dalších jedenáct bodů zemského míru, věnovaných převážně otázkám zachování bezpečnosti, klidu a pořádku na cestách i jinde. Od nich se pak svým geografickým vymezením neodlišoval ani bod poslední, třináctý, sestávající ze čtyř odstavců a představující mincovní řád, jenž měl vést k prosazení jednotné měny ve Slezsku i Lužicích a napravit předchozí neúspěšný pokus o finanční reformu podniknutou zkraje sedmdesátých let. Vedle údajně zamýšlené politicko-správní unie nově získaných zemí, namísto krále trvale reprezentované osobou vrchního zemského hejtmana a příležitostně i společným sněmem zástupců Slezska a Lužic, tak mělo dojít i k unii měnové.¹¹⁴

Výsledky Matyášova záměru ovšem byly dost skoupé. Mincovní reformu se prosadit nepodařilo ani v celém Slezsku a už vůbec ne v Horní a Dolní Lužici. Velmi podobné to bylo i se zemským mírem,¹¹⁵ a tak jediným úspěchem uherského a českého krále mohl být úřad vrchního zemského hejtmana. Ale ani zde Matyáš nedosáhl všeho, o co usiloval. Předně se mu nepodařilo prosadit na tento post Fridricha I. Lehnického, o což se snažil od roku 1473 a znovu ještě před jmenováním Štěpána Zápolského na jaře 1475.¹¹⁶ Uherský a český král zřejmě narazil na odpor stavů, a tak se spišský hrabě nakonec plánovaně ujal svého nového úřadu.¹¹⁷ Jeho působnost přitom prokazatelně sahala do Slezska, ačkoli v Horním Slezsku byl

---

s. 191; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 424–426; Lenka BOBKOVÁ, *Česká koruna na rozcestí. Dezintegrační tendence v zemích České koruny v 2. polovině 15. století*, in: Viktor KUBÍK (ed.), *Doba jagellonská v zemích České koruny (1471–1526)*, České Budějovice 2005 (Sborník Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, Dějiny umění – kulturní dějiny; 1), s. 19–29, zde s. 25.

¹¹³ Srov. Lenka BOBKOVÁ, *Die Beziehungen zwischen Nordböhmen und der Oberlausitz bis zur Inthronisation der Jagiellonen*, in: T. TORBUS (ed.), *Die Kunst im Markgraftum Oberlausitz*, s. 21–25, zde s. 23.

¹¹⁴ SRS XIII, s. 175–178, č. 218; ESCHENLOER II, s. 973–978; *Inventarium*, s. 288–289, č. 882 (21. 12. 1474); Ch. G. KÄUFFER, *Abriß II*, s. 324–327; F. PALACKÝ, *Geschichte V/1*, s. 126–127; F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 103, 106–108, 118–119; R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 455; E. SCHIECKE, *Politische Geschichte*, s. 220–221; Lenka BOBKOVÁ – Radek FUKALA, *Schlesien als eins der böhmischen Kronländer*, in: Mateusz KAPUSTKA – Jan KLÍPA – Andrzej KOZIEŁ – Piotr OSZCZANOWSKI – Vít VLNAS (edd.), *Schlesien die Perle in der Krone Böhmens. Geschichte – Kultur – Kunst*, Praha 2007, s. 23–79, zde s. 47.

¹¹⁵ ESCHENLOER II, s. 978, ř. 16–30; J. MACEK, *Jagellonský věk I*, s. 160.

¹¹⁶ P. ARRAS, *Regestenbeiträge zur Geschichte des Matthias I.*, s. 199 (3. 3. 1475). Štěpán Zápolský byl jmenován 21. 4. 1475; srov. Vojtěch ČERNÝ, *Diplomat krále Matyáše Korvína Jan Filipec a jeho kontakty s vedlejšími zeměmi České koruny*, diplomová práce FF UK, Praha 2003, s. 22. (Vojtěchu Černému srdečně děkuji za ochotné poskytnutí jeho diplomové práce.)

¹¹⁷ Srov. R. GRIEGER, *Filipecz*, s. 141–142.

zastupován od samého počátku královským hejtmanem,¹¹⁸ svídnického a javorského knížectví i do Horní Lužice, ale je velmi sporné, do jaké míry spadala i Dolní Lužice do okruhu jeho kompetencí. Bezpečně totiž víme pouze o jednom zásahu Štěpána Zápolského do dolnolužických záležitostí, když vzal 28. září 1476 pod královskou ochranu Georga z Polence s jeho zámekem Lübbenau a postavil se tak proti autoritě zemského fojta Jaroslava ze Šternberka, s nímž měl Georg z Polence blíže nespecifikovaný, i když zřejmě velmi závažný spor.¹¹⁹ Také v Zápolského titulatuře se Dolní Lužice nikde nevyskytuje a naopak se z ní zdá být patrné, že funkce vrchního (zemského) hejtmana se vztahovala pouze na Slezsko a že v jeho osobě se jen dočasně spojoval i úřad hejtmana Svídnicka a Javorska a také zemského fojta Horní Lužice, který byl uvolněn Fridrichem I. Lehnickým právě v roce 1475.¹²⁰

Stojíme tedy před otázkou, zda se nenaplnil Matyášův koncept vrchního zemského hejtmanství, či zda se přizpůsobil aktuální situaci, anebo zda je problém úplně někde jinde. Klíč k řešení se přitom pravděpodobně nachází v prvním bodě zmíněného zemského míru z 21. prosince 1474. V něm je totiž uvedeno, že král ustanovuje „*společného hejtmana [...] ve všech výše jmenovaných zemích, knížectvích a krajích*“,¹²¹ ale přesně neuvádí, které „*země, knížectví a kraje*“ tím přesně myslí. Obrat „*všech výše jmenovaných zemí*“ se totiž nemusel nutně vztahovat na celé, o několik řádek dříve uvedené spojení „*tomuto království, knížectvím, zemím, vikpildám a krajům ve Slezsku a knížectvím Svídnici a Javoru a markrabství v Horní a Dolní Lužici*“,¹²² nýbrž pouze na Slezsko, protože právě tomuto geografickému označení tři inkriminovaná podstatná jména bezprostředně předcházela. Proto je také možné, že Matyáš původně vůbec neuvažoval o společném úřadu pro všechny tři vedlejší země, nýbrž pouze pro Slezsko se zachováním zvyklostí ve Svídnicku a Javorsku i obou Lužicích, a že jeho integrační záměr byl mnohem skromnější a více odpovídající rozložení sil, než se zdálo některým historikům. Spojení úřadu vrchního hejtmana a hornolužického zemského fojta pak mohlo pouze vyplynout ze situace, i když by nemuselo být úplně nepravděpodobné, že ke spojení obou institucí mělo přece jen dojít v osobě Fridricha I. Lehnického, o jehož jmenování zemským hejtmanem Matyáš Korvín prokazatelně stál.

Ať už to bylo tak či onak, dolnolužickým zemským fojtem zůstal i po roce 1474 Jaroslav ze Šternberka a svůj úřad spravoval až do jara 1478, kdy byl na jeho místo povolán Melchior z Löben, někdejší straník Jiřího z Poděbrad.¹²³ Za jejich působení propukla v sousedním hlohovském knížectví válka o nástupnictví, do které byla zatažena i Dolní

---

¹¹⁸ Srov. F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 125.

¹¹⁹ *Inventarium*, s. 291, č. 887; J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 131; R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 455.

¹²⁰ Srov. Ch. G. KÄUFFER, *Abriß II*, s. 376; H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 308.

¹²¹ ESCHENLOER II, s. 974, ř. 10, 12–13: „*einen gemeynen hauptman [...] in den obgenanten landen, furstenthumern vnd craissen*“. Viz též SRS XIII, s. 175–178, č. 218, zde s. 175.

¹²² ESCHENLOER II, s. 973, ř. 24–26: „*disem konigreich, furstenthumern, landen, weichbilden vnd craissen in Slesien vnd den furstenthumern Swidnicz Jawor vnd dem marggraffthume in Obir- vnd Niderlusicz*“. Viz též SRS XIII, s. 175–178, č. 218, zde s. 175.

¹²³ Srov. J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 134–139; R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 455.

Lužice. Koncem února 1476 zemřel vévoda Jindřich XI. Hlohovský a nezanechal po sobě žádné potomky. Několik let před smrtí se ovšem oženil s Barborou, dcerou braniborského kurfiřta Albrechta, který ihned poté, co obdržel zprávu o skonu svého zetě, nechal Hlohov obsadit svým synem Janem Cicerem a usiloval o potvrzení lenní držby u českého krále Vladislava, protože Matyáš Korvín byl jeho úhlavním nepřítelem. Vladislav II. vyšel Albrechtovi vstříc, ale proti se postavil uherský král, jenž upřednostnil Jana II. Zaháňského a knížectví mu přenechal. Mezi Hohenzollerny a Janem Zaháňským následně propukla válka, která po několik let ničivě zasahovala i na území Dolní Lužice, přičemž útoky byly vcelku pochopitelně směřovány zejména na území kolem měst Chotěbuz a Peitz, nacházející se od gubenského míru z roku 1462 definitivně v braniborských rukou. Ke konečnému urovnání mezi oběma stranami došlo až smlouvou z Kamenze 16. září 1482, podle které si Jan II. Zaháňský podržel Hlohovsko a Hohenzollernům připadl jako odškodnění vedle slezského Krosna s bobersberskou zemí a Züllichau také dolnolužický Sommerfeld/Lubsko. Dolní Lužice tak byla natrvalo na úkor Braniborska zase o něco menší, i když všechna dotčená území se ve skutečnou hohenzollernskou držbu proměnila až v roce 1537. Vedle Hohenzollernů se ovšem o svůj podíl znovu přihlásili i Wettini, již v roce 1477 koupili od bývalého dolnolužického zemského fojta Půty VIII. z Ilburka panství Sonnewalde. To však už byla poslední územní ztráta až do konce vlády Matyáše Korvína.¹²⁴

V průběhu války o hlohovské dědictví na sebe ve vedlejších zemích České koruny poprvé významně upozornil jako zprostředkovatel mezi Hohenzollerny a Janem II. Zaháňským Jiří ze Steinu,¹²⁵ který během svého dlouhého života sloužil řadě panovníků, mezi nimiž nechyběl ani římský císař Fridrich III., rakouský arcivévoda Albrecht VI. Habsburský a od roku 1468 český král Jiří z Poděbrad,¹²⁶ z jehož pověření vyjednával zkušený diplomat na počátku roku 1470 i o osudu obou Lužic.¹²⁷ Po smrti husitského krále se Jiří ze Steinu postavil na stranu Matyáše Korvína, který si stejně jako jeho zesnulý sok neobyčejně cenil diplomatických schopností a dovedností muže, jehož osud zavál snad ke všem dvorům Svaté říše římské, ba téměř celé Evropy.¹²⁸

Matyáš Korvín pověřil Jiřího ze Steinu už v roce 1478 správou hejtmanství Dolního Slezska a současně i obou Lužic, čímž chtěl napomoci Štěpánu Zápolskému v nelehké úloze slezského vrchního zemského hejtmana, která byla zřejmě nad jeho síly, a současně povolal Jana Bielika z Kornic na místo dosavadního hornoslezského hejtmana, uherského magnáta

---

¹²⁴ Srov. Felix PRIEBATSCH, *Der Glogauer Erbfolgestreit*, in: ZVGAS 33, 1899, s. 67–106; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 89–90; V. ČERNÝ, *Diplomat*, s. 42–45; *Inventarium*, s. 301–303, č. 924 (16. 9. 1482); s. 304, č. 927–928 (25. 10. 1482).

¹²⁵ O něm zejména Rudolf KNESCHKE, *Georg von Stein. Versuch einer Biographie*, Weida i. Th 1913. O jeho podílu při vyjednávání v průběhu války o hlohovské dědictví *tamtéž*, s. 70–71; F. PRIEBATSCH, *Der Glogauer Erbfolgestreit*, passim. Dále srov. J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 146–154; C. GRÜNHAGEN, *Geschichte Schlesiens I*, s. 350–353.

¹²⁶ Srov. R. KNESCHKE, *Georg von Stein*, s. 5–36.

¹²⁷ *FRA II/20*, s. 616–619, č. 508 (leden 1470).

¹²⁸ Srov. R. KNESCHKE, *Georg von Stein*, s. 36.

Petra Gereba. Štěpán Zápolský se v této době ve Slezsku asi již nezdržoval, a tak podřízenost obou hejtmanů spíšskému hraběti byla jen čistě formální.¹²⁹ Situace se změnila, když byl Štěpán Zápolský na počátku roku 1480 úřadu oficiálně zbaven a nahrazen varadínským biskupem Janem Filipcem,¹³⁰ který přišel do vedlejších zemí České koruny společně s Jiřím ze Steinu. Matyáš Korvín sice původně počítal s tím, že se mu podaří získat Fridricha I. Lehnického, ale ani tentokrát neuspěl. Teprve za Filipcova krátkého působení v úřadu vrchního zemského hejtmana nabyly vztahy nadřízenosti a podřízenosti mezi jednotlivými nejvyššími správními rovinami ve vedlejších zemích jasnějších kontur. Jan Filipec byl místodržícím Matyáše Korvína, za kterého byl také označován, a hornoslezský i dolnoslezský hejtman stejně jako zemští fojtové obou Lužic mu bezprostředně podléhali.¹³¹

Působení Jana Filipce ve vedlejších zemích České koruny trvalo jen o něco déle než rok, což svádí k domněnce, že jeho jmenování mělo jen provizorní charakter. Matyáš Korvín byl zřejmě zklamán z odmítnutí Fridricha I. Lehnického, ale současně rychle potřeboval nějakého silného zástupce, jenž by jednal jeho jménem. Tato věc byla zvláště aktuální kvůli sporu s Janem II. Zaháňským o hlohovské dědictví, který nesnesl odkladu. Už po polovině roku 1481 se varadínský biskup svého úřadu vzdal, ale jeho místo vrchního zemského hejtmana nebylo znovu obsazeno. Místo toho byl Jiří ze Steinu ustanoven 29. října 1481 místodržícím a správcem Horního Slezska a obou Lužic, zatímco Janu Filipcovi byl úřad vrchního zemského hejtmana oficiálně odejmut.

Někdy v průběhu prvních měsíců roku 1482 se Jiří ze Steinu stal zemským fojtem současně Horní i Dolní Lužice.¹³² Již podruhé tak za Matyáše Korvína došlo ke spojení nejvyšších úřadů v těchto dvou zemích v osobě jednoho muže. I v tomto případě se však podobně jako u Jaroslava ze Šternberka jednalo pouze o dočasné řešení, které zemskou samostatnost obou Lužic neohrozilo a nevedlo k jejich pevnějšímu propojení, i když jisté vazby se mezi nimi přece jen vytvořily. Jiří ze Steinu byl již na konci roku 1486 z úřadu dolnolužického zemského fojta odvolán a podržel si pouze srovnatelné místo v Horní Lužici, které zastával až do smrti krále Matyáše. Stejně tak nedošlo k pevnější integraci vedlejších zemí České koruny znovuobsazením úřadu nejvyššího či vrchního zemského hejtmana v lednu 1488, kdy se konečně podařilo prosadit Fridricha I. Lehnického, vykonávajícího podle titulatury svou pravomoc nad celým Slezskem i oběma Lužicemi. Fridrich I. totiž již na

---

¹²⁹ Srov. F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 124–125.

¹³⁰ K Janu Filipcovi podrobně R. GRIEGER, *Filipecz*; V. ČERNÝ, *Diplomat*; Tomáš MĚŠTÁNEK, *Biskup Jan Filipec (1431–1509) a středoevropská politika*, Zlín 2003; Antonín KALOUS, *Čtyři Janové z Varadína*, in: E. DOLEŽALOVÁ – R. NOVOTNÝ – P. SOUKUP (edd.), *Evropa a Čechy na konci středověku*, s. 269–280; TÝŽ, *Jan Filipec v diplomatických službách Matyáše Korvína*, in: ČMM 125, 2006, s. 3–32, kde je také shrnuta dosavadní literatura (s. 7–8, pozn. 19).

¹³¹ Srov. R. GRIEGER, *Filipecz*, s. 142–143; F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 122; R. KNESCHKE, *Georg von Stein*, s. 75; K. ORZECOWSKI, *Historia ustroju Śląska*, s. 90.

¹³² Poprvé je tak označen v reversu pro hornolužické zemské stavy; P. ARRAS, *Regestenbeiträge zur Geschichte des Matthias I.*, s. 207–208 (17. 5. 1482).

začátku května roku 1488 zemřel a nový vrchní zemský hejtman už za vlády Matyáše Korvína jmenován nebyl.¹³³

Shrneme-li, co bylo o Korvínově politice ve vedlejších zemích dosud řečeno, pak můžeme konstatovat, že žádné z jeho uvedených opatření, ať už se jednalo o zřízení úřadu vrchního zemského hejtmana, vydání mincovního řádu, spojení úřadu zemských fojtů obou Lužic či dosud nezmíněné vypisování berní,¹³⁴ nebylo bezprostředně nebezpečné pro státní jednotu České koruny a v jejím rámci pro zemskou nezávislost Slezska a Horní i Dolní Lužice, ačkoli určitá správně politická pouta mezi těmito zeměmi vznikla a měla tendenci vyvíjet se asymetricky v jednoznačný prospěch Slezska. Hrozba vytržení vedlejších zemí z České koruny se ovšem mohla stát docela dobře reálnou v případě, kdyby Matyáš prosadil svého nelegitimního syna, liptovského vévodu Jana Korvína, za svého nástupce na českém trůně a pověřil ho výkonem vlády ve všech korunních zemích, které spadaly pod jeho pravomoc, a to bez ohledu na to, zda by je předtím formálně spojil v titulární České království či nikoli. Že se Matyáš Korvín podobnými myšlenkami, jež byly v přímém rozporu se zněním olomoucké mírové smlouvy, nejpozději od jara 1489, kdy se jeho zdravotní stav začal zhoršovat, zaobíral, je mimo vší pochybnost. Jeho plány mu však překazila náhlá smrt.¹³⁵

---

¹³³ *Inventarium*, s. 308–309, č. 947 (21. 3. 1488); J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 146–154; F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 125–126; R. KNESCHKE, *Georg von Stein*, s. 77–78; R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 456; R. GRIEGER, *Filipecz*, s. 145–146; V. ČERNÝ, *Diplomat*, s. 50; K. ORZECOWSKI, *Historia ustroju Śląska*, s. 90–91.

¹³⁴ Srov. F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 109–116.

¹³⁵ Srov. F. PALACKÝ, *Geschichte V/1*, s. 324–325; R. GRIEGER, *Die Pläne*, s. 176–178; J. PETRÁŇ, *Stavovské království*, s. 19. – Tato podkapitola již byla v mírně odlišné verzi publikována; srov. Luděk BŘEZINA, *Zwischen der Böhmischen und Ungarischen Krone. Ein kurzer Blick auf die Niederlausitz in den Jahren 1458–1490*, in: NS 34, 2008, s. 54–69; TÝŽ, *Dolní Lužice, zemské fojstství a stavy na podzim středověku (1458–1490)*, in: Lenka BOBKOVÁ a kol., *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice a Dolního Slezska na přelomu středověku a raného novověku (1437–1526)*, Praha 2010 (Tempora et Memoria; 1), s. 87–105.

III.
DOLNOLUŽICKÉ ZEMSKÉ FOJTSTVÍ
ZA VLÁDY JAGELLONSKÝCH KRÁLŮ
(1490–1526)

1. Česká koruna v roce 1490

Matyáš Korvín zemřel nečekaně ve Vídni ve svých 47 letech 6. dubna 1490 a jeho smrtí osiřelo nejen Uherské království, ale i Morava, Slezsko a Horní i Dolní Lužice, kterým vládl déle než dvě desetiletí jako český král. Matyášův mocenský soupeř Vladislav II. Jagellonský nezaváhal ani na okamžik a na vedlejší země České koruny vznesl svá práva, jež vyplývala z olomoucké mírové smlouvy, uzavřené mezi oběma protivníky v roce 1479. Současně však zahájil diplomatický zápas také o trůn uherských králů, který neměl legitimního pokračovatele a který v danou chvíli přitahoval Vladislavovu pozornost více než české korunní země.

Ačkoli se zprvu zdálo, že jasným favoritem na uherský trůn je Matyášův syn Jan, začaly se jeho šance na zvolení i přes podporu mnoha příslušníků nižší i vyšší šlechty rychle rozplývat. Hlavním problémem byl přitom jeho nemanželský původ, který ho z volebního klání nepřímo diskvalifikoval. Malé šance na úspěch měl i Maxmilián I., syn císaře Fridricha III. Habsburského, jehož právně podložené nároky na uherský trůn vzbudily jen malý ohlas. V daných souvislostech se tak nejvhodnějším kandidátem jevil Vladislav II. Jagellonský, jehož diplomaté zahájili intenzivní jednání s uherskými stavy bezprostředně po Matyášově skonu. Již na počátku května tak český král mohl mít v rukou dohodu o Svatoštěpánské koruně s někdejší vrchním zemským hejtmanem ve Slezsku a nynějším vlivným rakouským místodržícím Štěpánem Zápolským. Vladislavovu kandidaturu současně podporovali i biskup Jan Filipec, nejvyšší zemský maršálek v Čechách Vilém z Pernštejna a vedle nich i české stavy, jež byly toho názoru, že získání hodnosti uherského krále významně přispěje k znovusjednocení Čech s ostatními korunními zeměmi a následně i ke stabilizaci celého soustátí. Realizaci tohoto plánu nahrával i postoj královny-vdovy Beatrix, která byla ochotna ve snaze o udržení svého postavení provdat se za kohokoliv a tedy i za Vladislava II. v případě jeho zvolení. Jedinou slabinou Vladislavovy kandidatury tak byla skutečnost, že stárnoucí polský král Kazimír IV. ho odmítl podpořit a vyjádřil se ve prospěch svého mladšího syna Jana Olbrachta. Uherský sněm však i přesto povolal Vladislava Jagellonského 15. července 1490 králem a jeho skráně pak ve Stoličném Bělehradě o dva měsíce později ozdobila Svatoštěpánská koruna.¹³⁶

---

¹³⁶ Srov. F. PALACKÝ, *Geschichte* V/1, s. 332–333, 335–336, 344–345; Wáclav Wladiwoj TOMEK, *Dějepis města Prahy*, I–XII, Praha 1855–1901, zde X, s. 100–101; J. MACEK, *Jagellonský věk* I, s. 249–251; J. PETRÁŇ, *Stavovské království*, s. 22; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny* VI, s. 472–476.

Ve stínu zápasu o uherský trůn probíhala jednání o převzetí vlády Vladislavem II. v zemích České koruny. Této otázce se jagellonský král věnoval jakoby mimochodem, protože na rozdíl od souboje o Svatoštěpánskou korunu ani na chvíli nezapochoyboval o svém úspěchu. Už 9. dubna 1490 nicméně poslal na Moravu, do Slezska i obou Lužic obsáhlý list, v němž se pokusil objasnit svůj záměr, jehož cílem bylo obnovení pout jmenovaných zemí k Čechám a sjednocení vlády nad Českou korunou, jejíž celistvost byla v předchozím období v ohrožení. Z tohoto důvodu stavy jednotlivých zemí vyzýval, „*aby oni již po smrti krále Mathiáše ani koruně Uherské ani žádnému jinému dále v žádné závazky nevcházeli, neb my [tj. Vladislav II. Jagellonský] již, jakožto pán jich dědičný, nejsme toho úmysla, bychme je komu v cizé ruce dále poddati chtěli ani zástavú, ani kterým jiným obyčejem, ale jakožto pán jich dědičný k sebě přivésti chcme, dá-li Buoh, šťastně tak, aby takového odtržení, kteréž jest se nyní stalo, potom nikdy se nepřiházelo*“. Ve stejném dopise Vladislav II. také vysvětloval, že na rozdělení zemí České koruny byl bez viny, neboť k němu nedošlo za jeho panování. Současně však obhajoval uzavření olomoucké mírové smlouvy jako nutný kompromis, s nímž se sice vnitřně neztotožňoval, ale který byl v danou chvíli nejlepším řešením táhnoucího se konfliktu. Byl totiž toho názoru, „*že když se hlava zachová, totižto koruna Česká [tj. České království, nikoli Česká koruna v dnešním slova smyslu], že také údové pod časem snáze k té koruně připojeni budú*“.¹³⁷

Na citovaný list a zprávu o smrti krále okamžitě zareagovaly všechny vedlejší země České koruny a vcelku se shodovaly v názoru, že Vladislav II. by po přísné vládě Matyáše Korvína, která ani v nejmenším nesplnila jejich očekávání,¹³⁸ mohl být vhodným panovníkem celého soustátí. Vratislavský biskup Jan IV. Roth, jenž se pasoval do role mluvčího za celé Slezsko, navázal bezprostředně po obdržení královského psaní kontakt s Moravou i oběma Lužicemi ve snaze koordinovat další postup. Na 25. dubna proto pozval zástupce všech zemí na společný sněm do Vratislavi, kde se měli poradit o dalších krocích.¹³⁹ Svou iniciativou však biskup Jan sledoval ještě něco jiného. Jeho záměrem totiž bylo udržet dominantní postavení Slezska mezi vedlejšími zeměmi České koruny, které se stalo realitou v uplynulých třech desetiletích v průběhu boje proti Jiřímu z Poděbrad a zvláště za vlády Matyáše Korvína. Hornolužičtí stavové, kteří v předchozím období jen nelibě nesli jednostranné preferování Slezska, dobře analyzovali situaci a došli k názoru, že úmrtí krále Matyáše je vhodnou příležitostí k zpřetrhání, nebo alespoň uvolnění příliš těsných pout k východnímu sousedovi vzniklých teprve nedávno. Jako velmi účelné se jim současně zdálo obnovení bezprostředních vztahů k Praze, hlavnímu městu Českého království i celé Koruny, od níž si slibovali větší

¹³⁷ František KAMENÍČEK (ed.), *Jednání sněmovní a veřejná v markrabství Moravském od počátku 15. století až do přijetí krále Ferdinanda I. za markrabí Moravského roku 1527*, in: AČ X, Praha 1890, s. 241–352, zde s. 303–304, č. 115. Podstatnou část z tohoto listu zasláného na Moravu cituje F. PALACKÝ, *Geschichte V/1*, s. 333–334, odkazují na něj i P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 478–479. Datum stanoveno analogicky podle listů do Slezska a Horní Lužice; srov. C. GRÜNHAGEN, *Geschichte Schlesiens I*, s. 356; Th. SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte II*, s. 372.

¹³⁸ Srov. V. ČERNÝ, *Zklamané naděje*, s. 193.

¹³⁹ *Scriptores rerum Lusaticarum. Sammlung Ober- und Niederlausitzischer Geschichtsschreiber*, N. F., I–IV, Görlitz 1839–1870 (dále jen SRL I–IV), zde II, s. 311, ř. 8–30 (12. 4. 1490).

podporu vlastních zájmů. Z tohoto důvodu také list Jana IV. oslyšeli a na vratislavský sněm nikoho neposlali.¹⁴⁰ Místo toho se s výjimkou zástupců města Zhořelce sešli v úterý 27. dubna v Budyšíně, aby přijali Vladislavova vyslance Jiřího Berku z Dubé a sdělili mu své stanovisko, že holdovali Matyáši Korvínovi jako králi českému a že po jeho skonu nemají nic proti přijetí Vladislava II., který je také českým králem a současně hlavou České koruny, k níž je Horní Lužice přivtělena.¹⁴¹ Svůj slib věrnosti pak složili 24. května 1490.¹⁴² Ke zbytku země se brzy připojil i Zhořelec, jehož vyslanci holdovali Vladislavovi II. v Praze už 9. června.¹⁴³ Celá Horní Lužice se tak jagellonskému králi plně oddala jako vůbec první z vedlejších zemí České koruny.¹⁴⁴

Jak na smrt Matyáše Korvína a slezskou výzvu přesně zareagovali reprezentanti Dolní Lužice, není možné s jistotou říci pro absenci chybějících zpráv.¹⁴⁵ Zdá se však být nesporné, že postupovali podle vzoru Horní Lužice, ke které si v uplynulých dekádách vytvořili pevnější vztah, jenž byl pro ně ovšem v mnoha ohledech výhodnější než těsný poměr ke Slezsku. Holdování Vladislavu II. Jagellonskému pro ně bylo nutným krokem, pokud nechtěli riskovat pohlčení své země Wettiny. Saský vévoda Jiří už krátce po Matyášově skonu radil svému otci Albrechtovi, aby se obrátil na císaře Fridricha III. s žádostí o souhlas s obsazením Dolní Lužice, která se měla stát odměnou jejich rodu za prokázané služby. K realizaci wettinského projektu ale nakonec nedošlo, a tak i Dolní Lužice stejně jako Lužice Horní zůstala součástí České koruny. Určitého úspěchu však Wettini přece jen dosáhli, když na základě dědické smlouvy, uzavřené s Janem V. z Biberštejna, jehož manželství s Barborou z Rožmberka zůstalo bezdětné, získali po jeho smrti v roce 1490 panství Žary, Beeskow a Storkow do zástavní držby, jež pak trvala až do roku 1512.¹⁴⁶

Po odmítnutí společného postupu ze strany obou Lužic jednalo Slezsko v následujících týdnech pouze s Moravou, v jejímž čele stál zemský hejtman Ctibor Tovačovský z Cimburka. Z rokování zástupců obou zemí ve Vratislavi vyšly už v průběhu května podmínky, za kterých byly Morava a Slezsko ochotny Vladislava II. přijmout za svého panovníka. Hned první z těchto podmínek bylo vyplacení 400 000 zlatých Uhrám, jak to bylo stanoveno v olomoucké mírové smlouvě. Vedle zrušení uherské zástavy chtěly obě země přimět Vladislava II. také

---

¹⁴⁰ *Tamtéž*, s. 312, ř. 18–23. L. BOBKOVÁ, *Die Beziehungen*, s. 23, je toho názoru, že silné kulturní vazby mezi Slezskem a oběma Lužicemi zůstaly i po smrti Matyáše Korvína zachovány. V rovině politické však k jejich oslabení došlo nebo to byl alespoň záměr hornolužických stavů, i když Slezsko samotné chtělo jít jednoznačně opačným směrem.

¹⁴¹ *SRL II*, s. 312, ř. 27–38.

¹⁴² *Tamtéž*, s. 320, ř. 1–10.

¹⁴³ *Tamtéž*, s. 322, ř. 24–29; Richard JECHT, *Geschichte der Stadt Görlitz*, Görlitz 1922–1926, s. 241.

¹⁴⁴ K událostem v Horní Lužici bezprostředně po smrti Matyáše Korvína srov. též Ch. G. KÄUFFER, *Abriß III*, s. 1–5; Th. SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte II*, s. 371–375; H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 299–300; F. PALACKÝ, *Geschichte V/1*, s. 334 a 338; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 478.

¹⁴⁵ Srov. Th. SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte II*, s. 375.

¹⁴⁶ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 90–91; Hermann KNOTHE, *Die Herrschaften Sorau, Beeskow und Storkow im Besitze sächsischer Fürsten 1490–1512*, in: NM 3, 1894, s. 90–108; Carl PETERSEN, *Geschichte des Kreises Beeskow-Storkow*, Beeskow 1922, s. 38–42; Joachim ZDRENKA, *Der Streit um Beeskow und Storkow als Besitz der pommerschen Herzöge 1394–1479*, in: JBLG 46, 1995, s. 46–69, zde s. 57–59.

k tomu, aby se zaručil, že jim potvrdí všechna privilegia, že od nich nebude požadovat vybírání nespravedlivých daní a že zabrání pobytu cizích vojsk na jejich území. Současně jim měl také slíbit, že už nikdy nesvolí s jejich oddělením od Čech. Na výsledky tohoto jednání navázala schůzka reprezentantů obou zemí na přelomu května a června v městě Šumperku nedaleko Olomouce, kde dostaly vratislavské podmínky poněkud diplomatictější, méně vyostřenou podobu. I z ní však mělo být Vladislavovi dostatečně zřejmé, že ho Morava a Slezsko přijmou pouze tehdy, zaplatí-li zástavní sumu ve výši 400 000 zlatých. Na tuto podmínku byl český král ochoten přistoupit, ačkoli zřejmě ani netušil, nebo se vůbec nezabýval tím, kde takovou obrovskou částku vezme. 29. července 1490, dva týdny po jeho volbě za uherského krále, tak mohlo být ve Vratislavi oslavováno jeho nastoupení na trůn. K holdování ovšem nedošlo, protože k přijetí slibu věrnosti se měl Vladislav osobně dostavit do Slezska. Tím se současně odložilo řešení sporného bodu, zda by mu Slezané měli holdovat jako králi českému či spíše uherskému. Na Moravě tento problém vyřešili rychleji a Vladislav II. tak mohl v budoucnu všechny listiny vydávané Moravskému markrabství stvrzovat pečeti Českého království bez ohledu na to, že částka 400 000 zlatých Uhrám nikdy vyplacena nebyla.¹⁴⁷

Z hlediska dalšího směřování opětovně sjednocených zemí v rámci České koruny bylo ve srovnání s nevyjasněným poměrem Slezska k Vladislavu II. mnohem závažnější trvalé přesídlení českého krále z Prahy do Budína v roce 1490. Vladislavovo rozhodnutí, následně vymíněné i v uherské volební kapitulaci, bylo přitom zcela logické. Uhry předčily Českou korunu nejen svou rozlohou, počtem obyvatelstva, politickou a hospodářskou silou, ale i svou rolí při obraně Evropy proti tureckému nebezpečí. Ze všech těchto důvodů vážil titul uherského krále více než titul krále českého, a proto se i Vladislav Jagellonský vždy nejdříve tituloval jako král uherský a teprve potom jako král český.¹⁴⁸ Pro Českou korunu však byl Vladislavův odchod z Prahy jasným signálem, že se král o její osud bude v budoucnu zajímat jen málo, a pro jednotlivé korunní země znamením, že se o sebe budou muset i nadále starat především samy prostřednictvím místních stavů, trvale zvyšujících svůj podíl na moci zákonodárné, výkonné i soudní. „Zrodil se nový politický model. Jednotlivé korunní země i Koruna česká jako celek se profilyovaly v podobě dualistického státu, resp. soustátí, v němž se o moc dělí stavy s monarchou, jehož někdejší politická a ekonomická váha výrazně poklesla. Poměr mezi panovníkem a stavy nebyl ovšem setrvalý, nýbrž proměnný, vykazoval dynamické rysy a záviselo na momentálních okolnostech, v čí prospěch se kyvadlo vychýlí.“¹⁴⁹

---

¹⁴⁷ LBUS I, s. 36–38, č. 22 (4. 6. 1490); *Was sich noch khonig Mathie thode zugetragen*, in: Franz WACHTER (ed.), *Geschichtsschreiber Schlesiens des XV. Jahrhunderts*, Breslau 1883 (Scriptores rerum Silesiacarum; 12), s. 125–134, zde s. 129–132; F. PALACKÝ, *Geschichte V/1*, s. 338–339; C. GRÜNHAGEN, *Geschichte Schlesiens I*, s. 356–358, 363–364; E. SCHIECKE, *Politische Geschichte*, s. 227–228; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 479 a 578. Vladislavovi II. Slezsko neholdovalo ani v roce 1511, kdy se do Vratislavi osobně dostavil. Důvodem byla jak chybějící ochota Slezanů k tomuto kroku, tak i tlak českých stavů; srov. G. v. GRAWERT-MAY, *Das staatsrechtliche Verhältnis Schlesiens*, s. 157–159.

¹⁴⁸ Srov. P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 476–477; J. MACEK, *Jagellonský věk I*, s. 253.

¹⁴⁹ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 481–483, zde zvl. s. 481.

Ve vedlejších zemích České koruny ovlivňovali přesouvání moci mezi panovníkem a stavy do určité míry také reprezentanti královského majestátu, kteří v mocenské rovnici představovali vedle panovníka a stavů poměrně významnou proměnnou. Ve Slezsku to byl na prahu novověku především nejvyšší či vrchní zemský hejtman a v Horní i Dolní Lužici zemští fojtové. Nebylo proto náhodou, že ve Slezsku a Horní Lužici došlo brzy po smrti krále Matyáše Korvína k novému obsazení nejvyšších zemských úřadů, na něž měl v danou chvíli stále ještě rozhodující vliv právě panovník. Ve Slezsku, kde zůstal post vrchního hejtmana po smrti Fridricha I. Lehnického v roce 1488 uprázdněný, byl do úřadu za podporu jagellonské kandidatury doživotně jmenován Kazimír II. Těšínský, za něhož se vrchní zemské hejtmanství proměnilo ve stálou instituci.¹⁵⁰ Královské slovo při jejím obsazování však brzy významně ztratilo na váze, protože už v roce 1498 si Slezané vymohly vydání tzv. Velkého nebo též Vladislavova privilegia, dokumentu zásadního významu pro státoprávní postavení Slezska v rámci České koruny, kde bylo hned v prvním z dvaceti obsahově relevantních bodů stanoveno, že český král smí nejvyšším hejtmanem, tj. vrchním zemským hejtmanem, jmenovat pouze některého ze slezských knížat.¹⁵¹ Pro srovnání snad může být už dopředu řečeno, že vydání privilegia, jež ovšem upravovalo pouze otázku obsazování úřadu zemského fojta příslušníkem domácí šlechty, dosáhly dolnolužické stavy až přesně o sto let později, v roce 1598.¹⁵²

Vraťme se však zpátky do Slezska, kde ještě před jmenováním biskupa Jana vrchním zemským hejtmanem muselo dojít k odstranění nejvýznamnějších exponentů Matyáše Korvína v zemi, totiž Heinze Dompniga, Jana Bielika z Kornic a Jiří ze Steinu. Nejtragičtější osud potkal vratislavského purkmistra a zemského hejtmana vratislavského knížectví Heinze Dompniga, který se okamžitě po obdržení zprávy o Matyášově smrti pokusil prostřednictvím svého věrného služebníka zničit kompromitující materiály uložené v truhlicích vratislavské radnice. Jeho záměr se ale nezdařil, a tak se pro něj nebezpečné písemnosti dostaly do rukou jeho nepřátel z městské rady, kteří mu zakázali pod hrozbou trestu kontaktovat Jiřího ze Steinu, ale jinak ho nechali na svobodě. Teprve po dvou měsících, 19. června 1490, byl Heinz Dompnig uvězněn a současně obviněn z poškozování zájmů města Vratislavi v berních

---

¹⁵⁰ F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 156, a pravděpodobně podle něho i K. ORZECOWSKI, *Historia ustroju Śląska*, s. 91, uvádějí, že vrchním zemským hejtmanem byl v letech 1490 až 1497 Jan IV. Roth. Jiní badatelé, k nimž se přikláním, ovšem konstatují, že nejvyšším hejtmanem se na doživotí stal už v roce 1490 Kazimír II. Těšínský; srov. Roman HECK – Ewa MALECZYŃSKA, *Historia Śląska, I/2, Od połowy XIV do trzeciej ćwierci XVI w.*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1961, s. 295; Joachim BAHLCKE, *Die Herren von Pernstein und die Herzöge von Teschen (Ständische Interessenpolitik in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts)*, in: Petr VOREL (ed.), *Pernštejnové v českých dějinách. Sborník příspěvků z konference konané 8.–9. 9. 1993 v Pardubicích*, Pardubice 1995, s. 203–211, zde s. 205, kde jsou odkazy na další literaturu; Radek FUKALA, *Stavovská politika na Opavsku v letech 1490–1631*, Opava 2004, s. 19; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 479.

¹⁵¹ Text privilegia: *LBUS I*, s. 49–53, č. 29, zde zvl. s. 50, ř. 35–36; F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 441–443, zde s. 441 (28. 11. 1498). K významu privilegia srov. *tamtéž*, s. 138–139; C. GRÜNHAGEN, *Geschichte Schlesiens I*, s. 365–366; nověji Kazimierz ORZECOWSKI, *Rola przywileju króla Władysława z 1498 r. w dziejach śląskiego stanowego parlamentaryzmu*, in: K. MALÝ – J. PÁNEK (edd.), *Vladislavské zřízení zemské*, s. 153–163; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 575 a 577.

¹⁵² *Inventarium*, s. 444, č. 1439 (1. 2. 1598).

záležitostech, z podvodného obohacování a ze zneužívání pravomocí. Na mučidlech se bývalý vratislavský purkmistr přiznal ke všemu, co mu bylo dáváno za vinu. Krátce po skončení výslechu za použití práva útrpného byl Heinz Dompnig odsouzen k ztrátě hrdla. Exekuce byla vykonána 5. července z milosti jen za použití meče, i když podle rozsudku by byl býval oprávněný i trest mnohem tvrdší a potupnější.¹⁵³ Nelítostně byl potrestán i hornoslezský hejtman Jan Bielik z Kornic. Stejně jako Heinz Dompnig byl i on vržen do vězení, ale protože se včas podrobil novému králi Vladislavovi II. a odstoupil mu všechny své statky i statky svého syna, zachránil si alespoň holý život.¹⁵⁴

Ve srovnání s Janem Bielikem z Kornic a především s Heinzem Dompnigem dopadl mnohem lépe Jiří ze Steinu, jenž vedle úřadu dolnoslezského hejtmana po mnoho let zastával i post hornolužického zemského fojta. V době Matyášova úmrtí se nacházel na budyšínském Ortenburgu, který nechal v průběhu svého úřadování podstatně rozšířit a nákladně zvelebit.¹⁵⁵ Zpráva o nečekaném skonu milovaného krále, jehož podobu mu připomínal pomník, umístěný nad vstupní branou Ortenburgu,¹⁵⁶ zastihla Jiřího ze Steinu zcela nepřipraveného už 10. dubna 1490, ale on i přesto dokázal odolat prvnímu tlaku budyšínských radních a zástupců rytířů z budyšínské vikpildy, kteří jej nutili k vyklizení hradu. Teprve když Hornolužičtí příslibili svůj hold Vladislavu II. a ten posléze nařídil zabavení hradního inventáře, pochopil i Jiří ze Steinu, považovaný svými současníky za muže bystrého úsudku a nesporného charismatu, jímž si dokázal získat nejpřednější muže své doby,¹⁵⁷ že dny jeho působení v Budyšíně jsou definitivně sečteny, a odebral se do Zhořelce, kde mu bylo místní obyvatelstvo více nakloněno než v rezidenčním městě zemských fojtů. Také ve Zhořelci však pro něj přestalo být brzy bezpečno, a proto město opustil a vydal se do dolnolužického Zossenu, který držel od roku 1478. Odtud pak po několika měsících odešel, panství prodal braniborskému kurfiřtovi a v následujících letech putoval po německých zemích, aby svou cestu nakonec uzavřel v Berlíně, kde zemřel téměř zapomenutý 3. prosince 1497.¹⁵⁸

---

¹⁵³ K osudům Heinze Dompniga srov. zejména Hermann MARKGRAF, *Heinz Dompnig, der Breslauer Hauptmann † 1491* (sic!), in: ZVGAS 20, 1886, s. 157–196, zde zvl. s. 191–194; C. GRÜNHAGEN, *Geschichte Schlesiens* I, s. 358–359. K procesu s Heinzem Dompnigem se dochovala i celá řada pramenů; srov. SRS XIV, s. 207–218, č. 580–582.

¹⁵⁴ Srov. F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 127.

¹⁵⁵ Srov. Kai WENZEL, *Der spätgotische Neubau der Bautzener Ortenburg*, in: T. TORBUS (ed.), *Die Kunst im Markgraftum Oberlausitz*, s. 85–102.

¹⁵⁶ Srov. Szilárd PAPP, *Das Denkmal des Königs Matthias Corvinus und die St. Georgskapelle in der Bautzener Ortenburg*, in: *tamtéž*, s. 103–114; Kai WENZEL, *Das Bild des abwesenden Königs. Landesherliche Porträts in den Städten der Oberlausitz*, in: L. BOBKOVÁ – J. KONVIČNÁ (edd.), *Korunní země* III, s. 61–90, zde s. 73–79.

¹⁵⁷ SRL II, s. 447.

¹⁵⁸ Srov. R. KNESCHKE, *Georg von Stein*, s. 112–113, 119–121; J. W. NEUMANN, *Versuch* II, s. 153–154; H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 309. Prameny ke Steinově koupi, držbě a prodeji Zossenu obsahuje Adolph Friedrich RIEDEL (ed.), *Codex diplomaticus Brandenburgensis. Sammlung der Urkunden, Chroniken und sonstigen Quellschriften für die Geschichte der Mark Brandenburg und ihrer Regenten*, 4 Hauptteile [A bis D] mit 35 Bänden, Supplement, 5 Registerbänden, Berlin 1838–1869 (dále jen CDB A–D I–XXXV), zde A XI, zvl. s. 263–264, č. 12 (7. 6. 1478); s. 266–271, č. 15–20 (18. 5. a 16. 6. 1478, 25. 4. a 8. 12. 1479, 27. 10. 1481); s. 273, č. 24 (25. 7. 1490); s. 277–278, č. 29 (31. 5. 1493); Georg Wilhelm von RAUMER (ed.), *Codex diplomaticus Brandenburgensis continuatus. Sammlung ungedruckter Urkunden zur Brandenburgischen Geschichte*, I–II,

Bezprostředně po odchodu Jiřího ze Steinu z Horní Lužice se zemské stavy začaly vážně zabírat otázkou, kdo se stane jeho nástupcem. Už začátkem června roku 1490, kdy se v Praze připravovalo holdování Zhořeleckých, jednali jejich zástupci s králem a dohodli se, že novým zemským fojtem bude jako v minulosti šlechtic českého původu, což byla jasná reakce na negativní zkušenosti s Jiřím ze Steinu.¹⁵⁹ Na jeho jméno však hornolužičtí stavové museli ještě dlouho čekat, protože teprve 8. listopadu Vladislav II. s konečnou platností v Prešpurku rozhodl o tom, že zemským fojtem se stane nejvyšší šenk Českého království Zikmund z Vartenberka na Děčíně, jehož otec Jan stejný úřad zastával v letech 1459 až 1464. Českého krále o vhodnosti vybraného kandidáta přesvědčila mimo jiné i skutečnost, že děčínské panství leželo v blízkosti Horní Lužice, jak neopomněl zmínit ve svém listu. Zikmund z Vartenberka byl do svého úřadu uveden 19. prosince 1490, kdy také složil místním stavům obvyklý slib.¹⁶⁰ Po Slezsku tak měla konečně i Horní Lužice nového nejvyššího zemského úředníka, kterého s vládou Matyáše Korvína nic nespojovalo a který naopak už v minulosti prokázal svou loajalitu k Vladislavu II., již český král ocenil například i v roce 1485, kdy ho při obsazování zemského soudu, jenž nezasedal téměř dvacet let, povolal jako soudce za panský stav.¹⁶¹

V poslední z vedlejších zemí České koruny, Dolní Lužici, byla situace poněkud odlišná. Poté, co v roce 1486 přestal být Jiří ze Steinu dolnolužickým zemským fojtem, nastoupil na jeho místo šlechtic českého původu Zikmund z Weitmile,¹⁶² kterého nejpozději v polovině roku 1489 vystřídal Nickel z Köckritz, narozený roku 1425,¹⁶³ jehož předek stejného jména zastával tentýž úřad již v letech 1362 až 1364.¹⁶⁴ Podobně jako Jiří ze Steinu měl i on za

---

Berlin – Stettin – Elbing 1831–1833 (dále jen *CDBC I–II*), zde I, s. 102–104, č. 102–104 (9. 9. 1493, 1. 6. 1494, 31. 5. 1493). O doživotní rentě, kterou mu poskytovalo několik braniborských měst, srov. *CDB C II*, s. 393–394, č. 312 (7. 2. 1493); s. 404, č. 323 (4. 1. 1495). Inventář zossenského hradu z roku 1491 a 1495 přináší *CDBC I*, s. 84–85, č. 89 (17. 11. 1491); s. 88–90, č. 96 (12. 5. 1495).

¹⁵⁹ Srov. Ch. G. KÄUFFER, *Abriß III*, s. 4; H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 310 a 366.

¹⁶⁰ *SRL II*, s. 337–340, zde zvl. s. 338, ř. 4–5; Ch. G. KÄUFFER, *Abriß III*, s. 8; H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 307, 366–367.

¹⁶¹ Srov. F. PALACKÝ, *Geschichte V/1*, s. 8, 277–278.

¹⁶² O něm srov. J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 155–158.

¹⁶³ O něm srov. *tamtéž*, s. 159–161; Diepold von KÖCKRITZ, *Geschichte des Geschlechtes von Köckritz von 1209–1512 und der Schlesischen Linie bis in die Neuzeit*, Breslau 1895, s. 109–131; R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 456–457. O působení Nickela z Köckritz jako zemského fojta už v roce 1489 svědčí minimálně tři doklady; srov. Richard von MANSBERG (ed.), *Erbarmanshaft Wettinischer Lande. Urkundliche Beiträge zur Obersächsischen Landes- und Ortsgeschichte in Regesten vom 12. bis Mitte des 16. Jahrhunderts*, IV, *Die Ostmark (Niederlausitz), Oberlausitz, Sagan – Nordböhmen*, Dresden 1908, s. 240; Rudolf LEHMANN (ed.), *Die Urkunden des Gubener Stadtarchivs in Regestenform*, in: NM 18, 1927, s. 1–160, zde s. 56, č. 116 (27. 8. 1489); Georg HILLE, *Chronologisches Verzeichniß der im Rathsarchiv zu Luckau in der Niederlausitz befindlichen Urkunden*, in: NLM 46, 1869, s. 63–171, zde s. 107; Rudolf LEHMANN (ed.), *Die Urkunden des Luckauer Stadtarchivs in Regesten*, Berlin 1958 (Schriften des Instituts für Geschichte; II/5), s. 145–146, č. 259 (30. 11. 1489). V nedávné době se do české odborné literatury dostala Lehmannem překonaná Neumannova chronologie dolnolužických zemských fojtů, podle které Zikmund z Weitmile úřadoval až do roku 1490, kdy ho vystřídal Nickel z Köckritz, nahrazený v roce 1494 Jindřichem z Plavna; srov. L. BOBKOVÁ, *Česká koruna na rozcestí*, s. 26, pozn. 31; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 478 a 589.

¹⁶⁴ Srov. R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 435; W. LIPPERT, *Wettiner und Wittelsbacher*, s. 196–200.

sebou poměrně pestrou diplomatickou kariéru, během níž v letech 1465 až 1472 zastával úřad míšeňského zemského fojta, byl tajným radou saských vévodů Arnošta a Albrechta, působil jako vyslanec braniborských kurfiřtů, až se dostal do služeb uherského a českého krále Matyáše Korvína, z jehož pověření podnikl v druhé polovině osmdesátých let nejednu zahraniční misi, mezi nimiž nechyběly ani cesty do Švýcarska či do Milána. V roce 1484 prodal Nickel z Köckritz rodový hrad a panství Wehlen na Labi poblíž českých hranic a následně zakoupil dolnolužická panství Friedland, Schenkendorf a Lieberose, k nimž ještě v roce 1496 připojil Lübbenau, aby se tak zařadil do skupiny nejbohatších šlechticů v zemi. Skutečnost, že se Nickel z Köckritz stal dolnolužickým zemským fojtem, je nejlepším důkazem jeho úzkého vztahu k Matyáši Korvínovi, protože bez panovníkovy důvěry by mu byl takový úřad jen těžko svěřen, a vedle toho je i dalším dokladem Matyášova talentu vybrat si služebníky schopné, zkušené a oddané zároveň. Na místo dolnolužického zemského fojta se v roce 1489 nemohl nikdo hodit lépe než Nickel z Köckritz, který nejenže vlastnil několik panství v zemi, ale osobně se znal se saskými vévody, braniborským kurfiřtem i českým králem Vladislavem.¹⁶⁵

Krátké působení Nickela z Köckritz v čele Dolní Lužice, o němž je toho známo jen velmi málo, muselo být v porovnání s úřadováním Heinze Dompniga, Jana Bielika z Kornic či Georga ze Steinu natolik nekonfrontační, nebo bylo domácími stavy hodnoceno do té míry pozitivně, že bezprostředně po smrti Matyáše Korvína nenaléhaly na nového krále Vladislava II., aby ho z úřadu odvolal a na jeho místo jmenoval někoho jiného. V tomto kontextu zaujme zvláště jeho vystoupení proti zcizení panství Sorau/Žary, Beeskow a Storkow po vymření Biberštejnů,¹⁶⁶ jež se muselo setkat s velmi kladným ohlasem, neboť přesně odpovídalo požadavkům kladeným na zemského fojta coby ochránce celistvosti země v nepřítomnosti panovníka. Nebyly to tedy zemské stavy, kdo ho nakonec o úřad připravil, nýbrž míšeňský purkrabí Jindřich III. z Plavna, který ho někdy mezi koncem července 1492 a závěrem dubna 1493, nejspíše však teprve na počátku roku 1493, za nevyjasněných okolností donutil rezignovat a sám se – jistě s vědomím krále a na jeho příkaz – úřadu dolnolužického zemského fojta ujal.¹⁶⁷

---

¹⁶⁵ Srov. D. v. KÖCKRITZ, *Geschichte des Geschlechtes von Köckritz*, s. 125, 127–128; R. KNESCHKE, *Georg von Stein*, s. 82 a 120; R. LEHMANN, *Die Herrschaften*, s. 40, 42, 47, 67; A. KALOUS, *Jan Filipec*, s. 19.

¹⁶⁶ Albert HIRTZ – Julius HELBIG (edd.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der edlen Herren von Biberstein und ihrer Güter*, Reichenberg 1911, s. 173, č. 1334 (23. 5. 1490); s. 174, č. 1341 (1. 6. 1490); s. 175, č. 1346 (22. 6. 1490); R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 457.

¹⁶⁷ Srov. *Destinata* II, s. 43; J. W. NEUMANN, *Versuch* II, s. 161; R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 457. Ještě 25. ledna 1493 byl Jindřich III. z Plavna patrně pouze „haythmanem krále JMti učiněném nad many, kteříž vně z země sú, a many těmi, kteřížto s ním v súdě sedají“. V rozsudku komorního soudu z tohoto data alespoň není u jeho jména titul dolnolužického zemského fojta uveden; Jaromír ČELAKOVSKÝ (ed.), *Registra soudu komorního*, in: *AČ VII*, Praha 1887, s. 446–568, č. 107–383; *AČ VIII*, Praha 1888, s. 396–480, č. 384–563; *AČ IX*, Praha 1889, s. 455–560, č. 564–792; *AČ X*, Praha 1890, s. 441–560, č. 793–989; *AČ XI*, Praha 1892, s. 506–560, č. 990–1069; *AČ XII*, Praha 1893, s. 463–560, č. 1070–1209; *AČ XIII*, Praha 1894, s. 1–545, č. 1210–2011; *AČ XIX*, s. 1–475, č. 2012–3010; *AČ XXXII*, s. 1–660, č. 3011–5136; *AČ XXXIII*, s. 1–568, č. 5137–7044, zde *AČ X*, s. 459–460, č. 818. Z tohoto důvodu se lze domnívat, že na konci ledna 1493 Jindřich III. zemským fojtem v Dolní Lužici ještě ustanoven nebyl, nýbrž že byl do úřadu jmenován právě mezi 25. lednem a 29.

2. Jindřich III. z Plavna a jeho rod

Kolébku bohatě rozvětveného rodu, ze kterého dolnolužický zemský fojt Jindřich III. z Plavna pocházel, bylo městečko Weida, kde na pokyn Fridricha II. Barbarossy vystavěli jeho dávní předci Jindřich I. a Jindřich II. v druhé polovině 12. století na skalnatém ostrohu pevný hrad Osterburg, jenž měl zajistit bezpečnost území mezi dnešním Saskem, Durynskem, Horní Falcí (Bavorskem) a Chebskem, později nazývaném podle úřadu držitelů hradu Vogtland.¹⁶⁸ K Čechám zprvu tento rod, který byl specifický tím, že všichni jeho příslušníci dostávali při křtu jméno Jindřich,¹⁶⁹ nepojily žádné užší vazby. Teprve Jindřich II. (1238–1303) s přízviskem Čech, nejstarší syn zakladatele rodové odnože fojtů a pánů z Plavna, tento stav změnil, když se oženil s Kateřinou z Rýzemberka. Hlubší majetkové kořeny pak páni z Plavna zapustili na Chebsku a v severozápadních Čechách v průběhu 14. století a využívali přitom nejen podpory spřízněných rodů, zvláště právě zmíněných Rýzemberků, ale i králů z lucemburské dynastie.¹⁷⁰

Určitého vrcholu dosáhl rod fojtů a pánů z Plavna za Jindřicha X., jenž se natolik vyznamenal v boji proti husitům, že mu císař Zikmund Lucemburský udělil 21. července 1426 v léno míšeňské purkrabství. Tato událost byla počátkem desetiletí trvajícího sporu mezi pány z Plavna a Wettiny, kteří jen nelibě nesli vkročení cizího rodu na území, jež řadili do sféry svého vlivu. První fáze konfliktu byla za zprostředkování Albrechta II. Habsburského ukončena v roce 1439 příměřím, podle kterého připadlo míšeňské purkrabství Wettinům a Jindřich X., resp. I., získal nazpět krátce předtím ztracené plavenské panství spolu s finančním odškodněním a současně i právo nazývat se i nadále míšeňským purkrabím, ačkoli nyní už to byl jen titul beze vší podstaty. Ztráty v Míšeňsku však neměly sebemenší vliv na postavení

---

dubnem 1493, kdy je ve své nové funkci poprvé doložen; R. LEHMANN (ed.), *Die Urkunden des Luckauer Stadtarchivs*, s. 150–152, č. 269.

¹⁶⁸ K rodu pánů z Plavna existuje poměrně početná literatura. První rozsáhlou, byť značně nekritickou knihou, která odpovídá době svého vzniku, je Peter BECKLER, *Illustre Stemma Ruthenicum, Das ist Gräfl. Reuß-Plauische Stamm-Tafel / Sampt Einer Historischen Erläuterung / Die Ankunfft Derer Hochgebohrnen Herren Reußen / Grafen und Herren von Plauen / Herren zu Greiz / Cranichfeld / Gera / Schleiz und Lobenstein*, Schleiz 1684. Tato práce, spojující například dva Jindřichy v jednu osobu a naopak, je významná tím, že její autor jako první zpracoval jemu dostupné listiny, z nichž některé se časem ztratily. Proto také mohl uvést, že Jindřich III. byl „*Land-Voigt oder Statthalter des Marggraffthumbs Laußnitz umbs Jahr 1492*“ (s. 74), což v podstatě odpovídá i dnešním poznatkům (srov. R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 457), ačkoli pozdější bádání dávalo přednost teprve roku 1494 (srov. J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 161–162). Pro dějiny rodu jsou pak zcela zásadní práce z přelomu 19. a 20. století; srov. Berthold SCHMIDT, *Die Reussen. Genealogie des Gesamthauses Reuss älterer und jüngerer Linie sowie der ausgestorbenen Vogtslinien zu Weida, Gera und Plauen und der Burggrafen zu Meissen aus dem Hausen Plauen*, Schleiz 1903; TÝŽ, *Burggraf Heinrich IV. zu Meißen, Oberstkanzler der Krone Böhmen und seine Regierung im Vogtlande*, Gera 1888. Kriticky k pracím Bertholda Schmidta nejnověji Peter NEUMEISTER, *Beobachtungen und Überlegungen zur Herrkunft der Vögte von Plauen, Weida und Gera*, in: NASG 68, 1997, s. 1–45.

¹⁶⁹ Srov. B. SCHMIDT, *Die Reussen*, s. 54–55.

¹⁷⁰ Speciálně vztahům pánů z Plavna k Čechám se věnoval M. URBAN, *Die Burggrafen zu Meißen aus plauischem Geschlechte in Böhmen*, in: MVGDDB 44, 1906, s. 210–219, 477–492, zde zvl. s. 211–212.

Jindřicha I. v Čechách, kde byl opakovaně pověřován vyjednáváním s říšskými knížaty o osudu království. V roce 1440 tak nabízel českou korunu braniborskému markraběti Albrechtovi, aby byl o tři roky později spolu s Oldřichem II. z Rožmberka, Menhartem z Hradce, Alešem Holickým ze Šternberka a jinými význačnými šlechtici členem delegace do Vídně, kde se rokovalo s římským králem Fridrichem III. o nástupu Ladislava Pohrobka na český trůn.¹⁷¹

Po smrti míšeňského purkrabího Jindřicha I. z Plavna někdy na přelomu let 1446 a 1447 jeho syn Jindřich II. na úspěchy svého otce sice navázal, ale současně zdědil i řadu problémů vyplývajících z konfliktu s Wettiny či nově zažehnutého sporu s městem Cheb, který mimo jiné vedl ke zničení hradu Boršengrýna.¹⁷² K tomu se časem přidal ještě svár s plavenskými many, který byl pro Jindřicha II. v jistém smyslu osudový. Do jeho řešení se totiž zapojil Jiří z Poděbrad, který Plavno Jindřichovi 9. března 1466 odejmul a udělil je v léno Albrechtu Saskému, jenž patřil ke spojencům a od konce padesátých let současně k příbuzným českého krále. O panství ve Vogtlandu se rozpoutala válka, během níž byl Jindřich II. saským vévodou dokonce zajat a vězněn až do roku 1476, kdy byl propuštěn jen za podmínky, že se vzdá nejen Plavna, ale i hradů v Čechách. Proti tomu se ostře postavil jak Jindřichův syn, nemající svého otce v přílišné lásce, tak i český král Vladislav II. jako vrchní lenní pán. Složitý spor se dlouho nedařilo urovnat. Teprve na sjezdu v Mostu, kde na přelomu dubna a května roku 1482 vyjednával Vladislav II. za podpory nejvyšších zemských úředníků a četných šlechticů se saskými vévody, byl uzavřen mír, který na česko-saskou hranici přinesl klid. Jindřicha II., jenž byl svým synem kvůli pokročilému věku a trvalým rozepřím již dávno odsunut do pozadí, se celá záležitost v podstatě nedotkla. Pro jeho nástupce Jindřicha III. však mostecké ujednání znamenalo vedle potvrzení ztráty statků ve Vogtlandu především navrácení Bečova, Kynžvartu a Hartenštejna v Čechách, tedy majetkové základny, od níž se mohl v budoucnu odrazit.¹⁷³

Nejpozději do dvou let po uzavření úmluv s Wettiny Jindřich II. zemřel a jeho syn Jindřich III. mohl definitivně přestat brát ohled na svého otce.¹⁷⁴ Jeho výchozí majetková pozice sice nebyla příliš dobrá, ale zato se mohl spolehnout na podporu ze strany Vladislava II. Jagellonského, který se mu ztráty ve Vogtlandu snažil kompenzovat jiným způsobem. Ještě za života Jindřicha II. mu tak v roce 1480 společně s Janem Hasištejnským z Lobkovic a

---

¹⁷¹ Srov. F. PALACKÝ, *Geschichte* IV/1, s. 20, pozn. 18, s. 99, pozn. 96; B. SCHMIDT, *Burggraf Heinrich IV.*, s. 6–15; M. URBAN, *Die Burggrafen zu Meißen*, s. 213–216.

¹⁷² Spor Chebských s pány z Plavna rozebral Heinrich GRADL, *Eger und Heinrich von Plauen 1451 bis 1454*, in: *MVGDB* 19, 1881, s. 198–214. Zničení hradu Boršengrýna se naposledy věnoval a archeologické nálezy zhodnotil Ladislav HOLÍK, *Hrad Boršengrýn a jeho sídelně historické souvislosti*, in: *SMP* 5, 2004, s. 125–163.

¹⁷³ Srov. F. PALACKÝ, *Geschichte* V/1, s. 235–238; Hubert ERMISCH, *Studien zur Geschichte der sächsisch-böhmischen Beziehungen in den Jahren 1464 bis 1468*, in: *NASGA* 1, 1880, s. 209–266, zde zvl. s. 218–223, 230–231; B. SCHMIDT, *Burggraf Heinrich IV.*, s. 15–30; M. URBAN, *Die Burggrafen zu Meißen*, s. 217–219, 477–483.

¹⁷⁴ O sporech mezi Jindřichem II. a Jindřichem III. Felix PRIEBATSCH (ed.), *Politische Correspondenz des Kurfürsten Albrecht Achilles*, I–III, Leipzig 1894–1898 (Publicationen aus den K. Preußischen Staatsarchiven; 59, 67, 71), zde III, s. 130–135; J. MACEK, *Jagellonský věk II*, s. 116.

Buriánem z Gutštejna povolil otevřít důl na pozemcích premonstrátského kláštera v Teplé a vyslovil se pro přezkoumání staré kauzy, při níž Jiří z Poděbrad odebral míšeňským purkrabím hrad Kraslice a udělil jej v léno Konrádu Metzschovi, saskému hejtmanovi Voigtsbergu.¹⁷⁵ Skutečnost, že český král se míšeňskému purkrabímu snažil vycházet vstříc, přitom nebyla vůbec náhodná. Po roce 1479 se Jindřich III. zařadil vedle Půty Švihovského z Rýzmburka, Jana Zajíce z Házmburka, Jindřicha IV. z Hradce a dalších představitelů katolické vyšší šlechty mezi nejvlivnější členy královské rady a vedle toho patřil i k neaktivnějším přisedícím komorního soudu, který až do roku 1485 nahrazoval soud zemský.¹⁷⁶ Je tedy vcelku pochopitelné, že měl k Vladislavu II. velmi blízko a že nepromarnil žádnou příležitost, aby podpořil kladné vyřizování svých vlastních záležitostí.

Dramatické zmenšení pozemkové domény se Jindřich III. pokoušel vyrovnat také cíleným získáváním nových panství. V Čechách se tak do jeho rukou dostala bohatá Toužim a malý, ale pevný Andělský hrad poblíž Karlových Varů, v Horní Falcí mu zase Vladislav II. udělil v léno hrad Breitenstein, který odejmul pánům stejného jména. Tento majetek Jindřich III. sice brzy ztratil, ale jeho zájem o Horní Falc tím nepominul,¹⁷⁷ což nesporně souviselo i s úřadem hejtmana německých lén, který s jistotou zastával už v roce 1492, kdy byl také jmenován hejtmanem tzv. levlářů, příslušníků šlechtického spolku pod znamením lva, namířenému proti teritoriální politice bavorských vévodů Albrechta a Jiřího.¹⁷⁸ Po jmenování do úřadu zemského fojta, k jehož obsazení měl nejlepší předpoklady nejen z důvodu královny přízně a rodovým tradicím, ale i kvůli úzkým vztahům k Braniborsku a bezpečné znalosti němčiny,¹⁷⁹ chtěl míšeňský purkrabí Jindřich III. z Plavna rozšířit svůj pozemkový majetek i v Dolní Lužici, ale jeho pokus o získání bohatého panství Spremberg, na severu hraničícího s panstvím Chotěbuz pod braniborskou správou a na jihu s Horní Lužicí, mu zcela nevyšel.

---

¹⁷⁵ Srov. B. SCHMIDT, *Burggraf Heinrich IV.*, s. 34; M. URBAN, *Die Burggrafen zu Meißen*, s. 483.

¹⁷⁶ Srov. J. MACEK, *Jagellonský věk I*, s. 244, 330–332.

¹⁷⁷ Srov. B. SCHMIDT, *Burggraf Heinrich IV.*, s. 31–32; M. URBAN, *Die Burggrafen zu Meißen*, s. 484.

¹⁷⁸ Srov. F. PALACKÝ, *Geschichte V/1*, s. 345–348, 365–368. K hejtmanství německých lén srov. Franz HAIMERL, *Die deutsche Lehenhauptmannschaft (Lehenschrane) in Böhmen*, Prag 1848; Jiří VESELÝ, *O soudu hejtmanství německých lén (Příspěvek ke kapitole o soudnictví ve starém českém státě)*, in: PHS 16, 1971, s. 113–124, zde s. 115–116; TÝŽ, *K osudům spisovny úřadu hejtmanství německých lén za českého stavovského povstání*, in: *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*, Praha 1975, s. 113–126; TÝŽ, *O přenesení působnosti hejtmanství německých lén na apelační soud na Hradě pražském*, in: PHS 26, 1984, s. 73–92, zde s. 73–74; Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005, s. 103. Hejtmanem levlářů byl Jindřich III. z Plavna prokazatelně ještě v roce 1496; srov. *Inventarium*, s. 313, č. 970 (25. 9. 1496); *Destinata II*, s. 43–47. Úřad hejtmana německých lén zastával ještě v roce 1501; *UB Lübben III*, s. 201–202, č. 206 (24. 6. 1501); *CDB A XX*, s. 450–459, č. 126, zde s. 450 (15. 12. 1501).

¹⁷⁹ Braniborský kurfiřt Albrecht Achilles měl Jindřicha III. z Plavna na svém dvoře na vychování a i později s ním udržoval styk; srov. F. PRIEBATSCH (ed.), *Politische Correspondenz III*, s. 131.

3. Zápas o Spremberg a biberštejnské dědictví

Z českého pohledu hrál Spremberg v dějinách Dolní Lužice nezanedbatelnou úlohu dávno před příchodem Jindřicha III. z Plavna do země. Koupě tohoto panství od hraběcích bratrů Johanna a Güthera ze Schwarzburgu a Wachsenburgu 7. ledna 1360 byla prvním z důležitých kroků Karla IV. na cestě k ovládnutí Dolní Lužice a posléze i Braniborska. V lucemburských rukou ovšem Spremberg zůstal jen o něco déle než tři desetiletí a už za Karlova nejmladšího syna Jana Zhořeleckého byl v roce 1394 zastaven jeho maršálkovi Ottovi z Kittlitz, jenž prokazatelně v letech 1389 až 1394 zastával úřad dolnolužického a v letech 1406 až 1410 také úřad hornolužického zemského fojta. Zhořelecký vévoda zástavou Sprembergu vyrovnával dluh 2 086 kop grošů českých, který u Otty z Kittlitz měl.¹⁸⁰

Příslušníci rodu Kittlitzů, pocházející původně z Horní Lužice,¹⁸¹ drželi zástavu na panství Spremberg zřejmě s kratšími přestávkami déle než jedno století. Patrně někdy v druhé polovině osmdesátých let 15. věku však jejich rod postihla tragédie, když bratři Georg a Zikmund z Kittlitz z neznámých důvodů zemřeli v Rakousích a nezanechali po sobě přímé potomky. O panství Spremberg, které dosud Georg a Zikmund společně spravovali, se vedl spor. Nebylo jasné, zda je má zdědit jejich sestra, mající oba rodiče stejné jako její bratři, nebo spíše jejich poloviční bratr Hans z Kittlitz. Václav, syn hornoslezského hejtmana Jana Bielika z Kornic, jenž celou věc koncem roku 1488 prozkoumával z pověření svého tchána Jiřího ze Steinu, usilujícího o získání Sprembergu, byl například toho názoru, že dědit by měla vlastní sestra Georga a Zikmunda. Proto také Jiřímu ze Steinu doporučoval, aby se obrátil přímo na jejího manžela Nickela z Gersdorfu, který se zdál být ochoten svůj podíl na panství prodat za 1 000 zlatých. Navíc považoval za vhodné kontaktovat i budyšínského hejtmana Albrechta ze Schreibersdorfu, jenž se mu jevil být v celé věci vhodným zprostředkovatelem, neboť matky obou mužů byly sestry.¹⁸² Plán na koupi Sprembergu ovšem Jiřímu ze Steinu nakonec nevyšel, protože jako dědic patrně celého panství byl upřednostněn Hans z Kittlitz, který s prodejem nikterak nespěchal.

Kdy přesně začal Jindřich III. z Plavna uvažovat o získání Sprembergu, není jisté, ale je vcelku pravděpodobné, že první kroky ke koupi zástavních práv na ně podnikl krátce po svém jmenování do úřadu dolnolužického zemského fojta.¹⁸³ Do závěrečného kola se jednání dostala v roce 1497. Ve čtvrtek 8. června se před komorním soudem v Praze projednávala pře

¹⁸⁰ Srov. R. LEHMANN, *Die Herrschaften*, s. 59; TÝŽ, *Die Landvögte*, s. 440; TÝŽ, *Historisches Ortslexikon für die Niederlausitz*, I–II, Marburg 1979, zde I, s. 153; Gerd HEINRICH (ed.), *Handbuch der historischen Stätten Deutschlands*, X, *Berlin und Brandenburg*, Stuttgart 1973, s. 361–362; Hermann KNOTHE, *Geschichte des Oberlausitzer Adels und seiner Güter vom XIII. bis gegen Ende des XVI. Jahrhunderts*, Leipzig 1879, s. 296; TÝŽ, *Urkundliche Grundlagen*, s. 269; Götz von HOUWALD, *Die Niederlausitzer Rittergüter und ihre Besitzer*, I–VII, Neustadt an der Aisch 1978–2001, zde I, s. 5–6; *Inventarium*, s. 208, č. 584 (1494).

¹⁸¹ Srov. H. KNOTHE, *Geschichte des Oberlausitzer Adels*, s. 293.

¹⁸² SRS XIV, s. 179–180, č. 540 (konec roku 1488); R. KNESCHKE, *Georg von Stein*, s. 97. Domněnky o příbuzenském vztahu Jiřího ze Steinu s Václavem Belikem z Kornic *tamtéž*, s. 78, 97, 123.

¹⁸³ Srov. J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 163.

mezi Jindřichem z Plavna a Hansem z Kittlitz o to, jaké zástavní listy se mají vlastně vyplatit. Hans z Kittlitz tvrdil, že míšeňský purkrabí je povinen uhradit celkem tři částky – na 500, 2 086 a 1 000 kop grošů českých, zatímco Jindřich z Plavna byl ochoten přistoupit pouze na první dvě. Komorní soud dal za pravdu druhé straně a rozhodl, „že jest pan z Plavna povinen ty dva listy zaplatiti, kteréž svědčie na zástavu zámku Šprembérgka, a více nic; než jemu panu Hanušovi, kterýž list má na dluh na tisíc kop grošuv, právo se nezavírá, chce-li o to k tomu hleděti a tiem listem svého dluhu upomínati, poněvadž jemu král Ladislav [Vladislav II.] toho listu potvrditi neráčil“.¹⁸⁴ Ještě 24. srpna 1498 ovšem nebyla dohodnutá suma vyplacena, a tak Jindřich Hansovi zastavil čtyři vesnice a dvě louky za 1 200 zlatých rýnských.¹⁸⁵ V té době už byl nicméně pánem Sprembérgu.

Chybějící prameny naneštěstí nedovolují přesně rekonstruovat další vývoj událostí kolem sprembérgského panství. Obecně se sice soudí, že Jindřich III. z Plavna se v následujících letech snažil o přeměnu panství ve svobodnou državu nezávislou na zbytku země, což narazilo na silný odpor dolnolužických stavů a nakonec vedlo k jeho odvolání,¹⁸⁶ ale jednoznačné doklady pro tuto hypotézu chybí. Nesporným faktem pouze zůstává, že poslední známou listinu Jindřich jako dolnolužický zemský fojt zpečetil 28. dubna 1504 a že krátce na to byl sesazen.¹⁸⁷ Pochybnosti o tom, že za jeho odvoláním byly sprembérgské záležitosti, vzbuzují dvě dobře známé listiny, vydané Vladislavem II. v Budíně 7. června 1504, které poprvé jmenují Jindřichova nástupce a které se o Sprembérgu nebo o sporech zemského fojta se stavy vůbec nezmiňují. Jako důvod Jindřichova sesazení je v delší německé listině určené přímo stavům uvedena pouze jeho častá nepřítomnost v Dolní Lužici, která mu nedovoluje obnovit klid a pořádek v zemi, v níž se její obyvatelé necítí bezpečně.¹⁸⁸ Kratší latinská listina, v níž se ani nevyskytuje Jindřichovo jméno, pak objasňuje Vladislavův záměr ještě lapidárněji. Podle ní povolává český král do Dolní Lužice nového správce, protože chce „ochránit obyvatele výše jmenovaného markrabství před vším bezprávním a nepřátelskými vpády“.¹⁸⁹ Tento důvod se sice může zdát na první pohled formální a ne zcela věrohodný, ale

---

¹⁸⁴ J. ČELAKOVSKÝ (ed.), *Registra soudu komorního*, in: AČ X, s. 475, č. 851.

¹⁸⁵ R. LEHMANN (ed.), *Die Urkunden des Gubener Stadtarchivs*, s. 59, č. 126; TÝŽ, *Die Herrschaften*, s. 59; NA v Praze, *ČDKM*, sign. IV S, kart. 209 (20. 8. 1538).

¹⁸⁶ Srov. Th. SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte* II, s. 397; R. LEHMANN, *Die Herrschaften*, s. 59; TÝŽ, *Die Landvögte*, s. 457; G. v. HOUWALD, *Die Niederlausitzer Rittergüter* I, s. 6. Pochybnosti o tom, zda spory kolem Sprembérgu stály za odvoláním Jindřicha III., měl už J. W. NEUMANN, *Versuch* II, s. 165.

¹⁸⁷ *UB Lübben* III, s. 206–207, č. 212; *Inventarium*, s. 319, č. 995.

¹⁸⁸ SächsHStA Dresden, 10024 *Geheimer Rat (Geheimes Archiv)*, Loc. 9455/3; *Inventarium*, s. 319, č. 996.

¹⁸⁹ *CDB C III*, s. 159, č. 133: „[...] *Incolas supradicti Marchionatus ab omni iniuria atque hostili aggressu defendere* [...]“. V otázce datování obou listin se historici neshodují, na což upozornil už Stanisław NOWOGRODZKI, *Rzady Zygmunta Jagiellończyka na Śląsku i w Łużycach (1499–1506)*, Kraków 1937 (Prace historyczne; 2), s. 133, pozn. 7, který se přiklonil k 17. květnu 1504, zatímco *CDB C III*, s. 159, č. 133, uvádí 5. června 1504, což je zjevný omyl, a *Inventarium*, s. 319, č. 996, resp. R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 458, datum 7. června 1504. Problém vzniká při převodu datační formule „*Freitag nach bonifacy*“, resp. „*Feria sexta, Die S. Bonifacy*“, a při stanovení dne, na který daný svátek připadl. Zatímco 5. června byl svátek apoštola Bonifáce, tak 14. května byl svátek Bonifáce mučedníka rozšířený převážně v jižních oblastech Francie a Svaté

v kontextu s dalšími událostmi zejména ve Slezsku a Horní Lužici není vyloučeno, že byl skutečnou, byť do značné míry diplomaticky nepřímou vyjádřenou příčinou Jindřichova propuštění z úřadu. V německé listině je neklid v zemi popsán dost výmluvně a navíc je v ní uvedeno, že sám míšeňský purkrabí krále o neutěšeném stavu písemně informoval. Sám nebyl schopen zjednat pořádek, protože ho zaneprazdňovaly nepřátelské aktivity ze strany saských vévodů a jejich spojenců, kvůli kterým byl nucen velmi často pobývat mimo Dolní Lužici.¹⁹⁰

Saští Wettini patřili k tradičním nepřátelům rodu purkrabích z Plavna v podstatě po celé 15. století, ale jejich vztahy se radikálně zhoršily na počátku 16. věku v souvislosti se sporem o Beeskow, Storkow a Sorau/Žary. Tato tři panství měli saští vévodové v zástavě od smrti Jana V. z Bibrštejna v roce 1490 a jejich držba byla zpočátku až na drobné výpady například ze strany Niclase z Köckritz poměrně klidná a bezproblémová. Teprve po deseti letech se o navrácení Beeskowa, Storkowa a Sorau/Žary přihlásili Biberštejni z forstské linie, jmenovitě Oldřich V., jenž byl mimo jiné pánem Frýdlantu v severních Čechách. Svou právní argumentaci opírali o list Matyáše Korvína z roku 1474, kterým byl veškerý biberštejnský majetek udělen v léno společně všem žijícím mužským příslušníkům jejich rodu a který se dal interpretovat i tak, že po vymření jedné větve Biberštejnů jsou oprávněni dědit členové zbývající rodové linie.¹⁹¹ Biberštejni v jejich sporu se vši razancí podporoval nejvyšší kancléř Českého království Jan ze Šelmberka, za jehož mimořádnou angažovaností se patrně skrýval jeho vlastní prospěch, s největší pravděpodobností už dříve s Vladislavem II. dohodnuté nároky na biberštejnský Forst a Hammerstein.¹⁹² Na přelomu let 1499 a 1500 předal český král žalobu na Wettiny k projednání Jindřichovi III. z Plavna,¹⁹³ čímž ovšem porušil českosaskou dohodu z roku 1459, která určovala, že spory mezi Saskem a Českou korunou budou řešit společně schválení komisaři na neutrálním území v Chebu.¹⁹⁴ Saští vévodové z tohoto důvodu obsílky míšeňského purkrabího ignorovali, ale on i přesto na příkaz krále a nejvyššího kancléře ve vedení procesu pokračoval a 16. června 1501 Wettiny odsoudil k vydání panství.¹⁹⁵ K exekuci rozsudku ovšem nedošlo a celá věc až do jara 1504 utichla. Ve středu 15. dubna toho roku psal Vladislav II. saským vévodům, aby se společně s Janem ze

---

říše římské; srov. Hermann GROTEFEND, *Taschenbuch der Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit*, Hannover 1960¹⁰, s. 38. Z tohoto důvodu se zdá, že správným datem je 7. červen 1504.

¹⁹⁰ SächsHStA Dresden, 10024 *Geheimer Rat (Geheimes Archiv)*, Loc. 9455/3: „[...] Euch auch auß sulcher unsicherheit und swerer beschedigung und geverlikeit zw entheben und zw erledigen, haben wir wolbedechtiglich furgenommen, solich ampt und lantvogtey von dem von plawen, noch dem er, als er uns selbist geschriben und zw erkennen ggeben, Im lannde von wegen der fursten von sachsen und iren vorwanten, die ym vehdlich nochstellen, nicht bleiben noch den lantsachen und notturften auswarten moge, zw nehmen und aufheben [...]“.

¹⁹¹ A. HIRTZ – J. HELBIG (edd.), *Urkundliche Beiträge*, s. 150, č. 1157 (5. 10. 1474).

¹⁹² G. HILLE, *Chronologisches Verzeichniß*, s. 109 (28. 5. 1494); s. 110 (28. 8. 1495); R. LEHMANN (ed.), *Die Urkunden des Luckauer Stadtarchivs*, s. 154, č. 274; s. 155, č. 277.

¹⁹³ A. HIRTZ – J. HELBIG (edd.), *Urkundliche Beiträge*, s. 189–190, č. 1440–1443, 1445 (10. 12. 1499, 9. 1., 4. 2., 6. 5. a 1. 11. 1500).

¹⁹⁴ Srov. F. PALACKÝ, *Geschichte IV/2*, s. 91–96.

¹⁹⁵ G. HILLE, *Chronologisches Verzeichniß*, s. 113; A. HIRTZ – J. HELBIG (edd.), *Urkundliche Beiträge*, s. 192, č. 1457. Dále též CDB A XX, s. 450–459, č. 126 (15. 12. 1501).

Šelmberka a Oldřichem V. z Biberštejna dostavili do Mostu a dlouhý spor konečně uzavřeli.¹⁹⁶ Jakých výsledků bylo na tomto jednání dosaženo, není známo, ale jisté je, že Jindřich III. z Plavna na ně pozván nebyl a v době jeho konání už věděl, že úřad dolnolužického zemského fojta ztratil.¹⁹⁷

Na základě právě řečeného se zdá být ještě pravděpodobnější, že za uvolněním Jindřicha III. z Plavna z místa dolnolužického zemského fojta nestály ani tak záležitosti kolem Sprembergu, které do hry měly výrazněji teprve vstoupit, jako spíše neklid a nepokoje v zemi,¹⁹⁸ jež nabyly kolem roku 1500 v důsledku hospodářské krize šlechty mimořádného rozsahu a jež mohly být podpořeny také vyčerpávajícím sporem se saskými vévody o biberštejnské dědictví. Je však také možné, že navržená hypotéza je chybná a že za odvoláním Jindřicha III. z Plavna, jenž v této době zaujímal sedmé místo v pořadí nejbohatších českých šlechticů,¹⁹⁹ byl úplně jiný, poněkud prozaičtější důvod, který ovšem také mohl jen podpořit nebo usměřit dřívější rozhodnutí, vyplývající z tristní situace v zemi. Vladislav II. měl totiž k dispozici kandidáta, na kterém mu osobně záleželo mnohem více než na míšeňském purkrabím a od kterého si po předchozích zkušenostech s ním vcelku oprávněně sliboval, že bude s to pořádek v Dolní Lužici zjednat a ještě mu to přinese prospěch. Tím kandidátem byl hlohovský a opavský kníže Zikmund, nejmladší bratr uherského a českého krále Vladislava II. Jagellonského.

---

¹⁹⁶ *Tamtéž*, s. 195, č. 1478; *Inventarium*, s. 320, č. 997 (8. 6. 1504).

¹⁹⁷ Srov. Johann Gottlob WORBS, *Geschichte der Herrschaften Sorau und Triebel*, Sorau 1826, s. 55–56; C. PETERSEN, *Geschichte des Kreises Beeskow-Storkow*, s. 36–41; H. KNOTHE, *Die Herrschaften Sorau, Beeskow und Storkow*, s. 90–108.

¹⁹⁸ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 114.

¹⁹⁹ Srov. J. MACEK, *Jagellonský věk II*, s. 37.

4. Zikmund Jagellonský a privilegium z roku 1507

Když byl v polovině roku 1490 uherským králem zvolen Vladislav, nejstarší syn polského krále Kazimíra IV. Jagellonského, nechtěli se s tím jeho konkurenti smířit a po několik dalších měsíců s ním vedli válku. Obzvláštní vytrvalost přitom vedle Maxmiliána I. Habsburského prokázal Vladislavův mladší bratr Jan Olbracht, který si teprve začátkem roku 1491 uvědomil, že proti svému staršímu sourozenci vojensky nic nezmůže a 20. února přistoupil na mírové podmínky. Podle smlouvy uzavřené v Košicích se vzdal nároků na uherský trůn, za což mu Vladislav vedle titulu nejvyššího slezského knížete udělil hlohovské vévodství s příslibem odstoupení vévodství olešnicko-volyňského a opavského.²⁰⁰ Jan Olbracht ovšem dohodu nedodržel a boj o Uhry zahájil znovu. I tentokrát však prohrál a musel se svému bratru opět podrobit. O Uhry a Slezsko se nicméně přestal zajímat po smrti Kazimíra IV., která ho v polovině roku 1492 vynesla na trůn polských králů a jeho bratra Alexandra na stolec litevských velkoknížat. O tři syny Kazimíra IV. Jagellonského a Alžběty Habsburské tak bylo postaráno, jejich poslední syn Zikmund, narozený 1. ledna 1467, zůstával závislý na apanážích od svých starších bratrů.²⁰¹

Na konci roku 1498 se Zikmund Jagellonský vydal do Budína s cílem získat od svého bratra nějaké vévodství nebo alespoň úřad.²⁰² Vladislav II. se svému oblíbenému sourozenci snažil vyjít vstříc a v první polovině listopadu následujícího roku jednal v Prešpurku s českými stavy o možnosti jeho uvedení na místo zemského hejtmana po odstoupivším Petrovi IV. z Rožmberka. Stavové tento návrh odmítli, takže správou uvolněného úřadu byli pověřeni nejvyšší purkrabí pražský Jan Jenec z Janovic a podkomoří Albrecht Leskovec z Leskova,²⁰³ ale současně souhlasili s tím, aby Vladislav II. udělil svému bratrovi v léno hlohovské vévodství, původně držené Janem Olbrachtem, k čemuž pak došlo hned 21. listopadu 1499. Zikmund se stal jedním ze slezských vévodů, ale prozatím zůstával v Uhrách u svého staršího sourozence. Teprve poté, co mu Vladislav jako uherský král udělil 8. prosince 1501 v léno i vévodství opavské, které získal výměnou od Jana Korvína, odešel do Slezska, aby se mohl věnovat samostatné správě svých zemí.²⁰⁴ To už bylo v době, kdy

---

²⁰⁰ LBUS I, s. 39–47, č. 25.

²⁰¹ Srov. F. PALACKÝ, *Geschichte V/1*, s. 353–357, 373–374; Władysław DZIĘGIEL, *Król Polski Zygmunt I na Śląsku*, Katowice 1936 (Polski Śląsk; 22), s. 8–10; Krzysztof BACZKOWSKI, *Dzieje Polski późnośredniowiecznej (1370–1506)*, Kraków 1999 (Wielka historia Polski; 3), s. 250–252, 277; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 474–476. Z českých autorů se Zikmundu Jagellonskému ve své práci nejpodrobněji věnoval Petr KOZÁK, *Zrod stavovského Hlohovska. Mocenská uskupení ve slezském pozdním středověku*, Opava 2008 (Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis – Supplementa; 2).

²⁰² Srov. Ernst BREYTHNER, *König Sigismund von Polen in Schlesien*, Striegau 1906, s. 14–15; W. DZIĘGIEL, *Król Polski Zygmunt I*, s. 11.

²⁰³ Srov. F. PALACKÝ, *Geschichte V/1*, s. 466; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 517.

²⁰⁴ Srov. F. PALACKÝ, *Geschichte V/2*, s. 25; W. DZIĘGIEL, *Król Polski Zygmunt I*, s. 11–12; S. NOWOGRODZKI, *Rzady*, s. 12–26; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 577.

Polsku a Litvě vládl zase jen jeden panovník. Po smrti Jana I. Olbrachta v červnu roku 1501 byl totiž novým polským králem zvolen litevský velkokníže Alexandr.²⁰⁵

Vláda Zikmunda Jagellonského v hlohovském i opavském vévodství byla jeho současníky hodnocena velmi pozitivně. Podařilo se mu usmířit znesvářenou šlechtu s preláty a hospodářsky povznést Hlohov i Opavu. Svě zprvu skromné příjmy dokázal rychle zvýšit, přičemž využíval i práva na ražení mince, které získal od Vladislava II. Vedle péče o vlastní dvě vévodství se však podílel i na všem podstatném, co se dotýkalo celého Slezska. S velkým odhodláním se tak zapojil do hledání nástupce vratislavského biskupa Jana IV. Rotha (1482-1506), jemuž samotnému se nejvhodnějším kandidátem zdál Fridrich, syn nejvyššího zemského hejtmána Kazimíra II. Těšínského. Slezská knížata ovšem podporovala Jana Thurza, proti němuž se zase postavily stavy, odmítající mít za biskupa muže původem z uherského magnátského rodu. Celou záležitost, v níž hrál Zikmund Jagellonský spolu s Kazimírem II. Těšínským a novým nejvyšším kancléřem Českého království Albrechtem Libštejnským z Kolovrat důležitou roli zprostředkovatele, nakonec vyřešila až tzv. Kolovratská smlouva z 3. února 1504. Podle ní měli duchovní hodnosti ve Slezsku napříště zastávat pouze obyvatelé zemí České koruny, přičemž výjimkou byli Jan Thurzo a jeho nástupce.²⁰⁶

Úspěchy Zikmunda Jagellonského v hlohovském a opavském knížectví stejně jako jeho vrozené diplomatické nadání, jež měl možnost během krátké doby svého působení ve Slezsku opakovaně prokázat, jistě nezůstaly českému a uherskému králi utajeny. Ve chvíli, kdy se začalo z té či oné příčiny uvažovat o odvolání Jindřicha III. z Plavna z úřadu dolnolužického zemského fojta, proto bylo Vladislavu II. jasné, že na jeho místo povolá právě svého nejmladšího bratra, který proti tomu ostatně nic nenamítal. Na 13. července 1504 proto český král svolal do Lübbenu zemský sněm, na nějž se měli vedle Zikmunda Jagellonského nebo jeho zplnomocněného zástupce a Jindřicha III. z Plavna dostavit zástupci dolnolužických prelátů, pánů, rytířů a měst, aby úřad mohl být se vším příslušenstvím předán.²⁰⁷ Slavnost se zřejmě ve stanoveném termínu opravdu uskutečnila, ale Zikmund Jagellonský na ní chyběl, protože byl plně zaměstnán slezskými záležitostmi.

Tzv. Kolovratská smlouva, jež se snažila kompromisním způsobem vyřešit otázku nástupce vratislavského biskupa a tím současně uvolnit napětí ve Slezsku, kde se útoky na církevní majetek a ozbrojené šarvátky povážlivě rozšířily, nesplnila svůj cíl a v jednotlivých

²⁰⁵ Srov. K. BACZKOWSKI, *Dzieje Polski późnośredniowiecznej*, s. 280–281.

²⁰⁶ Srov. W. DZIEGIEL, *Król Polski Zygmunt I*, s. 12–14; podrobně E. BREYTHNER, *König Sigismund*, s. 15–30, 34–35; S. NOWOGRODZKI, *Rządy*, s. 28–54, 61–73; C. GRÜNHAGEN, *Geschichte Schlesiens I*, s. 366–370; Alfred SABISCH, *Die Bischöfe von Breslau und die Reformation in Schlesien. Jakob von Salza († 1539) und Balthasar von Promnitz († 1562) in ihrer glaubensmässigen und kirchenpolitischen Auseinandersetzung mit den Anhängern der Reformation*, Münster 1975 (Katholisches Leben und Kirchenreform im Zeitalter der Glaubensspaltung, Vereinschriften der Gesellschaft zur Herausgabe des Corpus Catholicorum; 35), s. 31–33; Jana WOJTUCKA, *Vratislav, slezská perla v České koruně. Příspěvek k dějinám a významu Vratislavi na přelomu 15. a 16. století*, in: Luděk BŘEZINA – Jana KONVIČNÁ – Jan ZDICHYNEC (edd.), *Ve znamení země Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc.*, Praha 2006, s. 79–96, zde zvl. s. 88–95.

²⁰⁷ SächsHStA Dresden, 10024 *Geheimer Rat (Geheimes Archiv)*, Loc. 9455/3.

vévodstvích i nadále vládl neklid a strach, který se navíc stále stupňoval. O tom, jak vážná situace byla, nejlépe vypovídá list Vladislava II. Jagellonského Kazimíru II. Těšínskému z 2. září 1504. V něm se uherský a český král pozastavil nad neutěšeným stavem země a nad neschopností nejvyššího hejtmana zjednat pořádek a současně nepřímou naznačil, k čemu by mohlo dojít, pokud se těšínský vévoda okamžitě nepokusí o nápravu.²⁰⁸ K účinnému zásahu však Vladislav II. neposkytl Kazimíru II. dostatek času, protože ho velmi brzy po zapečetění právě zmíněného listu z úřadu propustil a na jeho místo jmenoval podobně jako v případě Dolní Lužice svého nejmladšího bratra Zikmunda Jagellonského.²⁰⁹ Hlohovský a opavský vévoda se tak v rozmezí pouhých dvou měsíců stal nejvyšším královským úředníkem Dolní Lužice a Slezska a bylo jen otázkou času, kdy se pokusí získat také místo hornolužického zemského fojta, které od svého jmenování v roce 1490 stále ještě zastával Zikmund z Vartemberka na Děčíně.

Ačkoli proti svému dosavadnímu nejvyššímu zemskému úředníkovi neměli obyvatelé Horní Lužice v porovnání se Slezskem a zřejmě i Dolní Lužicí žádné zásadní výhrady,²¹⁰ byl na středu 25. listopadu 1504 svolán do Budyšína mimořádný zemský sněm, kde se mělo o jeho osudu rozhodnout. Královští komisaři Albrecht Libštejnský z Kolovrat a Zikmund Jagellonský, kteří do Budyšína dorazili s dvoudenním zpožděním proti původnímu plánu, hned po svém příchodu hornolužickým stavům oznámili královské rozhodnutí, že Zikmund z Vartemberka byl odvolán a na jeho místo je určen přítomný hlohovský a opavský vévoda. Tato zpráva narazila zprvu na značný odpor, protože byla v přímém rozporu se slibem Vladislava II. z roku 1490, že do úřadu zemského fojta bude napříště uváděn jen šlechtic českého původu, ale v průběhu několika dnů se vyostřené postoje otupily a Zikmund Jagellonský si za výrazné pomoci Albrechta ze Schreibersdorfu a Christopha z Gersdorfu stejně jako Albrechta z Kolovrat, jehož české proslovy musely být tlumočeny do němčiny, dokázal získat na svou stranu šlechtu i města. Sporným bodem zůstávala pouze otázka reversu, který byl nový zemský fojt nucen podepsat a do něhož především zástupci měst chtěli vložit některé nové body.²¹¹ Ve svém počínání však byli málo úspěšní a revers, zpečetěný 4.

---

²⁰⁸ Nejdůležitější část dopisu z 2. 9. 1504 cituje E. BREYTHNER, *König Sigismund*, s. 41–42.

²⁰⁹ Srov. S. NOWOGRODZKI, *Rzeczy*, s. 74–75; W. DZIĘGIEL, *Król Polski Zygmunt I*, s. 14–15. E. BREYTHNER, *König Sigismund*, s. 43–44, zdůrazňuje jako jeden z hlavních důvodů jmenování Zikmunda Jagellonského do úřadu jeho velmi kladný postoj ke slezskému kléru. Radek FUKALA, *Hohenzollernové v evropské politice 16. století. Mezi Ansbachem, Krnovem a Královcem (1523–1603)*, Praha 2005, s. 47, odůvodňuje jmenování Zikmunda tak, že Vladislav II. „potřeboval prosadit svého exponenta, jenž by na horké slezské půdě dokázal v dobré shodě s ostatními knížaty ukončit zmatky a obnovit královskou moc. Zikmund projevil diplomatickou trpělivost a politickou odvahu, která vzbudila pozornost místních mocenských špiček.“

²¹⁰ Srov. J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 170.

²¹¹ Srov. *Nachricht von Collatur der Ober-Lausitzischen Land-Voigtey an Herzog Sigismunden aus Pohlen, anno 1505, aus alten Nachrichten gezogen*, in: *Singularia historico-litteraria Lusatica, Oder Historische und Gelehrte auch andere Merckwürdigkeiten Derer Beyden Marggraffthümer Ober- und Nieder-Lausitz, Worinnen Verschiedene zur Erläuterung der Lausitzischen Staats- Kirchen und Lehns-Verfassungen, auch zur Historie dienliche Nachrichten communiciret, So wohl auch Die in dieser Provintz herausgekommene gelehrte Schriften und Neuigkeiten recensiret werden*, I–II, Leipzig – Budišín 1736–1740, zde II, Sammlung XVIII, s. 395–409; Benjamin Gottfried WEINART (ed.), *Rechte und Gewohnheiten der beyden Marggraffthümer Ober- und*

prosine 1504, se tak nijak zásadně nelišil od reversů předchozích zemských fojtů. A přece byl hornolužický revers v jednom bodě pozoruhodný. Zikmund Jagellonský se v něm neoznačil ani jako dolnolužický zemský fojt, ani jako nejvyšší slezský hejtman, nýbrž jako místodržící v Horním i Dolním Slezsku a v Dolní Lužici.²¹² Z tohoto úhlu pohledu se zdá, že postupná výměna nejvyšších úředníků ve Slezsku a obou Lužicích v průběhu roku 1504 nebyla náhodná, nýbrž že se jednalo o velmi dobře promyšlenou akci, která měla od samého začátku pevně stanovený cíl. Stejně tak je ale možné, a snad i pravděpodobnější, že nápad na vytvoření místodržitelství pro dotčené tři země se zrodil až po ovládnutí Dolní Lužice a Slezska, kde výměna nejvyšších zemských úředníků nenarazila na žádný odpor. Buď jak buď, Vladislavu II., ať už byl jeho podíl na celé záležitosti jakýkoli, se podařilo navázat na plán Matyáše Korvína a všechny tři jmenované země České koruny spojit pod vládou jediného muže. Současně bylo vytvořeno dostatečně velké území, kde mohl jagellonský princ Zikmund z titulu místodržícího samostatně vládnout, čímž o něj bylo dostatečně postaráno.²¹³

Dolní Lužice, kam Zikmund Jagellonský nikdy nezavítal,²¹⁴ byla brzy po jeho jmenování svěřena do správy synům bývalého zemského fojta Nickela z Köckritz,²¹⁵ kteří se v jeho blízkosti pohybovali už dříve a kteří usilovali zvláště o to, aby byl v zemi obnoven klid a pořádek. Proti jednomu z nich, Hansovi z Köckritz, ostře vystoupil patrně na konci roku 1504 nebo na začátku roku následujícího Jindřich III. z Plavna, který zřejmě nebyl zcela smířen se svým odvoláním. Zikmundem jmenovaný správce se však nezalekl a podle příkazu Vladislava II. a za podpory dolnolužických zeměpanských měst se míšeňskému purkrabímu postavil a uspěl. O tomto incidentu se zachovala jediná zpráva v listu Zikmunda Jagellonského z 5. dubna 1505, který je současně prvním známým dokladem o záškodnické činnosti sesazeného zemského fojta, o němž toho lze jinak říci jen velmi málo.²¹⁶ Zásahem proti Jindřichovi III. ovšem zdaleka nekončil boj proti zemským škůdcům, jejichž aktivita trvale narůstala. Zvyšující se počet přepadení, loupeží, ozbrojených útoků a dalších násilných

---

Niederlausitz, I–IV, Leipzig 1793–1798, zde I, s. 392–402; Ch. G. KÄUFFER, *Abriß* III, s. 62–66; Th. SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte* II, s. 395–396; H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 367; S. NOWOGRODZKI, *Rzady*, s. 136; E. BREYTHNER, *König Sigismund*, s. 36–37.

²¹² Srov. B. G. WEINART (ed.), *Rechte und Gewohnheiten*, s. 60–63.

²¹³ Srov. S. NOWOGRODZKI, *Rzady*, s. 131–132; E. BREYTHNER, *König Sigismund*, s. 37. Poněkud jiný pohled na jmenování Zikmunda Jagellonského do úřadů vrchního slezského hejtmana a zemských fojtů Horní a Dolní Lužice přináší Petr KOZÁK, *Dvorská společnost hlohovského a opavského vévody Zikmunda Jagellonského*, in: D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA (edd.), *Dvory a rezidence ve středověku II.*, s. 257–284, zde s. 273; TÝŽ, *Zrod stavovského Hlohovska*, s. 200.

²¹⁴ Srov. Adolf PAWIŃSKI, *Młode lata Zygmunta Starego*, Warszawa 1893, s. 219–232: *Wykaz miejsc pobytu królewicza Zygmunta od 1493–1507 (Itinerarium)*.

²¹⁵ Srov. J. W. NEUMANN, *Versuch* II, s. 170; R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 458; TÝŽ, *Materialien*, s. 121–123; S. NOWOGRODZKI, *Rzady*, s. 34, 88, 134–135, 138, 142; D. v. KÖCKRITZ, *Geschichte des Geschlechtes von Köckritz*, s. 161–162, 169–170; P. KOZÁK, *Dvorská společnost*, s. 279–280; TÝŽ, *Zrod stavovského Hlohovska*, s. 209.

²¹⁶ BLHA Potsdam, *Rep.* 23 C *Niederlausitzische Stände*, U 8; J. W. NEUMANN, *Versuch* I, s. 195–196, č. 20; II, s. 172; *Inventarium*, s. 320–321, č. 1001; *UB Lübben* III, s. 213, č. 218; Th. SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte* II, s. 400.

činů byl také 17. dubna 1506 důvodem k uzavření spojení mezi Horní a Dolní Lužicí včetně panství Chotěbuz, které mělo popsanému stavu učinit přítrž.²¹⁷ Tento spolek byl patrně reakcí na doporučení Vladislava II., jenž hornolužickým městům výslovně radil, aby se proti kriminálním živlům bránily, jak nelépe dovedou. Český král totiž považoval v danou chvíli za nemožné, aby zjednal pořádek sám za použití vojenské síly.²¹⁸

V polovině roku 1506 vážně onemocněl polský král a litevský velkokníže Alexandr a Zikmund Jagellonský vycítil, že se konečně přiblížila jeho velká chvíle. Když Alexandr 20. srpna zemřel, byl už královský místodržící ve Slezsku a obou Lužicích na cestě do litevského Vilnius, aby tam 20. října mohl dosednout na velkoknížecí stolec. O dva měsíce později, 22. prosince, se ujal i polské královské koruny a zahájil tak jako Zikmund I. svou déle než čtyři desítky let trvající vládu nad soustátím o rozloze 800 000 km².²¹⁹ Ve Slezsku se asi zprvu příliš nepočítalo s tím, že by se nový polský král měl vzdát svého úřadu nejvyššího zemského hejtmana. Teprve když v březnu roku 1507 Zikmund prostřednictvím Hanse z Köckritz svou funkci oficiálně složil, byla tato skutečnost vzata na vědomí. Jeho nástupcem v úřadě se stal někdejší vrchní zemský hejtman Kazimír II. Těšínský. Co se hlohovského a opavského knížectví týče, první Zikmund odstoupil už 5. května 1508 zpátky Vladislavu II. a na druhé s konečnou platností rezignoval 14. března 1511. Jeho vztahy ke Slezsku však úplně zpřetrhány nabyly ani poté, co se obou knížectví vzdal, i nadále totiž zůstával v kontaktu s několika tamními vévody.²²⁰ Podobně jako ve Slezsku se i v Horní Lužici do nejvyššího úřadu v zemi už v únoru roku 1507 vrátil bývalý zemský fojt Zikmund z Vartembergu na Děčíně.²²¹ V Dolní Lužici muselo k odstoupení nebo sesazení Zikmunda Jagellonského dojít ještě na konci roku 1506 nebo v průběhu ledna roku 1507, protože na počátku února už byl označen jako bývalý místodržící v zemi.²²²

Zikmund Jagellonský, jehož jmenování do úřadu zemského fojta v polovině roku 1504 bylo proti všem zvyklostem, do záležitostí Dolní Lužice na rozdíl od Slezska příliš nezasahoval a správu země plně přenechal v rukou příslušníků místní šlechty, kterým důvěřoval. Zemští stavové však na jeho krátké působení vzpomínali velice rádi, protože se za ně – snad pod přímým vlivem Hanse z Köckritz, který se stal jeho německým kancléřem²²³ – přimluvil u krále Vladislava II., jenž jim 1. února 1507 vydal privilegium,²²⁴ které vedle

²¹⁷ CDB B VI, s. 204–205, č. 2401; *Inventarium*, s. 321, č. 1004; J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 173.

²¹⁸ SRL III, s. 36, ř. 17–26.

²¹⁹ Srov. Stanisław GRZYBOWSKI, *Dzieje Polski i Litwy (1506–1648)*, Kraków 2000 (Wielka historia Polski; 4), s. 9 a 13; E. BREYTHNER, *König Sigismund*, s. 58. Hlavní biografii Zikmunda Jagellonského jako polského krále zůstává Zygmunt WOJCIECHOWSKI, *Zygmunt Stary (1506–1548)*, Warszawa 1946 (Biblioteka wiedzy o Polsce; 1).

²²⁰ Srov. E. BREYTHNER, *König Sigismund*, s. 53–54; W. DZIEGIEL, *Król Polski Zygmunt I*, s. 16; S. NOWOGRODZKI, *Rzady*, s. 88; R. FUKALA, *Stavovská politika*, s. 19.

²²¹ Srov. Ch. G. KÄUFFER, *Abriß III*, s. 67; H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 367

²²² BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, U 9; *Inventarium*, s. 323, č. 1008 (1. 2. 1507).

²²³ Srov. D. v. KÖCKRITZ, *Geschichte des Geschlechtes von Köckritz*, s. 162–166.

²²⁴ BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, U 9; *Inventarium*, s. 323, č. 1008; Th. SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte II*, s. 401.

potvrzení výsad Václava IV. z roku 1411 a Zikmunda Lucemburského z roku 1414 o tom, že Dolní Lužice nesmí být oddělena od Českého království,²²⁵ obsahovalo ještě další tři zcela zásadní body. První z nich se týkal lén, jež směl zemský fojt v nepřítomnosti krále napříště udělovat nejen bezprostředním potomkům, ale i všem mužským příslušníkům rodu původního držitele. Tím se na jednu stranu snížilo nebezpečí, že léno se stane odumřelým, a zvětšila se možnost volného zacházení s ním, na stranu druhou však zesílily tendence k rozdělení nebo úplné ztrátě pozemkového majetku.²²⁶ V druhém bodě bylo po vzoru Slezska a Horní Lužice stanoveno, že v případě tažení dolnolužického vojska za hranice země převezme náklady spojené s jeho zásobováním český král.²²⁷ Tato výsada byla zřejmě reakcí na zkušenosti z května roku 1506, kdy Vladislav II. požádal svého bratra Zikmunda, aby mu ze svěřených zemí vyslal na pomoc vojsko proti Maxmiliánu I. Habsburskému.²²⁸ Konečně třetí bod zakazoval projednávání sporů dotýkajících se obyvatel Dolní Lužice jinde než před soudem čtyř stavů nebo – moderně řečeno – před soudem místně příslušným. Toto tzv. *privilegium de non evocando* bylo jasnou odpovědí na rozšíření působnosti českého komorního soudu na Moravu, Slezsko i obě Lužice po roce 1490,²²⁹ proti němuž měli Slezané výhrady už v roce 1498 ve Velkém privilegii,²³⁰ a současně představovalo první hmatatelný výsledek stavovského zápasu o úpravu jurisdikčních záležitostí a obsazení dolnolužického zemského soudu, jenž měl trvat ještě déle než tři desítky let. Vladislavovo privilegium jako celek pak bylo prvním nezpochybnitelným písemným dokladem nárůstu stavovské moci na úkor moci panovnické.²³¹

---

²²⁵ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 92.

²²⁶ Srov. J. W. NEUMANN, *Versuch I*, s. 116; L. GROSSE, *Entwicklung der Verfassung des öffentlichen Rechts der Niederlausitz seit dem Traditions-Recess im Jahre 1635*, in: NLM 55, 1879, s. 1–264, zde s. 234; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 188 a 197; J. MACEK, *Jagellonský věk II*, s. 95–96.

²²⁷ Tato výsada byla obsažena také ve Velkém slezském privilegii z roku 1498; srov. *LBUS I*, s. 49–53, č. 29 (28. 11. 1498), zde s. 52, ř. 1–6.

²²⁸ *Inventarium*, s. 322, č. 1005 (8. 5. 1506).

²²⁹ J. ČELAKOVSKÝ (ed.), *Registra soudu komorního*, in: AČ X, s. 444, doklady uvedeny tamtéž v pozn. 24.

²³⁰ *LBUS I*, s. 49–53 (28. 11. 1498), zde s. 51.

²³¹ Ve stavovském seznamu zemských privilegií z počátku 17. století neslo toto privilegium po listinách z roku 1370, 1411 a 1414 pořadové číslo čtyři; srov. BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 532, f. 1–5, zde f. 1^v (30. 7. 1604).

5. Jiří ze Šelmberka a Trnavský rozsudek

Krátce po vydání Vladislavova privilegia, nejspíše v březnu nebo na počátku dubna roku 1507, byl do úřadu dolnolužického zemského fojta uveden Jiří ze Šelmberka.²³² Počátky jeho rodu, odvozujícího svůj původ od Buziců, jsou spojeny s Přibyslavem ze Žebráka, jenž někdy před rokem 1318 založil hrad Šelmburg či Šemberk (z německého Schellenberg) poblíž Mladé Vožice na Táborsku a začal se po něm nazývat. Přibyslavovi potomci pronikli již ve druhé polovině 14. věku na Moravu, ale ani tam se ke skutečně vlivným panským rodům zařadit nemohli. Situace se změnila teprve ke konci 15. století za Jiřího otce Jana ze Šelmberka, jenž patřil déle než tři desítky let k nejmocnějším mužům České koruny.²³³

Podobně jako Jindřich III. z Plavna založil i Jan ze Šelmberka svou kariéru na službě panovníkovi. V blízkosti Vladislava II. se začal pohybovat bezprostředně po jeho usednutí na český trůn a už v roce 1479 stanul v čele české kanceláře, která se za jeho dlouhého působení proměnila v první skutečně stavovský zemský úřad v Českém království.²³⁴ Obrovský vliv českého kancléře vyplýval i z toho, že ve svém domě střežil obě královské pečeti, bez kterých nemohlo být vydáno žádné královské privilegium, mandát ani list.²³⁵ Tato skutečnost byla živnou půdou pro šíření pomluv, podle kterých měl český kancléř vydávat listiny bez vědomí Vladislava II. Tak se například říkalo, že v roce 1498 zpečetil Velké slezské privilegium, aniž by o tom panovníka informoval, což byla ovšem lež, kterou musel Vladislav II. osobně vyvrátit.²³⁶ V roce 1503 postoupil Jan ze Šelmberka v hierarchii zemských úřadů ještě o něco výše, když byl na základě tajné úmluvy s Jindřichem IV. z Hradce jmenován nejvyšším komorníkem.²³⁷ Růst jeho moci provázela i prudký majetkový vzestup, takže se ke konci 15. století zařadil spolu s Vilémem z Pernštejna, Jindřichem IV. z Hradce, Petrem IV. z Rožmberka a Půtou Švihovským z Rýzmburka do skupiny „českých faraónů“, tedy šlechticů, jejichž rozsáhlá dominia přirovnal Viktorin Kornel ze Všehrd k majetku vládců

---

²³² J. W. NEUMANN, *Versuch* II, s. 178–179, sice uvádí, že Jiří ze Šelmberka nastoupil do úřadu dolnolužického zemského fojta ještě v roce 1506, ale to se zdá málo pravděpodobné i vzhledem k situaci v Horní Lužici a Slezsku, kde ke jmenování nových nejvyšších úředníků došlo až v průběhu února a března 1507. Pochybnosti o tom vyjádřil už R. LEHMANN, *Materialien*, s. 123. První doklad o Šelmberkově působení v úřadě dolnolužického zemského fojta pochází až ze 14. dubna 1507; *CDB B VI*, s. 208, č. 2405. Jedná se o list braniborskému kurfiřtu Jáchymovi a markraběti Albrechtovi, ve kterém Jiří mimo jiné uvádí: „*Ich Bitte ewere fürstliche gnaden geruchen zu wissen, das mich die konigliche Maiestat [...] in das Marggrauethumb Nydder lawsitz zu lantvoyte verordent [...]*.“ Z toho lze usuzovat, že k uvedení do úřadu došlo krátce před napsáním citovaného dopisu.

²³³ Srov. *Ottův slovník naučný*, I–XXVIII, Praha 1888–1909 (dále jen *OSN I–XXVIII*), zde XXIV, s. 579–580; Jan HALADA, *Lexikon české šlechty (Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti)*, I, Praha 1994, s. 152.

²³⁴ Srov. J. PETRÁŇ, *Stavovské království*, s. 46–48.

²³⁵ Srov. J. MACEK, *Jagellonský věk I*, s. 259. Tato skutečnost vedla k šíření zpráv, že Jan ze Šelmberka obě pečeti zneužívá.

²³⁶ *LBUS I*, s. 53–54, č. 31 (13. 4. 1504).

²³⁷ Srov. F. PALACKÝ, *Geschichte V/1*, s. 61–63; W. W. TOMEK, *Dějepis X*, s. 190–191; J. MACEK, *Jagellonský věk I*, s. 254.

starověkého Egypta, i když si byl vědom, že jim se pět jmenovaných českých pánů vyrovnat ani zdaleka nemohlo.²³⁸ Ačkoli se Jan ze Šelmberka hlásil ke katolickému vyznání, projevoval značnou toleranci i k ostatním náboženstvím, zejména k jednotě bratrské. Vedle toho podporoval tvorbu českých humanistů, mezi nimiž nechyběl ani Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic, který v osmdesátých letech 15. století začínal v české kanceláři jako sekretář a který se svému mecenáši později odvděčil oslavným popisem, v němž ho charakterizoval jako muže zcela mimořádných kvalit,²³⁹ a nakonec i dojemným epitafem.²⁴⁰

Jan ze Šelmberka dokázal využít – a někdy zřejmě i zneužít – svého výsadního postavení nejen pro sebe, ale i pro svého nejstaršího syna Jiřího, kterého mu 31. května 1475 povila jeho první manželka Johanka ze Stráže. Už někdy v devadesátých letech 15. století postoupil nejvyšší kancléř svému synovi Kamenici nad Lipou, kterou ovšem kolem roku 1497 prodal, protože potřeboval peníze na Kost, Trosky a Studénku.²⁴¹ V té době už se také pomalu uskutečňoval plán, jenž měl Jiřího ještě za kancléřova života mnohem lépe zabezpečit než skromné kamenické panství a současně položit základ dalšího majetkového vzestupu rodu. Jan ze Šelmberka totiž dokončoval přípravy na plné ovládnutí slezského Krnovska, o něž usiloval od smrti Matyáše Korvína.

Uherský a český král se Krnovska zmocnil na úkor Jana IV., posledního krnovského vévody z rodu Přemyslovců, brzy po roce 1474 a vévodství nechal spravovat hornoslezským hejtmanem Janem Bielikem z Kornic. Po panovníkově nenadálém skonu se o krnovské vévodství přihlásila Přemyslovna Barbara, sestra zesnulého Jana IV., a spolu se svým manželem Janem III. Osvětimským se chopila vlády. Pro Vladislava II. však bylo Krnovsko uprázdněným lénem, které 3. října 1493 udělil svému věrnému služebníkovvi Janu ze Šelmberka,²⁴² ale Barbara byla neústupná a vévodství se nechtěla vzdát. Teprve po získání zástavy na panství Fürstenstein (dnes Książ) ve Svídnicko-Javorsku se v roce 1498 zrodil kompromisní návrh, podle kterého se její dcera Helena provdala za Janova nejstaršího syna. Od konce 15. století se tak Jiří ze Šelmberka mohl nazývat pánem Krnovska, ačkoli na vládě v knížectví se spolu s ním i nadále podílel také jeho otec Jan a tchýně Barbara.²⁴³ V roce 1503 vyměnil Jan ze Šelmberka Fürstenstein za knížectví hlubčické, které ve spojení s Krnovskem

²³⁸ Viktorin ze VŠEHRD, *O práviech země české knihy devatery*, in: Hermenegildus JIREČEK (ed.), *Codex juris Bohemici*, III/3, Pragae 1874, s. 439–440; k interpretaci srov. J. MACEK, *Jagellonský věk II*, s. 92.

²³⁹ Srov. F. PALACKÝ, *Geschichte V/1*, s. 403–405; Antonín TRUHLÁŘ – Karel HRDINA – Josef HEJNIC – Jan MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*, I–V, Praha 1966–1982, zde I, s. 130; II, s. 171; J. PETRÁŇ, *Stavovské království*, s. 47, 51–52; J. MACEK, *Jagellonský věk I*, s. 322.

²⁴⁰ Srov. Bohuslav Hasištejnský z LOBKOVIC (edd. Jan MARTÍNEK – Helena BUSÍNSKÁ – Dana MARTÍNKOVÁ), *Carmina selecta*, Praha 1996, s. 104–105.

²⁴¹ Srov. *OSN XXIV*, s. 580.

²⁴² *LBUS II*, s. 526–527, č. 71.

²⁴³ Wilhelm WATTENBACH – Colmar GRÜNHAGEN (edd.), *Registrum St. Wenceslai. Urkunden vorzüglich zur Geschichte Oberschlesiens nach einem Copialbuch Herzog Johans von Oppeln und Ratibor in Auszügen*, Breslau 1865 (Codex diplomaticus Silesiae; 6) (dále jen *CDS VI*), s. 154–155, č. 462; *LBUS II*, s. 533, č. 78 (25. 2. 1506). Zde se Barbara označuje jako „paní Krnova“ a Jiří ze Šelmberka vedle ní vystupuje jako „pán krnovského a hlubčického knížectví“.

představovalo vcelku solidní panství. Jeho držbu Jiřímu ze Šelmberka na výslovné přání jeho otce potvrdil uherský a český král v pátek 22. května 1506.²⁴⁴

Je mimo vši pochybnost, že za jmenováním Jiřího ze Šelmberka do úřadu dolnolužického zemského fojta na počátku roku 1507 stál jeho otec Jan, který se svému synovi po rozšíření majetkové základny ve Slezsku ještě pokusil zajistit úřad, jenž mohl stát na počátku jeho další kariéry. Že nejvyšší hofmistr proti protekci nic nenamítal, výmluvně ukazuje jeho list z 22. ledna téhož roku, v němž odpovídal dalšímu ze svých švagrů Kryštofu ze Švamberka na jeho žádost o pomoc při zprostředkování nějakého úřadu, jehož uvolnění se očekávalo v důsledku přesunů v zemské vládě po smrti nejvyššího purkrabího Jindřicha IV. z Hradce, který zahynul nešťastnou náhodou na lovu jen o několik dnů dříve (18. ledna 1507).²⁴⁵ Jan ze Šelmberka v něm napsal: „*Kdež mi pak o tom píšete, že auřadové bez pochyby budau se měniti, žádajíce, abych já také w tom péči měl, abyšte wy k nějaké poctivosti přijiti mohli: i muožte mi toho věřiti, muoj milý pane synu, žeťbych já wám wšie poctivosti i všeho dobrého wěrně přál, nic méně než jakobyšte muoj přirozený syn byli; a bych jedné wěděl, kudy a kterak wám k čemu pomoci, o tom nepochybujte, žeť bych to rád učinil, a učiním, bych jedné wěděl, k čemu se obrátiti.*“²⁴⁶

Nepatrné množství pramenů, které se z doby působení Jiřího ze Šelmberka v Dolní Lužici dochovaly, dává tušit, že se svého úřadu chopil s upřímným odhodláním zamezit dalšímu šíření loupeživých band a nastolit v zemi bezpečnost a pořádek, což se jeho předchůdcům nepodařilo.²⁴⁷ Na podporu tohoto záměru byla uherským a českým králem Vladislavem II. 25. května 1507 obnovena rok stará smlouva s Braniborskem, podle které měly obě země i nadále společně usilovat o dobré sousedství a zachování míru.²⁴⁸ Tato dohoda byla použita hned následujícího roku, kdy aktivita kriminálních živlů dosáhla svého vrcholu zejména v okolí Spremburgu, který z pověření Jindřicha III. z Plavna spravoval hejtman Václav Zub z Landštejna, za jehož působení se město proměnilo v nejvýznamnější

---

²⁴⁴ NA v Praze, ČG, sign. L II 462; *LBUS* II, s. 534, č. 79. K zisku Krnovska a Hlubčicka dále srov. Christian d' ELVERT, *Die Verfassung und Verwaltung von Oesterreichisch-Schlesien, in ihrer historischen Ausbildung dann die Rechtsverhältnisse zwischen Mähren, Troppau und Jägerndorf so wie der mährischen Enklaven zu Schlesien*, Brünn 1854, s. 48; Gottlieb BIERMANN, *Geschichte der Herzogthümer Troppau und Jägerndorf, Teschen* 1874, s. 228–232; HIRSCH, *Rechtsgeschichtliche Nachrichten aus der ehemaligen Minderstandesherrschaft Loslau*, in: *ZVGAS* 30, 1896, s. 191–224, zde s. 193–194; Elmar SEIDL, *Das Troppauer Land zwischen der fünf Südgrenzen Schlesiens. Grundzüge der politischen und territorialen Geschichte bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts*, Berlin 1992 (Schriften der Stiftung Haus Oberschlesien, Landeskundliche Reihe; 1), s. 52; Matthias WEBER, *Das Verhältnis Schlesiens zum Alten Reich in der Frühen Neuzeit*, Köln – Weimar – Wien 1992 (Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte; 1), s. 189; Werner BEIN, *Schlesien in der habsburgischen Politik. Ein Beitrag zur Entstehung des Dualismus im Alten Reich*, Sigmaringen 1994 (Quellen und Darstellungen zur schlesischen Geschichte; 26), s. 74; Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004, s. 138.

²⁴⁵ Srov. W. W. TOMEK, *Dějepis* X, s. 233; P. MAŤA, *Svět*, s. 352.

²⁴⁶ František PALACKÝ (ed.), *Akta veřejná i sněmovní w králowstwi Českém od r. 1500 do 1509*, in: *AČ* VI, Praha 1872, s. 217–394, zde s. 344, č. 65.

²⁴⁷ Srov. R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 458.

²⁴⁸ *CDB* B VI, s. 208–209, č. 2406.

úkryt zemských škůdců v celé Dolní Lužici. Když Vladislav II. vydal pokyn k vojenskému zásahu, zaútočil Jiří ze Šelmberka za pomoci braniborského kurfiřta Jáchyma I. Nestora na Spremberg a bez větších problémů se ho zmocnil. Se zabráním svého města se však odmítl smířit Jindřich III. z Plavna, takže se do hry musel vložit i nejvyšší purkrabí Českého království Zdeněk Lev z Rožmitálu a na Blatné, aby spolu s českými zemskými soudci celou věc řádně prošetřil. Spor o Spremberg definitivně zakončil až rozsudek, který uherský a český král Vladislav II. vydal 13. prosince 1508 v Trnavě, kde se zdržoval před svou cestou do Čech.²⁴⁹

Z tzv. Trnavského rozsudku, jehož interpretace není ani snadná, ani jednoznačná vyplývá, že pro dolnolužické zemské stavy, které ve sporu s Jindřichem III. z Plavna vystoupily jako druhá strana, bylo ukrytí zemských škůdců na spremsberském hradě a jejich výpady do okolí sice velmi závažným problémem, jenž si žádal řešení, ale že je mnohem více zaměšnávala jiná otázka, totiž oprávněnost zápisů na Spremberg a na některé další statky, které míšeňský purkrabí obdržel od Vladislava II. během svého působení v úřadu dolnolužického zemského fojta. Podle názorů stavů mělo těmito zápisy dojít k porušení zemských svobod a privilegií. Jindřich z Plavna se sice bránil, že žádné svobody a privilegia neporušil, protože zápisy mu byly uděleny tak, jak bylo obvyklé, ale jeho obhajobu nebral nikdo vážně. Vladislav II. uznal svou chybu a nařídil Jiřímu ze Šelmberka, aby panství Spremberg se vším příslušenstvím zabral a z titulu svého úřadu je napříště užíval, přičemž potvrdil jeho neoddělitelnost od Dolní Lužice.²⁵⁰ Zdá se, že vlastní podstatou sporu o Spremberg byla různá interpretace příslušnosti tohoto panství k Dolní Lužici spojená s nárustem sebevědomí stavů a jejich spoluzodpovědnosti za svou zemi. Zatímco Vladislav II. a s ním i Jindřich III. z Plavna chápali Spremberg jako korunní zboží, s nímž mohl český král volně nakládat, tak místní stavy toto jeho právo neuznávaly a prodej panství šlechtici bez obywatelského práva v Dolní Lužici považovaly za jeho zcizení.²⁵¹

Kdy a za jakých okolností k předání Sprembergu došlo, není úplně zřejmé. Jindřich III. z Plavna totiž panství zcela jistě neuvolnil k datu uvedenému v Trnavském rozsudku, tj. do neděle 18. března 1509, protože ještě 15. června se nazýval pánem Spremberga, kde také pobýval.²⁵² Ať už však odstoupení proběhlo dříve nebo později, Jindřich III. z Plavna byl stejně nakonec připraven o všechno, co v době svého dolnolužického úřadování v zemi získal.

---

²⁴⁹ Srov. W. W. TOMEK, *Dějepis* X, s. 258.

²⁵⁰ BLHA Potsdam, *Rep.* 23 C *Niederlausitzische Stände*, U 10; J. W. NEUMANN, *Geschichte der Landstände*, s. 237–242; Th. SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte* II, s. 403–406; regest *Inventarium*, s. 324–325, č. 1013. Trnavský rozsudek byl zcela jistě vydán 13. prosince 1508, ačkoli v literatuře se objevil i jiný názor; srov. R. LEHMANN, *Die Herrschaften*, s. 60, pozn. 16. Pochybnosti vyvolala datační formule „*am Tage Lucie*“, která byla chybně čtena jako „*am Tage Letare*“. Pečlivý rozbor listiny a itinerář Vladislava II. však tuto dataci jednoznačně vylučují.

²⁵¹ Tuto domněnku by podporovala i poznámka Johanna Magnuse, který konstatoval, že Jindřich III. z Plavna se nechtěl podrobit lübbenskému úřadu a vystupoval ve Sprembergu jako suverén. Magnus tuto skutečnost přitom nikterak nespojoval s jeho odvoláním z místa zemského fojta. BLHA Potsdam, *Rep.* 16 *Nachlass Magnus*, Nr. 2, f. 79^f.

²⁵² *Inventarium*, s. 327, č. 1019.

V rodě míšeňských purkrabí se na Spremberg ale ještě dlouho nezapomnělo. Ve dvacátých letech 16. století byl totiž zahájen pozoruhodný spor mezi dvěma syny Jindřicha III., během něhož se s tímto panstvím opakovaně operovalo jako s možným podílem pro tzv. nepravého Jindřicha, kterého někdejší dolnolužický zemský fojt zplodil s dívkou prostého původu Markétou Pigklerovou a který po dosažení dospělosti usiloval o podíl na dědictví po svém zemřelém otci, ačkoli ten s tím výslovně nesouhlasil. Plavenské nároky na Spremberg se však v průběhu šetření ukázaly jako zcela neoprávněné, a tak falešný Jindřich ze zápasu se svým nevlastním bratrem Jindřichem IV. z Plavna, pozdějším nejvyšším kancléřem Českého království a blízkým rádcem Ferdinanda I., vyšel i v tomto ohledu úplně naprázdno.²⁵³

Z dlouhodobé perspektivy měl spor o Spremberg mnohem větší význam, než by se mohlo na základě letmého nástinu zdát. V jeho průběhu totiž poprvé zcela nepřehlédnutelně a velmi organizovaně vystoupily dolnolužické stavy jako korporace připravená hájit svou zemi proti vnitřnímu nepříteli i za pomoci zbraní. Současně ukázaly svou sílu i zájem na zachování zemské celistvosti i proti rozhodnutí právoplatného panovníka, který byl podle nich povinen dodržovat privilegia předchozích králů i svoje vlastní, k čemuž se také Vladislav II. v Trnavském rozsudku výslovně přihlásil. Jasně tak demonstrovaly, že jim osudy Dolní Lužice nejsou lhostejné a že o nich hodlají v budoucnu ještě více spolurozhodovat. Král, reprezentovaný osobou zemského fojta, si musel nejpozději v tuto chvíli uvědomit, že mu v dolnolužických zemských stavech vyrostl silný mocenský konkurent, na kterého bude muset brát mnohem více ohledů. Aby i zemskému fojtovi bylo zcela zřejmé, že jeho působení v úřadě má své hranice, které spolu s králem určují právě stavy a které jsou bez jejich souhlasu nepřekročitelné, bylo v posledním bodě Trnavského rozsudku stanoveno, že každý uchazeč o zemské fojstství musí po vzoru Horní Lužice, kde se tento zvyk ujal již na počátku 15. století,²⁵⁴ napříště složit slib, tzv. revers, že zemi během svého funkčního období nic nezpronevěří. Tento dokument, který je možné typologicky zařadit do skupiny správních řádů (*Verwaltungsordnungen*) a považovat jej vlastně za smlouvu mezi zemským fojtem a stavy, byl významným pokrokem v organizaci správy země.²⁵⁵ Snaha dolnolužických stavů o větší kontrolu fojtského úřadu a spolu s ním i celé země jím získala zřetelnější obrysy.

---

²⁵³ Srov. *Beytrag zur Geschichte des vormaligen Burkgrafen zu Meißen aus dem Geschlecht der Herren von Plauen Oder sichere Nachricht von dem Rechtsstreit weiland herrn Heinrichs des V. Burkgrafen zu Meißen, Herrn von Plauen, Königl. Böheimischen Obristen Canzlars mit einem gewissen Heinrich, der sich für einen ältern leiblichen Bruder desselben ausgegeben, und des leztern sonderbaren Begebenheiten aus Archival Urkunden gezogen*, Schleiz 1770, zvl. s. 9; B. SCHMIDT, *Burggraf Heinrich IV.*, s. 64–131; NA v Praze, *DZV* 42, f. J 19–23 (3. 6. 1535); *RG* 25, f. 152^r–153^r (25. 8. 1542), 174^r–175^r (7. 10. 1542). O přístupu k levobočkům v českých zemích J. MACEK, *Jagellonský věk II*, s. 121.

²⁵⁴ Srov. H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 374–375.

²⁵⁵ Srov. Kurt G. A. JESERICH – Hans POHL – Georg-Christoph von UNRUH (edd.), *Deutsche Verwaltungsgeschichte, I, Vom Spätmittelalter bis zum Ende des Reiches*, Stuttgart 1983, s. 133.

6. Jindřich Tunkl z Brníčka a ze Zábřeha

Trnavský rozsudek je poslední známou listinou, ve které je Jiří ze Šelmberka zmiňován ještě jako dolnolužický zemský fojt. Někteří dřívější badatelé předpokládali, že brzy po jeho vydání, tj. po 13. prosinci 1508, dosavadní dolnolužický fojt zemřel a uvolnil tak místo svému nástupci. Tuto hypotézu by především podporovalo takřka současné zmlknutí pramenů o jeho existenci nejen v Dolní Lužici, ale domněle i v Čechách.²⁵⁶ Přesto je naprosto jisté, že Jiří ze Šelmberka nezemřel, nýbrž odešel na své slezské statky, jejichž správě se v následujícím období plně věnoval,²⁵⁷ i když občas zasáhl například i do hornolužických záležitostí.²⁵⁸ Převážně sídlil na hradě Cvilíně či Lobenštejnu, stojícím nedaleko Krnova, který nákladně přebudoval a který v příštích patnácti letech sloužil jako jeho hlavní rezidence, což potvrzuje i fakt, že se pro něj vedle dvou zmíněných názvů používalo i jméno Schellenberg či Šelenburk.²⁵⁹ V roce 1523 byl však Jiří ze Šelmberka nucen tento hrad spolu s veškerými slezskými panstvími prodat braniborskému markraběti Jiřímu za 58 900 zlatých uherských, jež byly z větší části použity na splacení dluhů.²⁶⁰ Ve Slezsku ovšem zůstal a zřejmě se přestěhoval spolu se svými dětmi, z nichž jsou jmenovitě známi synové Jiří, Jan a Jaroslav,²⁶¹ do Opavy, kde také 4. března 1526 skončil, jak o tom v Praze 12. března večer informoval Jan Štos z Kounic a z Dešného.²⁶² Žádný z jeho synů neměl po Jiřího smrti patrně zájem se „v tomto království osaditi“,²⁶³ a proto teprve tehdy veškeré české prameny o příslušnících této rodové linie Šelmberků definitivně utichají.

Skutečnost, že Jiří ze Šelmberka odešel na svá slezská panství, ovšem přesvědčivě nevysvětluje, proč opustil dolnolužické zemské fojtství. Zdá se totiž nepravděpodobné, že by se svého úřadu vzdal jenom proto, aby se mohl věnovat správě rodových statků, i když ani tuto eventualitu není možné v souvislosti se smrtí Jana ze Šelmberka a následným rozdělením

---

²⁵⁶ Srov. J. W. NEUMANN, *Versuch* II, s. 181; Ch. d' ELVERT, *Die Verfassung*, s. 48; OSN XXIV, s. 580.

²⁵⁷ LBUS II, s. 541, č. 90 (20. 2. 1511); CDS VI, s. 159–160, č. 475 (15. 4. 1511); HIRSCH, *Rechtsgeschichtliche Nachrichten*, s. 195 (1517); G. BIERMANN, *Geschichte der Herzogthümer Troppau und Jägerndorf*, s. 316 (30. 9. 1520).

²⁵⁸ SRL III, s. 23, ř. 10 (8. 7. 1510). Jiří ze Šelmberka je doložen i v dlužních úpisech ze 16. a 27. května 1510, ke kterým je v obou případech jako třetí v pořadí přivěšena na pergamenovém proužku i jeho pečeť; NA v Praze, ČG, sign. L II 499; 498.

²⁵⁹ Srov. Pavel KOUŘIL – Dalibor PRIX – Martin WIHODA, *Hrady českého Slezska*, Brno – Opava 2000, s. 38–70.

²⁶⁰ LBUS II, s. 547–549, č. 97 (14. 5. 1523); Th. SCHELTZ, *Gesamt-Geschichte* II, s. 415; G. BIERMANN, *Geschichte der Herzogthümer Troppau und Jägerndorf*, s. 316; C. GRÜNHAGEN, *Geschichte Schlesiens* I, s. 388; E. SEIDL, *Das Troppauer Land*, s. 53; M. WEBER, *Das Verhältnis Schlesiens*, s. 190; W. BEIN, *Schlesien*, s. 75; Ladislav HOŠÁK, *Historický místopis země Moravsko-slezské*, Praha 1938, s. 816.

²⁶¹ Srov. OSN XXIV, s. 580.

²⁶² František DVORSKÝ (ed.), *Dopisy pana Zdeňka Lva z Rožmitála z let 1508–1535*, in: AČ VII, Praha 1887, s. 1–200, č. 1–210; AČ VIII, Praha 1888, s. 161–320, č. 211–431; AČ IX, Praha 1889, s. 1–120, č. 432–600; AČ X, Praha 1907, s. 121–240, č. 601–774; AČ XI, Praha 1892, s. 1–120, č. 775–967; AČ XII, Praha 1893, s. 112–189, č. 968–1091; zde AČ IX, s. 15–16, č. 456 (13. 3. 1526).

²⁶³ *Tamtéž*, s. 35–37, č. 466 (18. 3. 1526), zde s. 36.

jeho majetku mezi syny Jiřího, Jaroslava (1480–1550) a Jindřicha (* 1487) zcela vyloučit. Na nepřízeň jagellonských králů si totiž Šelemberkové rozhodně nemohli stěžovat ani po Janově skonu v roce 1508. Jen o několik let později se totiž Jaroslav ze Šelemberka stal stejně jako jeho zesnulý otec nejvyšším komorníkem, kterým pak zůstal s krátkým přerušením po převratu v zemské vládě v roce 1523 déle než tři desetiletí (1515–1523, 1525–1549).²⁶⁴ Úplně nereálná však není ani domněnka, že byl ze své funkce odvolán a že jeho propuštění úzce souviselo s událostmi, ke kterým tehdy došlo v Čechách.

Již zmíněnými úmrtími Jindřicha IV. z Hradce a Jana ze Šelemberka se během několika měsíců uvolnily dva z nejvyšších zemských úřadů, k jejichž obsazení došlo zkraje roku 1508. Ačkoli se očekávalo, že post nejvyššího purkrabího zaujme dosavadní zemský kancléř Albrecht Libštejnský z Kolovrat, obsadil jej synovec někdejší královny Johany Zdeněk Lev z Rožmitálu, jenž byl od smrti svého tchána Půty Švihovského z Rýzemberka v roce 1504 nejvyšším sudím. Důvod jeho jmenování byl prostý – krátce před uvedením do nového úřadu se stal hlavním věřitelem Vladislava II. Jagellonského. V létě roku 1508 pak v průběhu tzv. svatojakubského sněmu získal Zdeněk Lev z Rožmitálu do svých rukou na úkor Albrechta Libštejnského z Kolovrat v podstatě všechnu exekutivní moc v Českém království a současně s ní i právo poradního hlasu při obsazování zemských úřadů.²⁶⁵ Jeho vliv tak neobyčejně stoupl a nelze se divit, že ho neváhal použít i pro manžela své sestry Kateřiny, kterým byl Jindřich Tunkl z Brníčka a ze Zábřeha, jenž Jiřího ze Šelemberka v úřadě dolnolužického zemského fojta někdy po 10. lednu 1509 nahradil.²⁶⁶

První Tunklové přišli na severní Moravu ze slezského Krnovska až na počátku 15. století. Nejstarším známým předkem byl Jan Tunkl z Drahanovic, jenž se začal psát po koupených statcích z Brníčka a ze Zábřeha.²⁶⁷ Jeho synové Jan a Jiří pak stávající panství podstatně rozšířili o další zisky, zejména na úkor církevního zboží, a současně usilovali o proniknutí do panského stavu. Při zlepšování svého postavení opakovaně naráželi na odpor starých moravských pánů, kteří Jiřího a jeho syna Jindřicha, zplozeného neznámo kdy s Kunhutou z Cimburka, v září roku 1480 na přímluvu krále Matyáše a „z své dobré vůle“ jen velmi neochotně, i když „z příčin hodných“, přijali mezi sebe.²⁶⁸ Politicky se páni erbu

²⁶⁴ Srov. František PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Jaroslav CHARVÁT (ed.), *Dílo Františka Palackého*, I, Praha 1941, s. 321–417, zde s. 364; OSN XXIV, s. 580.

²⁶⁵ Srov. F. PALACKÝ, *Geschichte* V/2, s. 135–136, 155–158; W. W. TOMEK, *Dějepis* X, s. 233, 242, 250–251; J. PETRÁŇ, *Stavovské království*, s. 41–42; W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, s. 92–93; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny* VI, s. 530–531. Tzv. svatojakubskou smlouvu otiskl F. PALACKÝ (ed.), *Akta veřejná i sněmovní w králowství Českém od r. 1500 do 1509*, s. 386–391, č. 93.

²⁶⁶ Srov. L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 571; R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 459; J. MACEK, *Jagellonský věk* II, s. 139. V listině z 10. ledna 1509 je Jiří ze Šelemberka stále ještě označován jako „fojt Země lužické“; NA v Praze, ČG, sign. L II 485.

²⁶⁷ O získání Brníčka a o významu tohoto hradu pro Tunkly srov. Ladislav HOSÁK, *Hrad Brníčko na Zábřežsku*, in: SMr 24, 1972, s. 19–24, zde s. 21–23; Josef UNGER, *K stavebnímu vývoji hradu Brníčko*, in: SMr 39, 1980, s. 57–60, zde s. 57–58; o Zábřehu srov. Leopold FALZ, *Dějiny města Zábřeha od nejstarších časů do roku 1900*, Praha 2003, s. 21–32.

²⁶⁸ F. PALACKÝ (ed.), *Akta veřejná i sněmovní w králowství Českém od r. 1466 do 1500*, in: AČ V, Praha 1862, s. 362–517, zde s. 399–402, č. 20; Tomáš KALINA (ed.), *Moravské zemské desky*, II, *Kraj brněnský 1480–1566*,

stříbrného kapra v modrém poli vždy přikláněli k té straně, od níž si slibovali nejvíce zisků. Nejdříve podporovali husity a krále Jiřího z Poděbrad, později se klonili k Matyáši Korvínovi.²⁶⁹ Po jeho smrti pak usilovali o prosazení Vladislava II. ve všech zemích České koruny, přičemž dosáhli také toho, že se v červnu roku 1490 jeden ze společných sjezdů Moravanů a Slezanů konal v královském městě Šumperku,²⁷⁰ které bylo Tunklům zastaveno, „kdežto mezi jinými [...] byli jsou také na tom sjezdu urozený Jiřík Tunkl starší z Brníčka a z Zábřeha a Jindřich, syn jeho, věrní naši milí“, jak o rok později v jednom ze svých majestátních připomenul jagellonský král.²⁷¹

Inspirován Pernštejny či Tovačovskými z Cimburka a možná i dalšími šlechtickými podnikateli zakládal Jindřichův otec Jiří Tunkl zejména v osmdesátých letech 15. století na svých panstvích rybníky a rozvíjel i jiné hospodářské aktivity, z nichž významnější bylo především železářství a s ním úzce související lesnictví. Při budování rybníků a při obhospodařování poplužních dvorů využíval práce svých poddaných, k nimž se choval velmi krutě.²⁷² Podobně nelítostivě přistupoval i k šumperským měšťanům, jejichž privilegia ignoroval a své nároky na ně stále stupňoval. Zvyšování povinností a rostoucí útlak poddaných, který se odrážel v jejich masovém úprku do hor nebo na jiná panství, vyvrcholil patrně v lednu roku 1494 vzpourou,²⁷³ během které Šumperští „pro nespravedlivá obtíženie a roboty nepovinné zdvihše se pana Tunkle pána svého jsou porazili, zranili, zbili, bez mála zabili, tak že jest vždy od toho zbití nevstávaje umřel“, jak v roce 1496 poznamenal ve čtvrté z devíti knih svého díla *O praviech země české* Viktorin Kornel ze Všehrd,²⁷⁴ který o deset let později, v roce 1508, považoval v nové redakci za vhodné jméno moravského pána

---

Praha 1950 (dále jen MZD II), s. 3–5, č. 2 (4. 9. 1480), zde s. 5. Ze zápisu je zřejmé, že Jiří Tunkl byl do panského stavu přijat poprvé již Jiřím z Poděbrad.

²⁶⁹ Srov. Christian d' ELVERT, *Zur m.-schl. Adelsgeschichte. XVI. Die Freiherren Tunkel von Hausbrunn und Hohenstadt*, in: Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der k. k. mähr.-schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, Brünn 1868, s. 9–14, zde s. 9–12; Václav MEDEK, *Tunklové na severní Moravě*, in: SMr 2, 1957, s. 33–39, zde s. 33–34; Ladislav HOSÁK, *Hospodářské poměry na panství Zábřežském v druhé polovině 15. století*, in: SMr 5, 1960, s. 9–17, SMr 6, 1961, s. 36–46, zde SMr 5, s. 10–12, 15–17; Jan BŘEZINA, *Zábřežsko v období feudalismu do roku 1848*, Ostrava 1963, s. 79, 83, 85, 123–124.

²⁷⁰ LBUS I, s. 36–38, č. 22 (4. 6. 1490).

²⁷¹ Josef EMLER (ed.), *Výpisy z českých původních listin c. k. veřejné knihovny Pražské (1477–1526)*, in: AČ VIII, Praha 1888, s. 481–566, č. 115–239, zde s. 509–510, č. 153 (1. 8. 1491).

²⁷² Srov. L. HOSÁK, *Hospodářské poměry*, SMr 6, s. 37–41, 45–46; L. FALZ, *Dějiny města Zábřeha*, s. 21–28; J. MACEK, *Jagellonský věk IV*, s. 101, 123–124.

²⁷³ Mojmír ŠVÁBENSKÝ, *Prameny ke vzbouření Šumperských proti Tunklům koncem 15. století*, in: SMr 39, 1980, s. 13–19, polemizuje se starší literaturou, která se opírala o tvrzení Františka Palackého (srov. F. PALACKÝ, *Geschichte V/1*, s. 435), a přichází s přesvědčivou hypotézou, že se nejednalo o povstání zábřežských sedláků, nýbrž šumperských měšťanů, a že k útoku na Jiřího Tunkla došlo nejspíše v lednu 1494 a ne v roce 1496 či před Velikonocemi 1491 (srov. L. HOSÁK, *Hospodářské poměry*, SMr 6, s. 46).

²⁷⁴ Viktorin ze VŠEHRD, *O praviech země české*, s. 165. Tuto pasáž cituje už F. PALACKÝ, *Geschichte V/1*, s. 435, který současně v pozn. 340 poukazuje na to, že v rukopise NK ČR, sign. XVII C 31, f. 60–61, je připsána glosa Všehrdova současníka, v níž je uvedeno, že dotčená událost se stala v Šumperku, což se zdá potvrzovat hypotézu Mojmíra Švábenského shrnutou v předchozí poznámce.

vynechat.²⁷⁵ Ještě před smrtí Jiřího Tunkla převzal notně zadlužené zábřežské panství jeho syn Jindřich, jenž ovšem nedokázal z neutěšené finanční situace vybřednout a byl nucen všechny moravské statky roku 1508 prodat bohatému rytíři Mikuláši Trčkovi ml. z Lipé.²⁷⁶ To bylo ale už v době, kdy se na zábřežském panství více méně nezdržoval, protože již po nějakou dobu úspěšně budoval svou kariéru v Praze ve službách panovníka.

Jindřich Tunkl z Brníčka a ze Zábřeha se veřejného života začal účastnit nejpozději od roku 1480, kdy už jako dospělý zastupoval svého otce Jiřího v soudní při s Martinem z Galčic a Dubčan.²⁷⁷ V roce 1492 byl přítomen jednání o obsazení moravského zemského soudu v Budíně, kde byl současně vybrán jako poslední přísedící za panský stav.²⁷⁸ Z tohoto důvodu se také zasedání zemského soudu v Brně na přelomu 15. a 16. století opakovaně účastnil.²⁷⁹ Patrně po jmenování nejvyšším purkrabím nabídl Zdeněk Lev z Rožmitálu svému švagrovi úřad pražského purkrabího či ve starší terminologii místopurkrabího, který Jindřich Tunkl ochotně přijal. Z titulu své funkce byl nejbližším spolupracovníkem nejvyššího purkrabího a vedle jiných povinností měl při zasedání zemského soudu „*státi v okně, listov nahoru od stran podávati a volati na lidi, aby mlčeli a nepřekáželi*“.²⁸⁰ Dále předsedal soudu purkrabího pražského, „*který jiného nic než listy na penieze s rokojměmi vedle práva súdí a sudíti má*“,²⁸¹ a stál v čele menšího soudu pražského,²⁸² v němž „*úředníci menší sedajíce, súdie pře menšie, totižto o deset hřiven striebra škody a dluh o deset kop grošov, o lidi a o čeled' zběhlú, a viece ani výše nic*“.²⁸³

Se svým o něco mladším nadřízeným a švagrem Zdeňkem Lvem z Rožmitálu byl Jindřich Tunkl z Brníčka a ze Zábřeha 21. května 1508 pověřen správou pražských Židů.²⁸⁴ Je pravděpodobné, že se nějakým způsobem podílel na politických jednáních v průběhu svatojakubského sněmu, a je možné, že svou roli hrál i v poselstvu, které bylo koncem roku 1508 vysláno za Vladislavem II. do Uher. Český král se totiž chystal do Prahy, kde 11. března 1509 proběhla korunovace jeho syna a nástupce Ludvíka. I když jde o pouhou hypotézu, kterou není možné pramenně doložit, lze se domnívat, že teprve v průběhu důležitých jednání,

---

²⁷⁵ Viktorin ze VŠEHRD, *O práviech země české*, s. 169, ř. 132–135; J. MACEK, *Jagellonský věk IV*, s. 162.

²⁷⁶ Srov. V. MEDEK, *Tunklové*, s. 37; J. BŘEZINA, *Zábřežsko*, s. 87–88; L. HOSÁK, *Hospodářské poměry*, SMr 5, s. 14–15.

²⁷⁷ Srov. J. BŘEZINA, *Zábřežsko*, s. 87.

²⁷⁸ František KAMENÍČEK (ed.), *Jednání sněmovní a veřejná v markrabství Moravském od počátku 15. století až do přijetí krále Ferdinanda I. za markrabí Moravského roku 1527*, in: AČ X, Praha 1890, s. 241–352, č. 1–99, zde s. 306–311, č. 68 (1. 12. 1492).

²⁷⁹ MZD II, s. 90, č. 62 (11. 3. 1498); s. 108, č. 155 (13. 9. 1501); s. 109, č. 160 (21. 2. 1502); s. 111, č. 171 (11. 9. 1503); s. 113, č. 187 (15. 9. 1504); s. 119–120, č. 218 (8. 3. 1506); J. BŘEZINA, *Zábřežsko*, s. 87.

²⁸⁰ Viktorin ze VŠEHRD, *O práviech země české*, s. 34, ř. 74–76.

²⁸¹ *Tamtéž*, s. 27, ř. 2–3.

²⁸² *Tamtéž*, s. 30, ř. 18; s. 160, ř. 32–33; s. 161, ř. 47–48.

²⁸³ *Tamtéž*, s. 29, ř. 4–6.

²⁸⁴ NA v Praze, LŽ, sign. III 17/14, f. 9^r; F. PALACKÝ, *Geschichte V/2*, s. 141; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny VI*, s. 531.

jež následovala po pomazání ani ne čtyřletého jagellonského prince na českého krále,²⁸⁵ došlo i k sesazení či odchodu Jiřího ze Šelmberka z úřadu dolnolužického zemského fojta a k jmenování stávajícího pražského purkrabího Jindřicha Tunkla na jeho místo.²⁸⁶ Vladislav II. se dolnolužickým záležitostem v té době prokazatelně věnoval, neboť 27. března 1509 povolil městu Lübbenu z důvodu velkých škod utrpených v průběhu ničivého požáru vedle předchozího svatomichelského trhu konání ještě jednoho jarmarku, který měl být zahajován v pátek po svátku Nanebevstoupení Krista.²⁸⁷

Přesně podle litery Trnavského rozsudku složil Jindřich Tunkl z Brníčka a ze Zábřeha patrně 20. dubna 1509 dolnolužickým stavům tzv. revers, jehož znění se nedochovalo,²⁸⁸ a následně se ujal svých povinností. Získání úřadu zemského fojta přitom mohl považovat za velký úspěch, kterého by i přes své nesporné schopnosti, česko-německý bilingvismus²⁸⁹ a lojalitu k Vladislavu II., bez přimluvy Zdeňka Lva z Rožmitálu nikdy nedosáhl. Nejvyšší purkrabí Jindřicha Tunkla rozhodně nevyslal do Dolní Lužice proto, aby se ho zbavil. Úzká spolupráce obou mužů totiž pokračovala a ještě se prohloubila, když Vladislav II. pojistil Zdeňkovi Lvu z Rožmitálu jednou z listin zpečetěných v Budíně 18. září 1512 vrchní správu královských příjmů a dluhů a zároveň i právo jmenovat a sesazovat úředníky včetně kutnohorského mincmistra,²⁹⁰ kterého měl podle dohody se stavy z roku 1497 a následně podle Vladislavského zřízení zemského vybírat pouze panovník.²⁹¹ Této výsady nejvyšší purkrabí krátce na to využil a v únoru roku 1513 ustanovil Jindřicha Tunkla namísto Jana z Potenštejna na Žampachu právě nejvyšším mincmistrem Českého království, do jehož kompetencí spadala správa stříbrných a zlatých hor a dále i výnosů z ražby mince, tedy nejvydatnějších královských důhodů. Jindřich Tunkl pobyl v tomto úřadu se dvěma přestávkami, způsobenými mocenskými zvraty, které postihly i Zdeňka Lva z Rožmitálu, necelých deset let (1513–1515, 1522–1523, 1525–1527), během nichž však našel řadu

---

²⁸⁵ K historickému pozadí srov. F. PALACKÝ, *Geschichte* V/2, s. 161–168; W. W. TOMEK, *Dějepis* X, s. 258, 265–269.

²⁸⁶ Možnost, že Jiří ze Šelmberka setrval v úřadu až do počátku roku 1509, připouští i R. LEHMANN, *Materialien*, s. 125.

²⁸⁷ *Inventarium*, s. 326, č. 1015; *UB Lübben* III, s. 218–219, č. 224.

²⁸⁸ Christophorus MANLIUS, *Commentariorum rerum Lusaticarum libri VII*, Liber VI, Caput CXXVI, p. 407, § IX; J. W. NEUMANN, *Versuch* II, s. 184; R. LEHMANN, *Materialien*, s. 127; TÝŽ, *Die Landvögte*, s. 459.

²⁸⁹ Zábřežsko patřilo za života Jindřicha Tunkla z Brníčka k oblastem s převážnou většinou německého obyvatelstva; srov. J. MACEK, *Jagellonský věk* IV, s. 177. K jazykové otázce na prahu raného novověku podnětně Václav BŮŽEK, *Zum tschechisch-deutschen Bilinguismus in den böhmischen und österreichischen Ländern in der frühen Neuzeit*, in: *ÖO* 35, 1993, s. 577–589, zvl. s. 584–588.

²⁹⁰ Srov. F. PALACKÝ, *Geschichte* V/2, s. 233; W. W. TOMEK, *Dějepis* X, s. 314.

²⁹¹ František PALACKÝ (ed.), *Akta veřejná i sněmovní w králowství Českém od r. 1466 do 1500*, s. 465–477, č. 51 (17. 5. 1497; citace s. 467): „Item což se mincmeistrství dotýče, to sme sobě i swým budaucím králuom Českým w wuoli a w moci nechali, z těch tří stawuow panského, rytířského a městského jej dáti, komužby se nám zdálo a líbilo osobě, a tu osobu abychom mohli změnití a jinú na to wsaditi, kdyžby se nám líbilo.“ TÝŽ (ed.), *Zřízení zemské království Českého za krále Wladislava r. 1500* vydané (dále jen VVZ), in: *AČ* V, Praha 1862, s. 5–266, zde s. 127, čl. 229.

příležitostí k vlastnímu obohacení.²⁹² Zlehčování zhořeleckého feniku, na jehož rozšíření si v roce 1515 stěžovala i rada dolnolužického města Luckau,²⁹³ mu tak mělo vydělat několik set kop grošů českých.²⁹⁴

O dobrém vztahu Jindřicha Tunkla z Brníčka k Zdeňkovi Lvu z Rožmitálu, který měl pro kariéru prvně jmenovaného zcela zásadní význam, ovšem nesvědčí pouze postoupené úřady, nýbrž i skutečnost, že nejvyšší purkrabí řadil dolnolužického zemského fojta do skupiny svých „pánů a přátel“,²⁹⁵ a dále i osobní dopisy, jež si oba muži v průběhu let mezi sebou vyměňovali, i když jich nebylo tolik, jak by si mohli přát. V lednu 1526 si proto Zdeněk Lev z Rožmitálu Jindřichu Tunklovi postěžoval: „*Kdybych tak příliš nebyl zaneprázdněn, psal bych vám více, než již dnes ve jméno boží odsud [z Prahy] k domovu [na Blatnou] se obrátím; nebo nenlí vuole boží, ještě bych nerad za obec umřel; neb hovadu uloženo, sedmý den odpočinúti, než mněť se ještě nechce desátý ani dvadacátý den k odpočinutí trefovati.*“²⁹⁶

Podpora ze strany Zdeňka Lva z Rožmitálu byla minimálně v jagellonském období jedním z nejdůležitějších důvodů, proč se Jindřich Tunkl z Brníčka a ze Zábřeha přes eskapády s úřadem nejvyššího mincmistra, jež měly hlubší důvody, v Dolní Lužici udržel, aniž by jeho pozice zemského fojta byla výrazněji ohrožena. Před nástupem Habsburků na český trůn se objevil pouze jediný pokus, který měl za cíl Jindřicha Tunkla o zemské fojstství připravit. Na jaře roku 1522 se k Ludvíkovi II. Jagellonskému, právě pobývajícím v Praze,²⁹⁷ dostavil dvorský hofmistr Břetislav Švihovský z Rýzemberka na Rábí a předložil mu listinu, podle které uherský a český král Vladislav II. „*ráčil jest dáti jemu fojstství v dolní lužické zemi za jeho věrné a ustavičné služby, kteréž jest jeho milosti i nám týž Břetislav činil a činiti nepřestává*“. Ludvík se případem musel zabývat a zavázal se, „*kdyžby kolivěk urozený Jindřich Tunkl z Brníčka a Zábřehu [...] smrtí sešel a nebo pracovati nemohl, že ten úřad žádnému jinému nyní i potomně dávati neráčíme než svrchu jmenovanému Břetislavovi Švihovskému*“. Vzhledem k tomu, že tehdejšímu zemskému fojtovi v té době bylo již přes šedesát let, mohla tato podmínka Břetislava Švihovského z Rýzemberka uspokojit. Potěšit ho

---

²⁹² Srov. Václav LUKÁŠ, *Počátky úřadu nejvyššího mincmistra Království českého*, in: NSb 6, 1960, s. 169–205, zde zvl. s. 188, 194–198; W. W. TOMEK, *Dějepis X*, s. 314, 400–403, 409–410, 520; Antonín REZEK (ed.), *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova, I–II*, Praha 1878–1880, zde I, s. 60, 120, 333.

²⁹³ *UB Lübben III*, s. 225–226, č. 233 (8. 11. 1515).

²⁹⁴ Srov. F. PALACKÝ, *Geschichte V/2*, s. 324–325; J. MACEK, *Jagellonský věk I*, s. 162, 166–167. Podrobněji k falšování zhořeleckého feniku *SRL III*, s. 439–531; R. JECHT, *Geschichte der Stadt Görlitz*, s. 268–272.

²⁹⁵ F. DVORSKÝ (ed.), *Dopisy pana Zdeňka Lva z Rožmitála*, in: *AČ IX*, 22–26, č. 461 (14. 3. 1526); s. 30–31, č. 463 (17. 3. 1526); *AČ X*, s. 157–163, č. 650 (4. 7. 1527). Tuto sociální kategorii podrobně analyzoval Václav BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“ v *myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku*, in: *ČČH 100*, 2002, s. 229–264.

²⁹⁶ F. DVORSKÝ (ed.), *Dopisy pana Zdeňka Lva z Rožmitála*, in: *AČ VIII*, s. 258–259, č. 330 (23. 1. 1526). K problematice času srov. Václav BŮŽEK, „*A tak jsem tam dlouho zdržován byl*“. *Čas v životě předbělohorských rytířů*, in: *DaS 15*, 1993, č. 3, s. 26–30.

²⁹⁷ Srov. W. W. TOMEK, *Dějepis X*, s. 503–504.

přítom mohla i skutečnost, že český král souhlasil také s tím, aby ho po uvedení do úřadu v nepřítomnosti zastupoval jeho bratr Vilém nebo jiná jím pověřená osoba.²⁹⁸

I když Ludvík II. odsunul řešení sporu o místo dolnolužického zemského fojta do budoucna, nabízí se otázka, zda Břetislav Švihovský z Rýzemberka byl do úřadu Vladislavem II. skutečně jmenován či nikoli. Pokud přijmeme, že v roce 1522 byla Ludvíkovi předložena pravá Vladislavova listina, pak minimálně k propůjčení dolnolužického zemského fojstství dojít muselo, ačkoli o tom neexistují žádné přímé doklady. Tato listina přitom byla zřejmě sepsána těsně před Vladislavovou smrtí, která jej zastihla 13. března 1516 v Budíně, neboť ještě v listopadu 1515 byl Jindřich Tunkl prokazatelně zemským fojtem, přestože tou dobou nepobýval v Dolní Lužici,²⁹⁹ kde se konečně nezdržoval patrně již od roku 1513, kdy se stal nejvyšším mincmistrem Českého království. O jeho přítomnosti v zemi z této doby každopádně chybí jakékoli pramenné zmínky.³⁰⁰ Nicméně je možné považovat za takřka vyloučené, že by v těchto letech byl dolnolužickým zemským fojtem Břetislav Švihovský z Rýzemberka, který ale na druhou stranu mohl Vladislava II. těsně před jeho smrtí snadno přimět k tomu, aby mu vydal listinu o propůjčení dolnolužického zemského fojstství. Vždyť ve Vladislavově závěti byl jako hofmistr Ludvíkova dvora vedle Karla Minstrberského a Zdeňka Lva z Rožmitálu pověřen poručnictvím za mladého krále v zemích České koruny.³⁰¹ Bezprostředně po smrti Vladislava II. se zemského fojstství vzhledem k svému postavení zřejmě ujmout nechtěl a ani nemohl, protože sami Ludvíkovi poručníci vydali zákaz, podle kterého neměl jeden šlechtic zastávat dva úřady,³⁰² a tak se první vhodná příležitost k uplatnění Vladislavovy listiny objevila až tehdy, když byl po několikaleté přestávce Jindřich Tunkl z Brníčka podruhé ustanoven nejvyšším mincmistrem Českého království. V této chvíli se však do hry mezi svými švagry asi zapojil Zdeněk Lev z Rožmitálu, který se přiklonil na stranu Jindřicha Tunkla z Brníčka, jemuž tak bez přerušení bylo umožněno zastávat úřad dolnolužického zemského fojta téměř na den třicet let.³⁰³

Obsazení zemského fojství jedním člověkem po tak dlouhou dobu bylo v minulosti této instituce jevem naprosto nevídaným a odráželo v sobě změny, které nastaly po roce 1490. Teprve po úplném obnovení státní jednoty České koruny pod žezlem Vladislava II. Jagellonského totiž mohlo dojít k vyjasnění poměru dolnolužického zemského fojstství k úřadům v jiných korunních zemích, zvláště pak k úřadům v Čechách. Počínaje přelomem

---

²⁹⁸ NA v Praze, ČG, sign. L II 667/1 (10. 5. 1522); R. LEHMANN, *Materialien*, s. 137–138; TÝŽ, *Die Landvögte*, s. 460.

²⁹⁹ *UB Lübben III*, s. 225–226, č. 233 (8. 11. 1515).

³⁰⁰ Před listopadem roku 1515 pochází poslední zmínka o Jindřichu Tunklovi z Brníčka jako dolnolužickém zemském fojtovi z 31. ledna 1513; *Inventarium*, s. 328, č. 1026 (zde chybná datace); J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 186.

³⁰¹ Srov. W. W. TOMEK, *Dějepis X*, s. 421; Vladimír HOLÝ, *Růst a rozklad rodového majetku Švihovských z Rýzemberka a pánů z Rožmitálu (Příspěvek k poznání vývoje feudální koncentrace pozemkového majetku v jihozápadních Čechách)*, in: MPP 3, 1960, s. 45–79, zde s. 64, 69–70.

³⁰² Srov. H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 369.

³⁰³ Augustin Sedláček nicméně označuje jako dolnolužického zemského fojta po roce 1516 i Břetislava Švihovského z Rýzemberka; srov. *OSN XXIV*, s. 881.

15. a 16. století se tak dolnolužické zemské fojtvství stalo téměř výlučně útočištěm pro ty příslušníky panského stavu v Čechách, kteří si z nějakého důvodu nemohli dělat sebemenší nárok na obsazení nejvyšších zemských úřadů v Českém království,³⁰⁴ což platilo i pro Jindřicha Tunkla z Brníčka, pro něhož bylo získání zemského fojtvství nesporným vrcholem jeho kariéry, i když úřad nejvyššího mincmistra pro něj a pro příslušníky české šlechty přece jenom znamenal více, soudě alespoň na základě uváděné titulatury. Současně s vyjasněním hodnostního zařazení dolnolužického zemského fojta v hierarchii úřadů České koruny ale došlo také k přesunu vlivu na jeho jmenování od krále směrem k českým stavům, ačkoli formálně příslušel výběr nejlepšího kandidáta i nadále panovníkovi. Jako stvrzení tohoto výdobytku si české stavy, jež se v době slabé královské moci považovaly za garanty státní jednoty České koruny, na počátku roku 1510 na Vladislavovi II. vymohly privilegium, podle kterého měl nejen dolnolužický, ale i hornolužický zemský fojt a spolu s nimi hejtmani Svídnicka, Javorska, Hlohovska a Opavska stejně jako vrchní slezský hejtman napříště pocházet výlučně z Českého království.³⁰⁵ I když tato podmínka byla u posledně jmenovaného úředníka v příkrém rozporu s Velkým slezským privilegiem z roku 1498,³⁰⁶ v případě Dolní Lužice bylo zlistěno pravidlo, jež mělo být respektováno po celé 16. století. Definitivně tak skončilo období, kdy o obsazení úřadu rozhodovaly pouze kandidátovy zkušenosti, schopnosti a loajalita k panovníkovi a kdy původ hrál jen druhořadou roli, jak tomu bylo za vlády Matyáše Korvína.³⁰⁷

---

³⁰⁴ Srov. Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 88–90; P. MAŤA, *Svět*, s. 328–333.

³⁰⁵ NA v Praze, AČK 1869 (originál); ČG, sign. L II 503/1 (opis; 11. 1. 1510): „*Chtíce také v tomto království opatřiti, aby ty země a knížectví tím stáleji a nepohnutěji při Koruně České držány a zachovány byly, v knížectví slezském vrchního hejtmána, i v jiných knížectvích, jakožto Svídnickém, Javorském, Hlohovském, Opavském, vsazovati nemáme hejtmanův než Čechy. Též také v Markrabství Lužickém [Dolní Lužice] a v Šesti městech [Horní Lužice] fojtův posazovati nemáme, leč z Království Českého, Čechy, kteříž by se nám a budoucím králům Českým zdáli a viděli. A jiných národův a jazykův nic.*“ Německý překlad zpřístupnil LBUS I, s. 55–56, č. 33 (11. 1. 1510). Srov. Franz Bernhard BUCHHOLTZ, *Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten*, I–IX, Wien 1831–1839, zde II, s. 439–440; F. PALACKÝ, *Geschichte V/2*, s. 193–194; C. GRÜNHAGEN, *Geschichte Schlesiens I*, s. 377.

³⁰⁶ LBUS I, s. 49–53 (28. 11. 1498), zde s. 50, ř. 35–36; F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 157.

³⁰⁷ Srov. R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 462–463.

7. První léta Jindřicha Tunkla z Brníčka v úřadu zemského fojta

Jindřich Tunkl z Brníčka a ze Zábřeha byl okamžitě po uvedení do úřadu postaven před problém, který zdědil po svých předchůdcích a který byl současně jedním z jeho hlavních úkolů coby dolnolužického zemského fojta. Aby dostal své povinnosti ochránce pořádku, klidu a bezpečnosti, musel zakročit proti bandám zemských škůdců, kteří v Dolní Lužici i nadále páchali velké škody, i když jejich koncentrace byla alespoň v okolí města Sprembergu po společném vojenském zásahu Jiřího ze Šelmburka a Jáchyma Braniborského v roce 1508 přece jen o něco nižší. Akční rádius zemský škůdců se ovšem neomezoval pouze na území Dolní Lužice, a proto bylo nutné při jejich potírání stejně jako za časů Jindřichova předchůdce Zikmunda Jagellonského spolupracovat i s Horní Lužicí. Na neutěšenou situaci v obou zemích si například v roce 1509 stěžovali obchodníci a formani z Benátek, kteří svůj náklad dopravili až do Lužic, aby na tamních cestách byli o své vzácné zboží okradeni a někteří z nich dokonce povražděni.³⁰⁸ Společnou strategii boje proti zločinu Jindřich Tunkl nejednou projednával přímo s hornolužickým zemským fojtem,³⁰⁹ jímž byl po volbě Zikmunda Jagellonského za polského krále a litevského velkoknížete Zikmund z Vartemberka na Děčíně (1507–1511) a po něm jeho syn Kryštof (1511–1515).³¹⁰

Vzájemné vztahy mezi Horní a Dolní Lužicí narušily v souvislosti s bojem proti zločinu události na konci roku 1511. V sobotu 18. října došlo poblíž hornolužického Königsbrücku k přepadení dvou vozů,³¹¹ jež provedli už známí zemští škůdci Heinrich Kragen a Hans z Maxen,³¹² kteří okamžitě po svém činu uprchli do Dolní Lužice, kde se podobně jako jiní jim podobní zločinci skryli, aniž by se museli obávat bezprostřední hrozby potrestání. Tento stav ale odmítla nadále tolerovat hornolužická města, která už na konci léta upozorňovala na výskyt loupeživých band v zemi pod správou Jindřicha Tunkla z Brníčka.³¹³ V sobotu 7. listopadu se proto po dalším útoku kriminálních živlů sešla u Bocksbergu nedaleko společné hranice Horní a Dolní Lužice skupina ozbrojenců, čítající přibližně 450 pěšáků, přes 100 rytířů a několik vozů, aby následující den brzy z rána vtrhla do dolnolužické vesnice Kleindüben, patřící Petrovi z Hornu a jeho synům. Hornolužická trestná výprava ovšem neměla moc velký úspěch, protože v Hornově domě se kromě jedné dívky, jež stála v kuchyni u ohniště, nikdo nezdržoval. Ozbrojenci proto alespoň pobrali všechno jídlo, které v domě

---

³⁰⁸ SRL III, s. 36, ř. 4–16.

³⁰⁹ *Tamtéž*, s. 97, ř. 15–19; s. 99, ř. 5–11.

³¹⁰ Srov. H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 367–369.

³¹¹ SRL III, s. 171–172.

³¹² SRL III–IV, passim; Otto KÄMMEL, *Johannes Haß. Stadtschreiber und Bürgermeister zu Görlitz. Ein Lebensbild aus der Reformationszeit*, in: NLM 51, 1874, s. 1–247, zde s. 58–59, 67–68; R. JECHT, *Geschichte der Stadt Görlitz*, s. 261–262.

³¹³ Paul ARRAS, *Regestenbeiträge zur Geschichte des Bundes der Sechsstädte der Ober-Lausitz, zusammengestellt auf Grund der Urkunden, welche sich im Bautzner Ratsarchive (Fund Ermisch) vorfinden*, in: NLM 72, 1896, s. 130–211 (dále jen *Regestenbeiträge bis 1515*), zde s. 188–189 (7. 9. 1511).

nalezli, z něhož část snědli, část naložili na vozy, a vydali se k domovu. Na zpáteční cestě v blízkosti Hoyerswerdy ovšem zajali Martina Kobera, pověstného svou podporou loupežníků.³¹⁴ Proti jeho procesu u městského soudu v Budyšíně se však postavil vedle jiných vlivných šlechticů také Jindřich Tunkl z Brníčka, který současně musel řešit stížnost Petra z Hornu na prý bezdůvodné přepadení jeho vsi.³¹⁵ Není jasné, jakého výsledku bylo při projednávání tohoto případu dosaženo, ale Martin Kober byl poté, co se ke svým činům doznal, navzdory svému šlechtickému původu v Budyšíně odsouzen k trestu smrti a 24. listopadu mu kat sřal hlavu mečem.³¹⁶ Jindřich Tunkl byl následně hornolužickými městy osočen, že v Dolní Lužici záměrně skrývá nepřátelské živly, což dolnolužický zemský fojt považoval za hrubou urážku na cti a žádal po Kryštofovi z Vartemberka zprostředkování omluvy.

V neděli 4. ledna 1512 se konala na spremsberském hradě schůzka, na níž se vedle Jindřicha Tunkla z Brníčka dostavili vyslanci Budyšina a Zhořelce a spolu s nimi i Kryštof z Vartemberka. Celé jejich jednání bylo věnováno řešení tíživé otázky zemských škůdců. Nejdříve se přitom diskutovalo o pomluvách na adresu dolnolužického zemského fojta, který nakonec dosáhl toho, že se mu hornolužická města za svá urážlivá slova se skřípěním zubů omluvila. Hlavním bodem jednání pak byl návrh Jindřicha Tunkla z Brníčka, jenž po hornolužických městech žádal posláni 30 nebo 40 mužů na koních, kteří měli zaujmout svou pozici u Lübbenu, Luckau nebo Sprembergu. Dolnolužický zemský fojt chtěl vytvořit operativní jednotku o celkovém počtu 70 mužů, se kterou by mohl proti loupeživým rytířům a jejich pomocníkům rychle a efektivně zasáhnout. Se svou prosbou se obracel na hornolužická města, protože mu bylo jasné, že dolnolužická města nejsou tak majetná a že dříve, než by svolal šlechtu, by kriminální živlové byli dávno pryč ze země. Zástupci Budyšina a Zhořelce Jindřicha Tunkla sice podpořili ve snaze o zajištění cest před násilím, bezprávím a přepadáním, ale jeho nápad, snad inspirovaný podobnými policejními oddíly, ustavenými v Horní Lužici již na jaře roku 1510, odmítli s odůvodněním, že posláni koní z hornolužických měst do Dolní Lužice by mohlo poškodit jejich zemi. Tento názor pak stvrdil i sněm konaný v Löbau 14. ledna.³¹⁷

Jednání o loupežnících a postupu proti nim pokračovala v průběhu celého roku 1512, aniž by pro Dolní Lužici bylo dosaženo jednoznačného řešení.³¹⁸ O situaci v zemi, která se však přece jen trochu zklidnila, se přitom opakovaně zajímal i sám Vladislav II., který 7. srpna Jindřichu Tunklovi důrazně připomněl, aby bránil ukryvání škůdců v Dolní Lužici a na žádost Horní Lužice proti nim zasáhl a zasadil se o jejich spravedlivé potrestání.³¹⁹

---

³¹⁴ SRL III, s. 182–183. Srov. též H. KNOTHE, *Geschichte der Herrschaft Hoyerswerde*, s. 270–273.

³¹⁵ *Regestenbeiträge bis 1515*, s. 190–191 (12. a 19. 11. 1511).

³¹⁶ SRL III, s. 183, ř. 32–35; *Regestenbeiträge bis 1515*, s. 192 (23. 11. 1511); O. KÄMMEL, *Johannes Haß*, s. 69–70.

³¹⁷ SRL III, s. 14, ř. 25–38, s. 191–195; O. KÄMMEL, *Johannes Haß*, s. 58 a 71.

³¹⁸ Srov. např. SRL III, s. 213, ř. 9–16.

³¹⁹ *Regestenbeiträge bis 1515*, s. 205 (7. 8. 1512).

V sobotu 17. září v průběhu schůzky zástupců zemí České koruny v Budíně, na níž však vyslanci z Dolní Lužice chyběli, upozornil na výskyt nepřátelských živelů v nejsevernější zemi soustátí zhořelecký městský písař Johannes Haß, jenž z pověření hornolužických měst žádal o vydání privilegia, podle kterého by bylo možné proti zemským škůdcům účinně zakročit.³²⁰

Z budínského setkání si přítomní vyslanci korunních zemí odváželi návrh zemského míru, který se pak projednával na generálním sněmu České koruny konaném v Kladsku v druhé polovině prosince roku 1512, kde došlo ještě před zahájením vlastního rokování k zajímavému sporu mezi zástupci Horní a Dolní Lužice. Zatímco na levé straně sálu zasedla společně česká a moravská delegace, tak na pravé straně se ostře diskutovalo o tom, zda za představitele Slezska mají své místo zaujmout nejdříve zástupci Horní anebo spíše Dolní Lužice. Na první pohled malicherný, ale pro obě Lužice mimořádně závažný svár o postavení v hierarchii zemí České koruny rozřešil až Zdeněk Lev z Rožmitálu, jenž prohlásil, aby delegáti zasedli do lavic podle starého pořádku. Představitelé dolnolužické šlechty Hans z Donína, Balthasar z Zeschau, jeden ze správců země za časů Zikmunda Jagellonského,³²¹ a Balthasar z Köckritz tak museli dát přednost hornolužickým vyslancům Leutheru ze Schreibersdorfu a Opitzi ze Salzy a stejně tak museli dva zástupci dolnolužických měst před sebe pustit mluvčí měst hornolužických.³²²

Vlastní jednání generálního sněmu v Kladsku otevřel 16. prosince 1512 nejvyšší zemský hofmistr Vilém z Pernštejna konstatováním, že Čechy a Morava se již na společném postupu proti pocestným lupičům dohodli a že záleží na vedlejších zemích, zda se připojí k jejich návrhu. Po separátních poradách promluvil za celé Slezsko vévoda Karel Minstrberský a řekl, že koncept předložený Čechy a Moravany v podstatě odpovídá představám zástupců jednotlivých slezských teritorií a že nic nebrání tomu, aby podepsali dohodu o společném zemském míru. Horní Lužice se však k návrhu vyjádřila zdrženlivě a Dolní Lužice ho přímo odmítla s odůvodněním, že jeho předběžný text jim nebyl dopředu zaslán. Zdeňka Lva z Rožmitálu tento postoj nepotěšil a Viléma z Pernštejna snad přímo rozzuřil. Lužickým vyslancům bylo nicméně oznámeno, že pro obě země bude vypsán další sněm, na kterém se k zemskému míru, uzavřenému zatím pouze mezi Čechami, Moravou a Slezskem, budou moci připojit. K tomu však nedošlo ještě v roce 1515 a zřejmě ani později, neboť představitelům Horní i Dolní Lužice se zdál být účinnější mír uzavřený pouze mezi jejich dvěma zeměmi než smlouva platná v celé České koruně.³²³

V Kladsku se vedle zemského míru mělo původně jednat i o složité otázce příslušnosti Moravy, Slezska i obou Lužic k České, resp. Uherské koruně,³²⁴ která zůstala v roce 1490

³²⁰ SRL III, s. 234, ř. 1–10; O. KÄMMEL, *Johannes Haß*, s. 78.

³²¹ UB Lübben III, s. 213, č. 218 (5. 4. 1505).

³²² SRL III, s. 240, ř. 18–42; IV, s. 107, ř. 5–24; O. KÄMMEL, *Johannes Haß*, s. 78–79.

³²³ SRL III, s. 241, 367–368; F. KAMENÍČEK (ed.), *Jednání sněmovní a veřejná v markrabství Moravském*, in: AČ X, s. 348–351, č. 96–97 (18. 12. 1512, 22. 1. 1513); O. KÄMMEL, *Johannes Haß*, s. 79–80; F. PALACKÝ, *Geschichte* V/2, s. 237; W. W. TOMEK, *Dějepis* X, s. 317–318; nepřesně *Inventarium*, s. 328, č. 1025; J. W. NEUMANN, *Versuch* II, s. 186.

³²⁴ Srov. W. W. TOMEK, *Dějepis* X, s. 317.

nezodpovězena a byla po dvou desetiletích vlády Vladislava II. opět nastolena na počátku roku 1511 u příležitosti cesty Ludvíka Jagellonského do Vratislavi. Přestože českým stavům se zdál být celý problém už dávno vyřešen vydáním Vladislavova privilegia o nerozdělitelnosti České koruny,³²⁵ domnívali se uherští páni, že Slezané by Ludvíkovi měli přísahat jako králi uherskému. Svou argumentaci opírali nejen o olomouckou mírovou smlouvu z roku 1479, ale i o příslib nezcizitelnosti dotčených zemí od Uherského království, který Vladislav II. zpečetil 31. července 1490.³²⁶ Český a uherský král si nevěděl rady, jak napjatou situaci vyřešit, a proto svou žádost o přísahu stáhl a projednávání táhnoucího se sporu přesunul na pozdější dobu. O celé záležitosti se pak opakovaně rokovalo v průběhu následujících dvou let, aniž by bylo dosaženo rozhodného výsledku, a tak jediným úspěchem všech těchto jednání bylo, že oboustranné vášně se poněkud ochladily a česko-uherský svár o příslušnost Moravy, Slezska a Horní i Dolní Lužice byl na nějakou dobu opět odsunut do pozadí.³²⁷

Dotčený státoprávní spor se však do činnosti Jindřicha Tunkla z Brníčka jako zemského fojta nijak nepromítl a nikterak ho neomezoval ani v jeho působení v Dolní Lužici, kde se vedle bezpečnosti cest bylo třeba zaobírat i jinými záležitostmi. Na významu začaly rychle nabývat úkoly spojené se stále častějším vypisováním daní a dále zvláště povinnosti lenní a soudní. O další činnosti dolnolužického zemského fojta ovšem prameny v této době mnoho neříkají, a dokonce na určitou dobu zcela utichají po jeho odchodu do Čech v souvislosti se jmenováním do úřadu nejvyššího mincmistra Českého království, jak už bylo zmíněno. Jindřich Tunkl sice do Dolní Lužice v letech 1513 až 1526 opakovaně zajížděl, nejčastěji asi v době konání zemského sněmu,³²⁸ ale jeho pobyty patrně nebývaly příliš dlouhé s výjimkou let, kdy byl o svůj kutnohorský úřad připraven.³²⁹ Ale ani tehdy se nemohl věnovat pouze dolnolužickým záležitostem, protože byl pověřován i jinými úkoly. V roce 1519 byl například jmenován spolu s Jáchymem z Biberštejna a Hansem z Rechenbergu do komise, která měla uvést vévodu Karla Minstrberského do úřadu hornolužického zemského fojta namísto Viléma

---

³²⁵ Srov. F. PALACKÝ, *Geschichte* V/2, s. 193–194.

³²⁶ *LBUS* I, s. 38, č. 23 (31. 7. 1490), ř. 11–15: „*Item promittimus quod Moraviam necnon Silesiam et Lusatiam utrasque a corona et regno Ungarie non alienabimus sed infra tempus redemptionis iuxta inscriptiones et obligationes alias in dicto Olomucensi conventu factas ad ipsam coronam Ungarie semper tenebimus.*“

³²⁷ *LBUS* I, s. 56–57, č. 34–35 (únor, nebo počátek března; 10. 3. 1511); F. PALACKÝ, *Geschichte* V/2, s. 211–218; W. W. TOMEK, *Dějepis* X, s. 301–302, 304–305; G. v. GRAWERT-MAY, *Das staatsrechtliche Verhältnis Schlesiens*, s. 157–159.

³²⁸ *UB Lübben* III, s. 254–256, č. 261, zde s. 255 (2. 8. 1522): „... und ist der gutliche handel verschoben bis uff Bartholomei [24. 8.], do sale in lanntag gehalten werden zcw Lobben, do denn der landvoyt personlich gegenwertig seyn sal, ...“

³²⁹ R. LEHMANN, *Materialien*, s. 130–132, napočítal celkem dvacet dochovaných listů vydaných Jindřichem Tunklem z Brníčka v Dolní Lužici v letech 1513 až 1526. Z nich osm bylo vydáno v roce 1517, po třech v roce 1523 a 1524, po dvou v roce 1520 a 1521 a po jednom v roce 1518 a 1522. V ostatních letech není Tunklův pobyt v Dolní Lužici doložen.

z Ilburka na Ronově,³³⁰ i když se tohoto slavnostního aktu, uskutečněného po řadě odkladů až zkraje února 1520, nakonec nezúčastnil.³³¹

U příležitosti korunovace Ludvíka Jagellonského za českého krále v roce 1510 bylo Jindřichu Tunklovi uloženo vybrat speciální berni na počest nového panovníka, což mu trvalo až do poloviny roku 1512, kdy braniborský kurfiřt Jáchym a markrabě Albrecht jako poslední konečně zaplatili za svá dolnolužická panství, která drželi jako česká léna, 894 zlatých rýnských a 9 stříbrných grošů.³³² Vedle této berně však Jindřich Tunkl musel zřejmě dohlížet i na odvádění jiných daní, které byly podobně jako v ostatních korunních zemích schvalovány většinou za jeho přítomnosti na sněmu čtyř dolnolužických zemských stavů.³³³ V pondělí 29. května 1525 se tak ve Sprembergu jednalo o turecké berni,³³⁴ jež byla v Dolní Lužici stejně jako v Lužici Horní vypsána vůbec poprvé už v roce 1521.³³⁵ Ještě za vlády Jagellonců se přitom v Dolní Lužici přesně podle rozhodnutí svatováclavského sněmu z roku 1517 prosadila praxe vybírání daní na základě vlastního majetkového odhadu,³³⁶ a proto i tam byl jen s malým zpožděním oproti hlavní korunní zemi sestaven berní rejstřík, nesoucí datum

---

³³⁰ Paul ARRAS, *Regestenbeiträge zur Geschichte des Bundes der Sechsstädte der Ober-Lausitz von 1516–1530, zusammengestellt auf Grund der Urkunden, welche sich im Bautzner Ratsarchive (Fund Ermisch) vorfinden*, in: NLM 75, 1899, s. 103–167 (dále jen *Regestenbeiträge 1516–1530*), zde s. 106 (25. 5. 1519), 108 (9. 7. 1519).

³³¹ SRL III, s. 562, ř. 15–16. O důvodech pozdního uvedení Karla Minstrberského do úřadu hornolužického zemského fojta H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 370.

³³² GSStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 8 a–b, Pk.-Nr. 14299, f. 13 (9. 3. 1510), 20 (19. 10. 1511), 23 (15. 9. 1511), 44 (24. 8. 1512); CDB B VI, s. 249–250, č. 2444–2445 (23. 5. 1512, 24. 8. 1512); J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 185. Hornolužické Šestiměstí zaplatilo korunovační berni ve výši 5 000 kop grošů českých už v roce 1510; srov. *Regestenbeiträge bis 1515*, s. 181 (29. 9. 1510); SRL III, s. 6, ř. 14–21. Patrně se jedná o stejnou berni, kterou R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 103, klade do roku 1509.

³³³ O schvalování berní ve Slezsku F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 110–111 a 262.

³³⁴ GSStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 8 a–b, Pk.-Nr. 14299, f. 1–3.

³³⁵ *Regestenbeiträge 1516–1530*, s. 114 (1. 11. 1521), 115 (9. 4. a 18. 6. 1522), 116 (19. 6. 1522); Johann Wilhelm NEUMANN, *Geschichte der Kreisstadt Lübben im Markgrafthum Niederlausitz*, I–II, Lübben 1846–1857, zde I, s. 92. R. JECHT, *Geschichte der Stadt Görlitz*, s. 277, uvádí, že v Horní Lužici byla turecká berně možná vypsána už v roce 1502. Ve Slezsku na rozdíl od Horní a Dolní Lužice nebyla jagellonským králům v letech 1498 až 1526 patrně povolena žádná berně; srov. F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 262.

³³⁶ Srov. J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 188–189; W. W. TOMEK, *Dějepis X*, s. 441; Kamil KROFTA, *Začátky české berně*, in: ČČH 36, 1930, s. 1–26, 237–257, 437–490, zde s. 487; Jan HEŘMAN, *Fragmenty zemských berních rejstříků z roku 1523 a 1529*, in: JSH 29, 1960, s. 48–50; TÝŽ, *Zemské berní rejstříky z l. 1523 a 1529 (Příspěvek k vývoji společenského rozvrstvení české šlechty v první polovině 16. stol.)*, in: ČsČH 10, 1962, s. 248–257; Josef PETRÁŇ, *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*, in: AUC – Phil. et Hist. 1, 1976, s. 9–80; Václav BŮŽEK, *Majetkové rozvrstvení stavů bechyňského kraje v letech 1523–1557 (Edice berního rejstříku Bechyňska z roku 1523)*, in: HD 13, 1985, s. 65–87.

28. června 1526,³³⁷ který pak byl pro fiskální účely beze změny používán další čtyři desetiletí, než byl 2. července 1566 nahrazen novým.³³⁸

Zvláštní postavení mezi povinnostmi Jindřicha Tunkla z Brníčka zaujímal udělování lén, což dokládá už samotný počet dochovaných lenních listů, které byly vyhotovovány jednotlivě po smrti vazala či hromadně, když se obnovoval lenní vztah po příchodu nového panovníka.³³⁹ K tomu došlo v Dolní Lužici v průběhu roku 1517, kdy vazalové skládali slib věrnosti do rukou zemského fojta namísto Ludvíka Jagellonského.³⁴⁰ Právo přijímat lenní slib a udělovat léna, které bylo obvykle vyhrazeno pouze panovníkovi, získal dolnolužický zemský fojt již v průběhu 14. století,³⁴¹ ačkoli listinnou podobu dostalo toto pravidlo až v prvním bodě zmíněného privilegia krále Vladislava z 1. února 1507. Tuto výsadu potvrdil 28. ledna 1526 i Ludvík II. Jagellonský, který práva vazalů dále rozšířil. Ve Vladislavově privilegii zakotvená výsada, umožňující dědit léna všem mužským členům rodu, byla pro případ jejich vymření nově rozšířena i na ženy a vedle toho bylo povoleno léno také prodat, zastavit či vyměnit.³⁴² Král Ludvík tak v podstatě souhlasil s neomezenou dispozicí s lény a dolnolužickým stavům v těchto otázkách poskytl neobyčejnou svobodu.³⁴³

Spolu s úpravou lenních záležitostí přistoupil Ludvík II. Jagellonský k rozšíření výsad také v oblasti soudní. Podle stejného privilegia z 28. ledna 1526 se spory mezi stavy Dolní Lužice měly řešit výlučně před místním řádným soudem (*ein ordentlich gericht*), jehož rozsudek byl konečný. Odvolání k panovníkovi bylo podobně jako v Horní Lužici, ve Slezsku a na Moravě zakázáno (tzv. *privilegium de non appellando*).³⁴⁴ Tento soud, o jehož složení v podobě osmi přísedících – dva páni, čtyři preláti a rytíři, dva zástupci měst – pod předsednictvím zemského fojta se rozhodlo na zemském sněmu v roce 1518,³⁴⁵ měl být přítom podle privilegia ze 4. května 1526 rozšířen o dva univerzitně vzdělané právníky s akademickou hodností doktor, jimž měl zemský fojt ročně ve dvou termínech, na sv. Jiří (24. dubna) a na sv. Michala (29. září), vyplácet 100 zlatých rýnských. Pro obstarání těchto

---

³³⁷ *Anschlag der Stende in Niederlausitz auffgerichtet Ao 1526 dornstags fur Pettry Pauly*; GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 a–b, Pk.-Nr. 14289, f. 1–5; *tamtéž*, Nr. 8 a–b, Pk.-Nr. 14299, f. 88–93. Na tento berní rejstřík upozornil již *UB Lübben III*, s. 270, č. 272 (28. 6. 1526); R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 103, přesto se zatím nedočkal náležitého zhodnocení.

³³⁸ *Vorzeichnus der alten anschlegenn der Stende des Marggraffthumbts Niederlausitz so Ao 26 Donnerstages fur Petry und Pauly auffgericht, wie die heutt dato den 2. Julii Ao. 66 durch die Stende gegen einander Conferiret unndt aufs neue vorglichen worden*; GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 8 a–b, Pk.-Nr. 14299, f. 207–214 (originál na pergameni); Nr. 4 c, Pk.-Nr. 14290, f. 33–40.

³³⁹ Srov. R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 463; TÝŽ, *Materialien*, s. 128.

³⁴⁰ *UB Lübben III*, s. 234–241, č. 239–241 (19., 21. a 30. 3., 20. 4., 22. 5., 29. 9. 1517).

³⁴¹ Srov. R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 436.

³⁴² BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, U 12; *regest Inventarium*, s. 336, č. 1051.

³⁴³ Srov. L. GROSSE, *Entwicklung*, s. 234.

³⁴⁴ Srov. H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 320–322.

³⁴⁵ Srov. Johann Wilhelm NEUMANN, *Das alte Landding oder Landgericht in der Niederlausitz*, in: NLM 38, 1861, s. 166–192, zde s. 186–187; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 105.

peněz bylo stejně jako v Lübbenu a Luckau zřízeno v Gubenu, Calau, Sprembergu a Vetschau nové clo ve výši jednoho stříbrného groše z každého koně, jehož správa připadla taktéž zemskému fojtovi.³⁴⁶ O fungování tohoto soudu, v němž stavy hrály velmi důležitou roli, však není možné říci vůbec nic, a dokonce je i sporné, zda mu v jagellonském období ve všech případech skutečně předsedal Jindřich Tunkl z Brníčka, protože existují doklady o tom, že dolnolužickým zemským soudcem byl Balthasar z Zeschau.³⁴⁷ Současně se ale zachovaly minimálně dva rozsudky, které by o soudní činnosti dolnolužického zemského fojta svědčily. V úterý 3. března 1517 totiž Jindřich Tunkl rozhodl táhnoucí se spor mezi městy Luckau a Lübbenem o les Kraupenholz³⁴⁸ a ve středu 21. března 1526 zase vynesl rozsudek společně s dolnolužickými stavy.³⁴⁹ Z tohoto důvodu se snad lze domnívat, že soud pod předsednictvím zemského fojta fungoval analogicky jako v Horní Lužici a že se před ním projednávaly pře mezi jednotlivými stavy, ať už šlo o kauzy mezi rytíři a městy, mezi šlechtou z určitého městského okrsku a městem samotným nebo mezi městy navzájem jako v prvním ze zmíněných případů.³⁵⁰

Bez ohledu na to, jestli Jindřich Tunkl z Brníčka stál v čele řádného soudu či nikoli nebo jestli zemský soudce byl jmenován z důvodu časté nepřítomnosti zemského fojta v zemi, je jedno jisté. Jeho kompetence se zásadním způsobem nezměnily a ohroženo patrně zatím nebylo ani jeho postavení, či dokonce setrvání v zemi. Vydáním dvou dotčených privilegií nicméně na konci jagellonské vlády došlo v Dolní Lužici k dalšímu významnému posílení moci a sebevědomí prelátů, pánů, rytířů a měst, kteří se od konce 15. století sami označovali již mnohokrát použitým termínem „stavy“ (první doklad pochází z roku 1498).³⁵¹ Ludvík II. byl k vyhotovení obou privilegií donucen zřejmě pod příslibem peněz, jež chtěl využít na splácení dluhů svým věřitelům, od nichž si znovu vydatně půjčil na blížící se válku s Turky,³⁵² což by naznačovala data vydání obou listin a následného sepsání berního rejstříku, v němž se prelátí, páni a rytíři přiznali k majetku ve výši 806 125 zlatých rýnských.³⁵³

---

³⁴⁶ BLHA Potsdam, *Rep.* 23 C *Niederlausitzische Stände*, U 13; regest *Inventarium*, s. 337, č. 1052.

³⁴⁷ *UB Lübben III*, s. 298, č. 256a (1. 2. 1519); R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 105.

³⁴⁸ *UB Lübben III*, s. 232–233, č. 237.

³⁴⁹ BLHA Potsdam, *Rep.* 17 A *Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 331, f. 1.

³⁵⁰ Srov. H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 318–319.

³⁵¹ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 106.

³⁵² F. DVORSKÝ (ed.), *Dopisy pana Zdeňka Lva z Rožmitálu*, zde AČ IX, s. 119–120, č. 600 (11. 9. 1526). Na vybrání berně v Dolní Lužici naléhal bezprostředně po smrti Ludvíka II. Jagellonského Zdeněk Lev z Rožmitálu, neboť se řadil do skupiny těch, kteří na ně měli zápis. Jindřichu Tunklovi proto napsal: „*I prosím vás, jakž můžete najlépe to opatřte, abychme k svému uhoditi mohli.*“

³⁵³ GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat*, *Rep.* 43 *Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 a–b, Pk.-Nr. 14289, f. 1–5. Z tohoto přiznaného majetku měla jednu třetinu v rukou církev – lubušský biskup (80 000 zlatých) a opati klášterů Dobrilugk (105 600 zlatých) a Neuzelle (75 000 zlatých), zbytek šlechta, z níž nejbohatší byli Biberštejnové (155 000 zlatých), které s velkým odstupem následovali Schullenburkové (42 000 zlatých) a Minckwitzové (40 000 zlatých). O zbývající majetek ve výši 313 525 zlatých se dělilo 91 příslušníků šlechty, přičemž 72 z nich drželo majetek drobný, tj. přibližně do výše 5 000 zlatých. K tomu srov. Alois MÍKA, *Majetkové rozvržení české šlechty v předbělohorském období*, in: SH 15, 1967, s. 45–75, zde zvl. s. 54–55; Václav BŮŽEK, *Majetková skladba šlechty v předbělohorských Čechách*, in: HD 14, 1986, s. 175–216; TÝŽ,

Konečně o tureckých přípravách na tažení do Uher se v Budíně dobře vědělo již od konce roku 1525, a bylo proto vcelku pochopitelné, že Ludvík II. byl ochoten obětovat mnohé, aby zmobilizoval co nejvíce finančních zdrojů, které byly nezbytnou podmínkou pro udržení Svatoštěpánské koruny a zastavení Turků.³⁵⁴

Ačkoli jednání mezi králem a dolnolužickými stavy, vedoucí k vydání zmíněných privilegií, není možné rekonstruovat, zdá se být nesporné, že určitou roli zprostředkovatele v nich sehrál zemský fojt. Stejně tak je zřejmé, že vzájemné kontakty mezi Dolní Lužicí a budínským dvorem získaly v poslední dekádě jagellonské vlády na intenzitě, a to jak v rovině osobní, tak i písemné. V Ludvíkově kanceláři expedoval německé listy do Slezska a Horní i Dolní Lužice sekretář Franz Grimm ze Seichau, řečený dr. Ruprecht, a od roku 1522 ambiciózní Jiří Lokšan z Lokšanu,³⁵⁵ který se v roce 1518 v Dolní Lužici sice marně ucházel o úřad arciděkana,³⁵⁶ ale kterého v jagellonských a posléze habsburských službách čekala ještě skvělá kariéra.³⁵⁷ Jistý zvrat ve vztazích mezi dolnolužickými stavy a českým králem, jež se pozvolna vyvíjely ve prospěch prvně jmenovaných, však znamenalo nečekané úmrtí mladého Ludvíka II. v bitvě u Moháče 29. srpna 1526 a příchod Ferdinanda Habsburského, který měl o vládě poněkud jiné představy než oba panovníci z rodu Jagellonců a stavy ze zemí České koruny.³⁵⁸

K otázce mocenskopolitické struktury stavovského systému v Čechách ve druhé čtvrtině 16. století, in: AUC – Phil. et Hist. 1 (Studia historica 34), 1989, s. 73–100.

³⁵⁴ Srov. J. JANÁČEK, *České dějiny* I/1, s. 7.

³⁵⁵ Srov. Jan HEŘMAN, *Kancelář Ludvíka Jagellovce (1516–1526)*, in: *Zápisky katedry československých dějin a archivního studia* 7, 1963, s. 89–109, zde s. 95, 99–100; *Regestenbeiträge 1516–1530*, s. 105 (4. a 24. 6. 1518).

³⁵⁶ *UB Lübben* III, s. 243–247, č. 247–249, 252 (9. 6., 2., 3. a 5. 8. 1518); Rudolf LEHMANN, *Untersuchungen zur Geschichte der kirchlichen Organisation und Verwaltung der Lausitz im Mittelalter*, Leipzig 1986 (Studien zur Katholischen Bistums- und Klostersgeschichte; 28), s. 149, 157–158.

³⁵⁷ Srov. *OSN XVI*, s. 298; Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006 (Monographia historica, Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis; 7), s. 40.

³⁵⁸ Kapitola III již byla v mírně pozměněné podobě samostatně publikována; srov. Luděk BŘEZINA, *Dolnolužické zemské fojtsví za vlády Jagellonců (1490–1526)*, in: MHB 12, 2009, s. 45–96.

IV.
DOLNOLUŽICKÉ ZEMSKÉ FOJTSTVÍ
NA POČÁTKU HABSBUŘSKÉ VLÁDY
(1526–1555)

1. Nástup Habsburků

Nejvyšší purkrabí Českého království Zdeněk Lev z Rožmitálu se o tragické smrti uherského a českého krále Ludvíka II. Jagellonského dozvěděl na svém jihočeském zámku Blatné 10. září 1526 a hned o této události vedle Hanuše Pluha z Rabštejna, Vojtěcha z Pernštejna a dalších šlechticů informoval i svého švagra, nejvyššího mincmistra a dolnolužického zemského fojta Jindřicha Tunkla z Brníčka a ze Zábřeha, kterému nechal k uvážení, „*kdež jest vám tento čas lépe býti, v Lužicích-li čili na těch Horách*“.³⁵⁹ Není vcelku důležité, kterému místu dal Jindřich Tunkl v danou chvíli přednost, protože do diskusí o nástupci po zemřelém Ludvíkovi a způsobu, jak bude o novém králi rozhodnuto, stejně nemohl promluvit. O obou těchto bodech se intenzivně jednalo v Praze na schůzce nejvyšších zemských úředníků a dalších předních představitelů české stavovské obce, o jejichž výsledcích informoval Zdeněk Lev z Rožmitálu už 19. září. Hlavní reprezentanti českého politického života se na ní dohodli, že na český trůn usedne ten z kandidátů o Svatováclavskou korunu, který bude vybrán na mimořádném zemském sněmu vypsaném na 5. října.³⁶⁰

V úvahách o vhodném nástupci po Ludvíku II. figurovala celá řada domácích i cizích jmen. Zahraniční pozorovatelé se domnívali, že na český trůn by mohl usednout Zdeněk Lev z Rožmitálu či Vojtěch z Pernštejna, pro něž mluvilo jejich politické postavení a rozsáhlý majetek, nebo Fridrich II. Břežsko-Lehnický či Karel Minstrberský, jejichž kandidatuře zase nahrávalo příbuzenství s Jiřím z Poděbrad i určitý odstup od vnitřních záležitostí Českého království. Z cizích uchazečů se uvažovalo o polském králi Zikmundovi I. Jagellonském, o francouzském králi Františku I., o braniborském kurfiřtu Jáchymu I. Nestorovi, o bavorských vévodech Ludvíkovi a Vilémovi, o synu saského kurfiřta Janu Fridrichovi a dalších. Jediným reálným kandidátem však nakonec byl Ferdinand Habsburský, pro nějž vedle mocenského postavení jeho rodu, předpokládaných finančních zdrojů použitelných k uhrazení dluhů a připravenosti postavit se turecké expanzi hovořilo i to, že měl za manželku

---

³⁵⁹ F. DVORSKÝ (ed.), *Dopisy pana Zdeňka Lva z Rožmitála*, zde AČ IX, s. 119–120, č. 600; *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, I–XI/1–2, XV/1–3, Praha 1877–1954 (dále jen SČ), zde I, s. 1, č. 1; Antonín REZEK, *Zvolení Ferdinanda I za krále českého*, in: ČČM 50, 1876, s. 494–524, 605–631, zde s. 501; TÝŽ, *Geschichte der Regierung Ferdinands I. in Böhmen*, I, *Ferdinands I. Wahl und Regierungsantritt*, Prag 1878, s. 8.

³⁶⁰ SČ I, s. 9–10, č. 12–13 (19. 9. 1526); A. REZEK, *Zvolení*, s. 502; TÝŽ, *Geschichte*, s. 10; J. JANÁČEK, *České dějiny I/1*, s. 40. Petr VOREL, *Velké dějiny země Koruny české*, VII, 1526–1618, Praha – Litomyšl 2005, s. 21. Rozhodnutí o svobodné volbě vyhlásil nejvyšší kancléř Adam I. z Hradce.

Annou Jagellonskou, sestru zemřelého krále Ludvíka II. Právě dědické nároky jagellonské princezny, vyplývající z interpretace privilegia z roku 1510 a vídeňských smluv z roku 1515, hodlal v zápase o český trůn Ferdinand Habsburský uplatnit. Když však mimořádný zemský sněm došel k závěru, že o novém králi se rozhodne pouze a jen svobodnou volbou, podrobili se Ferdinandovi vyslanci i této podmínce a jeho kandidaturu potvrdili. Vedle nich se volebního klání hodlali zúčastnit i bavorští vévodové, kteří do posledního okamžiku zůstali hlavními soupeři rakouského arcivévody. Samotná volba se uskutečnila 23. října 1526 a jako jednoznačný vítěz z ní vyšel k překvapení snad jen bavorských vyslanců Ferdinand Habsburský, jenž byl následující den proklamován králem českým.³⁶¹

Volební sněm v Praze probíhal pouze za přítomnosti zástupců českých stavů, které tak jasně demonstrovaly svou nadřazenost a přesvědčení, že hlavní slovo při hledání nového panovníka pro České království a potažmo pro celou Českou korunu náleží v první řadě jim. Reprezentanti stavovských obcí z Moravy, Slezska a Horní i Dolní Lužice, na něž se však Ferdinand před svou volbou jako jediný kandidát písemně obrátil, nebyli vůbec přizváni a zápas o český trůn tak nemohli nikterak ovlivnit. Pravděpodobně zejména Moravané a Slezané přijali tento postup s roztrpčením, které jen obtížně skrývali, neboť účast na volbě považovali za své historické právo.³⁶² Pokud však chtěli zabránit rozpadu České koruny, nezbylo jim nic jiného než vzít výsledky pražské volby na vědomí a akceptovat je, byť způsob, jakým byl nový panovník vybrán, jednohlasně odmítli. Moravané tak učinili na sněmu svolaném do Olomouce na 18. listopadu, kde sice prohlásili českou volbu za nezávaznou pro jejich vlastní rozhodování, ale současně uznali dědická práva Anny Jagellonské a tím i jejího manžela Ferdinanda Habsburského za svého markraběte. Poněkud složitější byla situace ve Slezsku, na které se snažil s využitím olomoucké mírové smlouvy uplatnit nároky Jan Zapolský, jenž byl již 10. listopadu zvolen a následující den korunován uherským králem, a vedle něj i polský král Zikmund I., který zdůrazňoval svůj úzký příbuzenský vztah k oběma českým králům z rodu Jagellonců. Stejně jako Moravané v Olomouci přijali však i Slezané 5. prosince na sněmu v Hlubčicích Annu Jagellonskou a Ferdinanda Habsburského za své panovníky, i když si neodpustili ostrá slova na adresu Čechů. Ještě před hlubčickým sněmem, patrně na počátku třetí listopadové dekády, se pro rakouského arcivévodu vyslovili i hornolužičtí stavové a přislíbili mu svou poslušnost, jakmile bude korunován českým králem.³⁶³

---

³⁶¹ Srov. A. REZEK, *Zvolení*, s. 503–524, 605–631; TÝŽ, *Geschichte*, s. 15–72; W. W. TOMEK, *Dějepis XI*, s. 6–24; J. JANÁČEK, *České dějiny I/1*, s. 28–47; W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, s. 203–208; P. VOREL, *Velké dějiny VII*, s. 8–31; T. WINKELBAUER, *Ständefreiheit und Fürstenmacht I*, s. 79–81.

³⁶² *SRL IV*, s. 100–101.

³⁶³ Prameny k přijetí českého krále na Moravě, ve Slezsku a Horní Lužici obsahují *SČ I*, s. 89–112, č. 42–63. Z literatury srov. zejména Antonín REZEK, *Přijetí Ferdinanda I za pána na Moravě, ve Slezsku i v Lužici*, in: *ČČM 51*, 1877, s. 54–65; TÝŽ, *Geschichte*, s. 72–82; J. JANÁČEK, *České dějiny I/1*, s. 30–32, 48–51; P. VOREL, *Velké dějiny VII*, s. 24 a 34; C. GRÜNHAGEN, *Geschichte Schlesiens II*, s. 35–37; G. EBERLEIN, *Die Verhandlungen besonders der Breslauer in den Jahren 1526 und 1527*, in: *ZVGAS 36*, 1901, s. 29–58, zde s. 29–35; R. HECK – E. MALECZYŃSKA, *Historia Śląska I/2*, s. 309–313; Josef VÁLKA, *Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1996 (*Dějiny Moravy; 2*), s. 9.

Poslední korunní zemí, která ještě nepřijala Ferdinanda Habsburského za svého pána, byla Dolní Lužice, jejíž zemský fojt Jindřich Tunkl z Brníčka se zřejmě krátce po pražské volbě doslechl, že Caspar a Hans z Minckwitz jednali s Vratislavskými o vytržení Slezska ze svazku České koruny a jeho připojení k Sasku. O této věci promluvil Jindřich Tunkl přímo s Casparem z Minckwitz 4. a poté ještě 17. listopadu, ale jasné odpovědi na otázku, zda k rozhovorům s inkriminovaným obsahem došlo či nikoli se nedočkal.³⁶⁴ Bratři z Minckwitz ve Vratislavi sice opravdu byli, ale je spíše nepravděpodobné, že by o plánech na spojení Slezska se saským kurfiřtstvím uvažovali ve chvíli, kdy jim byly známé výsledky mimořádného sněmu v Čechách. Pověsti o vratislavských jednáních mohly vycházet ze skutečnosti, že Jan Fridrich, syn saské kurfiřta Jana, nechal krátce po obdržení zprávy o smrti krále Ludvíka vypracovat plán, který ho měl dovést na český trůn. V něm se totiž mimo jiná opatření doporučovalo navázat kontakty právě s bratry z Minckwitz a dalšími spřátelenými osobami, mezi něž byli zařazeni i Štefan a Jindřich Šlikové, Hanuš Pluh z Rabštejna a Jindřich Tunkl z Brníčka. Ti ovšem na rozdíl od Minckwitzů velmi brzy pochopili, na čí stranu se mají postavit, což jim nově zvolený český král v budoucnu nezapomněl.³⁶⁵

Jindřich Tunkl z Brníčka odjel z Dolní Lužice 24. listopadu a zamířil do Kutné Hory, kde hodlal obstarat nejnnutnější záležitosti v úřadě nejvyššího mincmistra. Odtud také psal Ferdinandu Habsburskému, aby mu poblahopřál k jeho zvolení, vyjádřil svou loajalitu a informoval ho o blížícím se dolnolužickém sněmu, vypsáném do Lübbenu na neděli po sv. Lucii, na němž ho měl zastoupit jeho syn Jan, jemuž současně uložil postarat se o to, aby sedmihradský vévoda Jan Zapolský nenašel v Dolní Lužici žádnou podporu. Zemský fojt nového panovníka dále požádal, aby zachovával stavovská privilegia, svobody a dobré zvyklosti,³⁶⁶ což byl i jeden z nejdůležitějších bodů probíraných na sněmu, jehož jednání probíhalo v pondělí 17. prosince 1526. Ferdinandovými komisaři měli původně být hrabě Jan z Hardeka a Václav Meziříčský z Lomnice, z nichž první se nedostavil z důvodu vyřizování jiných neodkladných povinností a druhý pro náhlou nemoc. Instrukci a kreditiv proto musel přečíst Nickel z Minckwitz, který jménem Ferdinanda Habsburského žádal o jeho uznání za pána Dolní Lužice, k čemuž také došlo. Od poloviny prosince 1526 tak měly všechny země České koruny společného, i když zatím nekorunovaného panovníka.³⁶⁷

V době, kdy zasedal dolnolužický sněm, již byla ukončena jednání 18 zástupců českých stavů, kteří se sešli 25. listopadu v Jindřichově Hradci, hlavní rezidenci nejvyššího kancléře Adama I. z Hradce, odkud pod vedením nejvyššího sudího Zdislava Berky z Dubé na Lipé a

³⁶⁴ SČ I, s. 114–116, č. 65; A. REZEK, *Přijetí*, s. 63; TÝŽ, *Geschichte*, s. 80–81.

³⁶⁵ SČ I, s. 12–15, č. 17; A. REZEK, *Zvolení*, s. 514–516; TÝŽ, *Geschichte*, s. 25–26; J. JANÁČEK, *České dějiny I/1*, s. 34.

³⁶⁶ SČ I, s. 113–114, č. 64 (4. 12. 1526). Reakce na tento list byla ze strany Ferdinanda I. velice pozitivní; BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 193, f. 7 (11. 12. 1526).

³⁶⁷ SČ I, s. 116–118, č. 66 (17. 12. 1526); F. B. BUCHHOLTZ, *Geschichte II*, s. 443; A. REZEK, *Přijetí*, s. 64–65; TÝŽ, *Geschichte*, s. 82; Eduard CLAUSNITZER, *Versammlungen der Niederlausitzer Stände während der Habsburger Herrschaft 1526–1635*, in: NM 5, 1898, s. 167–263, zde s. 172; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 167.

Zákupí, jenž byl současně hlavním mluvčím delegace, „protože byl dovedný německého jazyka“,³⁶⁸ pokračovali do Vídně. Tam probíhaly vášnivě diskuse o stavovských požadavcích, které měly tvořit základ volební kapitulace.³⁶⁹ Nový král se měl mimo jiné zavázat, že nebude nikoho sesazovat ze zemských úřadů a že bude dodržovat staré právo Čechů na obsazování úředních postů nejen v Českém království, ale i „v zemích tomuto království příslušejících“, a to „obzvláště v Slezích a lužických zemích“.³⁷⁰ Ferdinand I. tento návrh, o němž se v následujících měsících opakovaně jednalo, v podstatě přijal a na počátku své vlády žádné radikální zásahy v nejvyšších úřadech neprovedl, ačkoli s takovým omezováním své rozhodovací pravomoci hluboce nesouhlasil.³⁷¹ Ke změně došlo pouze na místech nejvyššího hofmistra Českého království a zemského fojta Hornolužického markrabství, kterých se dobrovolně vzdal Karel Minstrberský, jenž zaujal úřad vrchního slezského hejtmana.³⁷² Nejvyšším hofmistrem se pak stal Vojtěch z Pernštejna, zbavený této funkce při převratu v zemské vládě v roce 1523,³⁷³ a hornolužickým zemským fojtem byl jmenován 4. července 1527 nejvyšší sudí Zdislav Berka z Dubé,³⁷⁴ který se s Adamem I. z Hradce snad nejvíce zasloužil o zvolení Ferdinanda I. a který pak setrval v čele Horní Lužice až do roku 1549.³⁷⁵ Dodržování podmínky českých stavů a snad také včasné projevení loajality byly důvodem, proč Jindřich Tunkl mohl zůstat dolnolužickým zemským fojtem, ačkoli z úřadu nejvyššího mincmistra, o němž mohl podle Vladislavského zřízení zemského rozhodovat panovník samostatně,³⁷⁶ byl v polovině roku 1527 propuštěn a na jeho místo povolán Ferdinandovi

---

³⁶⁸ SRL IV, s. 101, ř. 23–26: „Darvnder ist gewest her Zdislaw Bircke von der Daube vnser jtziger lantuoit, dem auch wort vnd die wale anzusagen, dieweile er der Deutschen sprach fertig, auffgeleget.“

³⁶⁹ K jednání o české volební kapitulaci srov. A. REZEK, *Geschichte*, s. 83–107; W. W. TOMEK, *Dějepis XI*, s. 24–31; J. JANÁČEK, *České dějiny I/1*, s. 51–53; Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 79–83.

³⁷⁰ SČ I, s. 38–38, č. 24, citace s. 42–43. A. REZEK, *Geschichte*, s. 110, se domníval, že tento článek byl v první řadě namířen proti Němcům a Španělům. Na tuto interpretaci navázal Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 84, který konstatoval, že se vlastně jednalo „o pozůstatek lucemburské správní organizace Koruny, kdy jmenování Čechů do některých slezských a lužických úřadů mělo upevnit svazky mezi jádrem státu a nově nabytými korunními zeměmi“. Jsem toho názoru, že na sepsání zmíněného článku mělo skutečný vliv spíše sebevědomí českých stavů a jejich výdobytky z jagellonského období, které dostaly svou listinou podobu již ve zmíněném privilegii z 11. ledna 1510; NA v Praze, AČK 1869; ČG, sign. L II 503/1. České stavy si nárokovaly vládu nad celou Českou korunou, a proto je vcelku logické, že chtěly obsazovat i nejvyšší úřady ve vedlejších zemích.

³⁷¹ Srov. A. REZEK, *Geschichte*, s. 137, 140, 145; J. JANÁČEK, *České dějiny I/2*, s. 23; W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, s. 209–210 a 215.

³⁷² Srov. Ludwig PETRY – Josef Joachim MENZEL (edd.), *Geschichte Schlesiens, II, Die Habsburgerzeit 1526–1740*, Stuttgart 2000³, s. 5.

³⁷³ Srov. W. W. TOMEK, *Dějepis XI*, s. 51; P. VOREL, *Velké dějiny VII*, s. 37–40; TÝŽ, *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha 1999, s. 146–147.

³⁷⁴ Srov. O. KÄMMEL, *Johannes Haß*, s. 145.

³⁷⁵ O něm H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 370–371; J. JANÁČEK, *České dějiny I/2*, s. 122–123; W. EBERHARD, *Monarchie und Widerstand*, s. 201–202; Martin ACHENBRENNER, *Zdislav Berka z Dubé a jeho rodina*, in: Lenka BOBKOVÁ (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16.–18. století*, Ústí nad Labem 1992 (Acta Universitatis Purkynianae – Philosophia et historica, 1; Opera historica, 1), s. 213–216; V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 44–45; naposledy se shrnutím starší literatury L. BOBKOVÁ, *Die Oberlausitz unter luxemburgischer und habsburgischer Herrschaft*, s. 123–124.

³⁷⁶ VZZ, s. 127, čl. 229.

oddaný Jan st. z Vartemberka (1527–1533).³⁷⁷ Tunklovo odvolání přitom vedle panovníkovy snahy o ovládnutí významného úřadu a jeho zájmu o převzetí kontroly nad nejvýznamnějšími finančními zdroji a toky peněz jistě souviselo i s postavením Zdeňka Lva z Rožmitálu, které se ve stejné době začalo povážlivě otrásat.³⁷⁸

Brzy po ukončení vídeňských jednání o volební kapitulaci s českou delegací následovaly rozhovory s Moravany a Slezany. Po jejich završení v polovině ledna 1527 už korunovaci zvoleného českého krále nic nebránilo a Ferdinand Habsburský mohl s Annou Jagellonskou a početným doprovodem vyrazit do Prahy.³⁷⁹ Po překročení hranice Čech dospěl nový český král přes Německý Brod a Čáslav 1. února před Kutnou Horu, kam mu vyjelo vstříc vedle celé řady českých pánů a rytířů mnoho žen z předních šlechtických a patricijských rodů. V jejich čele stála Kateřina Tunklová z Rožmitálu, která jako manželka nejvyššího mincmistra pronesla krátkou promluvu ke královně, do jejíhož doprovodu se následně zařadila. V Kutné Hoře se Ferdinand Habsburský zdržel jen několik dní a pak už pokračoval přímo do Prahy, kde v neděli 24. února proběhla slavnostní korunovace, při níž nechyběli ani vyslanci z Horní a Dolní Lužice,³⁸⁰ ačkoli moravští a slezští stavové se vzdorovitě odmítli dostavit. Hornolužičtí šlechtici stojíce a zástupci měst klečící na jednom koleně také v sobotu 2. března Ferdinandovi holdovali a složili přitom téměř stejný slib jako před lety Vladislavu II. Slib pro jeho syna Ludvíka II. použít nemohli, protože mu nikdy neholdovali.³⁸¹

O několik týdnů později, po skončení českého zemského sněmu a vyřízení nejdůležitějších záležitostí, Ferdinand I. Prahu opustil a zamířil na Moravu. Tam mu na vypsaném zemském sněmu v Brně 7. dubna holdovali i moravští stavové. Svou cestu po zemích České koruny pak nový král završil ve Vratislavi, kde mu 11. května složili slib věrnosti také Slezané a kde Ferdinand I. potvrdil privilegia dolnolužickému klášteru

---

³⁷⁷ K němu srov. Václav PEŠÁK, *Dějiny královské české komory od roku 1527*, I, *Začátky organizace české komory za Ferdinanda I.*, in: SbAMVRČS 3, 1930, s. 19. J. JANÁČEK, *České dějiny I/2*, s. 119 a 338, konstatuje, že po odvolání Jindřicha Tunkla zůstal úřad nejvyššího mincmistra několik let neobsazený, což je v rozporu s tvrzením, které uvádí V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 70, na kterého Josef Janáček odkazuje. Václav LUKÁŠ, *Instrukce Ferdinanda I. pro nejvyššího mincmistra Království českého z roku 1545*, in: NSb 7, 1962, s. 215–228, zde s. 216, je toho názoru, že Ferdinand I. propustil Jindřicha Tunkla z úřadu nejvyššího mincmistra před vydáním instrukce pro českou komoru. Pravděpodobnější však je, že k jeho nečekanému sesazení došlo teprve na počátku července. Ještě 4. července 1527 nazýval Zdeněk Lev z Rožmitálu Jindřicha Tunkla nejvyšším mincmistrem a dolnolužickým zemským fojtem; F. DVORSKÝ (ed.), *Dopisy pana Zdeňka Lva z Rožmitála*, zde AČ X, s. 157–163, č. 650. O tři dny později, 7. července, však Ferdinand I. nařídil provést vyúčtování pohledávek, jež měl sesazený mincmistr na kutnohorských příjmech; srov. V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 70.

³⁷⁸ Srov. J. JANÁČEK, *České dějiny I/2*, s. 44–45. K politice obsazování úřadů na počátku vlády Ferdinanda I. podnětně W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, s. 233–236.

³⁷⁹ Srov. A. REZEK, *Geschichte*, s. 126–148; W. W. TOMEK, *Dějepis XI*, s. 35–42; G. EBERLEIN, *Die Verhandlungen*, s. 36–49; J. JANÁČEK, *České dějiny I/2*, s. 21–22.

³⁸⁰ NA v Praze, LŽ, sign. III 16/8, f. 9–12 (16. 6. 1532), zde 9^v; UB Lübben II, s. 247.

³⁸¹ SRL III, s. 102, ř. 22–26; O. KÄMMEL, *Johannes Haß*, s. 144; Daniel FICKENSCHER, *Die Oberlausitzer Stände und ihre politischen Beziehungen zu Böhmen während der Habsburgerherrschaft (1526–1618)*, in: L.-A. DANNENBERG – M. HERRMANN – A. KLAFFENBÖCK (edd.), *Böhmen – Oberlausitz – Tschechien*, s. 89–108, zde s. 94.

Dobrilugk,³⁸² ačkoli konfirmaci zemských a městských privilegií zatím ponechal stranou. Ze slezského hlavního města se Ferdinand vrátil do Prahy, odkud po několika dnech odcestoval s krátkou zastávkou v Jindřichově Hradci do Vídně, aniž by pomyslel být jen na krátkou návštěvu Horní a Dolní Lužice.³⁸³ Nevadilo mu ani, že poslední ze zemí České koruny mu ještě neholdovala, byť dolnolužičtí vyslanci za ním přijeli do Prahy i do Vratislavi,³⁸⁴ a přijetím slibu věrnosti pověřil až z Vídně své tři komisaře Konráda Krajíře z Krajku, Jana z Vartemberka a Viléma z Vřesovic a vedle nich také dolnolužického zemského fojta Jindřicha Tunkla z Brníčka. Dolnolužičtí přitom měli podle Ferdinandovy instrukce holdovat v průběhu zemského sněmu vypsaného do Lübbenu na 1. září.³⁸⁵

Ferdinand Habsburský byl sice zkraje roku 1527 korunován českým králem, kterému následně složily slib věrnosti stavy Čech, Moravy, Slezska a Horní Lužice, ale ani tato skutečnost nezabránila uherskému protikráli Janu Zapolskému v tom, aby se jeho vládu nepokusil zpochybnit, či dokonce podlomit. V Čechách si spišský vévoda platil tajného agenta neznámého jména, podporovaného zejména Švihovskými z Rýzmburka,³⁸⁶ v Dolní Lužici si za svého spojence vybral Nickela z Minckwitz,³⁸⁷ jehož rod se v Dolní Lužici usadil na konci 15. století, když se jeho zástupcům podařilo získat panství Sonnewalde a Drehna.³⁸⁸ Tohoto muže dobrodružné povahy, jednoho ze čtyř synů Hanse z Minckwitz († 1516), Štěpán Zápolský dokonce 17. srpna 1527 ve svém dopise dolnolužickým stavům označil jako zemského fojta („*summum capitaneum et praefectum*“), jemuž měli preláti, páni, rytíři a města prokazovat svou poslušnost.³⁸⁹ Dotčený list dorazil do Dolní Lužice v neděli 1. září, právě v den, kdy se na sněm do Lübbenu sjížděli stavové ze všech částí země, a jeho opis se okamžitě dostal do rukou Nickela z Minckwitz, který hned následující den psal dolnolužickým stavům a prosil je o svolání mimořádného sněmu, na němž by mohl celou záležitost vysvětlit.³⁹⁰ Požadovaný sněm byl podle pokynu Ferdinanda I. vypsan až na 17. února 1528,³⁹¹ ale Nickel z Minckwitz se na něj zřejmě nedostavil. Místo toho později zorganizoval loupežné přepadení kláštera Dobrilugk a lebušského biskupství, nad čímž se pln kritiky pozastavil i Martin Luther, a k Ferdinandovi se dokonce dostala zpráva, že shromažďoval

---

³⁸² UB Dobrilugk, s. 369–370, č. 587 (15. 5. 1527).

³⁸³ Srov. A. REZEK, *Geschichte*, s. 140–148; W. W. TOMEK, *Dějepis* XI, s. 50–51; E. CLAUSNITZER, *Versammlungen*, s. 172; C. GRÜNHAGEN, *Geschichte Schlesiens* II, s. 39–41; G. EBERLEIN, *Die Verhandlungen*, s. 49; J. JANÁČEK, *České dějiny* I/2, s. 32–40.

³⁸⁴ UB Lübben II, s. 247. Jenom město Lübben vydalo za cestu do Prahy 12 zlatých a Hansi Sellichovi, který jel za Ferdinandem I. do Vratislavi, vyplatilo ještě o 15 grošů více.

³⁸⁵ NA v Praze, RG 4, s. 74–77, zde s. 75 (29. 7. 1527).

³⁸⁶ Srov. A. REZEK, *Geschichte*, s. 123.

³⁸⁷ Srov. Johannes FALKE, *Nickel von Minckwitz*, in: ASG 10, 1872, s. 280–326, 391–434. V širších souvislostech J. JANÁČEK, *České dějiny* I/2, s. 47–53 a 101–102. K jeho osudům též Julius Traugott Jacob von KÖNNERITZ, *Verbürgung für Nicol v. Minckwitz durch Einreiten 1530*, in: ASG 8, 1870, s. 102–117.

³⁸⁸ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 112.

³⁸⁹ *Inventarium*, s. 338–339, č. 1054.

³⁹⁰ *Tamtéž*, s. 339, č. 1055.

³⁹¹ *Tamtéž*, s. 341, č. 1060 (7. 2. 1528).

vojsko, které chtěl Janu Zapolskému poslat na pomoc.³⁹² Kolik bylo na této informaci pravdy, nelze říci, i když zcela smyšlená určitě nebyla, protože ještě v roce 1532 o Minckwitzově snaze naverbovat pro spišského vévodu vojáky v Horní Lužici informoval dolnolužického zemského fojta budyšínský hejtman Nickel z Gersdorfu.³⁹³ Jisté však je, že Nickel z Mickwitz už v následujícím období postavení Jindřicha Tunkla z Brníčka zásadně nezpochybňoval, i když jeho záškodnická činnost rozhodně neustala a v tomto smyslu zemského fojta i nadále zaměstnával,³⁹⁴ a mimoděk mu tak umožnil, aby mohl zastávat svěřený úřad v Dolní Lužici bez výraznějších zvrátů ještě déle než jedno desetiletí.

---

³⁹² *UB Dobrilugk*, s. 372, č. 591 (po 26. 7. 1528); *Inventarium*, s. 341–343, č. 1064–1067, 1078 (9. 7. a 20. 7. 1528, 30. 7. 1529); Siegmund Wilhelm WOHLBRÜCK, *Geschichte des ehemaligen Bisthums Lebus und des Landes dieses Namens*, I–III, Berlin 1829–1832, zde II, s. 272–284; E. CLAUSNITZER, *Versammlungen*, s. 172; J. FALKE, *Nickel von Minckwitz*, s. 292–293; R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 460.

³⁹³ *Inventarium*, s. 351, č. 1088 (23. 6. 1532); Norbert KERSKEN, *Die Oberlausitz und die Türkenkriege*, in: Joachim BAHLCHE – Volker DUDECK (edd.), *Welt – Macht – Geist. Das Haus Habsburg und die Oberlausitz 1526–1635*, Görlitz – Zittau 2002, s. 111–120, zde s. 113.

³⁹⁴ Srov. J. FALKE, *Nickel von Minckwitz*, s. 391–434.

2. Odras Ferdinandovy vládní koncepce v Dolní Lužici

Ferdinand I. dal v dvorském řádu z 1. ledna 1527 jasně najevo, jakým směrem se bude jeho politika v nově vzniklém středoevropském soustátí ubírat. Jeho cílem bylo vytvořit silnou centralizovanou monarchii, ovládanou soustavou profesionálně fungujících úřadů (tajná rada, dvorská rada, dvorská komora a dvorská kancelář), které by na jedné straně byly bezprostředně podřízeny habsburskému panovníkovi a na straně druhé stály nad zemskými vládami a úřady. V mnoha oblastech se však navázalo na předchozí praxi, takže například lužické záležitosti v dvorské kanceláři patrně i nadále vyřizoval zkušený Jiří Lokšan z Lokšanu, nejdříve v pozici lužického sekretáře a posléze i v úřadě českého místokancléře, který po dlouhá léta zastával vedle Jiřího Žabky z Limberka. Ať už ale lužické záležitosti vyřizoval kdokoli, k Ferdinandovým vládním prioritám rozhodně nikdy nepatřily. Po jeho nástupu totiž bylo mnohem důležitější stabilizovat státní finance a vedle toho pozvolna omezovat moc jednotlivých stavovských obcí, aby zamýšlená integrační politika nebyla ohrožena.³⁹⁵

Dohledem nad finančními záležitostmi byla Ferdinandem I. pověřena dvorská komora, která měla pro český stát v prvních letech jeho vlády z nově zřízených centrálních úřadů největší význam. Jí podléhala komora česká, založená královskou instrukcí 27. března 1527. Jejím hlavním úkolem mělo zprvu být především shromáždění informací o stavu komorních statků ve všech zemích České koruny. Praxe fungování komory, jejíž úředníci byli vybráni výhradně z řad Ferdinandových loajálních stoupenců, byť v šestičlenném kolegiu převážili příslušníci české šlechty, však byla úplně jiná a více méně se omezovala pouze na území Čech.³⁹⁶ Správu komorních příjmů na Moravě totiž obstarával podkomoří Jan z Kunovic na Uherském Brodě (1527–1545) podle rozkazů dvorské komory, české kanceláře nebo přímo krále, ve Slezsku a v Horní i Dolní Lužici byl finanční správou pověřen úřad vratislavského rentmistra, nově ustanovený v roce 1527 a od samého počátku bezprostředně podřízený dvorské komoře.³⁹⁷

---

³⁹⁵ Srov. Thomas FELLNER – Heinrich KRETSCHMAYR, *Die österreichische Zentralverwaltung, I/1–2, Von Maximilian I. bis zur Vereinigung der Österreichischen und Böhmisches Hofkanzlei (1749)*, Wien 1907, zde I/1, s. 140–141; I/2, s. 147, 159, 163, 167, 170–171; J. JANÁČEK, *České dějiny I/2*, s. 20–21; P. VOREL, *Velké dějiny VII*, s. 62–63; T. WINKELBAUER, *Ständefreiheit und Fürstenmacht I*, s. 81–83; Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 109–110; Václav BŮŽEK – Géza PÁLFFY, *Integrace šlechty z českých a uherských zemí ke dvoru Ferdinanda I.*, in: ČČH 101, 2003, s. 542–581, zde s. 548–550.

³⁹⁶ Srov. V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 19–30, 40, 138–140; Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 105; W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, s. 229; V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 50–51. Nově zřízená česká komora měla mít podle své instrukce působnost „in diser cron Behaim, marggrafschaft Merhern, furstenthumb Slesii und marggrafschaft Ober und Nider Lausnicz und andern bemelter cron zuegehörigen landen, orten und flekhen“; V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 295.

³⁹⁷ Srov. F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 317–319; V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 131–135, 139–141, pozn. 336; J. JANÁČEK, *České dějiny I/2*, s. 339.

Rentmistr, jímž byl v letech 1527 až 1546 někdejší budyšínský městský písař dr. Heinrich Ribisch, dohlížel spolu se svým kontrolním písařem a pozdějším nástupcem Wolfgangem z Egeu i na výběr korunní berně a berně proti Turkům, jež byly povoleny ve všech třech jmenovaných zemích v průběhu roku 1527.³⁹⁸ Slezané se už v květnu jen neradi uvolili poskytnout 100 000 zlatých rýnských, a to vůbec poprvé na základě odhadu majetku.³⁹⁹ V Horní Lužici byla na zemském sněmu vypsaném do Budyšina na 24. srpna schválena suma minimálně ve výši 15 000 zlatých rýnských,⁴⁰⁰ která měla být použita na zaplacení dluhu Fuggerům.⁴⁰¹ V dolnolužickém Lübbenu stavy povolily na svém zříjovém zasedání o dva tisíce méně.⁴⁰² Tyto částky na lokální úrovni shromažďovali patrně pověřeni výběrčí, v pramenech této doby nedoložení,⁴⁰³ na zemské úrovni pak významní stavovští předáci, podléhající vrchnímu dohledu zemského fojta a potažmo rentmistra.⁴⁰⁴ Úkolem Jindřicha Tunkla z Brníčka tak podle o něco mladších zpráv bylo ukládat postupně vybírané peníze na svém sídle a následně je předat pověřené osobě, nebo je osobně dopravit do Budyšina, Zhořelce, Vratislavi či na jiné místo.⁴⁰⁵ Vedle toho zemský fojt zřejmě kontroloval i vybírání cel a posudného, nově vypsaných po nástupu Ferdinanda I. na český trůn,⁴⁰⁶ a nezřídka fungoval i jako zprostředkovatel mezi Ferdinandem I., popř. dvorskou komorou, a dolnolužickými stavy také v jiných finančních záležitostech. Na generálním sněmu České koruny v Českých Budějovicích v lednu 1530 se Jindřich Tunkl například přimluvil za město Lübben, postižené ničivým požárem, a Ferdinand I. mu následně odpustil placení berní na pět let dopředu.⁴⁰⁷ Když se v roce 1534 blížila tato lhůta ke svému konci, požádali Lübbenští o její prodloužení o další dva roky. Český král jako lužický markrabí jim vyhověl, přičemž výslovně zdůraznil, že zemský fojt se má postarat o dodržování této výsady a ochranu města.⁴⁰⁸

³⁹⁸ Srov. F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 318; H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 337; V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 133; TÝŽ, *Berně v Čechách roku 1527*, in: SbAMVRČS 8, 1935, s. 67–144. O Heinrichu Ribischovi též SRL IV, s. 117, ř. 31–39.

³⁹⁹ Srov. C. GRÜNHAGEN, *Geschichte Schlesiens II*, s. 40; F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 295 a 301–304; Kazimierz ORZECOWSKI, *Podatek szacunkowy na tle systemu daninowego dawnego Śląska 1527–1740. Studium historycznoprawne*, Wrocław 1999 (Prawo, 165; Acta Universitatis Wratislaviensis, 2150), s. 30.

⁴⁰⁰ NA v Praze, RG 4, s. 62–65 (29. 7. 1527); *Regestenbeiträge 1516–1530*, s. 138–139 (29. 7. 1527), 140–141 (13. 1. 1528). Údaj o povolené částce není v pramenech jednoznačný.

⁴⁰¹ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 300 (1527–1531), f. 32 (1. 2. 1528).

⁴⁰² *Tamtéž*, f. 42^v–43^r (22. a 28. 5. 1528).

⁴⁰³ Srov. F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 316.

⁴⁰⁴ NA v Praze, LŽ, sign. III 8/8, f. 48–50 (17. 9. 1529). Zde jsou jako stavovští „*stewirmeyster*“ jmenovitě doloženi Jacob ze Schulenburgu, Caspar z Köckritz a Caspar z Minckwitz, kteří patřili k nejvýznamnějším dolnolužickým šlechticům své doby.

⁴⁰⁵ NA v Praze, RG 17, f. 138^v–140^f (9. 7. 1537), zde f. 139^f; ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 302 (1536–1540), f. 29^v–30^v a 66^v (21. 6. a 24. 10. 1537).

⁴⁰⁶ NA v Praze, LŽ, sign. III 8/8, f. 46–47 (14. 3. 1529). Pro léta 1529 až 1532 byl vypsán „*ein zoll-, hülf- und biergeld*“ na obilí, pivo, víno, ryby a sůl; srov. F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 308.

⁴⁰⁷ NA v Praze, RG 6, s. 25–29 (16. 1. 1530).

⁴⁰⁸ *Tamtéž*, RG 12, f. 57 (14. 5. 1534).

V druhé instrukci pro českou komoru z 24. dubna 1530, která byla odrazem Ferdinandova rostoucího sebevědomí a současně reakcí na dosazení dosavadního prvního komorního rady Jana st. z Vartemberka na místo nejvyššího purkrabího po rezignaci Zdeňka Lva z Rožmitálu, byla sice opět zdůrazněna její působnost pro všechny země České koruny, ale i po jejím vydání byly finanční záležitosti obou Lužic spravovány převážně slezským rentmistrem a zprostředkovaně dvorskou komorou ve Vídni.⁴⁰⁹ Důležitější než posílení vlivu české komory proto pro Slezsko a obě Lužice bylo ve stejném roce rozšíření kompetencí české dvorské kanceláře, jejíž působnost chtěl Ferdinand I. na počátku své vlády na rozdíl od české komory očividně omezit pouze na území Čech, přestože v jejím čele stál jemu oddaný Adam I. z Hradce. Tímto postupem chtěl váhu české kanceláře snížit a současně zabránit potencionálnímu nebezpečí vzniku stavovské opozice, tvořené příslušníky stavovských obcí ze všech korunních zemí.⁴¹⁰

Rozšíření působnosti české kanceláře se týkalo zejména dohledu na vyřizování lenních záležitostí a bylo výsledkem zápasu, který tento úřad svedl s českou komorou. Spor se vedl především o podíl na vystavování různých listin a vedle Slezska se výrazně dotkl právě Dolní Lužice.⁴¹¹ Už 26. července 1530 poslal Ferdinand I. Jindřichu Tunklovi z Augšpurku list, ve kterém se pozastavoval nad tím, že dolnolužický zemský fojt disponuje právem udělování lén, ačkoli podle jeho názoru měla být taková výsada dána pouze králi. Svého zástupce v Dolní Lužici proto vyzval, aby do šesti týdnů dopravil ke dvoru veškerá privilegia, jež by ho k takové činnosti opravňovala, a současně poslal všechna registra, v nichž by byly zaznamenány lenní úkony od začátku jeho působení v zemi. Do té doby mu také jakékoli udělování lén přísně zakázal.⁴¹² Jindřich Tunkl z Brníčka se přitom ničeho protiprávního nedopustil. Naopak postupoval podle tradice a zemských privilegií. Jak bylo jeho povinností, přijal v roce 1527 kvůli nástupu Ferdinanda I. na český trůn lenní slib od všech vazalů s výjimkou braniborského kurfiřta Jáchyma I. Nestora, kterému panství Chotěbuz, Peitz, Teupitz, Bärwalde a dvůr Großlüssenau udělil v léno sám panovník v květnu ve Vratislavi,⁴¹³ a stejně tak vyřizoval lenní záležitosti i v následujících třech letech. Patrně na pokyn

---

⁴⁰⁹ Srov. V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 86–126, 304–329.

⁴¹⁰ Srov. J. JANÁČEK, *České dějiny I/2*, s. 23, 25, 92, 117; Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 100; Joachim BÄHLCKE, „Einen gar considerablen Platz in denen merckwürdigen Geschichten Teutschlandes und des Königreiches Böhmen“. *Die Stellung der Oberlausitz im politischen System der Böhmischen Krone*, in: J. BÄHLCKE – V. DUDECK (edd.), *Welt – Macht – Geist*, s. 73–88, zde s. 80.

⁴¹¹ Srov. Jaromír ČELAKOVSKÝ, *O domácích a cizích registrech, zvláště o registrech české a jiných rakouských dvorských kancelářích*, Praha 1890 (Rozpravy královské české společnosti nauk, VII/3; třída pro filosofii, filologii a dějepis, 6), s. 51–52; V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 138.

⁴¹² NA v Praze, RG 6, s. 475–476.

⁴¹³ Srov. C. GRÜNHAGEN, *Geschichte Schlesiens II*, s. 40. Ferdinand I. udělil Jáchymovi I. všechna dotčená panství ještě jednou 24. července 1531, přičemž v lenním listu bylo navíc zmíněno panství, zámek a městečko Zossen; *Inventarium*, s. 350, č. 1085.

Ferdinanda I. či některého z jeho úřadů začal své úkony také registrovat do tzv. homagiální knihy.⁴¹⁴

Na delší dobu poslední zápis do registru lenních pořízení učinil Jindřich Tunkl z Brníčka po vydání zmíněného zákazu 11. srpna 1530 a hned poté byl zahájen několikaletý boj o navrácení starého práva na udělování lén zemskému fojtovi.⁴¹⁵ Tato záležitost se také okamžitě zařadila mezi nejdůležitější body stavovského programu, který získal velmi konkrétní podobu na počátku třicátých let.⁴¹⁶ Dolnolužičtí stavové právem pociťovali značnou nejistotu a obavy z toho, co se s jejich držbou stane, když o udělení lén nebude rozhodovat zemský fojt, jak byli doposud zvyklí, nýbrž panovník se svou kanceláří, který je svým rozhodnutím držel v šachu a vytvářel si vhodnější pozici pro vyjednávání zejména o finanční pomoci proti Turkům.⁴¹⁷ Přenesení pravomoci udělování lén bylo pro dolnolužické stavy vedle obecného znepokojení i finančně náročnější a nezřídka vedlo k nežádoucím komplikacím. Na jaře roku 1536 se Jindřich Tunkl obrátil na Ferdinanda I. s žádostí, aby udělil Hansovi z Köckritz v léno statek Reuden. Tento statek koupil Hans z Köckritz od zemského fojta, který ho zase dostal neznámo kdy a za jakých okolností přímo od panovníka. Český král, pobývající právě v Innsbrucku, však vydání lenního listu musel odložit až do svého příjezdu do Prahy, protože velkou pečeť měl ve svých rukou nejvyšší kancléř. Takové bylo alespoň jeho zdůvodnění.⁴¹⁸ O několik měsíců později zase žádal o potvrzení své nové držby dolnolužický kancléř Johann z Wehlen. V tomto případě Ferdinand I. Jindřichu Tunklovi mimořádně povolil, aby léno udělil sám. Nezapomněl mu ovšem zdůraznit, aby tak učinil ve vší tajnosti, protože udělování lén v Dolní Lužici už před lety svěřil do kompetence české dvorské kanceláře.⁴¹⁹

Vedle obnovení práva zemského fojta na udělování lén figurovala v dolnolužickém stavovském programu stejně jako v Horní Lužici i žádost o potvrzení privilegií a dále prosba o dořešení nejasností kolem zemského soudu a jeho obsazení, ke kterému se schylovalo už

---

⁴¹⁴ Rudolf LEHMANN (ed.), *Quellen zur Geschichte der Niederlausitz*, I–III, Köln – Wien 1972–1979 (Mitteldeutsche Forschungen; 68/I–III) (dále jen *Quellen* I–III), zde II, s. 138–210.

⁴¹⁵ *Tamtéž*, s. 166, č. 105.

⁴¹⁶ Např. NA v Praze, RG 2, s. 402–408 (6. 3. 1534), zde s. 405.

⁴¹⁷ Odejmutí práva na udělování lén bylo krajním prostředkem, ke kterému Ferdinand I. sáhl půl roku po ztroskotání generálního sněmu, jenž probíhal v Českých Budějovicích v lednu 1530. Důvodem vydání Ferdinandova zákazu mohla proto být snaha o zkrocení dolnolužických stavů a dosažení větší povolnosti při schvalování pomoci proti Turkům. Srov. W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, s. 239.

⁴¹⁸ *Tamtéž*, RG 14, f. 228 (25. 4. 1536). Není jasné, za jakých okolností Jindřich Tunkl statek Reuden získal, kdy ho prodal Hansi z Köckritz a zda byl požadovaný lenní list nakonec vůbec vyhotoven. Do homagiální knihy každopádně zapsán nebyl. O tom, že ke změně držitelů tohoto statku došlo, nicméně svědčí jiné lenní listy. Podle nich ještě 9. září 1527 drželi Reuden bratři z Zabeltitz, ale už 29. srpna 1542 tento statek obdržel v léno Georg ze Schulenburgu, který jej koupil od Hanse z Köckritz; *Quellen* II, s. 141–142, č. 12; s. 189 a 216, č. 193. G. v. HOUWALD, *Die Niederlausitzer Rittergüter* IV/2, s. 345, uvádí, že Rudolf Lehmann v druhém citovaném lenním listu zaměnil Reuden u Calau za Reuthen u Sprembergu, což ovšem nezni přesvědčivě. K držbě pečeti srov. J. ČELAKOVSKÝ, *O domácích a cizích registrech*, s. 52.

⁴¹⁹ NA v Praze, RG 14, f. 266 (31. 7. 1536). V tomto případě byl lenní list o několik měsíců později skutečně vyhotoven; *Quellen* II, s. 168, č. 114 (24. 11. 1536).

v roce 1526, ale jemuž nakonec zabránilo nečekané úmrtí krále Ludvíka. O obou posledně zmíněných bodech se jednalo už na dolnolužickém sněmu v Lübbenu v září 1527, ale zemské stavy tehdy nedosáhly žádného výsledku.⁴²⁰ Dalším stále se opakujícím bodem stavovského programu byla prosba o úpravu záležitostí kolem Sprembergu.⁴²¹ Bodem posledním, zřejmě vůbec poprvé vysloveným v roce 1531, pak byla žádost, aby dolnolužičtí zemští fojtové – podobně jako hejtmani slezských knížectví Svídnicka a Javorska – byli napříště vybíráni z řad domácích stavů.⁴²² K dosažení tohoto smělého cíle, jež byl v přímém rozporu s politickými plány Ferdinanda I., však stavové neměli v danou chvíli dostatek sil, a proto nepřekvapí, že se v následujících několika letech soustředili především na první tři body svého programu. Ze svých očí přitom nespouštěli ani Spremberg a velmi citlivě reagovali na ohlášené potencionální změny v jeho držbě, jak ještě uslyšíme.

Zemské stavy uplatňovaly při prosazování svého programu několik strategií. Nejčastěji se v písemných žádostech obracely přímo na panovníka a žádaly ho, aby svůj zákaz udělování lén zrušil, potvrdil jejich privilegia, obnovil zemský soud a podobně.⁴²³ Jindy oslovily Jindřicha Tunkla z Brníčka, který se pak jako zemský fojt za dolnolužické stavy přimlouval,⁴²⁴ nebo se obrátily i na jiné významné šlechtice s prosbou a zřejmě i jistým finančním obnosem, aby využili svého postavení a vyřizování jejich záležitostí podpořili. Mezi takto oslovené se v roce 1532 zařadil i Hanuš Pluh v Rabštejnu,⁴²⁵ jenž na postu nejvyššího kancléře nahradil Adama I. z Hradce a současně zastával také úřad hejtmána německých lén.⁴²⁶ Ve všech těchto případech však stavové většinou dostali vyhýbavou odpověď, že král právě pobývá mimo České království, že nemá v blízkosti své české a slezské rádce, nebo že se dolnolužickými záležitostmi bude zabývat až po svém příjezdu do Prahy.⁴²⁷ Když se proto dolnolužičtí preláti, páni, rytíři a města dozvěděli, že se Ferdinand I. chystá v hlavním městě České koruny na nějaký čas zastavit, většinou nezaváhali a neprodleně za ním poslali své zástupce, od nichž si slibovali rychlejší prosazení svých

---

⁴²⁰ NA v Praze, RG 4, s. 74–77 (29. 7. 1527), zde s. 76. K potvrzení privilegií v Horní Lužici *tamtéž*, s. 62–65 (29. 7. 1527); *Regestenbeiträge 1516–1530*, s. 137 (19. 5. 1527). Velké slezské privilegium z roku 1498 Ferdinand I. potvrdil už 15. března 1528; srov. F. B. BUCHHOLTZ, *Geschichte* IV, s. 480. České stavy se dočkaly 4. května 1528; W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, s. 218–219.

⁴²¹ BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 193, f. 10–13 (8. 5. 1532), zde f. 10^v–11^r. K tomu srov. též ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 300 (1527–1531), f. 169 (23. 7. 1530); Nr. 301 (1531–1536), f. 32 (5. 4. 1532).

⁴²² BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 193, f. 8 (13. 5. 1531), zde f. 8^r. Požadavkem stavů bylo, „*das die einwoner in obbemelth marggrafthumb [Dolní Lužice] recht und macht haben sollen, in aller mass, wie die obbemelte furstenthumer der Slesien, Sweidniz und Jawer, so offft und vill sich das Landtvogt Ambt In Niderlausitz verledigt, Einen landsessen aus yrem Mittell darzu dinstlich, wie dan hiervor mitt den Einwonern dergestalt auch vorsorgt, Ane alle Eynsage und verhinderung, zu einem heubtman oder landtvogt zu welen, der auch von uns darzu also soll verordenet und bestetigt werden*“.

⁴²³ Např. NA v Praze, RG 14, f. 180 (24. 12. 1535).

⁴²⁴ Např. *tamtéž*, RG 2, s. 402–408 (6. 3. 1534), zde s. 405–406.

⁴²⁵ BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 193, f. 14 (14. 4. 1534)

⁴²⁶ Srov. F. PALACKÝ, *Přehled*, s. 366 a 378.

⁴²⁷ Např. NA v Praze, RG 14, f. 180 (24. 12. 1535).

zájmů. Na jaře 1531 tak do Prahy přijeli Georg z Drauschwitz a Gregor Beicho,⁴²⁸ z nichž druhý jmenovaný byl do hlavního města spolu s Hansem z Zeschau a Wolfem z Kinast vyslán i následující rok.⁴²⁹ Ani jedna z delegací ovšem ničeho nedosáhla a musela se s nepořízenou vrátit domů. To se opakovalo i v roce 1534, kdy Ferdinand I. stavy vyzval, aby do Prahy na 20. dubna poslaly své zástupce s originály zemských privilegií, protože dolnolužickými záležitostmi se chtěl zabývat hned po Velikonocích, během nichž si hodlal odpočinout a především se věnovat jako každý řádný křesťan duchovním věcem, mezi něž na prvním místě řadil rozjímání nad utrpením Ježíše Krista.⁴³⁰ Po nejdůležitějších svátcích křesťanského roku Ferdinand I. jako římský král nakonec musel řešit mnohem závažnější spor o Württembersko,⁴³¹ a proto dolnolužickou delegaci poslal opět domů, aby snížil její výdaje spojené s nákladným pobytem v Praze.⁴³² Zástupci dolnolužických stavů ale tentokrát úplně s prázdnou přece jenom neodcházeli. S sebou si totiž odváželi alespoň potvrzení privilegií královských měst Luckau a Lübbenu.⁴³³ Dosáhli tak toho, co se hornolužickému Šestiměstí za pomoci uplacených královských rádců a vysoce postavených úředníků, jmenovitě Heinricha Ribische a Hanuše Pluha z Rabštejna, podařilo již o rok dříve.⁴³⁴

Ačkoli ani v roce 1534 se dolnolužické stavy potvrzení svých zemských privilegií, obnovení činnosti soudu a navrácení práva na udělování lén nedočkaly, Ferdinand I. jim alespoň naznačil, že vyřízení jejich záležitostí je na dobré cestě. Vedle konfirmace městských privilegií bylo důležitým signálem jednání dolnolužické delegace s českým králem v Praze v polovině června téhož roku, během něhož Ferdinand I. přislíbil, že se požadavky zemských stavů bude zaobírat v průběhu svého pobytu v Horní Lužici, kam se podle svých slov zakrátko chystal.⁴³⁵ Když se dolnolužičtí stavové tuto zprávu dozvěděli, na nic nečekali a okamžitě se

---

⁴²⁸ BLHA Potsdam, *Rep.* 23 C *Niederlausitzische Stände*, Nr. 193, f. 8 (13. 5. 1531).

⁴²⁹ *Tamtéž*, f. 10–13 (8. 5. 1532).

⁴³⁰ NA v Praze, *RG* 12, f. 11^v–12^f (31. 3. 1534).

⁴³¹ Srov. F. B. BUCHHOLTZ, *Geschichte* IV, s. 235–243; W. W. TOMEK, *Dějepis* XI, s. 142–144.

⁴³² NA v Praze, *RG* 12, f. 40^v–41^v (29. 4. 1534).

⁴³³ Městu Luckau byla privilegia potvrzena 16. dubna a Lübbenu 28. dubna, Calau se dočkalo už 1. května 1534; *Inventarium*, s. 353, č. 1096–1098; G. HILLE, *Chronologisches Verzeichniß*, s. 122; R. LEHMANN (ed.), *Die Urkunden des Luckauer Stadtarchivs*, s. 201, č. 359; Woldemar LIPPERT, *Die Urkunden des Lübbener Ratsarchivs in Regesten*, in: NM 22, 1934, s. 143–182, zde s. 151, č. 13; *UB Lübben* III, s. 280, č. 285. Gubenu byla privilegia potvrzena již 13. března 1530; R. LEHMANN (ed.), *Die Urkunden des Gubener Stadtarchivs*, s. 77, č. 169.

⁴³⁴ *SRL* IV, s. 117–118; O. KÄMMEL, *Johannes Haß*, s. 163–164; H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 337. Z dochované korespondence jasně vyplývá, že významná byla především role Heinricha Ribische, který i po jmenování do úřadu slezského rentmistra udržoval s Horní Lužicí velmi úzké vztahy a tamním stavům poskytoval neocenitelné informace; Paul ARRAS, *Regestenbeiträge zur Geschichte des Bundes der Sechsstädte der Ober-Lausitz von 1531–1540, zusammengestellt auf Grund der Urkunden, die sich im Bautzner Ratsarchive (Fund Ermisch) vorfinden*, in: NLM 77, 1901, s. 26–66 (dále jen *Regestenbeiträge 1531–1540*), zde zvl. s. 37–39, 44–47.

⁴³⁵ NA v Praze, *RG* 12, f. 70^f (15. 6. 1534). Ferdinand I. měl původně udělat v Horní Lužici zastávku v rámci své cesty do slezské Vratislavi, kde se chtěl osobně zúčastnit zasedání sněmu vypsaneho na 14. června 1534, jak o tom už 28. května informoval hornolužického zemského fojta Zdislava Berku z Dubé; *Regestenbeiträge 1531–1540*, s. 60.

krále tázali, zda mají na plánovaný hornolužický zemský sněm, který považovali za hotovou věc, poslat své zplnomocněné zástupce.⁴³⁶ Důvodem jejich rychlého jednání byla vedle královského příslibu jistě i skutečnost, že Ferdinand I. koncem června pobýval několik dní v Kadani, kde na zámku Albrechta Šlika rokoval o vyhocených württemberských záležitostech mimo jiné s mohučským arcibiskupem Albrechtem, míšeňským vévodou Jiřím a saským kurfiřtem Janem Fridrichem, a že jeho příjezd do Horní Lužice se tak zdál být velmi reálný.⁴³⁷ Český král dolnolužické stavy od jejich ukvapeného jednání nicméně zrazoval,⁴³⁸ i když myšlenky na brzkou cestu do Hornolužického markrabství se rozhodně nevzdával. Ještě 18. července psal Jindřichu Tunklovi z Brníčka, že do Horní Lužice za krátkou dobu osobně přijede a že tam bude řešit i záležitost, kvůli které mu dolnolužický zemský fojt nedávno poslal dva listy.⁴³⁹

Kvůli naléhavým říšským záležitostem z cesty do Horní Lužice v roce 1534 nakonec sešlo a současně bylo na několik let zcela stranou odsunuto také vyřízení dolnolužických stavovských požadavků.⁴⁴⁰ Změnu s sebou přinesl teprve rok 1537, kdy se Ferdinand I. začal záležitostem Dolní Lužice znovu intenzivně věnovat. Už 8. června se český král písemně obrátil na Jindřicha Tunkla z Brníčka s dotazem, co si myslí o potvrzení dolnolužických zemských privilegií. Zejména ho zajímalo, která z privilegií by zemský fojt doporučil potvrdit a která raději pominout. Velmi negativně se přitom vyjadřoval k výsadám svých jagellonských předchůdců z let 1507 a 1526, jež podle jeho názoru význam panovníka příliš oslabily a zúžily prostor pro jeho samostatné rozhodování.⁴⁴¹ Jen o dva dny později psal Ferdinand Jindřichu Tunklovi znovu. Tentokrát mu vypočítal pět bodů týkajících se udělování lén, na něž byl ochoten přistoupit a jež v podstatě negovaly Ludvíkovo privilegium z posledního roku jeho vlády, a požádal ho, aby tyto návrhy projednal se stavy.⁴⁴²

Důvodem zvýšeného zájmu Ferdinanda I. o potvrzení dolnolužických privilegií byl patrně jeho zájem o finanční pomoc na válku proti Turkům, kteří se po několika letech klidu začali na konci roku 1536 opět výrazněji hlásit.⁴⁴³ Očekávaný útok nepřátel všech křesťanů proti habsburskému soustátí přiměl Ferdinanda I. ke svolání generálního sněmu České koruny, jenž probíhal v Praze v březnu 1537. Na něm český král od všech korunních zemí žádal povolení berně ve výši 100 000 kop grošů míšeňských a sestavení vojska o síle 10 000 mužů. Takto vysokou pomoc však nebylo možné prosadit, a tak se Ferdinand I. musel spokojit s mnohem skromnějším příslibem. Čechy mu chtěli povolit 25 000 kop, Slezsko 60 000 zlatých a obě Lužice dohromady 20 000 zlatých, přičemž se zavázaly poslat také 400

---

⁴³⁶ NA v Praze, RG 12, f. 73^v (27. 6. 1534).

⁴³⁷ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 301 (1531–1536), f. 153^r (29. 6. 1534); F. B. BUCHHOLTZ, *Geschichte IV*, s. 248–250; W. W. TOMEK, *Dějepis XI*, s. 144–145.

⁴³⁸ NA v Praze, RG 12, f. 73^v (27. 6. 1534).

⁴³⁹ *Tamtéž*, f. 77^v.

⁴⁴⁰ Srov. F. B. BUCHHOLTZ, *Geschichte IV*, s. 253.

⁴⁴¹ NA v Praze, RG 17, f. 117.

⁴⁴² *Tamtéž*, f. 120^v–121^v (10. 6. 1537).

⁴⁴³ Srov. O. KÄMMEL, *Johannes Haß*, s. 174.

jízdních a 1 500 pěších. Po tomto návrhu se rozhořel spor mezi Horní a Dolní Lužicí o rozdělení přislíbené pomoci. Zatímco Horní Lužice trvala na tom, že odvede pouze o pětinu více než Dolní Lužice, byla nejmenší korunní země připravena zaplatit jen jednu třetinu z domluvené sumy. Když byly obě strany dotázány, jakou část závazku by byly ochotny převzít dobrovolně, nabídla Horní Lužice pouze 3 000 zlatých a 100 jízdních a Dolní Lužice dokonce jenom 100 mužů na koních, což ovšem Ferdinand I. kategoricky odmítl.⁴⁴⁴

Dolnolužičtí stavové nakonec 22. dubna povolili 4 000 zlatých a současně přislíbili poslat 100 ozbrojenců na koních. Ferdinand I. navíc donutil opaty klášterů Dobrilugk a Neuzelle Jakuba a Matyáše spolu s Kateřinou, abatyší kláštera benediktinek v Gubenu, k půjčce dalších 4 000 zlatých, které se spolu s tureckou berní z obou Lužic měly dostat prostřednictvím úřadu slezského rentmistra do rukou dvorního maršálka Linharta z Felsu, zastávajícího funkci nejvyššího uherského polního hejtmana.⁴⁴⁵ Následné vybírání pak probíhalo velmi rychle. Už na konci června byla shromážděna suma ve výši 3 212 zlatých. Pouze Guben odmítal zaplatit 200 zlatých a také Hohenzollernové po určitou dobu zadržovali svůj podíl ve výši 588 zlatých.⁴⁴⁶ V souvislosti s konáním dubnového zemského sněmu se totiž objevila otázka, zda má braniborský kurfiřt Jáchym II. Hektor, resp. jeho mladší bratr Hans z Küstrinu, který podle testamentu kurfiřta Jáchyma I. Nestora spravoval vedle braniborské Nové marky dolnolužická panství Chotěbuz, Peitz, Bärwalde, Teupitz, Großlubenau a Zossen,⁴⁴⁷ posílat své zástupce na jeho zasedání a zda je jeho povinností přispívat na vypsanou tureckou berní.⁴⁴⁸ Zatímco na první část otázky odpovídali nejstarší úředníci mladého kurfiřta Jáchyma II. záporně, s uvolněním peněz na válku proti Turkům v podstatě souhlasili a Hohenzollernové tak už před koncem června poskytli alespoň 500 zlatých.⁴⁴⁹ Jisté problémy se svou půjčkou měly i kláštery, které jen s obtížemi byly schopny dát dohromady něco přes 3 000 zlatých.⁴⁵⁰ Přesto Dolní Lužice dokázala za necelé tři měsíce po ukončení zasedání zemského sněmu shromáždit téměř 7 000 zlatých.⁴⁵¹ Když k tomu

---

⁴⁴⁴ SRL IV, s. 313–315; O. KÄMMEL, *Johannes Haß*, s. 175–176; E. CLAUSNITZER, *Versammlungen*, s. 174; J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 210; W. W. TOMEK, *Dějepis XI*, s. 162–164; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 168–169.

⁴⁴⁵ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 302 (1536–1540), f. 27^v–28^r, 29^v–30^f, 30^v, 40, 40^v–41^r, 47^v–48^r, 48^v (26. 5., 21. 6., 15. 7., 5. a 13. 8. 1537); NA v Praze, *RG 17*, f. 120^v–121^v (10. 6. 1537). Linhart z Felsu byl do své funkce ustanoven 20. února 1537; srov. W. W. TOMEK, *Dějepis XI*, s. 161; Helmut GOETZ, *Die geheimen Ratgeber Ferdinands I. (1503–1564). Ihre Persönlichkeiten im Urteil der Nuntien und Gesandten*, in: QFIAB 42/43, 1963, s. 453–494, zde s. 470–472.

⁴⁴⁶ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 302 (1536–1540), f. 40^v (15. 7. 1537); NA v Praze, *RG 17*, f. 138^v–140^f (9. 7. 1537).

⁴⁴⁷ Srov. J. SCHULTZE, *Die Mark Brandenburg III*, s. 227, IV, s. 117–118.

⁴⁴⁸ GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 a–b, Pk.-Nr. 14289, f. 66 (17. 5. 1537). Srov. též J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 210–211.

⁴⁴⁹ NA v Praze, *RG 17*, f. 126 (15. 6. 1537).

⁴⁵⁰ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 168–169.

⁴⁵¹ Celých 8 000 zlatých se nicméně shromáždit přece jen nepodařilo. Ještě 24. října 1537 se totiž Ferdinand I. obracel na Jindřicha Tunkla z Brníčka, aby nedoplatky vybral, doručil je do Zhořelce nebo Budyšina a informoval Heinricha Ribische. ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 302 (1536–1540), f. 66^v.

připočteme, že dolnolužičtí stavové dělali Ferdinandovi I. i v mnoha jiných ohledech o poznání méně problémů než stavové čeští, není se co divit, že panovník bral potvrzování jejich privilegií tentokrát opravdu velmi vážně.⁴⁵²

Již 9. července 1537 vzkázal český král dolnolužickým stavům, aby za ním do Prahy o měsíc později poslaly zplnomocněné vyslance a právní učence a ti s sebou přinesli všechna privilegia a výsady, které jim byly předchozími panovníky vystaveny.⁴⁵³ Dolnolužičtí preláti, páni, rytíři a zástupci měst se ještě před plánovanou schůzkou sešli v Lübbenu, kde se radili o dalším postupu a sestavili instrukci pro svou delegaci. Výsledky následujícího pražského setkání pak pro ně byly vcelku uspokojivé. Ferdinand I. je totiž znovu důrazně ujistil, že hodlá jejich privilegia v blízké době potvrdit, i když na druhou stranu neskrýval své výhrady vůči výsadám krále Ludvíka z roku 1526, které chtěl naopak zrušit. Jindřichu Tunklovi z Brníčka současně nařídil, aby do konce září svolal do Lübbenu zemský sněm, na němž měly být závěry pražské schůzky projednány před širší stavovskou obcí.⁴⁵⁴ Výsledky lübbenského zasedání mu měli následně tlumočit pověřeni vyslanci, s kterými se chtěl sejít nejpozději v říjnu.⁴⁵⁵

Přestože se nedochovaly žádné bližší zprávy o průběhu ani závěrech dolnolužického zemského sněmu a stejně tak chybí informace o schůzkách českého krále se zástupci stavovské obce, lze s jistotou konstatovat, že jednání o stavovských požadavcích v druhé polovině roku 1537 výrazně pokročila. Dokonce se zdá, že Ferdinand I. chtěl dolnolužická zemská privilegia potvrdit nejpozději v lednu 1538. K tomu ovšem nedošlo, za což se český král omluvil a současně požádal dolnolužické stavy, aby za ním kvůli další schůzce znovu poslaly své zástupce, se kterými si přál jednat 18. května v Praze.⁴⁵⁶ Namísto do hlavního města České koruny však zplnomocnění vyslanci zemských stavů nakonec zamířili do Zhořelce, kde se Ferdinand I. krátce zastavil koncem května během své druhé politicky významné cesty do Slezska.

Český král se svým doprovodem opustil Prahu 16. května 1538. Následující den pozdě večer připlul po Labi do Drážďan, kde ho se všemi poutami přijal saský vévoda Jiří, s nímž v následujících dvou dnech jednal o aktuálních problémech římsko-německé říše. Z Drážďan pak Ferdinand I. pokračoval přes Bischofswerdu do Budyšína, kde braniborskému kurfiřtu Jáchymu II. Hektorovi a jeho mladšímu bratru Hansovi z Küstrinu udělil v léno Chotěbuz, Peitz, Teupitz, Bärwalde, Großlüssenau a Zossen, kterých se ujali po smrti svého otce v roce 1535, a současně je osvobodil od povinnosti přijímat česká léna osobně.⁴⁵⁷ Do Zhořelce pak český král přijel v sobotu 25. května. O den později se zúčastnil mše, kterou sloužil Benedikt Fischer, a po ní se odebral na radnici, aby tam usedl k přebohaté tabuli, prohýbající se pod

⁴⁵² NA v Praze, RG 17, f. 138^v–140^r (9. 7. 1537), zde zvl. f. 138^v–139^r.

⁴⁵³ *Tamtéž*, f. 139^v.

⁴⁵⁴ *Tamtéž*, f. 170^v–171^r (21. 8. 1537).

⁴⁵⁵ *Tamtéž*, f. 180 (31. 8. 1537).

⁴⁵⁶ *Tamtéž*, RG 18, f. 248 (25. 1. 1538).

⁴⁵⁷ CDB B VI, s. 452–454, č. 2562–2563 (23. 5. 1538).

tíhou nejrozmanitějších jídel a lahodných nápojů (podáváno bylo na 25 druhů červených, bílých a kořeněných vín, z nichž některá pocházela dokonce i z Dolní Lužice). Teprve po hostině se věnoval vyřizování úředních záležitostí.⁴⁵⁸ Tehdy také zástupcům dolnolužických stavů vydal tzv. *Privilegium Ferdinandeum* a dlouho připravovaný soudní řád.

Privilegium Ferdinandeum,⁴⁵⁹ nesoucí stejně jako soudní řád datum 26. května 1538, bylo v podstatě generální konfirmací všech předchozích privilegií s výjimkou těch, která vydal Ludvík II. Jagellonský v roce 1526.⁴⁶⁰ Jmenovitě se v něm potvrzovalo privilegium krále Vladislava z roku 1507. Právo volného disponování s lény tak bylo znovu omezeno pouze na příslušníky vazalova rodu. Prodej nebo zastavení léna třetí osobě musel schválit panovník, který zároveň získal zpátky výsadu rozhodovat o odúmrtích.⁴⁶¹ Potvrzením Vladislavova privilegia se ale rušilo i Ferdinandovo rozhodnutí z roku 1530, zakazující zemskému fojtovi udělování lén, což bylo pro stavy velmi důležité. Z praktického hlediska méně významné, i když jinak stejně závažné bylo zopakování závazku, že Dolní Lužice nesmí být odtržena od Českého království. Ferdinandovo privilegium jako celek tak bylo i přes zrušení výsad Ludvíka Jagellonského po letech právní nejistoty obrovským úspěchem dolnolužických stavů a současně solidní základnou, od níž se bylo možné v zápasech o zvětšení podílu na moci v následujících letech odrazit. Této skutečnosti si byl dobře vědom i neznámý autor, který *Privilegium Ferdinandeum* 200 let po jeho vydání označil v časopise *Destinata Litteraria et Fragmenta Lusatica* za „klenot“ a „neocenitelnou výsadu“, kterou Ferdinand I. poctil dolnolužické stavy.⁴⁶²

Podobně významným dokumentem jako *Privilegium Ferdinandeum* byl také dolnolužický soudní řád (*Ordnung und bestellung der Gericht des Marggraffthums Niederlausitz*),⁴⁶³ jednoznačně ovlivněný praktickou recepcí římského práva,⁴⁶⁴ který ukončoval zápas zemských stavů o reorganizaci soudu. Ačkoli Ferdinand I. odmítl zejména z důvodu přílišného rozšíření lenních práv ve prospěch dolnolužických stavů potvrdit privilegia Ludvíka II. z roku 1526, výsady týkající se soudu zahrnul do nového řádu, který

⁴⁵⁸ SRL IV, s. 368–375; O. KÄMMEL, *Johannes Haß*, s. 182–183; R. JECHT, *Geschichte der Stadt Görlitz*, s. 298–300; W. W. TOMEK, *Dějepis* XI, s. 182–183.

⁴⁵⁹ BLHA Potsdam, Rep. 23 C *Niederlausitzische Stände*, U 17 (originál); NA v Praze, SM, sign. P 106/L 55; Johann Christian LÜNIG (ed.), *Codex Augusteus oder Neuvermehrtes Corpus Juris Saxonici*, III, *Von den Landes-Constitutiones und Verordnungen Deren Beyden Marggraffthümer Oder- und Nieder-Lausitz*, Leipzig 1724, sl. 431–436; L. GROSSE, *Entwicklung*, s. 234–236; *Inventarium*, s. 360–361, č. 1122.

⁴⁶⁰ Také české stavy musely v květnu 1528 akceptovat Ferdinandův odmítavý postoj k potvrzení Ludvíkových privilegií; srov. W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, s. 218.

⁴⁶¹ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 169 a 188.

⁴⁶² *Destinata* I, s. 71 a 65. O významu tohoto privilegia svědčí i četnost jeho dochovaných opisů – BLHA Potsdam, Rep. 23 C *Niederlausitzische Stände*, Nr. 198, f. 84–93; Rep. 17 D *Landgericht der Niederlausitz*, Nr. 169; Rep. 10 B *Stift Neuzelle*, Nr. 14, f. 62^v–68^r; GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat*, Rep. 43 *Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 a–b, Pk.-Nr. 14289, f. 80–86.

⁴⁶³ NA v Praze, LZ, sign. II 42/2 (nepaginovaný tisk vydaný Johannem Hannawem ve Frankfurtu nad Odrou v roce 1538); J. Ch. LÜNIG (ed.), *Codex Augusteus* III, sl. 435–442; *Inventarium*, s. 361, č. 1123.

⁴⁶⁴ Srov. Valentin URFUS, *Římskoprávní vzdělanost a její vklad do vývoje státoprávních představ od středověku do konce feudalismu*, Brno 1978, s. 96–98; *Deutsche Verwaltungsgeschichte* I, s. 279–288.

navíc přinášel ještě několik novinek. Snad nejdůležitějším článkem soudního řádu byl přitom hned první bod, podle kterého už v čele soudu neměl stát zemský fojt, nýbrž šlechtic usazený v Dolní Lužici, což byl nesporně mimořádný úspěch dolnolužických stavů, jejichž úkolem bylo pouze navrhnout tři nebo více osob, z nichž by panovník následně vybral nejvhodnějšího kandidáta. Český král měl jmenovat i dva přísedící, doktory obojího práva, placené z příjmů zemského fojtství. Tím si Ferdinand I. ponechal jistou kontrolu nad jinak ryze stavovským orgánem a garantoval jeho odbornou úroveň. O jménech dalších šesti přísedících totiž měli stavové rozhodnout zcela samostatně (dva preláti nebo páni, dva rytíři, dva měšťané). Dolnolužický řád dále upřesňoval způsob fungování soudu a mimo jiné vypočítával povinnosti zemského fojta, kterému vedle rozhodování o jednodušších případech, vyřizování apelací a obecné ochrany soudu bylo přiděleno i několik dalších úkolů. Zemský fojt byl především pověřen dohledem nad výkonem rozsudku a dále výlučným projednáváním sporů povahy kriminální, které před zemský soud nepatřily.⁴⁶⁵ Vedle toho také mohl navrhopvat vhodné kandidáty na místa přísedících.⁴⁶⁶

Z právě řečeného je zřejmé, že *Privilegium Ferdinandeum* a soudní řád byly významné nejen pro dolnolužické stavy, ale i pro zemského fojta, jehož kompetence byly na základě obou dokumentů přesněji vymezeny. Jestliže *Privilegium Ferdinandeum* obnovovalo jeho dřívější více méně formální postavení při vyřizování lenních záležitostí, tak soudní řád jeho význam poněkud snižoval, přestože mu vedle projednávání jednodušších případů přidělil i několik velmi důležitých úkolů, při jejichž plnění měl jednoznačně vystupovat jako zástupce českého krále v zemi. Dolnolužické stavy se však stále ještě silným postavením zemského fojta nehodlaly smířit, protože odporovalo jejich zájmům, a bezprostředně po vydání obou dokumentů zahájily další fázi zápasu o moc, jehož dlouhodobým cílem bylo prosazení většího vlivu na nejvyšší úřad v Dolní Lužici. Stavovští vyslanci, doprovázející Ferdinanda I. na jeho cestě ze Zhořelce do Vratislavi, totiž využili nemoci Jindřicha Tunkla z Brníčka,⁴⁶⁷ aby ho u krále očernili a současně snížili váhu celého jeho úřadu. Nepřítomného Jindřicha Tunkla obviňovali z celkem sedmi bodů, z nichž nejzávažnějším byla zpronevěra části berní a cel a neprůhledné udělování lén, jejichž registrování stavy považovaly za nedostatečné.⁴⁶⁸ Královská komise, v jejímž čele stanul Oldřich z Nostic, ovšem v druhé polovině srpna roku

---

⁴⁶⁵ Výklad hlavních článků dolnolužického soudního řádu přinesli J. W. NEUMANN, *Das alte Landding*, s. 188–190; L. GROSSE, *Entwicklung*, s. 41–42; Eberhard SCHMIDT, *Die Standesherrschaften der Niederlausitz*, in: NM 12, 1912, s. 1–90, zde s. 36; C. PETERSEN, *Die Geschichte des Kreises Beeskow-Storkow*, s. 92; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 188–189; Lenka BOBKOVÁ, *Zemská zřízení a zemské stavy v Horní a Dolní Lužici v 16. století*, in: K. MALÝ – J. PÁNEK (edd.), *Vladislavské zřízení zemské*, s. 165–191, zde s. 177.

⁴⁶⁶ V roce 1550 doporučil Albrecht Šlik na místo přísedícího dolnolužického zemského soudu Lamperta Distelmeiera, což si tento budoucí braniborský kancléř nepamatoval poznamenat do svého deníku; Julius HEIDEMANN (ed.), *Ein Tagebuch des brandenburgischen Kanzlers Lampert Distelmeier*, Berlin 1885 (Wissenschaftliche Beilage zum Programm des Berlinischen Gymnasium zum Grauen Kloster; 50), s. 15.

⁴⁶⁷ J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 214, považuje za pravděpodobné, že Jindřich Tunkl z Brníčka byl 26. května 1538 přítomen ve Zhořelci, ačkoli doklady pro toto konstatování chybí. Při zohlednění pramenů uvedených v následujících dvou poznámkách se však zdá, že zemský fojt se pro nemoc spíše nedostavil. Do Vratislavi pak Ferdinanda I. zcela jistě nedoprovázel.

⁴⁶⁸ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 302 (1536–1540), f. 90^v–91^r (17. 6. 1538).

1538 došla k jinému závěru, když konstatovala, že dosavadní působení Jindřicha Tunkla z Brníčka bylo pro Dolní Lužici i její obyvatele prospěšné.⁴⁶⁹ Tím zemského fojta, nastoupivšího do úřadu už v roce 1509, očistila a zároveň ho nepřímo ocenila za vše, co pro správu a bezpečnost Dolní Lužice v uplynulých téměř třiceti letech vykonal.

---

⁴⁶⁹ NA v Praze, *ČDKM*, sign. IV S, kart. 209 (20. 8. 1538).

3. Odkaz Jindřicha Tunkla z Brníčka

K velkým úspěchům úřadování Jindřicha Tunkla z Brníčka v Dolní Lužici, na které ve své zprávě z 20. srpna 1538 neopomněli upozornit ani královští komisaři, patřilo udržování dobrých vztahů se sousedními zeměmi.⁴⁷⁰ Zvláště v případě Braniborska přitom docházelo k celé řadě dlouho trvajících konfliktů, které zemský fojt z titulu své funkce musel řešit a které bez jeho zásahu mohly eskalovat. Jeden z nich vyvolal v polovině třicátých let Jáchym I. Nestor, který ve své zemi zavedl nová cla, jež dolehla také na obyvatele města Gubenu,⁴⁷¹ proslaveného pěstováním vína,⁴⁷² další vznikl mezi braniborským kurfiřtem a Jacobem ze Schulenburgu o sporné území ve Spreewaldu.⁴⁷³ Ani jeden z těchto konfliktů se však nevyhrotil, o což se zasloužil právě Jindřich Tunkl z Brníčka, který byl v obou případech jmenován do komisí, jež měly vzniklé spory posoudit a vyřešit.

Ke kontaktům mezi vládci sousedních teritorií či jejich úředníky a Jindřichem Tunklem z Brníčka docházelo stejně jako v minulosti i z důvodu koordinace společného postupu proti zločinným bandám operujícím nejen v Dolní Lužici, ale i v okolních zemích.⁴⁷⁴ V první polovině třicátých let, kdy na Dolní Lužici doléhaly časté vpády loupeživých rytířů zejména z Braniborska, jmenovitě z okolí Berlína a Frankfurtu nad Odrou, tak musel zemský fojt nejednou spolupracovat s Jáchymem I. Nestorem, aby takovým útokům zabránil.⁴⁷⁵ Podobně byl Jindřich Tunkl zapojen v druhé polovině třicátých let do známého boje proti Hansi Kohlhasemu, kterého snad nejvíce proslavil svou novelou *Michael Kohlhaas* Heinrich Kleist, spisovatel oscilující mezi německou klasikou a romantismem.⁴⁷⁶

Hans Kohlhas byl koncem září 1532 připraven na saském panství Günthera z Zaschwitz o dva koně, se kterými jel na trh do Lipska. O nápravu usiloval nejdříve u soudu, který se také přiklonil na jeho stranu. Oba koně mu ovšem byli navráceni ve značně zuboženém stavu. Hans Kohlhas žádal o náhradu, a když neuspěl, vyhlásil v březnu 1534 nepřátelství jak Güntherovi z Zaschwitz, tak i Sasku, jehož kurfiřt mu odepřel jeho právo. Saský zemský fojt Hans Metzsch bezprostředně poté informoval o celé záležitosti také

---

⁴⁷⁰ NA v Praze, *ČDKM*, sign. IV S, kart. 209 (20. 8. 1538).

⁴⁷¹ R. LEHMANN (ed.), *Die Urkunden des Gubener Stadtarchivs*, s. 78, č. 173 (9. 8. 1534); NA v Praze, *RG* 17, f. 151^v–152^v (4. 11. 1534).

⁴⁷² Srov. Heinz-Dieter KRAUSCH, *Der frühere Weinbau in der Niederlausitz*, in: *JBLG* 18, 1967, s. 12–55, zde zvl. s. 24–29.

⁴⁷³ NA v Praze, *RG* 18, f. 259^v–260^r (3. 2. 1538).

⁴⁷⁴ *Tamtéž*, *RG* 7, s. 291–292 (20. 12. 1531).

⁴⁷⁵ *Tamtéž*, *RG* 2, s. 408–410 (7. 3. 1534).

⁴⁷⁶ Srov. Karl August Hugo BURKHARDT, *Der historische Hans Kohlhas und Heinrich von Kleist's Michael Kohlhaas*, Leipzig 1864; Kurt NEHEIMER, *Der Mann, der Michael Kohlhaas wurde*, Berlin 1979 (zde je otiskována i Kleistova novela); Malte DIESELHORST – Arne DUNCKER, *Hans Kohlhas. Die Geschichte einer Fehde in Sachsen und Brandenburg zur Zeit der Reformation*, Frankfurt am Main 1999 (Rechtshistorische Reihe; 201) (zde je na s. 162–564 rozsáhlá příloha s prameny).

Jindřicha Tunkla z Brníčka,⁴⁷⁷ který se však do boje proti Kohlhasemu zapojil až v polovině roku 1538, kdy se jeho záškodnická činnost vyostřila a dotkla se i dolnolužického území.⁴⁷⁸ Za své všestranně loajální chování k Sasku, jež pro něj ostatně bylo charakteristické po celou dobu jeho úřadování v Dolní Lužici, si tehdy také vysloužil nejednu pochvalu.⁴⁷⁹

K postupu proti zločincům však Jindřicha Tunkla z Brníčka vedle saského vévody a braniborského kurfiřta nejčastěji vyzýval sám Ferdinand I., který měl jako dolnolužický markrabí největší zájem na klidu a pořádku v zemi. V polovině roku 1535 mu psal, aby zasáhl proti loupeživé bandě, která měla zčásti svou základnu v Dolní Lužici, odkud podnikala své výpravy do Slezska a Polska.⁴⁸⁰ Na začátku září 1536 ho znovu vyzýval, aby v zemi netrpěl žádné škůdce a ostře proti nim zakročil.⁴⁸¹ Jakých výsledků zemský fojt v prvním i druhém případě dosáhl, není jasné, jisté však je, že celkově byl v boji proti kriminálním živlům poměrně úspěšný, což dokázali ocenit i nezávislí pozorovatelé.⁴⁸² Pochvalami konečně nešetřil ani panovník, když se např. koncem roku 1535 Jindřichu Tunklovi podařilo dopadnout větší počet vykradačů kostelů a lupičů pocestných.⁴⁸³

Ačkoli z pohledu současníků patřilo udržování dobrých vztahů k sousedním zemím a potírání zločinu k velkým zásluhám Jindřicha Tunkla z Brníčka, s odstupem času se jako mnohem významnější jevíly změny, které dolnolužické zemské fojtství za jeho úřadování prodělalo. Úřad zemského fojta se především proměnil v instituci s jasněji vymezenými kompetencemi a personálním složením a vedle toho získal i své pevné sídlo, jímž se s definitivní platností stal zámek v Lübbenu. Ten sice Tunklovi předchůdci upřednostňovali již ve druhé polovině 15. století, ale teprve za jeho úřadování mohl být považován za hlavní sídlo či hlavní rezidenci dolnolužického zemského fojta.⁴⁸⁴ Z tohoto důvodu také Jindřich Tunkl z Brníčka investoval do rekonstrukce svého dolnolužického sídla nemalé částky peněz,

---

⁴⁷⁷ M. DIESSELHORST – A. DUNCKER, *Hans Kohlhasse*, s. 190–191 (14. 3. 1534).

⁴⁷⁸ *Inventarium*, s. 363–366, č. 1126–1131, 1134–1136; J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 216–218.

⁴⁷⁹ M. DIESSELHORST – A. DUNCKER, *Hans Kohlhasse*, s. 242–248, 256, 260–263, 269–271 (31. 7., 16. a 20. 8., 12. 9. 1538).

⁴⁸⁰ NA v Praze, RG 14, f. 102 (9. 7. 1535).

⁴⁸¹ *Tamtéž*, RG 17, f. 1^r–2^r (1. 9. 1536).

⁴⁸² *Tamtéž*, ČDKM, sign. IV S, kart. 209 (20. 8. 1538).

⁴⁸³ *Tamtéž*, RG 14, f. 180^v (24. 12. 1535).

⁴⁸⁴ Otázku použitelnosti pojmu *rezidence* pro dolnolužický Lübben si klade Klaus NEITMANN, *Von der „Residenz“ des fürstlichen Stellvertreters zum „hauptstädtischen“ Regierungssitz. Der Aufstieg der Stadt Lübben zum politischen Mittelpunkt des Markgraftums Niederlausitz (14. – 17. Jahrhundert)*, in: L. BOBKOVÁ – J. KONVIČNÁ (edd.), *Korunní země III*, s. 461–478, zde zvl. s. 471–475. O celkovém významu Lübbenu pro správu Dolní Lužice podrobněji TÝŽ, *Der Aufstieg Lübbens zum Herrschaftsmittelpunkt des Markgraftums Niederlausitz (14.–17. Jahrhundert)*, in: K. NEITMANN (ed.), *Im Schatten mächtiger Nachbarn*, s. 73–109, a v populárnějším pojetí Klaus NEITMANN – Kathrin SCHRÖDER – Kärstin WEIRAUCH, *„Ist Zierde des Landes gewest“: Lübben (Spreewald) im Spiegel archivalischer Quellen*, Berlin 2006 (Einzelveröffentlichung des Brandenburgischen Landeshauptarchivs; 2), s. 13–36. První dvě citované studie podstatně doplňují článek Woldemara LIPPERTA, *Beiträge zur Geschichte der Stadt Lübben und der niederlausitzer Landvogtei*, in: NM 21, 1933, s. 1–17, zde zvl. s. 8–14, kde byla poprvé vyslovena teze, že Lübben se jako hlavní sídlo dolnolužických zemských fojtů prosadil až v průběhu druhé poloviny 15. a první třetiny 16. století.

přičemž neváhal o finanční pomoc požádat i českého krále. I jemu totiž záleželo na tom, aby latentní panovnická rezidence a sídlo jeho zástupce mělo reprezentativní vzhled.⁴⁸⁵ Ve středu 1. března 1525 povolil Ludvík II. Jagellonský zemskému fojtovi prostavět na zámčích v Lübbenu a ve Sprembergu 600 kop grošů českých, z nichž určitá část již byla ke svému účelu použita. Český král přitom zdůraznil, že oba zámky mají být po smrti Jindřichova syna Jana navráceny jeho nástupci nebo budoucímu zemskému fojtovi až po úplném uhrazení dluhu tomu, kdo bude mít Ludvíkův list ve svých rukou.⁴⁸⁶

Skutečnost, že Ludvík II. souhlasil v roce 1525 s investicí 600 kop grošů českých nejen do zámku v Lübbenu, ale i ve Sprembergu, nebyla vůbec náhodná. Spremberg připadl podle Trnavského rozsudku z roku 1508 zemskému fojtovi, který jej měl z titulu své funkce napříště užívat.⁴⁸⁷ V roce 1513 také Vladislav II. podobně jako jeho syn o dvanáct let později povolil Jindřichu Tunklovi prostavět na spremsberském zámku 400 zlatých rýnských.⁴⁸⁸ Patrně brzy poté, nejspíše někdy v průběhu roku 1515,⁴⁸⁹ se však Spremberg za ne zcela vyjasněných okolností dostal do rukou nejvyššího kancléře Českého království Ladislava ze Šternberka na Bechyni (1510–1521),⁴⁹⁰ který měl o držbu v Dolní Lužici mimořádný zájem. Již 8. ledna 1515 získal od Vladislava II. právo na výkup Zossenu,⁴⁹¹ jež ovšem o rok později za přítomnosti svého bratra Albrechta, v letech 1515 až 1517 hornolužického zemského fojta a zároveň hejtmána kraje plzeňského,⁴⁹² Hanuše Pluha z Rabštejna a královského tlumočníka Jana Bryknara z Brukštejna prodal za 7 500 zlatých rýnských jeho tehdejšímu držiteli, braniborskému kurfiřtu Jáchymu I. Nestorovi,⁴⁹³ kterému hned poté udělil český král dotčené panství v léno.⁴⁹⁴

Ladislav ze Šternberka († 18. listopadu 1521) držel Spremberg až do své smrti.⁴⁹⁵ Krátce poté, někdy v roce 1522, však byli jeho bratři Jan a Albrecht donuceni panství opustit, přičemž jim byla vyplacena částka 3 000 zlatých rýnských, kterou dal nejvyšší kancléř Jáchymu I. Nestorovi jako náhradu za pomoc při obsazení Sprembergu. V tomto kontextu je možné vyslovit hypotézu, že braniborský kurfiřt si za svou pomoc proti Jindřichovi III. z Plavna na Spremberg dělal určité nároky, které pominuly vyplacením požadované sumy,

---

⁴⁸⁵ Výstižný termín „latentní panovnická rezidence“ použil pro Vratislav, kde se obdobně jako v Lübbenu český král také trvale nezdržoval, P. VOREL, *Velké dějiny* VII, s. 476.

⁴⁸⁶ NA v Praze, LŽ, sign. III 17/14, f. 23; UB Lübben III, s. 268–269, č. 269; K. NEITMANN, *Der Aufstieg Lübbens*, s. 95.

⁴⁸⁷ BLHA Potsdam, Rep. 23 C *Niederlausitzische Stände*, U 10 (13. 12. 1508).

⁴⁸⁸ UB Lübben III, s. 268–269, č. 269, pozn. 1 (6. 4. 1513).

⁴⁸⁹ SRL III, s. 371, ř. 3–7.

⁴⁹⁰ Ch. MANLIUS, *Commentariorum rerum Lusaticarum libri VII*, zde Liber VI, Caput CXXXIX, p. 418–419, § VI; F. PALACKÝ, *Přehled*, s. 361; OSN XXIV, s. 781.

⁴⁹¹ CDB A XI, s. 280–281, č. 32; CDBC II, s. 298–300, č. 132.

⁴⁹² O něm a jeho kupčení s úřadem hornolužického zemského fojta SRL III, s. 366–368, 417–422; H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 369.

⁴⁹³ CDB A XI, s. 281–282, č. 33; CDBC II, s. 301, č. 134 (23. 2. 1516).

⁴⁹⁴ CDB A XI, s. 282–283, č. 34; CDBC II, s. 300, č. 133 (2. 3. 1516).

⁴⁹⁵ Poslední doklad o jeho držbě pochází z 9. října 1516; *Regestenbeiträge 1516–1530*, s. 104.

kvůli níž Vladislav II. panství zastavil Ladislavovi ze Šternberka. Dolnolužické stavy však s touto situací nebyly spokojeny a znovu vystoupily. Peníze potřebné na výplatu Šternberků byly získány formou půjčky od mistra německého řádu ze Sonnenburgu, jež byla spolu s pětiprocentním úrokem pojištěna na příjmech spremsberského panství. Podle rozhodnutí Ludvíka II. měl totiž Spremberg v budoucnu patřit rovným dílem úřadu zemského fojta a stavům. Jeho odtržení od země bylo přísně zakázáno.⁴⁹⁶ Hejtman, který zámek a panství spravoval a jímž byl v letech 1516 a 1537 prokazatelně Siegmund Schütz,⁴⁹⁷ také oběma stranám skládal slib, že nedovolí jejich zcizení.⁴⁹⁸ Opakovala se tak situace, která nastala i v případě zápasu dolnolužických stavů s Jindřichem III. z Plavna a která vyvrcholila vydáním Trnavského rozsudku. Zdá se, že Vladislav II. se z předchozích událostí nepoučil a znovu s panstvím Spremberg disponoval volněji, než bylo dolnolužickým stavům milé.

Po roce 1526 však Ferdinand I. začal se spremsberským panstvím, oceněným v berním rejstříku na 10 000 zlatých rýnských,⁴⁹⁹ opět zacházet jako s komorním panstvím.⁵⁰⁰ V roce 1530 se rozhodl, že Spremberg za uhrazení dluhu ve výši 3 000 zlatých udělí v léno Albrechtu Šlikovi, a zemskému fojtovi také nařídil, aby mu zámek se vším příslušenstvím neprodleně odstoupil.⁵⁰¹ S tím ale odmítly souhlasit dolnolužické stavy, takže z realizace projektu prozatím sešlo. Nejpozději v dubnu 1532 se ale o celé záležitosti začalo uvažovat znovu.⁵⁰² Dolnolužické stavy tentokrát neprodleně zareagovaly. Ze svého středu vybraly tři mluvčí, které vyslaly do Prahy, aby králi tlumočili jejich odmítavý názor.⁵⁰³ Ten se ale přesvědčit nedal, i když ve svém úsilí přece jen trochu polevil, a po celá třicátá léta spřádal další plány na zastavení Sprembergu.⁵⁰⁴ Kritická stanoviska Jindřicha Tunkla z Brníčka k celé záležitosti přitom nebral příliš vážně.⁵⁰⁵

Přestože postavení Sprembergu bylo v prvních letech vlády Ferdinanda I. značně nejisté a Jindřich Tunkl z Brníčka se na tamním zámku zdržoval jen výjimečně,⁵⁰⁶ je snad možné už pro dobu jeho úřadování konstatovat, že plnil funkci vedlejšího sídla či rezidence zemského

---

⁴⁹⁶ BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 193, f. 10–13 (8. 5. 1532), zde f. 10^v–11^f; NA v Praze, *LŽ*, sign. III 16/8, f. 9–12 (16. 6. 1532), zde zvl. f. 9^v–10^f; Ch. MANLIUS, *Commentariorum rerum Lusaticarum libri VII*, zde Liber I, Caput XI, p. 119, § III; Liber VI, Caput CXXXIX, p. 419, § VIII.

⁴⁹⁷ *Regestenbeiträge 1516–1530*, s. 104 (9. 10. 1516); GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat*, *Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 8 a–b, Pk.-Nr. 14299, f. 45 (27. 6. 1537).

⁴⁹⁸ NA v Praze, *LŽ*, sign. III 16/8, f. 8 a 13 (28. 6. 1538).

⁴⁹⁹ GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat*, *Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 a–b, Pk.-Nr. 14289, 1529–1561, f. 1–5 (28. 6. 1526), zde f. 4^f.

⁵⁰⁰ NA v Praze, *LŽ*, sign. III 16/8, f. 9–12 (16. 6. 1532), zde f. 9^f.

⁵⁰¹ FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 300 (1527–1531), f. 169 (23. 7. 1530); NA v Praze, *RG 10*, s. 2–4 (5. 10. 1530).

⁵⁰² FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 301 (1531–1536), f. 32 (5. 4. 1532).

⁵⁰³ BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 193, f. 10–13 (8. 5. 1532), zde f. 10^v–11^f.

⁵⁰⁴ NA v Praze, *RG 7*, s. 449–450 (7. 6. 1532); *UB Lübben III*, s. 285, č. 292, pozn. 1; FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 302 (1536–1540), f. 11, 90^v–91^f a 91^v (24. 12. 1536 a 17. 6. 1538).

⁵⁰⁵ NA v Praze, *LŽ*, sign. III 16/8, f. 8 a 13 (28. 6. 1538).

⁵⁰⁶ Srov. K. NEITMANN, *Der Aufstieg Lübbens*, s. 95 a 106.

fojta. Tuto tezi by podporoval i zvláštní status města,⁵⁰⁷ zakotvený už v Trnavském rozsudku, a dále také skutečnost, že do Spremburgu byly čas od času svolávány zemské sněmy či jiná důležitá jednání.⁵⁰⁸ Z politicko-správního hlediska Spremburg každopádně předstihl Luckau, vedle Gubenu hospodářsky nejdůležitější a současně nejlidnatější město Dolní Lužice,⁵⁰⁹ kterému už 12. prosince 1492 udělil Vladislav II. Jagellonský „jako jednomu hlavnímu městu našeho markrabství Dolní Lužice“ právo pečetit červeným voskem,⁵¹⁰ jenž byl v měšťanském prostředí symbolem svobod a nezávislosti a zároveň dokladem vysoké úrovně politické pravomoci.⁵¹¹ Český král svou výsadou ocenil silné postavení, jehož město nabylo v průběhu pozdního středověku a které trvalo i v 16. století, kdy Luckau ovládalo relativně kompaktní území tvořené 18 vesnicemi a rozsáhlými lesy o celkové rozloze 15 000 ha, což bylo teritorium, jakým se ve středovýchodních oblastech římsko-německé říše mohla honosit jen významnější města.⁵¹² Samo označení „hlavní město“ přitom mělo poněkud jiný obsah než dnes a neznamenovalo o mnoho více, než že Luckau bylo oprávněné účastnit se zemského sněmu.⁵¹³

Důvod, proč se dolnolužický zemský fojt na přelomu 15. a 16. století trvale neusadil ani v Luckau, ani v Gubenu, byl prostý. Na rozdíl od obou jmenovaných zeměpanských měst se v blízkosti Lübbenu nacházely rozsáhlejší državy, které patřily k jeho úřadu a vytvářely tak nezbytnou materiální základnu pro každodenní živobytí.⁵¹⁴ Vedle lübbenského pozemkového komplexu však další prostředky plynuly i z jiných zdrojů, zejména z povinných odvodů zeměpanských měst. Podle dochovaných účtů z let 1523 až 1527 je například zjevné, že od Lübbenu dostával zemský fojt pravidelnou roční rentu ve výši 10 kop grošů českých, 10 zlatých rýnských za pronájem polí a luk a občas i pivo.⁵¹⁵ Finanční hotovost nicméně získával převážně z cel a dále z poplatků za nejrůznější úřední úkony, i když se o nich nedochovaly

⁵⁰⁷ Toho si byl vědom i R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 203, když napsal, že Spremburg „in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts als landesherrlich erscheint“.

⁵⁰⁸ SRL III, s. 191–195 (4. 1. 1512); GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 8 a–b, Pk.-Nr. 14299, f. 1–3 (29. 5. 1525); NA v Praze, LŽ, sign. III 8/8, f. 58–60, 75–76, 78–87 (15. 12. 1542, 26. 6. 1547, 28. 4. 1553); Ch. MANLIUS, *Commentariorum rerum Lusaticarum libri VII*, zde Liber I, Caput XI, p. 119, § III.

⁵⁰⁹ V Luckau a Gubenu tehdy žilo asi 3 000 lidí, v Lübbenu kolem 2 000 a v Calau necelých 1 000. Ve Spremburgu byl počet obyvatel patrně ještě nižší než u čtyř jmenovaných zeměpanských měst; srov. Jan BRANKAČK – Frido MĚTŠK, *Geschichte der Sorben, I, Von den Anfängen bis 1789*, Bautzen 1977, s. 164.

⁵¹⁰ R. LEHMANN (ed.), *Die Urkunden des Luckauer Stadtarchivs*, s. 149, č. 266: „als ein hawbtstat unsers marggraftumb Nider-Lausitz“.

⁵¹¹ Srov. J. MACEK, *Jagellonský věk III*, s. 36. V jagellonském období získalo právo pečetit červeným voskem celkem dvacet českých měst, která se alespoň privilegovanou barvou dostala na úroveň šlechty.

⁵¹² Srov. Gerd HEINRICH (ed.), *Handbuch der historischen Stätten Deutschlands, X, Berlin und Brandenburg*, Stuttgart 1973, s. 270.

⁵¹³ Srov. K. NEITMANN, *Der Aufstieg Lübbens*, s. 104.

⁵¹⁴ Srov. TÝŽ, *Von der „Residenz“*, s. 469; Rudolf LEHMANN, *Die Niederlausitz in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Der Besitzstand der Herrschaften, des Stiftes Neuzelle, der Ritterschaft, der landtagsfähigen Städte und des Landesherrn*, Berlin 1967; TÝŽ, *Besitzstandskarte der Niederlausitz in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Erläuterungen*, in: JGMOD 19, 1970, s. 127–154, zde s. 143–144.

⁵¹⁵ UB Lübben II, s. 212, 218, 229, 231, 234, 242–243, 247, 250.

žádné přesnější záznamy.⁵¹⁶ Vybrané peníze i naturální dávky přitom používal nejen pro sebe, ale i pro svou rodinu a „dvůr“, který se kolem něj vytvářel a v němž přední postavení zaujal kancléř, doložitelný podobně jako v Horní Lužici od konce 15. věku.⁵¹⁷

Prvním známým dolnolužickým kancléřem, kterého prameny zmiňují v letech 1472 a 1477, byl Hans Knobloch. Další doklad o existenci kancléře pochází až z roku 1497, kdy tento úřad zastával Niklas Gruner.⁵¹⁸ Za Jindřicha Tunkla z Brníčka stál v čele jeho kanceláře po celou dobu Johann z Wehlen, první známý příslušník rodu, odvozujícího své jméno pravděpodobně od hradu ležícího na Labi nedaleko Pirny.⁵¹⁹ Jeho úkolem bylo především dohlížet na vyřizování veškeré písemné agendy zemského fojta, z níž snad největší pozornost byla věnována lenním záležitostem, účastnit se řady jednání včetně zasedání zemských sněmů a řídit chod kanceláře, o jejímž složení a fungování si nelze vytvořit žádnou konkrétní představu.⁵²⁰ Jindřich Tunkl z Brníčka Johanna z Wehlen občas pověřil i ryze soukromou záležitostí. V roce 1531 ho tak vyslal k Ferdinandu I., aby s ním vyjednával o zaplacení odměny ve výši 600 kop grošů českých, kterou mu už v roce 1522 přislíbil Ludvík II., a současně o zadržovaném podílu na pokutách od pražských Židů, na který měl podle výnosu Vladislava II. spolu se svým švagrem Zdeňkem Lvem z Rožmitálu stále nárok.⁵²¹

Za prokázané služby se Johannu z Wehlen dostávalo podpory a ocenění, a to jak od Jindřicha Tunkla z Brníčka, tak i od samotného Ferdinanda I. V roce 1536 se zemský fojt u krále zasadil, aby mu byla udělena v léno ves Stoßdorf, kterou mu prodal Johann Torgau.⁵²² O dva roky později se Ferdinand I. zase kladně vyjádřil k Johannovu záměru koupit za velmi výhodnou cenu pozemky včetně vyhořelého svobodného domu před lübbenským zámekem od Hanse z Wildau, který měl jen jednu dceru a jemuž tedy hrozilo, že podle tehdy již platného

---

⁵¹⁶ Srov. R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 467; TÝŽ, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 187.

⁵¹⁷ Srov. L. GROSSE, *Entwicklung*, s. 39; K. NEITMANN, *Der Aufstieg Lübbens*, s. 95; H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 372. K termínu kancléř a jeho obecnému prosazení v druhé polovině 15. století srov. *Deutsche Verwaltungsgeschichte I*, s. 108. K situaci v sousedním Braniborsku srov. Hans SPANGENBERG, *Hof- und Zentralverwaltung der Mark Brandenburg im Mittelalter*, Leipzig 1908 (Veröffentlichungen des Vereins für Geschichte der Mark Brandenburg; [7]), s. 114–135.

⁵¹⁸ Srov. R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 463; K. NEITMANN, *Der Aufstieg Lübbens*, s. 96.

⁵¹⁹ Srov. Götz von HOUWALD, *Die von Wehlen*, in: ASF 48, 1982, Heft 87/88, s. 582–595, zde s. 582–584.

⁵²⁰ K tomu učinil stručnou, ale výstižnou vysvětlující poznámku R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 467: „Da sich vom Landvogteiarhiv nur geringe Reste erhalten haben, ist die Entwicklung und Einrichtung des Kanzleiwesens im einzelnen nur schwer zu verfolgen.“ K úlohám kancléře v sousedním Braniborsku srov. Otto HINTZE, *Hof- und Landesverwaltung in der Mark Brandenburg unter Joachim II.*, in: TÝŽ (ed. Gerhard OESTREICH), *Regierung und Verwaltung. Gesammelte Abhandlungen zur Staats-, Rechts- und Sozialgeschichte Preußens*, Göttingen 1967² (Gesammelte Abhandlungen; 3), s. 206–254, zde s. 241–242; J. SCHULTZE, *Die Mark Brandenburg IV*, s. 79. O požadavcích kladených na úředníky na prahu novověku Michael STOLLEIS, *Grundzüge der Beamtenethik (1550–1650)*, in: TÝŽ, *Staat und Staatsräson in der frühen Neuzeit. Studien zur Geschichte des öffentlichen Rechts*, Frankfurt am Main 1990 (STW; 878), s. 197–231.

⁵²¹ NA v Praze, LŽ, sign. III 17/14, f. 2 a 6 (5. 5. 1532). Kvůli této záležitosti měl s Ferdinandem I. zřejmě v roce 1530 jednat i Zdeněk Lev z Rožmitálu; F. DVORSKÝ (ed.), *Dopisy pana Zdeňka Lva z Rožmitála*, zde AČ XI, s. 27, č. 829 (24. 3. 1530); s. 42, č. 861 (4. 4. 1530).

⁵²² *Tamtéž*, RG 14, f. 266 (31. 7. 1536); *Quellen II*, s. 168, č. 114 (24. 11. 1536).

Privilegia Ferdinanda jeho léna propadnou koruně.⁵²³ Obchod se nakonec opravdu uskutečnil a Johannovi z Wehlen byl už koncem března 1539 vystaven patriční lenní list na svobodný dům před zámek,⁵²⁴ který i bez dalšího příslušenství jasně symbolizoval mimořádný vzestup kancléře v průběhu několika uplynulých let.

Vedle kancléře patřil ke „dvoru“ Jindřicha Tunkla z Brníčka také lübbenský hejtman, jehož hlavním úkolem byla správa zámku se vším příslušenstvím. Hejtman tedy dohlížel na fojtské vsi jako hlavní majetkovou základnu svého pána a v případě nebezpečí chránil zámek před nepřáteli. V krizových situacích byl dokonce oprávněn povolát na pomoc královské vazaly, jejichž povinností pak bylo setrvat na zámku po nezbytně nutnou dobu. Už z 15. století je známo několik hejtmanů, za Jindřicha Tunkla jsou doloženi Salomon Gumprecht k roku 1509, Wolf z Kinast k roku 1517, Wenzel Pitzhin k roku 1521 a Hans Loge k roku 1524. Spolu s ním se na lübbenském zámku jistě pohyboval i jeho písař a další služebníci, o nichž se ovšem z této doby nedochovaly – podobně jako o úřednících fojtské kanceláře a jejím provozu – vůbec žádné zprávy.⁵²⁵

V souvislosti se zmínkou o kanceláři, jejích úřednících a i dalších osobách, které se pohybovaly v blízkosti zemského fojta na zámku v Lübbenu, je nutné učinit ještě jednu důležitou poznámku k samotnému fojtovi. Jindřich Tunkl z Brníčka, který se za vlády Jagellonců zdržoval převážně v Čechách, pobýval po roce 1526 spolu se svou manželkou Kateřinou téměř výlučně v Dolní Lužici,⁵²⁶ protože v hlavní korunní zemi nedržel žádné úřady ani statky, na něž by se mohl vracet. Právě trvalý pobyt v Dolní Lužici mu poskytl dostatek času a možností, aby vhodnými zásahy svůj úřad konsolidoval do té míry, že ho jeho nástupci mohli přebírat bez nutnosti radikálních reforem. Když pak Jindřich Tunkl z Brníčka 28. května 1539 umíral, zanechával po sobě v tomto ohledu odkaz, na nějž bylo možno navázat.⁵²⁷

---

⁵²³ NA v Praze, RG 18, f. 496^v–497^r (24. 10. 1538).

⁵²⁴ *Quellen* II, s. 183, č. 167 (31. 3. 1539?); G. v. HOUWALD, *Die Niederlausitzer Rittergüter* III, s. 33.

⁵²⁵ Srov. K. NEITMANN, *Der Aufstieg Lübbens*, s. 96–98 (včetně odkazů na vydané prameny); C. PETERSEN, *Die Geschichte des Kreises Beeskow-Storkow*, s. 93.

⁵²⁶ Srov. R. LEHMANN, *Materialien*, s. 132–136; K. NEITMANN, *Der Aufstieg Lübbens*, s. 106–107. Kateřina Tunklová z Rožmitálu zemřela 28. dubna 1534 a byla pohřbena v lübbenském kostele; srov. R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 459.

⁵²⁷ BLHA Potsdam, *Rep. 16 Nachlass Magnus*, Nr. 2, f. 82^r; J. W. NEUMANN, *Versuch* II, s. 183; R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 459 a 461. Jindřichu Tunklovi z Brníčka jsem věnoval samostatnou studii; srov. Luděk BŘEZINA, *Zemským fojtem za tří českých králů. Jindřich Tunkl z Brníčka a Dolní Lužice*, in: L. BOBKOVÁ a kol., *Česká koruna na rozcestí*, s. 136–165.

4. Minckwitzovo intermezzo

Ferdinand I. byl o smrti Jindřicha Tunkla z Brníčka informován 31. května 1539. Současně mu bylo doporučeno, aby s novým obsazením úřadu příliš nespěchal, protože se hned objevila řada kandidátů, z nichž někteří nabídli za jeho propůjčení nezanedbatelné částky peněz. Usilující o rozšíření své moci vedle dosavadních panství na celou Dolní Lužici, sliboval braniborský markrabě Hans z Küstrinu už rok před smrtí Jindřicha Tunkla z Brníčka Ferdinandovi I. vysokou sumu peněz za příslib doživotního jmenování zemských fojtem.⁵²⁸ Lákavě znělo také 30 000 až 40 000 zlatých rýnských, které byl ochoten zaplatit kníže Fridrich II. Břežsko-Lehnický (1495–1547).⁵²⁹

Velkorysá nabídka ze strany Fridricha II. Břežsko-Lehnického byla podobně jako ze strany Hanse z Küstrinu dobře promyšlena. Fridrich usiloval o posílení svého vlivu v Dolní Lužici již delší dobu a získání úřadu zemského fojta mu k tomu mělo alespoň částečně pomoci. Už 19. října 1537 uzavřel s braniborským kurfiřtem Jáchymem II. Hektorem smlouvu, na základě které si měl vévoda Jiří Břežsko-Lehnický vzít za manželku Jáchymovu dceru Barboru a markrabě Jan Jiří Braniborský zase Fridrichovu dceru Sofii. Ve smlouvě z hlediska českého krále velmi problematické bylo dále stanoveno, že pokud by vymřela mužská část lehnického rodu, mělo Jáchymu Braniborskému připadnout břežské a lehnické knížectví a Fridrichu II. v případě vymření mužské části braniborského markraběcího domu vedle několika slezských držav také panství Chotěbuz, Peitz, Zossen, Teupitz, Bärwalde a Großlüssenau,⁵³⁰ tedy celé rozsáhlé území, které braniborští kurfiřti Fridrich II., Albrecht III. Achilles, Johann Cicero a Jáchym I. Nestor z rodu Hohenzollernů získali od poloviny 15. století do zástavní držby.⁵³¹ Ferdinand I., jenž uzavření smlouvy mezi Jáchymem II. a Fridrichem II. těžce nesl a jenž s odporem pohlížel na aktivní podporu protestantismu břežsko-lehnickým knížetem,⁵³² však nehodlal svou mocenskou pozici v Dolní Lužici dále ohrožovat, a proto mu úřad zemského fojta stejně jako braniborskému markraběti nepropůjčil. Rozhodování mu přitom zaručeně usnadnila i skutečnost, že se Fridrich II., jeden z vnuků Jiřího z Poděbrad, mihl mezi jeho protikandidáty na český trůn v roce 1526.⁵³³

Velký zájem o uvolněný úřad projevil okamžitě po smrti Jindřicha Tunkla z Brníčka i jeho syn Jan, jenž měl k převzetí zemského fojstství velmi dobré předpoklady, protože byl s jeho chodem dokonale obeznámen. Často se totiž účastnil nejrůznějších jednání

---

⁵²⁸ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 174.

⁵²⁹ NA v Praze, LŽ, sign. III 17/14; RG 15, f. 283^f. K osobě Fridricha II. Břežsko-Lehnického Georg JAECKEL, *Die Liegnitzer Erbverbrüderung von 1537 in der Brandenburg-preußischen Politik bis zum Frieden zu Hubertsburg 1763*, Crailsheim 1988 (Beiträge zur Liegnitzer Geschichte; 18), s. 7–16.

⁵³⁰ CDB A VI, s. 430–439, č. 2553; *Inventarium*, s. 358, č. 1115 (datace v záhlaví je chybná); G. JAECKEL, *Die Liegnitzer Erbverbrüderung*, s. 23–25.

⁵³¹ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 77–90, zvl. s. 87 a 90; J. VESELÝ, *Obnova*, s. 267.

⁵³² Srov. G. JAECKEL, *Die Liegnitzer Erbverbrüderung*, s. 24.

⁵³³ Srov. J. JANÁČEK, *České dějiny I/1*, s. 33.

a v nepřítomnosti otce úřad dokonce několikrát řídil jako správce.⁵³⁴ Vedle toho bylo zemské fojtství pro Jana Tunkla zajímavé i z finančních důvodů. V roce 1518 sice vyženil s Alžbětou, dcerou rytíře Pavla Malovce z Malova, polovinu Pacova, ale ten již o deset let později prodal a jeho majetek se trvale ztenčoval.⁵³⁵ Velkého dědictví po otci očekávat nemohl, a tak si zajištění své existence a polepšení společenského postavení sliboval právě od dolnolužického zemského fojtství. Janova žádost však byla zamítnuta s formálním odůvodněním, že si král chce nechat na základě doporučení svých rádců delší čas na rozmyšlenou, než ke jmenování nového zemského fojta přistoupí.⁵³⁶ Královo odmítnutí muselo být pro Jana velkým zklamáním, protože s propůjčením úřadu počítal jako se samozřejmostí. Asi vůbec ho nenapadlo, že by se panovník mohl rozhodnout jinak.⁵³⁷

Další ranou pro Jana Tunkla z Brnička byla Ferdinandova výzva k odstoupení zámků v Lübbenu a ve Sprembergu, které jeho otec držel ve svých rukou jako zemský fojt. Zvláště otázka navrácení Sprembergu byla pro panovníka velmi aktuální, protože podle dobrozdání české komory se jeho zástavou dalo získat šest až sedm tisíc zlatých rýnských v hotovosti.⁵³⁸ Jan Tunkl však Ferdinandovi I. připomněl Ludvíkovo ustanovení z roku 1525, podle něhož měly být oba zámky odstoupeny až po vyplacení dluhu, který vznikl v důsledku jejich rekonstrukce. Král nebyl o této skutečnosti informován, a proto si od Jana vyžádal Ludvíkovu listinu, aby se mohl seznámit s jejím obsahem.⁵³⁹ Po jejím prostudování vybral tři komisaře z dolnolužických stavů a pověřil je, aby Lübben a Spremberg prohlédli, provedli ocenění uskutečněných stavebních úprav a prověřili předložené účty. Na základě výsledku jejich šetření bylo Janovi přislíbena zaplacení 850 zlatých rýnských hned po jmenování nového zemského fojta.⁵⁴⁰ K tomu ale nedošlo. A není zřejmé, zda se Jan svých peněz vůbec někdy dočkal. Každopádně je neměl ještě na počátku roku 1551, kdy se v této věci po více než měsíčním čekání na královu odpověď na další ze svých listů obracel s žádostí o pomoc na Volfa Vřesovce z Vřesovic na Doubravské hoře, nejvyššího písaře Českého království. Janova finanční situace, zkomplikovaná bezprostředně po smrti jeho otce krádeží většiny počtu klenotů a peněz,⁵⁴¹ tehdy byla už nadmíru tíživá, jak ilustrují i jeho vlastní slova: „*Ted' již na*

⁵³⁴ *Inventarium*, s. 328–329, č. 1026 (31. 1. 1513; datace v záhlaví je chybná), s. 339–340, č. 1056–1057 a 1059 (10. 9., 17. 10. a 4. 11. 1527); R. LEHMANN (ed.), *Die Urkunden des Luckauer Stadtarchivs*, s. 195–196, č. 347 (10. 8. 1525); *ŠČ I*, s. 116; J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 186, 189–190; E. CLAUSNITZER, *Versammlungen*, s. 172, pozn. 1; R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 457–458.

⁵³⁵ Srov. A. SEDLÁČEK, *Hrady IV*, s. 207. V roce 1540 zakoupila Alžběta z Pacova od Adama Lva z Rožmitálu, syna někdejšího dlouholetého nejvyššího purkrabího, zámek Opálku s poplužním dvorem a několika vesnicemi, který Jan po její smrti zdědil; srov. *OSN XXV*, s. 870; A. SEDLÁČEK, *Hrady IX*, s. 147; V. HOLÝ, *Růst a rozklad*, s. 68–69.

⁵³⁶ NA v Praze, *LŽ*, sign. III 17/14, f. 18–19; *RG 15*, f. 283^f (31. 5. 1539); *RG 21*, f. 92(237)^v–93(238)^f (15. 6. 1539).

⁵³⁷ *Tamtéž*, *LŽ*, sign. III 17/14, f. 21–22 (11. 7. 1541).

⁵³⁸ *Tamtéž*, *RG 15*, f. 302 (10. 7. 1539).

⁵³⁹ *Tamtéž*, *RG 21*, f. 113(258) (13. 7. 1539).

⁵⁴⁰ *Tamtéž*, *RG 19*, f. 141^v; *RG 21*, f. 168(313)^f (4. 9. 1539); *LŽ*, sign. III 17/14, f. 21–22 (11. 7. 1541); *UB Lübben III*, s. 285–286, č. 292 (30. 11. 1540).

⁵⁴¹ NA v Praze, *RG 21*, f. 112(257)^v–113(258)^v (13. 7. 1539).

čtvrtou neděli čekám a již veliký nedostatek na penězích mám. Neřci pro outratu, než-li pro zdraví na lékaře peněz žádnej nemám, odpovědi žádné sem se dočekati nemohl.“⁵⁴² Tunklův dramatický finanční sestup vedle toho dokládá i srovnání jeho majetkových příznání. Zatímco v roce 1523 odhadoval se svou manželkou společný vlastní a poddanský majetek ještě na 10 228 kop grošů českých, tak v roce 1557, kdy už Alžběta Tunklová z Pacova nežila, se příznával pouze k 4 000 kop a klesl tak z kategorie středních do kategorie drobných vlastníků z řad šlechty.⁵⁴³

O tom, že na místo Jindřicha Tunkla z Brnička nenastoupí jeho syn Jan ani kníže Fridrich II. Břežsko-Lehnický, neřku-li Hans z Küstrinu, bylo tedy rozhodnuto poměrně brzy. Patrně ještě rychleji byla zamítnuta potencionální kandidatura Břetislava Švihovského z Rýzmburka, který šanci na obsazení místa zemského fojta, vyplývající z příslibu Ludvíka II. Jagellonského, propásl svým příliš zjevným angažmá ve prospěch bavorských vévodů v roce 1526,⁵⁴⁴ a tak hledání vhodného uchazeče pokračovalo. Aby ovšem úřad nezůstal v době plné neklidu zcela neobsazen, pověřil panovník 13. srpna 1539 dočasným správcovstvím zemského fojstství Hanse z Minckwitz,⁵⁴⁵ jednoho z devíti synů Caspara, bratra již zmíněného Nickela z Minckwitz, jenž působil ve službách saského kurfiřta jako hofmistr.⁵⁴⁶ Jmenovací list mu předal zkušený kancléř Johann z Wehlen, který se v zemských i úředních záležitostech velmi dobře vyznal a který mu měl proto radit, pomáhat a současně ho i podporovat.⁵⁴⁷ Johann z Wehlen v té době ještě bydlel přímo na lübbenském zámku, takže mu mohl být opravdu kdykoli po ruce.⁵⁴⁸

Hans z Minkwitz se jako správce úřadu dolnolužického zemského fojta prosazoval jen s nemalými obtížemi, což vyplývalo i ze skutečnosti, že jeho pravomoci byly ve srovnání s řádným zemským fojtem omezené.⁵⁴⁹ Jeho postavení navíc zpochybňoval svým chováním Jan Tunkl z Brnička, který nevzal jmenování Hanse z Minckwitz na vědomí a do chodu zemského fojstství i nadále zasahoval, přičemž se nezastavil ani před čerpáním prostředků, které k úřadu náležely, nad čímž se pozastavoval i Ferdinand I.⁵⁵⁰ Panovníkovo vytrvalé volání po nápravě však přineslo výsledky. Jan Tunkl se za své počínání nakonec omluvil a král jeho omluvu přijal.⁵⁵¹ Od konce roku 1539 si tak syn někdejšího zemského fojta

---

⁵⁴² *Tamtéž*, LŽ, sign. III 17/14, f. 26 (21. 2. 1551). Jan Tunkl byl ve psaní žádostí o pomoc, jež směřoval do nejrůznějších stran, velmi vytrvalý. Ferdinanda však k vydání peněz nepohnuly ani přímluvy Tunklových přátel.

⁵⁴³ Srov. V. BŮŽEK, *Majetkové rozvrstvení*, s. 68 a 77; Otto PLACHT (ed.), *Odhad majetku stavů království českého z r. 1557*, Praha 1950, s. 69 (Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-filologická 1947); A. MÍKA, *Majetkové rozvržení české šlechty*, s. 54.

⁵⁴⁴ Srov. A. REZEK, *Zvolení*, s. 518–519, 613, 629, 631; J. JANÁČEK, *České dějiny I/1*, s. 41 a 53.

⁵⁴⁵ NA v Praze, RG 21, f. 150(295) (13. 8. 1539). K Hansovi z Minckwitz a jeho působení J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 223–224.

⁵⁴⁶ Srov. J. FALKE, *Nickel von Minckwitz*, s. 282.

⁵⁴⁷ NA v Praze, RG 21, f. 150(295)–152(296) (13. 8. 1539).

⁵⁴⁸ *Tamtéž*, f. 141(286)^f (3. 8. 1539).

⁵⁴⁹ *Tamtéž*, f. 150(295) (13. 8. 1539).

⁵⁵⁰ *Tamtéž*, f. 215(360)^v–216(361)^v (24. 10. 1539).

⁵⁵¹ *Tamtéž*, f. 258(403)^f (19. 11. 1539).

vzpomněl na Dolní Lužici pouze tehdy, když psal další žádost o navrácení peněz, které jeho otec investoval z vlastních zdrojů do stavebních úprav zámků v Lübbenu a ve Sprembergu.

Co se povinností Hanse z Minckwitz týče, zdá se, že záměrem Ferdinanda I. původně bylo, aby jeho správce projednával a řešil jen takové lenní, právní, církevní a vojenské záležitosti, které by nesnesly odkladu. U případů méně naléhavých se mělo s jejich vyřízením počkat na pozdější dobu, až bude jmenován nový zemský fojt.⁵⁵² Nejdůležitějším úkolem Hanse z Minckwitz přitom zřejmě bylo vybírání platů, které dolnolužickému zemskému fojtství náležely. Tato otázka byla pro krále natolik zásadní, že ji ošetřil zvláštním příkazem několik dní po jeho jmenování.⁵⁵³ Vedením register, v nichž měly být příjmy zemského fojtství stejně jako položky vydávané na chod úřadu zaznamenávány, pověřil panovník spolehlivého Johanna z Wehlen, kterého současně vyzval, aby ho o veškerém pohybu financí pravidelně informoval.⁵⁵⁴

Řada indicií nasvědčuje tomu, že Hans z Minckwitz ze svého jmenování na místo správce příliš nadšen nebyl, i když toto konstatování může v souvislosti se zápasem dolnolužických stavů o obsazení zemského fojtství znít poněkud překvapivě. Přijetí úřadu zřejmě považoval pouze za nezbytné zlo, kterému se však nemohl vzepřít, což mu dal panovník jasně najevo.⁵⁵⁵ Není proto divu, že bez velkého zaujetí přistupoval i k vyřizování nutné agendy. To by naznačovala například skutečnost, že po dobu delší než dva měsíce po uvedení do úřadu nepodával králi o aktuálním dění v Dolní Lužici žádné zprávy a že nereagoval ani na jeho příkazy. S něčím takovým se ale Ferdinand I. odmítal smířit a Hansovi důrazně připomněl, že zasílání pravidelných relací patří k náplni jeho funkce.⁵⁵⁶ Je však také možné, že Hansovi z Minckwitz pouze nevyhovovalo autoritativní chování Ferdinanda I. a podřízené postavení ve funkci správce a že si dělal nárok na obsazení místa zemského fojta, které mu český král z mnoha důvodů odmítl svěřit. Tento výklad Minckwitzova chování by totiž v neposlední řadě připouštěl jeho kritický pohled na budoucího nástupce Jindřicha Tunkla z Brníčka, jehož odmítal uznat v podstatě po celou dobu jeho úřadování v Dolní Lužici, i opoziční chování jeho rodu v průběhu šmalkaldské války.⁵⁵⁷

Ať už to bylo tak či onak, působení Hanse z Minckwitz představovalo v dějinách dolnolužického zemského fojtství jen nepříliš významnou epizodu, během níž neprošel úřad žádnou radikální proměnou, jež by měla na jeho další vývoj podstatnější vliv. V tomto smyslu ho lze přirovnat k působení zemských fojtů před nástupem Jindřicha Tunkla z Brníčka, resp. před rokem 1490. Doba jeho úřadování však byla důležitá v jiném ohledu. Během jeho funkčního období totiž Dolní Lužice formálně dokončila svůj příklon k reformaci. Ta sice

---

⁵⁵² *Tamtéž*, f. 151(296)^v–152(296), 160(306)^v–161(307)^v, 157(302)^r, 168(313)^r–169(314)^r, 195(340)^f, 216(361), 239(384)^v, 239(384)^v–240(385)^f (13., 23. a 28. 8., 4. 9., 1., 24. a 29. 10. 1539); *RG* 23, f. 1^r, 8, 31a, 52 (1. a 24. 1., 1. 2. a 26. 4. 1540) a mnoho dalších.

⁵⁵³ *Tamtéž*, *RG* 21, f. 160(306)^v–161(307)^v (23. 8. 1539).

⁵⁵⁴ *Tamtéž*, f. 161(306)^v (23. 8. 1539).

⁵⁵⁵ *Tamtéž*, f. 150(295)^v (13. 8. 1539).

⁵⁵⁶ *Tamtéž*, f. 216(361) (24. 10. 1539).

⁵⁵⁷ K tomu blíže v podkapitolách III/7–8.

v nejmenší zemi České koruny nalezla řadu stoupců včetně rodu Minckwitzů bezprostředně po vystoupení Martina Luthera v roce 1517, ale jejímu rychlému rozšíření bránili jak katoličtí panovníci a zemský fojt,⁵⁵⁸ tak i skutečnost, že sousedé na severu a jihozápadě země, tedy braniborský kurfiřt Jáchym I. Nestor a saský vévoda Jiří, byli věrnými katolíky, kteří jakékoli církevní novoty tvrdě potírali. Po jejich smrti v roce 1535, resp. 1539, a po smrti Jindřicha Tunkla z Brníčka však největší překážky bránící prosazení nové víry zmizely a Dolní Lužice se tak za správcování Hanse z Minckwitz mohla Lutherovu učení plně otevřít a postupně se proměnit v ryze nekatolickou zemi.⁵⁵⁹

---

⁵⁵⁸ Např. NA v Praze, RG 7, s. 463–464 (4. 7. 1532).

⁵⁵⁹ Srov. Wilhelm Julius VETTER, *Beyträge zur Geschichte der Kirchenverbesserung in der Niederlausitz*, I–IV, Luckau 1839–1845, zde III, s. 1–27; J. W. NEUMANN, *Versuch* II, s. 187–188; Hermann Eduard TZSCHABRAN, *Doctor Martin Luthers Verbindungen mit der Niederlausitz, eine Gabe zu seinem vierhundertjährigen Geburtstagsjubiläum*, in: NLM 59, 1883, s. 232–265, zde s. 261–262; R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 459; TÝŽ, *Die Reformation in der Nederlausitz*, in: JBKG 25, 1930, s. 83–117; Karlheinz BLASCHKE, *Reformation in den Lausitzen*, in: TÝŽ, *Beiträge zur Geschichte der Oberlausitz. Gesammelte Aufsätze*, Görlitz – Zittau 2000 (Mitteilungen des Zittauer Geschichts- und Museumsvereins, Beiheft; 1; NLM, Sonderheft; 2), s. 66–86, zde s. 71 a 73. Minckwitzové opustili katolickou víru již ve dvacátých letech 16. století. Hansův strýc stejného jména sepsal pro své panství Sonnewalde dokonce církevní řád, který poslal k posouzení samotnému Martinu Lutherovi, s nímž se seznámil ve Wormsu. Luther si Minckwitzův řád přečetl a v roce 1525 se k němu vyjádřil v jednom svém dopise: „*Die ordnung [...] gefällt mir nicht übel, und wo sie im schwange wäre, liesse ich sie so bleiben, [...]*.“ Emil SEHLING (ed.), *Die evangelische Kirchenordnungen des 16. Jahrhunderts. Die Mark Brandenburg. – Die Markgrafenthümer Ober-Lausitz und Nieder-Lausitz. – Schlesien*, Leipzig 1909, s. 371.

5. Albrecht Šlik

Hans z Minckwitz stál v čele dolnolužického zemského fojtství bezmála půldruhého roku a Ferdinand I. po celou tuto dobu pečlivě zvažoval výhody a nevýhody kandidátů, kteří o nejvyšší úřad Dolní Lužice projeví zájem. Ačkoli poměrně hodně uchazečů se přihlásilo bezprostředně po smrti Jindřicha Tunkla z Brníčka, o jménu jeho skutečného nástupce se zřejmě začalo diskutovat mnohem později. Ať už to bylo kdykoli, stalo se to jistě před 27. říjnem 1540, protože tento den bylo ve Ferdinandově kanceláři sepsáno několik listů, v nichž český král dolnolužické preláty, pány, rytíře a města a spolu s nimi i komisaře Šebestiána z Weitmile a Jiřího ze Šlejnic informoval, že novým dolnolužickým zemským fojtem jmenoval Albrechta Šlika, hraběte z Bassana a Holíče, jehož uvedení do úřadu bylo naplánováno na pondělí 6. prosince.⁵⁶⁰ K účasti na slavnostním aktu, který měl probíhat podle starých osvědčených zvyklostí, o nichž nejsme bohužel přesněji informováni, byl přítom vedle zmíněných komisařů a dolnolužických stavů vyzván i Hans z Minckwitz, jemuž bylo uloženo předat úřad včetně všech register a jiných kancelářských záznamů a zároveň odstoupit spremský zámek. Ten totiž navzdory plánům Ferdinanda I. a české komory nebyl zastaven, nýbrž zůstal v rukou správce zemského fojtství, resp. jeho bratra Jeronýma, který zastával úřad spremského hejtmana.⁵⁶¹ Hans z Minckwitz měl také provést vyúčtování všech příjmů a výdajů svěřeného úřadu za dobu svého správcovství, s jehož výsledky si přál být Ferdinand I. co nejdříve obeznámen. Přestože ještě na konci roku 1542 neměl český král požadovaný přehled k dispozici a je sporné, zda ho Hans z Minckwitz vůbec někdy vypracoval,⁵⁶² je na druhou stranu jisté, že Albrecht Šlik se už v prosinci 1540 zemským fojtem skutečně stal a zahájil tak svou kariéru na postu nejvyššího úředníka Dolní Lužice, která měla trvat déle než čtrnáct let.⁵⁶³

Podle jedné teorie lze počátky rodu, z něhož nový dolnolužický zemský fojt pocházel, vysledovat v polovině 13. století v okolí měst Oelsnitz a Plauen ve Vogtlandu.⁵⁶⁴ Teprve z konce 14. století se však dochovaly přesvědčivé zmínky o Jindřichu Šlikovi z Lažan, který byl měšťanem, radním a soukeníkem v Chebu. Jindřich byl otcem Kašpara (1395–1449), asi nejslavnějšího ze Šliků vůbec. Kašpar byl podle všeho mužem velkého nadání. Ve službách Zikmunda Lucemburského se mu podařilo dosáhnout mimořádného vzestupu a pro svůj rod vydobýt skvělé postavení. Za své zásluhy byl v roce 1422 povýšen do stavu říšských svobodných pánů a patnáct let nato do říšského hraběcího stavu s predikátem „z Bassana“,

⁵⁶⁰ NA v Praze, LŽ, sign. III 17/5; RG 23, f. 118–119.

⁵⁶¹ *Tamtéž*, RG 44, f. 62^v–63^v (12. 3. 1549).

⁵⁶² *Tamtéž*, RG 25, f. 174^f a 220–221^f (5. 10. a 27. 12. 1542).

⁵⁶³ O uvedení Albrechta Šlika do úřadu zemského fojta se nedochovaly žádné zprávy. Už 12. prosince 1540 se na něj nicméně obrátil Ferdinand I., aby zasáhl do sporu města Gubenu o vaření a šenkování piva, z čehož lze usuzovat, že tehdy už musel stát v čele Dolní Lužice. *Tamtéž*, RG 23, f. 129.

⁵⁶⁴ Srov. Heinrich GRANDL, *Zur Herkunft der Schlicke*, in: MVGD 20, 1882, s. 347–351.

v roce 1438 rozšířeného Albrechtem Habsburským o Holíč.⁵⁶⁵ Protože Kašparovy vlastní děti zemřely v mládí, stali se pokračovateli rodu bratři Mikuláš, Jeroným a Kašpar, tedy synové Kašparova bratra Matouše. Ti si rozdělili mezi sebou majetek a založili tak tři šlikovské větve – falknovskou (sokolovskou), loketskou a ostrovskou.⁵⁶⁶

O osobním životě samotného Albrechta Šlika toho není známo příliš mnoho.⁵⁶⁷ Narodil se kolem roku 1490 jako nejmladší ze tří synů zakladatele loketské větve Jeronýma a Kateřiny z Gleichenu. Od roku 1506 vládl na Lokti společně se svými bratry Šebestiánem a Quirinem. Po smrti Šebestiána v roce 1528 se stal jediným vládcem loketského kraje, ale někdy ve čtyřicátých letech toto zboží postoupil svému bratranci Jeronýmovi z ostrovské linie rodu. Od roku 1534 měl také zápis na Kadaň, kterou mu za 3 000 kop grošů českých zastavil Ferdinand I., a několikrát je zmiňován jako chebský purkrabí.⁵⁶⁸ Byl dvakrát ženatý. Jeho druhou manželkou byla Alžběta Ungnadová ze Sonnecku, nejstarší sestra Hanse Ungnada (1493–1564),⁵⁶⁹ která svého muže přežila asi o dvacet let. Z jeho tří synů zemřeli Jiří a Kryštof ještě před svým otcem, Ondřej nejpozději v roce 1563.⁵⁷⁰ Ondřejovým synem Albrechtem, kterého zplodil s Brigittou, dcerou Albína z falknovské linie, kolem roku 1592 loketská větev Šliků vymřela.⁵⁷¹

Do panovnických služeb vstoupil Albrecht Šlik nejpozději za vlády Ludvíka II. Jagellonského, na jehož dvoře zastával úřad maršálka.⁵⁷² Bezprostředně po bitvě u Moháče se začal výrazněji politicky angažovat ve prospěch Ferdinanda Habsburského, jehož kandidaturu podporoval na rozdíl od řady jiných šlechticů od samého počátku. Spolu s Hanušem Pluhem

---

⁵⁶⁵ Též z Passaunu (podle hradu a města v severní Itálii, povýšeného již v roce 1431 na hrabství) a Holejče (Weißkirchen; dnes na západním Slovensku).

⁵⁶⁶ Srov. Milan BUBEN, *Hrabata Schlikové*, in: SE 8, 1992, č. 25, s. 97–107, zde s. 97–99; J. HALADA, *Lexikon I*, s. 153–155; Otakar VINAŘ, *Pět století Šliků*, Praha 1998 (Heraldika a genealogie 31, 1998, č. 3–4; zvláštní otisk), s. 121–130; OSN XXIV, s. 673–674.

⁵⁶⁷ Podobně málo je známo o celém jeho rodě, který čeká na moderní zpracování svých dějin. Archivní sbírky k dějinám Šliků se nacházejí v SOA Zámorsk a SOA Plzeň (pobočka Klatovy); srov. Jarmila HANZALOVÁ (ed.), *Soupis osobních písemných pozůstalostí a rodinných archivů v České republice*, Praha 1997, s. 585–586, 617.

⁵⁶⁸ Albrecht Šlik získal Kadaň do zástavní držby se svým synem Jiřím 19. března 1534. Ferdinand I. se přitom přímo odvolal na souhlas stavů z 24. února 1530, aby „mohl zastaviti na důchodech svých v království českém aneb na zámcích 33 333 kop a 29 grošův českých“; SČ I, s. 327–332, zde s. 329, bod 6. Při požáru Prahy v roce 1541 původní zápis shořel, a proto Albrecht Šlik požádal o jeho obnovené vydání; NA v Praze, RG 23, f. 317^v (17. 8. 1541). K tomu došlo 16. prosince 1541; *tamtéž*, RG 22, f. 69^v–71^v.

⁵⁶⁹ Srov. Bernd ZIMMERMANN, *Landeshauptmann Hans Ungnad von Sonnegg (1493–1564). Ein Beitrag zu seiner Biographie*, in: Gerhard PFERSCHY (ed.), *Siedlung, Macht und Wirtschaft. Festschrift Fritz Posch zum 70. Geburtstag*, Graz 1981 (Veröffentlichungen des Steiermärkischen Landesarchives; 12), s. 203–216, zde s. 204. Vedle Alžběty Ungnadové ze Sonnecku se do Čech roku 1534 přičlenil i její bratr Ondřej (1499–1557). Jeho manželkou se stala Bohunka, dcera nejvyššího hofmistra Vojtěcha z Pernštejna; srov. J. JANÁČEK, *České dějiny I/2*, s. 127; V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 53–54.

⁵⁷⁰ V listu arcivévodě Ferdinanda Ferdinandovi I. z 14. listopadu 1563 je Ondřej Šlik už označen jako nebožtík; NA v Praze, ČDKM, sign. IV S, kart. 209.

⁵⁷¹ Srov. M. BUBEN, *Hrabata*, s. 99–100; O. VINAŘ, *Pět století*, s. 131–132, 137–138, 141, 169–172; OSN XXIV, s. 676–677.

⁵⁷² F. DVORSKÝ (ed.), *Dopisy pana Zdeňka Lva z Rožmitála*, zde AČ IX, s. 77–79, č. 530 (22. 6. 1526).

z Rabštejna dokonce přesvědčoval několik dní před volbou nového krále Zdeňka Lva z Rožmitálu o přednostech habsburského kandidáta na český trůn. Po jeho zvolení byl pak vybrán do skupiny šesti českých pánů, kteří spolu se šesti rytíři a šesti měšťany jeli koncem roku 1526 za Ferdinandem Habsburským do Vídně vyjednávat o volební kapitulaci. Ferdinand I. se mu za jeho podporu při volebním klání odvděčil zprvu asi jen udělením antikvovaného titulu mistra komory královské (1527–1553), protože v danou chvíli neměl k dispozici žádný jiný úřad, kterým by jeho oddanost náležitěji ocenil.⁵⁷³ I z něj mu však plynulo slušné, o něž se Albrecht Šlik uměl přihlásit.⁵⁷⁴ Jako znamení přízně bylo možné považovat i přijetí dcery jeho první manželky do fraucimoru Anny Jagellonské.⁵⁷⁵ A další odměny se daly očekávat, neboť Albrecht Šlik působil ve službách českého krále i nadále. Z jeho pověření se účastnil řady důležitých jednání v zemích České koruny i v římsko-německé říši a dvakrát se zapojil také do boje proti Turkům, aniž by ovšem dosáhl prokazatelných úspěchů. Spíše naopak. Jeho první střetnutí s nepřáteli všeho křesťanstva v roce 1527 bylo veskrze nevýznamné (vedl tehdy 200 jezdců), jeho druhé tažení do války v roce 1537 pro něj dokonce znamenalo malou životní katastrofu.⁵⁷⁶

Po neúspěšném obléhání Vídně v roce 1529 dopřáli Turci habsburské monarchii několik let většího klidu, i když jejich výpady směrem na západ rozhodně neustaly. Tažení roku 1532 dokonce ohrožovalo samu královskou rodinu a jen díky včasnému zásahu polního hejtmana chorvatského původu Jana Katziana a štyrského zemského hejtmana Hanse Ungnada ze Sonnecku se znovu podařilo ochránit Vídeň před dobytím. V roce 1537 zaútočili Turci o síle několika desítek tisíc mužů na hranice habsburského soustátí znovu. Ferdinand I. nechal shromáždit vojsko ze všech svých zemí. Z Dolní Lužice poslali 100 a z Horní Lužice 200 koní, ve Slezsku se jich sebralo dokonce 1 000. Převážná většina mužů o celkovém počtu asi 16 000 pěších a 8 000 jízdních však byla českého původu. Vrchní velení nad celým vojskem převzal Jan Katzian, někdejší hrdina z obležené Vídně, k němu pak byli ustanoveni hejtmani Hans Ungnad a Albrecht Šlik, který byl zodpovědný za vojsko ze všech zemí České koruny. Jejich úkolem bylo vedle obranných operací provést útok, jehož cílem bylo dobytí slovinského města Oseku a spolu s ním i oblastí, které byly ztraceny v průběhu uplynulých let.⁵⁷⁷

---

⁵⁷³ Srov. A. REZEK, *Zvolení*, s. 630 a 635; W. W. TOMEK, *Dějepis XI*, s. 20–22, 24, 410; J. JANÁČEK, *České dějiny I/2*, s. 121.

⁵⁷⁴ FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 300 (1527–1531), f. 165 a 168 (6. 6. a 12. 7. 1530).

⁵⁷⁵ NA v Praze, *RG 2*, s. 200 (25. 9. 1533).

⁵⁷⁶ F. DVORSKÝ (ed.), *Dopisy pana Zdeňka Lva z Rožmitála*, zde AČ X, s. 217, č. 743 (4. 8. 1527); NA v Praze, *RG 2*, s. 98–99 (20. 5. 1533), 400–401 (6. 3. 1534); *RG 17*, f. 1^r (2. 9. 1536); O. VINAŘ, *Pět století*, s. 140–141.

⁵⁷⁷ *SRL IV*, s. 354; Ch. MANLIUS, *Commentariorum rerum Lusaticarum libri VII*, Liber VI, Caput CXXVI, s. 406–407, § V; J. JANÁČEK, *České dějiny I/2*, s. 129–130; B. ZIMMERMANN, *Landeshauptmann Hans Ungnad von Sonnegg*, s. 209–210; O. VINAŘ, *Pět století*, s. 141; P. VOREL, *Velké dějiny VII*, s. 134–136. O Janu Katzianovi Klaus-Peter MATSCHKE, *Das Kreuz und der Halbmond. Die Geschichte der Türkenkriege*, Düsseldorf – Zürich 2004, s. 259–264. Albrecht Šlik půjčil na toto tažení Ferdinandu I. 4 000 zlatých rýnských v hotovosti, za což mu král zastavil několik vesnic náležejících ke klášteru Grünhain; FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 302 (1536–1540), f. 20–21^r (22. 3. 1537).

Jmenovaní hejtmani dorazili se svým vojskem na místo určení, ale po řadu měsíců nevykazovali žádnou výraznou činnost. Vojsko se naopak v důsledku nedostatečného zásobování, deštivého počasí a nejednotného velení chovalo velmi neukázněně a žoldněři dokonce hrozili, že se rozejdou, pokud jim bude zadržován jejich plat.⁵⁷⁸ Zdá se, že Jan Katzian navíc ještě zrádně jednal s nepřítelem. Když 9. října 1537 mělo dojít k bitvě, sebral 7 000 jízdních a mnoho pěších a utekl, „*aby život svůj zachoval*“.⁵⁷⁹ Jeho příklad ovšem následovali také Hans Ungnad, a dokonce i Albrecht Šlik. Ten když zjistil, že vrchní polní hejtman zmizel, prohlásil prý: „*Turky ať pobije čert, já sám je nepobiju!*“ Pak nasedl na koně a s částí svého vojska prchnul také. V táboře zůstalo podle údajů Johannese Haße, který měl své informace přímo od Albrechta Šlika, kolem 4 000 mužů, z nichž většina pocházela z Čech, a na 1 500 českých pánů a rytířů.⁵⁸⁰ Je jasné, že bitva, k níž záhy došlo, skončila jednoznačným vítězstvím Turků. Ferdinandovo vojsko bylo „*na hlavu poraženo a žalostivě pomordováno*“.⁵⁸¹ Poblíž Oseka tehdy zahynul i Petr Rašín z Rýzmburka, který byl 9. května jmenován polním maršálkem nad pěším i jízdním vojskem z Českého království, a spolu s ním také dva synové nejvyššího sudího Jindřicha Berky z Dubé a mnoho dalších příslušníků české a moravské šlechty, zatímco jiní upadli do tureckého zajetí.⁵⁸²

A jaký byl osud hejtmanů, kteří opustili své vojsko těsně před bitvou a odsoudili ho tak předem k porážce? Jan Katzian byl o několik týdnů později zajat a uvězněn ve vídeňském Hofburgu v místnosti nad kanceláří, kde ho měla hlídat desetičlenná stráž. Za pomoci věrného služebníka se mu na počátku roku 1538 podařilo spustit se stropem do kanceláře a uprchnout. Azyl nalezl u chorvatského magnáta Mikuláše Zrinského ze Serynu, který ho však v říjnu následujícího roku proklál mečem, aby mu zabránil vstoupit do tureckých služeb. Na znamení své loajality k Habsburkům pak budoucí hrdina od Sigetú a manžel Evy, sestry Viléma a Petra Voka z Rožmberka, poslal Katzianovu hlavu do Vídně.⁵⁸³ Hans Ungnad ze Sonnecku dopadl o poznání lépe. Na listopadovém zasedání štyrského zemského sněmu a následně i před králem se mu podařilo svůj útěk vysvětlit a dosáhnout plné rehabilitace, i když se i později stával cílem neoprávněných nařčení za skutek, který podle svého tvrzení provedl na rozkaz Jana Katziana.⁵⁸⁴ Hejtman vojska ze zemí České koruny Albrecht Šlik se nacházel v situaci o něco složitější a byl u Ferdinanda I. dlouho v nemilosti. Jistou dobu se dokonce ani nesměl účastnit českých zemských sněmů, byť se okamžitě po svém činu králi písemně omluvil

⁵⁷⁸ Srov. B. ZIMMERMANN, *Landeshauptmann Hans Ungnad von Sonnegg*, s. 210.

⁵⁷⁹ NK v Praze, sign. XXIII A 6: Marek BYDŽOVSKÝ Z FLORENTINA, *Prima Pars Annalium seu eorum quae sub Ferdinando Rege Bohemiae contingerunt*, f. 79^v.

⁵⁸⁰ SRL IV, s. 355, ř. 36–38: „*Der teuffel schlahe den Turcken, jch werde jnen allein nicht schlahn!*“

⁵⁸¹ NK v Praze, sign. XXIII A 6: M. BYDŽOVSKÝ Z FLORENTINA, *Prima Pars*, f. 80^r, kde se uvádí, že k bitvě došlo 8. října, že Katzian prchl s 8 000 muži a že v bitvě jich zahynulo na 6 000. O. VINAŘ, *Pět století*, s. 141, upozorňuje bez udání zdroje, že v bitvě padlo na 5 000 mužů.

⁵⁸² Srov. W. W. TOMEK, *Dějepis XI*, s. 164 a 173–174; P. VOREL, *Velké dějiny VII*, s. 136.

⁵⁸³ SRL IV, s. 357, ř. 11–24; s. 379, ř. 21–24; K.-P. MATSCHKE, *Das Kreuz*, s. 263; W. W. TOMEK, *Dějepis XII*, s. 170. O Mikuláši Zrinském ze Serynu nejnověji Václav BŮŽEK – Ondřej JAKUBEC – Pavel KRÁL, *Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků*, Praha 2009, s. 23–26.

⁵⁸⁴ Srov. B. ZIMMERMANN, *Landeshauptmann Hans Ungnad von Sonnegg*, s. 210–214.

a svůj úprk z bojiště se snažil objasnit i při osobní audienci.⁵⁸⁵ Král si však nakonec uvědomil, že Albrecht Šlik, muž malé zaoblené postavy, byl „*podle vzhledu k takovým vážným a válečným věcem proti Turkům zcela nevhodný*“,⁵⁸⁶ a odpustil mu. Na důkaz své dobré vůle ho pak koncem roku 1540 jmenoval dolnolužickým zemským fojtem, čímž mu prokázal nejen svou dobrou vůli, ale také ocenil jeho jinak oddané služby.⁵⁸⁷ Současně tím znovu potvrdil svůj talent na vybírání vhodných úředníků, neboť nikdo se díky své loajalitě, dosavadním zkušenostem, jazykovému vybavení, kontakty na Sasko a náboženskému přesvědčení na místo zemského fojta nehodil lépe než Albrecht Šlik, pro nějž navíc Dolní Lužice mimo jiné z důvodu jeho zájmu o Spremberg a občasnou účast na tamních sněmech v postavení královského komisaře rozhodně nebyla neznámou zemí.⁵⁸⁸ Vedle toho však Ferdinand I. také jasně ukázal, že si už do obsazování nejvyššího zemského úřadu Dolní Lužice nenechá nikým mluvit a bude jednat především podle své vlastní vůle.⁵⁸⁹

---

⁵⁸⁵ NA v Praze, RG 18, f. 223 a 344 (2. 1. a 16. 5. 1538).

⁵⁸⁶ SRL IV, s. 358, ř. 7–12: „*Albricht Slick ist der person sehr ein klein man, des leibs geringe, vnd nochm ansehnn zu solchen ernsten vnd krigissachen wiedir den Turcken gar vngeschicht, vnd wirt jme diese flucht vndir den Behmenn sein leben lang nochzotten, vnd hette billich der koⁿ mt. geburen Allen einen solchen ernsten grosichtigen handel vnd krieg mit andern krigisheubtleuten zu bestellenn.*“

⁵⁸⁷ SRL IV, s. 379, ř. 17–21; Ch. MANLIUS, *Commentariorum rerum Lusaticarum libri VII*, Liber VI, Caput CXXVI, s. 407, § VI–VII.

⁵⁸⁸ FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 300 (1527–1531), f. 169 (23. 7. 1530); NA v Praze, RG 6, s. 402 (30. 5. 1530); RG 10, s. 2–4 (5. 10. 1530); LŽ, sign. III 8/8, f. 51 a 54 (13. 6. 1531).

⁵⁸⁹ K politice obsazování úřadů bezprostředně po nástupu Ferdinanda I. na český trůn a v pozdějším období srov. W. EBERHARD, *Konfessionsbildung*, s. 217; TÝŽ, *Monarchie und Widerstand*, s. 200–203.

6. Povinnosti Albrechta Šlika v úřadu zemského fojta

Stejně jako jeho předchůdci musel se i Albrecht Šlik po převzetí úřadu dolnolužického zemského fojta snažit o zajištění bezpečnosti, klidu a pořádku v zemi. Cesty, na nichž působily organizované skupiny kriminálních živlů, zůstávaly trvalým problémem. I když Albrecht Šlik při jejich zajišťování dosáhl jistých úspěchů, které uznávaly i místní stavy,⁵⁹⁰ Dolní Lužice za jeho úřadování nikdy nebyla zcela bezpečná a při převozu peněz nebo průchodu nějaké významné osobnosti musel být vždy k dispozici dostatečně silný ozbrojený doprovod.⁵⁹¹ Loupeživé bandy usazené v Dolní Lužici přitom podobně jako v minulosti neuznávaly hranice markrabství a svými výpady nezřídka ohrožovaly i okolní země, jejichž vládci pak vyzývali Ferdinanda I. a ten následně Albrechta Šlika k jejich vymýcení.⁵⁹²

Vedle boje proti pocestným lupičům byl zemský fojt několikrát pověřen i pátráním po zločincích, kteří sice spáchali nějaký ohavný čin v jiné korunní či sousední zemi, ale od nichž se dalo očekávat, že by se mohli skrývat i v Dolní Lužici. Mezi hledané osoby tak v prvních letech úřadování Albrechta Šlika patřili například Georg Schwarz, jenž okradl o několik set zlatých hraběte Albrechta z Mansfeldu,⁵⁹³ Ludwig Wenada, který v roce 1543 bez zjevného důvodu zabil Václava, syna Albrechta Troskovce,⁵⁹⁴ či Václav st. Šárovec ze Šárova, řadící se svými početnými loupežemi, únosy a vraždami do skupiny nejtěžších zločinců. V jeho případě byl v otevřeném mandátu, zaslaném dolnolužickému zemskému fojtovi, uveden i jeho popis, který měl usnadnit případnou identifikaci. Podle něj nebyl Václav Šárovec ani velké, ani malé, nýbrž střední postavy, měl krátké černé vlasy a vousy, jeho věk se pohyboval mezi 35 a 36 lety a jeho nos byl poznamenán degenerativními změnami, které mu způsobila francouzská nemoc neboli syfilida.⁵⁹⁵

Jestliže pátrání po zločincích typu Václava Šárovice patřilo přece jenom k mimořádným úkolům Albrechta Šlika, tak naopak k zcela běžným záležitostem se řadilo udělování lén, které bylo zemskému fojtovi znovu povoleno v roce 1538 vydáním *Privilegia Ferdinanda*. O vydávání lenních listů, jež zachovávaly stejně jako v předchozím období naprosto pevnou formu s ustálenými obraty, se vedly záznamy v homagiální knize, kterou založil Jindřich Tunkl z Brníčka v roce 1527.⁵⁹⁶ Vedle ní se však po nástupu Albrechta Šlika do úřadu objevila ještě jedna registrační pomůcka, tzv. lenní kniha, jejíž nejstarší zápis nese datum 28. března 1541.⁵⁹⁷ Na rozdíl od knihy homagiální do ní byly lenní listy přepisovány v téměř doslovném znění, a proto ji lze z dnešního hlediska považovat za důvěryhodnější. Zápisy

⁵⁹⁰ *Inventarium*, s. 377–378, č. 1180 (1. 12. 1544).

⁵⁹¹ NA v Praze, RG 30, f. 55^v; RG 28, f. 67^v–68^r (6. 2. a 22. 7. 1544).

⁵⁹² *Tamtéž*, RG 21, f. 160(306)^v–161(307)^v (23. 8. 1539).

⁵⁹³ *Tamtéž*, RG 23, f. 293^r (25. 7. 1541).

⁵⁹⁴ *Tamtéž*, RG 30, f. 26^v–27^r (17. 1. 1544).

⁵⁹⁵ *Tamtéž*, RG 23, f. 200^v–202^r, zde zvl. f. 200^v (27. 4. 1541).

⁵⁹⁶ *Quellen* II, s. 127–290.

⁵⁹⁷ BLHA Potsdam, Rep. 17 A *Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 435.

v obou paralelně vedených knihách končí poměrně náhle v roce 1548, což lze vysvětlit buď změnou na postu dolnolužického kancléře,⁵⁹⁸ nebo ztrátou registrační pomůcky, do níž se záznamy o lenních pořízeních zanášely ve druhé polovině Šlikova působení a také v pozdějším období. Ani po roce 1548 totiž zemský fojt v udělování lén neustal, o čemž svědčí řada dochovaných konceptů lenních listů,⁵⁹⁹ a je nepravděpodobné, že by se jejich vydávání nijak neregistrovalo.⁶⁰⁰

Přestože vyřizování lenních záležitostí probíhalo většinou zcela automaticky a bez komplikací, byl do některých případů zapojen i Ferdinand I. Například při řešení lenních sporů se na něj mohla obrátit postižená strana a požádat ho o pomoc. Jeho zásah se však v takové situaci zpravidla omezil na zaslání obdržené stížnosti zpátky Albrechtu Šlikovi s tím, aby se jí znovu věnoval. Méně často se král obracel na zemského fojta s příkazem, aby už připravené udělení léna pozastavil do doby, než se vyšetří podezřelé skutečnosti, jež se náhle objevily.⁶⁰¹ Pokud se potom opravdu našly nějaké nepřekonatelné překážky, mohl udělení léna zcela zabránit. K tomu došlo v polovině roku 1541 v případě braniborského markraběte Hanse z Küstrinu, jenž si přál, aby mu byla v léno udělena ves Seese, kterou koupil v lednu 1538 braniborský kurfiřt Jáchym II. Hektor od svého oddaného rádce a zossenského hejtmana Eustacha ze Schliebenu, jenž se v Dolní Lužici usadil teprve v roce 1537 a už v letech 1539 až 1541 zastával úřad zemského soudce.⁶⁰² Král vyjádřil svůj nesouhlas naprosto jasně a Hansovi z Küstrinu tak nezbylo nic jiného, než aby hraniční sloupy, které byly kolem vsi už postaveny, zase odstranit.⁶⁰³ Seese se pak vrátila zpátky do rukou Eustacha ze Schliebenu a následně mu byla udělena v léno.⁶⁰⁴

Zcela nepostradatelný byl český král v případech, kdy bylo potřeba udělit léno přímo zemskému fojtovi, který si je „*podle znění starých lenních listů*“ sám udělovat nesměl. Toho si byl Albrecht Šlik dobře vědom, a proto v roce 1551 požádal Ferdinanda I., aby mu v léno udělit hamr a mlýn, který koupil podle svých vlastních slov za několik set kop ve fojtské vsi Schlepzig.⁶⁰⁵ Neopominutelný byl český král i v situacích, kdy se jednalo o odumřelých lénech. Jemu totiž příslušelo právo rozhodnout, komu budou koruně propadlá léna znovu

---

⁵⁹⁸ *Quellen* II, s. 135–136.

⁵⁹⁹ BLHA Potsdam, *Rep.* 17 A *Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 255 a 261.

⁶⁰⁰ K významu registraturních knih srov. *Deutsche Verwaltungsgeschichte* I, s. 136–137.

⁶⁰¹ Např. NA v Praze, *RG* 30, f. 61 (12. 2. 1544).

⁶⁰² NA v Praze, *RG* 23, f. 263 (15. 7. 1541); Friedrich BECK – Eckart HENNING (edd.), *Brandenburgisches Biographisches Lexikon*, Potsdam 2002 (Einzelveröffentlichung der Brandenburgischen Historischen Kommission e. V; 5), s. 349; Werner HEEGEWALDT, *Ein ungewöhnlicher Dachbodenfund. Das Wappenprivileg König Ferdinands I. für Vetschau von 1548*, in: BA 24, 2007, s. 5–11, zde s. 10–11. Ves Seese patřila v letech 1408 až 1537 Köckritzům, po nich až do poloviny 17. století Schliebenům; srov. R. LEHMANN, *Die Herrschaften*, s. 71–72; G. v. HOUWALD, *Die Niederlausitzer Rittergüter* IV/2, s. 409.

⁶⁰³ NA v Praze, *RG* 23, f. 292^v–293^r, 313^v–314^v, 315^v–316^r (25. 7. a 15. 8. 1541).

⁶⁰⁴ *Quellen* II, s. 186, č. 182 (27. 8. 1541).

⁶⁰⁵ NA v Praze, *LŽ*, sign. III 17/5, f. 20 (28. 6. 1551): „*Dieweil Ich mirs als yetziger Zeit Eur Khu. Mt. Lannduoyt selbst nit leihen khann, nach lautt der alten Lehenbriue, [...]*“

udělena, a proto si také přál být o jejich výskytu pravidelně informován.⁶⁰⁶ Albrecht Šlik však v těchto poměrně řídkých situacích dokázal využít svého vlivu a prosadit jako nové leníky osoby ze své blízkosti, ať už se jednalo o kancléře či jejich manželky nebo o jiné věrné služebníky. Když v roce 1546 zemřel ve Sprembergu Clemens Jungiczsch a nezanechal po sobě žádné potomky, získala jeho vinici a několik menších pozemků Uršula Richterová. Zemský fojt přitom nijak nezastíral, že se za ni přimluvila její dlouholetá paní a Šlikova druhá manželka Alžběta.⁶⁰⁷

Ještě důležitější než vyřizování lenních záležitostí bylo alespoň z pohledu krále vybírání platů ze zeměpanských měst a dále zejména cel a berní.⁶⁰⁸ Také v této oblasti zemské správy došlo na začátku úřadování Albrechta Šlika ve srovnání s dobou Jindřicha Tunkla z Brníčka jen k nepatrným změnám spočívajícím v poněkud lepší organizaci a snad i ve výraznějším prosazení české komory na úkor úřadu vratislavského rentmistra. Patrně na úrovni pěti dolnolužických krajů či tzv. vikpild, jejichž středisky byla města Lübben, Luckau, Guben, Calau a Spremberg,⁶⁰⁹ byla cla nadále odváděna do rukou výběřčích, kteří shromážděné peníze předávali zemskému fojtovi. Ten provedl vyúčtování („*quitierung*“), předal výběřčím stvrzenky o jeho provedení („*quittungen*“) a nashromážděné peníze poslal na voze s ozbrojeným doprovodem do Prahy.⁶¹⁰ Podobně probíhalo také vybírání berní. Jediný rozdíl spočíval v tom, že stavy měly v této oblasti mnohem silnější slovo.

Zvláště v první polovině úřadování Albrechta Šlika v Dolní Lužici byly pro panovníka důležité daně vybírané na obranu proti „*ukrutnému nepříteli a tyranu Turkovi*“.⁶¹¹ Turecké nebezpečí, které habsburská monarchie velmi výrazně pocítila již na konci dvacátých let 16. století, zesílilo po krátkém období relativního uklidnění opět ve druhé polovině let třicátých. Na intenzitě pak ještě získalo v roce 1541 v souvislosti s tažením tureckého vojska pod vedením sultána Solimana II. do Uher, které bylo završeno založením tzv. budínského pašalíku, nové turecké provincie pod správou samotného paši.⁶¹² Už v roce 1541 bylo na generálním sněmu svolaném do Prahy sváleno, že v Čechách se vybere 375 000 zlatých rýnských, na Moravě 150 000 zlatých, ve Slezsku 167 000 zlatých, ve Svídnicku a Javorsku 33 116,5 zlatých a v obou Lužicích 50 000 zlatých, přičemž poměr mezi Horní a Dolní Lužicí

---

⁶⁰⁶ *Tamtéž*, RG 23, f. 221^r (10. 5. 1541); RG 48, f. 248 (20. 8. 1551).

⁶⁰⁷ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 435, f. 284(295)^v–287(298)^f; *Quellen* II, s. 205 a 232, č. 256 (14. 6. 1546).

⁶⁰⁸ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 190–191; Richard JOCKSCH-POPPE, *Die historischen Grundlagen der kommunalländständischen Verfassung in den beiden Markgrafentümern Ober- und Nieder-Lausitz*, in: NM 9, 1905, s. 181–236, zde s. 206.

⁶⁰⁹ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 108–109; BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 26.

⁶¹⁰ NA v Praze, *ČDKM*, sign. IV L, kart. 145; RG 28, f. 4^v–5^v, 67^v–68^f, 234–238, zde f. 235^v (4. 10. 1542, 22. 7. 1544, 2. 9. 1546).

⁶¹¹ *SČ* I, s. 577 a passim.

⁶¹² Srov. J. JANÁČEK, *České dějiny* I/2, s. 129–137, zde zvl. s. 134; P. VOREL, *Velké dějiny* VII, s. 148.

byl stanoven na 3:2.⁶¹³ Z důvodu rychlého získání peněz přistoupil Ferdinand I. současně k zastavení několika vesnic příslušejících ke gubenskému klášteru benediktinek.⁶¹⁴ V roce 1543 pak byla v Dolní Lužici vyhlášena turecká berně, která byla založena na odhadu majetku; z 1 000 zlatých rýnských se mělo odvést osm zlatých.⁶¹⁵ Tímto způsobem se vypočítávaly daně i v pozdějších letech, přičemž vybíraná částka se pohybovala většinou v rozmezí 0,7–1,2 %.⁶¹⁶ Opakované vypisování berní Ferdinandem I. dolnolužické stavy značně finančně vyčerpávalo. Navíc ohrožení ze strany Turků nebylo obyvateli Dolní Lužice vnímáno nijak vážně, protože jejich země byla od tureckých bojišť přece jen značně vzdálena.⁶¹⁷ Když tak byl v roce 1544 svolán Albrechtem Šlikem na 17. února dolnolužický zemský sněm,⁶¹⁸ na němž měla být na základě usnesení českého zemského sněmu ze 7. ledna schválena další turecká berně,⁶¹⁹ stavy se na něj jednoduše nedostavily, což panovníka značně pobouřilo.⁶²⁰ Dolnolužické stavy, vědomy si svého postavení a významu při povolování zemských berní, však svůj postup zopakovaly ještě několikrát. Královo vyhrožování bylo málo platné.⁶²¹

K tomu, aby Albrecht Šlik mohl všem svým povinnostem dostát, bylo žádoucí, aby se ze země příliš často nevzdaloval a osobně dohlížel na její správu. Ferdinand I. kladl důraz především na to, aby zemský fojt byl v Dolní Lužici přítomen v případě jejího ohrožení.⁶²² Jinak ho ovšem sám pověřoval četnými úkoly, kvůli nimž bylo potřeba ze země vycestovat. Některé zahraniční pobyty přitom byly delší jako v roce 1541, kdy se Albrecht Šlik v Dolní Lužici neukázal po několik měsíců,⁶²³ jiné kratší jako na počátku roku 1543, kdy vedl dolnolužickou část doprovodu Ferdinandovy dcery Alžběty, která se v Krakově vdávala za někdejšího místodržícího vedlejších zemí České koruny a nynějšího polského krále Zikmunda II. Starého (1506–1548).⁶²⁴ Stejně tak ale mohl zemský fojt svůj úřad opouštět i ze soukromých důvodů. V první polovině padesátých let tak Ferdinand I. opakovaně souhlasil

---

⁶¹³ SRL IV, s. 387–388, E. CLAUSNITZER, *Versammlungen*, s. 175, pozn. 7; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 169; Peter RAUSCHER, *Die Oberlausitz als Kreditgeber, Steuerquelle und Pfandobjekt der Habsburger (1526–1635)*, in: J. BAHLCKE (ed.), *Die Oberlausitz im frühneuzeitlichen Mitteleuropa*, s. 406–433, zde s. 416–417.

⁶¹⁴ NA v Praze, RG 22, f. 72–79^f; *Inventarium*, s. 370, č. 1153 (21. 12. 1541).

⁶¹⁵ Srov. E. CLAUSNITZER, *Versammlungen*, s. 177; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 169 a 190.

⁶¹⁶ NA v Praze, RG 28, passim; SČ I–II, passim; Hanuš HÄRTEL (ed.), *Přinoški k tak mjenowanemu „Pönfallej“ hornjołužiskich šescíměstow*, in: *Lětopis, Rjad B, Historiski Lětopis 3 (5)*, 1958, s. 150–227 (dále jen *Přinoški*).

⁶¹⁷ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 169.

⁶¹⁸ NA v Praze, RG 28, f. 18^v–20^v (10. 2. 1544).

⁶¹⁹ SČ I, s. 582–592, zde zvl. s. 584, 586, 589 a 592. Sněmu se za Dolní Lužici zúčastnili lübbenský městský písař Christoph Ernst, Petr Rodstock a Lorenz Strauch.

⁶²⁰ NA v Praze, RG 28, f. 25^v–29^v (26. 2. 1544).

⁶²¹ *Tamtéž*, f. 40^v–41^v, 48^v–49^f a 53 (20. 4., 2. 5. a 7. 6. 1544).

⁶²² *Tamtéž*, RG 28, f. 215^v–216^f (17. 6. 1546).

⁶²³ Srov. R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 465.

⁶²⁴ NA v Praze, RG 25, f. 183–184 (26. 10. 1542). Těto svatby se navíc měli účastnit zemský soudce Jeroným z Biberštejna, Baltasar z Biberštejna, blíže neurčení páni z Donína a ze Schliebenu, Georg ze Schulenburgu a Hans z Minckwitz. Srov. též V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 72.

s jeho cestou do Karlových Varů, kde se stárnoucí Albrecht Šlik zotavoval ze svých četných neduhů.⁶²⁵ Obecně však za hranice země s přibývajícím věkem jezdil čím dál méně. Když v polovině roku 1552 vysvětloval českému místodržícímu Ferdinandovi svou nepřítomnost v Dolní Lužici kvůli cestě do Braniborska, sdělil mu, že kdyby na něj kurfiřt Jáchym II. Hektor tolik nenaléhal, nenechal by se přemluvit, aby svůj úřad opustil. Současně ale arcivévodu Ferdinanda ubezpečil, že se zpátky vrátí ihned, jakmile mu to okolnosti dovolí, a že pro dobu své nepřítomnosti úřad náležitě zaopatří.⁶²⁶

Když Albrecht Šlik opouštěl Dolní Lužici, nikdy nezapomněl na své místo jmenovat správce, v pramenech označovaného hned několika názvy (*Verweser, Amtsverweser, Landvogteiverweser, Amtsverwalter, Amtsbefehlshaber*). V roce 1541 spravoval zemi po několik měsíců Hans z Minckwitz, v následujících letech opakovaně hlohovský hejtman a dolnolužický zemský soudce Jeroným z Biberštejna (1541–1549)⁶²⁷ a po jeho smrti Kaspar Zeschau z Amtitz.⁶²⁸ Dlužno ovšem podotknout, že zemského fojta na konci jeho funkčního období začalo zastupovat hned několik osob najednou, což byla oproti dřívějšímu stavu dost podstatná změna, jak ještě uvidíme.⁶²⁹ Kompetence zemských správců či zástupců zemského fojta se přitom v podstatě vyrovnaly pravomocím Albrechta Šlika, který v polovině roku 1541 svému zástupci dokonce výslovně povolil udělování lén, čehož pak Hans z Mickwitz několikrát využil.⁶³⁰ V případě ohrožení Dolní Lužice se mohl správce odvážit svolat mimořádný zemský sněm, a to i bez vědomí krále, což bylo jinak zapovězeno i zemskému fojtovi.⁶³¹

Bez ohledu na nepřítomnost Albrechta Šlika zůstávala centrální orgánem zeměpanské správy Dolní Lužice kancelář a v jejím čele stojící kancléř. Jím byl ještě na počátku roku 1541 Johann z Wehlen,⁶³² kterého však brzy vystřídal Erasmus Günther, v nové funkci poprvé

---

⁶²⁵ NA v Praze, LŽ, sign. III 17/5, f. 50 (30. 11. 1553); RG 54, f. 135 (6. 12. 1554).

⁶²⁶ *Tamtéž*, LŽ, sign. III 7/13 (20. 6. 1552).

⁶²⁷ *Tamtéž*, RG 23, f. 263 (15. 7. 1541); LŽ, sign. III 10/8 (27. 8. 1549); J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 240; OSN IV, s. 18. Jeroným z Biberštejna zemřel 30. června 1549; A. HIRTZ – J. HELBIG (edd.), *Urkundliche Beiträge*, s. 312, č. 2280.

⁶²⁸ Srov. R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 465–467; TÝŽ, *Materialien*, s. 150–151. K upřesnění Lehmannových údajů BLHA Potsdam, Rep. 17 A *Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 320, f. 17^r (17. 10. 1548); NA v Praze, RG 30, f. 78^v–79^r (25. 2. 1544); RG 40, f. 201 (26. 10. 1547); *Inventarium*, s. 374, č. 1168 (17. 10. 1543); s. 375, č. 1174 (11. 7. 1544); s. 381, č. 1187 (27. 6. 1546); E. CLAUSNITZER, *Versammlungen*, s. 178, pozn. 3.

⁶²⁹ R. LEHMANN (ed.), *Die Urkunden des Luckauer Stadtarchivs*, s. 225–227, č. 404–406 (22. 7., 19. a 20. 9., 24. a 26. 11. 1554); TÝŽ, *Materialien*, s. 153–154.

⁶³⁰ BLHA Potsdam, Rep. 17 A *Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 435, f. 28(16) (8. 7. 1541): „Zuwissen, als der herr Landtfoidt, sein gnad, umb diese Zeit im ampt gewest, hat s. g. dem Stathalter, hinfor des abwesens s. g., alle lehn und leibgedinge In s. g. namen zuthun und reichen und mir, dem Canzler, solche brieue In s. g. namen und unser s. g. Insiegel auszugehen lassen befohlen.“ *Quellen II*, s. 199, č. 233 (8. 4. 1544); s. 205 a 232, č. 257 (29. 7. 1546); s. 214, č. 185 (27. 12. 1541); s. 237, č. 273–274 (20. 5. 1541).

⁶³¹ *UB Dobrilugk*, s. 465, č. 740 (21. 8. 1541).

⁶³² Johann z Wehlen zemřel patrně až v roce 1551; NA v Praze, LŽ, sign. III 17/5, f. 17 (1. 6. 1551).

doložený 24. června.⁶³³ Erasmus Günther se narodil v Annabergu a studoval v Lipsku, kde byl 4. června 1520 promován bakalářem obojího práva. Ostatní údaje o jeho životě jsou sporné. Pravděpodobně někdy na konci dvacátých nebo na počátku třicátých let, tedy v době, kdy reformace v Dolní Lužici již zakořenila, byl jmenován oficiálem v Lübbenu,⁶³⁴ přičemž jeho hlavním úkolem bylo zamezit šíření Lutherova učení. Tomu však Erasmus Günther nebyl schopen dostát a v následujících letech se sám vnitřně stále více přikláněl k nové víře. Záhy přestal bránit příchodu nových kazatelů do země i jejich reformačnímu působení. Z těchto důvodů usiloval míšeňský biskup Jan VIII. již od roku 1538 o propuštění Erasma Günthera z jeho úřadu, k čemuž došlo až v roce 1541.⁶³⁵ Pro úplnost je nutné poznamenat, že po jeho odvolání už žádný nový katolický oficiál jmenován nebyl. Titul oficiála se sice krátce nato znovu objevil (jeho prvním nositelem byl v letech 1545 až 1557 Simon Sinapius), ale úřad, který se za ním skrýval, měl vlivem reformace úplně jiný charakter a náplň.⁶³⁶

Erasmus Günther stál v čele kanceláře déle než sedm let. V roce 1542 byl k jeho jménu připojen predikát „ze Schreckenbergu“, jenž upomínal na Annaberg, místo jeho narození.⁶³⁷ V témže roce se také oženil s Barborou z Gleiche.⁶³⁸ Svatba se konala v městečku Straupitz a za Lübben na ní nechyběli purkmistr Heinrich Rabe a radní Blasius Koch.⁶³⁹ Rok na to, 6. srpna 1543, několik let po smrti Jakoba, syna Lorenze Hockera, lübbenského soudce a bývalého faráře v Calau, a asi půl roku po smrti jeho sestry Markéty, lübbenské měšťanky, jim bylo uděleno v léno pole zvané Mühlendam včetně přilehlé louky u Lübbenu.⁶⁴⁰ Měsíc nato obdržel Erasmus Günther dva a půl lánů a zahradu ve vsi Groß Beuchow.⁶⁴¹ O půl roku později ještě přikoupil od Wolfa z Kinast ze vsi Neudöbern svobodný dům a k tomu také dvůr v Lübbenu před zámekem se vším, co k němu náleželo, tj. svobodnou louku, zahradu a les.⁶⁴² Vzápětí nechal vyhotovit pro svou ženu Barboru z Gleiche list o doživotním užívání jak na svobodný dům v Lübbenu, tak i na pole a zahradu ve vsi Groß Beuchow a pojistil jí tak pro případ své smrti nárok na všechny získané nemovitosti.⁶⁴³

---

⁶³³ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 435, f. 27(15)–28(16)^f; *Quellen* II, s. 184 a 211, č. 174 (24. 6. 1541).

⁶³⁴ Srov. R. LEHMANN, *Untersuchungen*, s. 173–174; *Destinata* I, s. 369–375. Jako oficiál je Erasmus Günther poprvé zmíněn 10. března 1531; R. LEHMANN (ed.), *Die Urkunden des Gubener Stadtarchivs*, s. 77–78, č. 171.

⁶³⁵ Srov. W. J. VETTER, *Beyträge* III, s. 26. R. LEHMANN, *Untersuchungen*, s. 175, uvádí, že Erasmus Günther byl z úřadu oficiála propuštěn v roce 1539 či později. V lenní knize byl Erasmus Günther označován celkem pravidelně až do 28. března 1542 jako „nás kancléř a oficiál v Lübbenu“; např. BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 435, f. 69(63)–70(64); *Quellen* II, s. 215, č. 191 (28. 3. 1542).

⁶³⁶ Srov. R. LEHMANN, *Untersuchungen*, s. 176; *UB Lübben* III, s. 291, č. 295, pozn. 7.

⁶³⁷ Srov. R. LEHMANN, *Untersuchungen*, s. 176.

⁶³⁸ Srov. G. v. HOUWALD, *Die Niederlausitzer Rittergüter* III, s. 22.

⁶³⁹ Srov. J. W. NEUMANN, *Geschichte der Kreisstadt Lübben* II, s. 205

⁶⁴⁰ *Quellen* II, s. 146, č. 31 (17. 10. 1527); s. 192 a 219, č. 204 (6. 8. 1543).

⁶⁴¹ *Tamtéž*, s. 194 a 220, č. 211 (11. 9. 1543).

⁶⁴² *Tamtéž*, s. 195 a 221, č. 215 (14. 3. 1544); J. W. NEUMANN, *Geschichte der Kreisstadt Lübben* II, s. 44.

⁶⁴³ *Quellen* II, s. 244, č. 300 (14. 3. 1544). Srov. též G. v. HOUWALD, *Die Niederlausitzer Rittergüter* III, s. 19–22.

Erasmus Günther ze Schreckenbergu zemřel pravděpodobně v roce 1548; poslední známá zmínka o něm pochází z 12. června.⁶⁴⁴ Brzy poté povolal Albrecht Šlik na jeho místo Johanna Eberharda zvaného Gleitsmann, který pocházel z vážené rodiny v Luckau, kde sám působil jako městský písař. K jeho jmenování došlo před 21. dubnem 1549.⁶⁴⁵ Úplně první zmínka o něm pochází až ze 7. dubna 1548, kdy mu Albrecht Šlik ještě jako městskému písaři v Luckau udělil v léno svobodný dům ve Schlabendorfu a dva lány polí, které koupil od Hanse Weipegka.⁶⁴⁶ Johann Eberhart časem získal od Albrechta Šlika ještě vesnici Erpitz, jež původně náležela k lübbenskému špitálu.⁶⁴⁷ Vedle ní mu Jindřich z Gersdorfu odstoupil ves Schollen, náležející k panství Dobrilugk, kterou už 4. července 1554 dolnolužický kancléř vyměnil s městem Luckau za několik poddaných, pachtů a služeb ve vesnicích Schlabendorf, Egsdorf, Tornow, Kiekebusch, Werchow a Säritz, původně náležejících k duchovním lénům. Radě města Luckau přitom slíbil do sv. Michala (29. září) zaplatit ještě 350 tolarů.⁶⁴⁸

Vedle dolnolužického kancléře byl za úřadování Albrechta Šlika na lübbenském zámku prokazatelně přítomen i sekretář, který mohl mít na starosti ostatní pomocný personál kanceláře.⁶⁴⁹ Řídký výstyt úředníka s tímto označením však naznačuje, že v dolnolužické kanceláři patrně s ohledem na její velikost nepůsobil trvale, nebo že se za tímto termínem skrýval jen jeden z písařů. V lenním listě z 24. července 1549 se vedle Johanna Eberharta zvaného Gleitsmann objevil jako „*unser secretarius*“ Kaspar Uckro, původem nesporně ze stejnojmenné vsi ležící nedaleko města Luckau.⁶⁵⁰ Stejně byl označen 10. března 1550 a ještě jednou rok nato Christoph Drescher,⁶⁵¹ jenž na lübbenském zámku prokazatelně působil už

---

⁶⁴⁴ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 255, f. 13–14 (12. 6. 1548). R. LEHMANN, *Untersuchungen*, s. 176, se na základě nadpisu lenního listu ze 7. dubna 1548 v lenní knize („*Johans Eberhardts Gleitsmans Canclers Lehnbrief vber das haus vnd zwo huffen Ackers zu Schlabendorff*“; BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 435, f. 301(312)^v; *Quellen* II, s. 236, č. 269) a zápisu v knize homagiální (*tamtéž*, s. 209, č. 269) domníval, že ke smrti Erasma Günthera muselo dojít před tímto datem, popř. velmi krátce po něm. Nadpisy v lenní knize stejně jako zápisy v knize homagiální však byly pořizovány později, což Lehmann nevzal v potaz. Přesvědčivě o tom vypovídá nadpis konceptu téhož lenního listu („*Magister Johan Eberhart lehnbrief vber zwo hufen zu Schlabendorff vnd das haus daselbst*“; BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 261), kde slovo „kancléř“ ještě chybí. J. W. NEUMANN, *Geschichte der Kreisstadt Lübben* II, s. 205, a G. v. HOUWALD, *Die Niederlausitzer Rittergüter* III, s. 22, se domnívali, že Erasmus Günther zemřel až v roce 1549.

⁶⁴⁵ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 261.

⁶⁴⁶ *Quellen* II, s. 209 a 236, č. 269.

⁶⁴⁷ NA v Praze, *LŽ*, sign. III 10/4, f. 16–20 (4. 5. 1555), zde zvl. f. 18–19^f; *ČDKM*, sign. IV L, kart. 146 (24. 4. 1555).

⁶⁴⁸ R. LEHMANN (ed.), *Die Urkunden des Luckauer Stadtarchivs*, s. 223–224, č. 401–403 (15. 5. a 4. 7. 1554); G. HILLE, *Chronologisches Verzeichniß*, s. 126; *Inventarium*, s. 392–393, č. 1237 (4. 7. 1554).

⁶⁴⁹ *Srov. Deutsche Verwaltungsgeschichte* I, s. 108.

⁶⁵⁰ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 255, f. 20–21^f; Nr. 261; R. LEHMANN (ed.), *Die Urkunden des Gubener Stadtarchivs*, s. 81, č. 179; *TÝŽ*, *Die Landvögte*, s. 467; *TÝŽ*, *Materialien*, s. 145.

⁶⁵¹ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 261 (10. 3. 1550 a 14. 4. 1551).

v lednu 1546. Tehdy ale ještě titul sekretáře neměl a byl nazýván jen „*unser Diener*“.⁶⁵² Mužů s tímto či podobným označením („*unser hoffdiener*“ nebo pouze „*diener*“ či „*hoffdiener*“) bylo na zámku v Lübbenu více než deset.⁶⁵³ I když není zcela zřejmé, jaké byly jejich povinnosti, lze se snad domnívat, že společně vytvářeli jakousi manskou soustavu, jejíž pozůstatky existovaly na prahu raného novověku u některých hradů i v Čechách.⁶⁵⁴ Konečně v sousedním Braniborsku se totožné termíny ve stejné době používaly pro označení dvorských osob, které se věnovaly rytířské službě s určitým počtem koní a dostávaly za ni vedle ubytování a stravy také žold a příslib na udělení léna.⁶⁵⁵ Je ale také možné, že v Lübbenu neměly tyto pojmy tak ušlechtilou náplň, nebo že okruh činností jejich nositelů byl širší. Stejně tak není vyloučené, že někteří z takto označených mužů působili v kanceláři zemského fojta, na což by mohl ukazovat případ Christoha Dreschera. Buď jak buď, jmenovitě jsou za úřadování Albrechta Šlika jako služebníci či dvorští služebníci doloženi Jakob z Gleiche,⁶⁵⁶ pravděpodobně otec Barbory, manželky Erasma Günthera, Jan Borem ze Selhathi,⁶⁵⁷ Hans z Dessenu, Kilian Suckommer,⁶⁵⁸ Hans Gast, Hans Eckstein,⁶⁵⁹ Hans z Penzigu, Wenzel z Ternitzke,⁶⁶⁰ Franciscus Charoli, Apitz z Bottwitz, Melcher z Briesenu a Christof Metzrode.⁶⁶¹ Ti všichni a vedle nich hejtmani Lübbenu (Apitz z Tschertwitz, Christoph z Waltersdorfu, Sigmund Tschamber) a Sprembergu (Jeroným z Minckwitz, Georg z Zedlitz)⁶⁶² tvořili okruh osob, v jehož středu se Albrecht Šlik pohyboval a vykonával svůj úřad dolnolužického zemského fojta.

---

⁶⁵² *Quellen* II, s. 230, č. 247 (20. 1. 1546). Christoha Dreschera měl asi na mysli Albrecht Šlik, když psal 2. února 1548 Floriánu Griespekovi a zmínil, že „*meynn diener Cristoff bey euch ist*“; NA v Praze, LŽ, sign. III 7/1.

⁶⁵³ *Tamtéž*, sign. III 10/4, f. 16–20 (4. 5. 1555), zde f. 19^v.

⁶⁵⁴ Srov. nověji Markéta NOVOTNÁ, *Karlštejnská manská soustava na počátku 17. století*, in: Ivo BARTEČEK (ed.), *Celostátní studentská vědecká konference – Historie 1999. Olomouc 1.–2. 12. 1999*, Olomouc 2000, s. 43–60; Jan ČÍŽEK – Jiří SLAVÍK, *Manská soustava náchodského hradu*, in: *Castellologica Bohemica* 8, 2002, s. 67–88.

⁶⁵⁵ Srov. O. HINTZE, *Hof- und Landesverwaltung*, s. 208.

⁶⁵⁶ *Quellen* II, s. 215, č. 190 (6. 3. 1542).

⁶⁵⁷ *Tamtéž*, s. 216, č. 196 (26. 9. 1542).

⁶⁵⁸ *Tamtéž*, s. 231, č. 250 (4. 3. 1546).

⁶⁵⁹ *Tamtéž*, s. 231, č. 251 (6. 4. 1546). S Hansem Ecksteinem je patrně totožný Hans Peckstein; *tamtéž*, s. 247, č. 310 (26. 3. 1546).

⁶⁶⁰ *Quellen* II, s. 247, č. 310 (26. 3. 1546).

⁶⁶¹ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 255, f. 21^r; Nr. 261; R. LEHMANN (ed.), *Die Urkunden des Gubener Stadtarchivs*, s. 81, č. 179 (24. 7. 1549); TÝŽ (ed.), *Die Urkunden des Luckauer Stadtarchivs*, s. 224, č. 402 (4. 7. 1554).

⁶⁶² *Quellen* II, odkazy podle rejstříku; R. LEHMANN (ed.), *Die Urkunden des Gubener Stadtarchivs*, s. 82–83, č. 182; TÝŽ (ed.), *Die Urkunden des Luckauer Stadtarchivs*, s. 216, č. 385–386 (18. 7. 1544 a 4. 2. 1545); s. 223–228, č. 400–406 (15. 5., 4. a 22. 7., 19. a 20. 9., 24. a 26. 11. 1554).

7. Šmalkaldská válka a její následky

Albrecht Šlik měl jako zemský fojt a tedy zástupce Ferdinanda I. v Dolní Lužici vedle dosud zmíněných i řadu jiných úkolů. Na místo českého krále byl nejvyšším poručíkem a ochráncem všech vdov a sirotek a občas byl pověřován řešením církevních problémů, které vyvstávaly v souvislosti s postupem reformace.⁶⁶³ Vedle toho mu byla svěřena i obrana země proti vnějšímu nepříteli a svolávání zemské hotovosti, která se scházela u Luckau, Lübbenu, Gubenu nebo Sprembergu. Vojskou povinnost přitom měli jednak královští leníci, jednak zeměpanská města.⁶⁶⁴ Na tzv. mustruňk dohlížel buď zemský fojt osobně, nebo jeho kancléř či jiná pověřená osoba. O jeho provedení se vedly pečlivé záznamy ve speciálních registrech, jež mohla být v případě potřeby opsána a zaslána panovníkovi. První značně neúplné záznamy se dochovaly z 19. dubna 1520,⁶⁶⁵ nejstarší kompletní registra pocházejí z 28. září 1528, na kdy byla zemská hotovost zřejmě svolána z důvodu nepokojů, které v Dolní Lužici vyvolal Nickel z Mickwitz.⁶⁶⁶ Z doby úřadování Albrechta Šlika jsou k dispozici registra mustruňků z let 1546 a 1554,⁶⁶⁷ z nichž první souvisí se šmalkaldskou válkou, jež i v dějinách Dolní Lužice představovala natolik významný mezník, že ji není možné obejít bez povšimnutí.

Válečné dění let 1546 až 1547 v Dolní Lužici úzce souviselo se záležitostmi, které se odehrály kolem cisterciáckého kláštera Dobrilugk několik let předtím. V první polovině 16. věku, podobně jako v předchozích stoletích, usilovali Wettini, kteří se v roce 1485 rozdělili na větev ernestinskou a albertinskou, o uchvácení alespoň nějaké části dolnolužického území. Po desetiletích příprav přistoupil kurfiřt Jan Fridrich z ernestinské větve v srpnu 1541 k obsazení právě zmíněného kláštera Dobrilugk. Ke svému počínání měl minimálně tři pádné důvody. Předně touto cestou vyrovnával mnohaleté finanční pohledávky, jež měl u Habsburků, dále chtěl získat odškodnění za několik vesnic ležících sice na českém území, ale patřících k tehdy již sekularizovanému saskému klášteru Grünhain u Schwarzenbergu, které nechal v roce 1536 na přání Ferdinanda I. zabavit Albrecht Šlik, a v neposlední řadě se snažil zabránit tomu, aby se bohatý klášter, zasažený reformačním hnutím, dostal do rukou českého krále. Obsazení Dobrilugku vyvolalo nesouhlas v Čechách i v Braniborsku. Co však bylo nejzávažnější, vedlo

---

⁶⁶³ NA v Praze, RG 25, f. 189^v–190^f (28. 10. 1542); RG 52, f. 54 (31. 1. 1555); RG 33, f. 213^v (21. 11. 1545); RG 40, f. 37–38^f (10. 3. 1547); R. JOCKSCH-POPPE, *Die historischen Grundlagen*, s. 210–212.

⁶⁶⁴ Srov. TÝŽ, *Die Kriegsverfassung des Marggrafentums Nieder-Lausitz unter der böhmischen und sächsischen Landeshoheit*, in: NM 9, 1905, s. 237–258, zde s. 243; TÝŽ, *Die historischen Grundlagen*, s. 207–208.

⁶⁶⁵ NA v Praze, LŽ, sign. III 7/13; UB Lübben III, s. 252, č. 258a.

⁶⁶⁶ BLHA Potsdam, Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz, Nr. 26, f. 11–25; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 128 a 168; E. CLAUSNITZER, *Versammlungen*, s. 172.

⁶⁶⁷ BLHA Potsdam, Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz, Nr. 26, f. 1–9 a 38–41; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 173. R. JOCKSCH-POPPE, *Die Kriegsverfassung*, s. 243–244, zmiňuje ještě mustruňk konaný ve dnech 10. až 15. března 1546 v Gubenu. Další mustruňk se měl uskutečnit 3. února 1548; NA v Praze, LŽ, sign. III 7/13 (4. 1. 1548).

k výraznému zhoršení vztahů mezi Janem Fridrichem a vévodou Mořicem Saským z albertinské linie rodu, který si na klášter dělal také určité nároky.⁶⁶⁸

Dobrilugk byl důležitým tématem řady jednání v celé první polovině roku 1546. Tehdy už se Karel V. a s ním i jeho bratr Ferdinand I. zcela otevřeně připravoval na zúčtování se Šmalkaldskými, kteří ovšem také nebyli nijak pasivní. Situace se vyhrocovala. V červnu dosáhlo svého vrcholu i nepřátelství mezi čelními představiteli obou wettinských větví. Nikdo již nemohl být děle na pochybách, že v případě ozbrojeného konfliktu by se Mořic Saský postavil jednoznačně na stranu císaře.⁶⁶⁹ Stoupající napětí bylo ve stejné době stále výrazněji cítit i v Dolní Lužici. Krátce po polovině června nařídil Ferdinand I. Albrechtu Šlikovi, aby se za žádných okolností nevzdaloval ze země a osobně dohlížel na její správu. Dále mu uložil, aby sledoval dění v nepřátelském táboře a podával o něm okamžitě zprávy a aby nechal sto vytištěných mandátů, zakazujících obyvatelům Dolní Lužice vstupovat do cizích vojenských služeb, přibít na brány, radnice, kostely a jiná obvyklá místa a jejich obsah veřejně vyhlásit po celé zemi.⁶⁷⁰

Válka vypukla měsíc po vydání zmíněných mandátů. Nedlouho poté daly dolnolužické stavy najevo, že by rády získaly Dobrilugk zpátky do svých rukou. Tomuto postoji byl Ferdinand I. nakloněn a přislíbil, že udělá vše, co bude v jeho silách.⁶⁷¹ Albrechtu Šlikovi proto 27. srpna uložil, aby se ve vší tajnosti pokusil zjistit, jak silnou posádku klášter má. Dolnolužický zemský fojt měl být připraven na jeho násilné odebrání v případě, že by ho Jan Fridrich odmítl vydat dobrovolně.⁶⁷² Už krátce předtím přitom panovník Albrechtu Šlikovi nařídil naverbovat 700 až 1 000 těžce ozbrojených jezdců na koních,⁶⁷³ jejichž počet se měl na základě rozkazů vydaných ani ne o měsíc později zvýšit ještě o dalších sto mužů.⁶⁷⁴

Začátkem září se konal v Lübbenu zemský sněm, kterému předsedali jako královští komisaři Albrecht Šlik, Kryštof purkrabí z Donína a Hans z Opersdorfu.⁶⁷⁵ V jeho programu vedle tradičních berní stálo po téměř dvou desítkách let i schválení posudného, jehož vybírání

---

⁶⁶⁸ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 169–170; W. EBERHARD, *Monarchie und Widerstand*, s. 399–402; P. VOREL, *Velké dějiny VII*, s. 174–177. Podrobněji k událostem kolem roku 1541 Karel TIEFTRUNK, *Odpor stavův českých proti Ferdinandovi I. l. 1547*, Praha 1872, s. 33–37; Rudolf LEHMANN, *Die Besetzung des Klosters Dobrilugk durch Kurfürst Johann Friedrich im August 1541 und ihre Folgen*, in: TÝŽ, *Aus der Vergangenheit*, s. 93–113; J. JANÁČEK, *České dějiny I/2*, s. 223.

⁶⁶⁹ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 170; J. JANÁČEK, *České dějiny I/2*, s. 176–177, 187, 189.

⁶⁷⁰ NA v Praze, RG 28, f. 211^v–216^f (17. 6. 1546); *Přinoški*, s. 158. Na základě stejných pramenů se událostmi let 1546 až 1547 zabývali Hanuš HÄRTEL, *Der Widerstand der Oberlausitzer Sechsstädte gegen König Ferdinand I. im Schmalkaldischen Krieg*, in: Karl OBERMANN – Josef POLIŠENSKÝ (edd.), *Aus 500 Jahren deutsch-tschechoslowakischer Geschichte*, Berlin 1958 (Schriftenreihe der Kommission der Historiker der DDR und der ČSR; 1), s. 61–78; Lenka BOBKOVÁ, *Pönfall neboli Šestiměstí v protihabsburském odboji roku 1547*, in: Petr VOREL (ed.), *Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie*, Pardubice – Praha 1999, s. 41–64.

⁶⁷¹ NA v Praze, RG 28, f. 229^v–231; *Přinoški*, s. 160 (30. 7. 1546).

⁶⁷² NA v Praze, RG 28, f. 281; *Přinoški*, s. 161 (27. 8. 1546).

⁶⁷³ NA v Praze, RG 28, f. 260–261; *Přinoški*, s. 160 (19. 8. 1546).

⁶⁷⁴ NA v Praze, RG 28, f. 251 a 254^v–255^f; *Přinoški*, s. 164 a 166 (16. a 24. 9. 1546).

⁶⁷⁵ NA v Praze, RG 28, f. 238^v–239^f; *Přinoški*, s. 162 (2. 9. 1546). Zemský sněm byl zahájen v pondělí 6. září.

dolnolužickým stavům uložil v zastoupení svého otce již arcivévoda Maxmilián při svém pobytu ve Zhořelci 25. května 1546.⁶⁷⁶ Na tento požadavek však preláti, páni, rytíři i města zareagovali jen nářky. Ferdinand I. proto svůj příkaz důrazně zopakoval v instrukci na zářijový sněm a stavy vyzval, aby posudné vybraly na čtyři roky dopředu. Současně je upozornil na hrozící vpád nepřátelských vojsk do Dolní Lužice a požádal je o postavení jízdní hotovosti v síle 150 mužů, kterou měl doplnit jeden pěší prapor měst.⁶⁷⁷ Na mustruňk svolaný do Luckau na 28. a 29. září se dostavilo 133 jezdců, 345 pěšáků a 25 vozů.⁶⁷⁸ Ferdinand I. ale spokojen nebyl. Neopodstatněně totiž očekával, že se podaří sebrat více ozbrojenců. Podle údajů obsažených v *Sumáři* sestaveném zřejmě krátce nato kancelářím Albrechta Šlika na základě starých mustrovních register totiž všech pět krajů mělo postavit 141,5 jezdců, 404 pěšáků a 25 vozů, přičemž markrabě Hans z Küstrinu měl poslat dalších 35 jezdců a 101 pěšáků, tj. jednu pětinu z celkového počtu dolnolužických ozbrojenců, a k tomu ještě 5 vozů.⁶⁷⁹ Stavy proto byly vyzvány, aby se na stejném místě shromáždily ještě jednou 18. října a dokázaly tak králi svou poslušnost.⁶⁸⁰

Ferdinandovo rozhodnutí svolat znovu zemskou hotovost bylo motivováno i tím, že si naplno uvědomil, v jakém bezprostředním nebezpečí se nejmenší korunní země kvůli své nepřilíh dobré strategické poloze nachází. Výslovně přitom upozornil na to, že proti Dolní Lužici by mohl být nepřátelský útok veden mnohem dříve a snadněji než proti ostatním inkorporovaným zemím České koruny, neboť její hranice nejsou chráněny žádnými velkými řekami ani pohořími. Jestliže se tedy dosud o dobytí Dobrilugku, ležícího na ohrožené západní hranici země, uvažovalo spíše v teoretické rovině a mnoho se v této věci neudělalo, tak nyní dostaly plány na jeho znovuzískání konkrétnější podobu.⁶⁸¹ Na vojenské operaci se přitom vedle dolnolužické zemské hotovosti měly podílet i dva pěší prapory hornolužických měst.⁶⁸²

---

⁶⁷⁶ NA v Praze, RG 28, f. 200–209; *Přinoški*, s. 156–157. Maxmilián pobýval ve Zhořelci spolu se svou matkou Annou Jagellonskou ve dnech 25. až 28. května; srov. R. JECHT, *Geschichte der Stadt Görlitz*, s. 300.

⁶⁷⁷ NA v Praze, RG 28, f. 234–238 (2. 9. 1546), zde f. 235^v: „Die, so auf dem Lannd Im Marggrathum [Dolní Lužice] Pier zum verkhauff preuen und schengken lassen, wolten nun hinfuro und alßpald anzuheben von ainem Jeden viertl gersten oder waitzen pier ainen behmischen groschen, und die In stetten unnd flegken Auch kretschmer von ainem Jedem scheffl gersten oder waitzen Malz, so verpreut wirdet, auch ainen behmischen groschen.“ *Přinoški*, s. 162–163; L. BOBKOVÁ, *Pönfall*, s. 49, pozn. 17. Ke Slezsku srov. F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 308.

⁶⁷⁸ BLHA Potsdam, Rep. 17 A *Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 26, f. 38–41^r; NA v Praze, LŽ, sign. III 7/13 (zde je uveden mírně odlišný součet: 341 pěšáků a 19 vozů); R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 171. K tomuto mustruňku v širších souvislostech SČ II, s. 35–36; J. JANÁČEK, *České dějiny I/2*, s. 194–197; L. BOBKOVÁ, *Pönfall*, s. 49–50.

⁶⁷⁹ NA v Praze, LŽ, sign. III 7/13.

⁶⁸⁰ *Tamtěž*, RG 28, f. 282^v–283^v; *Přinoški*, s. 167 (6. 10. 1546). O tomto druhém mustruňku se nedochovaly žádné zprávy.

⁶⁸¹ NA v Praze, RG 28, f. 283^r: „Es mochte gegen disem unnerm Marggrathumb, dieweill desselben grenitzen mit sonndern grossen wassern und gepirgen dermassen nit wie andere zum taill sein verseehen und den vheinden aufhalten mugen, Eer und merer alls andere der Cron Behaim Incorporierten Lännder furgenomben unnd geuebt werden.“

⁶⁸² *Tamtěž*, f. 287; *Přinoški*, s. 167–168 (7. 10. 1546).

Od načrtnutí plánů k jejich realizaci však bylo přece jen daleko. Hornolužické stavy se vyslání své pomoci systematicky vyhýbaly a Albrecht Šlik se zase asi poměrně dlouho necítil dostatečně silný na to, aby se kláštera zmocnil sám.⁶⁸³ K dobytí kláštera tak došlo po mnoha královských výzvách až 16. listopadu nebo o den či dva dříve,⁶⁸⁴ a to bez přispění dvou pěších praporů z Horní Lužice.⁶⁸⁵ Ferdinand I. byl nadšen. Jsa přesvědčen, že Dobrilugku žádné další nebezpečí nehrozí, a uklidňován skutečností, že se Mořic Saský po dobytí Torgau nachází v bezprostřední blízkosti, nechal rozpustit zemskou hotovost a klášter nařídil sřežít jen 20 až 24 pěšáky, jež doplňovalo 17 jezdců, které měl k dispozici Albrecht Šlik.⁶⁸⁶ Jak předčasné a nepřilíš šťastné opatření to ze strany panovníka bylo, brzy ukázaly další události.

Nový rok 1547 sotva začal a Ferdinand I. už bil znovu na poplach, protože Dolní Lužici opět hrozil vpád nepřátelských vojsk. Zemské stavy byly vyzvány k bojové pohotovosti, na pomoc mělo přijít i hornolužické vojsko s šesti děly, prachem a koulemi. O spolupráci bylo požádáno Braniborsko.⁶⁸⁷ Než se však ozbrojenci mohli vůbec sejít, bylo už pozdě. Jan Fridrich vtrhl do země od Lipska s 1 500 pěšáky a 300 jezdci.⁶⁸⁸ Zabrán byl Dobrilugk, Sonnewalde a Finsterwalde. Když se pak panovník 12. ledna ve svém proslulém „*osudném mandátu*“⁶⁸⁹ obracel na české stavy s žádostí o vypravení vojenské pomoci, musel ještě dodat: „*I k tomu již nějaký Volf Krajc [Wolf Kreuz], nejvyšší hajtman polní téhož Hanuše Fridricha, list odpovídací městu našemu Lukavu v Dolních Lužicích poslal a jich, aby se poddali, žádal; kteříž nechtíc se poddati, týž Volf Krajc tu okolo Lukova a Kala města znamenité škody pálením, mordováním a jinak s lidem svým, kterýž při sobě má, z dělal.*“⁶⁹⁰ A o necelé tři týdny později k tomu v další prosbě ještě připojil: „*I také [...] po vesnicích nemalou škodu lidem chudým, k týmž Lužicím Dolním náležitým, [Jan Fridrich] učinil.*“⁶⁹¹

---

⁶⁸³ NA v Praze, RG 28, f. 295, 297, 303^v–304; *Přinoški*, s. 169–170 (24. a 27. 10. a 5. 11. 1546); Paul ARRAS, *Regestenbeiträge zur Geschichte des Bundes der Sechsstädte der Ober-Lausitz von 1541–1547, zusammengestellt auf Grund der Urkunden, die sich im Bautzner Ratsarchive (Fund Ermisch) vorfinden*, in: NLM 79, 1903, s. 241–292 (dále jen *Regestenbeiträge 1541–1547*), zde s. 269 a 271 (12. 10. a 4. 11. 1546); L. BOBKOVÁ, *Pönfall*, s. 51.

⁶⁸⁴ NA v Praze, RG 28, f. 295^v–296^f, 302^v–303, 311^v–312^f; *Přinoški*, s. 169–171 (24. 10., 5. a 17. 11. 1546). Zpřesňuji tak starší údaj (R. LEHMANN, *Die Besetzung*, s. 111), podle kterého došlo k obsazení Dobrilugku před 25. listopadem.

⁶⁸⁵ *Regestenbeiträge 1541–1547*, s. 271–272 (17. 11. 1546); L. BOBKOVÁ, *Pönfall*, s. 51.

⁶⁸⁶ NA v Praze, RG 28, f. 313–314^v; *Přinoški*, s. 171 (22. 11. 1546). V tomto dopise král zmiňuje, že Albrecht Šlik mu v listu ze 16. listopadu popsal „*die ganze Handlung, wie es mit einnembung des Closters Dobrlugk ergangen*“ (f. 313^v). Proto se také domnívám, že k dobytí kláštera došlo 16. listopadu nebo těsně před tímto datem. Nejpozději 17. listopadu o tom věděli i v Horní Lužici.

⁶⁸⁷ NA v Praze, RG 28, f. 318–319; *Přinoški*, s. 171–172 (1. 1. 1547); L. BOBKOVÁ, *Pönfall*, s. 51–52.

⁶⁸⁸ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 171. V listech hornolužickému a dolnolužickému fojtovi ze 7. ledna 1547 (NA v Praze, RG 28, f. 326–327) se uvádí, že Jan Fridrich měl vojsko o síle 3 000 jezdců a 70 000 pěšáků. 13. ledna 1547 byl tento nadsazený počet upřesněn. Podle krále měl Jan Fridrich disponovat pouze 200 jezdců a 3 000 pěšáků (*tamtéž*, f. 333–334^f). *Přinoški*, s. 172 a 174.

⁶⁸⁹ Srov. J. JANÁČEK, *České dějiny* I/2, s. 221.

⁶⁹⁰ SČ II, s. 45.

⁶⁹¹ *Tamtéž*, s. 62 (1. 2. 1547). O dolnolužických záležitostech *tamtéž*, s. 64–65, 71–73, 80.

I přes Ferdinandovu výzvu se Dolní Lužice pomoci z Čech nedočkala. Její obyvatelé marně vyhlíželi také hornolužické vojsko, ačkoli český král napsal i Zdislavu Berkovi z Dubé a nařídil mu, aby v případě potřeby vytáhl za Albrechtem Šlikem se svými oddíly.⁶⁹² Zajištění obrany země tak zůstalo v rukou zemského fojta a dolnolužických vazalů, jejichž vojenské povinnosti vyplývaly z principů lenního práva.⁶⁹³ Nepřátelská vojska se naštěstí z Dolní Lužice brzy stáhla a do země se už nevrátila, protože osud Jana Fridricha se naplnil v bitvě u Mühlberka již 24. dubna 1547. Hned potom se přistoupilo k odměňování i trestání. Mořic Saský byl za svou podporu císaře poctěn nejen kurfiřtskou hodností, ale i předáním dolnolužických městeček Sonnewalde, Finsterwalde a Senftenberg. Na základě wittenberské kapitulace z 19. května musel Jan Fridrich odstoupit i Dobrilugk, jenž se po dlouhých jednáních dostal 10. října do zástavní držby Albrechta Šlika.⁶⁹⁴ Ten se musel zavázat, že se postará o obživu osmi řádových bratrů, kterými měl být klášter nově obsazen.⁶⁹⁵ Zda k tomu došlo, je sporné, jisté však je, že 10. dubna 1551 získal zápis na Dobrilugk Jindřich z Gersdorfu, který z něj pak v letech 1562 až 1603 ročně odváděl jezuitské koleji v Praze 450 zlatých.⁶⁹⁶

Šmalkaldská válka měla v Dolní Lužici ještě dohru, i když o poznání mírnější než v Čechách či v Horní Lužici,⁶⁹⁷ protože bylo zřejmé, že se pod vedením Albrechta Šlika chovala loajálně a že stavy se jako celek žádné zrady proti Ferdinandovi I. nedopustily.⁶⁹⁸ Dne 6. prosince 1547 byla zeměpanská města Luckau a Guben obviněna z toho, že zásobovala proviantem Sonnewalde obsazené Janem Fridrichem a že jednala s jeho rádci. Oběma městům se podařilo od těchto obvinění očistit.⁶⁹⁹ Takové štěstí ale neměli někteří šlechtici. Po ročním vyšetřování tak měli být na základě rozhodnutí Ferdinanda I. z 19. listopadu 1548 potrestáni bratři Caspar, Bartoloměj a Erasmus z Minckwitz zabavením veškerého majetku, pokud ještě nějaký měli a nezbavili se ho už dříve prodejem.⁷⁰⁰ Arcivévoda Ferdinand sice navrhoval tresty mnohem mírnější (Caspar a Bartoloměj měli zaplatit pouze 500 zlatých a Erasmus 2 000 zlatých), ty ale panovníka zjevně neuspokojily. Zdá se, že bratři z Minckwitz se měli stát odstrašujícím příkladem a výstrahou pro ostatní.

---

⁶⁹² *Regestenbeiträge 1541–1547*, s. 272–273 (15. a 20. 1. 1547).

⁶⁹³ *Inventarium*, s. 383, č. 1196 (18. 1. 1547).

⁶⁹⁴ *Tamtéž*, s. 386, č. 1207.

⁶⁹⁵ NA v Praze, *RG* 37, f. 35(29); *RG* 31, f. 64(47)–67(57)^r; *Přinoški*, s. 183–184 (1. a 6. 10. 1547).

⁶⁹⁶ NA v Praze, *RG* 31, f. 207(190) (9. 4. 1551); R. LEHMANN, *Die Besetzung*, s. 112–113; TÝŽ, *Die Zerstörung der Klostergebäude von Dobrilugk im 16. Jahrhundert*, in: *NM* 28, 1940, s. 85–88, zde s. 85; TÝŽ, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 172–173.

⁶⁹⁷ Srov. J. JANÁČEK, *České dějiny* I/2, s. 315–332; W. EBERHARD, *Monarchie und Widerstand*, s. 481–485; J. PÁNEK, *Stavovská opozice*, s. 18–34; P. VOREL, *Velké dějiny* VII, s. 188–204; L. BOBKOVÁ, *Pönfall*, s. 55–62; Matthias HERRMANN, *Der Pönfall der oberlausitzischen Sechsstädte und seine überregionale Einordnung*, in: J. BAHLCKE – V. DUDECK (edd.), *Welt – Macht – Geist*, s. 97–110, kde je shrnuta i nejdůležitější literatura.

⁶⁹⁸ Srov. D. FICKENSCHER, *Die Oberlausitzer Stände*, s. 100.

⁶⁹⁹ Srov. R. LEHMANN, *Die Besetzung*, s. 112; TÝŽ, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 173.

⁷⁰⁰ NA v Praze, *LŽ*, sign. III 10/7, f. 31–32 (19. 11. 1548). K průběhu vyšetřování se nachází řada pramenů *tamtéž*, *RG* 37, *passim*.

Patrně oprávněně. Jejich provinění totiž byla z hlediska krále Ferdinanda I. skutečně závažná. Všichni tři prý zcela otevřeně spolupracovali se saským kurfiřtem Janem Fridrichem nebo hesenským lantkrabětem Filipem, ačkoli Erasmus se později alibisticky vylouval, že o tažení proti Ferdinandovi I. nevěděl.⁷⁰¹ Nicméně král byl o činnosti bratrů z Minckwitz dobře informován již na konci roku 1546 a už tehdy sliboval, že se jim za jejich zradu po právu odmění.⁷⁰² Jejich tresty byly sice vysoké, ale také jediné, a to ještě není jisté, zda exekuce rozsudku byla s ohledem na další osudy Caspara z Minckwitz ve všech třech případech skutečně vykonána. Všem zbývajícím, kteří se proti králi měli nějak provinit, tj. Leopoldu z Köckritz, Georgovi z Buckersdorfu, Hansovi z Glaubitz, Michaelu ze Schliebenu a bratrům Georgovi, Hansovi a Heinrichovi ze Salle, bylo velkoryse odpuštěno.⁷⁰³

Vedle individuálního vyšetřování a trestů měly pro Dolní Lužici z dlouhodobého hlediska mnohem větší význam některá jiná opatření, k nimž Ferdinand I. přistoupil po ukončení šmalkaldské války a porážce prvního protihabsburského povstání. Jejich cílem mělo být upevnění královské vlády ve všech zemích České koruny. Ferdinand I. využil situace dané vítězstvím nad povstalci a zahájil novou fázi svého centralizačního úsilí, jež bylo před lety výstižně označeno termínem monarchizace.⁷⁰⁴ Její hlavní podstatou bylo posílení stávajících a vytvoření nových ústředních orgánů, které by ještě více než dříve prosazovaly královu vůli v celém soustátí. Poněkud intenzivnější politická komunikace vedlejších zemí České koruny s pražským centrem se stala důležitým nezáměrným průvodním jevem tohoto procesu, který však nelze pochopit bez zohlednění významu zapojení celého soustátí do boje proti tureckému nebezpečí. Právě nutnost vypisovat stále nové berně spojená s potřebou koordinace finanční a vojenské pomoci měla za následek posílení jednoty České koruny, jak bude ještě ukázáno.⁷⁰⁵

Z hlediska centrální správy České koruny bylo rozhodně nejzávažnější zřízení místodržitelství v Praze, jehož pravomoc zcela jednoznačně sahala i do Dolní Lužice. Už v říjnu 1547 se královským místodržícím stal arcivévoda Ferdinand, teprve osmnáctiletý druhorozený syn českého krále, který pak v tomto postavení setrval dvě desetky let. Ferdinand I., jenž v druhé polovině své vlády trávil mimo území České koruny mnohem více času než dříve, měl sice ve všech záležitostech i nadále poslední slovo a do řady z nich také přímo zasahoval, ale velké množství rozhodnutí mohl arcivévoda Ferdinand učinit bez porady s ním.⁷⁰⁶ Na českého místodržícího se proto také Albrecht Šlik od roku 1547 pravidelně obracel se svými problémy a nechal na jeho uvážení, zda bude, či nebude kontaktovat svého

---

⁷⁰¹ SČ II, s. 553–556, zvl. s. 553–554; NA v Praze, LŽ, sign. III 10/7, f. 33–38 (28. 10. 1548).

⁷⁰² *Tamtéž*, RG 28, f. 315^v (30. 12. 1546). Erasmus z Minckwitz byl v saských službách velmi aktivní již v polovině roku 1541 při obsazování kláštera Dobrilugk; např. *UB Dobrilugk*, s. 470, č. 751 (25. 8. 1541); s. 474, č. 758 (27. 8. 1541).

⁷⁰³ NA v Praze, LŽ, sign. III 10/7, f. 31–32 (19. 11. 1548).

⁷⁰⁴ Srov. W. EBERHARD, *Monarchie und Widerstand*, s. 197.

⁷⁰⁵ Srov. D. FICKENSCHER, *Die Oberlausitzer Stände*, s. 100–103.

⁷⁰⁶ Srov. J. PÁNEK, *Stavovská opozice*, s. 29; V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 45–46, 69–70; V. BŮŽEK – G. PÁLFFY, *Integrace šlechty*, s. 547–548; Joseph HIRN, *Erzherzog Ferdinand II. von Tirol. Geschichte seiner Regierung und seiner Länder*, I–II, Innsbruck 1885–1887, zde I, s. 15–40.

otce. Trvalá přítomnost královského místodržícího v Čechách a tedy blíže Dolní Lužici však automaticky neznamenal významnější posílení jeho zájmu o nejmenší korunní zemi. Opatření arcivévody Ferdinanda tak byla do značné míry srovnatelná se zásahy jeho královského otce do dění v nejmenší korunní zemi před vypuknutím šmalkaldské války.⁷⁰⁷

Dalším důležitým krokem, který následoval hned 20. ledna 1548, bylo založení rady nad apelacemi (apelačního soudu) v Praze, který byl původně zamýšlen jako všeobecná odvolací instance pro trestní a civilní záležitosti od všech soudů v zemích České koruny, a to včetně soudů zemských. Takovou pravomoc ale kvůli odporu české a moravské šlechty nebylo možné prosadit, a tak byl apelační soud koncipován opatrněji pouze jako odvolací instance pro soudy městské ze všech korunních zemí a současně pro hornolužický zemský soud a soudy v bezprostředních slezských knížectvích. Zároveň byla zakázána možnost odvolávat se do Magdeburku, Lipska a Norimberku.⁷⁰⁸ V Dolní Lužici se rada nad apelacemi s určitými výhradami pro městské soudy prosadila a jejich záležitosti vyřizovala až do roku 1620, i když odvolání do Prahy nebylo zřejmě i z finančních důvodů příliš obvyklé. V letech 1548 až 1551 se před apelačním soudem každopádně projednávalo pouze pět dolnolužických případů.⁷⁰⁹ Zemského soudu se činnost rady nad apelacemi v podstatě nedotkla, protože vyřizováním případných odvolání byl pověřen zemský fojt a králi, resp. apelačnímu soudu, bylo možné poslat pouze suplikaci, tj. žádost o revizi procesu. Jiný opravný prostředek platný dolnolužický soudní řád, ovlivněný recepcí římského práva, nepřipouštěl.⁷¹⁰

Po skončení šmalkaldské války a porážce prvního protihabsburského povstání nastaly podstatné změny i v oblasti financí, které měly být v následujících desetiletích hlavním integrativním prvkem České koruny ve sféře panovnického centralismu, což souviselo s dramaticky rostoucí potřebou peněz nejen na válku s Turky, ale i na jiné státní výdaje.⁷¹¹ Prvním důležitým opatřením, které všechny země České koruny nějakým způsobem dříve nebo později zasáhlo, byla další reorganizace české komory formou třetí instrukce z 8. srpna 1548.⁷¹² Pro Slezsko a obě Lužice byl nejvyšším výběřčím ustanoven zkušený Wolfgang z Egeny, což oproti předchozímu stavu nebyla žádná zásadní změna.⁷¹³ Do komory byl nicméně povolán nový úředník, německý sekretář Niclas Schindl, který měl být napříště ve styku se jmenovanými zeměmi. Toto opatření se vysvětlovalo velkým nárůstem úřední

---

⁷⁰⁷ Tyto závěry vycházejí ze studia fondů RG a LŽ.

⁷⁰⁸ Srov. F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 220–258; Karolina ADAMOVÁ, *Apelační soud v českém království v letech 1548–1651*, in: Karel MALÝ (ed.), *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*, Praha 1975, s. 101–112, zde s. 101–102; Marie RYANTOVÁ, *Ladislav II. Popel z Lobkovic jako první prezident apelačního soudu*, in: P. VOREL (ed.), *Stavovský odboj roku 1547*, s. 185–204, zde s. 185–189.

⁷⁰⁹ NA v Praze, AS 281 (1548–1551), f. 99^v–100^f (30. 7. 1549), 116–117^f (20. 8. 1549), 191–192 (24. 7. 1550), 208^v–209^f (19. 8. 1550), 227 (5. 12. 1550).

⁷¹⁰ Srov. Otto PETERKA, *Rechtsgeschichte der böhmischen Länder, II, Geschichte des öffentlichen Rechtes und die Rechtsquellen von der hussitischen Zeit bis zum thesesianischen Zeitalter*, Reichenberg 1928, s. 99–100.

⁷¹¹ Srov. P. RAUSCHER, *Die Oberlausitz als Kreditgeber*, s. 408–411.

⁷¹² Srov. V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 282–287, 330–360.

⁷¹³ *Tamtéž*, s. 341.

agendy.⁷¹⁴ Vedle toho byl v život uveden nový čtyřčlenný orgán hospodářských dozorců, jejichž úkolem byl dohled nad komorním zbožím spravovaným ve vlastní režii. I když se tento orgán měl zaměřit primárně na nově získané statky v Čechách a Horní Lužici,⁷¹⁵ dotýkala se jeho činnost i Dolní Lužice. Rytíř Jan Šlovský ze Šlovic, syn Václava Šlovského ze Šlovic a Anny ze Šenfeldu,⁷¹⁶ jeden z nově jmenovaných hospodářských dozorců, byl dokonce v tak úzkém kontaktu s Albrechtem Šlikem, že měl o jeho finančních záležitostech lepší povědomí než jeho vlastní syn Ondřej.⁷¹⁷

Stejně jako v ostatních zemích České koruny se i v Dolní Lužici prosadilo po roce 1547 posudné, jehož schvalování bylo na zemských sněmech na rozdíl od jiných nepřímých daní požadováno až do třicetileté války s železnou pravidelností.⁷¹⁸ Vybíráním posudného měl být pověřen šlechtic původem z Dolní Lužice nebo v Dolní Lužici usazený, který měl složit předepsaný slib a dohlížet na výběrčí na lokální úrovni. Prvním z nich se stal patrně Petr z Rodstocku, jenž spolu se svými podřízenými podléhal zemskému fojtovi.⁷¹⁹ Albrecht Šlik osobně se na přelomu čtyřicátých a padesátých let soustředil především na dobytčí clo, jež bylo nově vyhlášeno stejně jako daň z piva v roce 1546 a obnoveno po skončení šmalkaldské války.⁷²⁰ Přestože zemský fojt pověřil jeho výběrem čtyři placené celníky a čtyři kontrolní písaře,⁷²¹ vynášelo clo méně než před vydáním nového mandátu, což se zřejmou nelibostí nesla česká komora. Na počátku roku 1548 informoval Albrecht Šlik Floriána Griespeka z Griespachu, že v průběhu posledních dvou let nedostal ze všech cel ani tolik jako předtím za jeden rok.⁷²² K dalšímu zdokonalení organizace výběru cel však nehodlal přistoupit, protože stávající systém považoval za optimální. Jak sám tvrdil, nedokázal si představit další zdokonalení systému vybírání cel, když jmenovaní úředníci plnili své povinnosti a čtvrtletně zasílali zemskému fojtovi přehled o své činnosti, což česká komora ostatně vyžadovala.⁷²³ Oproti konci čtyřicátých let tak asi bylo jedinou změnou na začátku let padesátých pověření osvědčeného Petra z Rodstocku nejen výběrem posudného, ale i cel.⁷²⁴ Ale ani toto opatření

---

⁷¹⁴ *Tamtéž*, s. 286 a 343.

⁷¹⁵ *Tamtéž*, s. 285 a 334–335.

⁷¹⁶ O. PLACHT (ed.), *Odhad*, s. 100–101.

⁷¹⁷ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 306 (1551–1552), f. 283 (24. 11. 1552); A. HIRTZ – J. HELBIG (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 325, č. 2379 (5. 8. 1552). Když měl Ondřej Šlik na podzim roku 1555 předávat úřad dolnolužického zemského fojta, napsal českému místodržícímu Ferdinandovi: „*Als der [Jan Šlovský] nun lange Jar umb meins hern Vatern seligen hendel unnd gelegenheit gute wissenschaft hatt, darumb mir sehr viel daran gelegenn, mich mit Im, ehe dann Ich von hinnen aus dem Ambt ziehen solt, zu unnterreden. Seines berichts, radts unnd forderung zugebrauchen, ist derwegen mein unnterthenig hochvleissig bitt.*“ NA v Praze, LŽ, sign. 10/4, f. 61–63 (19. 9. 1555), zde f. 63^f.

⁷¹⁸ Srov. F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 309–310.

⁷¹⁹ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 304 (1547–1548), f. 71–76 (21. 9. 1547); Nr. 305 (1549–1550), f. 23–24^f, 110^f a 193^f (7. 4. a 3. 12. 1949, 24. 5. 1550).

⁷²⁰ *Tamtéž*, Nr. 303 (1541–1546), f. 278–287 (15. a 18. 5. 1546); Nr. 304 (1547–1548), f. 49–51 (8. 8. 1547).

⁷²¹ *Tamtéž*, Nr. 303 (1541–1546), f. 329^v (25. 10. 1546).

⁷²² NA v Praze, LŽ, sign. III 7/1 (2. února 1548).

⁷²³ *Tamtéž* (2. 3. 1550).

⁷²⁴ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 306 (1551–1552), f. 169^v–173^f (21. 1. 1552), zde f. 172^f.

patrně k radikálnímu zvýšení příjmů, plynoucích následně do české komory, nevedlo. Důvodem této skutečnosti však nebyla ani tak špatná organizace výběru cel a berní, jako spíše odpor stavů a stále rostoucí finanční požadavky Habsburků, které byly postaveny vysoko nad ekonomické možnosti Dolní Lužice. Albrecht Šlik si toho byl dobře vědom, což ukázal v jednom ze svých listů královskému místodržícímu: „*Vždyť opravdu, nejmilostivější pane, chudoba je v této zemi tak veliká, že se o tom nedá ani dost napsat.*“⁷²⁵

---

⁷²⁵ NA v Praze, LŽ, sign. III 7/13 (20. 6. 1552): „*Dann warlich, genedigster herr, die Armutt ist Inn diesem lande auch jee so groß, daruon nicht genug zuschreiben ist.*“

8. Albrecht Šlik mezi králem a stavy

Postavení Albrechta Šlika v úřadě zemského fojta bylo oproti jeho předchůdcům mnohem více ovlivněno současným působením českého krále, jehož zájem o vedlejší země se stále více omezoval jen na otázky finanční, a dolnolužických stavů, kterým vydání *Privilegia Ferdinandea* a soudního řádu v roce 1538 spolu s prosazením reformace navrátilo ztracenou jistotu a posílilo jejich sebevědomí. Na významu tak získala fojtova funkce zprostředkovatele mezi oběma stranami, i když Albrechtu Šlikovi bylo vždy navýsost jasné, že jeho povinností je v první řadě hájit zájmy panovníka. V tomto ohledu se řadil vedle Zdislava Berky z Dubé, Jindřicha IV. z Plavna, Kryštofa z Donína a dalších pánů a rytířů do skupiny šlechticů, o jejichž loajalitě nemusel mít Ferdinand I. ani sebemenší pochybnost. Autoritu českého krále považoval Albrecht Šlik za nenapadnutelnou veličinu a neměl rád, když královský majestát někdo zlehčoval, nebo dokonce zesměšňoval. V tomto ohledu platil za člověka, který neměl přílišný smysl pro humor, když se jednalo o vážné věci.⁷²⁶ Úkolům, jimiž ho Ferdinand I., popř. jeho syn arcivévoda Ferdinand, pověřil, se vždy snažil co nejrychleji vyhovět, protože měl strach, aby nebyl obviněn z neposlušnosti či lenosti.⁷²⁷

Ferdinand I. měl k Albrechtu Šlikovi kladný vztah, neboť si byl jeho oddanosti a vytrvalosti při vyřizování úředních záležitostí dobře vědom. Také proto projevoval upřímný zájem o jeho zdravotní stav, který se od počátku padesátých let začal rychle zhoršovat.⁷²⁸ V případě zvláště složité choroby přitom ani na okamžik nezaváhal a poslal mu svého osobního lékaře.⁷²⁹ Šlikova urputnost při prosazování panovníkovy vůle však byla trnem v oku braniborskému markraběti Hansovi z Küstrinu, s nímž dolnolužický zemský fojt přicházel za svého úřadování opakovaně do styku. Mezi Dolní Lužicí a Braniborskem totiž pokračoval spor, zda má Hans z Küstrinu „*trpět*“ spolu se stavy nejmenší korunní země a finančně se podílet na berních a vojenské pomoci proti Turkům, a vedle toho zůstávala otevřená i otázka, jestli má vysílat své zástupce na jednání dolnolužického zemského sněmu, který na pokyn českého krále vypisoval zemský fojt. Hans z Küstrinu se po dohodě se svým bratrem Jáchymem II. Hektorem všem těmto povinnostem bránil,⁷³⁰ i když Ferdinand I. a jeho rádci oprávněně argumentovali tím, že jeho otec Jáchym I. Nestor přispěl na korunovační berni Ludvíka II. a v případě potřeby vyslal i několik ozbrojenců na koních. Povzbuzován českým králem, nevynechal Albrecht Šlik žádnou příležitost, aby Hansovi z Küstrinu nenapsal a nevyzval ho k naplnění panovníkových očekávání.⁷³¹ Svou vytrvalostí však ničeho

⁷²⁶ Ch. MANLIUS, *Commentariorum rerum Lusaticarum libri VII*, Liber VI, Caput CXXVI, s. 407, § VIII; S. GROSSER, *Lausitzische Merckwürdigkeiten* III, s. 19, pozn. e.

⁷²⁷ NA v Praze, LŽ, sign. III 10/7, f. 24–26 (18. 8. 1548), zde f. 24^r.

⁷²⁸ *Tamtéž*, RG 54, f. 135 (6. 7. 1554); LŽ, sign. III 17/5 (30. 11. 1553).

⁷²⁹ *Tamtéž*, RG 7, f. 20–21 (24. 10. 1530).

⁷³⁰ Srov. C. PETERSEN, *Die Geschichte des Kreises Beeskow-Storkow*, s. 95.

⁷³¹ GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 8 a–b, Pk.-Nr. 14299, f. 308–345, 362–367, 384–385, 392–395; Nr. 4 a–b, Pk.-Nr. 14289, f. 94–112.

nedosáhl, protože braniborský markrabí nakonec přestal na jeho dopisy odpovídat, pouze si je přečetl a zapečetěné je posílal zpátky. Negativní pohled na zemského fojta si ale nenechal pro sebe a při první vhodné příležitosti se s ním svěřil nejvyššímu kancléři Českého království Jindřichu IV. z Plavna (1542–1554), jemuž Šlikovo chování vylíčil ve velmi temných barvách.⁷³²

Ferdinand I. si přál být o dění v Dolní Lužici dobře informován, a proto zemského fojta nejednou vyzval, aby mu pravidelně psal a podával zprávy o aktuální situaci v zemi.⁷³³ Albrecht Šlik se tomuto požadavku snažil vyhovět, a proto své listy českému králi adresoval velmi často. Vedle prostých informací se na něj přitom opakovaně obracel i s žádostí o posouzení nebo rozhodnutí nějaké důležité záležitosti. V těchto případech se král formou nejrůznějších příkazů a instrukcí snažil na Šlikovy listy reagovat co nejdříve, ať už se nacházel kdekoli. Nejráději se však vyřizování dolnolužických záležitostí věnoval v Praze, kde měl k ruce dostatek dobře informovaných a zkušených úředníků.⁷³⁴ K pozdější odpovědi na Šlikovy listy ho mohly vést snad jen dva důvody – buď byl zaneprázdněn řešením naléhavějších problémů, nebo se mu dopisy dolnolužického zemského fojta jednoduše nedostaly do rukou. K takové situaci, způsobené souhrou zcela nepředvídatelných náhod, ale docházelo jen zřídka jako například na jaře roku 1551.

Ve středu 18. března psal Albrecht Šlik Ferdinandovi I., aby mu vylíčil průběh jednání, které vedl s braniborským markrabětem Hansem z Küstrinu, a požádal ho o vyjádření stanoviska k několika sporným bodům. Ačkoli názor českého krále potřeboval znát velmi rychle, musel na jeho odpověď čekat bezmála dva měsíce. Šlikův list sice doputoval za panovníkem do Vídně, ale tam se dlouho nezdržel. Protože se nacházel v balíčku nadepsaném jménem místokancléře Crisogona Dietzena, který už po několik let vyřizoval jazykově německé a tedy i lužické záležitosti vedle Jiřího Lokšana z Lokšanu, na jehož místo teprve nedávno nastoupil,⁷³⁵ byl poslán do Lince, kde Dietzen právě bojoval se zákeřnou chorobou, jíž se nakazil v Augsburgu. V Linci ležel balíček několik dní, aniž by se ho někdo dotkl. Teprve krátce potom, co německý místokancléř své nemoci podlehl, byl společně s jeho dalšími věcmi poslán zpátky do Vídně. V hlavním městě středoevropského habsburského soustátí balíček otevřeli a našli v něm i Šlikův dopis, který si pak konečně 29. dubna mohl Ferdinand I. přečíst a ihned na něj odpovědět.⁷³⁶

Český král se na dolnolužického zemského fojta výjimečně obracel i v soukromé záležitosti některého ze svých poddaných. Takovým ojedinělým případem byla i kauza Wolfganga Grünewalda, která se táhla po celou dobu úřadování Albrechta Šlika v Dolní Lužici. Když v roce 1537 táhly dolnolužické oddíly spolu s vojskem ze všech zemí České

---

⁷³² *Tamtéž*, f. 108–109 (26. 7. 1553). Srov. též Ludwig MOLLWO, *Markgraf Hans von Küstrin*, Hildesheim – Leipzig 1926, s. 531.

⁷³³ Např. NA v Praze, RG 28, f. 334 a 342 (13. a 15. 1. 1547).

⁷³⁴ Např. *tamtéž*, RG 23, f. 313 (15. 8. 1541).

⁷³⁵ T. FELLNER – H. KRETSCHMAYR, *Die österreichische Zentralverwaltung I/2*, s. 163–164, 167, 171.

⁷³⁶ NA v Praze, RG 48, f. 112–113^f (30. 4. 1551).

koruny do války proti Turkům, byl jedním z jeho hejtmanů i Georg z Köckritz na Reuthenu. Ve Vídni však onemocněl a léčil se u Wolfganga Grünewalda, který zaplatil veškeré náklady spojené s jeho ošetřováním ve výši 55 zlatých rýnských. Georg z Köckritz, nemaje peníze v hotovosti, sepsal dlužní úpis, který opatřil svou pečeti. Pak se ale neměl k zaplacení, což přimělo Wolfganga Grünewalda k tomu, aby se obrátil na Ferdinanda I. a požádal ho o pomoc. Český král už v květnu 1541 vyzval Albrechta Šlika, aby celou záležitost jako úřadující zemský fojt vyřešil, protože Georg z Köckritz pocházel z Dolní Lužice a byl tam trvale usazen. Když se celý rok nic nedělo, poprosil Grünewald panovníka znovu o jeho intervenci. Ovšem ani tato, ba ani následující výzvy nic nezmohly. Albrecht Šlik nebyl schopen vzniklou situaci napravit, a tak ještě v roce 1554, kdy Georg z Köckritz zemřel, nebyl dluh uhrazen.⁷³⁷

Stejně jako Ferdinand I. měly k Albrechtu Šlikovi poměrně pozitivní vztah i dolnolužické stavy. Když se na konci roku 1544 dozvěděly, že český král velmi stojí o to, aby zemský fojt natrvalo zůstal u jeho dvora, prosily ho, aby je tohoto svého kroku ušetřil. Ve své žádosti, které panovník nakonec vyhověl, ocenily zejména Šlikovy zásluhy na udržení pořádku, klidu a bezpečnosti v zemi. Současně však upozornily i na to, že podle jejich názoru by například v roce 1541 vůbec nedošlo k obsazení Dobrilugku, kdyby byl Albrecht Šlik v Dolní Lužici přítomen. Dále zdůraznily jeho roli při vybírání berní a nezapomněly vyzdvihnout vážnost, jíž se jak v Dolní Lužici, tak i v sousedních zemích těšil a jíž by ten, kdo by na jeho místo nastoupil, mohl sotva tak rychle dosáhnout.⁷³⁸ Stavové ovšem zcela zamlčeli, že Albrecht Šlik pro ně byl důležitý i z jiného důvodu. Na rozdíl od krále totiž nikdy nezapomínal na jejich silné postavení a mnohokrát jim pomáhal při prosazování jejich zájmů. Když Ferdinand I. 20. ledna 1548 zřídil apelační soud v Praze a přikázal, aby se městské soudy odvolávaly výlučně k němu, vyjádřil Albrecht Šlik v jednom ze svých listů pochybnost, zda je bez porady a souhlasu zemských stavů vůbec možné takovou věc prosadit. Tento postoj dobře ukazuje, jak citlivě vnímal rozdělení moci mezi stavy a králem.⁷³⁹

Přestože většinou byl Albrecht Šlik v Dolní Lužici zemskými stavy přijat, našlo se několik šlechticů, kteří se s jeho jmenováním odmítali smířit. Mezi nimi zaujali přední místo bratři z Minckwitz. Někdejšímu správci zemského fojtství Hansovi se přitom nelíbilo, jakým způsobem byl zbaven úřadu dolnolužického správce, a několikrát se dokonce nechal slyšet, že by raději žil pod Turkem než pod Albrechtem Šlikem. Podobně se ani Jeroným nesmířil s tím, že musel po Šlikově nástupu do úřadu zemského fojta opustit místo spremberského hejtmana a opakovaně ho s odvoláním na události roku 1537 označoval za dezertéra, který zradil krále i své vojsko. Ferdinand I. se sice snažil o smíření obou stran, ale žádného velkého úspěchu nedosáhl, protože bratři z Minckwitz se ke společnému jednání odmítali dostavit. Albrechta

---

⁷³⁷ *Tamtéž*, RG 23, f. 209; RG 25, f. 157^r; RG 48, f. 121; RG 54, f. 140^v (10. 5. 1541, 14. 9. 1542, 2. 5. 1551; 12. 7. 1554).

⁷³⁸ *Inventarium*, s. 377–378, č. 1180 (1. 12. 1544).

⁷³⁹ NA v Praze, LŽ, sign. III 6/1 (9. 2. 1548): „*Ich bedenke aber bey mir auß meiner einfalt, doch ganz getreueer wolmeynung, das diese sache one versammlung der Stende nicht wirt schicklich oder fuglich ausgericht werden mugen.*“

Šlika tak mohlo pouze těšit, že český král znovu a znovu vyjadřoval své přesvědčení o jeho nevině.⁷⁴⁰

Albrecht Šlik byl sice přijímán českým králem a v podstatě i dolnolužickými stavy, ale to ještě neznamená, že by se nikdy nedopustil ničeho špatného. Nejzávažnější přestupky Šlikovy úřední kariéry v Dolní Lužici vyšly najevo krátce po jeho smrti. O nekalých obchodech, jež prováděl s majetkem náležejícím k zemskému fojství, informoval královského místodržícího v Čechách, arcivévodu Ferdinanda, Jindřich z Gersdorfu, o němž se lze domnívat, že měl zájem o místo, které zesnulý Albrecht Šlik právě uvolnil. Veden tímto udáním, nařídil arcivévodě Ferdinand 24. dubna 1555 provést inventuru všeho, co k zemskému fojství náleželo.⁷⁴¹ Tento postup byl naprosto bezprecedentní; nikdy v minulosti se k podobnému kroku žádný z panovníků neuchýlil.⁷⁴²

Provedením inventury byli pověřeni Georg ze Schulenburgu a Jindřich z Gersdorfu. K rukám jmenovaných komisařů se list arcivévodě Ferdinanda, obsahující jejich pověření, dostal ve středu 1. května. Následující den se vydali do Lübbenu a domluvili se s Ondřejem Šlikem, který v té době působil v Dolní Lužici jako správce zemského fojství, že inventura proběhne hned v pátek 3. května na lübbenském zámku. Georg ze Schulenburgu i Jindřich z Gersdorfu byli ve stanovený den na místě včas, Ondřej Šlik se s kancléřem dostavil až o dvě hodiny později. Oba dva se přitom inventuře snažili zabránit, neboť byli přesvědčeni, že komisaři nebudou vést vyšetřování objektivně. Ustoupili teprve tehdy, když jim oba jmenovaní ukázali arcivévodův list.

V průběhu inventury se zjistilo, že Albrecht Šlik prodal bez králova svolení několik tzv. fojtských vsí. O postoupení Erpitz dolnolužickému kancléři Johannu Eberhartovi byla a ještě bude zmínka. Mlodo, ležící poblíž Calau, získal za 1 000 zlatých na pět let Bastian z Zabeltitz. Altnau, nacházející se nedaleko téhož zeměpanského města, bylo za 4 500 zlatých zastaveno na deset let Heinrichu z Zabeltitz.⁷⁴³ Vedle toho dal dolnolužický zemský fojt svému lokajovi Franzi Scharlenovi (nebo Scharbenovi?) za věrné služby několik polí a luk patřících k lübbenskému zámku a dále rozdělil velký kus obecní pastviny mezi svých čtrnáct služebníků. Albrechtu Šlikovi se navíc dávalo za vinu, že svévolně rozprodal majetek náležející ke zrušenému klášteru Frauenberg poblíž Lübbenu a získané peníze ve výši 1 300 nebo 1 400 zlatých zpronevěřil.⁷⁴⁴

---

⁷⁴⁰ *Tamtéž*, RG 25, f. 221; RG 163, f. 36–37^f; RG 44, f. 9, 62^v–63 a 273^f (27. 12. 1542, 14. 5. 1548, 26. 1., 12. 3. a 2. 7. 1549).

⁷⁴¹ *Tamtéž*, ČDKM, sign. IV L, kart. 146 (24. 4. 1555).

⁷⁴² *Tamtéž*, LŽ, sign. III 10/4, f. 21–22 (3. 5. 1555), zde f. 21^v.

⁷⁴³ O obě posledně jmenované vsi se v roce 1551 osobně ucházel Albrecht Šlik a ve své žádosti adresované Ferdinandu I. nastínil jejich předchozí osudy. Podle jeho líčení patřily Mlodo a Altnau ještě na konci 15. věku k jednomu oltáři na zámku Calau. Když zámek někdy na přelomu 15. a 16. století vyhořel, udělil Jindřich III. z Plavna obě vsi v léno svému služebníkovu Hansovi z Heide, aby z nich financoval studium svého synovce. Po jeho smrti dostal obě vesnice od Jindřicha Tunkla z Brníčka k podobnému účelu Johann z Wehlen. *Tamtéž*, sign. III 17/5, f. 17 (1. 6. 1551).

⁷⁴⁴ *Tamtéž*, sign. III 10/4, f. 16–20 (4. 5. 1555). Srov. též G. v. HOUWALD, *Die Niederlausitzer Rittergüter* IV/1, s. 12; IV/2, s. 177.

Frauenberg byl jako poslední dolnolužický klášter založen za výrazného přispění zemského fojta Jindřicha III. z Plavna teprve v roce 1497 na místě mariánské kaple, která byla v průběhu druhé poloviny 15. století významným poutním místem. Původně se uzažovalo o povolání dominikánů, ale Jindřich III. nakonec pro klášterní fundaci upřednostnil orlamündské vilémity, méně známý řád vzniklý ve střední Itálii v polovině 12. století, jehož příslušníci založili v období vrcholného středověku několik klášterů v Čechách i v německých oblastech Svaté říše římské. V průběhu prvních desetiletí 16. věku na sebe frauenberští vilémité opakovaně upozorňovali svým výstředním chováním, když na úkor ostatních klášterů a místních farářů žebrali po celé zemi a udělovali svátosti a obecně prý vedli hříšný život. Klášter zanikl za ne zcela vyjasněných okolností někdy ve třicátých letech. Už v březnu 1537 nařídil Ferdinand I. Jindřichu Tunklovi z Brníčka, aby ho informoval o výši příjmů, které k Frauenbergu náležely. V únoru 1540 pak povolil budoucímu Tunklovu nástupci Albrechtu Šlikovi, aby klášterní majetek užíval ke své potřebě. Zemský fojt však pozemky příslušející k Frauenbergu včetně celé vsi Neuendorf a poloviny Treppendorfu přes protest města Lübbenu záhy prodal bývalému dolnolužickému kancléři Johannu z Wehlen a 11. listopadu 1543 mu vystavil lenní list potvrzující jeho novou držbu.⁷⁴⁵

Není zcela zřejmé, zda se Albrecht Šlik zpronevěry frauenberského majetku skutečně dopustil, nebo zda klášterní pozemky prodal teprve po informování krále. Ačkoli je pravděpodobnější, že Ferdinand I. o celé transakci věděl, nelze vyloučit ani možnost, že zemský fojt bývalý klášterní majetek připojený k jeho úřadu prodal bez královského souhlasu. Důvodem tohoto činu mohla být zoufalá finanční situace,⁷⁴⁶ v níž se Albrecht Šlik nejpozději od počátku padesátých let nacházel a jejíž příčinou byla v neposlední řadě jeho alchymistická vášeň, kterou ho údajně nakazil lebušský biskup Johann Horneburg (1550–1555), jenž po sobě zanechal dluh ve výši téměř 16 000 zlatých.⁷⁴⁷ Ještě v roce 1544 se Albrecht Šlik přiznával k majetku ve výši 25 150 kop grošů českých a byl tak po Šebestiánovi z Weitmile a Jenoronýmu Šlikovi třetím nejbohatším šlechticem v žateckém kraji.⁷⁴⁸ V roce 1557 odhadovala ovdovělá Alžběta rozená Ungnadová ze Sonnecku jeho hodnotu Šlikova majetku na pouhých 9 000 kop, přičemž dalšími 2 500 kopami disponoval Šlikův jediný syn Ondřej.⁷⁴⁹ Ferdinand I. či arcivévoda Ferdinand sice Albrechtu Šlikovi nejednou slibovali odměnu za jeho věrné služby, ale té se zemský fojt zřejmě málokdy dočkal v plné výši, dočkal-li se jí

---

⁷⁴⁵ Srov. Klaus NEITMANN, *Einblicke in das kirchliche und geistliche Leben der niederlausitzischen Immediatstadt Lübben im späten Mittelalter*, in: JBBKG 66, 2007, s. 13–42, zde s. 15–32, kde jsou uvedeny odkazy na všechny známé relevantní prameny i starší literaturu.

⁷⁴⁶ NA v Praze, LŽ, sign. III 17/5, passim.

⁷⁴⁷ Srov. *Destinata* I, s. 508, II, s. 195–196; S. W. WOHLBRÜCK, *Geschichte des ehemahligen Bisthums Lebus* II, s. 337–341; J. W. NEUMANN, *Geschichte der Kreisstadt Lübben* II, s. 203; Heinz TEICHMANN, *Von Lebus nach Fürstenwalde. Kurze Geschichte des mittelalterlichen Bistums Lebus (1124–1555/98)*, Leipzig 1991, s. 116.

⁷⁴⁸ Srov. Václav PEŠÁK, *Berní rejstříky z roku 1544 a 1620*, Praha 1953 (Prameny a studie k českým dějinám; 3), s. 31–32.

⁷⁴⁹ O. PLACHT (ed.), *Odhad*, s. 92.

vůbec.⁷⁵⁰ Vedle toho se Albrecht Šlik snažil ocenit i své služebníky, ovšem vlastních prostředků na jejich odměny se mu nedostávalo. Z tohoto zorného úhlu by se pak Šlikova možná zpronevěra mohla zdát přece jen o něco pochopitelnější, aniž by ji bylo nutné omlouvat. Buď jak buď, Albrechtův syn Ondřej jistě nikterak nepřeháněl, když na obhajobu svého otce po provedení inventury, nad jejímiž výsledky se vznášela řada otazníků, prohlásil, že jeho působení bylo veskrze pozitivní a že ve všech oblastech bylo dosaženo zlepšení.⁷⁵¹ Tím mohl myslet nejen hospodářské postavení úřadu, jehož příjmy v podobě peněžních i naturálních dávek podle vyhotoveného přehledu ročně činily 2 383 zlatých rýnských,⁷⁵² ale také určité zdokonalení kancelářské praxe a vyjasnění kompetencí zemského fojta, které patrně nikdy nebyly větší. V této souvislosti je možné konstatovat, že v letech 1540 až 1555 úřad dolnolužického zemského fojta dosáhl svého vrcholu, ze kterého nástupci Albrechta Šlika už mohli jen sestupovat.⁷⁵³

---

⁷⁵⁰ NA v Praze, LŽ, sign. III 17/5, f. 13–14 (29. 6. 1551); ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 306 (1551–1552), f. 70 a 283 (29. 6. 1551 a 22. 1. 1552).

⁷⁵¹ NA v Praze, LŽ, sign. III 10/4, f. 23–25 (5. 5. 1555), zde f. 24^r: „Denn wiewoll mein lieber vatter daselb auch nicht Inuentiert angenohmen, so ist doch In allen sachenn besserung und nicht geringering zufinden, wie die alten amptleutt, so die seidt meins hern vaters anziehens alhie gewest unnd itzo noch seindt, unnd alle Amptsvorwalten unnd die Einwohner alhie berichten können.“

⁷⁵² *Tamtéž*, f. 32–35.

⁷⁵³ Podrobnější pohled na léta 1540 až 1555 přinesl Luděk BŘEZINA, *Dolnolužické zemské fojství za úřadování Albrechta Šlika v letech 1540–1555*, in: L. BOBKOVÁ – J. KONVIČNÁ (edd.), *Korunní země II*, s. 191–222.

V.
**DOLNOLUŽICKÉ ZEMSKÉ FOJTSTVÍ
VE ZNAMENÍ STAVOVSKÉ PŘEVAHY
(1555–1620)**

1. Nástup Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic

Albrecht Šlik zemřel někdy na počátku čtvrtého měsíce roku 1555.⁷⁵⁴ Ferdinanda I. o jeho úmrtí informoval už 7. dubna arcivévoda Ferdinand, jenž svému otci současně sděloval, že dočasnou správou úřadu byl pověřen Ondřej Šlik, syn zesnulého.⁷⁵⁵ Hned následující den psal český místodržící králi znovu. Tentokrát se přimlouval, aby se novým zemským fojtem v Dolní Lužici stal Karel ze Žerotína, královský hejtman hlohovského knížectví a „starý věrný služebník“,⁷⁵⁶ o němž Pavel Korka z Korkyně poznamenal, že „svobodnějšího člověka a čistě zdvořilejšího jak živ“ neviděl.⁷⁵⁷ Karel ze Žerotína, s kterým byl Albrecht Šlik za svého života v písemném styku,⁷⁵⁸ si úřad zemského fojta jistě zasloužil. Už za krále Ludvíka II. a později také za Ferdinanda I. bojoval v Uhrách a svou oddanost projevil i Karlu V., jehož doprovázel na obou výpravách do Afriky a posléze i do bitvy u Mühlberka.⁷⁵⁹ Ferdinand I. ale v tomto případě na rady svého syna nedal a s poukazem na nízký věk nevyhověl ani žádosti Ondřeje Šlika,⁷⁶⁰ ačkoli časem přihlédl k jeho tíživým majetkovým poměrům a udělil mu v léno vsi Altnau a Mlodo, zabavené Heinrichovi a Bastianovi z Zabeltitz, aniž by mu ovšem odpustil dluh 4 700 tolarů zděděný po otci.⁷⁶¹ Místo obou jmenovaných český král upřednostnil jiného kandidáta, Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic, o jehož přednostech se mohl v průběhu uplynulých let přesvědčit už nesčetněkrát.

---

⁷⁵⁴ Rudolf Lehmann (*Quellen* II, s. 132, pozn. 8) tvrdil, že Albrecht Šlik zemřel 18. dubna 1555. Mylně tak interpretoval poznámku uvedenou na listu arcivévody Ferdinanda ze 3. dubna 1555; *Inventarium*, s. 394, č. 1241.

⁷⁵⁵ NA v Praze, *LŽ*, sign. III 10/4, f. 36–37. Z obsahu listu arcivévody Ferdinanda jasně vyplývá, že Albrecht Šlik musel zemřít těsně před 7. dubnem. Přesné datum úmrtí však není možné na základě známých pramenů určit. Srov. též R. LEHMANN, *Materialien*, s. 152.

⁷⁵⁶ NA v Praze, *LŽ*, sign. III 10/4, f. 38–40 (8. 4. 1555), zde f. 38^f.

⁷⁵⁷ Citováno podle *OSN XXVII*, s. 819.

⁷⁵⁸ *Inventarium*, s. 393–394, č. 1240 (18. 2. 1554).

⁷⁵⁹ Srov. *OSN XXVII*, s. 818–819.

⁷⁶⁰ NA v Praze, *LŽ*, sign. III 17/5 (25. 4. 1555).

⁷⁶¹ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 308 (1555–1557), f. 197^v–198^f; NA v Praze, *RG* 57, f. 97–98^f (6. 11. 1556). Jednání kolem vsí Altnau a Mlodo se však královským rozhodnutím neuzavřelo; BLHA Potsdam, *Rep.* 17 A *Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 265, f. 89^v–91^f a 106^f (12. 7. 1559 a 24. 1. 1560).

Bohuslav Felix se narodil 13. ledna 1517 jako syn Václava Hasištejnského z Lobkovic a Sidonie z Fictumu.⁷⁶² O jeho budoucí skvělé politické dráze a majetkovém vzestupu přitom dlouho příliš mnoho nenasvědčovalo. Hvězda páně Bohuslava Felixe začala po nesmělých náznacích zkraje čtyřicátých let rychle stoupat teprve za šmalkaldské války, kdy se jednoznačně postavil na habsburskou stranu. Na počátku války, v průběhu září a října 1546, vystupoval spolu s Kryštofem z Gendorfu jako komisař v Jáchymově, od listopadu pak po několik měsíců zase hájil po boku Melichara Hoburka panovníkovy zájmy v českých lénech ve Vogtlandu.⁷⁶³ Po skončení konfliktu na sebe odměny nenechaly dlouho čekat. Hned v září 1547 se Ferdinand I. Hasištejnskému za jeho věrnost odvděčil úřadem vrchního královského horního hejtmána v Jáchymově, z něhož mu plynulo mimo jiné výhody roční služné ve výši 1 200 tolarů.⁷⁶⁴ V únoru 1548 mu byla s výslovným odkazem na zásluhy prokázané ve válce vyměřena odměna ve výši 3 000 tolarů.⁷⁶⁵ V červnu 1550 mu zase byla povolena těžba černého uhlí, „*kteřé nikdy předtím v našem Českém království nebylo nalezeno*“, v žateckém, litoměřickém a slánském kraji.⁷⁶⁶ Vedle toho se mu podobně jako některým jiným věrným panovníkovým stoupcům dostalo odměn i v podobě statků a zástav.⁷⁶⁷ Jestliže ještě v roce 1544 odhadoval Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic svůj majetek jen na 8 000 kop grošů českých,⁷⁶⁸ tak o pouhých třináct let později, v roce 1557, stanul se svými 48 835 kopami v žebříčku nejbohatších českých šlechticů už na patnáctém místě a v žateckém kraji ho předběhl jenom Jindřich V. z Plavna.⁷⁶⁹

V první polovině padesátých let a i v pozdějším období získával ambiciózní Lobkovic drobnější finanční obnosy za zvláštní služby a četné zahraniční diplomatické mise, kterých se účastnil a jež nejčastěji směřovaly na dvůr braniborských Hohenzollernů nebo saských Wettinů, do slezských knížectví, do Horní Lužice, ale i jinam.⁷⁷⁰ Vyřizováním habsburských záležitostí byl nejednou pověřen spolu s tehdejšími dolnolužickým zemským fojtem

---

⁷⁶² K němu naposledy Lenka BOBKOVÁ, *Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic (1517–1583)*, in: Petr RAK (ed.), *Comotovia 2002. Sborník příspěvků z konference věnované výročí 750 let první písemné zmínky o existenci Chomutova (1252–2002)*, Chomutov 2002, s. 23–30, kde je omylem uvedeno, že Hasištejnský se stal zemským fojtem už v roce 1550 a že předsedal dolnolužickému zemskému soudu. Srov. též Stanislav KAŠÍK – Petr MAŠEK – Marie MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002, s. 68.

⁷⁶³ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 303 (1541–1546), f. 344, 344^v–345^f, 347^f–348^f (25. 10, 15. a 25. 12. 1546); František ROUBÍK (ed.), *Regesta fondu Militare archivu Ministerstva vnitra RČS. v Praze, I, 1527–1589*, Praha 1937 (Prameny k československým dějinám vojenským; 1), s. 19–40, 42–43, 47–51; V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 149; J. JANÁČEK, *České dějiny I/2*, s. 192, 206, 208, 210, 218.

⁷⁶⁴ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 304 (1547–1548), f. 196^v–200^v, zde zvl. f. 196^v (11. 5. 1548).

⁷⁶⁵ *Tamtéž*, f. 157^v–158^f (12. 2. 1548).

⁷⁶⁶ *Tamtéž*, Nr. 305 (1549–1550), f. 199^v–200^v (8. 6. 1550), zde f. 200^f: „..., *welches hieuer in unnser Cron Beheim nie erfunden...*“

⁷⁶⁷ Srov. J. PÁNEK, *Stavovská opozice*, s. 40; J. JANÁČEK, *České dějiny I/2*, s. 328.

⁷⁶⁸ Srov. V. PEŠÁK, *Berní rejstříky z roku 1544 a 1620*, s. 32.

⁷⁶⁹ O. PLACHT (ed.), *Odhad*, s. 92.

⁷⁷⁰ Např. ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 305 (1549–1550), f. 253 (4. 10. 1550), f. 270 (12. 11. 1550); Nr. 307 (1553–1554), f. 45^v (28. 5. 1553); Nr. 310 (1561–1564), f. 466^v (24. 4. 1564); Nr. 312 (1567–1568), f. 76^v (26. 6. 1567); NA v Praze, *LŽ*, sign. III 8/8, f. 28–32 a 45 (19. 10. 1554).

Albrechtem Šlikem.⁷⁷¹ Častěji se však pohyboval v blízkosti nejvyššího kancléře Jindřicha IV. z Plavna (1542–1554), jehož sestru Markétu, dceru někdejšího dolnolužického zemského fojta Jindřicha III. z Plavna, měl za manželku.⁷⁷² Spolu s ním se také v letech 1553 až 1554 zapojil do války proti braniborsko-kulmbašskému markraběti Albrechtu Alcibiadovi.⁷⁷³ Na přelomu čtyřicátých a padesátých let zavítal několikrát i do Dolní Lužice, kde se jako královský komisař účastnil jednání zemského sněmu.⁷⁷⁴ Dopředu se tak seznámil se zemí, která mu byla posléze svěřena do správy. Hasištejnského orientace na oblasti ležící severně od hranic Českého království přitom plně souzněla s jeho náboženským přesvědčením, jež se klonilo k luterství, i s pozoruhodným rozšiřováním jeho pozemkové domény na severozápadě Čech.⁷⁷⁵ Také v tomto směru se mohl do určité míry inspirovat již zmíněným Jindřichem IV. z Plavna, k jehož nejbližším přátelům se řadil. Tomu se totiž podařilo za významného přispění Karla V. a zvláště Ferdinanda I. během několika let po ukončení šmalkaldské války vytvořit na česko-saském pomezí z českých lén ve Vogtlandu a zástavních velkostatků na Loketsku velmi rozsáhlé dominium – jakýsi „*purkrabský stát*“, jenž se však brzy po smrti svého tvůrce zase rozpadl.⁷⁷⁶

Nejpozději na počátku roku 1555 se Ferdinand I. začal zaobírat myšlenkou, že by Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic jmenoval jedním z radů v české komoře. Hasištejnský s odkazem na své dosavadní zkušenosti z tohoto návrhu, který chápal jako trestuhodné nedocení svých schopností, evidentně příliš nadšený nebyl, i když se mu po osobním rozhovoru s panovníkem přestal bránit.⁷⁷⁷ Králův záměr však zcela změnilo úmrtí Albrechta Šlika, takže Hasištejnský nakonec úřad v české komoře přijmout nemusel. Nejpozději 26. dubna totiž bylo rozhodnuto o tom, že bude jmenován do úřadu dolnolužického zemského fojta.⁷⁷⁸ Rychlost, s jakou bylo Hasištejnského jméno bezprostředně po Šlikově smrti vysloveno, dává tušit, že se s ním na post dolnolužického zemského fojta počítalo od samého počátku, a z tohoto hlediska se dokonce i zdá, že předcházející úvahy o místě v české komoře měly pouze nouzový charakter pro nedostatek jiných možností. Srovnatelný úřad zemského fojta v Horní Lužici byl od roku 1549 po

⁷⁷¹ Johannes HERRMANN – Günther WARTENBERG – Christian WINTER (edd.), *Politische Korrespondenz des Herzogs und Kurfürsten Moritz von Sachsen*, V, Berlin 1998, s. 698–699, č. 390 (10. 3. 1552); s. 740–741, č. 418 (17. 3. 1552).

⁷⁷² Markéta z Plavna zemřela koncem října 1555. Brzy poté se Hasištejnský oženil podruhé. Jeho ženou se stala Anna z Fictumu; srov. R. LEHMANN, *Materialien*, s. 153.

⁷⁷³ Srov. Jaroslav PÁNEK, *Zápas o vedení české stavovské obce v polovině 16. století (Knížata z Plavna a Vilém z Rožmberka 1547–1556)*, in: ČsČH 31, 1983, s. 855–884, zde s. 866–867.

⁷⁷⁴ Např. NA v Praze, RG 48, f. 319^v (10. 11. 1551).

⁷⁷⁵ Srov. Petr HRUBÝ, *Vývoj pozemkové držby Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovicz*, in: Vlastivědný sborník Kralupska 5, 1998 (Lobkowiczský sešit), s. 32–50.

⁷⁷⁶ Srov. J. PÁNEK, *Zápas*, s. 858–859; Thomas KLEIN, *Politik und Verfassung von der Leipziger Teilung bis zur Teilung des ernestinischen Staates (1485–1572)*, in: Hans PATZE – Walter SCHLESINGER (edd.), *Geschichte Thüringens*, III, *Das Zeitalter des Humanismus und der Reformation*, Köln – Graz 1967 (Mitteldeutsche Forschungen; 48/III), s. 146–294, zde s. 278–281.

⁷⁷⁷ NA v Praze, RG 57, f. 40 (20. 2. 1555).

⁷⁷⁸ *Tamtéž*, LŽ, sign. III 10/4, f. 41–42 a 44 (26. 4. a 3. 5. 1555).

abdikaci Zdislava Berky z Dubé, obsazen jiným loajálním stoupencem Habsburků, Kryštofem z Donína,⁷⁷⁹ a do zemské vlády v Čechách Ferdinand I. s Hasištejnským v této době určitě nepočítal. Kdyby tomu tak bylo, jistě by mu byl svěřil jeden z několika uvolněných úřadů, jež obsazoval před svým odjezdem z Prahy v září 1554.⁷⁸⁰

Již koncem dubna 1555 bylo stanoveno, že Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic, královští komisaři a dolnolužické zemské stavy se dostaví do Lübbenu za účelem uvedení nového fojta do úřadu v neděli 26. května.⁷⁸¹ Počátkem května byl však slavnostní akt přesunut na 6. června, protože Bohuslav Felix náhle ochuravěl.⁷⁸² Onemocnění doprovázené vysokými teplotami neustupovalo, a tak slavnost musela být odložena ještě dvakrát – poprvé na 26. června,⁷⁸³ podruhé až na 7. srpna, když „*horečka znovu udeřila*“.⁷⁸⁴ Dva týdny před nově určeným termínem ovšem přišla králi další znepokojující zpráva o tom, že teploty sice ustoupily, ale namísto nich se u Hasištejnského objevila blíže nespecifikovaná kolika. Ferdinand I. se už natolik poučil, že žádné další pevné datum neurčil, nýbrž vyčkal, dokud se budoucí dolnolužický zemský fojt úplně neuzdraví.⁷⁸⁵ Až 28. srpna vyhlásil nový termín instalace na 23. září. Dopisy se svým rozhodnutím poslal jak Bohuslavu Felixovi Hasištejnskému z Lobkovic, tak i svým komisařům, dolnolužickým zemským stavům, a dokonce i dočasnému správci Ondřeji Šlikovi.⁷⁸⁶ Posledně jmenovanému byl královský list doručen se značným zpožděním (pouhé čtyři dny před plánovaným datem), které si adresát interpretoval jako působení otcových a svých nepřátel, snažících se je oba u Ferdinanda I. očernit.⁷⁸⁷

Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic byl nakonec do úřadu dolnolužického zemského fojta uveden až 25. září 1555. Nový, už jen dvoudenní odklad celého slavnostního aktu tentokrát nezpůsobila nemoc, nýbrž jednání u saského kurfiřta Augusta, kterého se Bohuslav Felix účastnil na královo přání. Do úřadu ho uvedli tři, pro tuto příležitost králem speciálně zmocnění komisaři – hornolužický zemský fojt Kryštof z Donína, jenž nahradil až do poslední chvíle zamýšleného Jiřího ze Šlejnic, Karel z Biberštejna, kterého brzy poté Hasištejnský doporučil jako svého nástupce na post jáchymovského hejtmana,⁷⁸⁸ a Petr Bechyně z Lažan, hejtman Starého Města pražského. Následně ho přijaly stavy a nakonec mu

---

⁷⁷⁹ Srov. Ch. KÄUFFER, *Abriß* III, s. 246–255; Hermann KNOTHE, *Die Burggrafen von Dohna auf Königsbrück*, in: NLM 41, 1864, s. 1–18, zde s. 11–16; TÝŽ, *Urkundliche Grundlagen*, s. 404–406.

⁷⁸⁰ Srov. J. PÁNEK, *Stavovská opozice*, s. 49–50; TÝŽ, *Zápas*, s. 873.

⁷⁸¹ NA v Praze, LŽ, sign. III 10/4, f. 41–42 (26. 4. 1555). V listech stavům se jméno Hasištejnského nevyskytuje.

⁷⁸² *Tamtéž*, f. 45–46 (11. a 18. 5. 1555).

⁷⁸³ *Tamtéž*, f. 43 (15., nebo 18. 5. 1555; v registru je uvedeno 1. 5. 1555, což je evidentně chybné datum), 46 (18. 5. 1555).

⁷⁸⁴ *Tamtéž*, f. 49–51 (17. 6. 1555), zde f. 49^f: „...*das fiber von Neuen angestossen*...“

⁷⁸⁵ *Tamtéž*, f. 52–56 (27. 7. 1555).

⁷⁸⁶ *Tamtéž*, f. 57–60 (28. 8. 1555).

⁷⁸⁷ *Tamtéž*, f. 61–63 (19. 9. 1555).

⁷⁸⁸ A. HIRTZ – J. HELBIG (edd.), *Urkundliche Beiträge*, s. 329, č. 2409 (6. 11. 1555).

Ondřej Šlik jako správce zemského fojtství „*odstoupil úřad, který vyklidil a předal včetně zámku a příslušných klíčů*“.⁷⁸⁹

Při nástupu do úřadu složil Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic Ferdinandovi I., zastoupenému jeho komisaři, přísahu, sepsanou již na konci dubna, v níž se zavazoval, že bude zemské fojtství i celou zemi vždy spravovat podle svého nejlepšího vědomí a svědomí. Slíbil též, že bude věrně stát po panovníkově boku i po boku jeho nástupců, že bude chránit chudé i bohaté a že jako oddaný a poslušný služebník bude činit vše pro blaho svého úřadu.⁷⁹⁰ Jeho velmi obecná přísaha se v podstatě nelišila od podobných slibů, hojně rozšířených v německých oblastech říše již ve 14. století, jejichž hlavní význam spočíval v symbolické demonstraci bezvýhradné oddanosti panovníkovi.⁷⁹¹ Lobkovicova práva a povinnosti v úřadu přesněji vypočítávala několikabodová instrukce, jež byla pro dolnolužického zemského fojta vypracována zřejmě vůbec poprvé. Ferdinand I. zde postupoval úplně stejně jako v Horní Lužici, kde byla podobná instrukce vyhotovena 18. listopadu 1549 pro Kryštofa z Donína.⁷⁹²

Objasnění důvodů, jež panovníka vedly k sepsání instrukcí pro zemské fojty v Horní a Dolní Lužici, není snadné, zvláště když si uvědomíme, že žádný dokument tohoto typu nebyl ve stejné době vydán slezskému vrchnímu zemskému hejtmanovi, jehož úřad plnil do určité míry přes všechna specifika, mající svůj původ v mnohem složitější teritoriální a správní struktuře Slezska, podobné či alespoň srovnatelné funkce jako úřad zemského fojta v obou Lužicích.⁷⁹³ Nicméně se lze domnívat, že Ferdinand I. byl podobně jako při vydávání instrukcí pro jiné úřady v ostatních zemích svého soustátí včetně zemských hejtmanství v bezprostředních slezských knížectvích veden snahou co nejpřesněji vymezit a písemně zafixovat jejich kompetence a tím nad nimi získat větší kontrolu.⁷⁹⁴ V tomto počínání se tak stejně jako v jiných Ferdinandových opatřeních, realizovaných zvláště intenzivně po roce 1547, jasně zrcadlily jeho absolutistické představy o vládě.⁷⁹⁵ Zemští fojtové Horní a Dolní Lužice konečně byli stále ještě ryze královskými úředníky a Ferdinand I. se vydáním přesných instrukcí mohl snažit svůj vliv na ně ještě posílit, což ale na druhou stranu neučinil v případě vrchního slezského hejtmana, který zaujímal mnohem vyhraněnější středové

---

⁷⁸⁹ NA v Praze, LŽ, sign. III 10/4, f. 64–65 (25. září 1555), zde f. 64^v: „...*das Amt apgetreten, dasselbe auch mit samt dem hause unnd zugehörenden schlusseln underthenigst eingereumbt und uberantwortet...*“. Rituál přijetí hornolužického zemského fojta do úřadu popisují S. GROSSER, *Lausitzische Merckwürdigkeiten* III, s. 10–11, § 8–10; H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 375–376.

⁷⁹⁰ NA v Praze, LŽ, sign. III 10/4, f. 71^f. Příklad přísahu v podstatě totožného znění složil 22. listopadu 1549 i hornolužický zemský fojt Kryštof z Donína; *tamtéž*, RG 44, f. 491^f.

⁷⁹¹ Srov. *Deutsche Verwaltungsgeschichte* I, s. 133–134 a 352.

⁷⁹² NA v Praze, RG 44, f. 489^v–490^v; LŽ, sign. III 10/4, f. 1–8 (koncept datovaný zřejmě omylem 18. 10. 1549). Na tuto instrukci upozornila a její obsah v hlavních bodech shrnula L. BOBKOVÁ, *Die Oberlausitz*, s. 127.

⁷⁹³ Srov. F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 159–160; C. GRÜNHAGEN, *Geschichte Schlesiens* II, s. 94–95.

⁷⁹⁴ Srov. např. F. HAIMERL, *Die deutsche Lehenhauptmannschaft*, s. 61–64, č. 5 (instrukce pro hejtmana německých lén Jana ml. Popela z Lobkovic z 24. 2. 1544).

⁷⁹⁵ Srov. *Deutsche Verwaltungsgeschichte* I, s. 352–353.

postavení mezi králem a slezskými knížaty a stavy.⁷⁹⁶ Nové instrukce pro zemské fojty Horní a Dolní Lužice však byly zajisté i průvodním jevem postupující byrokratizace obou úřadů.⁷⁹⁷

Instrukce Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic byla vydána 26. dubna 1555. Její originál je a zřejmě zůstane nezvěstný, nicméně se podařilo nalézt opis pořizený s největší pravděpodobností koncem září či na počátku října 1570, nesporně omylem datovaný rokem 1560.⁷⁹⁸ Jak napovídá dochovaný koncept, za její vzor prokazatelně posloužila první instrukce Kryštofa z Donína,⁷⁹⁹ a to i přesto, že v důsledku velmi ostrých sporů mezi ním a hornolužickými stavy mu byla již 28. září 1554, tedy po pěti letech strávených v úřadu, vydána instrukce druhá, mnohem podrobnější než ta předchozí, jež měla přispět k vyřešení vzniklé krizové situace.⁸⁰⁰ V Dolní Lužici však v první polovině padesátých let k žádnému závažnějšímu konfliktu tohoto druhu nedošlo, a proto mohla mít i Hasištejnského instrukce obecnější podobu a nemusela se příliš dotýkat citlivé oblasti vztahů mezi zeměpanskou správou, resp. zemským fojtem, a místními stavy.

Instrukci dolnolužického zemského fojta tvořilo pět základních a dva doplňující body. Podle prvního z nich se měl Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic co nejvíce zdržovat ve svém úřadě a dbát na dodržování práva a spravedlnosti v zemi. Pouze ve výjimečných případech si ho král mohl vyžádat k sobě a pověřit ho zvláštními úkoly. Druhý bod zemskému fojtovi ukládal, aby ochraňoval katolické duchovenstvo i laiky a postavil se proti pronikání nových náboženských sekt do Dolní Lužice. Ve třetím bodě Ferdinand I. Hasištejnskému nařizoval, aby udržoval v zemi pořádek, dohlížel na plnění jeho rozkazů a ostře zakročil, kdyby se něco chystalo proti jeho majestátu, o čemž ho měl v každém případě informovat. Podle čtvrtého bodu pak měl zemský fojt dohlížet i na výběr cla a mýta a zasadit se o bezpečnost cest, aby nebyla narušena činnost obchodníků, a podle pátého bodu se měl postarat o řádné vyřizování lenních záležitostí. V posledních dvou bodech bylo Hasištejnskému uloženo, aby pečoval o vše, co k jeho úřadu náleželo, udržoval dobré vztahy se sousedy a zajistil opravy zámků ve Sprembergu a především v Lübbenu, kde měli dolnolužičtí zemští fojtové již po několik desetiletí své hlavní sídlo. Zmíněnou instrukcí byly povinnosti zemského fojta ve výstižné zkratce jasně vypočítány a Bohuslavu Felixovi Hasištejnskému z Lobkovic tak nezbývalo nic jiného, než se úřadu skutečně ujmout.

---

⁷⁹⁶ Srov. Gottfried KLIESH, *Bischof Balthasar von Promnitz (1539–1562). Oberlandeshauptmann von Schlesien*, in: JSFWUB 29, 1988, s. 73–102, zde s. 76.

⁷⁹⁷ Srov. *Deutsche Verwaltungsgeschichte* I, s. 31; P. VOREL, *Velké dějiny* VII, s. 138; Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 114; J. PÁNEK, *K úloze byrokratizace*, s. 75–85; J. HRDLÍČKA, *Úředník*, s. 216–238.

⁷⁹⁸ NA v Praze, LŽ, sign. I 30. Instrukci vydal Luděk BŘEZINA, *Proměny dolnolužické správy a sídla zemského fojta za Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic (1555–1570)*, in: L. BOBKOVÁ – J. KONVIČNÁ (edd.), *Korunní země* III, s. 479–498, zde s. 494–495. Text instrukce měl k dispozici i J. W. NEUMANN, *Versuch* II, s. 277.

⁷⁹⁹ NA v Praze, LŽ, sign. III 10/4, f. 68–70.

⁸⁰⁰ Nicklas Sigismund von REDERN (ed.), *Lusatia Superior Diplomatica*, I–II, Hirschberg 1724, zde I, s. 145–152, č. 30; *Collection derer den Statum des Marggrafthums Ober-Lausitz*, II, Budišín 1771, s. 1337–1341, č. 17.

2. Nový zápas o biberštejské dědictví

Bohuslav Felix Hasištejský z Lobkovic přejímal správu Dolní Lužice v době, kdy znovu probíhal spor o Beeskow, Storkow a Sorau/Žary, o nichž už padla zmínka v souvislosti s Jindřichem III. z Plavna. V roce 1512 se dotčená panství dostala po dvou desetiletích saské zástavní držby do rukou Oldřicha V. z Biberštejna, pána severočeského Frýdlantu, který se ovšem ze svého vítězství neradoval příliš dlouho. Už v roce 1518 byl z finančních důvodů donucen Beeskow a Storkow zastavit svému hlavnímu věřiteli, lebušskému biskupu Dietrichovi,⁸⁰¹ a ponechat si pouze Sorau/Žary, které pak jeho synové drželi až do 15. prosince 1551, kdy frýdlantská linie Biberštejnů vymřela.⁸⁰² Poslední svého rodu, Kryštof z Biberštejna, podlehl morové nákaze, kterou do Sorau/Žary přinesl patrně neznámý cestující z Čech. Když se nemoc ve městě rozšířila, snažil se před ní Kryštof uprchnout na Frýdlant, ale před svým osudem stejně neutekl.⁸⁰³ Po jeho smrti připadly všechny statky frýdlantských Biberštejnů koruně, přičemž hejtmanem Sorau/Žary byl ustanoven Fabián ze Schönaichu, řečený krátce Šejnoch, který byl už předtím zemským hejtmanem zaháňského knížectví, jež se po 77 letech saské zástavní držby vrátilo v roce 1549 pod bezprostřední vládu českého krále.⁸⁰⁴ V průběhu následujících let, kdy Sorau/Žary držel markrabě Jiří Fridrich Braniborsko-Ansbašský, se Fabián ze Schönaichu pokusil celé panství koupit. Aby snížil cenu, namlouval prý českému králi i jeho místodržícímu, že Sorau/Žary je jen špatnou zahradou vhodnou snad jen na pěstování zelí,⁸⁰⁵ i když jeho hodnota byla společně s panstvím Triebel/Trzebiel v berním rejstříku z roku 1526 odhadnuta na 80 000 zlatých rýnských.⁸⁰⁶ Licitování o ceně se však Fabiánovi ze Schönaichu nakonec nevyplatilo, protože do hry vstoupil vatislavský biskup a současně vrchní slezský hejtman Baltazar z Promnic (1539–1562),⁸⁰⁷ který za Sorau/Žary a Triebel/Trzebiel bez okolků českému králi nabídl 120 000

---

⁸⁰¹ CDB A XX, s. 489–512, č. 136–138 (21. 3 a 15. 6. 1518); S. W. WOHLBRÜCK, *Geschichte des ehemaligen Bisthums Lebus* II, s. 261.

⁸⁰² A. HIRTZ – J. HELBIG (edd.), *Urkundliche Beiträge*, s. 324, č. 2371.

⁸⁰³ Srov. Johann Samuel MAGNUS, *Historische Beschreibung der Hoch-Reichs-Gräflichen Promnitzschen Residenz-Stadt Sorau in Niederlausitz und Deroselben Regesten, Kirchen- und Regiment-Sachen wie auch Gelehrten Leuthen und Sonderbahren Begebenheiten*, Leipzig 1710, s. 30–31. Jeho závěť vydal Pavel KRÁL, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, České Budějovice 2002 (Monographia historica, Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis; 2), s. 116–121, č. 2 (9. 12. 1551).

⁸⁰⁴ Srov. Johann Gottlob WORBS, *Geschichte des Herzogtums Sagan*, Sagan 1930², s. 201–208.

⁸⁰⁵ Srov. J. S. MAGNUS, *Historische Beschreibung*, s. 41.

⁸⁰⁶ GSStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 a–b, Pk.-Nr. 14289 (1529–1561), f. 1^r.

⁸⁰⁷ Srov. A. SABISCH, *Die Bischöfe von Breslau*, s. 71–99; G. KLIESCH, *Bischof Balthasar von Promnitz (1539–1562). Oberlandeshauptmann von Schlesien*; TÝŽ, *Bischof Balthasar von Promnitz (1539–1562) als Landesfürst*, in: MBGMV 49, 1989, s. 33–72.

zlatých rýnských.⁸⁰⁸ V Dolní Lužici se tak už v roce 1556 zakoupil šlechtický rod, který měl do dějin zemského fojtství o několik desítek let později ještě výrazně promluvit.⁸⁰⁹ Ovšem ani Fabián ze Schönaichu, který byl už v roce 1554 jmenován také dolnolužickým zemským soudcem,⁸¹⁰ ze zápasu o biberštejnské dědictví nevyšel úplně naprázdno a v roce 1558 koupil za 45 000 zlatých hornolužické panství Muskau,⁸¹¹ o které za svého života usiloval i dolnolužický zemský fojt Albrecht Šlik.⁸¹²

V případě Beeskowa a Storkova byla situace ještě o něco komplikovanější. Po smrti lebušského biskupa Dietricha v roce 1523 držel obě panství, odhadovaná stejně jako Sorau/Žary a Triebel/Trzebiel na 80 000 zlatých,⁸¹³ jeho nástupce Georg z Blumenthalu (1523–1550) a po něm Johann Horneburg (1550–1555),⁸¹⁴ od něhož přijal hold za obě panství na místo Ferdinanda I. snad ještě v roce 1553 dolnolužický zemský fojt Albrecht Šlik.⁸¹⁵ Už dva roky předtím však vymřela frýdlantská odnož Biberštejnů a na pražském dvoře panovalo stejně jako v případě Sorau/Žary přesvědčení, že Beeskow a Storkow jsou odumřelými lény. O jejich získání se pokusil věrný rádce Ferdinanda I. a od 3. ledna 1554 správce slezských financí Fridrich z Redernu, který držel české biberštejnské statky,⁸¹⁶ což se nelíbilo ani lebušskému biskupovi, ani braniborskému kurfiřtovi, který měl sám o obě panství eminentní zájem. Johann Horneburg se proto chtěl osobně vydat do Prahy, aby plány Fridricha z Redernu překazil, ale v jeho cestě mu zabránila smrt, která ho navštívila 16. června 1555. V této chvíli se ve věci Beeskowa a Storkova začal výrazněji angažovat braniborský markrabí Hans z Küstrinu, jenž také přesvědčil svého bratra Jáchyma II. Hektora, aby na lebušský biskupský stolec prosadil svého teprve desetiletého vnuka Jáchyma Fridricha. K úspěšné volbě došlo již 15. července. O několik měsíců později, 8. prosince 1555, pak Jan Jiří jako otec a poručník nezletilého biskupa prodal Beeskow a Storkow svému strýci Hansovi z Küstrinu.⁸¹⁷ Fridrich z Redernu byl ze hry o obě panství definitivně vyřazen a musel se nakonec spokojit pouze s Frýdlantem v Čechách, který koupil za 40 000 tolarů.⁸¹⁸

⁸⁰⁸ A. HIRTZ – J. HELBIG (ed.), *Urkundliche Beiträge*, s. 330, č. 2413 (4. 5. 1556); s. 331, č. 2427 (24. 4. 1558). J. S. MAGNUS, *Historische Beschreibung*, s. 44, a po něm i další uvádějí, že Baltazar z Promnic zaplatil za Sorau 124 000 zlatých rýnských.

⁸⁰⁹ Srov. J. G. WORBS, *Geschichte der Herrschaften Sorau und Triebel*, s. 59–72; R. LEHMANN, *Die Herrschaften*, s. 31. Nejnovější dějiny města Sorau nepřinášejí ve srovnání především s Worbovou prací žádné nové poznatky; srov. Tomasz JAWORSKI, *Žary v dziejach pogranicza śląsko-łużyckiego*, Žary 1993.

⁸¹⁰ NA v Praze, RG 54, f. 171^v–172^r (9. 9. 1554).

⁸¹¹ Srov. Hermann von ARNIM – Willi A. BOELCKE, *Muskau. Standesherrschaft zwischen Spree und Neiße*, Frankfurt am Main – Berlin – Wien 1979³, s. 47.

⁸¹² NA v Praze, LŽ, sign. III 17/5, f. 40–43 (28. 5. 1552), zde zvl. f. 40.

⁸¹³ GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 a–b, Pk.-Nr. 14289 (1529–1561), f. 1^r.

⁸¹⁴ Srov. S. W. WOHLBRÜCK, *Geschichte des ehemahligen Bisthums Lebus II*, s. 248–342 a 457–465.

⁸¹⁵ A. HIRTZ – J. HELBIG (edd.), *Urkundliche Beiträge*, s. 327, č. 2389 (13. 9. 1553).

⁸¹⁶ Srov. F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 323.

⁸¹⁷ Srov. C. PETERSEN, *Die Geschichte des Kreises Beeskow-Storkow*, s. 43–51; R. LEHMANN, *Die Herrschaften*, s. 37–38.

⁸¹⁸ A. HIRTZ – J. HELBIG (edd.), *Urkundliche Beiträge*, s. 331, č. 2425 (1. 4. 1558).

Po převedení Beeskowa a Storkowa na braniborského markrabího bylo potřeba, aby mu Ferdinand I. jako český král udělil obě panství v léno. Už na začátku roku 1556 byl proto za Ferdinandem I. vyslán Hansův kancléř doktor Adrian Albinus a nabídl mu za dvacetiletou zástavní držbu obou panství 10 000 zlatých. Na tento návrh nenásledovala zprvu žádná a posléze odmítavá odpověď, přičemž byla znovu vytažena stará kauza týkající se spoluúčasti Hohenzollernů na turecké berni z dolnolužických panství Chotěbuz a Peitz, která jednání mezi oběma stranami značně ztížila. Braniborský markrabí však ve své snaze nepolevil a v následujících dvou letech vydržoval svého kancléře v blízkosti Ferdinanda I. nebo jeho syna arcivévody Ferdinanda. Dohody mezi českým králem a braniborským markrabím bylo dosaženo 24. dubna 1558.⁸¹⁹ Ferdinand I. zastavil za 87 587 tolarů panství Beeskow a Storkow na deset let Hansovi z Küstrinu, ale ponechal si právo na jejich zpětné vykoupení a na výběr schválených berní a posudného v obou panstvích. Vedle toho přiměl braniborského markrabího k závazku, že bude navštěvovat jednání dolnolužického zemského sněmu a bude vykonávat lenní službu jako Biberštejnové. Těmito opatřeními se do budoucna mělo předejít sporům, které by stejně jako nevyjasněné poměry kolem dříve získaných hohenzollernských panství v Dolní Lužici zatěžovaly česko-braniborské vztahy, i když z právního hlediska se poměr Hanse z Küstrinu k Českému království vlastně zkomplikoval. Na jedné straně byl sice pouhým zástavním držitelem dolnolužických panství Beeskow a Storkow, na straně druhé však musel plnit povinnosti, které za normálních okolností příslušely pouze vazalovi českého krále.⁸²⁰ Hans z Küstrinu si byl svého nevýhodného postavení v Beeskowě a Storkowě dobře vědom a jeho kancelář úzkostlivě dbala na to, aby na dolnolužický zemský sněm byl braniborský zástupce posílán jen kvůli těmto dvěma panstvím a nikoli kvůli již dříve získaným hohenzollernským državám.⁸²¹

Při jednáních o Beskowu a Storkowu hrál velmi důležitou roli Bohuslav Felix Hasištejský z Lobkovic, který se snažil být na rozdíl od svého předchůdce Albrechta Šlika Hansovi z Küstrinu všestranně nápomocný a informoval ho o dění na královském dvoře buď osobně,⁸²² nebo prostřednictvím jiné spolehlivé osoby, za niž bylo možno považovat i hejtmana panství Chotěbuz Bartholda z Mandelsloh.⁸²³ O dobrých vztazích mezi oběma muži svědčí dochovaná korespondence, v níž braniborský markrabí nazýval dolnolužického zemského fojta svým „obzvlášť milým přítelem a švagrem“, což jistě nebyla pouze

---

⁸¹⁹ *Tamtéž*, s. 331, č. 2426.

⁸²⁰ Srov. C. PETERSEN, *Die Geschichte des Kreises Beeskow-Storkow*, s. 52–76; L. MOLLWO, *Markgraf Hans von Küstrin*, s. 505–506. Petersenův popis jednání z let 1556 až 1558 se opírá o prameny uložené v GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 3 a, Pk.-Nr. 14287.

⁸²¹ Např. *tamtéž*, Nr. 4 a–b, Pk.-Nr. 14289 (1529–1561), f. 249 (15. 3. 1561); Nr. 4 a–b, Pk.-Nr. 14289 (1561–1570), f. 131–132 a 141–142 (27. 10. 1565 a 20. 2. 1567); *Inventarium*, s. 416, č. 1325 (22. 8. 1566); E. CLAUSNITZER, *Versammlungen*, s. 182 a 192.

⁸²² GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 3 a, Pk.-Nr. 14287 (6. 7. 1558).

⁸²³ *Tamtéž*, Nr. 4 a–b, Pk.-Nr. 14289 (1529–1561), f. 113 a 115 (20. 11. 1555).

zdvořilostní fráze.⁸²⁴ Pokud to okolnosti dovolily, jezdíval Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic za Hansem z Küstrinu na lov nebo jen na návštěvu a hovořil s ním o aktuálních otázkách. Jeho plány ovšem často narušilo vyřizování úkolů, jimiž ho pověřil český král.⁸²⁵ Když tak musel jet na konci roku 1556 s pěti dalšími předními českými úředníky ze svého českého panství Líčkov do Vídně, neopomněl zmínit, že do Braniborska přijede, jakmile bude moci, a to „s pěknými dvěma psy“.⁸²⁶ Na začátku května 1567 si těsně před odjezdem do Lübecku a následně do Stralsundu, kde měl jednat s dánským a švédským králem, zase povzdechl: „Byl bych opravdu tak rád u vaší knížecí milosti, jako jsem vždy byl.“⁸²⁷

O kladném vztahu Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic k Hohenzollernům se vědělo i v Čechách. Proto byl také pověřován jednáními, která se netýkala bezprostředně Beeskowa a Storkowa. Už od roku 1556 se tak účastnil schůzek iniciovaných Ferdinandem I. a Jáchymem II. Hektorem, na nichž se probíraly velkorysé plány na propojení Odry a Labe umělým plavebním kanálem,⁸²⁸ do jehož výstavby se mimo jiné investovaly peníze vybrané v Dolní Lužici na posudném.⁸²⁹ Jistě ne náhodou působil dolnolužický zemský fojt také jako prostředník při vyjednávání druhého sňatku nejvyššího komořího Viléma z Rožmberka,⁸³⁰ který se konal v Berlíně 14. prosince 1561. Šestadvacetiletý rožmberský vladař si tehdy bral Žofii, dvacetiletou dceru braniborského kurfiřta Jáchyma II. Hektora. Hasištejnského podpora přišla Vilémovi vhod i při samotné cestě do hlavního braniborského města, protože Ferdinand I. nebyl jeho sňatku příliš nakloněn a zakázal většině šlechticů, kteří ho měli doprovázet, výjezd ze země. Velmi cenné služby pak dolnolužický zemský fojt prokázal i nové Vilémově manželce Žofii, když pečoval o její pohodlí na cestě do Čech.⁸³¹

Krátce po berlínské svatbě se Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic zapojil do dalších jednání kolem Beeskowa a Storkowa, jež probíhala v letech 1561 až 1562. První kroky k úplnému získání obou panství byly sice ze strany Hanse z Küstrinu již vykonány, ale bylo

---

⁸²⁴ *Tamtéž*, f. 117 a 148–149 (19. 1. 1560 a 24. 6. 1556); Nr. 4 a–b, Pk.-Nr. 14289 (1561–1570), f. 81 (9. 12. 1566): „...besonder lieber freunndt undt Schwager...“; *Inventarium*, s. 407, č. 1288 (18. 12. 1560).

⁸²⁵ GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 a–b, Pk.-Nr. 14289 (1529–1561), f. 136–138 a 234–235 (30. 6. 1556 a 28. 12. 1560).

⁸²⁶ *Tamtéž*, Nr. 3 a, Pk.-Nr. 14287 (8. 10. 1556): „...mit schonen zwayen hunden...“

⁸²⁷ *Tamtéž*, Nr. 4 a–b, Pk.-Nr. 14289 (1561–1570), f. 148–149 (1. 5. 1567): „Ich were ynn warhaitt so gernn bey e. f. g. als ich jemals gewest.“ K přátelství Hanse z Küstrinu s Bohuslavem Felixem Hasištejnským z Lobkovic srov. též L. MOLLWO, *Markgraf Hans von Küstrin*, s. 531–532.

⁸²⁸ *Inventarium*, s. 403–404, č. 1274 (1. 7. 1558); s. 418, č. 1330 (4. 8. 1567); NA v Praze, RG 68a, f. 17–18^r (9. 1. 1560).

⁸²⁹ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 309 (1558–1560), f. 19^r (1. 3. 1558); NA v Praze, RG 68a, f. 17–18^r (9. 1. 1560). K této stavbě srov. Rudolf LEHMANN, *Zur Geschichte der Verkehrsstraßen in der Niederlausitz bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts*, in: JBLG 25, 1974, s. 49–93, zde s. 70.

⁸³⁰ GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 a–b, Pk.-Nr. 14289 (1529–1561), f. 234–235 (28. 12. 1560).

⁸³¹ Srov. Jaroslav PÁNEK, *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, Praha 1989, s. 110–111; TÝŽ, *Der böhmische Vizekönig Wilhelm von Rosenberg und seine deutschen Ehen*, in: Sabine TANZ (ed.), *Mentalität und Gesellschaft im Mittelalter. Gedenkschrift für Ernst Werner*, Frankfurt am Main – Berlin – Bern – New York – Paris – Wien 1993 (Beiträge zur Mentalitätsgeschichte; 2), s. 271–300, zde s. 285–287.

potřeba učinit další, které by dočasnou zástavu prodloužily na dobu neurčitou, nebo ji dokonce proměnily v trvalou držbu. Braniborský markrabí chtěl změny ve vlastnických poměrech Beeskowa a Storkowa původně dosáhnout za přispění zkušeného kancléře Albina a hejtmana Mandelsloha,⁸³² z nichž posledně jmenovaného pověřil jednáním se zatím nekorunovaným český králem Maxmiliánem, usilujícím o zvolení králem římským. Když mu ale nejstarší syn císaře Ferdinanda nebyl schopen pomoci, rozhodl se ke svému cíli dojít jinou cestou. Už v polovině roku 1561 uplatil prostřednictvím Hugolda ze Šlejnic nejvyššího kancléře Českého království Jáchyma z Hradce tak vysokými částkami, že mu pán zlaté pětিলisté růže v modrém poli přislíbil svou všestrannou podporu. Protože pro udělení léna nebyla ještě příhodná doba, chtěl Jáchym z Hradce nejdříve dosáhnout prodloužení zástavy na čtyřicet let, za což mu Hans z Küstrinu hodlal vyplatit 10 000 tolarů. Ovšem dříve, než se mu podařilo něco vyjednat, vstoupil do hry Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic, který z pověření braniborského markrabího pobýval v září 1562 ve Vídni v blízkosti Ferdinanda I. Během několika málo setkání, o jejichž obsahu nesměl nejvyšší kancléř nic vědět, se zrodila dohoda, která dočasně uspokojila obě strany. Za okamžité vyplacení 20 000 zlatých prodloužil český král listinou vydanou v Chebu 11. října 1562 zástavu o dalších deset let. Hans z Küstrinu si tak až do roku 1578 mohl být vcelku jistý, že o Beeskow a Storkow nepřijde.⁸³³

---

⁸³² K oběma mužům podrobně L. MOLLWO, *Markgraf Hans von Küstrin*, s. 354–359; Fritz ROTH, *Restlose Auswertung von Leichenpredigten und Personalschriften für genealogische und kulturhistorische Zwecke*, I–X, Boppard am Rhein 1959–1980, zde I, s. 249, R 434.

⁸³³ Srov. C. PETERSEN, *Die Geschichte des Kreises Beeskow-Storkow*, s. 76–80.

3. Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic v úřadu zemského fojta

Už předcházející řádky snad dostatečně naznačily, že Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic byl politikem velkého formátu, který byl schopen pružně měnit strany, přičemž ho v první řadě zajímal především jeho vlastní prospěch. Působení v provinčním úřadu dolnolužického zemského fojta, jehož vliv byl značně omezený, ho nemohlo dlouhodobě uspokojovat a bylo pro něj spíše zastávkou na cestě k vyšším cílům. Tím se výrazně odlišoval od Jindřicha Tunkla z Brníčka i od Albrechta Šlika, kteří z různých důvodů nemohli mít žádné vyšší ambice a pro něž uvedení do úřadu zemského fojta bylo největším úspěchem, jakého mohli v daných souvislostech dosáhnout. Oba jmenovaní se také proto po nástupu Habsburků kromě kratších výjezdů v podstatě nepřetržitě zdržovali v Dolní Lužici a osobně dohlíželi na její správu. S příchodem Hasištejnského se však situace radikálně změnila. Nový zemský fojt do země sice jezdil, ale dlouhodobě se pohyboval za jejími hranicemi, na což si dolnolužické stavy opakovaně stěžovaly. Snad vůbec poprvé velmi hlasitě kritizovaly Hasištejnského nepřítomnost v Dolní Lužici už v roce 1558,⁸³⁴ znovu si nad touto skutečností postesklly například o sedm let později na zasedání zemského sněmu v Lübbenu.⁸³⁵ Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic byl vedle častých pobytů za hranicemi země, kam někdy utíkal před řáděním nejrůznějších epidemií,⁸³⁶ navíc poměrně často nemocný, takže když už byl v Dolní Lužici přítomen, nemohl se mnohokrát vyřizování úředních záležitostí věnovat z důvodu špatného zdravotního stavu.⁸³⁷

Před svým odjezdem ze země už Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic na rozdíl od svých předchůdců nejmenoval pouze jednoho zástupce či správce zemského fojtství, nýbrž pověřoval vyřizováním úředních záležitostí hned několik osob. S touto praxí sice započal na konci svého funkčního období již Albrecht Šlik, ale teprve za Hasištejnského z Lobkovic se tento způsob zastupování plně prosadil. Z důvodu stále rostoucí písemné agendy a hromadění nevyřízených záležitostí bylo jednoduše naprosto nezbytné, aby existoval orgán, který by byl nadán náležitou rozhodovací pravomocí zejména v právních věcech i za nepřítomnosti zemského fojta. Tento kolektivní orgán (*Amtsbehlshaber*, *verordnete Landsbehlshaber* či *Befehlshaber*),⁸³⁸ tvořený zpravidla třemi, ale někdy i více osobami,⁸³⁹ byl vývojově spojen se zámeckou kanceláří, a dokonce se lze domnívat, že většinou byl její prostou podmnožinou.

⁸³⁴ BLHA Potsdam, *Rep.* 23 C *Niederlausitzische Stände*, Nr. 1, f. 11–12 (12. 12. 1558).

⁸³⁵ SächsHStA Dresden, 10024 *Geheimer Rat (Geheimes Archiv)*, Loc. 9475/39, f. 44–47 (4. 7. 1565), zde f. 45^v.

⁸³⁶ GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep.* 43 *Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 a–b, Pk.-Nr. 14289 (1561–1570), f. 184–189 (15. 3. 1568), zde f. 188^f.

⁸³⁷ NA v Praze, *RG* 165, f. 277–278^r (4. 12. 1565); BLHA Potsdam, *Rep.* 17 A *Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 265, f. 374^v (20. 4. 1568); Nr. 266, f. 34 (14. 4. 1570).

⁸³⁸ K významu částečně srovnatelných kolektivních orgánů v německých oblastech říše srov. *Deutsche Verwaltungsgeschichte* I, s. 309–310.

⁸³⁹ Na jaře 1560 určil Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic před svým odjezdem ze země hned šest správců úřadu, mezi nimiž nechyběli kancléř a sekretář; R. LEHMANN (ed.), *Die Urkunden des Gubener Stadtarchivs*, s. 84, č. 185 (3. 4. 1560).

Důležité místo mezi zástupci zemského fojta totiž nesporně zaujímal kancléř, vedle nějž se dále prosazovali právní učenci a nezřídka také lübbenský hejtman,⁸⁴⁰ jímž byl asi po celé Lobkovicovo funkční období Sigmund Tschamber.⁸⁴¹ Tomu Maxmilián II. na počátku roku 1564 přiznal za věrné služby mimořádnou odměnu ve výši 50 zlatých rýnských, které ovšem byly asi jen chabou náhradou za požadovaná pole u vsi Schlepzig, náležející k úřadu zemského fojta.⁸⁴²

Zdá se, že kompetence nově vzniklého orgánu, na nějž částečně jistě působily i stavy, se postupně rozšiřovaly a zástupci zemského fojta časem mohli v Lobkovicově nepřítomnosti kolektivně vypisovat i zemský sněm,⁸⁴³ což byla výsada, kterou si zemští fojtové v dřívějším období patrně velmi bedlivě střežili. Všechny záležitosti, o jejichž projednávání se začaly vést pečlivé záznamy,⁸⁴⁴ však z důvodu chybějící autority vyřizovat přece jen nemohli, „*neboť když není pán v zemi, dá se málo na příkazy úřadu*“.⁸⁴⁵ Složitou situaci kolektivního orgánu pověřeného správou navíc komplikovala v prvních letech po nástupu Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic skutečnost, že od smrti Albrechta Šlika panovaly po určitou dobu nejasné poměry kolem fojtské kanceláře, z níž byl zřejmě dočasně uvolněn její představený Johann Eberhart zvaný Gleitsmann, jak to naznačuje už list purkmistra a radních města Lübbenu adresovaný v polovině listopadu 1555 Ferdinandovi I.⁸⁴⁶ Důvodem kancléřova propuštění přitom mohly být otazníky vznášející se nad vsí Erpitz, kterou získal Johann Eberhart od Albrechta Šlika bez vědomí krále. Lübbenský purkmistr Klement Koch k tomuto již dostatečně závažnému obvinění ještě dodával, že kancléř přestal z dotčené vsi platit srbskému knězi 35 zlatých ročně v plné výši a že se choval velmi krutě ke svým poddaným.⁸⁴⁷

Ves Erpitz byla neznámo kdy na přímý rozkaz Ferdinanda I. Johannu Eberhartovi odebrána a navracena městu Lübbenu,⁸⁴⁸ které ji v roce 1570, tentokrát s královským souhlasem, prodalo za 900 zlatých rýnských Casparu z Minckwitz,⁸⁴⁹ ale to ještě neznamenalo, že se odvolaný kancléř mohl do svého někdejšího úřadu beze všeho vrátit. Na

---

⁸⁴⁰ Srov. J. W. NEUMANN, *Versuch I*, s. 130–131; R. LEHMANN, *Materialien*, s. 153–154; TÝŽ, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 187; BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 265, *passim*.

⁸⁴¹ Doložený je ještě 3. února 1569; NA v Praze, *RG 135*, s. 29–37, č. 4.

⁸⁴² *Tamtéž*, *RG 57*, f. 575^r (6. 2. 1564). V tomto listu byl Sigmund Tschamber označen jako „*des Lanndtuogts in Niderlausitz underhauptman*“.

⁸⁴³ SächsHStA Dresden, 10024 *Geheimer Rat (Geheimes Archiv)*, *Loc.* 9475/39, č. 49; GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 a–b, Pk.-Nr. 14289 (1561–1570), f. 75 a 78 (20. 10. 1565); *Inventarium*, s. 418, č. 1332 (12. 2. 1568).

⁸⁴⁴ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 265 a 266.

⁸⁴⁵ NA v Praze, *LŽ*, sign. III 14/31, f. 41–44 (9. 5. 1562), zde f. 41^r: „...*dan wan der herr nit im Land, so gibt man wenig auff dy Ampts befhelich*...“

⁸⁴⁶ *Tamtéž*, sign. III 10/4, f. 30–31 (17. 11. 1555). V tomto listě byl Johann Eberhart označen jako „*der vorige Canzler*“.

⁸⁴⁷ *Tamtéž*, f. 16–20 (4. 5. 1555), zde f. 18^v–19^f a 20. Srov. též W. J. VETTER, *Beyträge IV*, s. 12; G. v. HOUWALD, *Die Niederlausitzer Rittergüter IV/1*, s. 303.

⁸⁴⁸ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 265, f. 212–215 (12. 3. a 7. 4. 1563).

⁸⁴⁹ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 313 (1569–1570), f. 258^r (8. 4. 1570).

jeho uprázdněné místo byl totiž mezitím povolán dle dolnolužických správních zvyklostí nejspíše zcela neznalý a pouze jedinkrát doložený Wolf Gueez.⁸⁵⁰ Ten mohl být kancléřem snad až do března 1559, kdy byl tímto titulem znovu označen Johann Eberhart,⁸⁵¹ který pak fojtskou kancelář vedl až do své smrti, jež ho překvapila v Budyšíně 21. července 1562 mezi sedmou a osmou hodinou ranní.⁸⁵² Krátce po jeho skonu se kancléřem stal magistr svobodných umění Johann Ziegler,⁸⁵³ jenž pak stál v čele úřadu o něco déle než jedno desetiletí. O dalším personálu kanceláře, jejíž chod se čím dál více profesionalizoval, je toho jinak známo stále ještě velmi málo. Vedle Wolfa Gueeze je doložen jako sekretář magistr Bartholomeus Sens, jehož prameny zmiňují ještě dvakrát – poprvé v roce 1560 a podruhé v roce 1562.⁸⁵⁴ Ve fojtské kanceláři za Johanna Eberharta dále působil také Ambrosius Zanak,⁸⁵⁵ za Johanna Zieglera je prokazatelná přítomnost písaře Samuela Fickelschera.⁸⁵⁶

I když se Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic zdržoval v Dolní Lužici poměrně málo, přece jen bylo žádoucí, aby měl pro svou potřebu reprezentativní sídlo, které by vytvářelo dostatečné zázemí pro jeho dvůr i celý správní aparát. Těmto požadavkům však v polovině padesátých let plně nevyhovoval už ani zámek v Lübbenu, čehož si musel být vědom i Ferdinand I. Poslední náročnější oprava celého zámeckého komplexu, na níž Ludvík II. Jagellonský uvolnil nezanedbatelnou sumu peněz, totiž proběhla ve dvacátých letech za Jindřicha Tunkla z Brníčka, a od té doby se do zvelebování hlavního sídla zemského fojta zřejmě příliš mnoho neinvestovalo. V roce 1557 proto dolnolužické stavy žádaly, aby ze zeměpanských příjmů mohla být použita určitá částka peněz na jeho opravu, přičemž zdůraznily, že lübbenský zámek je nejen sídlem zemského fojta, ale i místem, kde pravidelně zasedá zemský sněm.⁸⁵⁷ Stavy v tomto ohledu se vší rozhodností podporoval i Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic, který si nejlépe uvědomoval, že zámku bez náležitého zásahu hrozí doslova zhroucení. Konečně ještě v únoru 1561, tedy v době, kdy se již prostavělo na 1 500 tolarů, Hasištejnský Ferdinanda I. sugestivně informoval, že v zámku není ani jeden pokoj, v němž by se dalo bezpečně bydlet, a že musel všechny komnaty, v nichž se zdržuje, nechat zvnějšku i zevnitř podepřít, pokud nechtěl riskovat, že mu spadnou na hlavu a zabijí ho. Současně poznamenal, že takové opatření je velmi ostudné, a požádal o uvolnění dalších 500

⁸⁵⁰ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 265, f. 32^v–33 (18. 11. 1557).

⁸⁵¹ *Tamtéž*, f. 71^v–72^f (21. 3. 1559). Ještě 7. května 1557 byl Johann Eberhart označen jako někdejší kancléř Albrechta Šlika a u jeho jména ve svědecké řadě byl tento titul vypuštěn, k čemuž by patrně nedošlo, kdyby stál v čele kanceláře; *tamtéž*, f. 41–42; R. LEHMANN (ed.), *Die Urkunden des Luckauer Stadtarchivs*, s. 229–230, č. 409.

⁸⁵² BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 320, f. 58–59; J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 299; *Quellen II*, s. 209, č. 269, pozn. 1.

⁸⁵³ Johann Ziegler je v úřadu kancléře poprvé doložen 12. listopadu 1562; BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 265, f. 185^f. Srov. též J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 299–300.

⁸⁵⁴ R. LEHMANN (ed.), *Die Urkunden des Gubener Stadtarchivs*, s. 84, č. 185 (3. 4. 1560); BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 35, f. 5 (30. 11. 1562).

⁸⁵⁵ *Tamtéž*, Nr. 265, f. 214^f (12. 3. 1563).

⁸⁵⁶ F. ROTH, *Restlose Auswertung II*, s. 315, R 1586.

⁸⁵⁷ NA v Praze, *LŽ*, sign. III 11/6 (informace z regestu na deskách, samotný list je neznámý).

tolarů z posudného, přičemž upozornil, že do stavby hodlá jako doposud vkládat i nemalé částky vlastních peněz.⁸⁵⁸ Problémy s financováním přestavby lübbenského zámku však touto prosbou neskončily a táhly se minimálně do poloviny roku 1563.⁸⁵⁹

Během rozsáhlé rekonstrukce, dokončené v hlavních obrysech v první třetině šedesátých let, byla převážná část původní budovy za věží ze 14. století stržena a nahrazena renesanční dvoupatrovou novostavbou, jež zcela odpovídala Lobkovicovým očekáváním. Aby nebylo zapomenuto, kdo měl hlavní podíl na výstavbě nového zámku, byl v přízemí nad portálem hlavního vstupu umístěn do kamene vytesaný erb a veršovaný nápis, který jméno stavitele připomínal.⁸⁶⁰ V zámku samotném bylo několik pokojů upraveno pro potřeby zemského fojta tak, aby korespondovaly s jeho postavením a umožnily mu přijmout i tu nejvznešenější návštěvu. Taková příležitost se brzy naskytla. Na počátku roku 1564 totiž na zámku v Lübbenu několik dní pobýval jako vůbec první Habsburk nový římský, český a uherský král Maxmilián II., aby tam předsedal zemskému sněmu, vyslechl stížnosti dolnolužických stavů, seznámil se s problémy ústřední správy i celé země a hlavně přijal hold od prelátů, pánů, rytířů i zeměpanských měst, i když zemská privilegia prozatím nepotvrdil. Maxmilián II. se v Dolní Lužici zastavil na své cestě po zemích České koruny, která byla zahájena krátce po jeho uherské korunovaci v Prešpurku.⁸⁶¹ Na ní ale dolnolužický zemský fojt chyběl, protože ho překvapila záludná nemoc,⁸⁶² i když Maxmiliánovu českou korunovaci v Praze a římskou korunovaci ve Frankfurtu nad Mohanem si ujít nenechal.⁸⁶³

Stejně jako pro Jindřicha Tunkla z Brníčka a Albrechta Šlika hrál i pro Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic vedle Lübbenu důležitou roli také Spremberg, přestože po roce 1555 sloužil jistou dobu jako útočiště Alžběty rozené Ungnadové ze Sonnecku a jejího syna Ondřeje,⁸⁶⁴ než se definitivně přestěhovali do zámku Vintřov poblíž Kadaně.⁸⁶⁵ Funkce

---

⁸⁵⁸ *Tamtéž*, sign. III 8/14, f. 9–10 (12. 2. 1561), zde zvl. f. 9^v. Hasištejnský přímo napsal, „*das nit ein ainigk zymer, dorinen man sicher whonnen khan, alhier ist, wie ich dan dises Jar die Stueben und Cammern, dorinen Ich whonne, inwendigk und auswendigk dermaßen hab muessen understützen lassen, das es eine schande zu sehenn, who ferne Ichs nit hab wollen, auf mich fallenn und todt schlagen laßen*“.

⁸⁵⁹ *Tamtéž*, RG 74, f. 100^v–101^r (28. 6. 1563).

⁸⁶⁰ Nápis zněl: „*MICH HATT GEBAUET WOLGEMUTH / DIESER EDLE LANDVOID GUT / BUSLA FELIX, HERR VON HASENSTAIN / GOTT ERHALTE IHN BEY GUTTEN GEWISSEN RAIN / NACH CHRISTI GEBURT 1562. JHAR / DA ER SEINES ALTERS IM 46. WAR.*“ Srov. K. NEITMANN – K. SCHRÖDER – K. WEIRAUCH, „*Ist Zierde des Landes gewest*“, s. 45, 48–50 (citát s. 48); J. W. NEUMANN, *Geschichte der Kreisstadt Lübben II*, s. 36 a 38.

⁸⁶¹ Srov. Luděk BŘEZINA, *In Stifel vnnnd Sporn im Schloß Lüben. Holdovací cesta Maxmiliána II. a Dolní Lužice*, in: L. BŘEZINA – J. KONVIČNÁ – J. ZDICHYNEC (edd.), *Ve znamení země Koruny české*, s. 129–141. Hlavními prameny k Maxmiliánově holdovací cestě jsou ÖNB Wien, Cod. 7700; BLHA Potsdam, Rep. 23 C *Niederlausitzische Stände*, Nr. 1326; *Destinata I*, s. 299–305.

⁸⁶² BLHA Potsdam, Rep. 17 A *Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 320, f. 66 (19. 8. 1563).

⁸⁶³ Friedrich EDELMAYER – Leopold KAMMERHOFER – Martin C. MANDELMAYR – Walter PRENNER – Karl G. VOCELKA (edd.), *Die Krönungen Maximilians II. zum König von Böhmen, Römischen König und König von Ungarn (1562/63) nach der Beschreibung des Hans Habersack, ediert nach CVP 7890*, Wien 1990 (Fontes Rerum Austriacarum; I/13), s. 117 a 176.

⁸⁶⁴ NA v Praze, LŽ, sign. III 10/4, f. 61–63 (19. 9. 1555), zde f. 61^r.

Sprembergu jako vedlejšího sídla či vedlejší rezidence dolnolužického zemského fojta byla kolem poloviny šedesátých let na krátký čas dokonce výrazně posílena. Na počátku roku 1562 prodaly dolnolužické stavy Bohuslavu Felixovi Hasištejskému z Lobkovic zástavní práva na svou polovinu Sprembergu.⁸⁶⁶ Jednání o koupi druhé poloviny se poněkud protáhla, protože svůj zájem o ni projevila i vdova po Albrechtu Šlikovi spolu se svým synem.⁸⁶⁷ Alžběta rozená Ungnadová ze Sonnecku se ale nakonec stáhla, snad pod vlivem Ondřejovy smrti, a Ferdinand I. tak mohl Bohuslavu Felixovi Hasištejskému z Lobkovic postoupit i zbylou část panství. Zemský fojt se ovšem na oplátku musel vzdát na tři roky dopředu šestiprocentního úroku z 20 000 zlatých, které panovníkovi půjčil, a dále vyplatit 3 000 zlatých mistru ze Sonnenburgu a 1 200 zlatých dolnolužickým stavům.⁸⁶⁸ V říjnu 1566 mu pak v polním ležení u Rábu udělil Maxmilián II. zámek, město a šest vesnic v dědičné léno.⁸⁶⁹ Spremberg se tak po několika desítkách let dostal do rukou jediného držitele. Domácí šlechta, odvolávajíc se na zemská privilegia i na rozsudky králů Vladislava II. a Ludvíka II., však svému novému pánovi odmítala holdovat,⁸⁷⁰ a Bohuslav Felix Hasištejský z Lobkovic se proto po řadě neúspěšných jednání rozhodl, že nedávno nabyté panství zase prodá.

Prvním vážným zájemcem byl Andreas Lindholz,⁸⁷¹ který do Dolní Lužice přišel teprve nedávno z Braniborska a zakoupil tam statek Reuthen ve spremském kraji od bratrů Brandových za 20 000 zlatých. Na rozdíl od Bohuslava Felixe Hasištejského z Lobkovic tak už byl v Dolní Lužici usazen a nikdo nemohl vznést obvinění, že se jedná jako v případě zemského fojta o cizince, který nemá v Dolní Lužici obyvatelské právo. Jednání s ním však uvízla na mrtvém bodě, i když české komoře se jako kupec velmi zamlouval. Oproti Bohuslavu Felixovi Hasištejskému z Lobkovic, majícímu tři syny, se Lindholz mohl pochlubit pouze jedinou dcerou, takže bylo reálné, že Spremberg se po jeho smrti stane

---

⁸⁶⁵ Srov. B. ZIMMERMANN, *Landeshauptmann Hans Ungnad von Sonnegg*, s. 212. Vdova po Albrechtu Šlikovi se zřejmě chtěla původně ve Sprembergu usadit natrvalo a nechala si tam dokonce vystavět nový dům, v němž navečer 3. června 1556 vypukl požár, který se pak rychle rozšířil i na přilehlá stavení. Kvůli silnému větru oheň brzy zachvátil celé město, které se během několika hodin proměnilo v jedno velké spáleniště. Na doporučení Bohuslava Felixe Hasištejského z Lobkovic a arcivévody Ferdinanda přislíbil Ferdinand I. obyvatelům Sprembergu 12. prosince 1557 potvrzení jejich privilegií, povolil jim další jarmark na sv. Bartoloměje a nařídil uvolnění 400 tolarů z posudného na obnovu kostelů, škol, špitálů a dalších staveb. Navíc jim na pět let dopředu odpustil placení berní. Tato lhůta pak byla 21. června 1561 prodloužena o další dva roky. ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 308 (1555–1557), f. 315^r; Nr. 310 (1561–1564), f. 60^v–61^r; NA v Praze, ČDKM, sign. IV S, kart. 209; RG 57, f. 163^v–164^r.

⁸⁶⁶ *Inventarium*, s. 409, č. 1295 (7. 1. 1562).

⁸⁶⁷ NA v Praze, LŽ, sign. III 14/28, f. 14–15 (29. 6. 1562).

⁸⁶⁸ *Inventarium*, s. 412, č. 1308 (22. 4. 1564); ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 310 (1561–1564), f. 458^v–460^r (20. 4. 1564); f. 461–462 (21. 4. 1564); Ch. MANLIUS, *Commentariorum rerum Lusaticarum libri VII*, Liber I, Caput XI, p. 119, § III–IV; Liber VI, Caput CXXXIX, p. 419, § IX.

⁸⁶⁹ NA v Praze, RG 76, f. 222–224^r (6. 10. 1566); regest *Inventarium*, s. 417, č. 1327.

⁸⁷⁰ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 311, f. 272 (23. 7. 1566); NA v Praze, RG 57, f. 611–612^r (21. 4. 1564); RG 79, f. 146–149 a 178^r (30. 4. a 26. 5. 1565); RG 80, f. 139^v–141^r; ČDKM, sign. IV S, kart. 209 (14. 8. 1565).

⁸⁷¹ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 312 (1567–1568), f. 118–119; NA v Praze, RG 78, f. 383–385^r (15. 11. 1567).

odumřelým lénem a česká komora ho bude moci znovu prodat.⁸⁷² Andreas Lindholz si byl tohoto vážného nebezpečí dobře vědom a od koupě odstoupil, když pro svou dceru nedostal přesvědčivé záruky. Namísto Andrease Lindholze byla dána přednost tehdejšímu dolnolužickému zemskému soudci Casparu z Minckwitz, který nejspíše z kraje roku 1568 za Spremberg zaplatil obrovskou sumu 30 000 zlatých.⁸⁷³ Hasištejnského pokus o zakoupení významného dolnolužického panství a tím i o pevnější zakotvení v zemi tak skončil jako na počátku 16. století v případě Jindřicha III. z Plavna neúspěšně. Prodejem Sprembergu, který ve funkci hejtmána majícího k dispozici minimálně jednoho písaře spravoval za Hasištejnského éry nejdříve Sigmund z Gersdorfu a po jeho smrti Georg z Mickwitz,⁸⁷⁴ bylo navíc až na drobnou epizodu v druhé polovině devadesátých let přerušeno spojení tohoto panství s úřadem dolnolužického zemského fojta.

Na pozadí přestavby lübbenského zámku a sporů kolem Sprembergu se Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic v době své přítomnosti v Dolní Lužici věnoval také vyřizování úředních záležitostí. Velkou váhu si mezi jeho povinnostmi zachovávalo rozhodování nejrozmanitějších pří, o nichž se dochovaly vůbec poprvé pečlivé záznamy v podobě nových registračních knih. Z nich je patrné, že drtivá většina případů byla rozhodnuta jím nebo jeho zástupci, mezi nimiž se objevovali i právní učenci. Před zemského soudce a osm přísedících se dostávaly pouze zbylé spory. Konečně při četnosti zasedání dvakrát za rok by ani nebylo reálné, aby zemský soud projednal všechny nahromaděné pře a vynesl patřičné rozsudky. Ačkoli vzájemné vztahy a ohraničení kompetencí mezi zemským soudem a zemským fojtem nejsou úplně jasné, jinými slovy nelze říci, kde byla alespoň symbolická hranice mezi spory, které ještě rozhodoval zemský fojt a které už rozhodoval zemský soud, o významu pravomoci Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic, resp. jeho určených zástupců, při vyřizování právních věcí přesvědčivě vypovídá počet projednaných případů, který se za jeho patnáctileté působení v Dolní Lužici přiblížil k pěti stům.⁸⁷⁵

K nejdůležitějším oblastem působení zemského fojta se už tradičně řadilo udělování lén, byť o něm nejsme od roku 1548 příliš dobře informováni, protože není k dispozici kniha, do níž by se lenní pořízení zanášela. Z tohoto důvodu také nevíme, kdy a za jakých okolností byla výsada udělovat léna Bohuslavu Felixovi Hasištejnskému z Lobkovic podobně jako kdysi Jindřichu Tunklovi z Brníčka odebrána. O celé záležitosti se totiž dochovala pouze jediná letmá zmínka v lenním listě pro Bartusche Krachta z 6. listopadu 1576, podle které udělování lén zastavil ještě Ferdinand I. kvůli sporu Bohuslava Felixe Hasištejnského

---

⁸⁷² *Tamtéž*, ČDKM, sign. IV S, kart. 209 (20. 10. a 6. 11. 1567, 13. 1. 1568). Srov. též G. v. HOUWALD, *Die Niederlausitzer Rittergüter I*, s. 140–141.

⁸⁷³ *Inventarium*, s. 418, č. 1331; Ch. MANLIUS, *Commentariorum rerum Lusaticarum libri VII*, Liber I, Caput XI, p. 119, § VII.

⁸⁷⁴ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 265, f. 110^v–111, 214^v–215, 216^v–217^f, 238 (9. 12. 1560, 7. a 13. 4. 1563, leden 1564); Nr. 266, f. 31 (17. 3. 1570); Nr. 436, f. 83^v–84^f (15. 7. 1563); NA v Praze, ČDKM, sign. IV S, kart. 209 (1. 10. 1562); LŽ, sign. III 8/23, f. 5 (13. 7. 1561).

⁸⁷⁵ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 265, f. 1–423 (415 zápisů); Nr. 266, f. 1–67 (54 zápisů).

z Lobkovic s rytíři ze spremské vikpildy.⁸⁷⁶ Budeme-li tuto zprávu považovat za věrohodnou, pak zákaz mohl být vydán nejdříve na počátku roku 1562, kdy zemský fojt koupil první polovinu panství, a nejpozději v polovině roku 1564, kdy Ferdinand I. zemřel. Vzhledem k tomu, že mezi stavovskými stížnými články předloženými na zemském sněmu na začátku roku 1564 za přítomnosti Maxmiliána II. v Lübbenu není o udělování lén vůbec řeč, lze vcelku s jistotou konstatovat, že v této době zákaz ještě neplatil.⁸⁷⁷ V tomto kontextu se zdá nejpravděpodobnější, že udělování lén bylo zastaveno až po 20. dubnu 1564, kdy byla Hasištejnskému postoupena druhá polovina Sprembergu. Vydání zákazu je tak možno ohraničit na dobu mezi právě uvedeným datem a 25. červencem, kdy první Habsburk na českém trůně skončil.⁸⁷⁸

Přestože zemský fojt nemohl patrně od roku 1564 udělovat léna samostatně, působil i nadále v úloze garanta nejrozmanitějších majetkových operací, prodejem pozemků počínaje a půjčkami konče.⁸⁷⁹ Stejně tak mohl potvrzovat cechovní řády, jak to učinil na jaře roku 1563 v případě lübbenských kovářů.⁸⁸⁰ Když byly vytištěny mandáty s celokorunní působností, k nimž se v šedesátých letech řadily mincovní řád a pivní řád, musel se postarat o jejich zveřejnění v Dolní Lužici.⁸⁸¹ Mezi jeho pravomocemi však nechybělo ani vydávání méně významných privilegií. Jedním z nich byla v několika opisech dochovaná listina z 20. května 1569, v níž Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic potvrdil Fridrichu Franckovi výsadu, že v celé Dolní Lužici bude jeho nově zřízená a dodnes existující lübbenská lékárna jediným zařízením svého druhu, kde se vedle jiných léčiv budou moci prodávat i fíky, rozinky, mandle, křen a švestky. Za to se ovšem musel Fridrich Franck zaručit, že ve své lékárně bude nabízet pouze čerstvé a kvalitní zboží.⁸⁸²

Podobně jako všichni jeho předchůdci musel i Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic bojovat proti zemským škůdcům a loupeživým rytířům, kteří například v polovině roku 1562 nedaleko Lübbenu přepadli a okradli dva služebníky pruského vévody doprovázené osmi jezdci a bez potrestání ujeli.⁸⁸³ S udržováním bezpečnosti cest souvisela i péče o jejich kvalitu, jež na některých místech byla velmi špatná. Na počátku roku 1570 se tak množily stížnosti ze strany obchodníků projíždějících Dolní Lužicí, že úsek poblíž vsi Briesen u Luckau na důležité spojnici do Frankfurtu nad Odrou je v doslova kritickém stavu.⁸⁸⁴

⁸⁷⁶ *Tamtéž*, Nr. 437, f. 182^v–186, zde zvl. f. 183–184^f.

⁸⁷⁷ ÖNB Wien, Cod. 7700, f. 234–237.

⁸⁷⁸ Srov. Alfred KOHLER, *Ferdinand I. 1503–1564. Fürst, König und Kaiser*, München 2003, s. 304–307.

⁸⁷⁹ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 436.

⁸⁸⁰ *Tamtéž*, f. 36–41^f (15. 4. 1563).

⁸⁸¹ *Tamtéž*, Nr. 35, f. 2–5 (29. 10., 10. a 30. 11. 1562); *Rep. 17 C Landeshauptmannschaft der Niederlausitz*, Nr. 1058 (1568). K mincovní reformě srov. P. VOREL, *Velké dějiny VII*, s. 251.

⁸⁸² BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 436, f. 84^v–85; Nr. 335, f. 1; J. W. NEUMANN, *Versuch I*, s. 141–142; *Inventarium*, s. 420, č. 1338. K dějinám této lékárny srov. Robert DAENICKE, *Aus der Geschichte der privil. Delphinien-Apotheke zu Lübben. Zu ihrem 350-jährigen Bestehen 1569–1919*, Lübben 1919.

⁸⁸³ NA v Praze, *RG 59*, f. 95^v–96 (14. 7. 1562).

⁸⁸⁴ *Tamtéž*, *LŽ*, sign. I 29 (8. 3. 1570).

Jestliže však péče o bezpečnost a kvalitu cest a dále všechny výše zmíněné úkoly zemského fojta byly důležité obzvláště pro obyvatele Dolní Lužice, tak z hlediska českého krále byla jeho vůbec nejvýznamnější povinností péče o zemské finance, což byla zároveň oblast správy, jež se za úřadování Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic proměnila zcela zásadním způsobem.

4. Založení zemského hejtmanství

Vydání instrukce pro českou komoru v polovině roku 1548 představovalo první krok, kterým Ferdinand I. zahájil dalekosáhlou, v pořadí již druhou reformu finančního aparátu v zemích České koruny. Další opatření však na sebe nenechala dlouho čekat. Z důvodu nebyvalého rozšíření finančních zdrojů v Horní Lužici se ve stejnou dobu ukázalo jako naprosto nezbytné založit i v této zemi nový úřad určený výlučně k fiskálním účelům i v této zemi. Úřad dostal název zemské hejtmanství a jeho prvním představeným se stal doktor Oldřich z Nostic na Ruppersdorfu,⁸⁸⁵ který už od roku 1542 zastával úřad budyšínského hejtmana a jako takový zastupoval tehdejšího zemského fojta Zdislava Berku z Dubé, jenž do Horní Lužice příliš často nejezdil. Zemské hejtmanství bylo svěřeno do rukou Oldřicha z Nostic nejen z důvodů jeho zkušeností se správou zemského fojtvství, ale především kvůli věrným postojům a oddaným službám, které králi prokázal v průběhu šmalkaldské války. Díky členství v komisi, která v létě roku 1548 objížděla hornolužická města a sjednávala nový pořádek, navíc získal dobrý přehled o zabaveném majetku, za nějž jako zemský hejtman až do své smrti v roce 1552 zodpovídal.⁸⁸⁶

Podstatné změny prodělala v padesátých letech také správa slezských financí, která se už v roce 1552 rozdělila na královskou část a část stavovskou, jejímž úkolem bylo zajišťovat výběr berně podle odhadu majetku. Do čela královského úřadu se v roce 1554 ve funkci vicedoma postavil Fridrich z Redernu, za jehož působení ve funkci se začalo velmi vážně mluvit o založení slezské komory, kolektivního orgánu, který by se svým složením i úkoly přiblížil české komoře. Její zřízení však naráželo na řadu problémů zejména personálního a kompetenčního rázu. Nebylo například jasné, zda by slezské komoře měly být podřízeny také obě Lužice, a stejně tak se diskutovalo i o tom, zda má slezská komora podléhat dvorské komoře přímo nebo prostřednictvím komory české. Ve hře přitom nebylo nic menšího než administrativní oddělení slezské finanční správy od Čech. V létě roku 1558 byla slezská komora jako čistě královský úřad konečně slavnostně ustavena s tím, že Horní a Dolní Lužice zůstaly podřízeny přímo české komoře. Jedinou výjimku tvořila cla, jejichž výběr měla slezská komora nadále zajišťovat i pro tyto dvě země. Od zřízení nových hraničních cel v roce 1556 přitom nešlo o právě zanedbatelné sumy, které z obou Lužic do Vratislavi plynuly, což slezská komora pocítila o několik let později, kdy správu cel načas ztratila.⁸⁸⁷ Pro přiblížení snad stačí uvést, že od konce roku 1556 do konce roku 1558 bylo jen v Dolní Lužici oficiálně

---

⁸⁸⁵ Dochovaný koncept jeho instrukce nese datum 1. prosince 1549; *tamtéž*, sign. III 5/5, f. 2–18. Instrukci obdržel i jeho zástupce Hans Pitzenberger; *tamtéž*, f. 19–24 (6. 12. 1549).

⁸⁸⁶ Srov. Ch. KÄUFFER, *Abriß* III, s. 258–259; H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 390–395 a 400.

⁸⁸⁷ Srov. F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 322–329. Na konci šedesátých let se uvažovalo i o založení moravské komory po vzoru komory slezské; T. FELLNER – H. KRETSCHMAYR, *Die österreichische Zentralverwaltung* I/2, s. 319–357, č. 21 (1. 6. 1568), zde s. 353, odst. 77.

procleno 29 153 volů a že z každého vola se podle celního mandátu pro Horní a Dolní Lužici z 1. srpna 1558 mělo zaplatit devět bílých grošů.⁸⁸⁸

V Dolní Lužici, jak už bylo naznačeno, k žádným výraznějším zásahům do finanční správy bezprostředně po roce 1547 nedošlo, což bylo dáno v první řadě tím, že komorní statky se nerozrostly. Vzhledem k zavedení posudného a dobytčího cla však bylo přece jen nutné povolát úředníka, který by na královské příjmy dohlížel. Za Albrechta Šlika byl tímto úředníkem Petr z Rodstocku, který ale byl ze svého postu uvolněn někdy před polovinou roku 1555, když vyšly najevo přehmaty, jichž se dopustil.⁸⁸⁹ Brzy po Rodstockově odvolání se správa dolnolužických financí patrně v souvislosti s rozšířením příjmů z nových hraničních cel rozdělila na dvě části: berní, zahrnující i posudné, a celní. V čele obou stál vrchní výběrčí. V roce 1560 působil na postu vrchního výběrčího cel prokazatelně Niclas Trötscher,⁸⁹⁰ který pak dále podléhal vrchnímu celnímu komisaři pro Horní a Dolní Lužici. V tomto postavení je od roku 1559 opakovaně doložen Christoph ze Schreibersdorfu, zastávající současně úřad vrchního výběrčího cel v Horní Lužici,⁸⁹¹ jemuž bylo původní služné ve výši 200 tolarů v roce 1561 navýšeno v podobě penze o dalších 100 tolarů.⁸⁹² Když se úřad vrchního výběrčího cel pro Dolní Lužici koncem roku 1563 uvolnil, převzal jeho agendu Christoph ze Schreibersdorfu a jeho služné se zvýšilo o dalších 100 tolarů.⁸⁹³ Ročně si tak celkově přišel na 400 tolarů a ve svých příjmech se tak vyrovnal radům slezské komory.⁸⁹⁴ Ve funkci vrchního výběrčího dolnolužických berní a posudného byl na přelomu padesátých a šedesátých let činný Wenzel z Zeschau,⁸⁹⁵ jenž pobýval v jednom ze svobodných domů před lübbenským zámkem, který vyženil s Barborou z Gleiche, vdovou po někdejším dolnolužickém kancléři Erasmu Günthrovi ze Schreckenbergu.⁸⁹⁶ O jeho služném zprávy chybí, zato ale lze spolehlivě prokázat, že měl k ruce kontrolního písaře, který za svou práci dostával 150 tolarů ročně.⁸⁹⁷

Ačkoli personální zabezpečení správy dolnolužických financí vypadalo na první pohled uspokojivě, začaly se postupně množit stížnosti na nízkou efektivitu výběru berní

---

⁸⁸⁸ NA v Praze, *RG* 72, f. 61–63 (4. 3. 1561), zde f. 61^v; *RG* 59, f. 40–46, zde f. 41^f.

⁸⁸⁹ *Tamtéž*, *RG* 57, f. 56–58^f (1. 8. 1555).

⁸⁹⁰ *Tamtéž*, *RG* 63, f. 77^v (5. 3. 1560); *RG* 67, f. 8^v–9 a 189^f (16. 1. a 31. 5. 1560).

⁸⁹¹ *Tamtéž*, *RG* 164, f. 282–283^f (16. 5. 1559); *RG* 63, f. 30^v–31^f (31. 5. 1559); *RG* 67, f. 155 (14. 5. 1560); *RG* 72, f. 61–63 (4. 3. 1561), zde f. 62^f.

⁸⁹² *Tamtéž*, zde f. 63^f.

⁸⁹³ *Tamtéž*, *RG* 57, f. 548 (8. 10. 1563).

⁸⁹⁴ Srov. F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 327, pozn. 2.

⁸⁹⁵ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 309 (1558–1560), f. 19^f (1. 3. 1559); SächsHStA Dresden, 10024 *Geheimer Rat (Geheimes Archiv)*, Loc. 9475/39, č. 21 (23. 1. 1561); NA v Praze, *LŽ*, sign. II 43 (2. 1. 1563).

⁸⁹⁶ *Tamtéž*, *RG* 58, f. 355 (16. 1. 1560). Barbara z Gleiche zemřela před vydáním tohoto listu, který Wenzelovi z Zeschau povoloval další užívání svobodného domu před lübbenským zámkem, jenž se po Barbařině smrti stal odumřelým lénem. G. v. HOUWALD, *Die Niederlausitzer Rittergüter* III, s. 23, se tedy mýlil, když tvrdil, že Barbara z Gleiche přežila svého druhého manžela o mnoho let.

⁸⁹⁷ NA v Praze, *RG* 57, f. 56–58^f (1. 8. 1555).

a posudného.⁸⁹⁸ Váznoucí přísun peněz a vysoké daňové nedoplatky, které už v roce 1563 přesahovaly 30 000 tolarů, nutily příslušné úředníky v české komoře k zamyšlení, jak nefunkční fiskální systém zlepšit. Hlavní problém byl přitom shledáván ve výběřcích, kterými se mohl podle libovůle stavů stát kdokoli. Tito výběřčí, jejichž počet nebyl omezen, pak nejenže dostávali roční služné ve výši 100 tolarů, ale navíc se často nejrůznějším způsobem obohacovali na úkor peněz získaných z berní. Z tohoto důvodu padl zkraje prosince 1563 návrh, aby byl jmenován nový vrchní výběřčí berní pro Horní a Dolní Lužici, jenž by zjednal pořádek. Na toto místo byl tehdejší hornolužickým zemským hejtmanem Hansem ze Schliebenu doporučen Jakob ze Salzy na Heidersdorfu, považovaný za člověka nejen vhodného, ale i schopného.⁸⁹⁹ Na Štědrý den téhož roku 1563, krátce před zahájením zemských sněmů v Dolní a Horní Lužici, na nichž měla být plánovaná reforma za osobní přítomnosti Maxmilián II. po schválení berní shromážděným stavům oznámena, posílal arcivévoda Ferdinand svému otci list, v němž mu očekávané změny podrobněji vylíčil. Namísto jednoho vrchního výběřčího se v jeho listu nyní počítalo se dvěma. Vedle Jakoba ze Salzy se druhým vrchním výběřčím měl stát dosavadní zástupce hornolužického zemského hejtmana Hans Pitzenberger. Současně se jmenováním nových dvou úředníků se však také počítalo s omezením počtu běžných výběřcích na pouhé tři pro každou zemi, dva šlechtice a jednoho měšťana, kteří měli za svou službu dostávat 100, resp. 50 tolarů ročně.⁹⁰⁰

Na zasedání zemského sněmu v Lübbenu zkraje ledna 1564 se o plánech na reformu fiskálního aparátu sice mluvilo,⁹⁰¹ ale není jasné, jakého bezprostředního ohlasu se jim dostalo. Z pozdějších zpráv nicméně vyplývá, že počet výběřcích byl časem skutečně snížen na tři.⁹⁰² Důležitější však bylo, že vedle této relativně drobné úpravy byl formulován ještě jeden návrh, inspirovaný Horní Lužicí, podle kterého mělo být i v Dolní Lužici založeno zemské hejtmanství.⁹⁰³ Před polovinou dubna 1564 se přitom rozhodující iniciativy znovu chopil český místodržící arcivévoda Ferdinand. Ten také po konzultacích s Bohuslavem Felixem Hasištejnským z Lobkovic na místo zemského hejtmana navrhl Jakoba ze Salzy na Heidersdorfu, s kterým se tak jako tak počítalo na post nového vrchního výběřčího. O jeho zástupci či kontrolorovi, označovaném obtížně přeložitelným termínem *Gegenhandler*, přitom v této době nebylo sporu. Měl se jím stát dosavadní vrchní výběřčí posudného Wolf z Zeschau. Hasištejnský se pouze přimlouval za to, aby novému zemskému hejtmanovi a jeho zástupci byla vyhotovena instrukce, v níž by byly přesně vypočítány kompetence nového úřadu. Tím se chtěl vyhnout případným konfliktům, jichž se do budoucnosti obával. Arcivévoda Ferdinand proto pozval Jakoba ze Salzy a Wolfa z Zeschau na 15. května 1564 do

---

⁸⁹⁸ Např. *tamtéž*, RG 67, f. 375^v–376^f (15. 11. 1560); E. CLAUSNITZER, *Versammlungen*, s. 186.

⁸⁹⁹ NA v Praze, RG 74, f. 223–224^f (6. 12. 1563).

⁹⁰⁰ *Tamtéž*, f. 234–237.

⁹⁰¹ ÖNB Wien, Cod. 7700, f. 220–222.

⁹⁰² NA v Praze, LŽ, sign. I 29 (10. 11. 1570); GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat*, Rep. 43 *Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 c, Pk.-Nr. 14290 (1576–1583), f. 194–196 (29. 5. 1582).

⁹⁰³ Srov. L. GROSSE, *Entwicklung*, s. 39–40; R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 468–469; TÝŽ, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 187.

Prahy, aby s nimi mohly být prodiskutovány otázky spojené s jejich uvedením do úřadu, zejména pak výše služného a obsah připravované instrukce.⁹⁰⁴

Jednáním s Jakobem ze Salzy a Wolfem z Zeschau stejně jako vypracováním nové instrukce byli pověřeni úředníci české komory. Jestliže návrh jednotlivých článků instrukce nenarazil na větší odpor, v případě výše služného tomu bylo právě naopak. Jakob se Salzy odmítl souhlasit s částkou 300 tolarů a požadoval o 100 tolarů více, což úředníci české komory nakonec povolili. Rozhodně však odolali tlaku ze strany Wolfa z Zeschau, který netajil svou nespokojenost s 200 tolarů, a služné mu nezvýšili. Výsledkem tohoto sporu bylo, že Wolf z Zeschau jednání opustil a vzdal se tak možnosti obsadit úřad zástupce zemského hejtmana.⁹⁰⁵ O jeho náhradníkovi bylo rozhodnuto až koncem července. Měl se jím stát Caspar Freund, který byl ochoten přistoupit na služné ve výši 200 tolarů s podmínkou, že mu bude na přestěhování z Čech do Dolní Lužice poskytnuto dalších 100 tolarů.⁹⁰⁶ Toho však jako cizozemce zase odmítly akceptovat dolnolužické stavy, takže se hledal nový kandidát. Na návrh komorního rady Benna ze Salzy se tak zástupcem dolnolužického zemského hejtmana po dlouhých jednáních stal Heinrich z Nostic,⁹⁰⁷ jenž byl do úřadu ustanoven 1. listopadu 1564⁹⁰⁸ a znovu potvrzen 1. května 1565.⁹⁰⁹

Dolnolužické zemské hejtmanství mělo podle své poměrně rozsáhlé instrukce, v jejíž původní verzi byl vedle Jakoba ze Salzy jmenován i Wolf z Zeschau, ačkoli do úřadu nikdy nenastoupil, předně dohlížet na výběr povolených berní a berních nedoplatků, dědičného posudného a jiných zeměpanských platů, přičemž bylo přesně stanoveno, jakým způsobem a v jakých časových intervalech se mají peníze vybírat. Pouze cla a mýta spravoval i nadále Christoph ze Schreibersdorfu, společný vrchní celní komisař pro Horní a Dolní Lužici. Vedle zemského fojta byl pak zemský hejtman jako druhý královský úředník v Dolní Lužici pověřen i dohled na udělováním lén a církevním zboží. Zde šlo zvláště o odumřelá léna, s nimiž se v minulosti bez vědomí panovníka nejednou manipulovalo.⁹¹⁰ Zemský fojt sice zůstával zemskému hejtmanovi formálně nadřazen a nadále si udržoval omezený vliv i na výběr berní,⁹¹¹ ale jeho postavení se v důsledku ztráty významné části jeho kompetencí výrazně

⁹⁰⁴ NA v Praze, RG 75, f. 107^v–109^r (15. 4. 1564).

⁹⁰⁵ *Tamtéž*, f. 152–154^r (25. 5. 1564).

⁹⁰⁶ *Tamtéž*, f. 222–223 (22. 7. 1564).

⁹⁰⁷ *Tamtéž*, f. 319^v–320 (26. 10. 1564).

⁹⁰⁸ *Tamtéž*, RG 76, f. 49–50^r.

⁹⁰⁹ *Tamtéž*, f. 102^v–103.

⁹¹⁰ Opis původní verze instrukce ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 310 (1561–1564), f. 492^v–498^r (31. 5. 1564). Opis stejně datované instrukce, avšak již se jménem Heinricha z Nostic, se nachází v BLHA Potsdam, *Rep. 17 C Landeshauptmannschaft der Niederlausitz*, Nr. 10, f. 1–7. Pravděpodobně podle tohoto opisu instrukci vydal Friedrich August SÜSSMILCH (ed.), *Kaiser Ferdinands Instruktion für die Landeshauptmannschaft der Niederlausitz*, in: C. S. G. GALLUS – Johann Wilhelm NEUMANN (edd.), *Beiträge zur Geschichts- und Alterthums-Kunde der Nieder-Lausitz*, II, Lübben 1838, s. 134–142.

⁹¹¹ SächsHStA Dresden, 10024 *Geheimer Rat (Geheimes Archiv)*, Loc. 9475/39, č. 36 a 38 (26. 10. a 3. 12. 1564); NA v Praze, RG 81, f. 265^v–266, 331 a 398 (15. 6., 24. 7. a 14. 10. 1568); RG 82, f. 53^v–54^r (14. 3. 1568).

otřáslo. Z tohoto důvodu je založení zemského hejtmanství nutné považovat za jeden z nejdůležitějších mezníků v dějinách dolnolužického zemského fojstství.⁹¹²

První léta po založení zemského hejtmanství byla vyplněna několika událostmi, jež s finanční správou Dolní Lužice úzce souvisely. Krátce po vydání instrukce pro zemského hejtmana byli odvoláni vrchní výběřčí posudného a jeho zástupce, protože jich už nebylo potřeba.⁹¹³ Ještě v roce 1566 byl sestaven podrobný berní rejstřík, v němž se příslušníci všech čtyř stavů přiznali k majetku ve výši 991 230 zlatých,⁹¹⁴ ale již následující rok byl podobně jako v jiných zemích České koruny zaveden nový způsob vybírání daní podle počtu poddanských usedlostí a domů ve městech.⁹¹⁵ V roce 1568 byl také sepsán patrně první urbář pro celou Dolní Lužici, který se však nedochoval.⁹¹⁶ Ve stejné době byl za významného příspěví Jakoba ze Salzy přebudován gubenský klášter, jehož poslední abatyše Margaretha z Werdecku zemřela ve věku 91 let 24. ledna 1564, pro potřeby nově založeného solního úřadu, který měl za úkol zpracovávat sůl dovezenou z Portugalska přes Štětín a později Hamburk. Správa gubenského solního úřadu však záhy připadla vrchnímu solnímu úředníkovi, který byl zodpovědný také za solnici ve Slezsku a z tohoto důvodu přímo podřízený slezské komoře, takže dolnolužické zemské hejtmanství na obchod se solí a její zpracování nemělo sebemenší vliv.⁹¹⁷

První zemský hejtman Jakob ze Salzy byl nesporně velmi schopným úředníkem, jehož služby do určité míry dokázal ocenit i Maxmilián II., když mu například na jaře roku 1570 přislíbil jako odměnu za prokázané služby 1 000 zlatých rýnských,⁹¹⁸ přestože byl požádán o 1 800 zlatých a k tomu ještě o 30 tolarů pro písaře.⁹¹⁹ Doslova trnem v oku však byl zemským stavům, jimž se nelíbilo, že v čele úřadu kontrolujícího finanční toky, s jehož existencí se dlouho nemohly smířit,⁹²⁰ stojí cizozemec nemající přímo v Dolní Lužici žádné

---

⁹¹² Srov. R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 468; H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 401.

⁹¹³ NA v Praze, RG 79, f. 3^r–4 (8. 1. 1565).

⁹¹⁴ GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 8 a–b, Pk.-Nr. 14299, f. 207–214 (originál na pergameni); Nr. 4 c, Pk.-Nr. 14290 (1576–1583), f. 33–40 (2. 7. 1566).

⁹¹⁵ Srov. Josef KOLLMANN, *Berní rejstříky a berně roku 1567*, in: SAP 13, 1963, č. 1, s. 169–246; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 176; P. VOREL, *Velké dějiny VII*, s. 303–305; P. RAUSCHER, *Die Oberlausitz als Kreditgeber*, s. 418–419.

⁹¹⁶ GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 a–b, Pk.-Nr. 14289 (1561–1570), f. 184–189 (15. 3. 1568), zde f. 188^v. Srov. též R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 175–176.

⁹¹⁷ Srov. Hainz-Dieter KRAUSCH, *Das Gubener Kloster in der Zeit seiner Auflösung*, in: NS 20, 1986, s. 70–85, zde s. 81–82; F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 366–368; V. PEŠÁK, *Dějiny*, s. 218. Řada pramenů ke gubenskému klášteru je uložena v NA v Praze, LŽ, sign. III 4/14. Instrukce pro vrchního solní úředníka z 19. července 1572 se nachází *tamtéž*, ČDKM, sign. IV S, kart. 229.

⁹¹⁸ NA v Praze, RG 76, f. 403^v–404^r (30. 4. 1570). Ještě o čtrnáct let později však přislíbená částka vyplacena nebyla; *tamtéž*, RG 100, f. 47–48^r (22. 4. 1584).

⁹¹⁹ *Tamtéž*, LŽ, sign. I 28 (25. 2. 1570).

⁹²⁰ *Tamtéž*, sign. II 43 (23. 4. 1570).

statky. Na tuto skutečnost si tak dlouho stěžovaly a vysílaly poselstva za králem,⁹²¹ až jim Maxmilián II. vyhověl a 1. června 1570 vydal privilegium, podle kterého se zemským hejtmanem mohl napříště stát pouze ten, kdo se v Dolní Lužici narodil a držel tam statek řádně udělený v léno.⁹²² Krátce na to bylo rozhodnuto, že Jakoba ze Salzy k jeho velké nelibosti podle zmíněného privilegia v úřadě vystřídá Esaias z Minckwitz,⁹²³ který už 8. dubna 1571 složil požadovanou přísahu do rukou nejvyššího kancléře Českého království Vratislava z Pernštejna.⁹²⁴ Jeho zástupcem měl přitom i nadále zůstat Heinrich z Nostic, přestože Esaias z Minckwitz pochyboval o jeho potřebě ve finanční správě.⁹²⁵ Jakob ze Salzy však úřad spravoval až do konce roku 1571 a s konečnou platností rezignoval teprve tehdy, když byl 15. března 1572 Esaias z Minckwitz oficiálně jmenován českou komorou, která k tomu byla na rozdíl od české dvorské kanceláře oprávněna, na což neopomněla důrazně upozornit.⁹²⁶ Ve stejný den mu byla vyhotovena i instrukce, jež se od instrukce jeho předchůdce odlišovala vedle mnoha zpřesňujících a rozšiřujících doplňků především v tom, že mu nařizovala dohlížet i na výběr cel.⁹²⁷ Už na přelomu let 1570 a 1571 totiž Maxmilián II. za přispění české komory dospěl k názoru, že úřad vrchního celního výběrčího by přes nesporné zásluhy Christoha ze Schreibersdorfu mohl být zrušen a tím by se ušetřilo 400 tolarů.⁹²⁸ Důležitější než odvolání Christoha ze Schreibersdorfu, převedení celní agendy ze slezské komory na dolnolužické zemské hejtmanství a tím podřízení celé fiskální správy přímo české komoře však bylo, že veškeré zeměpanské finance se dostaly pod kontrolu úředníků vybíraných výlučně z domácích stavů, které tím dosáhly dalšího zřetelného úspěchu ve svém zápase o moc. Založení zemského hejtmanství tak bylo v konečném důsledku významným příspěvkem k emancipaci Dolní Lužice ve vztahu k Českému království.⁹²⁹

---

⁹²¹ Např. BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 1322, f. 20–21 (26. 1. 1565); NA v Praze, *LŽ*, sign. II 45 (6. 1. 1570).

⁹²² BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, U 25; K. NEITMANN – K. SCHRÖDER – K. WEIRAUCH, „*Ist Zierde des Landes gewest*“, s. 40–42. Horní Lužici bylo podobné privilegium za 7 000 tolarů vydáno Rudolfem II. 20. března 1603; NA v Praze, *RG* 109, f. 94–95; D. FICKENSCHER, *Die Oberlausitzer Stände*, s. 105, pozn. 43.

⁹²³ NA v Praze, *LŽ*, sign. I 32 (13. 1. 1571).

⁹²⁴ *Tamtéž*, *RG* 92, f. 73–74^f; *LŽ*, sign. II 35; ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 115 (1571), f. 158^v–159^f (19. 4. 1571).

⁹²⁵ NA v Praze, *LŽ*, sign. I 33 (5. 6. a 2. 7. 1571).

⁹²⁶ BLHA Potsdam, *Rep. 17 C Landeshauptmannschaft der Niederlausitz*, Nr. 10, f. 20–21; NA v Praze, *RG* 92, f. 73–74^f. Jakob ze Salzy byl později zhořeleckým hejtmanem a zemřel v roce 1589; srov. H. KNOTHE, *Geschichte des Oberlausitzer Adels*, s. 470.

⁹²⁷ BLHA Potsdam, *Rep. 17 C Landeshauptmannschaft der Niederlausitz*, Nr. 10, f. 8–19, zde zvl. f. 12^v–18.

⁹²⁸ NA v Praze, *LŽ*, sign. I 30 (2. 11. 1570); sign. I 32 (27. 1. 1571); *RG* 88, f. 27–29^f (28. 2. 1572); ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 115 (1571), f. 247 (5. 6. 1571).

⁹²⁹ Srov. J. BAHLCKE, *Regionalismus und Staatsintegration*, s. 206.

5. Jaroslav Libštejnský z Kolovrat

Od prosince 1569 do května 1570 probíhal v Praze generální sněm České koruny,⁹³⁰ kterého se za Dolní Lužici zúčastnili za šlechtu Eustachius ze Schliebenu, Götz z Wolfersdorfu a Esaias z Minckwitz a za zeměpanská města Georg Hengel. Po skončení jeho zasedání vydal Maxmilián II. nejen již zmíněné privilegium o obsazování zemského hejtmanství výlučně domácími pány či rytíři, ale ve stejný den, tj. 1. června 1570, potvrdil také soudní řád a *Privilegium Ferdinandeum*, které rozmnožil o jeden bod, podle něhož bylo obyvatelům Dolní Lužice zapovězeno prodávat své statky cizincům.⁹³¹ Generální sněm však přinesl ještě jednu významnou novinu. Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic byl z důvodu své nesporné autority, které se v Čechách mezi stavovskými předáky těšil, dosazen do úřadu nejvyššího sudího a následně – patrně ještě v květnu – opustil post dolnolužického zemského fojta.⁹³² Není úplně jasné, proč a za jakých okolností o úřad přišel, ale jako nejjednodušší, a proto snad i nejlogičtější vysvětlení se jeví to, že byl odvolán, neboť úřad zemského sudího byl neslučitelný s úřadem dolnolužického zemského fojta. Svádět odchod Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic z úřadu zemského fojta na zhoršení jeho vztahů s Maxmiliánem II. se v daném kontextu nezdá být úplně pravděpodobné.⁹³³

Nástupcem Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic v úřadě dolnolužického zemského fojta se stal Jaroslav Libštejnský z Kolovrat, o jehož životě je toho známo jen velmi málo. Narodil se někdy před rokem 1530 jako syn stejnojmenného otce a jeho druhé manželky Mariany Ždárské z Chrastu. Po otci, který nebyl příliš zdatným hospodářem, mu zbylo jen povážlivě ztenčené dědictví, o něž se musel navíc dělit se svým starším bratrem Albrechtem. Do prvního manželství s dcerou Ondřeje Ungnada ze Sonnecku neznámého jména vstoupil snad 25. února 1555 v Plzni, kde v té době pobýval i dvůr českého místodržícího arcivévody Ferdinanda, který opustil Prahu před morovou nákazou už počátkem října 1554.⁹³⁴ Nepatrnou zprávu o této svatbě zanechal rožmberský kronikář Václav Březan: „V pondělí po obědích, než turnaj byl, Jeho milost arcikníže daroval panně nevěstě

⁹³⁰ Srov. E. CLAUSNITZER, *Versammlungen*, s. 194–196; J. PÁNEK, *Stavovská opozice*, s. 92–93.

⁹³¹ BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, U 26–27; *Inventarium*, s. 420–421, č. 1342–1345. K jeho interpretaci K. NEITMANN, *Das ständische Urkundenarchiv*, s. 85–87.

⁹³² *ŠČ III*, č. 284, kde je Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic označen už pouze jako nejvyšší sudí Českého království a Jaroslav Libštejnský z Kolovrat jako dolnolužický zemský fojt, což by ovšem nemuselo vzhledem k možnému pozdějšímu vyhotovení dokumentu mnoho znamenat. Průkaznější je naopak list Maxmiliána II. adresovaný 31. května 1570 dolnolužickým stavům, v němž má Hasištejnský u svého jména ještě oba tituly; BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 1, f. 21–22. Již 30. června však česká komora informovala Maxmiliána II. o formalitách, jež bylo nutné vyřídit před uvedením nového zemského fojta do úřadu, takže v té době už musel být Hasištejnský odvolán; NA v Praze, *LŽ*, sign. I 29 (15. 7. 1570).

⁹³³ O zhoršení vztahů mezi oběma muži J. PÁNEK, *Stavovská opozice*, s. 81–82.

⁹³⁴ Srov. Jaroslav PÁNEK, „A tu za někderý čas poostati miníme...“ *Plzeň českou politickou metropolí na přelomu let 1554/1555*, in: Lenka BOBKOVÁ – Kristína KAISEROVÁ (edd.), *Vindemia. Sborník k 60. narozeninám Ivana Martinovského*, Ústí nad Labem 1997, s. 55–73. K nejasnostem kolem datování turnaje, který měl předcházet svatbě Jaroslava Libštejnského z Kolovrat *tamtéž*, s. 65–66, pozn. 35.

*koflíky dva, jeden na druhým, a pan Ungnad, otec její, daroval jí řetěz a list věnný.*⁹³⁵ Kolovratova mladá žena však zřejmě brzy po svatbě zemřela, a tak se budoucí dolnolužický zemský fojt musel porozhlédnout po nové nevěstě. Tu našel v Zikuně z Gutštejna, se kterou současně vyženil část petršpurského panství v západních Čechách. Petršpurk pak stál na počátku obnovy zašlé slávy rodu a pro Jaroslava Libštejnského z Kolovrat byl sídlem, kde se nejraději zdržoval a po němž se také psal, ačkoli od konce sedmdesátých let se hrdě hlásil i k Rabštejnu, který koupil spolu s Jiřím Kokořovcem z Kokořova od Rudolfa II. Habsburského.⁹³⁶

Nepříliš velký majetek, odhadovaný v roce 1557 na 11 689 a o sedm let později na 11 545 kop grošů českých,⁹³⁷ nesliboval žádnou závratnou kariéru a byl jistě jedním z důvodů, proč Jaroslav Libštejnský z Kolovrat záhy vstoupil do vojenských služeb. Budoucí dolnolužický zemský fojt se přitom nevyhýbal ani podpoře českého místodržícího arcivévody Ferdinanda, na jehož dvoře se pohyboval a jehož žena Filipina Welserová byla sestrou Reginy, manželky Jaroslavova bratra Albrechta, který byl za Maxmiliána II. nejvyšším štolbou.⁹³⁸ Arcivévoda Ferdinand také v roce 1555 prosazoval Jaroslava z Kolovrat na místo jáchymovského hejtmána, proti čemuž se ovšem postavil Ferdinand I., podle jehož názoru uvolněný úřad potřeboval člověka odborně zkušenějšího.⁹³⁹ Když nevyšlo jáchymovské hejtmanství, jmenoval český místodržící Jaroslava Libštejnského z Kolovrat v roce 1559 alespoň ritmistrem nad čtyřmi sty muži nově ustaveného landsberského obranného spolku, k jehož členům se počítaly Přední Rakousy a Bavorsko, církevní panství Salzburg, Würzburg a Bamberg a říšská města Aukšpurk a Norimberk.⁹⁴⁰ V roce 1569 byl budoucí dolnolužický zemský fojt kvůli svým vojenským zkušenostem, jež za uplynulá léta nasbíral například v Sedmíhradsku,⁹⁴¹ a důvěře, jíž se u českého krále Maxmiliána II. těšil, povýšen a jeho rozkazy muselo napříště poslouchat na 1 050 mužů bezprostředně podřízených třem ritmistřům. Jemu osobně byl přitom vyměřen žold ve výši 300 zlatých, které měly pokrýt všechny jeho náklady.⁹⁴²

Ačkoli o jmenování Jaroslava Libštejnského z Kolovrat dolnolužickým zemským fojtem bylo rozhodnuto nejpozději v červnu 1570 před odjezdem Maxmiliána II. z Čech, do jeho uvedení do úřadu se všemi zvyklostmi měl uběhnout téměř rok. V průběhu této doby se řešilo několik důležitých otázek, které se dříve nevyskytly. Předně se diskutovalo o možnosti, že zemský fojt napříště nebude využívat všechny příjmy, které do úřadu plynuly a jejichž

⁹³⁵ Václav BŘEZAN (ed. Jaroslav PÁNEK), *Životy posledních Rožmberků*, I–II, Praha 1985, zde I, s. 114.

⁹³⁶ Srov. OSN XIV, s. 600. Informace o rodině Jaroslava Libštejnského z Kolovrat obsahuje i jeho závěť, kterou vydal P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 271–275, č. 41 (1590).

⁹³⁷ O. PLACHT (ed.), *Odhad*, s. 92; J. KOLLMANN, *Berní rejstříky a berně roku 1567*, s. 209.

⁹³⁸ Srov. J. HIRN, *Erzherzog Ferdinand II. von Tirol II*, s. 360; V. BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský*, s. 85 a 94–95.

⁹³⁹ NA v Praze, RG 57, f. 55 (31. 7. 1555).

⁹⁴⁰ *Tamtéž*, RG 63, f. 29–30 (11. 5. 1559); RG 164, f. 264–266 (13. 3. 1559); J. HIRN, *Erzherzog Ferdinand II. von Tirol II*, s. 142–143; J. PÁNEK, *Poslední Rožmberkové*, s. 94.

⁹⁴¹ NA v Praze, RG 78, f. 362 (24. 11. 1567).

⁹⁴² *Tamtéž*, RG 76, f. 364^v–365^r (21. 4. 1569); RG 82, f. 322^v–323^r a 473 (21. 4. a 30. 12. 1569).

celková výše údajně přesahovala 4 000 zlatých rýnských;⁹⁴³ z této částky pocházelo 2 324 zlatých z vlastního hospodaření (*Amt Lübben*), 112 zlatých z devíti vsí u Lübbenu a čtyř vsí u Calau (tzv. fojtské vsi)⁹⁴⁴ a nevyčíslený zbytek z nejrůznějších úředních poplatků a mimořádných zisků. Namísto nich měl Jaroslav Libštejnský z Kolovrat dostávat roční deputát, z něhož bylo potřeba uhradit i provoz celého úřadu, který byl odhadován na 728 zlatých. Pozoruhodně vysokou položku ve výdajích přitom tvořil plat poslíčkům, na jejichž služby se ročně vydalo minimálně 300 zlatých. Dalších 100 zlatých dostával kancléř, 50 zlatých hejtman, na 50 zlatých si přišli i dva písaři a dva doktoři obojího práva, kteří byli přísedícími zemského soudu. Služné se vyplácelo také jiným osobám, které působily přímo na lübbenském zámku nebo na poplužním dvoře, ale to už nebyly částky nikterak závratné.⁹⁴⁵

O zavedení deputátu se ve stejnou dobu uvažovalo i v Horní Lužici. Z tohoto důvodu byl také tehdejší zemský hejtman Hans ze Schliebenu českou komorou na příkaz Maxmiliána II. požádán o informaci, kolik je na běžný chod zemského fojtsství potřeba peněz.⁹⁴⁶ Hans ze Schliebenu, jenž nejvyšší zemský úřad spravoval po smrti Kryštofa z Donína († 27. října 1560) déle než rok a měl o jeho výdajích dobré povědomí, nechtěl žádný přesný údaj uvést a pouze konstatoval, že zemský fojt by měl mít k dispozici minimálně 1 200 kop míšeňských, protože s nižší částkou by určitě nevystačil. Tento závěr však úředníky české komory neuspokojil a hornolužický zemský hejtman musel následně vypracovat podrobný přehled, do něhož zahrnul i výši služného všech osob zajišťujících chod budyšínského Ortenburgu včetně personálu kanceláře, která se stejně jako v Dolní Lužici v roce 1570 skládala pouze z kancléře a dvou písařů.⁹⁴⁷

Aniž by bylo jasné, jak probíhala další jednání o deputátu pro hornolužického zemského fojta, je možné konstatovat, že pro Jaroslava Libštejnského z Kolovrat bylo toto téma velmi citlivé už z toho důvodu, že se s novým způsobem financování nechtěl smířit. Až po dlouhých měsících tak mohlo být dosaženo určité dohody, podle které mělo být budoucímu zemskému fojtovi vedle neomezeného množství stavebního a palivového dříví ročně garantováno 2 300 zlatých, z nichž měl 800 zlatých použít na výplatu služného pro svůj personál a 1 500 zlatých si ponechat pro vlastní potřebu. S penězi získanými nad rámec sjednané částky zejména z činnosti kanceláře nesměl zemský fojt v budoucnu disponovat. Jejich vybíráním měl být pověřen kancléř, který je pak měl čtvrtletně odevzdávat spolu s podrobným vyúčtováním zemskému hejtmanovi.⁹⁴⁸

---

⁹⁴³ *Tamtéž*, LŽ, sign. I 29 (15. 7. 1570).

⁹⁴⁴ U Lübbenu se jednalo o vsi Bibersdorf, Dürrenhofe, Gröditsch, Hartmannsdorf, Krugau, Kuschkow, Klein Lubolz, Schlepzig, Steinkirchen a polovinu Treppendorfu, u Calau o Gosdu, Missen, Säritz a Werchow; srov. R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 467, pozn. 319.

⁹⁴⁵ NA v Praze, LŽ, sign. I 30 (1570).

⁹⁴⁶ *Tamtéž*, sign. I 29 (17. 8. 1570); sign. I 30 (9. 11. 1570).

⁹⁴⁷ *Tamtéž* (4. 9. a 4. 10. 1570).

⁹⁴⁸ *Tamtéž* (9. 11. 1570); sign. I 32 (16. 2. a 4. 5. 1571); ÖStA – FHKAWien, *Gedenkbücher*, Nr. 115 (1571), f. 165^r (24. 4. 1571).

Přestože by se mohlo zdát, že rozhodnutí o vyplácení deputátu bylo definitivní a nic mu nebránilo v cestě, opak byl pravdou. Na počátku roku 1574 totiž dolnolužické stavy utrousily poznámku, že Jaroslav Libštejnský z Kolovrat byl do úřadu zemského fojta uveden nejen s tím, aby ho spravoval, ale také aby stejně jako v minulosti užíval příjmy z něj plynoucí.⁹⁴⁹ O dva roky později zase vyjádřil Maxmilián II. své přesvědčení, že dlouho plánovaná změna financování úřadu zemského fojta by měla být co nejdříve uvedena v život, čímž se zapojil do nové diskuse o deputátu, při níž se na stranu Jaroslava Libštejnského z Kolovrat postavily i dolnolužické stavy.⁹⁵⁰ Není vcelku důležité, jak záležitost kolem deputátu dopadla, významnější je, že český král a spolu s ním centrální úřady České koruny podnikly kroky, které měly postavení zemského fojta v konečném důsledku oslabit, a že dolnolužické zemské stavy proti tomuto záměru velmi důrazně vystoupily.

Neméně závažné bylo v souvislosti se snahou krále a centrálních úřadů o posílení vlastní moci na úkor zemského fojta jednání o vydání instrukce, podle které měl Jaroslav Libštejnský z Kolovrat Dolní Lužici spravovat. Aby se ovšem nová instrukce mohla začít vůbec připravovat, bylo nejdříve nutné získat instrukci předchozí, protože její opis nebyl v české dvorské kanceláři k nalezení. Maxmilián II. z tohoto důvodu požádal Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic, aby originál své instrukce poslal do Prahy. Odvolaný zemský fojt, který měl Dolní Lužici spravovat až do nástupu Jaroslava Libštejnského z Kolovrat, na žádost českého krále a následně české komory dlouho nereagoval a svou instrukci poskytl teprve po opakovaných výzvách někdy na konci září nebo na začátku října 1570. Přitom se omlouval, že ji nemohl doručit dříve, protože byla uložena na lübbenském zámku „*mezi jeho nejtajnějšími a nejdůvěrnějšími věcmi*“, k nimž nikdo kromě něho neměl přístup a k nimž ani nikoho nechtěl pustit. Nejvyšší sudí Českého království současně českou komoru požádal o její navrácení, aby si ji mohl schovat „*na památku*“.⁹⁵¹

Instrukce pro Jaroslava Libštejnského z Kolovrat byla vydána v Praze 18. června 1571.⁹⁵² Oproti instrukci vyhotovené v roce 1555 pro Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic byla o něco obsáhlejší a navíc se od ní odlišovala ve dvou podstatných bodech. Za

---

⁹⁴⁹ GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep.* 43 *Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 a–b, Pk.-Nr. 14289 (1573–1575), f. 6–12 (20. 1. 1574), zde f. 10^f.

⁹⁵⁰ NA v Praze, *ČDKM*, sign. IV L, kart. 146 (12. 3. 1576). Podobná zpráva spojená s žádostí úředníků české komory o zjištění skutečné výše příjmů zemského fojta pochází také ze 17. července 1572; *tamtéž*, *RG* 88, f. 116–117.

⁹⁵¹ *Tamtéž*, *LŽ*, sign. I 29 (25. 8. a 4. 9. 1570); sign. I 30 (6. 10. 1570), odkud i citace. Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic byl v Dolní Lužici prokazatelně přítomen od 20. do 22. září 1570; BLHA Potsdam, *Rep.* 17 A *Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 266, f. 47–53^f.

⁹⁵² Návrh instrukce pro Jaroslava Libštejnského z Kolovrat, v kontextu právě vylíčených okolností překvapivě datovaný k 1. červnu 1570, by měl být podle inventáře uložen v NA v Praze, *LŽ*, sign. II 45. Přes usilovné hledání se ho nepodařilo nalézt. Celý text pražské instrukce tak před její ztrátou mohl zřejmě jako poslední prostudovat Joachim Bahlcke (srov. J. BAHLCKE, *Regionalismus und Staatsintegration*, s. 179). Neúplný opis instrukce obsahuje rukopisná práce Johanna Magnuse; BLHA Potsdam, *Rep.* 16 *Nachlass Magnus*, Nr. 2, f. 95A. Na základě tohoto opisu je nicméně možné konstatovat, že instrukce, kterou vydal Johann Wilhelm Neumann bez udání data a jména zemského fojta (J. W. NEUMANN, *Versuch* I, s. 142–148), je instrukcí Jaroslava Libštejnského z Kolovrat. Stručný regist: *Inventarium*, s. 422, č. 1347.

prvé neopominula existenci zemského hejtmána a zdůraznila jeho roli především při udělování lén a za druhé nařizovala zemskému fojtovi, aby si jednu polovinu z vybraných pokut nechal pro svou potřebu a zbytek peněz odevzdal zemskému hejtmanovi. Tyto změny však nebyly nikterak významné ve srovnání s opatřením, které bylo zveřejněno jen o několik dní později. Už 30. června totiž Maxmilián II. rozšířil Kolovratovu instrukci o další bod, v němž zemskému fojtovi zakázal udělování lén,⁹⁵³ čímž v podstatě kodifikoval stav platný od roku 1564. Je pozoruhodné, že český král upravil instrukci zvláštní listinou a že změna nebyla zanesena už do jejího původního textu, neboť česká komora navrhovala Maxmiliánovi II. omezení práv zemského fojta v lenních věcech už na podzim roku 1570, přičemž doporučovala přizvat k poradě Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic, který se v dolnolužických záležitostech nejlépe vyznal.⁹⁵⁴ Ať už však byly důvody tohoto zvláštního postupu jakékoli, písemná podoba zákazu udělování lén vzbudila silný odpor dolnolužických stavů a stížnostmi na svou instrukci nešetřil ani Jaroslav Libštejnský z Kolovrat.⁹⁵⁵ Pro nedostatek pramenů bohužel není možné tento zajímavý spor podrobněji sledovat a stejně tak nelze říci, co všechno byly dolnolužické stavy za zrušení zákazu ochotny nabídnout a jakou roli hrál v tomto zápase sám zemský fojt. Vytrvalost zemských stavů a jejich návrhy, opakovaně předkládané králi prostřednictvím důvěryhodných vyslanců a snad i spřízněných osob v jeho blízkosti, však nakonec slavily úspěch, když Maxmilián II. 24. července 1576 udělování lén zemskému fojtovi opět povolil.⁹⁵⁶

V době, kdy se jednalo o přípravě nové instrukce, se také vedly diskuse o způsobu a časovém horizontu předání úřadu dolnolužického zemského fojta. Rozhovory přitom komplikovaly na jednu stranu nejasnosti kolem údajné zpronevěry části berní ze strany Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic a na stranu druhou otázky, jak budou odvolanému zemskému fojtovi nahrazeny jeho investice do úřadu. Nebylo totiž možné přehlížet, že nechal skoro od základů vybudovat lübbenský zámek, že postavil nový mlýn a zřídil také vinici, na což ne vždy dostal peníze ze zeměpanských zdrojů.⁹⁵⁷ Přesto už počátkem září 1570 padlo rozhodnutí, že odvolaný zemský fojt by svůj úřad mohl Jaroslavu Libštejnskému z Kolovrat za přítomnosti královských komisařů Jana z Valdštejna, Jindřicha Kurzpacha z Trachenburka a Günthera z Büнау předat 4. prosince. Dřívější termín pro velké zaneprázdnění Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic nepřipadal v úvahu, což česká komora vcelku respektovala. Pouze Jaroslav Libštejnský z Kolovrat nechtěl tak dlouho čekat a v zákulisí se všemožně snažil, aby se svého nového úřadu mohl ujmout co rychleji.⁹⁵⁸

---

⁹⁵³ *Tamtéž*, s. 422, č. 1348.

⁹⁵⁴ NA v Praze, LŽ, sign. I 30 (6. 10. 1570).

⁹⁵⁵ *Inventarium*, s. 422, č. 1349 (20. 7. 1571); s. 423, č. 1354 (6. 3. 1572); s. 424, č. 1357–1359 (16. a 18. 9., 5. 11. 1572).

⁹⁵⁶ *Tamtéž*, s. 429, č. 1378; BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 437, f. 182^v–186 (6. 11. 1576), zde zvl. f. 183^v. O tomto sporu též J. W. NEUMANN, *Versuch I*, s. 148–149, II, 320; R. LEHMANN, *Materialien*, s. 159.

⁹⁵⁷ NA v Praze, LŽ, sign. I 29 (4. 9. 1570); sign. I 30 (9. 11. 1570).

⁹⁵⁸ *Tamtéž*, sign. I. 29 (12. 8. a 4. 9. 1570).

Zda k předání zemského fojství došlo přesně 4. prosince, nelze říci, ale je vcelku pravděpodobné, že v posledním měsíci roku 1570 Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic svůj úřad skutečně složil a správu země postoupil Jaroslavu Libštejnskému z Kolovrat.⁹⁵⁹ K oficiálnímu uvedení nového zemského fojta do úřadu však došlo až 9. července 1571 na řádně svolaném sněmu v Lübbenu. Královskými komisaři byli k tomuto účelu jmenováni Ernst z Rechebergu, Marx z Lidlau a Jindřich Kurzpach z Trachenburka, z nichž poslední se z neznámých důvodů nedostavil, a stejně tak nepřišel ani Jakob ze Salzy, kterému se list o konání zemského sněmu dostal do rukou příliš pozdě. Na pokyn Maxmiliána II. proběhl celý slavnostní akt podle starých osvědčených pravidel ještě před přečtením královské propozice. Jaroslav Libštejnský z Kolovrat tak byl nejdříve svolán novým zemským fojtem, načež mu byla předána instrukce spolu s klíči od lübbenského zámku. Nový zemský fojt poté složil přísahu, která obsahově odpovídala slibu Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic. Následně se slova ujaly stavy, jež nejprve vyjádřily své poděkování Maxmiliánovi II. a pak Jaroslava Libštejnského z Kolovrat uznaly za svého zemského fojta, jemuž zároveň namísto českého krále slíbily svou poslušnost. Za svůj závazek však recipročně požádaly o vydání reversu, což Jaroslava z Kolovrat očividně překvapilo, takže ani nevěděl, jak by měl požadovaný dokument vypadat. Ovšem dolnolužické stavy byly na takovou eventualitu připraveny a pohotově mu předložily kopii staršího reversu. Proti jeho znění nový zemský fojt nic nenamítal a slíbil, že listinu s podobným obsahem nechá stejně jako jeho předchůdci vyhotovit. Tím byla slavnost uvedení Jaroslava Libštejnského z Kolovrat do úřadu zemského fojta ukončena a zemský sněm mohl přistoupit k hlavnímu bodu svého zasedání, jímž bylo povolení nových berní. Jaroslav Libštejnský z Kolovrat se sice dalšího rokování zemského sněmu zúčastnil, ale několik dní po jeho uzavření Dolní Lužici opustil, aby mohl být spolu s Ernstem z Rechenbergu přítomen důležitým jednáním v Erfurtu.⁹⁶⁰ Jeho rychlý odjezd ze země bezprostředně po převzetí svěřeného úřadu byl z hlediska jeho budoucího vztahu k úřadu přímo symbolický.

---

⁹⁵⁹ Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic v prosinci 1570 v Dolní Lužici prokazatelně byl a vyřídil řadu úředních záležitostí. Zmínky o jeho další činnosti v úřadu se nepodařilo nalézt; BLHA Potsdam, *Rep.* 17 A *Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 266, f. 54–63^r (11., 12. a 16. 12. 1570). Opisy dvou lenních listů by sice naznačovaly, že ve stejnou dobu byl v zemi přítomen i Jaroslav Libštejnský z Kolovrat, ale uvedení Rabštejna jako jeho domicilu a jméno kancléře ve svědecké řadě, která je v obou případech totožná, jasně ukazují, že datace je chybná; *tamtéž*, Nr. 437, f. 1–6^r (8. 12. 1570). Pokud lze důvěřovat Worbsovu údají, tak první doklad o působení Jaroslava Libštejnského z Kolovrat v úřadu dolnolužického zemského fojta pochází z 25. ledna 1571; *Inventarium*, s. 421–422, č. 1346, zde s. 422, pozn. pod čarou.

⁹⁶⁰ NA v Praze, *LŽ*, sign. I 33 (24., 26. a 29. 6., 18. 7. 1571); *SM*, sign. L 34, kart. 1295 (30. 6. a 10. 7. 1571). Cesta z Lübbenu do Erfurtu a zpět se uskutečnila ve dnech 2. srpna až 16. září 1571 a bylo na ni vynaloženo 613 tolarů; *tamtéž*, *ČDKM*, sign. IV L, kart. 132.

6. Zemské fojstvo bez zemského fojta

Jaroslav Libštejnský z Kolovrat se Bohuslavu Felixovi Hasištejnskému z Lobkovic nemohl vyrovnat v jeho charismatu, politickém rozhledu, schopnostech, majetkovém zázemí, společenském postavení, ba ani v dalších oblastech, ale minimálně v jednom se svému předchůdci v nejvyšším úřadě Dolní Lužice podobal. Do nejmenší země České koruny zajížděl jen málo a na její správu příliš nehleděl, přestože jmenování na post dolnolužického zemského fojta pro něj bylo vrcholem jeho kariéry, kterého dosáhl pouze díky své loajalitě a oddaným službám prokazovaným v uplynulých letech zejména českému místodržícímu Ferdinandovi a Maxmiliánovi II. a samozřejmě díky vlivným osobám, jež mu umožnily proniknout ke dvorům příslušníků vládnoucího rodu a mezi nimiž nechyběli Vilém a Petr Vok z Rožmberka, Adam II. z Hradce a jeho předchůdce v úřadu Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic.⁹⁶¹ Jaroslav Libštejnský z Kolovrat trávil i po svém jmenování mnohem více času v blízkosti krále, na zahraničních misích či na svých venkovských statcích než v Dolní Lužici, a proto i dochované prameny zmiňují jeho působení v úřadu zemského fojta až na výjimky pouze v případě obzvlášť důležitých událostí.⁹⁶²

Cestě do Dolní Lužice se Jaroslav Libštejnský z Kolovrat nemohl vyhnout, když se v zemi očekávala panovnická návštěva. Po zvolení Jindřicha z Valois novým polským králem byl proto spolu s hornolužickým zemským fojtem Hansem ze Šlejnic, nejvyšším zemským hejtmanem a vřatislavským biskupem Casparem z Logau, prezidentem slezské komory Seifriedem z Promnic a vévodou Jiřím Břežsko-Lehnickým pověřen, aby zajistil jeho přijetí na hranicích Dolní Lužice a náležitý doprovod o síle 1 000 mužů. Zpráva o příjezdu Jindřicha z Valois zastihla Jaroslava Libštejnského z Kolovrat na Petršpurku 12. prosince 1573 pozdě v noci. Protože podle prvních informací měl nový polský král dolnolužické hranice překročit už 6. ledna 1574, bylo potřeba okamžitě jednat. Jaroslav z Kolovrat poslal do Lübbenu list o chystané návštěvě a přislíbil, že sám do země vyrazí 17. prosince.⁹⁶³ Svůj závazek splnil a koncem měsíce se již účastnil porad o přípravě pohoštění pro nového polského krále a dalších přibližně 45 osob, které měly stolovat spolu s ním. Na dvoudenní stravování Jindřicha z Valois bylo přitom nutné mimo jiné zajistit tři voly, čtrnáct telat, dvacet ovcí, tři prasata, šest kop kuřat, čtyřicet hus, jedno divoké prase, osm srn, dvanáct zajíců, šest kop

---

⁹⁶¹ V. BŘEZAN, *Životy*, s. 185–186.

⁹⁶² Srov. J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 319. Z diplomatických misí Jaroslava Libštejnského z Kolovrat lze zmínit například účast v komisi, která byla 25. června 1572 přítomna uvedení Hanse ze Šlejnic na Šluknově do úřadu hornolužického zemského fojta; NA v Praze, *ČDKM*, sign. IV L, kart. 132. V roce 1573 se zase dolnolužický zemský fojt účastnil sněmu ve Slezsku a v roce 1574 pobýval v Rostocku, kde jednal o říšských záležitostech; ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 314 (1573–1574), f. 285^v–286^f a 498^v–499^f (16. 10. 1573 a 29. 8. 1574).

⁹⁶³ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 330, f. 1–8, 12 a 25–26 (3., 8., 13., 17. a 22. 12. 1573); J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 322–324.

vajec, šest kotlíků másla, pochutiny jako švestky, jablka a hrušky, z koření pepř, šafrán, zázvor a muškátový oříšek a nejrůznější druhy vína a piva.⁹⁶⁴

Jindřich z Valois nakonec do Luckau nepřijel 6., ale až 16. ledna 1574 pozdě večer a byl přijat zmíněnými šlechtici s doprovodem tvořeným asi 1 200 muži na koních.⁹⁶⁵ Jeho krátká návštěva, během níž stačil přenocovat i v Lübbenu, byla velkolepá, ale do života nejmenší země České koruny kromě problémů se zásobováním a posunutí termínu konání sněmu nikterak výrazněji nezasáhla.⁹⁶⁶ Z tohoto hlediska byla mnohem významnější další panovnická návštěva, která proběhla jen o tři roky později, byť se o ní paradoxně dochovalo méně informací než o cestě nového polského krále do Krakova. Několik měsíců po smrti Maxmiliána II. podnikl svou holdovací cestu po zemích České koruny král Rudolf II. a ve dnech 9. až 15. května 1577 pobýval také v Sorau/Žary,⁹⁶⁷ kam zavítal namísto Lübbenu, přestože si byl stejně jako Jaroslav Libštejský z Kolovrat dobře vědom toho, že hold od dolnolužických stavů by měl podle starého zvyku přijmout právě tam.⁹⁶⁸ V někdejším biberštejském městě Sorau/Žary, kde českého krále hostil prezident slezské komory Seifried z Promnic, byl možná v úřadu potvrzen i stávající zemský fojt, i když není vyloučeno, že k tomu došlo již dříve.⁹⁶⁹ Dolnolužické stavy zase na zemském sněmu povolily na jeden rok tureckou berni a posudné, ale nechaly si současně vystavit revers, že souhlas s novými daněmi nebude na škodu jejich privilegiím a svobodám.⁹⁷⁰ Vedle vyhotovení reversu však Rudolfa II. požádaly také o tzv. generální privilegium, což patrně nebylo nic jiného než confirmace *Privilegia Ferdinanda* rozšířeného v roce 1570 Maxmiliánem II. Ačkoli se tzv. generální privilegium nedochovalo, a dokonce ani neexistuje žádný opis, je nesporné, že bylo pořízeno a že za něj dolnolužické stavy spolu s reversem zaplatily 200 tolarů německému sekretáři české dvorské kanceláře Davidu Koberovi z Kobersberka,⁹⁷¹ s nímž bylo obecně kvůli

⁹⁶⁴ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 330, f. 13–22 a 27–31 (30. 12. 1573 a 9. 1. 1574).

⁹⁶⁵ *Tamtéž*, f. 32–33 (17. 1. 1574).

⁹⁶⁶ NA v Praze, *SM*, sign. L 34, kart. 1296 (30. 1. 1574); E. CLAUSNITZER, *Versammlungen*, s. 198.

⁹⁶⁷ ÖStA – FHKA Wien, *Hofzahlamtsbücher*, Nr. 31 (1577), f. 166^v. K holdovací cestě Rudolfa II. srov. Mlada HOLÁ – Martin HOLÝ, „*Vratislaviam venit magno et solemnī apparatu*“. *Holdovací cesta Rudolfa II. do Vratislavi v roce 1577*, in: Jiří MIKULEC – Miloslav POLÍVKA (edd.), *Per saecula ad tempora nostra. Sborník k 60. narozeninám prof. dr. Jaroslava Pánka*, Praha 2007 (Práce Historického ústavu AV ČR, řada C – Miscellanea; 18), s. 284–295.

⁹⁶⁸ GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat*, *Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 c, Pk.-Nr. 14290 (1576–1583), f. 47–48 (26. 3. 1577), zde f. 47^r.

⁹⁶⁹ *Inventarium*, s. 430, č. 1381 (5. 3. 1577); J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 327. Dolnolužický zemský hejtman byl ve svém úřadě potvrzen ve Vratislavi 1. června 1577; BLHA Potsdam, *Rep. 17 C Landeshauptmannschaft der Niederlausitz*, Nr. 10, f. 22–23.

⁹⁷⁰ *Inventarium*, s. 430, č. 1382 (14. 5. 1577). Praxe vydávání podobných reversů byla započata zřejmě v roce 1541; *tamtéž*, s. 370, č. 1154 (28. 12. 1541); s. 393, č. 1239 (2. 11. 1554); s. 400, č. 126 (15. 4. 1557); s. 409, č. 1296 (12. 2. 1562); BLHA Potsdam, *Rep. 10 B Stift Neuzelle*, Nr. 14, f. 68^v–74^r; *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 198, f. 94–104.

⁹⁷¹ Srov. T. FELLNER – H. KRETSCHMAYR, *Die österreichische Zentralverwaltung I/2*, s. 196; Jaroslava HAUSENBLASOVÁ (ed.), *Der Hof Kaiser Rudolfs II. Eine Edition der Hofstaatsverzeichnisse 1576–1612*, Prag 2002 (*Fontes historiae artium*; 9), s. 319, č. 55/2.

vydávání různých listin potřeba udržovat dobré vztahy, a 2 000 tolarů české dvorské kanceláři pod vedením Vratislava z Pernštejna (1566–1582), od něhož obě listiny osobně převzal Seifried z Promnic. Nejvyšší kancléř Českého království byl po kolacionování těchto listin Götzem z Wolfersdorfu požádán o vyhotovení konfirmací soudního řádu a privilegia o obsazování zemského hejtmanství,⁹⁷² k čemuž došlo 6. října 1577.⁹⁷³ Rudolf II. tak na rozdíl od Ferdinanda I. a Maxmiliána II. dolnolužickým stavům potvrdil všechna důležitá privilegia ani ne do roka po nastoupení své samostatné vlády a tím jim mimoděk umožnil, aby svou energii mohly soustředit na dosažení dalších cílů.

Ještě za života Maxmiliána II. se Jaroslav Libštejnský z Kolovrat musel zapojit do jednání kolem Beeskowa a Storkowa, protože konec zástavní držby těchto dvou panství se blížil a Hohenzollernům velmi záleželo na tom, aby je udrželi. Po smrti Hanse z Küstrinu v lednu 1571 připadl Beeskow a Storkow nejdříve jeho ovdovělé ženě Kateřině a po jejím skonu o tři roky později pak jejich společné dceři Alžbětě, která byla provdána za magdeburského administrátora Jáchyma Fridricha, syna braniborského kurfiřta Jana Jiřího (1571–1598). Jáchym Fridrich však získal nejen Beeskow a Storkow, ale spolu s Jiřím Fridrichem Braniborsko-Ansbašským i habsburské závazky. Ještě v roce 1569 totiž půjčil Hans z Küstrinu Maxmiliánovi II. 120 000 tolarů na šestiprocentní úrok, který společně splácely Horní a Dolní Lužice, a dalších 50 000 tolarů, jež český král pojistil braniborskému markrabímu na slezských příjmech. Velká šance na získání Beeskowa a Storkowa přišla v roce 1575, kdy Maxmilián II. usiloval o zvolení svého syna Rudolfa římským králem. Braniborský kurfiřt Jan Jiří, který mezitím obě panství od svého syna převzal, nabídl císaři svou podporu za příslib, že mu obě panství postoupí jako český král do dědičné držby. K takovému kroku ale bylo současně potřeba získat i české stavy, bez jejichž svolení by k požadovanému převodu dojít nemohlo. České stavy kladly dlouho nesmyslné podmínky, bez jejichž splnění odmítaly dát svůj souhlas. Až 19. září 1575 proto mohl být braniborským vyslancům v Praze vystaven lenní list na Beeskow a Storkow nejen pro Jana Jiřího, ale i jeho mužské potomky v přímé linii. Kdyby došlo k jejímu vymření, měla obě panství bez jakékoli náhrady připadnout opět České koruně. Vedle toho bylo stanoveno, že Hohenzollernové budou i nadále odvádět povolené berně ve stejné výši jako ostatní stavové Dolní Lužice. Formulace této podmínky však byla natolik nejasná, že i v budoucnu se stejně jako za vlády Hanse z Küstrinu vedly intenzivní spory o to, jakým způsobem by Braniborsko mělo za Beeskow a Storkow „trpět“ spolu s dolnolužickými stavy. Po vydání lenního listu vyzval ještě Jan Jiří zemského fojta Jaroslava Libštejnského z Kolovrat, aby mu obě panství jako zástupce českého krále v Dolní Lužici předal, přičemž sám už 2. února 1576 uznal vydáním zvláštního reversu českou lenní svrchovanost. K slavnostnímu předání pak došlo 22. února 1576. Beeskow a Storkow sice i nadále zůstávaly součástí České koruny, ale jejich splývání

⁹⁷² GSStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat*, Rep. 43 *Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 c, Pk.-Nr. 14290 (1576–1583), f. 56–57 (8. 9. 1577).

⁹⁷³ BLHA Potsdam; Rep. 23 C *Niederlausitzische Stände*, U 30–31; Nr. 198, f. 133–135; Nr. 230; Rep. 10 B *Stift Neuzelle*, Nr. 14, f. 88–89; *Inventarium*, s. 431, č. 1387.

s ostatními braniborskými zeměmi kromě více méně formálního lenního pouta a určitých povinností už nic nebránilo. Tím samozřejmě došlo i k oslabení vlivu dolnolužického zemského fojta na obě panství.⁹⁷⁴

Dlouhodobá nepřítomnost Jaroslava Libštejnského z Kolovrat vedla ke vzniku mocenského vakua, které bylo nutné vyplnit existujícími, ale i novými prostředky. Není proto divu, že za jeho působení v Dolní Lužici došlo k dalšímu posílení kanceláře a jejího představeného. Jaroslav z Kolovrat si význam kancléře zřejmě velmi dobře uvědomoval a z tohoto důvodu někdy v druhé polovině roku 1573 odvolal Johanna Zieglera,⁹⁷⁵ kterého zdědil po Bohuslavu Felixovi Hasištejnském z Lobkovic, aby ho nahradil osobou loajálnější a snad i schopnější. Tento krok Johanna Zieglera patrně velmi překvapil, protože ještě v letech 1571 a 1572 se snažil o rozšíření své drobné majetkové základny v zemi.⁹⁷⁶ Jeho nástupcem se stal Albrecht Kindler z Zackensteinu,⁹⁷⁷ původem ze Slezska, jenž byl v královských službách činný už od roku 1555. Budoucí dolnolužický kancléř nejdříve dlouhá léta působil u dvorského soudu v Jelení Hoře ve svídnicko-javorském knížectví, až byl v roce 1570 jmenován sekretářem rady nad apelacemi, za což mu bylo vyměřeno služné ve výši 200 tolarů ročně. Toto místo získal na doporučení nejvyšších zemských úředníků Českého království a jmenovitě Jana z Lobkovic na Točníku, který 9. června téhož roku zaujal ve stejné instituci post jejího prezidenta.⁹⁷⁸ Někdy v průběhu následujících tří let muselo dojít k jistě zprostředkovanému seznámení Albrechta Kindlera z Zackensteinu s Jaroslavem Libštejnským z Kolovrat, jenž mu pak nabídl post svého kancléře v Dolní Lužici. Vzhledem k tomu, že Albrecht Kindler se jeho návrhu nebránil, je možné usuzovat na to, že minimálně v jeho očích bylo místo představeného v kanceláři dolnolužického zemského fojta významnější než úřad sekretáře u apelačního soudu v Praze, i když přislíbené služné mělo být nižší. Stejně tak ale není vyloučené, že jeho rozhodnutí odejít do nejmenší země České koruny podpořila také tragická událost v jeho rodině, neboť 21. února 1573 zemřela jeho

---

⁹⁷⁴ Srov. C. PETERSEN, *Die Geschichte des Kreises Beeskow-Storkow*, s. 80–87; P. RAUSCHER, *Die Oberlausitz als Kreditgeber*, s. 426–427.

⁹⁷⁵ Johan Ziegler byl v úřadu dolnolužického kancléře zmíněn ještě 25. června 1573; BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 265, f. 135^v–137^r. V následující době pak zřejmě nějakou dobu spolupracoval s dolnolužickými stavy i zemskou kanceláří. 6. dubna 1574 tak byla vyřízena jedna záležitost „durch Johan Ziglern, gewesenem Canzler unnd izo der Stende Im Marggraffthumbs Nider Lausitz besteltn“; *tamtéž*, Nr. 266, f. 144 a 856–857^r. K roku 1587 je v Drážďanech usazený „herr magister Johan Zigler, gewesener Cantzler“ doložen při vyřizování jisté záležitosti v Lübbenu; *UB Lübben I*, s. 186, č. 11 (12. 1. 1587).

⁹⁷⁶ NA v Praze, *LŽ*, I 33 (26. 6. 1571); *RG* 133, s. 851 (2. 10. 1572); BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 437, f. 12–13^r (25. 8. 1572).

⁹⁷⁷ J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 321–322, a po něm Götz von HOUWALD, *Die Kindler von Zackenstein*, in: *ASF* 45, 1979, Heft 75, s. 229–237, zde s. 229, uvádí, že po odchodu Johanna Zieglera byl krátký čas dolnolužickým kancléřem Andreas Kindler. Zdá se, že se jedná o omyl, který vznikl chybným čtením nějakého neznámého pramene.

⁹⁷⁸ ÖNB Wien, Cod. 13630, f. 3^v a 41^r; ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 314 (1573–1574), f. 32–48 (31. 1. 1573), zde f. 40^r, kde je uvedeno, že Albrechtu Kindlerovi bylo vypláceno služné od 2. června 1570; Nr. 313 (1569–1570), f. 448^r; NA v Praze, *RG* 85, f. 272^v–273^r (4. 11. 1570); *RG* 103, f. 217–218 (24. 6. 1592). Srov. též F. PALACKÝ, *Přehled*, s. 370.

první manželka Charitas Thielischová, dcera Barbary Schilderové a Baltazara Thielische, pastora z Jelení Hory. Ať už však důvody jeho odchodu z Prahy byly jakékoli, ještě dříve než ji opustil, stačil zajistit svému patrně nejstaršímu synovi stejného jména úřad, který sám právě uvolnil. Albrecht Kindler ml. pak zůstal sekretářem apelačního soudu v Praze až do své smrti, která ho zastihla v Táboře 27. srpna 1582.⁹⁷⁹

Jedním z prvních kroků Albrechta Kindlera z Zackensteinu v Dolní Lužici bylo pořízení nového obydlí. Už 22. dubna 1574 koupil bývalý sekretář pražského apelačního soudu dům stojící před Lübbenským zámkem naproti domu bratrů z Wehlen, synů dlouholetého kancléře Jindřicha Tunkla z Brníčka a pozdějšího zemského soudce.⁹⁸⁰ Prodávajícími byli Hans a Caspar Eberhartovi, potomci dalšího zemského kancléře, kteří dům po Wenzelovi z Zeschau sami získali teprve nedávno. Někdejší výběrčí posudného nezplodil se svou manželkou Barbarou z Gleiche žádného potomka, a tak se jejich společný majetek po jeho smrti někdy na konci šedesátých let proměnil v odumřelé léno, o němž rozhodoval panovník spolu s českou komorou. O dřevěný dům, jehož cena byla se vším příslušenstvím, tj. polem, loukou a malou zahradou, odhadována na přibližně 500 tolarů, projevil zájem i Jaroslav Libštejnský z Kolovrat, který jím chtěl vyrovnat pohledávku u Maxmiliána II. v podobě nezaplaceného cestovného do Erfurtu v roce 1571 a do Budyšína v roce 1572.⁹⁸¹ Český král však po mnohaměsíčním rozvažování nakonec upřednostnil bratry Eberhartovy, zdůrazňuje především Casparovu dlouholetou vojenskou službu na uherských bojištích, a Jaroslavu z Kolovrat tak nezbylo nic jiného, než jim jejich držbu 10. ledna 1574 udělit v léno. Je přitom téměř symbolické, že příslušný lenní list bratrů Eberhartových na dům, který se stal o tři měsíce později majetkem Albrechta Kindlera z Zackensteinu, je současně vůbec prvním známým dokladem jeho působení v úřadu dolnolužického kancléře.⁹⁸²

Od opuštění Prahy, nastoupení na místo představeného kanceláře dolnolužického zemského fojta a zakoupení Lübbenského domu uplynulo sotva několik měsíců a Albrecht Kindler z Zackensteinu už se chystal vstoupit do nového manželství. O této radostné novině nezapomněl informovat Maxmiliána II., jenž vyzval slezskou komoru, aby mu jako dar koupila pohár v hodnotě obvyklé pro osoby v jeho postavení.⁹⁸³ Nový kancléř tak v Dolní Lužici během krátké doby zapustil pevné kořeny, které měly v následujících letech dále

---

⁹⁷⁹ Srov. G. v. HOUWALD, *Die Kindler von Zackenstein*, s. 231; A. TRUHLÁŘ – K. HRDINA – J. HEJNIC – J. MARTÍNEK, *Rukověť humanistického básnictví III*, s. 40 a 241, kde ovšem Albrecht st. a Albrecht ml. splývají v jednu osobu. Když se Albrecht ml. 15. listopadu 1580 ženil, konala se jeho svatba v Lübbenu a císařský vyslanec měl ženichovi přivést pohár v hodnotě 80 zlatých rýnských; ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 317 (1580–1581), f. 286^v–287^r (21. 10. 1580).

⁹⁸⁰ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 437, f. 32–38^r (13. 2. 1575).

⁹⁸¹ NA v Praze, *ČDKM*, sign. IV L, kart. 132 (17. 2., 8. 4., 7. 10. a 3. 12. 1573); *RG 90a*, f. 110, 166^v–168^r a 273 (14. 7. 1573, 12. 1. a 1. 7. 1574). Někdy se sice uvádí, že tento dům držel po určitou dobu také Johann Ziegler, ale tuto domněnku nelze pramenně doložit; srov. G. v. HOUWALD, *Die Niederlausitzer Rittergüter III*, s. 23. V berním rejstříku z roku 1566 se Wenzel z Zeschau přiznával pouze k majetku ve výši 300 zlatých; *GStA PK Berlin*, I. HA *Geheimer Rat*, *Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 8 a–b, Pk.-Nr. 14299, f. 212^r.

⁹⁸² BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 437, f. 18–22^r.

⁹⁸³ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 314 (1573–1574), f. 543^v–544^r (28. 11. 1574).

mohutnět a prorůstat stále hlouběji. To se týkalo nejen jeho majetkové základny, jež se pomalu zvětšovala,⁹⁸⁴ ale i úřadů, do nichž byl postupně jmenován. Už na jaře 1579 se stal zástupcem zemského hejtmana Esaiase z Mickwitz,⁹⁸⁵ který od počátku roku 1576 spravoval veškeré dolnolužické finance samostatně.⁹⁸⁶ Jeho činnost však byla nejednou ostře kritizována, protože z vybíraných peněz umořoval v první řadě dluhy, které u něj Rudolf II. měl, a dále si zcela samozřejmě vyplácel služné jak za svůj úřad, tak i za místo svého zástupce, ačkoli to měl zakázané.⁹⁸⁷ Jmenování Albrechta Kindlera z Zackensteinu, jehož instrukce nese datum až 1. ledna 1581,⁹⁸⁸ sice podivným praktikám zemského hejtmana úplnou přítrž neučinilo, ale přece jen vedlo k jistému ustálení chodu nejvyššího finančního úřadu Dolní Lužice.⁹⁸⁹ S tím souviselo i postupné ochládání kritiky na adresu Esaiase z Minckwitz, jemuž pak bylo umožněno zemské hejtmanství spravovat až do 14. března 1585, kdy byl ze své funkce ze zdravotních důvodů na vlastní žádost Rudolfem II. uvolněn.⁹⁹⁰

Místo po odstoupivším Esaiasovi z Minckwitz okamžitě zaujal Albrecht Kindler z Zackensteinu,⁹⁹¹ jemuž také byla v Praze 2. října 1585 vyhotovena jako správci úřadu patřičná instrukce.⁹⁹² Jeho zástupcem se stal po krátkém mezidobí, kdy tento post zastával lübbenský purkmistr a majitel lékárny Fridrich Franck, Mathes Ösel, původem z Luckau, který už měl za sebou devatenáctiletou zkušenost s úřednickou činností, přičemž není vyloučeno, že působil i jako písař v kanceláři zemského fojta, kde se s ním mohl Albrecht Kindler nejlépe seznámit.⁹⁹³ Příslušníci dolnolužických stavů však s tímto řešením nebyli zcela spokojeni a nevynechali jedinou příležitost, aby si na obsazení zemského hejtmanství nestěžovali. Problém spočíval v tom, že Albrecht Kindler z Zackensteinu byl sice v Dolní Lužici usazen a měl tam i statky řádně udělené v léno, ale v zemi se nenarodil, což odporovalo privilegii Maxmiliána II. z roku 1570. V případě Mathese Ösela zase stavovští

---

⁹⁸⁴ NA v Praze, *RG* 96, f. 169 (1. 6. 1577); *RG* 98, f. 197^v–198^f; ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 316 (1578–1579), f. 213^v (5. 12. 1578); BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 441, f. 286^v–289, 312, 356^v–359 (22. 7. 1581, 1582?, 10. 9. 1583); Nr. 440, f. 777^v–781^f (14. 4. 1595); G. v. HOUWALD, *Die Kindler von Zackenstein*, s. 230.

⁹⁸⁵ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 316 (1578–1579), f. 316; NA v Praze, *RG* 99, f. 61–62^f (27. 4. 1579).

⁹⁸⁶ Ještě 29. července 1575 byl zástupcem zemského hejtmana Heinrich z Nostic, který však někdy poté musel úřad opustit. Na jeho místo přišel na krátký čas Götz z Wolfersdorfu, o jehož činnosti existuje doklad z 27. ledna 1576; BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 1322, f. 68–69. Už 13. dubna však psal Esaias z Minckwitz list do české komory, v němž se vyslovil i o obsazení místa svého zástupce; NA v Praze, *ČDKM*, sign. IV L, kart. 146.

⁹⁸⁷ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 316 (1578–1579), f. 78^v–79^f a 455^v–456 (30. 4. 1578 a 21. 10. 1579); NA v Praze, *ČDKM*, sign. IV L, kart. 145.

⁹⁸⁸ BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 1322, f. 86–105.

⁹⁸⁹ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 318 (1582–1583), f. 127 (2. 8. 1582).

⁹⁹⁰ BLHA Potsdam, *Rep. 17 C Landeshauptmannschaft der Niederlausitz*, Nr. 10, f. 24–25.

⁹⁹¹ Albrecht Kindler je jako správce zemského hejtmanství doložen už 18. května 1585; ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 319 (1584–1585), f. 330^v–331^f.

⁹⁹² BLHA Potsdam, *Rep. 17 C Landeshauptmannschaft der Niederlausitz*, Nr. 10, f. 26–40.

⁹⁹³ *Tamtéž*, Nr. 13 (26. 2. 1626).

předáci upozorňovali na skutečnost, že je měšťan a že dříve mohl být zástupcem zemského hejtmana pouze šlechtic.⁹⁹⁴ Ať byly tyto stížnosti sebeoprávněnější, stavové ničeho nedosáhli. Mathes Öysel ve svém úřadu setrval a spravoval ho až do své smrti, která ho navštívila v úctyhodném věku v Luckau až 28. prosince 1627 mezi pátou a šestou hodinou večerní.⁹⁹⁵ Stejně tak i Albrecht Kindler z Zackensteinu zůstal až do svého dobrovolného odchodu z úřadu někdy v druhé polovině roku 1592 na postu správce zemského hejtmanství – skutečným zemským hejtmanem se nikdy nestal – a teprve poté byl na jeho místo 6. listopadu přijat Hans ze Schliebenu,⁹⁹⁶ syn slavného zossenského hejtmana Eustacha ze Schliebenu († 1568).

O dalších osudech Albrechta Kindlera z Zackensteinu už toho nelze moc říci. Zemřel někdy po 14. dubnu 1595, kdy byl ještě přítomen udělení léna na všechn svůj dolnolužický majetek synu Gedeonovi,⁹⁹⁷ který získal po svém otci, jistě za jeho účinné pomoci, také úřad dolnolužického kancléře. Albrecht Kindler začal brát svého syna k nejrůznějším jednáním nejpozději po svém jmenování na místo zástupce zemského hejtmana,⁹⁹⁸ i když i nadále plně ovládal oba úřady. Kancléřem se tak Gedeon Kindler stal nejspíše až v druhé polovině roku 1587,⁹⁹⁹ aby jím zůstal dalších téměř čtyřicet let.¹⁰⁰⁰ Úřad zemského kancléře tak vykazoval značnou stabilitu, kterou neotřásl ani měnící se vládcí Dolní Lužice a zemští fojtové. Personál jeho kanceláře už byl zřejmě o něco méně stálý, jak nasvědčuje případ Samuela Fickelschera, kterého už v polovině šedesátých let z Drážďan do Lübbenu přivedl Johann Ziegler. Samuel Fickelscher působil v kanceláři za Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic a Jaroslava Libštejnského z Kolovrat dohromady devět let jako písař, než byl v roce 1573 Johannem Leisentritem povolán do Budyšína na místo notáře. Odtud se ale brzy

---

⁹⁹⁴ *Tamtéž*, Rep. 23 C *Niederlausitzische Stände*, Nr. 1322, f. 108–109 (9. 5. 1585); GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat*, Rep. 43 *Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 c, Pk.-Nr. 14290 (1585–1589), f. 29–41 (18. 4. 1587), zde f. 39^v–40^f.

⁹⁹⁵ BLHA Potsdam, Rep. 17 C *Landeshauptmannschaft der Niederlausitz*, Nr. 13 (31. 12. 1627).

⁹⁹⁶ NA v Praze, RG 103, f. 235–236^f. Schliebenova nedatovaná instrukce: BLHA Potsdam, Rep. 17 C *Landeshauptmannschaft der Niederlausitz*, Nr. 10, f. 41–52.

⁹⁹⁷ BLHA Potsdam, Rep. 17 A *Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 440, f. 777^v–781^f. G. v. HOUWALD, *Die Kindler von Zackenstein*, s. 231, na základě stejného lenního listu dovozuje, že Albrecht Kindler musel zemřít před datem jeho vydání, ačkoli je v něm přímo uvedeno (f. 777^v–778^f), že „Albrecht Khindler von Zackenstein zue Heizendorf berichtet, wie er [...] Gedeon Khindlern vonn Zackenstein, unsern AmbtsCancler, seinem lieben Sohne, allen und iede seine Inn diesem Marggraffthumbs Niederlausitz gelegene und von der Chron Beheimb zue Lehen rurende Guettere [...] vorkauft“. V listu zemského hejtmana Hanse ze Schliebenu ze 14. prosince 1596 je Albrecht Kindler označen již za mrtvého, přičemž je současně zmíněno, že žil ještě 4. srpna 1594; NA v Praze, LŽ, sign. I 101/2.

⁹⁹⁸ Poprvé je jeho přítomnost při udělování lén doložena 18. listopadu 1579; BLHA Potsdam, Rep. 17 A *Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 439, f. 348^v–353^f.

⁹⁹⁹ V lenním listě z 25. května 1587 je jako kancléř ještě uveden Albrecht Kindler z Zackensteinu, v lenním listě vystaveném 12. ledna 1588 už je v stejném úřadě zmíněn jeho syn Gedeon; *tamtéž*, Nr. 440, f. 577–581.

¹⁰⁰⁰ Srov. R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 467; G. v. HOUWALD, *Die Kindler von Zackenstein*, s. 231–232; velmi nepřesně J. W. NEUMANN, *Versuch* II, s. 322.

vrátil a na lübbenském zámku pak byl dalších devět let kuchmistrem a následně pět let zámeckým hejtmanem.¹⁰⁰¹

Samuel Fickelscher je jasným důkazem toho, že i na držitele úřadu zámeckého hejtmana se postupně kladly stále vyšší profesní nároky, i když vedle jisté odborné způsobilosti k vedení provozu fojtského sídla byla asi důležitá především loajalita. Také proto se mezi zámeckými hejtmany za Jaroslava Libštejnského z Kolovrat objevili Christoph z Wehlen,¹⁰⁰² syn někdejšího kancléře, a čeští rytíři Baltazar Údrcký z Údrče¹⁰⁰³ a Stanislav Želinský ze Sebusína,¹⁰⁰⁴ snad bratr úspěšnějšího Kryštofa, který v devadesátých letech coby místokancléř na krátký čas po jmenování Adama II. z Hradce nejvyšším purkrabím ovládl českou dvorskou kancelář a s ní i vnitropolitické dění v zemi.¹⁰⁰⁵ Pro české šlechtice však Dolní Lužice nemohla být dlouhodobě přitažlivá, a proto v ní ani zmínění hejtmani nezůstávali příliš dlouho, pokud je tedy z úřadu nevytrhla smrt. Stejně tak se ani sekretář české komory Georg Funck z Olivetu, který dostal od Rudolfa II. polovinu poplužního dvora u Steinkirchenu coby odumřelé léno, nemínil v Dolní Lužici usadit a získaný statek po několika letech prodal.¹⁰⁰⁶ Definitivní odchod na periferii České koruny jednoduše nebyl příliš lákavý ani pro jednoho ze zmíněných šlechticů. Opačně to bylo jiné, přestože i pronikání obyvatel Dolní Lužice ke dvoru habsburských panovníků a jejich úřadů bylo spíše ojedinělé, jak ilustrují i dva zcela prokazatelné případy. Prvním z nich je doktor Lorenz Strauch, který byl nejdříve kancléřem Biberštejnů v Sorau/Žary,¹⁰⁰⁷ po jejich vymření působil jako přisedící u dolnolužického zemského soudu a stál tak v blízkosti kanceláře,¹⁰⁰⁸ až byl 16. května 1556 jmenován jedním z radů nad apelacemi pod prezidentem Ladislavem II. Popelem z Lobkovic.¹⁰⁰⁹ Druhým pak

---

¹⁰⁰¹ F. ROTH, *Restlose Auswertung* II, s. 315, R 1586. Po Samuelu Fickelscherovi je jako písař v lübbenské kanceláři doložen Jacob Wendler; BLHA Potsdam, *Rep. 17 D Landgericht der Niederlausitz*, Nr. 2, f. 233^v (2. 5. 1573); Nr. 3 (14. 4. 1575).

¹⁰⁰² *Tamtéž*, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 437, f. 18–22^f, 47–51^f a 80–83^f (10. 1. 1574, 12. 10. 1575, 5. 1. a 28. 7. 1576); Nr. 439, f. 204–205^f (14. 4. 1578). Srov. G. v. HOUWALD, *Die von Żehlen*, s. 584.

¹⁰⁰³ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 439, f. 100^v–102^f a 314–316^f (12. 7. 1577 a 14. 1. 1579); Nr. 438, f. 106–107^f (14. 1. 1579); J. W. NEUMANN, *Versuch* II, s. 332 (1581). K jeho rodu srov. *OSN XXVI*, s. 14–16.

¹⁰⁰⁴ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 266, f. 441–444^f, 448–451^f, 546^v–547^f a 637^v–639^f (12. 3. a 2. 9. 1583, 7. 2. 1588 a 12. 7. 1589); Nr. 440, f. 428^v–430^f a 480–488^f (24. 1. 1582 a 21. 6. 1584), f. 653^v–655^f (18. 2. 1590), kde už je ale označen jako „*unser gewehsener Schloshauptman*“.

¹⁰⁰⁵ Srov. Josef BOROVIČKA, *Pád Želinského. Obsazení nejvyšších zemských úřadů v Čechách v letech 1597–1599*, in: ČČH 28, 1922, s. 277–304, zde zvl s. 282–284. Jeho testament vydal P. KRÁL, *Mezi životem a smrtí*, s. 345–350, č. 57 (27. 10. 1606).

¹⁰⁰⁶ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 440, f. 767^v–769 (17. 12. 1594). Srov. též G. v. HOUWALD, *Die Niederlausitzer Rittergüter* III, s. 24.

¹⁰⁰⁷ NA v Praze, *RG 132a*, s. 99–102 (15. 3. 1544).

¹⁰⁰⁸ *Tamtéž*, *LŽ*, sign. III 10/1 (26. ledna 1555); Ch. MANLIUS, *Commentariorum rerum Lusaticarum libri VII*, Liber VI, Caput CXXXVI, s. 407, § VIII; S. GROSSER, *Lausitzische Merckwürdigkeiten* III, s. 19, pozn. e.

¹⁰⁰⁹ ÖNB Wien, Cod. 13630, f. 2^v. Lorenz Strauch zemřel někdy na přelomu let 1559 a 1560. Ještě 17. prosince 1559 mu byla povolena odměna ve výši 1 000 kop grošů českých (NA v Praze, *RG 63*, f. 60^v–61^f), ale už 12. února 1560 byl označen za mrtvého (*tamtéž*, *RG 68a*, f. 55^v–56^f). Zanechal po sobě ženu Annu a čtyři děti; *tamtéž*, *RG 63*, f. 162–163^f (25. 11. 1561).

Caspar z Minckwitz († 1586), jenž v Dolní Lužici začínal jako výběrčí berní,¹⁰¹⁰ v padesátých a šedesátých letech zastával úřad zemského soudce¹⁰¹¹ a kolem roku 1570 obsadil místo rady v dvorské komoře,¹⁰¹² pověřovaného nejednou diplomatickou misí, které ho zavedly do Dánska, Švédska, Turecka, ale i jinam.¹⁰¹³ U obou těchto mužů je však nutné upozornit na to, že jejich odchodu z Dolní Lužice jistě předcházely čilé kontakty s nejrůznějšími osobami u dvora, s nimiž se mohli seznámit během svých cest do Prahy či do Vídně, kam jezdili jako vyslanci dolnolužických stavů na zemské sněmy nebo kvůli vyřizování zemských záležitostí.¹⁰¹⁴ Bez získaných kontaktů by své nové úřady totiž jen sotva získali.

Vraťme se však od možností integrace obyvatel Dolní Lužice ke dvoru habsburských panovníků zpátky k výkonu dolnolužické správy v nepřítomnosti Jaroslava Libštejnského z Kolovrat. Není pochyb o tom, že kancelář na lübbenském zámku byla hlavním mocenským centrem země, i když stále významnější roli hráli příslušníci místních stavů, jež obsazovali všechny ostatní úřady vyjma zemského fojta. Právě zemští hejtmani a zemští soudci, popř. čekatelé na tyto funkce, kteří většinou patřili k předním stavovským osobám, se podezřele často účastnili úředních jednání a časem zřejmě pronikli mezi členy již zmíněného kolektivního orgánu zástupců zemského fojta, pozvolna se měnícího v zemskou vládu.¹⁰¹⁵ Posílení dolnolužických stavů se odráželo i ve skutečnosti, že dalším členem zmíněného orgánu byl od poslední čtvrtiny 16. století vcelku pravidelně, ne-li trvale, zemský syndikus. Tento termín se sice používal i v minulosti, poprvé je doložený k roku 1537,¹⁰¹⁶ ale tehdy ještě splýval s vyslancem, který vyjednával o dolnolužických záležitostech v Praze a který byl ustanoven jen na dobu určitou. Teprve od poloviny sedmdesátých let se obsah tohoto pojmu začal měnit či spíše rozšiřovat a jeho nositel jím byl napříště označován trvale. Zemský syndikus měl za úkol střežit stavovská práva,¹⁰¹⁷ a proto není vyloučené, že se jeho úřad vyvinul z přisedícího zemského soudu, nebo že jeden z přisedících zemského soudu byl takto nazýván. Tuto hypotézu by konečně podporoval i fakt, že v roce 1549 byl jako syndikus jmenován výše zmíněný doktor Lorenz Strauch.¹⁰¹⁸

---

¹⁰¹⁰ *Tamtéž*, ČDKM, sign. IV L, kart. 145 (26. 2. 1550); GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat*, Rep. 43 *Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 8 a–b, Pk.-Nr. 14299, f. 103–104 (18. 10. 1557).

¹⁰¹¹ Např. NA v Praze, LŽ, sign. II 44 (15. 5. 1558, 15. 12. 1564, 14. 3. 1565).

¹⁰¹² *Tamtéž*, RG 77b, f. 173^v (25. 1. 1571); T. FELLNER – H. KRETSCHMAYR, *Die österreichische Zentralverwaltung I/2*, s. 193; J. HAUSENBLASOVÁ (ed.), *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 218, č. 11/3.

¹⁰¹³ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 119 (1572), f. 186^v–187^f (27. 3. 1572); Nr. 314 (1573–1574), f. 163 (20. 2. 1573).

¹⁰¹⁴ SČ I, s. 499–530 (5. 12. 1541), zde s. 522–523; NA v Praze, AS 281, f. 99^v–100^f (30. 7. 1549); RG 77b, f. 65 (24. 4. 1567).

¹⁰¹⁵ Obecné závěry vycházejí ze studia registračních knih z doby úřadování Jaroslava Libštejnského z Kolovrat; BLHA Potsdam, Rep. 17 A *Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 266 a 437–440. K zemskému soudu srov. NA v Praze, LŽ, sign. III 13/2.

¹⁰¹⁶ SRL IV, s. 313.

¹⁰¹⁷ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 188.

¹⁰¹⁸ NA v Praze, AS 281, f. 99^v–100^f (30. 7. 1549).

Agenda, kterou zástupci Jaroslava Libštejnského z Kolovrat museli spolu s dalšími úředníky kanceláře vyřizovat, se podstatně neodlišovala od dřívější doby. Jediný zásadní rozdíl tak spočíval v jejím dalším nárůstu, jenž se odrazil i v úředních knihách vedených s mimořádnou pečlivostí. Dochované knihy vrhají mimo jiné poměrně ostré světlo na skutečné zapojení zemského fojta do správy země a také naznačují, že stesky na jeho nepřítomnost byly zcela oprávněné. Od října 1584 do listopadu 1587, kdy se Jaroslav z Kolovrat v Dolní Lužici s největší pravděpodobností vůbec neukázal,¹⁰¹⁹ bylo jeho zástupci vyřízeno pouze 26 právních záležitostí,¹⁰²⁰ přičemž za celou dobu jeho úřadování jich bylo projednáno něco přes pět set.¹⁰²¹ Podobné problémy způsobovala exekuce rozsudků zemského soudu, vymáhání berních nedoplatků a zvláště důležité udělování lén.¹⁰²² Vyjdeme-li z předpokladu, že zemský fojt musel být tomuto aktu osobně přítomen a že nemohl být nikým nahrazen, protože už sám zastupoval panovníka, pak se zdá být téměř jisté, že potencionální vazalové za ním museli jezdit, což pro ně bylo jistě finančně dost náročné a velmi nepohodlné.¹⁰²³ V průběhu Kolovratovy právě uvedené tříleté nepřítomnosti v zemi bylo každopádně vydáno pouze 33 lenních listů,¹⁰²⁴ přičemž v letech 1577 až 1595 jich bylo celkově vyhotoveno na tři sta.¹⁰²⁵ Už jen tato čísla ukazují, že přes dobrou organizaci kanceláře se Dolní Lužice bez zemského fojta nemohla obejít, což si nejlépe uvědomovali sami stavové. V tomto kontextu je pak zcela pochopitelné, že chtěli dosáhnout změny, aby se jejich situace usnadnila. Vhodné podmínky se k tomu vytvořily v druhé polovině devadesátých let 16. století.

---

¹⁰¹⁹ BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 201, f. 14–21, zde f. 14^v (1587); GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 c, Pk.-Nr. 14290 (1585–1589), f. 29–41 (18. 4. 1587), zde f. 40^v. Srov. též následující poznámku.

¹⁰²⁰ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 266, f. 484^v–531.

¹⁰²¹ *Tamtéž*, f. 68–857^r.

¹⁰²² GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 c, Pk.-Nr. 14290 (1585–1589), f. 99–115 (3. 11. 1588), zde f. 111^r.

¹⁰²³ NA v Praze, *LŽ*, sign. I 103/2 (9. 9. 1599).

¹⁰²⁴ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 440, f. 494–578.

¹⁰²⁵ *Tamtéž*, Nr. 439, f. 24–401; Nr. 440, f. 403–810^r.

7. Dolnolužické stavy, Karel z Kittlitz a privilegium z roku 1598

Doba úřadování Jaroslava Libštejnského z Kolovrat, který zemřel 11. července 1595,¹⁰²⁶ byla poznamenána nejen již dotčeným stoupajícím vlivem stavů na dolnolužickou správu, ale i jejich rostoucím sebevědomím a pokračující emancipací ve vztahu k ostatním zemím České koruny, zejména pak ke Slezsku. Napjaté vztahy mezi těmito dvěma vedlejšími zeměmi se zřejmě vyhroutily v důsledku nejasností kolem odvádění cel. V roce 1572 byl sice ze své funkce odvolán vrchní komisař Christoph ze Schreibersdorfu a správa cel byla předána do rukou zemských hejtmanů Horní a Dolní Lužice, ale už nebylo přesně stanoveno, jak se má s vybranými penězi zacházet dál. Protože oba hejtmani přestali posílat cla do Vratislavi, nařídil Maxmilián II. 14. prosince 1573 české komoře, aby sjednala pořádek.¹⁰²⁷ K tomu ale zřejmě nedošlo a oba finanční úřady i nadále odmítaly poslušnost. Spor se táhl dál a jistého vyvrcholení dosáhl 6. srpna 1582, kdy Rudolf II. pověřil výhradní správou cel z obou Lužic slezskou komoru.¹⁰²⁸ Toto rozhodnutí se muselo dolnolužických stavů velmi dotknout a stejně tak se jim nelíbily ani další zásahy do jejich záležitostí. Slezská komora si například usurpovala soudní pravomoc nad dolnolužickými duchovními statky a kláštery a podobně se cítila povolána rozhodovat o odumřelých lénech, což ovšem dříve bylo výsadním právem českého krále, který se zpravidla řídil doporučením úřadu zemského fojta a české komory nebo podlehl tlaku někoho ze svého okolí. Dolnolužické stavy se však proti takovému postupu ostře ohrazovaly, přičemž zdůrazňovaly, že Dolní Lužice je přivtělena jako hlavě Českému království a nikoli slezskému knížectví.¹⁰²⁹ Tímto svým stručným tvrzením se zároveň přihlásily k státoprávnímu pohledu na Českou korunu, který byl v dané době zcela běžný.¹⁰³⁰

S posilováním sebevědomí dolnolužických stavů úzce souviselo i rozšíření možností jejich vzájemné komunikace. K setkávání většího počtu stavovských osob docházelo v předchozím období tradičně na zemském sněmu, který byl svoláván z pověření českého krále zemským fojtem. V Horní Lužici byla situace obdobná, ale tam si stavy už v roce 1561 s definitivní platností vymohly tři sněmy, které se mohly konat pravidelně bez výslovného povolení panovníka či jeho zástupce.¹⁰³¹ Také dolnolužické stavy usilovaly o královský

---

¹⁰²⁶ BLHA Potsdam, *Rep. 16 Nachlass Magnus*, Nr. 2, f. 95^v.

¹⁰²⁷ NA v Praze, *RG 90a*, f. 238 (12. 5. 1574); ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 317 (1580–1581), f. 141–142^f a 335^v–336^f (18. 6. a 31. 12. 1580).

¹⁰²⁸ *Tamtéž*, Nr. 318 (1582–1583), f. 128^v–129^f. Srov. též P. RAUSCHER, *Die Oberlausitz als Kreditgeber*, s. 413–414.

¹⁰²⁹ GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat*, *Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 c, Pk.-Nr. 14290 (1585–1589), f. 126–147 (12. 11. 1588), zde f. 134^v–135.

¹⁰³⁰ Srov. J. BAHLCKE, *Regionalismus und Staatsintegration*, s. 369.

¹⁰³¹ J. W. LÜNIG (ed.), *Codex Augusteus III*, sl. 101; H. KNOTHE, *Urkundliche Grundlagen*, s. 358–359.

souhlas se dvěma zpupnými sněmy (*willkürliche Landtage*), ale úspěchu zatím nedosáhly.¹⁰³² Z tohoto důvodu stále častěji upřednostňovaly velký, popř. malý stavovský výbor. V roce 1562 k velkému výboru, tvořenému devatenácti stavovskými osobami, patřil za Beeskow a Storkow braniborský markrabí, dále neuzellský opat jako poslední představitel prelátů, purkmistři či radní měst Luckau a Gubenu a dále několik pánů a rytířů, jejichž zastoupení bylo nejsilnější. Malý výbor byl tvořen pěti nejvlivnějšími zástupci všech stavů, takže v něm našli své místo i neuzellský opat a purkmistr Luckau.¹⁰³³ Oba stavovské výbory měly ve srovnání se zemským sněmem minimálně tři podstatné výhody. První spočívala v nezávislosti na panovníkovi nebo zemském fojtovi při jejich svolávání, druhá v operativnosti a třetí v možnosti poradit se o aktuálních problémech bez královských komisařů. Schůzka stavovského výboru mohla mít svůj význam před konáním vlastního sněmu, kde většinou nebyl prostor na delší diskuse.¹⁰³⁴

Nejdůležitějším tématem zemských sněmů nejen v Dolní Lužici byly berně, povolované hlavně na boj proti Turkům. Finanční situace habsburského soustátí totiž získala v druhé polovině 16. století kritický rozměr. I v období uzavřeného míru v letech 1568 až 1593 totiž bylo nutné udržovat na ohrožené hranici početné jednotky, na něž se ročně vydávalo kolem 1 700 000 zlatých. K tomu bylo třeba připočíst ještě další výdaje na dvůr, jež se za Maxmiliána II. pohybovaly mezi 650 000 a 700 000 zlatých ročně a za Rudolfa II. dále povážlivě narostly. Vedle těchto obrovských částek bylo nutné pravidelně uvolňovat peníze na umořování dluhů, které již na konci vlády Ferdinanda I. činily 12 milionů zlatých a před smrtí Rudolfa II. se vyšplhaly na více než 30 milionů.¹⁰³⁵ Dolní Lužice přitom na tureckou berni od šedesátých let povolovala ročně až na několik výjimek kolem 10 000 tolarů,¹⁰³⁶ zatímco například Horní Lužice měla odvádět 12 000.¹⁰³⁷ Ochota poskytovat další finanční prostředky však v zemích České koruny nebyla obecně příliš vysoká, z čehož těžily i dolnolužické stavy. Jejich výrazně silící identifikaci s vlastní zemí přitom vůbec nevadilo, že Dolní Lužici stavěly do pozice nejmenšího a nejhudšího článku celého soustátí, schovávající se zprostředkovaně přes slezské a hornolužické stavy za stavy české. Při vypsání nových berní totiž vždycky čekaly až na vyjádření sněmů ostatních zemí České koruny a teprve poté byly ochotny přistoupit k vlastnímu schvalování.¹⁰³⁸ Tuto účinnou strategii však neuplatňovaly jen při jednání o nových daních. Když se po smrti Štěpána Bathoryho přihlásil o polskou korunu

---

¹⁰³² Vůbec první takový pokus zemské stavy zřejmě učinily už během návštěvy Maxmiliána II. v Lübbenu na počátku ledna 1564; ÖNB Wien, Cod. 7700, f. 237^v. Později se pak ke své žádosti opakovaně vracely; srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 187.

¹⁰³³ GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 a–b, Pk.-Nr. 14289 (1561–1570), f. 26^f; E. CLAUSNITZER, *Versammlungen*, s. 184, pozn. 1.

¹⁰³⁴ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 187.

¹⁰³⁵ Srov. P. RAUSCHER, *Die Oberlausitz als Kreditgeber*, s. 409–411.

¹⁰³⁶ GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 d–e, Pk.-Nr. 14291 (1597–1603), f. 70^v–71^f (přehled za léta 1562–1593); J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 333, pozn. 11.

¹⁰³⁷ Srov. P. RAUSCHER, *Die Oberlausitz als Kreditgeber*, s. 419.

¹⁰³⁸ Srov. C. PETERSEN, *Die Geschichte des Kreises Beeskow-Storkow*, s. 94.

arcivévoda Maxmilián, bratr Rudolfa II., a rozhodl se ji vybojovat proti švédskému princí Zikmundu Vasovi, počítalo se s tím, že obě Lužice povolí na tuto akci 300 mužů na koních. Jakmile ovšem dolnolužické stavy zjistily, že Horní Lužice vyslala pouze 50 mužů, souhlasily jen s kontingentem o síle 35 jízdních na tři měsíce.¹⁰³⁹ Zdá se, že právě obdobná jednání o finanční a vojenské pomoci byla důležitým příspěvkem k dalšímu posilování vědomí, že Čechy, Morava, Slezsko a obě Lužice tvoří dohromady jednotný státní celek, neboť zejména vedlejší zemím musely být v takových chvílích výhody společné existence naprosto zřejmé.

Na pozadí složité finanční situace habsburského soustátí, která se dále vyostřila po vypuknutí velké turecké války v roce 1593, probíhala jednání o nástupci po zemřelém Jaroslavu Libštejnském z Kolovrat, při nichž dolnolužické stavy velmi jasně ukázaly, jakého postavení za několik uplynulých desetiletí dosáhly. Už 18. července 1595, pouhý týden po smrti zemského fojta, totiž samy iniciativně oslovily prostřednictvím české komory Rudolfa II. a volaly po rychlém jmenování dostatečně kvalifikované a jinak vhodné osoby na jeho místo. Přitom zdůraznily, že nový zemský fojt by se neměl zdržovat tak dlouho jako dosud za hranicemi Dolní Lužice, ale že by se měl věnovat především správě země a úředním záležitostem. Z tohoto důvodu také doporučovaly, aby se nástupcem Jaroslava z Kolovrat stal šlechtic usazený v zemi, protože u něj bylo možné očekávat nejen trvalou přítomnost v Dolní Lužici, ale i znalost místních poměrů a zvyklostí, která se u nějakého cizince nedala předpokládat.¹⁰⁴⁰ Rudolf II. tomuto požadavku vyhověl jen částečně, když dočasným správcem zemského fojtství jmenoval svého radu Karla z Kittlitz. Ten se sice úřadu vzhledem ke svému špatnému zdravotnímu stavu nechtěl ujmout, ale nakonec ustoupil, když ho český král ujistil, že správu zemského fojtství za pomoci dalších osob jistě zvládne.¹⁰⁴¹

O životních osudech Karla z Kittlitz toho není známo příliš mnoho.¹⁰⁴² Narodil se v roce 1535 jako syn Sigmunda z Kittlitz a Hedviky ze Schoppenu. Některé z jeho sedmi bratrů přitom vojenské povinnosti zavedly i do vzdálených částí Evropy. Jeden z nich padl při obléhání Rábu, druhý poblíž Paříže v průběhu francouzských náboženských válek. Další z bratrů, Fridrich, byl komorním radou Ferdinanda I. ve Vratislavi a Linhart zastával úřad komorníka polského krále Zikmunda II., kdysi dolnolužického zemského fojta.¹⁰⁴³ Sám Karel byl v roce 1566 hlohovským hejtmanem,¹⁰⁴⁴ ale v té době s Dolní Lužicí do styku asi ještě moc nepřicházel. To se změnilo až 6. dubna 1584, kdy budoucí správce zemského fojtství podepsal s Casparem z Mickwitz kupní smlouvu na panství a zámek Spremberg,¹⁰⁴⁵ který dvorský komorní rada získal na konci šedesátých let od někdejšího zemského fojta Bohuslava

¹⁰³⁹ GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 c, Pk.-Nr. 14290 (1585–1589), f. 45–46 (14. 9. 1587). V širších souvislostech J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 336–338; E. CLAUSNITZER, *Versammlungen*, s. 211–212.

¹⁰⁴⁰ NA v Praze, LŽ, sign. I 100/1 (18. 7. 1595).

¹⁰⁴¹ *Tamtéž*, sign. I 100/2 (12. 9. 1595).

¹⁰⁴² O něm J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 344–350; R. LEHMANN, *Materialien*, s. 164–165.

¹⁰⁴³ BLHA Potsdam, *Rep. 16 Nachlass Magnus*, Nr. 2, f. 101b.

¹⁰⁴⁴ Johann Georg ESTOR, *Auserlesene kleine Schriften*, III/12, Giessen 1753², s. 621–625, č. 7 (12. 9. 1566).

¹⁰⁴⁵ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 440, f. 494–499^f (19. 11. 1584).

Felixe Hasištejnského z Lobkovic. Krátce po zakoupení Sprembergu se Karel z Kittlitz začal účastnit vyřizování nejrůznějších zemských záležitostí jako člen pověřených komisí a nejpозději z kraje devadesátých let pronikl i mezi zástupce Jaroslava Libštejnského z Kolovrat,¹⁰⁴⁶ do jehož fojtské kanceláře také dodával jednou ročně papír na psaní ze své nově zřízené výroby ve Sprembergu.¹⁰⁴⁷ Jeho vzestup byl přitom úzce spojený se Seifriedem z Promnitz, na jehož hornolužické Hoyerswerdě se dohodla i koupě Sprembergu. Seifried z Promnitz, o jehož postavení a vlivu bude ještě řeč, byl totiž otcem nejen Margarethy Rebekky, manželky Karla ml. z Kittlitz, kterého budoucí správce zemského fojtství zplodil s Hedvikou ze Seidelitz († 1581), ale i druhé Karlovy ženy Uršuly, kterou si vzal v roce 1584.¹⁰⁴⁸

Krátce po převzetí správcovství dolnolužického zemského fojtství Karlem z Kittlitz učinila česká komora ve snaze o zvýšení příjmů z Horní a Dolní Lužice pokus o zesílení svého vlivu na obě země, když prosadila jmenování nových úředníků, tzv. komorních prokurátorů. Jejich úkolem bylo dohlížet na královské finance i na činnost zemského fojta. Z tohoto důvodu se také měli účastnit všech úředních jednání, především pak soudních přelíčení a udělování lén. V souvislosti s udělováním lén měli vést v patrnosti, která léna se brzy stanou odumřelými, aby se česká komora mohla na tuto situaci dopředu připravit. Za tuto činnost jim bylo vyměřeno služné ve výši 200 tolarů, jež mělo být vypláceno příslušným zemským hejtmánstvím.¹⁰⁴⁹ V Horní Lužici byl na post prvního komorního prokurátora 20. listopadu 1595 uveden doktor Hieronymus Treutler,¹⁰⁵⁰ v Dolní Lužici stejné místo zaujal doktor Andreas z Blauen, který v Lübbenu působil nejpозději od roku 1574, kdy se stal zemským syndikem.¹⁰⁵¹

Andreas z Blauen, narozený v roce 1554 nejspíše někde ve Slezsku,¹⁰⁵² musel být mužem mimořádně schopným. V Dolní Lužici totiž strávil sotva dva roky a zemský hejtman Esaias z Minckwitz ho už doporučoval na místo svého zástupce, přičemž zvláště ocenil jeho praktickou znalost českých mincí a zběhlost v účetnictví. Pozitivně se o něm vyjádřil i Jaroslav Libštejnský z Kolovrat, který 30. června 1576 konstatoval, že Andreas z Blauen je i přes svou neznalost českého jazyka dostatečného rozumu, aby mohl úřad zástupce zemského hejtmána převzít. Tehdejší dolnolužický zemský fojt nicméně vyjádřil své pochybnosti, zda

---

¹⁰⁴⁶ GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 c, Pk.-Nr. 14290 (1585–1589), f. 3–8, zde f. 6^f; NA v Praze, RG 103, f. 321–322^f (16. 10. 1593); RG 133, s. 483–484 (28. 1. 1593).

¹⁰⁴⁷ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 442, f. 574^v–575^f (24. 5. 1589).

¹⁰⁴⁸ F. ROTH, *Restlose Auswertung II*, s. 276–277, R 1506; BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 442, f. 724–728 (30. 1. 1593); *Rep. 16 Nachlass Magnus*, Nr. 2, f. 101b^v–101c^f; J. S. MAGNUS, *Historische Beschreibung*, Vorrede (nepaginováno). K majetkovým záležitostem Karla z Kittlitz podrobněji G. v. HOUWALD, *Die Niederlausitzer Rittergüter I*, s. 7–9.

¹⁰⁴⁹ ÖStA – FHKA Wien, *Reichsakten*, Fasz. 128, f. 3–5 (11. 10. 1595).

¹⁰⁵⁰ NA v Praze, LŽ, sign. I 100/2 (22. 11. 1595).

¹⁰⁵¹ V této funkci je Andreas z Blauen poprvé doložen 24. června 1574; BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 438, f. 74–75.

¹⁰⁵² F. ROTH, *Restlose Auswertung I*, s. 252, R 442; G. v. HOUWALD, *Die Niederlausitzer Rittergüter III*, s. 53.

by to bylo vhodné, když Andreas z Blauen současně zastává úřad zemského syndika.¹⁰⁵³ Těžko soudit, zda měl tento argument nějakou váhu, když byl namísto něho upřednostněn Albrecht Kindler z Zackensteinu, jisté však je, že toto rozhodnutí kariéru Andrease z Blauen ani zdaleka neukončilo, a dokonce ani očividně nezkomplikovalo jeho vztah k dolnolužickému kancléři. Albrecht Kindler byl totiž otcem Anny, kterou si vzal zemský syndikus za manželku.¹⁰⁵⁴ Jeho postavení v Dolní Lužici nebylo ani jinak špatné. Bydlel v lübbenském domě, který Rudolf II. už 23. prosince 1577 osvobodil,¹⁰⁵⁵ a časem se mu podařilo pozemkový majetek ještě dále rozšířit.¹⁰⁵⁶ Do úřadu komorního prokurátora byl jmenován 14. října 1595,¹⁰⁵⁷ přičemž už o tři dny dříve mu byla v Praze vypracována patřičná instrukce, která vypočítávala jeho povinnosti.¹⁰⁵⁸ Ty plnil Andreas z Blauen zřejmě bez zakolísání, což rozhodlo i o jeho povolání do úřadu zemského hejtmana, z kterého byl na vlastní žádost 6. května 1599 uvolněn Hans ze Schliebenu.¹⁰⁵⁹ V čele nejvyššího úřadu spravujícího dolnolužické finance Andreas z Blauen setrval až do 7. února 1602, kdy pozemský svět opustil.¹⁰⁶⁰

Panovník a česká komora si od zřízení úřadu komorního prokurátora jistě slibovali zvýšení příjmů, které chtěli použít na boj proti Turkům. Tohoto cíle však nešlo dosáhnout ani přes sebelepší kontrolu finančních toků, a proto bylo nutné hledat další zdroje peněz i za cenu velkých ústupků. Jednou z možností okamžitého přísunu prostředků v hotovosti byl také prodej privilegií, jemuž se nevyhýbal ani Maxmilián II., který už v roce 1575 nechal hornolužickým stavům za úplatu ve výši 35 000 tolarů vyhotovit tzv. privilegium celé ruky. Podle něho mělo být léno automaticky uděleno nejen bezprostřednímu žadateli či dědici v přímé posloupnosti, ale i všem příbuzným původního vazala až do sedmého kolena, čímž panovník fakticky rezignoval na právo odúmrti.¹⁰⁶¹ Složitě finanční situace habsburského soustátí hodlaly ve snaze o posílení svého vlivu na zemské fojtsví využít i dolnolužické stavy, které okamžitě po jmenování Karla z Kittlitz správcem dolnolužického zemského fojtsví začaly usilovat o vydání privilegia, jež by zaručilo obsazování nejvyššího úřadu v zemi příslušníkem výlučně domácí šlechty. Za vydání požadovaného dokumentu přitom byly zprvu

---

¹⁰⁵³ NA v Praze, *ČDKM*, sign. IV L, kart. 146 (13. 4. a 30. 6. 1576). Andreas z Blauen byl Jaroslavem Libštejnským z Kolovrat spolu se Seifriedem z Promnitz doporučován ještě na přelomu let 1577 a 1578; *tamtéž*, RG 98, f. 18^r (8. 1. 1578).

¹⁰⁵⁴ BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 442, f. 702–707 (30. 10. 1592).

¹⁰⁵⁵ *Tamtéž*, Nr. 438, f. 59–60^r; Nr. 442, f. 613^v–615^r (4. 9. 1590).

¹⁰⁵⁶ Srov. G. v. HOUWALD, *Die Niederlausitzer Rittergüter* III, s. 53–54.

¹⁰⁵⁷ NA v Praze, *LŽ*, sign. I 100/1.

¹⁰⁵⁸ ÖStA – FHKA Wien, *Reichsakten*, Fasz. 128, f. 3–5 (11. 10. 1595).

¹⁰⁵⁹ NA v Praze, *LŽ*, sign. I 103/2 (29. 5. 1599). Instrukce mu byla vyhotovena v Plzni 20. dubna 1600; ÖStA – FHKA Wien, *Reichsakten*, Fasz. 128, f. 174–189; BLHA Potsdam, *Rep. 17 C Landeshauptmannschaft der Niederlausitz*, Nr. 10, f. 53–65.

¹⁰⁶⁰ F. ROTH, *Restlose Auswertung* I, s. 252, R 442.

¹⁰⁶¹ Srov. Hermann KNOTHE, *Fortsetzung der Geschichte des Oberlausitzer Adels und seiner Güter von Mitte des 16. Jahrhunderts bis 1620*, in: NLM 63, 1888, s. 3–174, zde s. 14–16.

ochotny půjčit panovníkovi 40 000 tolarů, později o 10 000 tolarů méně.¹⁰⁶² Rudolf II. vyšel jejich přáním vstříc a 1. února 1598 tak mohla být zpečetěna listina, podle které se měl zemským fojtem stát dosavadní správce Karel z Kittlitz a po něm jiný pán nebo rytíř držící v Dolní Lužici léno, a to až do doby, než bude vyplaceno 30 000 tolarů úročených šesti procenty, které měly být pravidelně vypláceny zemským hejtmanem.¹⁰⁶³ Nic přitom nevadilo, že ještě v roce 1575 potvrdil Maxmilián II. privilegium Vladislava II. z roku 1510 a zaručil se, že „v knížetství Slezském i v jiných knížetstvích jakožto v Svidnickém, Javorském a Hlohovském a Opavském vrchních hejtmanuov, též v markrabstvích Lužických a v Šestiměstech fojtův, z žádných jiných národův a jazykův posazovati míti neráčí než toliko z království Českého“.¹⁰⁶⁴

Vydání právě zmíněného privilegia o zemském fojtství bylo významným mezníkem v jeho dějinách i v dějinách celé Dolní Lužice. I když poslední slovo při jmenování zemského fojta zůstalo panovníkovi, podmínka výběru kandidáta z domácí šlechty přece jen zaručovala, že do čela země bude postaven muž úzce napojený na ostatní stavovské předáky, což bylo do budoucna vcelku dobrým příslibem pokračujícího posilování jejich vlivu.¹⁰⁶⁵ Také Karel z Kittlitz odpovídal jejich společným představám, a proto byl 26. února 1598 bez komplikací potvrzen v úřadu zemského fojta.¹⁰⁶⁶ Stalo se tak jen tři dny poté, co jim vydal revers, který je vůbec prvním dochovaným dokumentem tohoto typu.¹⁰⁶⁷ Karel z Kittlitz však zemi nespravoval příliš dlouho, neboť již 26. dubna 1598 mezi desátou a jedenáctou hodinou dopoledne na zámku v Lübbenu zemřel a o měsíc později byl pohřben ve Sprembergu.¹⁰⁶⁸ Nejvyšší úřad Dolní Lužice tak znovu osiřel.

---

¹⁰⁶² NA v Praze, LŽ, sign. II 42/1.

¹⁰⁶³ *Tamtéž*, RG 104, f. 292–294^f; ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 326 (1598–1599), f. 9^v–10; *Inventarium*, s. 444, č. 1439. Srov. E. CLAUSNITZER, *Versammlungen*, s. 226.

¹⁰⁶⁴ SČ IV, s. 296–310, č. 86 (27. 9. 1575), zde s. 272.

¹⁰⁶⁵ Je příznačné, že v Horní Lužici se v roce 1603 obdobné privilegium prosadit nepodařilo, neboť města, obávající se nárůstu moci šlechty, byla zásadně proti; srov. H. KNOTHE, *Fortsetzung*, s. 27–29; D. FICKENSCHER, *Die Oberlausitzer Stände*, s. 105.

¹⁰⁶⁶ BLHA Potsdam, *Rep. 16 Nachlass Magnus*, Nr. 2, f. 96^f.

¹⁰⁶⁷ *Tamtéž*, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, U 41; *Inventarium*, s. 444–445, č. 1440 (23. 2. 1598). K jeho interpretaci K. NEITMANN, *Das ständische Urkundenarchiv*, s. 92–94.

¹⁰⁶⁸ NA v Praze, LŽ, sign. I 102/1 (28. 4. 1598); BLHA Potsdam, *Rep. 16 Nachlass Magnus*, Nr. 2, f. 96^f.

8. Jindřich Anselm z Promnic

Přestože smrt Karla z Kittlitz přišla přece jen poměrně nečekaně, byť ji s ohledem na jeho značně roztřesený rukopis bylo nutné očekávat, dolnolužické stavy dokázaly reagovat pohotově. Už 25. července 1598 totiž doporučily na místo Kittlitzova nástupce jeho švagra Jindřicha Anselma z Promnic, přičemž se nevyhýbaly ani návrhu jiného pána či rytíře.¹⁰⁶⁹ Rudolf II. však proti Jindřichu Anselmovi nic nenamítal a 14. listopadu 1598 ho ustanovil plnomocným zemským fojtem. V dotčeném jmenovacím listu přitom nezastíral, že jeho rozhodnutí bylo podmíněno také určitými finančními závazky, které k Jindřichu Anselmovi měl.¹⁰⁷⁰ Na sněmu vypsaném nejdříve na 25. ledna 1599 a posléze přesunutém na 18. února byl pak nový zemský fojt uveden oficiálně do úřadu speciálně jmenovanými komisaři Janem z Biberštejna, dolnolužickým zemským soudcem, a Casparem z Metzradtu, hornolužickým zemským hejtmanem.¹⁰⁷¹ Formální převzetí úřadu bylo završeno 19. února 1599, kdy Jindřich Anselm z Promnic vydal zemským stavům požadovaný revers v obvyklém znění.¹⁰⁷² Na rozdíl od Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic a Jaroslava Libštejnského z Kolovrat mu však nebyla vyhotovena instrukce, na což si dolnolužické stavy stěžovaly ještě v roce 1611 při nástupu Matyáše Habsburského na český trůn.¹⁰⁷³

Jindřich Anselm pocházel ze slezského rodu Promniců, o jehož vzestup se významnou měrou zasloužil především vratislavský biskup Baltazar, o němž už byla řeč v souvislosti se zápasem o biberštejnské dědictví v polovině 16. století. Baltazar z Promnic byl oddaným stoupcem Ferdinanda I., jehož politiku všestranně podporoval včetně vysokých půjček na válku proti Turkům, za což se jeho rodu časem dostalo i polepšení erbu, povýšení do říšského knížecího stavu a řady dalších výsad. Velkým straníkem Habsburků však byl i jeho vnuk

---

¹⁰⁶⁹ GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 d–e, Pk.-Nr. 14291 (1597–1603), f. 54–57, zde zvl f. 57^f.

¹⁰⁷⁰ J. G. ESTOR, *Auserlesene kleine Schriften* III/12, s. 650–653, č. 12. Jindřich Anselm z Promnic vystupoval už 20. července 1598 jako „*Vorwalter der königlichen Landuoigtei des Marggrafthumbs Niederlausitz*“; BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 445, f. 26–32.

¹⁰⁷¹ NA v Praze, *RG* 107, f. 7–8^f (19. 1. 1599). Zde byl namísto Jana z Biberštejna uveden jako druhý komisař Matyáš Leopold Popel z Lobkovic. BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 1, f. 47–48 (3. 2. 1599). Jako správce dolnolužického zemského fojtství Jindřich Anselm z Promnic vystupoval už 11. a 27. července 1598; NA v Praze, *LŽ*, sign. I 102/2. J. W. NEUMANN, *Versuch* II, s. 351, a po něm E. CLAUSNITZER, *Versammlungen*, s. 228, a R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 466, chybně uvádějí, že Jindřich Anselm byl do úřadu uveden již v lednu 1599. Vycházeli tak jistě z registru, který uvádí *Inventarium*, s. 445, č. 1442 (12. 1. 1599).

¹⁰⁷² BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, U 41; *Inventarium*, s. 445, č. 1443.

¹⁰⁷³ GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 f, Pk.-Nr. 14292/2 (1611), f. 208–217, zde f. 214^v–215^f. J. W. NEUMANN, *Versuch* II, s. 359, uvádí, že Matyáš nechal vyhotovit instrukci pro Jindřicha Anselma ihned po holdování, ale toto tvrzení se zdá být sporné, protože se nedochoval ani její text, ani žádný opis.

Seifried (1534–1597), jediný syn Anselma z Promnic a Uršuly Promnicové z Nostic, kterého biskup Baltazar v závěti zpečetěné 24. října 1561 ustanovil svým jediným dědicem.¹⁰⁷⁴

Seifried z Promnic se už jako mladík zúčastnil tažení proti Turkům, následně se stal přísedícím říšského komorního soudu ve Špýru a byl jmenován dvorským radou.¹⁰⁷⁵ Po smrti Wilhelma z Kurzbachu zastával úřad prezidenta slezské komory a několik let byl také císařským komisařem u všeobecného slezského knížecího sněmu. Ferdinand I. mu také už v roce 1559 udělil diplom na panský stav v Českém království, do kterého byl oficiálně přijat sněmovním rozhodnutím, zapsaným do desk zemských 10. října 1576, což bylo právem považováno za mimořádnou poctu.¹⁰⁷⁶ Seifried z Promnic byl dvakrát ženatý. Jeho první žena, zbožná a na svou dobu velmi vzdělaná Uršula Schaffgotschová (1542–1587), mu během téměř třicetiletého manželství dala celkem dvacet dětí, z nichž deset přežilo svou matku.¹⁰⁷⁷ Jeho druhá žena Benigna (1569–1625), dcera Ladislava II. Popela z Lobkovic a Johany Berkové z Dubé a Lipé, mu povila pouze Benignu Polyxenu,¹⁰⁷⁸ o níž s jistotou víme, že při svém křtu dostala od vyslanců Rudolfa II. pozlacený stříbrný koflík v ceně 120 tolarů.¹⁰⁷⁹

Nejstarším synem Seifrieda z Promnic, který dosáhl dospělosti, byl právě Jindřich Anselm, narozený 1. listopadu 1564 v Sorau/Žary. Jeho otec možná i pod vlivem své ženy Uršuly dbal o to, aby se Jindřichu Anselmovi dostalo kvalitního vzdělání odpovídajícího tehdejšími nárokům, a proto mu dal k dispozici preceptora. Už v roce 1574 ho poslal do Prahy, aby se naučil česky, a o čtyři roky později na univerzitu do Frankfurtu nad Odrou, kde studoval práva a kde mu byl udělen čestný titul *rector magnificus*. Jindřich Anselm následně podnikl krátkou kavalírskou cestu do Francie a po svém návratu působil určitý čas u císařského dvora v Praze. Už 11. března 1586 však nastoupil svou druhou, tentokrát tříletou kavalírskou cestu, během níž za doprovodu syna zaháňského hejtmána Jindřicha z Haugvic Fabiána ml. ze Schönaichu a dalších navštívil Itálii, Nizozemí a Anglii. Po ukončení své cesty po Evropě se vrátil ke dvoru Rudolfa II. a také se oženil. Dne 22. ledna 1590 si vzal za manželku osmnáctiletou Sofii z Kurzbachu, která od smrti svého otce Zikmunda a matky Heleny Lehnické byla vychovávána s dcerami břežského vévody Jiřího II. a po jeho skonu matčíným bratrem Fridrichem. Co se další úřední kariéry Jindřicha Anselma týče, v roce 1594

---

¹⁰⁷⁴ Srov. J. S. MAGNUS, *Historische Beschreibung*, Vorrede; J. G. WORBS, *Geschichte der Herrschaften Sorau und Triebel*, s. 99–104. Text závěti, někdy označované jako nástupnický řád, vydal J. G. ESTOR, *Auserlesene kleine Schriften* III/12, s. 604–616, č. 5.

¹⁰⁷⁵ Dvorským radou byl prokazatelně už 14. února 1566; srov. T. FELLNER – H. KRETSCHMAYR, *Die österreichische Zentralverwaltung* I/2, s. 189.

¹⁰⁷⁶ Srov. J. S. MAGNUS, *Historische Beschreibung*, Vorrede; J. G. WORBS, *Geschichte der Herrschaften Sorau und Triebel*, s. 105; J. G. ESTOR, *Auserlesene kleine Schriften* III/12, s. 631–636, č. 9; Marek STARÝ, *Přijímání moravských a slezských šlechticů do panského stavu Království českého v 16. a na počátku 17. století*, in: L. BOBKOVÁ – J. KONVIČNÁ (edd.), *Korunní země* II, s. 251–288, zde zvl. s. 264 a 283.

¹⁰⁷⁷ Srov. J. G. WORBS, *Geschichte der Herrschaften Sorau und Triebel*, s. 110; F. ROTH, *Restlose Auswertung* VII, s. 175–176, R 6281.

¹⁰⁷⁸ Srov. J. G. WORBS, *Geschichte der Herrschaften Sorau und Triebel*, s. 110; S. KASÍK – P. MAŠEK – M. MŽYKOVÁ, *Lobkowitzové*, s. 109–110 a 126.

¹⁰⁷⁹ ÖStA – FHKA Wien, *Gedenkbücher*, Nr. 322 (1590–1591), f. 442^v (20. 8. 1591).

se stal jedním z přísedících apelačního soudu a od roku 1595 byl zodpovědný za válečné finance v Uhrách. Po smrti Seifrieda v roce 1597 se ale vrátil do Sorau/Žary, aby převzal správu rodových statků, jak to ustanovovala závěť biskupa Baltazara z Promnic.¹⁰⁸⁰

Když se Jindřich Anselm z Promnic v roce 1598, resp. 1599, ujímal zemského fojtství, zdálo se, že se podařilo najít kompromisního kandidáta, který bude mít patřičné vzdělání, rozhled i zkušenosti a který bude vyhovovat jak Habsburkům, tak i dolnolužickým stavům. Následující dvě desítky let, kdy stál Jindřich Anselm v čele nejvyššího úřadu Dolní Lužice, však tento předpoklad zcela nepotvrdily. Jindřich Anselm sice věrně podporoval Rudolfa II. a později také Matyáše II. a Ferdinanda II., ale jeho vztahy k místním stavům se postupně spíše zhoršovaly. Velkou roli přitom hrála i skutečnost, že se zemský fojt natrvalo usadil na zámku v Sorau/Žary,¹⁰⁸¹ který se za jeho otce proměnil v rezidenční sídlo Promniců,¹⁰⁸² a do města Lübbenu, už tradičního správního centra Dolní Lužice, zajížděl jen nahodile. Došlo tak k poněkud nečekané situaci. Privilegium z roku 1598, které slibovalo vyřešit desetiletí trvající nešvar, kdy zemští fojtové českého původu pobývali převážně mimo Dolní Lužici a na svůj úřad trvale nedohlíželi, nezměnilo na dosavadní praxi zhola nic, ačkoli Jindřich Anselm z Promnic byl v zemi formálně usazen.

---

¹⁰⁸⁰ Srov. J. S. MAGNUS, *Historische Beschreibung*, s. 169; J. G. WORBS, *Geschichte der Herrschaften Sorau und Triebel*, s. 110–112; R. LEHMANN, *Materialien*, s. 165–169. Jindřich Anselm z Promnic je k roku 1585 doložen jako stolník (*truksas*) s platem 40 zlatých měsíčně a k roku 1589 a 1601 jako kraječ (*Vorschneider*); J. HAUSENBLASOVÁ (ed.), *Der Hof Kaiser Rudolfs II.*, s. 241, č. 19/68; s. 232, č. 17/29. K výkladu dvorských funkcí srov. též V. BŮŽEK – O. JAKUBEC – P. KRÁL, *Jan Zrinský ze Serynu*, s. 36. Jedním z radů nad apelacemi se stal 17. března 1594; ÖNB Wien, Cod. 13630, f. 5^r.

¹⁰⁸¹ Srov. J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 352.

¹⁰⁸² Srov. Silke KIESANT, *Das Promnitzschloß in Sorau/Žary*, in: NS 28, 1997, s. 17–42, zde zvl. s. 18.

9. Zemské fojstství a stavy před vypuknutím třicetileté války

Zemský fojt Jindřich Anselm z Promnic, o jehož činnosti v úřadu prameny v podstatě mlčí,¹⁰⁸³ vyřizoval na svém zámku v Sorau/Žary jen nejdůležitější záležitosti a každodenní starosti, týkající se správy Dolní Lužice, přenechával v kompetenci lübbenské kanceláře a ostatních úřadů. V této souvislosti je zřejmé, že význam kancléře, jímž zůstal Gedeon Kindler z Zackensteinu, a zejména pak zemského hejtmana a zemského soudce stejně jako několika dalších úředníků nadále stoupal.¹⁰⁸⁴ Důležitosti, faktické moci a v neposlední řadě také rentability formálně druhého nejvyššího úřadu Dolní Lužice, zemského hejtmanství, si přitom byli dobře vědomi i sami stavové, kterým velmi záleželo na tom, aby mohli ovlivňovat, kdo bude stát v jeho čele. Když na počátku roku 1602 zemřel Andreas z Blauen, zůstalo zemské hejtmanství z důvodu hledání vhodného nástupce neobsazeno po několik měsíců, během nichž byl vyřizováním agendy úřadu dočasně pověřen Adam Büsser, dolnolužický komorní prokurátor a osobní kancléř Jindřicha Anselma z Promnic.¹⁰⁸⁵ Teprve 17. prosince 1602 byl novým zemským hejtmanem jmenován Hans z Wiedebachu,¹⁰⁸⁶ dosud zodpovědný za výběr berní a z tohoto důvodu pro uvolněný úřad náležitě kvalifikovaný, který za jeho udělení půjčil Rudolfu II. 20 000 tolarů na válku s Turky. Tato suma sice byla podstatná a jaksi samozřejmě očekávaná, ale ze stanoviska české dvorské komory vyplývá, že ještě důležitější byla podpora jeho kandidatury ze strany dolnolužických stavů. Jejich náklonosti se totiž netěšil další zájemce o úřad, jehož jméno neznáme, a tak na své jmenování mohl zapomenout, přestože českému králi nabízel minimálně srovnatelnou částku peněz.¹⁰⁸⁷

Hans z Wiedebachu byl nejen zemským hejtmanem, ale i významným mluvčím dolnolužických stavů, který téměř nikdy – na rozdíl od zemského fojta – nechyběl na důležitých jednáních týkajících se celé země. I pro českého krále a českou komoru byl zemský hejtman naprosto nepostradatelný, protože spravoval zeměpanské finance a mohl účinně působit na stavy při vybírání berní a berních nedoplatků, jež nepřetržitě narůstaly.¹⁰⁸⁸ Silné postavení Hanse z Wiedebachu jako zemského hejtmana symbolicky potvrzovala

---

¹⁰⁸³ Na počátku 17. století poměrně náhle zcela utichají i královská registra v pražském Národním archivu a tzv. pamětní knihy české řady ve vídeňském Archivu dvorské komory.

¹⁰⁸⁴ Srov. R. LEHMANN, *Materialien*, s. 169 a 190. O personálu kanceláře zemského fojta informace nadále chybí. Jako zámecký hejtman je k 5. květnu 1601 a 5. dubnu 1604 doložen Bastian z Rottenburgu; BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 445, f. 138–139 a 198–200.

¹⁰⁸⁵ *Tamtéž*, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 1, f. 59–60 (22. 7. 1602). Adam Büsser zastával úřad komorního prokurátora až do své smrti v roce 1606. Na jeho místo pak nastoupil Hieronymus Treutler, který stejný úřad spravoval v Horní Lužici od jeho zřízení v roce 1595. *Tamtéž*, *Rep. 17 C Landeshauptmannschaft der Niederlausitz*, Nr. 1 (15. 9. 1606).

¹⁰⁸⁶ *Tamtéž*, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 1322; *Rep. 17 C Landeshauptmannschaft der Niederlausitz*, Nr. 1.

¹⁰⁸⁷ *Tamtéž*, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 1322 (20. 9. 1602).

¹⁰⁸⁸ Např. *tamtéž*, *Rep. 17 C Landeshauptmannschaft der Niederlausitz*, Nr. 1 (5. 10. 1604, 31. 12. 1605, 19. 6. 1607, 25. 11. 1608, 22. 12. 1615).

i upozornění Rudolfa II. z let 1604 a 1606 ve věci vyřizování lenních záležitostí. Rudolf II. v nich Hanse z Wiedebachu nabádal, aby dodržoval instrukci pro zemské hejtmanství, dohlížel se zemským fojtem a komorním prokurátorem na udělování lén a informoval ho v pravidelných čtvrtletních zprávách o provedených správních úkonech v této oblasti.¹⁰⁸⁹ Jindřich Anselm z Promnic, na kterého se český král se svými připomínkami překvapivě neobrátil, si byl role Hanse z Wiedebachu zřejmě také dobře vědom a nic proti němu nepodnikal. Jsa zaměstnán vlastními záležitostmi a úkoly od Habsburků, nic nenamítal ani proti tomu, když král Matyáš Hanse z Wiedebachu 22. března 1613 oficiálně pověřil jeho zastupováním.¹⁰⁹⁰

Obsazování klíčových úřadů jako v případě zemského hejtmanství však bylo pouze jednou z oblastí, v nichž se v prvních dvou dekádách 17. století projevoval rostoucí vliv dolnolužických stavů, které si už v roce 1602 koupily od kancléře Gedeona Kindlera z Zackensteinu svobodný dům před lübbenským zámekem, aby měly kde zasedat.¹⁰⁹¹ Mnohem aktivněji než dříve se totiž zapojovaly do politických jednání na celokorunní úrovni ve snaze získat pro svou zemi co nejvíce.¹⁰⁹² Zvláště vhodná příležitost se jim přitom naskytl při nástupu krále Matyáše na český trůn v roce 1611, které využily k sepsání rozsáhlého stížného listu, skládajícího se z dvaceti hlavních a sedmi speciálních bodů, jimiž se musel zaobírat jak nový panovník, tak i české stavy. Z hlediska správy země byl důležitý především bod druhý, v němž byl deklarován stavovský zájem na vytvoření slezsko-lužické kanceláře, jež měla být nezávislá na stále sílící kanceláři české, a dále bod třináctý, ve kterém dolnolužické stavy kritizovaly stavy české, snažící se o zrušení privilegia z roku 1598 a usilující o navrácení úřadu zemského fojta do jejich rukou.¹⁰⁹³ Jestliže v tomto případě dosáhly dolnolužické stavy jednoznačného úspěchu, neboť výsada z konce 16. století zůstala v platnosti, pak pokus o zřízení slezsko-lužické kanceláře, do kterého se zapojily jako nejslabší článek, jim a s nimi stavům slezským a hornolužickým nakonec nevyšel.¹⁰⁹⁴ Očividným výsledkem tohoto

---

¹⁰⁸⁹ *Tamtéž* (10. 3. 1604); *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 1322 (3. 3. 1606).

¹⁰⁹⁰ *Tamtéž*, Nr. 1, f. 79–80; R. LEHMANN, *Materialien*, s. 191. Hans z Wiedebachu je jako správce zemského fojstství prokazatelně doložen pouze 24. června a 14. července 1614, i když je pravděpodobné, že jím byl o něco déle; GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat*, *Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 f, Pk.-Nr. 14293, f. 59–60 a 42–47.

¹⁰⁹¹ Srov. G. v. HOUWALD, *Die Niederlausitzer Rittergüter* III, s. 24–25; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 187. Lenní list na tento dům byl vystaven 14. dubna 1604; BLHA Potsdam, *Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 445, f. 213^v–217^f. O udělení léna požádal zemský syndikus Jindřich Oto z Gerštorfu a vrchní výběřčí Hans z Dalwitz 20. června 1603; *tamtéž*, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 311, f. 2.

¹⁰⁹² O aktivitě dolnolužických stavů a jejich zapojení do celokorunních záležitostí svědčí dochované a často velmi rozsáhlé dokumenty; např. *tamtéž*, Nr. 201, f. 51–63, 64–71 a 72–91 (19. 12. 1606, 7. a 8. 1. 1608).

¹⁰⁹³ *Tamtéž*, *Rep. 10 B Stift Neuzelle*, Nr. 14, f. 115–130 a 133–140 (7. 6. a 12. 9. 1611), zde f. 118–122^f, 125, 134^f, 138^f; *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 205, f. 25–46; *Inventarium*, s. 451, č. 1468; s. 453, č. 1471; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 180.

¹⁰⁹⁴ Srov. Anton GINDELY, *Rudolf II. und seine Zeit 1600–1612*, I–II, Prag 1865–1868, zde II, s. 265–279 a 345–362; F. RACHFAHL, *Die Organisation*, s. 421–428; T. FELLNER – H. KRETSCHMAYR, *Die österreichische Zentralverwaltung* I/1, s. 186–190; I/2, s. 414–428, č. 27; J. ČELAKOVSKÝ, *O domácích a cizích registrech*, s. 57–58; Jan KILIÁN, *Zápas o německou expedici v české dvorské kanceláři (1611–1616)*, in: *Korunní země II*,

prohraného politického boje proti zjevnému koncentrování moci v rukou nejvyššího kancléře a jeho úřadu, který je nutné chápat jako projev emancipace vedlejších zemí ve vztahu k Českému království, však bylo další posílení vzájemných vztahů mezi Slezskem a oběma Lužicemi, což se ukázalo jako zvláště významné v průběhu českého stavovského povstání.¹⁰⁹⁵

Královskou odpověď na právě zmíněný stížný list dostaly dolnolužické stavy 12. září 1611, kdy se Matyáš Habsburský stejně jako jeho bratr Rudolf II. v roce 1577 zastavil na své holdovací cestě po zemích České koruny v Sorau/Žary u Jindřicha Anselma z Promnic, který přípravy na vzácnou návštěvu osobně řídil.¹⁰⁹⁶ Hostit nového českého krále v Lübbenu se jevilo jako nemožné, protože celé město bylo krátce předtím zasaženo ničivým požárem. V Sorau/Žary se nový král zdržel tři dny.¹⁰⁹⁷ Do města přijel v sobotu 10. září a hned následující den přijal slib věrnosti. Holdování však neproběhlo úplně hladce. Stavové se totiž vzpírali přísahat Matyášovi před vyřešením několika sporných bodů a teprve Jindřich Anselm z Promnic je nevybíravým nátlakovým způsobem přiměl k poslušnosti. Po složení slibu věrnosti následovala další náročná jednání, která byla završena slavnostním večerem spojeným s divadelním přestavením o zachránění Andromedy Perseem a velkolepým ohňostrojem.¹⁰⁹⁸ V pondělí 12. září pak Matyáš vedle své odpovědi na dolnolužické stížnosti potvrdil všechna zemská privilegia a vydal listinu, jež měla v Dolní Lužici zaručit svobodu náboženského vyznání.¹⁰⁹⁹ Tato tzv. asekurace byla v podstatě totožná s listinou, kterou Matyáš nechal vyhotovit i pro Horní Lužici. Ani jedna z nich však nedosahovala právní síly majestátů, jež vydal Rudolf II. v roce 1609 pro Čechy a Slezsko, a proto hornolužické ani dolnolužické stavy nebyly zcela spokojeny.¹¹⁰⁰

Dokumenty, které král Matyáš dolnolužickým stavům vystavil, byly výsledkem dlouhého vytrvalého vyjednávání, na němž se vedle zemského hejtmána Hanse z Wiedebachu podílely i další osoby. Mezi nimi zaujímal od konce 16. století přední místo Jindřich Oto z Gersdorfu, který se patrně po jmenování Andrease z Blauen komorním prokurátorem,

---

edd. L. BOBKOVÁ – J. KONVIČNÁ, s. 289–306; TÝŽ, *Filip Fabricius z Rosenfeldu a Hohenfallu. Život, rod a dílo defenestrovaného sekretáře*, České Budějovice 2005, s. 43–54.

¹⁰⁹⁵ Srov. Joachim BAHLCKE, *Das Herzogtum Schlesien im politischen System der Böhmisches Krone*, in: ZOMEF 44, 1995, č. 1, s. 27–55, zde s. 50–52; TÝŽ, *Regionalismus und Staatsintegration*, s. 344, 369 a 375–382.

¹⁰⁹⁶ BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 555, f. 23–26 (21. 8. 1611).

¹⁰⁹⁷ Dolnolužické holdování králi Matyášovi je zaznamenáno ve dvou popisech, které se vzájemně doplňují; GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat*, *Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 f, Pk.-Nr. 14292/2 (1611), f. 105–126 (15. 9. 1611); BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 1326, f. 33–48; Nr. 1327.

¹⁰⁹⁸ Srov. J. G. WORBS, *Geschichte der Herrschaften Sorau und Triebel*, s. 114.

¹⁰⁹⁹ BLHA Potsdam, *Rep. 10 B Stift Neuzelle*, Nr. 14, f. 141–143^r; *Inventarium*, s. 451–452, č. 1469–1470; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 180; K. NEITMANN, *Das ständische Urkundenarchiv*, s. 88–90.

¹¹⁰⁰ Srov. Hermann KNOTHE, *Die Bemühungen der Oberlausitz um einen Majestätsbrief (1609–1611)*, in: NLM 56, 1880, s. 96–117; Rudolf ANDĚL, *Vom Bruderzweist im Haus Habsburg bis zum Aufstand der böhmischen Stände. Die Oberlausitz in den Jahren 1600 bis 1620*, in: J. BAHLCKE – V. DUDECK (edd.), *Welt – Macht – Geist*, s. 211–220, zde s. 215–216; D. FICKENSCHER, *Die Oberlausitzer Stände*, s. 107.

nejpozději pak v roce 1598,¹¹⁰¹ stal zemským syndikem a jako takový se účastnil téměř všech pramenně doložených schůzek, jež se týkaly Dolní Lužice, nebo o nich byl alespoň informován.¹¹⁰² Jeho beztak silné postavení získalo na váze v roce 1612, kdy se tento původně nejstarší přisedící zemského soudu stal po smrti Maxmiliána z Löben zemským soudcem, ačkoli někteří stavové tomuto jmenování nebyli příliš nakloněni, neboť se domnívali, že není možné hájit práva zemské obce a současně stát v čele zemského soudu.¹¹⁰³ Tyto obavy měly racionální jádro a je pravděpodobné, že svou roli sehrály už v roce 1602, kdy byl Jindřich Oto z Gersdorfu jako náležitě kvalifikovaný a zkušený kandidát na místo zemského soudce navrhován poprvé.¹¹⁰⁴

Spolu s Jindřichem Otou z Gersdorfu se politických jednání o dolnolužických záležitostech nejčastěji účastnili ještě Josias Neander, jenž je zpravidla označován jako zemský sekretář či notář zemského soudu a lübbenský purkmistr,¹¹⁰⁵ Joachim z Köckritz, od roku 1618 zemský syndikus,¹¹⁰⁶ a Hans z Dalwitz, Nicol ze Seidlitz a Georg Dresler, kteří se po Hansovi z Wiedebachu postupně stali vrchními výběřčími berní.¹¹⁰⁷ Stejně jako Jindřich Oto z Gersdorfu jezdili i tito muži opakovaně také do Prahy například na generální sněmy, kde padala nejdůležitější rozhodnutí. Protože však nebylo možné, aby se nejvýznamnější stavovští předáci mimo sněmovní či jiná závažná jednání dlouhodobě zdržovali v hlavním městě České koruny, najala si dolnolužická stavovská obec již o vánočních svátcích roku 1603 do svých služeb sollicitátora Gabriela Lehmana, který měl u císařského dvora za roční plat 100 tolarů trvale hájit jejich zájmy a informovat je o aktuálním dění.¹¹⁰⁸ Gabriel Lehmann se osvědčil a zastupoval nejen Dolní Lužici, ale i Braniborsko a Horní Lužici až do své smrti, která ho za poněkud záhadných okolností navštívila ve Zhořelci někdy na počátku září

---

¹¹⁰¹ Jindřich Oto z Gerštorfu je jako zemský syndikus poprvé doložen k 9. září 1598; BLHA Potsdam, *Rep.* 17 A *Landvogtei der Niederlausitz*, Nr. 445, f. 37–44^r, zde f. 43^v.

¹¹⁰² Např. *tamtéž*, *Rep.* 23 C *Niederlausitzische Stände*, Nr. 507, *passim*; Nr. 533, f. 1–2 (15. 6. 1615).

¹¹⁰³ *Tamtéž*, Nr. 210, f. 46–55 (24. 1. 1612), zde f. 51^v–52.

¹¹⁰⁴ *Tamtéž*, Nr. 1322 (11. 10. 1602).

¹¹⁰⁵ Např. *tamtéž*, Nr. 1327 (23. 4. 1611); Nr. 205, f. 25–46 (7. 6. 1611); Nr. 533, f. 1–2 (15. 6. 1615); Nr. 553, f. 31 (20. 9. 1620).

¹¹⁰⁶ F. ROTH, *Restlose Auswertung* II, s. 248–249, R. 432; GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat*, *Rep.* 43 *Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 f, Pk.-Nr. 14293, f. 103–105 (16. 9. 1619). Joachim z Köckritz (1583–1635) navštěvoval tři roky partikulární školu v Lübbenu a tři roky v Chotěbuzi, následně zhořelecké gymnázium a v letech 1602 až 1606 univerzitu ve Frankfurtu nad Odrou. Poté podnikl cestu do Polska. Na doporučení nejvyššího kancléře Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic se dostal k císařskému dvoru do Prahy, kde zároveň po tři roky studoval na univerzitě. Po návratu do Dolní Lužice se nejdříve věnoval hospodářským záležitostem, pak se stal hejtmanem Sonnewalde u hrabat Solmsů. Ve prospěch dolnolužických stavů se angažoval v letech 1618 až 1620, kdy byl svých úřadů zbaven a odešel do braniborského Küstrinu.

¹¹⁰⁷ Např. BLHA Potsdam, *Rep.* 23 C *Niederlausitzische Stände*, Nr. 1924, f. 1–2, 8, 9, 17 (26. 2. 1603, 26. 5. a 13. 11. 1615, 30. 4. 1619); Nr. 553, f. 14 (1. 9. 1605).

¹¹⁰⁸ *Tamtéž*, Nr. 507, f. 5–6 (25. 12. 1603).

1611.¹¹⁰⁹ Na jeho místo pak nastoupil Albrecht Pfeffer, který se dolnolužickým stavům sám nabídl a který byl jako jejich sollicitátor prokazatelně činný ještě v roce 1620.¹¹¹⁰

Stejně jako za vlády předchozích králů byly také po převzetí moci Matyášem Habsburským ve vztahu mezi centrem monarchie a Dolní Lužicí velmi důležité záležitosti týkající se berní a berních nedoplatků.¹¹¹¹ Vedle financí se však Matyáš zaměřil také na léna, když k roku 1615 nechal pořídit kopiáře lenních listů, které podle dolnolužických krajů sestavili císařští komisaři Johann Kauffer, Felix Rüdinger a Johann Baptista Eysen. Tyto kopiáře v podobě pěti dílů a šesti statných svazků měly ve srovnání s lenními knihami, vedenými od dob Albrechta Šlika, minimálně dvě přednosti. Za prvé to bylo uspořádání lenních listů podle jednotlivých lén v chronologickém sledu a za druhé opsání lenních listů z druhé poloviny 15. a první poloviny 16. století, které do té doby nebyly zahrnuty do žádného kopiáře.¹¹¹² Díky Matyášově snaze o registraci lén tak vznikl pramen, který má pro historiky zcela mimořádnou hodnotu.

---

¹¹⁰⁹ Zpráva o smrti Gabriela Lehmana nese datum 15. září 1611; GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep.* 43 *Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 f, Pk.-Nr. 14292/2 (1611), f. 105–126, zde f. 124^v. Srov. též E. CLAUSNITZER, *Versammlungen*, s. 242. Dne 27. srpna 1611 byl Gabriel Lehmann ještě prokazatelně naživu; BLHA Potsdam, *Rep.* 23 C *Niederlausitzische Stände*, Nr. 1326, f. 32–33.

¹¹¹⁰ *Tamtéž*, Nr. 507, f. 28–29 a 36–38 (30. 9. 1611 a 15. 3. 1620).

¹¹¹¹ Srov. R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 181.

¹¹¹² NA v Praze, *RG* 132–136.

10. Dolní Lužice na počátku třicetileté války

V posledních letech vlády Rudolfa II. a po nástupu jeho bratra Matyáše na český trůn došlo v Dolní Lužici k jednoznačnému upevnění stavovské převahy nad zemským fojtem, jehož postavení se v tomto období stalo již zcela formálním. To se odráželo i ve skutečnosti, že český král a centrální orgány České koruny komunikovali při řešení dolnolužických a celokorunních záležitostí přednostně se zemským hejtmanem, což byl sice druhý nejdůležitější královský úřad v zemi, ale v této době již plně ve stavovských rukou. Zemské stavy se staly dovnitř i navenek nezpochybnitelnými reprezentanty Dolní Lužice, kteří v rámci svých možností ovlivňovali její politické směřování. V ryzí podobě se tato skutečnost projevila po vypuknutí českého stavovského povstání.

Ještě v roce 1617 vůbec nic nenasvědčovalo tomu, že by se situace v Dolní Lužici měla nějakým zásadnějším způsobem vyhrotit. Dolnolužické stavy tak 1. října opět v Sorau/Žary bez prokazatelných protestů, i když současně bez valného nadšení, holdovaly arcivévodovi Ferdinandu Štýrskému jako nově zvolenému českému králi, přestože jeho přísně katolické smýšlení jim nezůstalo utajeno. Velmi netečně reagovaly také na zprávy o pražské defenestraci v květnu 1618 a žádosti českých stavů o vojenskou, finanční a materiální pomoc opakovaně oslyšely. A naopak například 28. listopadu 1618 vyjádřily svou připravenost k pomoci českému králi, kdyby si to situace v Čechách vyžádala.¹¹¹³

Aniž by bylo možné přesněji sledovat posun v postoji dolnolužických stavů k českému stavovskému povstání, lze vcelku s jistotou říci, že své názory změnily teprve po 20. březnu 1619, kdy zemřel Matyáš Habsburský. Někteří zástupci dolnolužické zemské obce podobně jako hornolužičtí stavové totiž patrně došli k závěru, že povstání je rozhodnuto ve prospěch protihabsburské strany, že jednota České koruny už není ohrožena a že tedy přišel vhodný moment k dořešení jejich náboženské otázky v podobě majestátu na náboženskou svobodu. Zdaleka nejdůležitější však bylo, že české stavy byly připraveny i k dalším mimořádným ústupkům, jež dostaly písemnou podobu v tzv. recesech, které byly pro všechny země České koruny sepsány od dubna do července. Dolní Lužice, jejíž revers nese datum 28. května 1619 a je tak jen o dva dny mladší než revers hornolužický,¹¹¹⁴ měla zaujmout rovné postavení s ostatními zeměmi České koruny. To byl nejen hlavní cíl dlouhodobého stavovského programu, ale současně i dostatečný důvod k tomu, aby se dolnolužické stavy připojily k českému odboji proti Habsburkům: 31. července ke konfederaci všech zemí České koruny a 22. srpna k rezoluci, která Ferdinanda Štýrského prohlásila za zbavena trůnu. O několik dní

---

¹¹¹³ BLHA Potsdam, *Rep. 23 C Niederlausitzische Stände*, Nr. 733, f. 7–10.

¹¹¹⁴ Srov. Karel MALÝ, *Změny státního zřízení v českém stavovském povstání*, in: FHB 8, 1985, s. 63–88, zde s. 67.

později souhlasily také s volbou Fridricha V. Falckého za nového českého krále a přislíbily pomoc ve výši 30 000 kop.¹¹¹⁵

Logickým a konfедераční smlouvou právně podloženým důsledkem událostí z léta roku 1619 bylo odvolání dosavadního zemského fojta. Jindřich Anselm z Promnic, jenž svůj pozemkový majetek v Dolní Lužici podstatně rozšířil koupí kláštera Dobrilugk jako svobodného panství již v roce 1602,¹¹¹⁶ nebyl v zemi příliš oblíben. Důvodem byla jeho vznětlivá povaha, zneužívání postavení ve vlastní prospěch stejně jako laxní přístup k výkonu úředních povinností,¹¹¹⁷ které byly v roce 1613 oficiálně delegovány Hansovi z Wiedebachu, jak už jsme slyšeli, a o několik let později svěřeny Jindřichovu synovi Zikmundu Seifriedovi z Promnic.¹¹¹⁸ Tyto špatné zkušenosti s ním však hrály při jeho sesazení jen zanedbatelnou roli. Podstatné totiž bylo, že na rozdíl od rozhodující části dolnolužických stavů zachoval věrnost Ferdinandu Štýrskému, přestože sám byl luterského vyznání.

Významné kroky k sesazení Jindřicha Anselma z Promnic učinily dolnolužické zemské stavy ihned po 26. září 1619, kdy Fridrich Falcký po krátkém váhání přijal volbu za českého krále. Podle jednoho z článků konfедераční smlouvy totiž došlo k uvolnění úřadu zemského fojta spolu se změnou na českém trůně, a proto bylo potřeba jednat. Na 17. a posléze na 23. října 1619 svolaly zemské stavy sněm do Luckau, kde se chtěly poradit o dalším postupu.¹¹¹⁹ Jindřich Anselm z Promnic se s jejich aktivitou namířenou proti sobě odmítal

---

¹¹¹⁵ Srov. J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 361–364; E. CLAUSNITZER, *Versammlungen*, s. 242–250; R. LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 181–182. K událostem na počátku třicetileté války v Horní Lužici nejpodrobněji Hermann KNOTHE, *Der Antheil der Oberlausitz and den Anfängen des 30jährigen Kriegs, 1618–1623*, in: NLM 56, 1880, s. 1–95; Karlheinz BLASCHKE, *Der Übergang des Markgraftums Oberlausitz von der Krone Böhmen an den Kurfürsten von Sachsen während des Dreißigjährigen Krieges*, in: TÝŽ, *Beiträge zur Geschichte der Oberlausitz*, s. 93–107; ve Slezsku Hermann PALM, *Das Verhalten der schlesischen Fürsten und Stände im ersten Jahre der böhmischen Unruhen*, in: ZVGAS 5, 1863, s. 251–307; TÝŽ, *Das Verhalten der schlesischen Fürsten und Stände bei der Wahl Friedrich V. von der Pfalz zum Könige von Böhmen im Jahre 1619*, in: ZVGAS 7, 1866, s. 227–259; TÝŽ, *Die Conföderation der Schlesier mit den Böhmen im Jahre 1619 in ihren nächsten Folgen*, in: ZVGAS 8, 1868, s. 267–318; nejnověji Christiane van EICKELS, *Schlesien im böhmischen Ständestaat. Voraussetzungen und Verlauf der böhmischen Revolution von 1618 in Schlesien*, Köln – Weimar – Wien 1994 (Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte; 2). K obecnějšímu kontextu z novějších syntéz srov. J. BAHLCKE, *Regionalismus und Staatsintegration*, s. 400–445; Jiří MIKULEC – Jiří KAŠE – Vít VLNAS – Ivana ČORNEJOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české*, VIII, 1618–1648, Praha – Litomyšl 2008, s. 9–53; T. WINKELBAUER, *Ständefreiheit und Fürstenmacht I*, s. 92–98.

¹¹¹⁶ *Inventarium*, s. 447, č. 1449 (4. 5. 1602); NA v Praze, RG 109, f. 142^v–143 (1. 4. 1604); BLHA Potsdam, Rep. 17 C Landeshauptmannschaft der Niederlausitz, Nr. 260; J. G. WORBS, *Geschichte der Herrschaften Sorau und Triebel*, s. 112. Jindřich Anselm z Promnic zaplatil za Dobrilugk 230 000 tolarů.

¹¹¹⁷ Srov. J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 351–356.

¹¹¹⁸ Srov. J. G. WORBS, *Geschichte der Herrschaften Sorau und Triebel*, s. 114; GStA PK Berlin, I. HA Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow, Nr. 4 f, Pk.-Nr. 14293, f. 94–95 (14. 4. 1619). O něm J. G. WORBS, *Geschichte der Herrschaften Sorau und Triebel*, s. 117–122; J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 379–390; R. LEHMANN, *Materialien*, s. 175–181; TÝŽ, *Die Landvögte*, s. 469–470.

¹¹¹⁹ GStA PK Berlin, I. HA Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow, Nr. 4 f, Pk.-Nr. 14293, f. 106 a 111 (25. 9. 1619). Dolnolužické stavy na své jednání pozvaly kvůli Beeskowu a Storkowu i zástupce braniborského kurfiřta Jana Fridricha, který na radu svých úředníků účast odmítl v danou chvíli s trochu alibistickým, i když pravdivým odůvodněním, že obě jeho panství s vrchním úřadem nikdy neměla a stále nemají nic společného; *tamtéž*, f. 112 a 113 (3. a 4. 10. 1619).

smířit, protože se na celou záležitost díval jinak. Přehlížeje nastalý právní stav, své sesazení považoval za trestuhodnou zradu několika málo stavovských osob a ovládnutí zemského fojstství včetně kanceláře za vzpouru.¹¹²⁰

Ačkoli výklad Jindřicha Anselma z Promnic se mohl podle dosavadních zvyklostí a z habsburského pohledu jevit jako správný, platné právo a události v nejbližší budoucnosti daly, i když pouze na krátký čas, za pravdu dolnolužickým stavům. Korunovaný český král Fridrich I. totiž 21. listopadu 1619 vydal v Norimberku patent, jímž až do složení slibu věrnosti pověřil správou zemského fojstství a zemského hejtmanství sbor defensorů, jmenovitě hraběte Jindřicha Viléma ze Solmsu, Ferdinanda z Biberštejna, Georga Schenka z Landsbergu, Jobsta z Bombsdorfu-Seitwann, Hanse Fridricha z Minckwitz a Joachima z Köckritz.¹¹²¹ O několik dní později, 29. listopadu, pak hrabě Jindřich Vilém ze Solmsu zpečetil již jako „*plnomocný zemský fojt v Dolní Lužici*“ místním stavům revers, který byl mnohem obsáhlejší než reversy vydávané jeho předchůdci.

V této listině Jindřich Vilém především konstatoval, že český král Fridrich ho ustanovil zemským fojtem na základě „*svobodného jmenování, volby a návrhu*“, které dolnolužickým stavům náležely podle jejich privilegií a konfедераční smlouvy. Dále zdůraznil, že bude dbát na pořádek v zemi, chránit hranice a zachovávat stavovské zvyklosti, práva a výsady včetně svobody náboženského vyznání. Co se vrchního úřadu týče, chtěl ho obsadit náležitě kvalifikovanými a v zemi usazenými stavovskými osobami, které měly být nadány náležitými pravomocemi a placeny ze zdrojů zemského fojstství. Vrchní úřad a kancelář měly trvale sídlit na zámku v Lübbenu, jehož správou byl pověřen zámecký hejtman původem z dolnolužické šlechty. Příkazy zemského fojta musely být splněny jen tehdy, pokud byly vydány právě tam. Zemským stavům se Jindřich Vilém ze Solmsu navíc zaručil, že vypíše zemský sněm, kdykoli bude potřeba, a dokonce souhlasil s tím, aby si ho stavy svolávaly samy.¹¹²²

Revers Jindřicha Viléma ze Solmsu představuje vrchol stavovského úsilí o ovládnutí úřadu zemského fojta a převzetí moci v Dolní Lužici, aniž by byla jakkoli dotčena příslušnost země k České koruně. Po jeho zpečetění už nic nebránilo tomu, aby se Jindřich Vilém skutečně ujal svého úřadu. Stalo se tak patrně 30. prosince 1619 na zemském sněmu narychlo svolaném do Lübbenu.¹¹²³ Zdá se však, že i po svém oficiálním uvedení do úřadu Jindřich

---

¹¹²⁰ *Tamtéž*, f. 125–126 (21. 10. 1619).

¹¹²¹ *Tamtéž*, f. 127–128. Srov. též E. CLAUSNITZER, *Versammlungen*, s. 251; R. LEHMANN, *Materialien*, s. 169; TÝŽ, *Geschichte der Niederlausitz*, s. 182.

¹¹²² BLHA Potsdam, *Rep.* 23 C *Niederlausitzische Stände*, U 58; *Inventarium*, s. 461–462, č. 1496 (regist); R. LEHMANN, *Materialien*, s. 169–170. Listina je datována v Praze 19. listopadu 1619 pravděpodobně podle gregoriánského kalendáře, jinak totiž lze časovou souslednost sepsání tohoto a předchozího dokumentu, která vyplývá z obsahu, jen těžko vysvětlit. Toto řešení naznačil už Rudolf Lehmann v citované práci.

¹¹²³ GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat*, *Rep.* 43 *Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 f, Pk.-Nr. 14293, f. 129–130 (10. 12. 1619); E. CLAUSNITZER, *Versammlungen*, s. 251. Ke stejné výměně na postu zemského fojta došlo i v Horní Lužici, kde Karla Hanibala z Donína (1612–1619) nahradil po krátkém intermezzu Adolfa z Gersdorfu na jaře roku 1620 Jáchym Ondřej Šlik; o něm a jeho hornolužickém angažmá nejnověji Rudolf ANDĚL, *Joachim Andreas Graf Schlick von Passaun und Weißkirchen, Landvogt der Oberlausitz, und seine Rolle in den Jahren 1619–1621*, in: NLM N.F. 7, 2004, s. 51–66.

Vilém ze Solmsu do správy země zasahoval jen sporadicky a více méně nahodile. Vyřizováním běžné agendy byli totiž pověřeni jako zástupci jeho bývalí kolegové ze sboru defensorů Ferdinand z Biberštejna, Jobst z Bombsdorfu-Seitwann a Hans Fridrich z Minckwitz, z nichž nejaktivnější byl zřejmě posledně jmenovaný. Nejbližším spolupracovníkem Hanse Fridricha z Minckwitz pak byl David Wachsmann, který na postu dolnolužického kancléře vystřídal Gedeona Kindlera z Zackensteinu.¹¹²⁴ Sám Jindřich Vilém ze Solmsu zřejmě spíše plnil vojenské úkoly, což nejlépe odpovídalo jeho dosavadním životním zkušenostem.

Jindřich Vilém hrabě ze Solmsu se narodil 21. března 1583. Už ve věku 18 let bojoval na straně protestantů v Nizozemí. V pozdějších letech se zdržoval na markrabském braniborském dvoře, kde působil mimo jiné jako tajný rada, vrchní maršálek a vrchní velitel. Současně byl považován za člověka velmi svárlivého. V listopadu 1616 přišel na dolnolužické Sonnewalde, kde žil až do roku 1617 spolu se svou první manželkou Sofií Dorotou, dcerou hraběte Viléma z Mansfeldu. Po vypuknutí třicetileté války nabídl své služby saskému kurfiřtovi Janu Jiřímu, svému lennímu pánovi, a s jeho svolením vstoupil do českých služeb. Dne 19. března 1619 ho čeští direktori jmenovali vrchním velitelem s tím, aby naverboval 500 pěších na tři měsíce na obranu evangelické víry. Na podzim se zúčastnil korunovace nového krále Fridricha Falckého a za několik dní poté byl za své věrné služby odměněn úřadem dolnolužického zemského fojta.¹¹²⁵ V únoru 1620 se Jindřich Vilém ze Solmsu z titulu své funkce připravoval na slavné přijetí Fridricha Falckého v Lübbenu. Český král však do Dolní Lužice nakonec nedorazil, když svou holdovací cestu musel nečekaně přerušit v Budyšině po vpádu císařských do Čech. V Lübbenu tak stavovský slib věrnosti vyslechli pouze jeho komisaři a Fridrich Falcký potvrdil 15. dubna 1620 zemská privilegia už v Praze.¹¹²⁶

Na jaře 1620 se Jindřich Vilém ze Solmsu podruhé oženil. Jeho manželkou se stala Marie Magdalena hraběnka z Oetingenu, kterou si na Sonnewalde přivezl 19. května a zůstal s ní na svém sídle patrně téměř celé léto. Rozhodnutí setrvat v zemi bylo oprávněné, protože Ferdinand Habsburský v mezičase podnikl rozhodné kroky proti Fridrichu Falckému, které hrozily jeho vládě v Dolní Lužici podlomit. Císař Ferdinand už v březnu 1620 nabídl saskému kurfiřtovi Janu Jiřímu zástavu obou Lužic za jeho vojenskou pomoc, a 22. dubna dokonce poslal z Vídně list do Dolní Lužice, ve kterém stavům oznamoval, že Jana Jiřího jmenoval svým komisařem, a vyzýval je k poslušnosti. Začátkem června pak saského kurfiřta pověřil dobytím obou Lužic.¹¹²⁷

---

¹¹²⁴ GStA PK Berlin, I. HA *Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow*, Nr. 4 f, Pk.-Nr. 14293, f. 134, 139–144, 157–158 (4. a 21. 1. 1620, 11. 5. 1620).

¹¹²⁵ Srov. J. W. NEUMANN, *Versuch II*, s. 366–372; Emil THÜRMER, *Stadt und Schloß Sonnewalde in alter Zeit*, Finsterwalde 1925, s. 17; Rudolf zu SOLMS-LAUBACH, *Geschichte des Grafen- und Fürstenhauses Solms*, Frankfurt am Main 1865, s. 282–283; R. LEHMANN, *Materialien*, s. 169–170.

¹¹²⁶ *Inventarium*, s. 464, č. 1507; R. LEHMANN, *Geschichte*, s. 182.

¹¹²⁷ Srov. R. LEHMANN, *Materialien*, s. 171.

Jan Jiří zahájil vojenské operace na konci léta 1620 vpádem do Horní Lužice. Dolnolužické stavy následně začaly zbrojit své vojsko a na sněmu v Luckau, který se konal 12. září, povolily i svolání zemské hotovosti. Po obsazení Budyšína vyzval saský kurfiřt 14. října dolnolužické stavy, aby se během tří dnů vyjádřily, zda se podrobí. Rozhodnutí však nepadlo, a tak vojsko Jana Jiřího 18. října oblehlo Sonnewalde a obsadilo jak město, tak i zámek. Odtud saští komisaři ovládli téměř celou Dolní Lužici, když většinu stavovských osob z jednotlivých krajů, které se na Sonnewalde dostavily mezi 23. až 28. říjnem, donutili k prohlášení, že jednaly protiprávně, a k uznání Ferdinanda za svého krále, pána a markraběte. Správci úřadu dolnolužického zemského fojta, z nichž se v tuto chvíli nejvíce angažoval Ferdinand z Biberštejna, se sice ještě koncem října s důstojníky braniborského markraběte snažili zorganizovat stavovský odboj, za jehož centrum zvolili Guben, ale jejich pokus o ozbrojenou akci už neměl šanci na úspěch.¹¹²⁸

V následujících týdnech byla dobyta zbývající dolnolužická města, 27. listopadu padl i samotný Guben. Vláda Fridricha Falckého a spolu s ní i úřadování Jindřicha Viléma ze Solmsu v Dolní Lužici vzaly za své 9. prosince 1620, kdy byly zbytky povstaleckých vojsk poraženy v okolí Sorau/Žary. Jindřich Vilém prchnul ze země, kam se mohl po velkém diplomatickém úsilí vrátit až po mnoha letech.¹¹²⁹ Přestože pánem celé České koruny se stal Ferdinand II. Habsburský, Horní a Dolní Lužici fakticky držel ve svých rukou saský kurfiřt Jan Jiří, který brzy v úřadu dolnolužického zemského fojta začal zavádět nový pořádek, i když opětovným jmenováním Jindřicha Anselma z Promnic spíše navázal na starý, osvědčený model. Rokem 1620 tak začala nová, poslední epocha dějin dolnolužického zemského fojstství, jež sice s předchozím obdobím měla mnoho společného, ale která byla přece jen více determinována saským vlivem a prosazováním nových pravidel správy země. Skončilo krátké období jednoznačné převahy dolnolužických stavů, které bylo důsledkem mimo jiné slábnoucího vztahu centra České koruny k Dolní Lužici a které s sebou přineslo i ovládnutí zemské fojstství. Samotný úřad dožíval do roku 1666, kdy byl saským kurfiřtem Kristiánem definitivně zrušen.¹¹³⁰

---

¹¹²⁸ Srov. Frank MÜLLER, *Kursachsen und der Böhmisches Aufstand 1618–1622*, Münster 1997 (Schriftenreihe der Vereinigung zur Erforschung der Neueren Geschichte e. V.; 23), s. 401–404.

¹¹²⁹ Srov. R. LEHMANN, *Materialien*, s. 172; TÝŽ, *Geschichte*, s. 183–184.

¹¹³⁰ Srov. R. LEHMANN, *Die Landvögte*, s. 471.

VI. ZÁVĚR

Když Woldemar Lippert uzavíral svou knihu o dvou významných panovnických rodech Wettinů a Wittelsbachů a jejich soupeření o Dolní Lužici ve 14. století (*Wettiner und Wittelsbacher sowie die Niederlausitz im 14. Jahrhundert*), shrnul dějiny této malé země do jedné jediné věty: „*Dolnolužické dějiny poskytují [...] obraz neustálého zmítání mezi třemi hlavními mocnostmi německého východu, mezi Míšeňskem-Saskem, Braniborskem-Pruskem a Čechami-Rakouskem.*“¹¹³¹ Ponecháme-li stranou z dnešního pohledu problematické, ba přímo neobhajitelné přiřazení Čech k „*německému východu*“, můžeme konstatovat, že Lippert ve výstižné zkratce vyjádřil, že tato země nikdy nedosáhla samostatnosti a byla vždy více či méně hracím míčem v rukou silnějších sousedů, kteří si na ni z různých pohnutek a příčin dělali nároky. Ve své charakteristice ale opomněl zmínit dva důležité mocenské faktory, které ono „*zmítání*“ od konce středověku provázely a velmi významně ovlivňovaly, ale které se mu v dané souvislosti nezdály až tak důležité – totiž zemské stavy a zemské fojty.

Úřad zemského fojta, pod jehož pravomoc spadalo území celé Dolní Lužice, byl poprvé zmíněn v roce 1286. Podobně jako v jiných oblastech Svaté říše římské býval i úřad dolnolužického zemského fojta zpočátku obsazován zřejmě jen na přechodnou dobu a teprve později se proměnil v instituci stálou. V Dolní Lužici k tomu došlo po polovině 14. století za wettinské zástavní držby. Základní funkce zemského fojta přitom byla zřejmá. Na území, kde panovník mohl přímou vládu vykonávat jen omezeně, ho zemský fojt zastupoval a současně plnil zprostředkovatelskou roli mezi ním a nižšími správními úředníky.

Na osvědčený systém správy země navázali po roce 1368, kdy se Dolní Lužice stala součástí státního celku České koruny, i Lucemburkové, kteří na místo zemského fojta povolávali nejčastěji příslušníky českých panských rodů, již svou loajalitu a schopnosti projevíli už dříve. Zjevným negativem jmenovaných zemských fojtů však byla skutečnost, že se v Dolní Lužici zdržovali jen na dobu nezbytně nutnou a v zemi se tak vytvářelo mocenské vakuum, které bylo nutné vyplnit. Už v průběhu 14. století se o svůj podíl na moci začali hlásit bohatší šlechtici a zeměpanská města. Po smrti Jošta Moravského v roce 1411 pak preláti, páni, rytíři a města poprvé vystoupili jako korporace připravená hájit zájmy své země. Nejpozději od této chvíle je nutné na dolnolužického zemského fojta pohlížet jako na úředníka, jehož aktuální postavení bylo do značné míry ovlivňováno rozložením moci mezi králem a stavy.

V roce 1422 byl Zikmund Lucemburský z finančních důvodů donucen zastavit Dolní Lužici příslušníku domácí šlechty a tehdejšímu zemskému fojtovi Hansi z Polence. Jestliže postavení Hanse z Polence bylo poměrně silné a vedlo patrně ke zvýšení významu úřadu

---

¹¹³¹ W. LIPPERT, *Wettiner und Wittelsbacher*, s. 183: „*Die niederlausitzische Geschichte bietet [...] das Bild unablässigen Hin- und Herwogens zwischen den drei Hauptmächten des deutschen Ostens, zwischen Meißen-Sachsen, Brandenburg-Preußen und Böhmen-Oesterreich.*“

zemského fojta, pak ke změně došlo po jeho smrti v roce 1437, kdy zástavu Dolní Lužice za Hansovy nedospělé syny převzal jejich strýc Nickel. Důsledkem nestabilní politické situace v Čechách pak bylo, že zástavní držba nejsevernější země České koruny přešla i přes protest některých evropských panovníků na braniborského kurfiřta Fridricha II. Hohenzollerského. Potencionální hrozba odtržení Dolní Lužice od České koruny se tím jen zvýšila. Fridrich II. také při správě Dolní Lužice nenechal nic náhodě a sám se chopil úřadu zemského fojta, i když jmenoval své zástupce. Po smrti Ladislava Pohrobka se však českým králem stal Jiří z Poděbrad, kterému se podařilo v roce 1462 po vojenské intervenci zrušit zástavní držbu a obnovit jednotu České koruny. Velkou úlohu přitom sehráli mocnější příslušníci dolnolužické šlechty, již v rozhodujícím okamžiku odmítli braniborského kurfiřta a rozhodně se postavili na českou stranu.

Obnovení státní jednoty České koruny, o niž usiloval Jiří z Poděbrad, mělo jen krátké trvání. Už v roce 1469 holdovali Dolnolužičtí Poděbradovu protivníkovi Matyáši Korvínovi, který od olomouckého míru v roce 1479 oficiálně vládl nejen v Dolní Lužici, ale i na Moravě, ve Slezsku a v Horní Lužici. Jiří z Poděbrad a později Matyáš Korvín se pokusili stabilizovat vnitřní poměry tím, že své nejvěrnější a nejschopnější straníky podobně jako kdysi Wettini a Lucemburkové jmenovali do čela úřadu zemského fojta. Svého cíle ovšem ani jeden z nich nedosáhl. Žádnému ze zemských fojtů, dokonce ani známému Jiřímu ze Steinu, se nepodařilo jejich očekávání naplnit.

Po smrti Matyáše Korvína na počátku dubna roku 1490 byla celá Česká koruna na déle než jedno století znovu sjednocena pod vládou jediného panovníka a její integrita tak byla nezpochybnitelná. V Dolní Lužici přitom na rozdíl od ostatních zemí České koruny nedošlo pouze k okamžité výměně nejvyššího správního úředníka. Zemský fojt Nicklas z Kökritz byl k rezignaci donucen až patrně na začátku roku 1493 a na jeho místo nastoupil Jindřich III. z Plavna, který pak v úřadu setrval až do roku 1504. Jindřich III. z Plavna na sebe upozornil zejména svou snahou o získání významného a strategicky položeného panství Spremberg, které se snad mělo stát jeho východiskem pro ovládnutí celé země. Jindřichovy smělé plány však překazily dolnolužické stavy, které se přihlásily o svůj podíl na moci a které současně jasně ukázaly, že do osudů své země budou zasahovat stále častěji.

I když se dosud předpokládalo, že spor o Spremberg byl bezprostřední příčinou odvolání Jindřicha III. z Plavna z úřadu dolnolužického zemského fojta, na základě analýzy dochovaných pramenů se zdá pravděpodobnější, že za jeho sesazením byla spíše snaha Vladislava II. o uklidnění napjaté situace v zemi a dále skutečnost, že bylo zapotřebí najít vhodné uplatnění pro Zikmunda Jagellonského. Nejmladší bratr českého krále se totiž ujal nejen Dolní Lužice, ale i Slezska a Horní Lužice. Ve chvíli, kdy se uvolnil polský trůn a Zikmund Jagellonský na něj usedl, vzdal se na počátku roku 1507 i úřadu zemského fojta Dolní Lužice, do níž vlastně nikdy nezavítal, a na jeho místo byl povolán Jiří ze Šelmerberka, syn nejvyššího českého hofmistra. Ani ten však v úřadu nesetřval dlouho a už na jaře 1509 byl vystřídán Jindřichem Tunklem z Brníčka, švagrem Zdeňka Lva z Rožmitálu.

Jindřich Tunkl z Brníčka, který stál v čele úřadu v letech 1509 až 1539, byl nejdéle úřadujícím a asi nejdůležitějším zemským fojtem v celých dějinách dolnolužického zemského fojtství. Pod jeho správou se zemské fojtství proměnilo v konsolidovaný a funkční úřad, který byl schopen reagovat na každodenní problémy správy země. Důležitou podmínkou těchto změn byla i profesionalizace kanceláře, v jejímž čele stál kancléř. S prvními dolnolužickými kancléři se v pramenech lze namátkově setkat sice už v poslední třetině 15. století, ale u nich jsou známá pouze jména. Zato o kancléřích 16. století je toho možné zjistit mnohem více. Obecně se dá konstatovat, že v úřadu zůstávali delší dobu (většinou až do své smrti či do jmenování do vyššího úřadu) a že kancelář opouštěli jen zřídka. Téměř všichni kancléři také měli univerzitní vzdělání a zkušenosti s prací v jiném úřadě.

Už Woldemar Lippert prokázal, že dolnolužický zemský fojt měl od druhé poloviny 15. století své stálé sídlo na zámku v Lübbenu. Tam bydlel minimálně do počátku čtyřicátých let 16. věku také kancléř a další úředníci – zámecký hejtman a s největší pravděpodobností jeden až dva písaři. Lübbenský zámek, který byl za Jindřicha Tunkla z Brníčka nákladně opraven a za Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic na počátku šedesátých let od základů přebudován v renesančním stylu, zůstal hlavním sídlem úřadu zemského fojta až do jeho zrušení v roce 1666, i když Promnicové v první polovině 17. století dávali přednost rodovému zámku v Sorau/Žary.

Co se kompetencí Jindřicha Tunkla z Brníčka a dalších zemských fojtů týče, byly poměrně široké. Zemský fojt zajišťoval bezpečnost v zemi, staral se o zeměpanskou doménu a města, vydával méně důležitá privilegia, uděloval léna. Po nástupu Habsburků se počet jeho povinností rozšířil, ale jeho postavení bylo v určitém smyslu oslabeno, což úzce souviselo s centralizačním vládním konceptem Ferdinanda I., stále větší byrokratizací správy a odstoupením Zdeňka Lva z Rožmitálu. Pokud totiž byl dolnolužický zemský fojt jako zástupce a místodržící krále v jagellonském období ve velké míře ve svém rozhodování samostatný, zhoršila se jeho situace po nástupu Habsburků dosti výrazně. Do těchto změn se promítl nejen nový vládní kurz, ale také rostoucí sebevědomí stavů. Jako východisko, od kterého se odvíjely oboustranné vztahy mezi stavy a zemským fojtem, sloužil od doby Jindřicha Tunkla revers, v němž se zemský fojt zavazoval, že nebude jednat proti právním stavům. Tento stavovský revers na jedné straně a královská instrukce, soupis nejdůležitějších povinností, vydávaný zemským fojtům v druhé polovině 16. století, na straně druhé vytvářely mantinely, mezi nimiž se musel zemský fojt pohybovat. Jeho aktuální postavení mezi králem a stavy však ovlivňovaly ještě další faktory.

Z hlediska příslušnosti Dolní Lužice k České koruně bylo v jagellonském období podstatné, že se vyjasnil poměr dolnolužického zemského fojta k úřadům v jiných korunních zemích. Počínaje přelomem 15. a 16. století se totiž dolnolužické zemské fojtství stalo téměř výlučně útočištěm pro ty příslušníky panského stavu v Čechách, kteří si z nějakého důvodu nemohli dělat sebemenší nárok na obsazení nejvyšších zemských úřadů v Českém království, což platilo jak pro Jindřicha III. z Plavna a Jiřího ze Šelmberka, tak i pro Jindřicha Tunkla z Brníčka. Současně s vyjasněním hodnostního zařazení dolnolužického zemského fojta

v hierarchii úřadů České koruny ale došlo také k přesunu vlivu na jeho jmenování od krále směrem k českým stavům, ačkoli formálně příslušel výběr nejvhodnějšího kandidáta i nadále panovníkovi.

K určitému oslabení růstu moci stavů došlo bezprostředně po smrti Ludvíka II. Jagellonského v roce 1526. Vztahy mezi Habsburky a stavy přitom byly zvláště napjaté zejména v prvním období vlády Ferdinanda I. Nový král sice dodržel své slovo a Jindřicha Tunkla z Brníčka z jeho postu nesesadil, ale téměř dvanáct let odmítal potvrdit dolnolužická privilegia a holdování stále odsouval. Podobná situace byla i v Horní Lužici. Teprve v roce 1538 vydal český král dolnolužickým stavům tzv. *Privilegium Ferdinandeum*, které obsahovalo nejen generální konfirmaci všech předchozích privilegií a svobod (s výjimkou svobod udělených králem Ludvíkem v roce 1526), ale i závazek neoddělitelnosti Dolní Lužice od České koruny a zvláště citlivé články, jimiž bylo právo na udělování lén po několika letech znovu navraceno do pravomoci zemského fojta. Současně s tímto privilegiem byl zemským stavům předán i dolnolužický soudní řád, jímž se znovu ustavoval dlouho nefungující zemský soud v nové podobě.

Rok po vydání obou významných dokumentů zemřel Jindřich Tunkl z Brníčka a na jeho místo byl po několikaměsíčním správcovství Hanse z Minckwitz v roce 1540 povolán hrabě Albrecht Šlik, který stál v čele úřadu až do své smrti v roce 1555. Jestliže za výběrem Jindřicha Tunkla z Brníčka stál jednoznačně Zdeněk Lev z Rožmitálu, tak za jmenováním jeho nástupce byl nepřehlédnutelný vliv samotného Ferdinanda I., který si byl i přes určité Šlikovo zakolísání dobře vědom věrnosti a oddanosti zvoleného kandidáta, což o jiných zájemcích o úřad mohl říci jen stěží. Albrecht Šlik také očekávání svého panovníka nezklamal a po celých patnáct let zastával svůj úřad svědomitě. Albrecht Šlik si zároveň dobře uvědomoval sílu zemských stavů, které ho uznávaly, takže svou roli zprostředkovatele mezi králem a stavy mohl hrát vcelku úspěšně, což se jeho nástupcům dařilo stále méně. Trvalý nárůst moci stavů, jejichž význam se zvětšoval s povolováním stále nových berní, a pozvolné oslabování vlivu krále na dolnolužické záležitosti vedlo také k částečnému uvolňování vztahů Dolní Lužice k centru České koruny, i když o jejich faktické přerušení zemské stavy nestály a český král už vůbec ne.

Na posilování stavů a postupném uvolňování vztahů Dolní Lužice a Českého království se podepsal také Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic, který zastával úřad dolnolužického zemského fojta v letech 1555 až 1570. I když v jeho instrukci bylo stanoveno, že by se měl zdržovat co nejvíce v zemi, nedokázal tomuto bodu vyhovět a do Dolní Lužice zajížděl jen zřídka. Bohuslav Felix patřil k předním straníkům Ferdinanda I., který ho začasť pověřoval úkoly, jejichž vyřízení pro něj bylo mnohdy důležitější než správa malé země na severu monarchie. Problémy se správou Dolní Lužice byly konec konců zanedbatelné s těmi, které bylo nutné řešit jinde. Úřad dolnolužického zemského fojta byl pro ambiciózního Lobkovic také jen pouhou zastávkou v jeho skvělé politické kariéře, která začala v průběhu prvního protihabsburského povstání v roce 1547 a k vrcholu dospěla v roce 1576, kdy byl jmenován nejvyšším českým komořím.

Pro správu Dolní Lužice a postavení zemského fojta bylo důležité, že za jeho působení byl v roce 1564 založen nový úřad – zemské hejtmanství, které doplnilo soustavu finančních úřadů středoevropského habsburského soustátí, systematicky budovanou od dob Maxmiliána I., resp. Ferdinanda I. Některé z povinností zemského fojta byly převedeny na zemského hejtmana, který byl jmenován přímo českým králem. Zemský hejtman byl pověřen výběrem povolených berní, dohledem nad zeměpanskými příjmy a nad udělováním lén, které měl provádět spolu se zemským fojtem. Zejména předání finančních záležitostí do rukou zemského hejtmana mělo pro zemského fojta negativní následky, protože tím jak pro krále, tak i pro stavy částečně ztratil na významu. Zemské stavy navíc od Maxmiliána II. získaly už v roce 1570 vedle confirmace všech svých privilegií ještě jednu novou výsadu, podle níž měl být zemský hejtman v budoucnu vybírán z dolnolužických stavovských osob. Touto cestou pak stavové mohli prosazovat svůj vliv při správě financí ještě významněji, i když zemský hejtman i nadále zůstával formálně podřízený pouze králi. Reforma finanční správy započatá na sklonku života Ferdinanda I. tak nejenže podstatně oslabila postavení zemského fojta, ale brzy se dokonce přímo obrátila proti původnímu záměru, tj. zajištění bezproblémového vybírání berní.

Patrně v souvislosti se jmenováním nejvyšším zemským sudím byl Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic nucen v roce 1570 opustit úřad dolnolužického zemského fojta a na jeho místo přišel císařský rada Jaroslav Libštejnský z Kolovrat, poslední držitel zemského fojství z českého rodu. S jeho předchůdci ho spojovalo poměrně malé majetkové zázemí a mimořádná oddanost českému králi, kterou prokazoval na bojištích v Uhrách. Jestliže už v případě Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic bylo konstatováno, že se v zemi zdržoval jen málo, platilo to pro Jaroslava Libštejnského z Kolovrat ještě více. Stavy si u krále trvale stěžovaly na jeho podivné chování a v zemských stížnostech se tento bod nacházel vždy mezi prvními články. Český král však nebyl schopen, nebo nechtěl sjednat nápravu. Mezi léty 1571 a 1595, kdy Jaroslav Libštejnský z Kolovrat úřad dolnolužického zemského fojta zastával, tak došlo k dalšímu posílení stávajících úřadů, zejména zemského hejtmana, zemského soudce a kancléře, a vytvoření nových, které dohromady tvořily neformální kolektivní orgán, vykazující prvky jakési zemské vlády.

K ještě rychlejší ztrátě významu a větší formálnosti úřadu zemského fojta téměř přispěl i Maxmilián II., když v polovině roku 1571 vydal dodatek k instrukci pro Jaroslava Libštejnského z Kolovrat, jímž mu zakazoval udělování lén. Tato pravomoc zemského fojta byla pro stavy zvláště důležitá, protože zajišťovala kontinuitu pozemkové držby v Dolní Lužici. Použití zmíněného nátlakového prostředku však nebylo nikterak nové. Už Ferdinand I. totiž v roce 1530 zvolil stejný postup, ale stejně jako on byl i Maxmilián II. pod nátlakem stavů nakonec donucen k ústupu a Jaroslavu Libštejnskému z Kolovrat v roce 1576 udělování lén opět povolil. Zemský fojt si tedy svou pravomoc podržel a pro zemské stavy tak zůstával alespoň v této oblasti i nadále nepostradatelný.

Častá nepřítomnost Jaroslava Libštejnského z Kolovrat v zemi stejně jako jeho správa země přispěly k tomu, že zemské stavy odmítaly mít po jeho smrti v úřadě zemského fojta

dalšího cizince. V roce 1598 svého cíle dosáhly. Rudolf II. jim za nevratnou půjčku 30 000 tolarů vydal důležité privilegium, podle kterého měl král nového zemského fojta vybírat pouze z kandidátů navržených stavy, kteří měli patřit mezi dolnolužické stavovské osoby. Rozhodovací možnosti českého krále se tak zúžily a zároveň opět vzrostl vliv dolnolužických stavů na činnost zemského fojta.

Krátce po vydání zmíněného privilegia se novým zemským fojtem stal Karel z Kittlitz. Se správou země měl bohaté zkušenosti, protože úřad spravoval už od smrti Jaroslava Libštejnského z Kolovrat v roce 1595. Několik týdnů po svém jmenování však zemřel a na jeho místo byl povolán Jindřich Anselm z Promnic, který stál v čele úřadu až do roku 1619. Jindřich Anselm byl jednoznačně kompromisní kandidát. Vyhovoval jak králi, tak i stavům. Jindřich Anselm byl v Dolní Lužici usazen, v tomto ohledu bylo privilegium z roku 1598 dodrženo, ale na druhé straně měl také blízko k Rudolfovi II. a ovládal dokonce i češtinu, protože se podobně jako jeho otec Seifried dlouhá léta zdržoval u pražského dvora. Ale ani jemu se nepodařilo obnovit bývalý význam zemského fojtství. Povinnosti, které kdysi spravoval zemský fojt jen za pomoci svého kanceláře, se postupně přesouvaly na jiné úřady. Zemské fojtství sice i nadále zůstávalo nejdůležitějším úřadem v zemi, ale jeho kompetence ve vztahu ke stavům se stále ztenčovaly. Kvůli Promnicovu napojení na Habsburky bylo logické, že byl v roce 1619 po přistoupení dolnolužických stavů k české konfederaci Jindřich Anselm odvolán a na jeho místo byl vybrán hrabě Jindřich Vilém ze Solmsu. Nový zemský fojt vydal proti obvyklé praxi dolnolužickým stavům ještě před svým uvedením do úřadu revers, který mírou poskytnutých práv a svobod představuje vrchol stavovského zápasu o ovládnutí úřadu zemského fojta a převzetí moci v Dolní Lužici.

V reversu Jindřicha Viléma ze Solmsu bylo zlistěno vše, o co stavy usilovaly po mnoho desetiletí. Konečně i načasování reversu jasně signalizovalo, kdo v Dolní Lužici získal mocenskou převahu. Nic proto nebránilo tomu, aby stavy přijaly hraběte Jindřicha Viléma ze Solmsu za svého zemského fojta. Jeho působení však netrvalo déle než vláda zimního krále Fridricha Falckého v Čechách. Do úřadu se tak už na konci roku 1620 mohl vrátit Jindřich Anselm z Promnic, za jehož působení se úřad začal proměňovat podle přání saské vrchnosti, i když formálně se navazovalo na staré osvědčené zvyklosti. Druhým jmenováním Jindřicha Anselma tak začala jiná, poslední kapitola dějin dolnolužického zemského fojtství, která skončila zrušením úřadu v roce 1666. Tato epocha se od té před rokem 1620 odlišovala v mnoha ohledech, především však v tom, že byla spojena téměř výlučně se saským vlivem, přestože Dolní Lužice zůstala součástí České koruny až do roku 1635 a pod lenní svrchovanost českého krále spadala až do roku 1815.¹¹³²

---

¹¹³² Podrobnější shrnutí výsledků výzkumu úřadu dolnolužického zemského fojta na počátku novověku již bylo publikováno; srov. Luděk BŘEZINA, *Služebník dvou pánů? Dolnolužický zemský fojt mezi králem a stavy na prahu novověku (1490–1620)*, in: L. BOBKOVÁ – M. ČAPSKÝ – I. KORBELÁŘOVÁ a kol., *Hejtmanská správa*, s. 167–180.

VII. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

1. Archivní prameny

Brandenburgisches Landeshauptarchiv Potsdam (BLHA Potsdam)

Rep. 10 B Stift Neuzelle

Nr. 14

Rep. 16 Nachlass Magnus

Nr. 2

Rep. 17 A Landvogtei der Niederlausitz

Nr. 26, 35, 255, 257, 261, 265–266, 320, 330–331, 335, 435–442, 445

Rep. 17 C Landeshauptmannschaft der Niederlausitz

Nr. 1, 10, 13, 1058

Rep. 17 D Landgericht der Niederlausitz

Nr. 2–3, 169

Rep. 23 C Niederlausitzische Stände

U 8–10, 12–13, 17, 25, 30–31, 41, 58

Nr. 1, 193, 198, 201, 205, 210, 230, 311, 507, 532, 533, 555, 733, 1322, 1326, 1327

Geheimes Staatsarchiv – Preußischer Kulturbesitz Berlin (GStA PK Berlin)

I. HA Geheimer Rat, Rep. 43 Herrschaften Beeskow und Storkow

Nr. 3 a, Pk.-Nr. 14287; Nr. 4 a–b, Pk.-Nr. 14289; Nr. 4 c, Pk.-Nr. 14290; Nr. 4 d–e, Pk.-Nr. 14291; Nr. 4 f, Pk.-Nr. 14292/2, 14293; Nr. 8 a–b, Pk.-Nr. 14299

Národní archiv v Praze (NA v Praze)

České gubernium (ČG)

sign. L II 462, 485, 498–499, 503/1, 667/1

Lužické spisy (LŽ)

sign. I 28–30, 32–33, 100/1–2, 101/2, 102/1–2, 103/2

sign. II 35, 42/1–2, 43–45

sign. III 4/14, 5/5, 6/1, 7/1, 7/13, 8/8, 8/14, 8/23, 10/1, 10/4, 10/7–8, 11/6, 13/2, 14/28, 14/31, 16/8, 17/1, 17/5, 17/14

Archiv České koruny (AČK)

č. 1869

Královská registra (RG)

č. 2, 4, 6–7, 10, 12, 14–15, 17–19, 21–23, 25, 28, 30–31, 33, 37, 40, 44, 48, 52, 54, 57–59, 63, 67, 68a, 72, 74–76, 77b, 78–82, 85, 88, 90a, 92, 96, 98–100, 103–104, 107, 109, 132–136, 164, 165

Stará manipulace (SM)

sign. P 106/L 55

sign. L 34, kart. 1295–1296

Česká dvorská komora (ČDKM)

sign. IV S, kart. 209, 229

sign. IV L, kart. 132, 145–146

Apelační soud (AS)

č. 281

Národní knihovna v Praze (NK v Praze)

sign. XXIII A 6: Marek BYDŽOVSKÝ Z FLORENTINA, Prima Pars Annalium seu eorum quae sub Ferdinando Rege Bohemiae contingerunt

Österreichische Nationalbibliothek Wien (ÖNB Wien)

Cod. 7700, 13630

Österreichisches Staatsarchiv – Finanz- und Hofkammerarchiv Wien (ÖStA – FHKA Wien)

Gedenkbücher

Nr. 115, 119, 300–314, 316–319, 322, 326

Hofzahlamtsbücher

Nr. 31

Reichsakten

Fasz. 128

Sächsisches Hauptstaatsarchiv Dresden (SächsHStA Dresden)

10024 Geheimer Rat (Geheimes Archiv)

Loc. 9455/3, 9475/39

2. Vydané prameny

- Archiv český čili staré písemné památky české i moravské. Z archivů domácích i cizích sebral a vydal František PALACKÝ, I–VI, Praha 1840–1862.*
- Archiv Český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích, red. Josef KALOUSEK, VII–XXVII, Praha 1887–1904.*
- Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích, red. Gustav FRIEDRICH, XXVIII–XXXVII, Praha 1904–1944.*
- ARRAS, Paul, *Regestenbeiträge zur Geschichte des Bundes der Sechsstädte der Ober-Lausitz von 1541–1547, zusammengestellt auf Grund der Urkunden, die sich im Bautzner Ratsarchive (Fund Ermisch) vorfinden*, in: NLM 79, 1903, s. 241–292.
- ARRAS, Paul, *Regestenbeiträge zur Geschichte des Bundes der Sechsstädte der Ober-Lausitz von 1531–1540, zusammengestellt auf Grund der Urkunden, die sich im Bautzner Ratsarchive (Fund Ermisch) vorfinden*, in: NLM 77, 1901, s. 26–66.
- ARRAS, Paul, *Regestenbeiträge zur Geschichte des Bundes der Sechsstädte der Ober-Lausitz, zusammengestellt auf Grund der Urkunden, welche sich im Bautzner Ratsarchive (Fund Ermisch) vorfinden*, in: NLM 72, 1896, s. 130–211.
- ARRAS, Paul, *Regestenbeiträge zur Geschichte des Bundes der Sechsstädte der Ober-Lausitz von 1516–1530, zusammengestellt auf Grund der Urkunden, welche sich im Bautzner Ratsarchive (Fund Ermisch) vorfinden*, in: NLM 75, 1899, s. 103–167.
- ARRAS, Paul, *Regestenbeiträge zur Geschichte des Matthias I. Corvinus, Königs von Ungarn (1458–1490) und Titularkönigs von Böhmen (1469–1490), zusammengestellt auf Grund der Urkunden im Bautzener Stadtarchive*, in: UJ 4, 1924, s. 186–213.
- BŘEZAN, Václav (ed. Jaroslav PÁNEK), *Životy posledních Rožmberků, I–II, Praha 1985.*
- Collection derer den Statum des Marggraffthums Ober-Lausitz, II, Budišín 1771.*
- ČELAKOVSKÝ, Jaromír (ed.), *Registra soudu komorního*, in: AČ VII, Praha 1887, s. 446–568, č. 107–383; AČ VIII, Praha 1888, s. 396–480, č. 384–563; AČ IX, Praha 1889, s. 455–560, č. 564–792; AČ X, Praha 1890, s. 441–560, č. 793–989; AČ XI, Praha 1892, s. 506–560, č. 990–1069; AČ XII, Praha 1893, s. 463–560, č. 1070–1209; AČ XIII, Praha 1894, s. 1–545, č. 1210–2011; AČ XIX, Praha 1901, s. 1–475, č. 2012–3010; AČ XXXII, Praha 1915, s. 1–660, č. 3011–5136; AČ XXXIII, Praha 1918, s. 1–568, č. 5137–7044.
- DVORSKÝ, František (ed.), *Dopisy pana Zdeňka Lva z Rožmitála z let 1508–1535*, in: AČ VII, Praha 1887, s. 1–200, č. 1–210; AČ VIII, Praha 1888, s. 161–320, č. 211–431; AČ IX, Praha 1889, s. 1–120, č. 432–600; AČ X, Praha 1890, s. 121–240, č. 601–774; AČ XI, Praha 1892, s. 1–120, č. 775–967; AČ XII, Praha 1893, s. 112–189, č. 968–1091.
- EDELMAYER, Friedrich – KAMMERHOFER, Leopold – MANDLMAYR, Martin C. – PRENNER, Walter – VOCELKA, Karl G. (edd.), *Die Krönungen Maximilians II. zum König von Böhmen, Römischen König und König von Ungarn (1562/63) nach der Beschreibung des Hans Habersack, ediert nach CVP 7890*, Wien 1990 (Fontes Rerum Austriacarum; I/13).
- EMLER, JOSEF (ed.), *Výpisy z českých původních listin c. k. veřejné knihovny Pražské (1477–1526)*, in: AČ VIII, Praha 1888, s. 481–566, č. 115–239.
- ESCHENLOER, Peter (ed. Gunhild ROTH), *Geschichte der Stadt Breslau, I–II, Münster – Berlin 2003* (Quellen und Darstellungen zur schlesischen Geschichte; 29/I–II).
- ESTOR, Johann Georg, *Auserlesene kleine Schrifften, III/12, Giessen 1753².*

- GRÜNHAGEN, Colmar – MARKGRAF, Hermann (edd.), *Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter*, I–II, Leipzig 1881–1883 (Publicationen aus den k. preußischen Staatsarchiven; 7, 16).
- HÄRTEL, Hanuš (ed.), *Přinoški k tak mjenowanemu „Pönfallej“ hornjołužiskich šesćiměstow*, in: *Lětopis*, Rjad B, Historiski Lětopis 3 (5), 1958, s. 150–227.
- HASIŠTEJNSKÝ Z LOBKOVIC, Bohuslav (edd. Jan MARTÍNEK – Helena BUSÍNSKÁ – Dana MARTÍNKOVÁ), *Carmina selecta*, Praha 1996.
- HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava (ed.), *Der Hof Kaiser Rudolfs II. Eine Edition der Hofstaatsverzeichnisse 1576–1612*, Prag 2002 (Fontes historiae artium; 9).
- HEIDEMANN, Julius (ed.), *Ein Tagebuch des brandenburgischen Kanzlers Lampert Distelmeier*, Berlin 1885 (Wissenschaftliche Beilage zum Programm des Berlinischen Gymnasium zum Grauen Kloster; 50).
- HERRMANN, Johannes – WARTENBERG, Günther – WINTER, Christian (edd.), *Politische Korrespondenz des Herzogs und Kurfürsten Moritz von Sachsen*, V, Berlin 1998.
- HILLE, Georg, *Chronologisches Verzeichniß der im Rathsarchiv zu Luckau in der Niederlausitz befindlichen Urkunden*, in: *NLM* 46, 1869, s. 63–171.
- HIRTZ, Albert – HELBIG, Julius (edd.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der edlen Herren von Biberstein und ihrer Güter*, Reichenberg 1911.
- KALINA, Tomáš (ed.), *Moravské zemské desky*, II, *Kraj brněnský 1480–1566*, Praha 1950.
- KAMENÍČEK, František (ed.), *Jednání sněmovní a veřejná v markrabství Moravském od počátku 15. století až do přijetí krále Ferdinanda I. za markrabí Moravského roku 1527*, in: *AČ X*, Praha 1890, s. 241–352, č. 1–99.
- KRONTHAL, Berthold – WENDT, Heinrich (edd.), *Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus. Erste Abtheilung 1469–1479*, Breslau 1893 (Scriptores rerum Silesiacarum; 13).
- KRONTHAL, Berthold – WENDT, Heinrich (edd.), *Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter des Königs Matthias Corvinus. Zweite Abtheilung 1479–1490*, Breslau 1894 (Scriptores rerum Silesiacarum; 14).
- LEHMANN, Rudolf (ed.), *Die Urkunden des Gubener Stadtarchivs in Regestenform*, in: *NM* 18, 1927, s. 1–160.
- LEHMANN, Rudolf (ed.), *Die Urkunden des Luckauer Stadtarchivs in Regesten*, Berlin 1958 (Schriften des Instituts für Geschichte; II/5).
- LEHMANN, Rudolf (ed.), *Quellen zur Geschichte der Niederlausitz*, I–III, Köln – Wien 1972–1979 (Mitteldeutsche Forschungen; 68/I–III).
- LEHMANN, Rudolf (ed.), *Urkundenbuch des Klosters Dobrilugk und seiner Besitzungen*, Leipzig – Dresden 1941 (Urkundenbuch zur Geschichte des Markgraftums Niederlausitz; 5).
- LEHMANN, Rudolf (ed.), *Urkundeninventar zur Geschichte der Niederlausitz bis 1400*, Köln – Wien 1968.
- LIPPERT, Woldemar (ed.), *Urkundenbuch der Stadt Lübben*, I, *Die Lübbener Stadtbücher 1382–1526*; II, *Die Lübbener Stadtrechnungen des 15. und 16. Jahrhunderts*; III, *Die Urkunden der Stadt und des Amtes Lübben, der Herrschaften Zauche, Pretschen und Leuthen*, Dresden 1911–1933 (Urkundenbuch zur Geschichte des Markgraftums Niederlausitz; 2–4).
- LIPPERT, Woldemar, *Die Urkunden des Lübbener Ratsarchivs in Regesten*, in: *NM* 22, 1934, s. 143–182.

- LÜNIG, Johann Christian (ed.), *Codex Augusteus oder Neuvermehrtes Corpus Juris Saxonici, III, Von den Landes-Constitutiones und Verordnungen Deren Beyden Marggrafthümer Oder- und Nieder-Lausitz*, Leipzig 1724.
- MANLIUS, Christophorus, *Commentariorum rerum Lusaticarum libri VII*, in: Christian Gottfried HOFFMANN (ed.), *Scriptores rerum Lusaticarum antiquii & recentiores*, Lipsiae – Budissae 1719, I, s. 99–468.
- MANSBERG, Richard von (ed.), *Erbarmanschaft Wettinischer Lande. Urkundliche Beiträge zur Obersächsischen Landes- und Ortsgeschichte in Regesten vom 12. bis Mitte des 16. Jahrhunderts, IV, Die Ostmark (Niederlausitz), Oberlausitz, Sagan – Nordböhmen*, Dresden 1908.
- MARKGRAF, Hermann (ed.), *Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter Georgs von Podiebrad. Zugleich als urkundliche Belege zu Eschenloers Historia Wratislaviensis. Erste Abtheilung 1454–1463*, Breslau 1873 (*Scriptores rerum Silesiacarum*; 8).
- MARKGRAF, Hermann (ed.), *Politische Correspondenz Breslaus im Zeitalter Georgs von Podiebrad. Zugleich als urkundliche Belege zu Eschenloers Historia Wratislaviensis. Zweite Abtheilung 1463–1469*, Breslau 1874 (*Scriptores rerum Silesiacarum*; 9).
- PALACKÝ, František (ed.), *Akta veřejná i sněmovní w králowství Českém od r. 1466 do 1500*, in: AČ V, Praha 1862, s. 362–517.
- PALACKÝ, František (ed.), *Akta veřejná i sněmovní w králowství Českém od r. 1500 do 1509*, in: AČ VI, Praha 1872, s. 217–394.
- PALACKÝ, František (ed.), *Zřízení zemské království Českého za krále Wladislava r. 1500 vydané*, in: AČ V, Praha 1862, s. 5–266.
- PALACKÝ, Franz (ed.), *Urkundliche Beiträge zur Geschichte Böhmens und seiner Nachbarländer im Zeitalter Georg's von Podiebrad (1450–1471)*, Wien 1860 (*Fontes rerum Austriacarum – Österreichische Geschichtsquellen*; II/20).
- PLACHT, Otto (ed.), *Odhad majetku stavů království českého z r. 1557*, Praha 1950 (*Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-filologická* 1947).
- PRIEBATSCH, Felix (ed.), *Politische Correspondenz des Kurfürsten Albrecht Achilles, I–III*, Leipzig 1894–1898 (*Publicationen aus den K. Preußischen Staatsarchiven*; 59, 67, 71).
- RAUMER, Georg Wilhelm von (ed.), *Codex diplomaticus Brandenburgensis continuatus. Sammlung ungedruckter Urkunden zur Brandenburgischen Geschichte, I–II*, Berlin – Stettin – Elbing 1831–1833.
- REDERN, Nicklas Sigismund von (ed.), *Lusatia Superior Diplomatica, I–II*, Hirschberg 1724.
- REZEK, Antonín (ed.), *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova, I–II*, Praha 1878–1880.
- RIEDEL, Adolph Friedrich (ed.), *Codex diplomaticus Brandenburgensis. Sammlung der Urkunden, Chroniken und sonstigen Quellenschriften für die Geschichte der Mark Brandenburg und ihrer Regenten, 4 Hauptteile [A bis D] mit 35 Bänden, Supplement, 5 Registerbänden*, Berlin 1838–1869.
- ROTH, Fritz, *Restlose Auswertung von Leichenpredigten und Personalschriften für genealogische und kulturhistorische Zwecke, I–X*, Boppard am Rhein 1959–1980.
- ROUBÍK, František (ed.), *Regesta fondu Militare archivu Ministerstva vnitra RČS. v Praze, I, 1527–1589*, Praha 1937 (*Prameny k československým dějinám vojenským*; 1).
- Scriptores rerum Lusaticarum. Sammlung Ober- und Niederlausitzischer Geschichtsschreiber, N. F., I–IV*, Görlitz 1839–1870.

- SEHLING, Emil (ed.), *Die evangelische Kirchenordnungen des 16. Jahrhunderts. Die Mark Brandenburg. – Die Markgrafenthümer Ober-Lausitz und Nieder-Lausitz. – Schlesien*, Leipzig 1909.
- Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*, I–XI/1–2, XV/1–3, Praha 1877–1954.
- SÜSSMILCH, Friedrich August (ed.), *Kaiser Ferdinands Instruktion für die Landeshauptmannschaft der Niederlausitz*, in: C. S. G. GALLUS – Johann Wilhelm NEUMANN (edd.), *Beiträge zur Geschichts- und Alterthums-Kunde der Nieder-Lausitz*, II, Lübben 1838, s. 134–142.
- VIKTORIN ZE VŠEHRD, *O práviech země české knihy devatery*, in: Hermenegildus JIREČEK (ed.), *Codex juris Bohemici*, III/3, Pragae 1874.
- WACHTER, Franz (ed.), *Geschichtsschreiber Schlesiens des XV. Jahrhunderts*, Breslau 1883 (Scriptores rerum Silesiacarum; 12).
- WATTENBACH, Wilhelm – GRÜNHAGEN, Colmar (edd.), *Registrum St. Wenceslai. Urkunden vorzüglich zur Geschichte Oberschlesiens nach einem Copialbuch Herzog Johans von Oppeln und Ratibor in Auszügen*, Breslau 1865 (Codex diplomaticus Silesiae; 6).
- WEINART, Benjamin Gottfried (ed.), *Rechte und Gewohnheiten der beyden Marggrafthümer Ober- und Niederlausitz*, I–IV, Leipzig 1793–1798.
- WORBS, Johann Gottlob (ed.), *Inventarium diplomaticum Lusatiae inferioris. Verzeichnis und wesentlicher Inhalt der bis jetzt über die Nieder-Lausitz aufgefundenen Urkunden*, Lübben 1834.

3. Literatura

- ADAMOVIÁ, Karolina, *Apelační soud v českém království v letech 1548–1651*, in: Karel MALÝ (ed.), *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*, Praha 1975, s. 101–112.
- ACHENBRENNER, Martin, *Zdislav Berka z Dubé a jeho rodina*, in: Lenka BOBKOVÁ (ed.), *Život na šlechtickém sídle v 16. – 18. století*, Ústí nad Labem 1992 (Acta Universitatis Purkynianae – Philosophia et historica, 1; Opera historica, 1), s. 213–216.
- AMMERER, Bernard – GODSEY JR., William D. – SCHEUTZ, Martin – URBANTISCH, Peter – WEISS, Alfred Stefan, *Die Stände in der Habsburgermonarchie. Eine Einleitung*, in: TITÍŽ (edd.), *Bündnispartner und Konkurrenten der Landesfürsten? Die Stände in der Habsburgermonarchie*, Wien – München 2007 (Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung; 49), s. 13–41.
- ANDĚL, Rudolf, *Böhmen und die Oberlausitz während der Hussitenkriege*, in: Lars-Arne DANNENBERG – Matthias HERRMANN – Arnold KLAFFENBÖCK (edd.), *Böhmen – Oberlausitz – Tschechien. Aspekte einer Nachbarschaft*, Görlitz – Zittau 2006 (NLM; Beiheft 4), s. 71–78.
- ANDĚL, Rudolf, *Vom Bruderzweist im Haus Habsburg bis zum Aufstand der böhmischen Stände. Die Oberlausitz in den Jahren 1600 bis 1620*, in: Joachim BAHLCKE – Volker DUDECK (edd.), *Welt – Macht – Geist. Das Haus Habsburg und die Oberlausitz 1526–1635*, Görlitz – Zittau 2002, s. 211–220.
- ARNIM, Hermann von – BOELCKE, Willi A., *Muskau. Standesherrschaft zwischen Spree und Neiße*, Frankfurt am Main – Berlin – Wien 1979³.
- ASCH, Roland G. – BIRKE, Adolf M. (edd.), *Princes, Patronage, and the Nobility. The Court at the Beginning of the Modern Age c. 1450–1650*, London 1991.
- ASSING, Helmut, *Die Landesherrschaft der Askanier, Wittelsbacher und Luxemburger (Mitte des 12. bis Anfang des 15. Jahrhunderts)*, in: Ingo MATERNA – Wolfgang RIBBE (edd.), *Brandenburgische Geschichte*, Berlin 1995, s. 85–168.
- BACZKOWSKI, Krzysztof, *Dzieje Polski późnośredniowiecznej (1370–1506)*, Kraków 1999 (Wielka historia Polski; 3).
- BAHLCKE, Joachim (ed.), *Geschichte der Oberlausitz. Herrschaft, Gesellschaft und Kultur vom Mittelalter bis zum Ende des 20. Jahrhunderts*, Leipzig 2001.
- BAHLCKE, Joachim, „Einen gar considerablen Platz in denen merckwürdigen Geschichten Teutschlandes und des Königreiches Böhmen“. *Die Stellung der Oberlausitz im politischen System der Böhmisches Krone*, in: Joachim BAHLCKE – Volker DUDECK (edd.), *Welt – Macht – Geist. Das Haus Habsburg und die Oberlausitz 1526–1635*, Görlitz – Zittau 2002, s. 73–88.
- BAHLCKE, Joachim, *Corona, corpus, constitutio, confoederatio. Verfassungsideen und Politikmodell im spätmittelalterlich-frühneuzeitlichen Böhmen*, in: MIÖG 113, 2005, s. 90–107.
- BAHLCKE, Joachim, *Der verhinderte Unionsstaat. Der böhmischen Länderverband des Spätmittelalters und der frühen Neuzeit aus der Sicht des Markgraftums Oberlausitz*, in: Martin SCHMIDT (ed.), *Die Oberlausitz und Sachsen in Mitteleuropa. Festschrift zum 75. Geburtstag von Prof. Dr. Karlheinz Blaschke*, Görlitz – Zittau 2003 (NLM, Beiheft; 3), s. 11–28.
- BAHLCKE, Joachim, *Die Böhmisches Krone als Forschungsfeld. Ansätze und Aufgaben in der deutschen Frühneuzeithistoriographie*, in: FHB 15, 1991, s. 21–40.

- BAHLCKE, Joachim, *Die Böhmisches Krone zwischen staatsrechtlicher Integrität und ständischem Föderalismus. Politische Entwicklungslinien im böhmischen Länderverband vom 15. bis zum 17. Jahrhundert*, in: WBGN 21, 1994, s. 83–103.
- BAHLCKE, Joachim, *Die Herren von Pernstein und die Herzöge von Teschen (Ständische Interessenpolitik in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts)*, in: Petr VOREL (ed.), *Pernštejnové v českých dějinách. Sborník příspěvků z konference konané 8.–9. 9. 1993 v Pardubicích*, Pardubice 1995, s. 203–211.
- BAHLCKE, Joachim, *Das Herzogtum Schlesien im politischen System der Böhmisches Krone*, in: ZOMEF 44, 1995, č. 1, s. 27–55.
- BAHLCKE, Joachim, *Horní Lužice. Historický prostor, zemské cítění a dějepisectví*, in: ČMM 124, 2005, s. 463–498.
- BAHLCKE, Joachim, *Regionalismus und Staatsintegration im Widerstand. Die Länder der Böhmisches Krone im ersten Jahrhundert der Habsburgerherrschaft (1526–1619)*, München 1994 (Schriften des Bundesinstituts für ostdeutsche Kultur und Geschichte; 3).
- BAHLCKE, Joachim, *Ständeforschung*, in: TÝŽ (ed.), *Historische Schlesienforschung. Methoden, Themen und Perspektiven zwischen traditioneller Landesgeschichtsschreibung und moderner Kulturwissenschaft*, Köln – Weimar – Wien 2005 (Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte; 11), s. 207–234.
- BAHLCKE, Joachim – STROHMEYER, Arno (edd.), *Konfessionalisierung in Ostmitteleuropa. Wirkungen des religiösen Wandels im 16. und 17. Jahrhundert in Staat, Gesellschaft und Kultur*, Stuttgart 1997 (Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropa; 7).
- BACHMANN, Adolf, *Die Wiedervereinigung der Lausitz mit Böhmen (1462)*, in: AÖG 64, 1882, s. 249–351.
- BECK, Friedrich – HENNING, Eckart (edd.), *Brandenburgisches Biographisches Lexikon*, Potsdam 2002 (Einzelveröffentlichung der Brandenburgischen Historischen Kommission e. V; 5).
- BECK, FRIEDRICH (ed.), *Übersicht über die Bestände des Brandenburgischen Landeshauptarchivs Potsdam, I, Behörden und Institutionen in den Territorien Kurmark, Neumark, Niederlausitz bis 1808/16*, Weimar 1964.
- BECKLER, Peter, *Illustre Stemma Ruthenicum, Das ist Gräfl. Reuß-Plauische Stamm-Tafel / Sampt Einer Historischen Erläuterung / Die Ankunfft Derer Hochgebohrnen Herren Reußen / Grafen und Herren von Plauen / Herren zu Greiz / Cranichfeld / Gera / Schleiz und Lobenstein*, Schleiz 1684.
- BEIN, Werner, *Schlesien in der habsburgischen Politik. Ein Beitrag zur Entstehung des Dualismus im Alten Reich*, Sigmaringen 1994 (Quellen und Darstellungen zur schlesischen Geschichte; 26).
- BERÁNEK, Karel, *Bohemika archivní povahy v rukopisném fondu Rakouské národní knihovny ve Vídni*, in: SAP 34, 1974, s. 109–133.
- BERÁNEK, Karel, *Quellen zur Geschichte des Gubener Kreises im Staatlichen Zentralarchiv Prag*, in: NS 26, 1994, s. 20–29.
- BERÁNKOVÍ, Karel a Věra, *Slezská a kladská akta, jejich obsah a pozůstatky ve Státním ústředním archivu v Praze*, in: Alena PAZDEROVÁ (ed.), *Poceta Josefu Kolmannovi. Sborník k životnímu jubileu*, Praha 2002, s. 46–70.
- BERNHARDT, Walter, *Die Zentralbehörden des Herzogtums Württemberg und ihre Beamten 1520–1629*, Stuttgart 1972 (Veröffentlichungen der Kommission für geschichtliche Landeskunde in Baden-Württemberg; B/70).

- BEYREUTHER, Gerald, *Der Überfall der Herren von Cottbus auf eine Gesellschaft Kölner Kaufleute und der Übergang der Herrschaft Cottbus an Brandenburg (1420–1462)*, in: NS 12, 1978, s. 91–104.
- Beytrag zur Geschichte des vormaligen Burkgrafen zu Meißen aus dem Geschlecht der Herren von Plauen Oder sichere Nachricht von dem Rechtsstreit weiland herrn Heinrichs des V. Burkgrafen zu Meißen, Herrn von Plauen, Königl. Böheimischen Obristen Canzlers mit einem gewissen Heinrich, der sich für einen ältern leiblichen Bruder desselben ausgegeben, und des leztern sonderbaren Begebenheiten aus Archival Urkunden gezogen, Schleiz 1770.*
- BIERMANN, Gottlieb, *Geschichte der Herzogthümer Troppau und Jägerndorf*, Teschen 1874.
- BLASCHKE, Karlheinz, *Der Übergang des Markgraftums Oberlausitz von der Krone Böhmen an den Kurfürsten von Sachsen während des Dreißigjährigen Krieges*, in: TÝŽ, *Beiträge zur Geschichte der Oberlausitz. Gesammelte Aufsätze*, Görlitz – Zittau 2000 (Mitteilungen des Zittauer Geschichts- und Museumsvereins, Beiheft; 1; NLM, Sonderheft; 2), s. 93–107.
- BLASCHKE, Karlheinz, *Reformation in den Lausitzen*, in: TÝŽ, *Beiträge zur Geschichte der Oberlausitz. Gesammelte Aufsätze*, Görlitz – Zittau 2000 (Mitteilungen des Zittauer Geschichts- und Museumsvereins, Beiheft; 1; NLM, Sonderheft; 2), s. 66–86.
- BOBKOVÁ, Lenka, *Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic (1517–1583)*, in: Petr RAK (ed.), *Comotovia 2002. Sborník příspěvků z konference věnované výročí 750 let první písemné zmínky o existenci Chomutova (1252–2002)*, Chomutov 2002, s. 23–30.
- BOBKOVÁ, Lenka, *Česká koruna na rozcestí. Dezintegrační tendence v zemích České koruny v 2. polovině 15. století*, in: Viktor KUBÍK (ed.), *Doba jagellonská v zemích České koruny (1471–1526)*, České Budějovice 2005 (Sborník Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, Dějiny umění – kulturní dějiny; 1), s. 19–29.
- BOBKOVÁ, Lenka, *Die Beziehungen zwischen Nordböhmen und der Oberlausitz bis zur Inthronisation der Jagiellonen*, in: Tomasz TORBUS (ed.), *Die Kunst im Markgraftum Oberlausitz während der Jagiellonenherrschaft*, Ostfildern 2006 (Studia Jagellonica Lipsiensia; 3), s. 21–25.
- BOBKOVÁ, Lenka, *Die Oberlausitz unter luxemburgischer und habsburgischer Herrschaft (unter besonderer Berücksichtigung des böhmischen Adels)*, in: Joachim BAHLCKE (ed.), *Die Oberlausitz im frühneuzeitlichen Mitteleuropa. Beziehungen – Strukturen – Prozesse*, Leipzig – Stuttgart 2007 (Quellen und Forschungen zur sächsischen Geschichte; 30), s. 109–131.
- BOBKOVÁ, Lenka, *Poměr korunních zemí k Českému království ve světle ustanovení Karla IV.*, in: PHS 34, 1997, s. 17–38.
- BOBKOVÁ, Lenka, *Pönfall neboli Šestiměstí v protihabsburském odboji roku 1547*, in: Petr VOREL (ed.), *Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie*, Pardubice – Praha 1999, s. 41–64.
- BOBKOVÁ, Lenka, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, Ústí nad Labem 1993 (Acta Universitatis Purkynianae; Studia historica – Monographiae; 1).
- BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny zemí Koruny české, IVa–b, 1310–1402*, Praha – Litomyšl 2003.
- BOBKOVÁ, Lenka, *Zemská zřízení a zemské stavy v Horní a Dolní Lužici v 16. století*, in: Karel MALÝ – Jaroslav PÁNEK (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619)*, Praha 2001, s. 165–191.

- BOBKOVÁ, Lenka, *Zhořelecký dvůr a rezidence vévody Jana*, in: Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA (edd.), *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti*, Praha 2008 (MHB; Supplementum 2), s. 197–214.
- BOBKOVÁ, Lenka – BŘEZINA, Luděk – ZDICHYNEC, Jan, *Horní a Dolní Lužice*, Praha 2008.
- BOBKOVÁ, Lenka – ČAPSKÝ, Martin – KORBELÁŘOVÁ, Irena a kol., *Hejtmanská správa ve vedlejších zemích Koruny české*, Opava 2009 (Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis, Supplementa; 7).
- BOBKOVÁ, Lenka – FUKALA, Radek, *Schlesien als eins der böhmischen Kronländer*, in: Mateusz KAPUSTKA – Jan KLÍPA – Andrzej KOZIEŁ – Piotr OSZCZANOWSKI – Vít VLNAS (edd.), *Schlesien die Perle in der Krone Böhmens. Geschichte – Kultur – Kunst*, Praha 2007, s. 23–79.
- BÖCKER, Heide, *Die Festigung der Landesherrschaft durch die hohenzollernschen Kurfürsten und der Ausbau der Mark zum fürstlichen Territorialstaat während des 15. Jahrhunderts*, in: Ingo MATERNA – Wolfgang RIBBE (edd.), *Brandenburgische Geschichte*, Berlin 1995, s. 169–230.
- BOHÁČ, Zdeněk, *Lužice – země české svatováclavské koruny*, in: TÝŽ, *České země a Lužice*, Tišnov 1993, s. 11–20.
- BOHM, Eberhard, *Das Land Lebus und seine Vogteien westlich der Oder (13.–15. Jh.)*, in: JGMOD 25, 1976, s. 42–81.
- BÖNISCH, Fritz, *Die Niederlausitz in den älteren Kartographie*, in: PGM 106, 1962, s. 141–150.
- BOROVÍČKA, Josef, *Pád Želinského. Obsazení nejvyšších zemských úřadů v Čechách v letech 1597–1599*, in: ČČH 28, 1922, s. 277–304.
- BRAKENSIEK, Stefan – HRDLIČKA, Josef – VÁRI, András, *Frühneuzeitliche Institutionen in ihrem sozialen Kontext. Praktiken lokaler Politik, Justiz und Verwaltung im internationalen Vergleich*, in: Frühneuzeit-Info 14, 2003, Heft 1, s. 90–102.
- BRAKENSIEK, Stefan, *Herrschaftsvermittlung im alten Europa. Praktiken lokaler Justiz, Politik und Verwaltung im internationalen Vergleich*, in: Stefan BRAKENSIEK – Heide WUNDER (edd.), *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa*, Köln – Weimar – Wien 2005, s. 1–21.
- BRAKENSIEK, Stefan, *Lokale Amtsträger in deutschen Territorien der Frühen Neuzeit. Institutionelle Grundlagen, akzeptanzorientierte Herrschaftspraxis und obrigkeitliche Identität*, in: Roland G. ASCH – Dagmar FREIST (edd.), *Staatsbildung als kultureller Prozess. Strukturwandel und Legitimation von Herrschaft in der Frühen Neuzeit*, Köln – Weimar – Wien 2005, s. 49–67.
- BRANKAČK, Jan – MĚTŠK, Frido, *Geschichte der Sorben, I, Von den Anfängen bis 1789*, Bautzen 1977.
- BREYTHNER, Ernst, *König Sigismund von Polen in Schlesien, Striegau* 1906.
- BŘEZINA, Jan, *Zábřežsko v období feudalismu do roku 1848*, Ostrava 1963.
- BŘEZINA, Luděk, *Dolní Lužice, zemské fojtství a stavy na podzim středověku (1458–1490)*, in: Lenka BOBKOVÁ a kol., *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice a Dolního Slezska na přelomu středověku a raného novověku (1437–1526)*, Praha 2010 (Tempora et Memoria; 1), s. 87–105.
- BŘEZINA, Luděk, *Dolnolužické zemské fojtství za úřadování Albrechta Šlika v letech 1540–1555*, in: Lenka BOBKOVÁ – Jana KONVIČNÁ (edd.), *Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.–16. století*, Praha 2005, s. 191–222.

- BŘEZINA, Luděk, *Dolnolužické zemské fojstství za vlády Jagellonců (1490–1526)*, in: MHB 12, 2009, s. 45–96.
- BŘEZINA, Luděk, *In Stifel vnnnd Sporn im Schloß Lüben. Holdovací cesta Maxmiliána II. a Dolní Lužice*, in: Luděk BŘEZINA – Jana KONVIČNÁ – Jan ZDICHYNEC (edd.), *Ve znamení země Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc.*, Praha 2006, s. 129–141.
- BŘEZINA, Luděk, *Proměny dolnolužické správy a sídla zemského fojta za Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkovic (1555–1570)*, in: Lenka BOBKOVÁ – Jana KONVIČNÁ (edd.), *Korunní země v dějinách českého státu III. Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14.–17. století*, Praha 2007 (Opera Facultatis philophicae Universitatis Carolinae Pragensis; 4), s. 479–498.
- BŘEZINA, Luděk, *Služebník dvou pánů? Dolnolužický zemský fojt mezi králem a stavy na prahu novověku (1490–1620)*, in: Lenka BOBKOVÁ – Martin ČAPSKÝ – Irena KORBELÁŘOVÁ a kol., *Hejtmanská správa ve vedlejších zemích Koruny české* (Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis, Supplementa; 7), Opava 2009, s. 167–180.
- BŘEZINA, Luděk, *Zemským fojtem za tří českých králů. Jindřich Tunkl z Brníčka a Dolní Lužice*, in: Lenka BOBKOVÁ a kol., *Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice a Dolního Slezska na přelomu středověku a raného novověku (1437–1526)*, Praha 2010 (Tempora et Memoria; 1), s. 136–165.
- BŘEZINA, Luděk, *Zwischen der Böhmischen und Ungarischen Krone. Ein kurzer Blick auf die Niederlausitz in den Jahren 1458–1490*, in: NS 34, 2008, s. 54–69.
- BUBEN, Milan, *Hrabata Schlikové*, in: SE 8, 1992, č. 25, s. 97–107.
- BUCHHOLTZ, Franz Bernhard, *Geschichte der Regierung Ferdinand des Ersten*, I–IX, Wien 1831–1839.
- BURKHARDT, Karl August Hugo, *Der historische Hans Kohlhase und Heinrich von Kleist's Michael Kohlhaas*, Leipzig 1864.
- BŮŽEK, Václav, „A tak jsem tam dlouho zdržován byl“. Čas v životě předbělohorských rytířů, in: DaS 15, 1993, č. 3, s. 26–30.
- BŮŽEK, Václav, „Gute Freundschaft“ – informelle Kommunikation in der frühneuzeitlichen Gesellschaft der böhmischen Länder, in: Stefan BRAKENSIEK – Heide WUNDER (edd.), *Ergebene Diener ihrer Herren? Herrschaftsvermittlung im alten Europa*, Köln – Weimar – Wien 2005, s. 79–96.
- BŮŽEK, Václav, „Páni a přátelé“ v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku, in: ČČH 100, 2002, s. 229–264.
- BŮŽEK, Václav, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem. Šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006 (Monographia historica, Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis; 7).
- BŮŽEK, Václav, *K otázce mocenskopolitické struktury stavovského systému v Čechách ve druhé čtvrtině 16. století*, in: AUC – Phil. et Hist. 1 (Studia historica 34), 1989, s. 73–100.
- BŮŽEK, Václav, *Majetková skladba šlechty v předbělohorských Čechách*, in: HD 14, 1986, s. 175–216.
- BŮŽEK, Václav, *Majetkové rozvrstvení stavů bechyňského kraje v letech 1523–1557 (Edice berního rejstříku Bechyňska z roku 1523)*, in: HD 13, 1985, s. 65–87.
- BŮŽEK, Václav, *Zum tschechisch-deutschen Bilinguismus in den böhmischen und österreichischen Ländern in der frühen Neuzeit*, in: ÖO 35, 1993, s. 577–589.

- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Šlechta raného novověku v historickoantropologických proudech současné evropské historiografie*, in: ČMM 122, 2003, s. 375–409.
- BŮŽEK, Václav – JAKUBEC, Ondřej – KRÁL, Pavel, *Jan Zrinský ze Serynu. Životní příběh synovce posledních Rožmberků*, Praha 2009.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Der Adel in den böhmischen Ländern 1526–1740. Stand und Tendenzen der Forschung*, in: Anzeiger der philosophisch-historischen Klasse 137, 2002, s. 55–98.
- BŮŽEK, Václav – PÁLFFY, Géza, *Integrace šlechty z českých a uherských zemí ke dvoru Ferdinanda I.*, in: ČČH 101, 2003, s. 542–581.
- CLAUSNITZER, Eduard, *Versammlungen der Niederlausitzer Stände während der Habsburger Herrschaft 1526–1635*, in: NM 5, 1898, s. 167–263.
- ČELAKOVSKÝ, Jaromír, *O domácích a cizích registrech, zvláště o registrech české a jiných rakouských dvorských kancelářích*, Praha 1890 (Rozpravy královské české společnosti nauk, VII/3; třída pro filosofii, filologii a dějepis, 6).
- ČERNÝ, Vojtěch, *Diplomat krále Matyáše Korvína Jan Filipec a jeho kontakty s vedlejšími zeměmi České koruny*, diplomová práce FF UK, Praha 2003.
- ČERNÝ, Vojtěch, *Zklamané naděje. Pobyt Matyáše Korvína ve Vratislavi v roce 1469*, in: Eva DOLEŽALOVÁ – Robert NOVOTNÝ – Pavel SOUKUP (edd.), *Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi*, Praha 2004, s. 187–194.
- ČÍŽEK, Jan – SLAVÍK, Jiří, *Manská soustava náchodského hradu*, in: Castellologica Bohemica 8, 2002, s. 67–88.
- ČORNEJ, Petr – BARTLOVÁ, Milena, *Velké dějiny zemí Koruny české, VI, 1437–1526*, Praha – Litomyšl 2007.
- ČORNEJ, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české, V, 1402–1437*, Praha – Litomyšl 2000.
- DAENICKE, Robert, *Aus der Geschichte der privil. Delphinen-Apotheke zu Lübben. Zu ihrem 350-jährigen Bestehen 1569–1919*, Lübben 1919.
- Destinata Literaria et Fragmenta Lusatica, d. i. Unternehmungen der Gelehrten, und gesamlete alte auch neue zur Niederlausizischen Historie und Gelehrsamkeit gehörige Stücke*, I–II, Lübben 1738–1747.
- DIESELHORST, Malte – DUNCKER, Arne, *Hans Kohlhasse. Die Geschichte einer Fehde in Sachsen und Brandenburg zur Zeit der Reformation*, Frankfurt am Main 1999 (Rechtshistorische Reihe; 201).
- DROSTE, Heiko, *Patronage in der Frühen Neuzeit. Institution und Kulturform*, in: ZHF 30, 2003, s. 555–590.
- DZIĘGIEL, Władysław, *Król Polski Zygmunt I na Śląsku*, Katowice 1936 (Polski Śląsk; 22).
- EBERHARD, Winfried, *Konfessionsbildung und Stände in Böhmen 1478–1530*, München – Wien 1981 (Veröffentlichungen des Collegium Carolinum; 38).
- EBERHARD, Winfried, *Monarchie und Widerstand. Zur ständischen Oppositionsbildung im Herrschaftssystem Ferdinands I. in Böhmen*, München 1985 (Veröffentlichungen des Collegium Carolinum; 54).
- EBERHARD, Winfried, *Zur spätmittelalterlichen und frühneuzeitlichen Theorie ständischer Repräsentation und Herrschaftsbeteiligung in Europa*, in: PHS 34, 1997, s. 97–108.
- EBERLEIN, G., *Die Verhandlungen besonders der Breslauer in den Jahren 1526 und 1527*, in: ZVGAS 36, 1901, s. 29–58.

- EIBACH, Joachim, *Verfassungsgeschichte als Verwaltungsgeschichte*, in: Joachim EIBACH – Günther LOTTES (edd.), *Kompass der Geschichtswissenschaft. Ein Handbuch*, Göttingen 2002 (UTB für Wissenschaft; 2271), s. 142–151.
- EIBL, Elfie-Marita, *Die Lausitzen unter König Wladislaw II. von Ungarn und Böhmen. Corvinische und jagiellonische Einflussnahme im Wechselspiel*, in: Tomasz TORBUS (ed.), *Die Kunst im Markgraftum Oberlausitz während der Jagiellonenherrschaft*, Ostfildern 2006 (Studia Jagellonica Lipsiensia; 3), s. 27–34.
- EIBL, Elfie-Marita, *Die Lausitzen zwischen Böhmen, Brandenburg und Sachsen in der Zeit Kaiser Friedrichs III. (1440–1493)*, in: Peter MORAW (ed.), *Akkulturation und Selbstbehauptung. Studien zur Entwicklungsgeschichte der Lande zwischen Elbe/Saale und Oder im späten Mittelalter*, Berlin 2001 (Berichte und Abhandlungen; Sonderband 6), s. 312–346.
- EIBL, Elfie-Marita, *Kaiser Friedrich III. (1440–1493) und die Wettiner. Aspekte des Verhältnisses Zentralgewalt – Fürsten in einer königsfernen Landschaft*, in: NASG 71, 2000, s. 27–51.
- EICKELS, Christiane van, *Schlesien im böhmischen Ständestaat. Voraussetzungen und Verlauf der böhmischen Revolution von 1618 in Schlesien*, Köln – Weimar – Wien 1994 (Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte; 2).
- ELLIOTT, John H., *A Europe of Composite Monarchies*, in: PP 137, 1992, s. 48–71.
- ELVERT, Christian d', *Die Verfassung und Verwaltung von Oesterreichisch-Schlesien, in ihrer historischen Ausbildung dann die Rechtsverhältnisse zwischen Mähren, Troppau und Jägerndorf so wie der mährischen Enklaven zu Schlesien*, Brünn 1854.
- ELVERT, Christian d', *Zur m.-schl. Adelsgeschichte. XVI. Die Freiherren Tunkel von Hausbrunn und Hohenstadt*, in: Notizen-Blatt der historisch-statistischen Section der k. k. mähr.-schles. Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde, Brünn 1868, s. 9–14.
- EMICH, Birgit – REINHARDT, Nicole – THIESSEN, Hillard von – WIELAND, Christian, *Stand und Perpektiven der Patronagenforschung. Zugleich eine Antwort auf Heiko Droste*, in: ZHF 32, 2005, s. 233–265.
- ERMISCH, Hubert, *Studien zur Geschichte der sächsisch-böhmischen Beziehungen in den Jahren 1464 bis 1468*, in: NASGA 1, 1880, s. 209–266.
- ERMISCH, Hubert, *Studien zur Geschichte der sächsisch-böhmischen Beziehungen in den Jahren 1468 bis 1471*, in: NASGA 2, 1881, s. 1–49.
- FALKE, Johannes, *Nickel von Minckwitz*, in: ASG 10, 1872, s. 280–326, 391–434.
- FALZ, Leopold, *Dějiny města Zábřeha od nejstarších časů do roku 1900*, Praha 2003.
- FELLNER, Thomas – KRETSCHMAYR, Heinrich, *Die österreichische Zentralverwaltung, I/1–2, Von Maximilian I. bis zur Vereinigung der Österreichischen und Böhmisches Hofkanzlei (1749)*, Wien 1907.
- FICKENSCHER, Daniel, *Die Oberlausitzer Stände und ihre politischen Beziehungen zu Böhmen während der Habsburgerherrschaft (1526–1618)*, in: Lars-Arne DANNENBERG – Matthias HERRMANN – Arnold KLAFFENBÖCK (edd.), *Böhmen – Oberlausitz – Tschechien. Aspekte einer Nachbarschaft*, Görlitz – Zittau 2006 (NLM; Beiheft 4), s. 89–108.
- FILIP, Václav – BORCHARDT, Karl, *Schlesien, Georg von Podiebrad und die römische Kurie*, Würzburg 2005 (Wissenschaftliche Schriften des Vereins für Geschichte Schlesiens; 6).
- FLACH, Willy, *Quellen zur Geschichte der Niederlausitz im Thüringischen Staatsarchiv Weimar*, in: NM 22, 1934, s. 306–312.

- FUKALA, Radek, *Hohenzollernové v evropské politice 16. století. Mezi Ansbachem, Krnovem a Královcem (1523–1603)*, Praha 2005.
- FUKALA, Radek, *Stavovská politika na Opavsku v letech 1490–1631*, Opava 2004.
- GELBE, Richard, *Herzog Johann von Görlitz*, in: NLM 59, 1883, s. 1–201.
- GERHARD, Dietrich, *Amtsträger zwischen Krongewalt und Ständen – ein europäisches Problem*, in: *Alteuropa und die moderne Gesellschaft. Festschrift für Otto Brunner*, Göttingen 1963, s. 230–247.
- GINDELY, Anton, *Rudolf II. und seine Zeit 1600–1612*, I–II, Prag 1865–1868.
- GOETZ, Helmut, *Die geheimen Ratgeber Ferdinands I. (1503–1564). Ihre Persönlichkeit im Urteil der Nuntien und Gesandten*, in: QFIAB 42/43, 1963, s. 453–494.
- GRADL, Heinrich, *Eger und Heinrich von Plauen 1451 bis 1454*, in: MVGDB 19, 1881, s. 198–214.
- GRANDL, Heinrich, *Zur Herkunft der Schlicke*, in: MVGDB 20, 1882, s. 347–351.
- GRAWERT-MAY, Gernot von, *Das staatsrechtliche Verhältnis Schlesiens zu Polen, Böhmen und dem Reich während des Mittelalters (Anfang des 10. Jahrhunderts bis 1526)*, Aalen 1971 (Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte; N. F. 15).
- GRIEGER, Rudolf, *Die Pläne des Ungarnkönigs Matthias Corvinus mit Schlesien*, in: JSFWUB 24, 1983, s. 163–180.
- GRIEGER, Rudolf, *Filipecz. Johann Bischof von Wardein. Diplomat der Könige Matthias und Wladislaw*, München 1982 (Studia Hungarica; 20).
- GROSSE, L., *Entwicklung der Verfassung des öffentlichen Rechts der Niederlausitz seit dem Traditions-Recesse im Jahre 1635*, in: NLM 55, 1879, s. 1–264.
- GROSSER, Samuel, *Lausitzische Merckwürdigkeiten*, I–V, Leipzig – Buditzin 1714.
- GROTEFEND, Hermann, *Taschenbuch der Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit*, Hannover 1960¹⁰.
- GRÜNHAGEN, Colmar, *Breslau und die Landesfürsten. I. Während des Mittelalters*, in: ZVGAS 36, 1901, s. 1–28.
- GRÜNHAGEN, Colmar, *Geschichte Schlesiens*, I–II, Gotha 1884–1886.
- GRZYBOWSKI, Stanisław, *Dzieje Polski i Litwy (1506–1648)*, Kraków 2000 (Wielka historia Polski; 4).
- HAIMERL, Franz, *Die deutsche Lehenhauptmannschaft (Lehenschrane) in Böhmen*, Prag 1848.
- HALADA, Jan, *Lexikon české šlechty (Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti)*, I, Praha 1994.
- HANZALOVÁ, Jarmila (ed.), *Soupis osobních písemných pozůstalostí a rodinných archivů v České republice*, Praha 1997.
- HÄRTEL, Hanuš, *Der Widerstand der Oberlausitzer Sechsstädte gegen König Ferdinand I. im Schmalkaldischen Krieg*, in: Karl OBERMANN – Josef POLIŠENSKÝ (edd.), *Aus 500 Jahren deutsch-tschechoslowakischer Geschichte*, Berlin 1958 (Schriftenreihe der Kommission der Historiker der DDR und der ČSR; 1), s. 61–78.
- HECK, Roman – MALECZYŃSKA, Ewa, *Historia Śląska, I/2, Od połowy XIV do trzeciej ćwierci XVI w.*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1961.
- HEEGEWALDT, Werner, *Ein ungewöhnlicher Dachbodenfund. Das Wappenprivileg König Ferdinands I. für Vetschau von 1548*, in: BA 24, 2007, s. 5–11.
- HEIDEMANN, Julius, *Die Mark Brandenburg unter Jobst von Mähren*, Berlin 1881.

- HEINRICH, Gerd (ed.), *Handbuch der historischen Stätten Deutschlands*, X, Berlin und Brandenburg, Stuttgart 1973.
- HERRMANN, Matthias, *Der Pönfall der oberlausitzischen Sechsstädte und seine überregionale Einordnung*, in: Joachim BAHLCKE – Volker DUDECK (edd.), *Welt – Macht – Geist. Das Haus Habsburg und die Oberlausitz 1526–1635*, Görlitz – Zittau 2002, s. 97–110.
- HEŘMAN, Jan, *Fragmenty zemských berních rejstříků z roku 1523 a 1529*, in: JSH 29, 1960, s. 48–50.
- HEŘMAN, Jan, *Kancelář Ludvíka Jagellovce (1516–1526)*, in: Zápisky katedry československých dějin a archivního studia 7, 1963, s. 89–109.
- HEŘMAN, Jan, *Zemské berní rejstříky z l. 1523 a 1529 (Příspěvek k vývoji společenského rozvrstvení české šlechty v první polovině 16. stol.)*, in: ČsČH 10, 1962, s. 248–257.
- HESSE, Christian, *Amtsträger der Fürsten im spätmittelalterlichen Reich. Die Funktionseliten der lokalen Verwaltung in Bayern-Landshut, Essen, Sachsen und Württemberg 1350–1515*, Göttingen 2005 (Schriftenreihe der Historischen Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften; 70).
- HINTZE, Otto, *Hof- und Landesverwaltung in der Mark Brandenburg unter Joachim II.*, in: TÝŽ (ed. Gerhard OESTREICH), *Regierung und Verwaltung. Gesammelte Abhandlungen zur Staats-, Rechts- und Sozialgeschichte Preußens*, Göttingen 1967² (Gesammelte Abhandlungen; 3), s. 206–225.
- HIRN, Joseph, *Erzherzog Ferdinand II. von Tirol. Geschichte seiner Regierung und seiner Länder*, I–II, Innsbruck 1885–1887.
- HIRSCH, *Rechtsgeschichtliche Nachrichten aus der ehemaligen Minderstandesherrschaft Loslau*, in: ZVGAS 30, 1896, s. 191–224.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – JANÁK, Jan – DOBEŠ, Jan, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2005.
- HOENSCH, Jörg K., *Matthias Corvinus. Diplomat, Feldherr und Mäzen*, Graz – Wien – Köln 1998.
- HOHENSEE, Ulrike, *Die Inkorporationsurkunde Karls IV. für die Niederlausitz – Echtheitsfragen*, in: Peter MORAW (ed.), *Akkulturation und Selbstbehauptung. Studien zur Entwicklungsgeschichte der Lande zwischen Elbe/Saale und Oder im späten Mittelalter*, Berlin 2001 (Berichte und Abhandlungen; Sonderband 6), s. 257–286.
- HOHENSEE, Ulrike, *Zur Erwerbung der Lausitz und Brandenburgs durch Kaiser Karl IV.*, in: Michael LINDNER – Eckhard MÜLLER-MERTENS – Olaf B. RADER *Kaiser* (edd.), *Reich und Region. Studien und Texte aus der Arbeit an den Constitutiones des 14. Jahrhunderts und zur Geschichte der Monumenta Germaniae Historica*, Berlin 1997 (Berichte und Abhandlungen; Sonderband 2), s. 213–243.
- HOLÍK, Ladislav, *Hrad Boršengrýn a jeho sídelně historické souvislosti*, in: SMP 5, 2004, s. 125–163.
- HOLÁ, Mlada – HOLÝ, Martin, „*Vratislaviam venit magno et solemni apparatu*“. *Holdovací cesta Rudolfa II. do Vratislavi v roce 1577*, in: Jiří MIKULEC – Miloslav POLÍVKA (edd.), *Per saecula ad tempora nostra. Sborník k 60. narozeninám prof. dr. Jaroslava Pánka*, Praha 2007 (Práce Historického ústavu AV ČR, řada C – Miscellanea; 18), s. 284–295.
- HOLÝ, Vladimír, *Růst a rozklad rodového majetku Švihovských z Rýzmburka a pánů z Rožmitálu (Příspěvek k poznání vývoje feudální koncentrace pozemkového majetku v jihozápadních Čechách)*, in: MPP 3, 1960, s. 45–79.
- HOSÁK, Ladislav, *Historický místopis země Moravsko-slezské*, Praha 1938.

- HOSÁK, Ladislav, *Hospodářské poměry na panství Zábřežském v druhé polovině 15. století*, in: SMr 5, 1960, s. 9–17, SMr 6, 1961, s. 36–46.
- HOSÁK, Ladislav, *Hrad Brníčko na Zábřežsku*, in: SMr 24, 1972, s. 19–24.
- HOUWALD, Götz von, *Die Kindler von Zackenstein*, in: ASF 45, 1979, Heft 75, s. 229–237.
- HOUWALD, Götz von, *Die Niederlausitzer Rittergüter und ihre Besitzer*, I–VII, Neustadt an der Aisch 1978–2001.
- HOUWALD, Götz von, *Die von Wehlen*, in: ASF 48, 1982, Heft 87/88, s. 582–595.
- HRDLIČKA, Josef, *Úředník*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 216–238.
- HRUBÝ, Petr, *Vývoj pozemkové držby Bohuslava Felixe Hasištejnského z Lobkowicz*, in: *Vlastivědný sborník Kralupska 5*, 1998 (Lobkowiczský sešit), s. 32–50.
- ISAACSOHN, Samuel, *Geschichte des Preussischen Beamtenthums vom Anfang des 15. Jahrhunderts bis auf die Gegenwart*, I, *Das Beamtenthum in der Mark Brandenburg 1415–1604*, Berlin 1874.
- JAECKEL, Georg, *Die Liegnitzer Erbverbrüderung von 1537 in der Brandenburg-preußischen Politik bis zum Frieden zu Hubertsburg 1763*, Lorch 1988 (Beiträge zur Liegnitzer Geschichte; 18).
- JANÁČEK, Josef, *České dějiny. Doba předbělohorská (1526–1547)*, I/1–2, Praha 1968–1984.
- JAWORSKI, Tomacz, *Żary w dziejach pogranicza śląsko-łużyckiego*, Żary 1993.
- JECHT, Richard, *Benesch von der Duba. Landvogt der Oberlausitz 1369–1389*, in: NLM 86, 1910, s. 103–137.
- JECHT, Richard, *Der Zusammenstoß der Brandenburger und Böhmen in der Niederlausitz i. J. 1461 und seine Veranlassung*, in: NM 10, 1907, s. 1–50.
- JECHT, Richard, *Geschichte der Stadt Görlitz*, Görlitz 1922–1926.
- JESERICH, Kurt G. A. – POHL, Hans – UNRUH, Georg-Christoph von (edd.), *Deutsche Verwaltungsgeschichte*, I, *Vom Spätmittelalter bis zum Ende des Reiches*, Stuttgart 1983.
- JOCKSCH-POPPE, Richard, *Die historischen Grundlagen der kommunallandständischen Verfassung in den beiden Markgrafentümern Ober- und Nieder-Lausitz*, in: NM 9, 1905, s. 181–236.
- JOCKSCH-POPPE, Richard, *Die Kriegsverfassung des Marggrafentums Nieder-Lausitz unter der böhmischen und sächsischen Landeshoheit*, in: NM 9, 1905, s. 237–258.
- JUROK, Jiří, *Husitské organizační struktury v Lužicích a ve Slezsku*, in: ČSZM (série B) 45, 1996, s. 97–112.
- KALOUS, Antonín, *Čtyři Janové z Varadína*, in: Eva DOLEŽALOVÁ – Robert NOVOTNÝ – Pavel SOUKUP (edd.), *Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi*, Praha 2004, s. 269–280.
- KALOUS, Antonín, *Jan Filipec v diplomatických službách Matyáše Korvína*, in: ČMM 125, 2006, s. 3–32.
- KALOUS, Antonín, *Matyáš Korvín a moravská královská města*, in: Lenka BOBKOVÁ – Jana KONVIČNÁ (edd.), *Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.–16. století*, Praha 2005, s. 97–127.
- KÄMMEL, Otto, *Johannes Haß. Stadtschreiber und Bürgermeister zu Görlitz. Ein Lebensbild aus der Reformationszeit*, in: NLM 51, 1874, s. 1–247.
- KASÍK, Stanislav – MAŠEK, Petr – MŽYKOVÁ, Marie, *Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002.

- KÄUFFER, Christian Gottlieb, *Abriß der Oberlausitzischen Geschichte*, I–IV, Görlitz 1802–1806.
- KAVKA, František, *Vláda Karla IV. za jeho císařství (1355–1378). Země České koruny, rodová, říšská a evropská politika*, I–II, Praha 1993.
- KEJŘ, Jiří, *Počátky a upevnění stavovského zřízení v Čechách*, in: PHS 34, 1997, s. 63–95.
- KELLER, Jan, *Nejistota a důvěra aneb K čemu je modernitě dobrá tradice*, Praha 2009.
- KERSKEN, Norbert, *Die Oberlausitz und die Türkenkriege*, in: Joachim BAHLCKE – Volker DUDECK (edd.), *Welt – Macht – Geist. Das Haus Habsburg und die Oberlausitz 1526–1635*, Görlitz – Zittau 2002, s. 111–120.
- KIESANT, Silke, *Das Promnitzschloß in Sorau/Žary*, in: NS 28, 1997, s. 17–42.
- KILIÁN, Jan, *Filip Fabricius z Rosenfeldu a Hohenfallu. Život, rod a dílo defenestrovaného sekretáře*, České Budějovice 2005.
- KILIÁN, Jan, *Zápas o německou expedici v české dvorské kanceláři (1611–1616)*, in: Lenka BOBKOVÁ – Jana KONVIČNÁ (edd.), *Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.–16. století*, Praha 2005, s. 289–306.
- KLEIN, Thomas, *Politik und Verfassung von der Leipziger Teilung bis zur Teilung des ernestinischen Staates (1485–1572)*, in: Hans PATZE – Walter SCHLESINGER (edd.), *Geschichte Thüringens, III, Das Zeitalter des Humanismus und der Reformation*, Köln – Graz 1967 (Mitteldeutsche Forschungen; 48/III), s. 146–294.
- KLIESCH, Gottfried, *Bischof Balthasar von Promnitz (1539–1562) als Landesfürst*, in: MBGMV 49, 1989, s. 33–72.
- KLIESCH, Gottfried, *Bischof Balthasar von Promnitz (1539–1562). Oberlandeshauptmann von Schlesien*, in: JSFWUB 29, 1988, s. 73–102.
- KLINGEBIEL, Thomas, *Ein Stand für sich? Lokale Amtsträger in der Frühen Neuzeit. Untersuchungen zur Staatsbildung und Gesellschaftsentwicklung im Hochstift Hildesheim und im älteren Fürstentum Wolfenbüttel*, Hannover 2002 (Veröffentlichungen der Historischen Kommission für Niedersachsen und Bremen; 207).
- KNESCHKE, Rudolf, *Georg von Stein. Versuch einer Biographie*, Weida i. Th 1913.
- KNOTHE, Hermann, *Der Antheil der Oberlausitz and den Anfängen des 30jährigen Kriegs, 1618–1623*, in: NLM 56, 1880, s. 1–95.
- KNOTHE, Hermann, *Die Bemühungen der Oberlausitz um einen Majestätsbrief (1609–1611)*, in: NLM 56, 1880, s. 96–117.
- KNOTHE, Hermann, *Die Herrschaften Sorau, Beeskow und Storkow im Besitze sächsischer Fürsten 1490–1512*, in: NM 3, 1894, s. 90–108.
- KNOTHE, Hermann, *Fortsetzung der Geschichte des Oberlausitzer Adels und seiner Güter von Mitte des 16. Jahrhunderts bis 1620*, in: NLM 63, 1888, s. 3–174.
- KNOTHE, Hermann, *Geschichte der Herrschaft Hoyerswerde bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, in: ASG 10, 1872, s. 237–279.
- KNOTHE, Hermann, *Geschichte des Oberlausitzer Adels und seiner Güter vom XIII. bis gegen Ende des XVI. Jahrhunderts*, Leipzig 1879.
- KNOTHE, Hermann, *Urkundliche Grundlagen zu einer Rechtsgeschichte der Oberlausitz von ältester Zeit bis Mitte des 16. Jahrhunderts*, in: NLM 53, 1877, s. 161–421.
- KÖCKRITZ, Diepold von, *Geschichte des Geschlechtes von Köckritz von 1209–1512 und der Schlesischen Linie bis in die Neuzeit*, Breslau 1895.

- KOENIGSBERGER, Helmut G., *Zusammengesetzte Staaten, Repräsentativversammlungen und der Amerikanische Unabhängigkeitskrieg*, in: ZHF 18, 1991, s. 399–423.
- KOHLER, Alfred, *Ferdinand I. 1503–1564. Fürst, König und Kaiser*, München 2003.
- KÖHLER, Gustav, *Über den Namen Ober- und Niederlausitz*, in: NLM 20, 1842, s. 49–52.
- KÖHN, Rolf, *Die Abrechnungen der Landvögte in den österreichischen Vorlanden um 1400. Mit einer Edition des raitregisters Friedrichs von Hattstatt für 1399–1404*, in: BDLG 128, 1992, s. 117–159.
- KOLLMANN, JOSEF, *Berní rejstříky a berně roku 1567*, in: SAP 13, 1963, č. 1, s. 169–246.
- KÖNNERITZ, Julius Traugott Jacob von, *Verbürgung für Nicol v. Minckwitz durch Einreiten 1530*, in: ASG 8, 1870, s. 102–117.
- KOTELMANN, Alfred, *Geschichte der älteren Erwerbungen der Hohenzollern in der Niederlausitz*, Dresden – Weimar 1864.
- KÖTZSCHKE, Rudolf, *Vogtei und Weichbild in der Oberlausitz zur Zeit der deutschen Wiederbesiedlung*, in: TÝŽ (ed. Walter SCHLESINGER), *Deutsche und Slaven im mitteldeutschen Osten. Ausgewählte Aufsätze*, Darmstadt 1961, s. 150–169.
- KOUŘIL, Pavel – PRIX, Dalibor – WIHODA, Martin, *Hrady českého Slezska*, Brno – Opava 2000.
- KOZÁK, Petr, *Dvorská společnost hlohovského a opavského vévody Zikmunda Jagellonského*, in: Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA (edd.), *Dvory a rezidence ve středověku II. Skladba a kultura dvorské společnosti*, Praha 2008 (MHB; Supplementum 2), s. 257–284.
- KOZÁK, Petr, *Zrod stavovského Hlohovska. Mocenská uskupení ve slezském pozdním středověku*, Opava 2008 (Acta historica Universitatis Silesianae Opaviensis – Supplementa; 2).
- KRÁL, Pavel, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650* (Monographia historica, Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis; 2), České Budějovice 2002.
- KRAUSCH, Heinz-Dieter, *Das Gubener Kloster in der Zeit seiner Auflösung*, in: NS 20, 1986, s. 70–85.
- KRAUSCH, Heinz-Dieter, *Der frühere Weinbau in der Niederlausitz*, in: JBLG 18, 1967, s. 12–55.
- KROFTA, Kamil, *Začátky české berně*, in: ČČH 36, 1930, s. 1–26, 237–257, 437–490.
- KUBÁTOVÁ, Ludmila, *Bohemika ve vídeňském Archivu dvorské komory*, in: SAP 21, 1971, s. 563–597.
- LANZINNER, Maximilian, *Fürst, Räte und Landstände. Die Entstehung der Zentralbehörden in Bayern 1511–1598*, Göttingen 1980 (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte; 61).
- LEHMANN, Rudolf, *Besitzstandskarte der Niederlausitz in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Erläuterungen*, in: JGMOD 19, 1970, s. 127–154.
- LEHMANN, Rudolf, *Brandenburg-Preußen und die Niederlausitz*, in: JBLG 10, 1959, s. 37–49.
- LEHMANN, Rudolf, *Das Ratsarchiv in Senftenberg*, in: NM 15, 1922, s. 21–27.
- LEHMANN, Rudolf, *Das Stadtarchiv in Guben, seine Geschichte und seine Bestände*, in: NM 17, 1925, s. 1–12.
- LEHMANN, Rudolf, *Der Kampf um die Lausitz im Wandel der Jahrhunderte*, in: TÝŽ, *Aus der Vergangenheit der Niederlausitz. Vorträge und Aufsätze*, Cottbus 1925, s. 16–29.

- LEHMANN, Rudolf, *Der Schicksalweg der Niederlausitz. Ein geschichtlicher Überblick*, in: BDG 91, 1954, s. 16–31.
- LEHMANN, Rudolf, *Die Besetzung des Klosters Dobrilugk durch Kurfürst Johann Friedrich im August 1541 und ihre Folgen*, in: TÝŽ, *Aus der Vergangenheit der Niederlausitz. Vorträge und Aufsätze*, Cottbus 1925, s. 93–113.
- LEHMANN, Rudolf, *Die geschichtliche Eigenart der Niederlausitz*, in: NM 19, 1929, s. 1–22.
- LEHMANN, Rudolf, *Die Herrschaften in der Niederlausitz. Untersuchungen zur Entstehung und Geschichte*, Köln – Graz 1966 (Mitteldeutsche Forschungen; 40).
- LEHMANN, Rudolf, *Die Landvögte in der Niederlausitz*, in: Walter SCHLESINGER (ed.), *Festschrift für Friedrich von Zahn, I, Zur Geschichte und Volkskunde Mitteldeutschlands*, Köln – Graz 1968 (Mitteldeutsche Forschungen; 50/I), s. 429–471.
- LEHMANN, Rudolf, *Die Niederlausitz in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Der Besitzstand der Herrschaften, des Stiftes Neuzelle, der Ritterschaft, der landtagsfähigen Städte und des Landesherrn*, Berlin 1967.
- LEHMANN, Rudolf, *Die Niederlausitz und Böhmen*, in: NM 28, 1940, s. 1–19.
- LEHMANN, Rudolf, *Die niederlausitzische Geschichtsforschung*, in: TÝŽ, *Aus der Vergangenheit der Niederlausitz. Vorträge und Aufsätze*, Cottbus 1925, s. 1–15.
- LEHMANN, Rudolf, *Die Reformation in der Niederlausitz*, in: JBKG 25, 1930, s. 83–117.
- LEHMANN, Rudolf, *Die Zerstörung der Klostergebäude von Dobrilugk im 16. Jahrhundert*, in: NM 28, 1940, s. 85–88.
- LEHMANN, Rudolf, *Die Züge der Hussiten in die Niederlausitz*, in: TÝŽ, *Aus der Vergangenheit der Niederlausitz. Vorträge und Aufsätze*, Cottbus 1925, s. 76–92.
- LEHMANN, Rudolf, *Geschichte der Niederlausitz*, Berlin (West) 1963 (Veröffentlichungen der Berliner Historischen Kommission beim Friedrich-Meinecke-Institut der Freien Universität Berlin; 5).
- LEHMANN, Rudolf, *Historisches Ortslexikon für die Niederlausitz*, I–II, Marburg 1979.
- LEHMANN, Rudolf, *Materialien zur Geschichte der Niederlausitzer Landvögte*, in: NF 2, 1947, s. 1–191.
- LEHMANN, Rudolf, *Sachsen und die Niederlausitz*, in: NM 29, 1941, s. 1–25.
- LEHMANN, Rudolf, *Übersicht über die Bestände des Landesarchivs Lübben/NL.*, Weimar 1958.
- LEHMANN, Rudolf, *Untersuchungen zur Geschichte der kirchlichen Organisation und Verwaltung der Lausitz im Mittelalter*, Leipzig 1986 (Studien zur Katholischen Bistums- und Klostergeschichte; 28).
- LEHMANN, Rudolf, *Zur Geschichte der Verkehrsstraßen in der Niederlausitz bis zum Ausgang des 18. Jahrhunderts*, in: JBLG 25, 1974, s. 49–93.
- LEHMANN, Rudolf, *Niederlausitz und Oberlausitz in vergleichender geschichtlicher Betrachtung*, in: JGMOD 7, 1958, s. 93–139.
- LIEBEGOTT, Martin, *Der brandenburgische Landvogt bis zum 16. Jahrhundert*, Halle 1906.
- LIPPERT, Woldemar, *Beiträge zur Geschichte der Stadt Lübben und der niederlausitzer Landvogtei*, in: NM 21, 1933, s. 1–17.
- LIPPERT, Woldemar, *Die Landesherren der Niederlausitz*, in: NM 12, 1914, s. 171–185.
- LIPPERT, Woldemar, *Die politischen Beziehungen der Niederlausitz zu Meissen und Brandenburg während des Mittelalters*, in: NM 4, 1896, s. 366–386.

- LIPPERT, Woldemar, *Erich von Haselbach, Unterlandvogt der Niederlausitz*, in: NLM 70, 1894, s. 144–149.
- LIPPERT, Woldemar, *Nebenlandvögte der Niederlausitz im 15. Jahrhundert*, in: NLM 86, 1910, s. 189–201.
- LIPPERT, Woldemar, *Quellen der Niederlausitzer Geschichtsforschung im Sächs. Hauptstaatsarchiv zu Dresden*, in: NM 22, 1934, s. 291–299.
- LIPPERT, Woldemar, *Über die Anwendung des Namens Lausitz auf die Oberlausitz im 14. Jahrhundert*, in: NASGA 15, 1894, s. 41–54.
- LIPPERT, Woldemar, *Wettiner und Wittelsbacher sowie die Niederlausitz im 14. Jahrhundert. Ein Beitrag zur deutschen Reichs- und Territorialgeschichte*, Dresden 1894.
- LUKÁŠ, Václav, *Instrukce Ferdinanda I. pro nejvyššího mincmistra Království českého z roku 1545*, in: NSb 7, 1962, s. 215–228.
- LUKÁŠ, Václav, *Počátky úřadu nejvyššího mincmistra Království českého*, in: NSb 6, 1960, s. 169–205.
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526)*, I–IV, Praha 1992–1999.
- MACEK, Josef, *Král Jiří a král Matyáš. Od přátelství k nepřátelství (1458–1469)*, in: ČMM 110, 1991, s. 297–311.
- MAÇZAK, Antoni (ed.), *Klientelsysteme im Europa der Frühen Neuzeit*, München 1988 (Schriften des Historischen Kollegs, Kolloquien; 9).
- MAGNUS, Johann Samuel, *Historische Beschreibung der Hoch-Reichs-Gräflichen Promnitzschen Residenz-Stadt Sorau in Niederlausitz und Deroselben Regesten, Kirchen- und Regiment-Sachen wie auch Gelehrten Leuthen und Sonderbahren Begebenheiten*, Leipzig 1710.
- MANIKOWSKA, Halina, *Świadomość regionalna na Śląsku w późnym średnieowieczu*, in: Aleksander GIEYSZTOR – Sławomir GAWLAS (edd.), *Państwo, naród, stany w świadomości wieków średnich. Pamięci Benedykta Zientary 1929–1983*, Warszawa 1990, s. 253–267.
- MANSBERG, Richard von, *Der Streit um die Lausitz 1440–1450*, in: NASGA 29, 1908, s. 282–311.
- MARKGRAF, Hermann, *Heinz Dompnig, der Breslauer Hauptmann † 1491 (sic!)*, in: ZVGAS 20, 1886, s. 157–196.
- MATUŠÍKOVÁ, Lenka, *Böhmens Nachbarländer Nieder- und Oberlausitz in den Archivbeständen des Nationalarchivs in Prag*, in: Jörg LUDWIG – Peter WIEGAND (edd.), *Lausitzer Archivlandschaften. Beiträge der wissenschaftlichen Tagung zum 75-jährigen Jubiläum des Staatsfilialarchivs Bautzen*, Halle/Saale 2009 (Veröffentlichungen des Sächsischen Staatsarchivs, Reihe A: Archivverzeichnisse, Editionen und Fachbeiträge; 13), s. 108–116.
- MATUŠÍKOVÁ, Lenka, *Prameny k dějinám Horní Lužice ve fondech Státního ústředního archivu v Praze*, in: Gunter OETTEL – Volker DUDECK (edd.), *650 Jahre Oberlausitzer Sechstädtebund 1346–1996*, Bad Muskau 1997 (Mitteilungen des Zittauer Geschichts- und Museumsvereins; 25), s. 166–172.
- MAŤA, Petr – WINKELBAUER, Thomas, *Einleitung: Das Absolutismuskonzept, die Neubewertung der frühneuzeitlichen Monarchie und der zusammengesetzte Staat der österreichischen Habsburger im 17. und frühen 18. Jahrhundert*, in: Petr MAŤA – Thomas WINKELBAUER (edd.), *Die Habsburgermonarchie 1620 bis 1740. Leistungen und Grenzen des Absolutismusparadigma*, Stuttgart 2006 (Forschungen zur Geschichte und Kultur des östlichen Mitteleuropas; 24), s. 7–42.
- MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004.

- MATSCHKE, Klaus-Peter, *Das Kreuz und der Halbmond. Die Geschichte der Türkenkriege*, Düsseldorf – Zürich 2004.
- MEDEK, Václav, *Tunklové na severní Moravě*, in: SMr 2, 1957, s. 33–39.
- MĚŠTÁNEK, Tomáš, *Biskup Jan Filipec (1431–1509) a středoevropská politika*, Zlín 2003.
- MEZNÍK, Jaroslav, *Vývoj a systém stavovské reprezentace v českých zemích v pozdním středověku*, in: SPFFBU C 44, 1997, s. 71–81.
- MIKULEC, Jiří – KAŠE, Jiří – VLNAS, Vít – ČORNEJOVÁ, Ivana, *Velké dějiny zemí Koruny české, VIII, 1618–1648*, Praha – Litomyšl 2008.
- MÍKA, Alois, *Majetkové rozvržení české šlechty v předbělohorském období*, in: SH 15, 1967, s. 45–75.
- MOLLWO, Ludwig, *Markgraf Hans von Küstrin*, Hildesheim – Leipzig 1926.
- MÜLLER, Frank, *Kursachsen und der Böhmisches Aufstand 1618–1622*, Münster 1997 (Schriftenreihe der Vereinigung zur Erforschung der Neueren Geschichte e. V.; 23).
- NEHEIMER, Kurt, *Der Mann, der Michael Kohlhaas wurde*, Berlin 1979.
- NEININGER, Falko, *Quellen zur Geschichte der Niederlausitz in böhmischer Zeit (bis 1635) im Brandenburgischen Landeshauptarchiv in Potsdam*, in: Lenka BOBKOVÁ – Jana KONVIČNÁ (edd.), *Korunní země v dějinách českého státu, III, Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14. – 17. století*, Praha 2007 (Opera Facultatis philologicae Universitatis Carolinae Pragensis; 4), s. 511–523.
- NEITMANN, Klaus – SCHRÖDER, Kathrin – WEIRAUCH, Kärstin, *„Ist Zierde des Landes gewest“. Lübben (Spreewald) im Spiegel archivalischer Quellen*, Berlin 2006 (Einzelveröffentlichung des Brandenburgischen Landeshauptarchivs; 2).
- NEITMANN, Klaus, *Der Aufstieg Lübbens zum Herrschaftsmittelpunkt des Markgraftums Niederlausitz (14.–17. Jahrhundert)*, in: Klaus NEITMANN (ed.), *Im Schatten mächtiger Nachbarn. Politik, Wirtschaft und Kultur der Niederlausitz*, Berlin – Brandenburg 2006 (Brandenburgische Historische Studien, 4; Einzelveröffentlichung des Brandenburgischen Landeshauptarchivs; 3), s. 73–109.
- NEITMANN, Klaus, *Einblicke in das kirchliche und geistliche Leben der niederlausitzischen Immediatstadt Lübben im späten Mittelalter*, in: JBBKG 66, 2007, s. 13–42.
- NEITMANN, Klaus, *Von der „Residenz“ des fürstlichen Stellvertreters zum „hauptstädtischen“ Regierungssitz. Der Aufstieg der Stadt Lübben zum politischen Mittelpunkt des Markgraftums Niederlausitz (14.–17. Jahrhundert)*, in: Lenka BOBKOVÁ – Jana KONVIČNÁ (edd.), *Korunní země v dějinách českého státu III. Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14.–17. století*, Praha 2007 (Opera Facultatis philologicae Universitatis Carolinae Pragensis; 4), s. 461–478.
- NEITMANN, Klaus, *Das ständische Urkundenarchiv und die landständische Verfassung des Markgraftums Niederlausitz*, in: Jörg LUDWIG – Peter WIEGAND (edd.), *Lausitzer Archivlandschaften. Beiträge der wissenschaftlichen Tagung zum 75-jährigen Jubiläum des Staatsfilararchivs Bautzen*, Halle/Saale 2009 (Veröffentlichungen des Sächsischen Staatsarchivs, Reihe A: Archivverzeichnisse, Editionen und Fachbeiträge; 13), s. 77–107.
- NEUMANN, Johann Wilhelm, *Das alte Landding oder Landgericht in der Niederlausitz*, in: NLM 38, 1861, s. 166–192.
- NEUMANN, Johann Wilhelm, *Geschichte der Kreisstadt Lübben im Markgraftum Niederlausitz*, I–II, Lübben 1846–1857.
- NEUMANN, Johann Wilhelm, *Geschichte der Landstände des Markgraftums Niederlausitz und deren Verfassung*, Lübben 1843.

- NEUMANN, Johann Wilhelm, *Ueber den Ursprung der Niederlausitzischen Landstände*, in: AAGPS 13, 1834, s. 14–74.
- NEUMANN, Johann Wilhelm, *Versuch einer Geschichte der Niederlausitzer Land-Voegte*, I–II, Lübben 1832–1833.
- NEUMEISTER, Peter, *Beobachtungen und Überlegungen zur Herrkunft der Vögte von Plauen, Weida und Gera*, in: NASG 68, 1997, s. 1–45.
- NODL, Martin, *Dějepisectví mezi vědou a politikou. Úvahy o historiografii 19. a 20. století*, Brno 2007 (Dějiny a kultura; 14).
- NOVOTNÁ, Markéta, *Karlštejnská manská soustava na počátku 17. století*, in: Ivo BARTEČEK (ed.), *Celostátní studentská vědecká konference – Historie 1999. Olomouc 1.–2. 12. 1999*, Olomouc 2000, s. 43–60.
- NOWOGRODZKI, Stanisław, *Rządy Zygmunta Jagiellończyka na Śląsku i w Łużycach (1499–1506)*, Kraków 1937 (Prace historyczne; 2).
- ORZECOWSKI, Kazimierz, *Historia ustroju Śląska 1202–1740*, Wrocław 2005 (Acta Universitatis Wratislaviensis; 2806).
- ORZECOWSKI, Kazimierz, *Podatek szacunkowy na tle systemu daninowego dawnego Śląska 1527–1740. Studium historycznoprawne*, Wrocław 1999 (Prawo, 165; Acta Universitatis Wratislaviensis, 2150).
- ORZECOWSKI, Kazimierz, *Rola przywileju króla Władysława z 1498 r. w dziejach śląskiego stanowego parlamentaryzmu*, in: Karel MALÝ – Jaroslav PÁNEK (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619)*, Praha 2001, s. 153–163.
- ORZECOWSKI, Kazimierz, *Forschungen über das schlesische Ständewesen. Überblick und Forschungsbedarf*, in: Matthias WEBER – Carsten RABE (edd.), *Silesiographia. Stand und Perspektiven der historischen Schlesienforschung. Festschrift für Norbert Conrads zum 60. Geburtstag*, Würzburg 1998 (Wissenschaftliche Schriften des Vereins für Geschichte Schlesiens; 4), s. 267–274.
- Ottův slovník naučný*, I–XXVIII, Praha 1888–1909.
- PALACKÝ, František, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Jaroslav CHARVÁT (ed.), *Dílo Františka Palackého*, I, Praha 1941, s. 321–417.
- PALACKÝ, Franz, *Geschichte von Böhmen*, I–V, Prag 1836–1867.
- PALM, Hermann, *Das Verhalten der schlesischen Fürsten und Stände bei der Wahl Friedrich V. von der Pfalz zum Könige von Böhmen im Jahre 1619*, in: ZVGAS 7, 1866, s. 227–259.
- PALM, Hermann, *Das Verhalten der schlesischen Fürsten und Stände im ersten Jahre der böhmischen Unruhen*, in: ZVGAS 5, 1863, s. 251–307.
- PALM, Hermann, *Die Conföderation der Schlesier mit den Böhmen im Jahre 1619 in ihren nächsten Folgen*, in: ZVGAS 8, 1868, s. 267–318.
- PÁNEK, JAROSLAV, „A tu za někderý čas poostati míníme...“ *Plzeň českou politickou metropolí na přelomu let 1554/1555*, in: Lenka BOBKOVÁ – Kristina KAISEROVÁ (edd.), *Vindemia. Sborník k 60. narozeninám Ivana Martinovského*, Ústí nad Labem 1997, s. 55–73.
- PÁNEK, Jaroslav, *Český stát a stavovská společnost na prahu novověku ve světle zemských zřízení*, in: Karel MALÝ – Jaroslav PÁNEK (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619)*, Praha 2001, s. 13–54.
- PÁNEK, Jaroslav, *Der böhmische Vizekönig Wilhelm von Rosenberg und seine deutschen Ehen*, in: Sabine TANZ (ed.), *Mentalität und Gesellschaft im Mittelalter. Gedenkschrift für*

- Ernst Werner, Frankfurt am Main – Berlin – Bern – New York – Paris – Wien 1993 (Beiträge zur Mentalitätsgeschichte; 2), s. 271–300.
- PÁNEK, Jaroslav, *Hofämter – Landesämter – Staatsämter zwischen Ständen und Monarchie. Die böhmischen und österreichischen Länder im Vergleich*, in: Joachim BAHLCKE – Hans-Jürgen BÖMELBURG – Norbert KERSKEN (edd.), *Ständefreiheit und Staatsgestaltung in Ostmitteleuropa. Überregionale Gemeinsamkeiten in der politischen Kultur vom 16. – 18. Jahrhundert*, Leipzig 1996 (Forschungen zur Geschichte und Kultur der östlichen Mitteleuropa; 4), s. 39–49.
- PÁNEK, Jaroslav, *K úloze byrokratizace při přechodu od stavovské k absolutní monarchii*, in: *Historická úloha absolutní monarchie ve střední Evropě 17.–18. století*, Praha 1991 (AUC – Phil. et Hist. 3, 1989), s. 75–85.
- PÁNEK, Jaroslav, *Politický systém předbělohorského českého státu*, in: FHB 11, 1987, s. 41–101.
- PÁNEK, Jaroslav, *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, Praha 1989.
- PÁNEK, Jaroslav, *Proměny stavovství v Čechách a na Moravě v 15. a v první polovině 16. století*, in: FHB 4, 1982, s. 179–217.
- PÁNEK, Jaroslav, *Stavovská opozice a její zápas s Habsburky 1547–1577. K politické krizi feudální třídy v předbělohorském českém státě*, Praha 1982.
- PÁNEK, Jaroslav, *Stavovství v předbělohorské době*, in: FHB 6, 1984, s. 163–219.
- PÁNEK, Jaroslav, *Zápas o vedení české stavovské obce v polovině 16. století (Knížata z Plavna a Vilém z Rožmberka 1547–1556)*, in: ČsČH 31, 1983, s. 855–884.
- PAPP, Szilárd, *Das Denkmal des Königs Matthias Corvinus und die St. Georgskapelle in der Bautzener Ortenburg*, in: Tomasz TORBUS (ed.), *Die Kunst im Markgraftum Oberlausitz während der Jagiellonenherrschaft*, Ostfildern 2006 (Studia Jagellonica Lipsiensia; 3), s. 103–114.
- PAWIŃSKI, Adolf, *Młode lata Zygmunta Starego*, Warszawa 1893.
- PEŠÁK, Václav, *Berně v Čechách roku 1527*, in: SbAMVRČS 8, 1935, s. 67–144.
- PEŠÁK, Václav, *Berní rejstříky z roku 1544 a 1620*, Praha 1953 (Prameny a studie k českým dějinám; 3).
- PEŠÁK, Václav, *Dějiny královské české komory od roku 1527, I, Začátky organizace české komory za Ferdinanda I.*, in: SbAMVRČS 3, 1930.
- PETERKA, Otto, *Rechtsgeschichte der böhmischen Länder, II, Geschichte des öffentlichen Rechtes und die Rechtsquellen von der hussitischen Zeit bis zum thesesianischen Zeitalter*, Reichenberg 1928.
- PETERSEN, Carl, *Geschichte des Kreises Beeskow-Storkow*, Beeskow 1922.
- PETR, Jan, *Nástin politických a kulturních dějin Lužických Srbů*, Praha 1972.
- PETRÁŇ, Josef, *Skladba pohusitské aristokracie v Čechách*, in: AUC – Phil. et Hist. 1, 1976, s. 9–80.
- PETRÁŇ, Josef, *Stavovské království a jeho kultura v Čechách 1471–1526*, in: Jaromír HOMOLKA – Josef KRÁSA – Václav MENCL – Jaroslav PEŠINA – Josef PETRÁŇ, *Pozdně gotické umění v Čechách (1471–1526)*, Praha 1978, s. 13–72.
- PETRY, Ludwig – MENZEL, Josef Joachim (edd.), *Geschichte Schlesiens, II, Die Habsburgerzeit 1526–1740*, Stuttgart 2000³.
- PODEHL, Wolfgang, *Burg und Herrschaft in der Mark Brandenburg. Untersuchungen zur mittelalterlichen Verfassungsgeschichte unter besonderer Berücksichtigung von Altmark, Neumark und Havelland*, Köln – Wien 1975 (Mitteldeutsche Forschungen; 76).

- PRIEBATSCH, Felix, *Der Glogauer Erbfolgestreit*, in: ZVGAS 33, 1899, s. 67–106.
- PROCHNO, Joachim, *Die Prager Archive als Quellen für die Geschichte der Oberlausitz*, in: NLM 113, 1937, s. 74–78.
- RACHFAHL, Felix, *Die Organisation der Gesamtstaatsverwaltung Schlesiens vor dem dreissigjährigen Kriege*, Leipzig 1894 (Staats- und socialwissenschaftliche Forschungen; 13).
- RAUSCHER, Peter, *Die Oberlausitz als Kreditgeber, Steuerquelle und Pfandobjekt der Habsburger (1526–1635)*, in: Joachim BÄHLCKE (ed.), *Die Oberlausitz im frühneuzeitlichen Mitteleuropa. Beziehungen – Strukturen – Prozesse*, Leipzig – Stuttgart 2007 (Quellen und Forschungen zur sächsischen Geschichte; 30), s. 406–433.
- REINHARD, Wolfgang, *Amici e creature. Politische Mikrogeschichte der römischen Kurie im 17. Jahrhundert*, in: QFIAB 76, 1996, s. 308–334.
- REINHARD, Wolfgang, *Kommentar: Mikrogeschichte und Makrogeschichte*, in: Hillard von THIESSEN – Christian WINDLER (edd.), *Nähe in Ferne. Personale Verflechtung in den Außenbeziehungen der Frühen Neuzeit*, Berlin 2005 (ZHF, Beiheft; 36), s. 135–144.
- REINHARD, Wolfgang, *Sozialdisziplinierung – Konfessionalisierung – Modernisierung. Ein historiographischer Diskurs*, in: Nada BOŠKOVSKA LEINGRUBER (ed.), *Die frühe Neuzeit in der Geschichtswissenschaft. Forschungstendenzen und Forschungserträge*, Paderborn – München – Wien – Zürich 1997, s. 39–55.
- REUTHER, Martin, *Verfassung und Verwaltung in der Oberlausitz bis zum Beginn des Sechsstädtebundes 1346*, in: TÝŽ (ed.), *Oberlausitzer Forschungen. Beiträge zur Landesgeschichte*, Leipzig 1961, s. 81–103.
- REZEK, Antonín, *Geschichte der Regierung Ferdinands I. in Böhmen, I, Ferdinands I. Wahl und Regierungsantritt*, Prag 1878.
- REZEK, Antonín, *Přijetí Ferdinanda I za pána na Moravě, ve Slezsku i v Lužici*, in: ČČM 51, 1877, s. 54–65.
- REZEK, Antonín, *Zvolení Ferdinanda I za krále českého*, in: ČČM 50, 1876, s. 494–524, 605–631.
- RÖDENBECK, Karl H. S., *Übersicht der Staats- und Regentenveränderungen der Niederlausitz seit dem ersten Markgrafen der Ostmark*, in: NLM 3, 1824, s. 521–530.
- RYANTOVÁ, Marie, *Ladislav II. Popel z Lobkovic jako první prezident apelačního soudu*, in: Petr VOREL (ed.), *Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie*, Pardubice – Praha 1999, s. 185–204.
- SABISCH, Alfred, *Die Bischöfe von Breslau und die Reformation in Schlesien. Jakob von Salza († 1539) und Balthasar von Promnitz († 1562) in ihrer glaubensmässigen und kirchenpolitischen Auseinandersetzung mit den Anhängern der Reformation*, Münster 1975 (Katholisches Leben und Kirchenreform im Zeitalter der Glaubensspaltung, Vereinsschriften der Gesellschaft zur Herausgabe des Corpus Catholicorum; 35).
- SEIBT, Ferdinand, *Karel IV. Císař v Evropě (1346–1378)*, Praha 1999.
- SEIDL, Elmar, *Das Troppauer Land zwischen der fünf Südgrenzen Schlesiens. Grundzüge der politischen und territorialen Geschichte bis zur Mitte des 19. Jahrhunderts*, Berlin 1992 (Schriften der Stiftung Haus Oberschlesien, Landeskundliche Reihe; 1).
- SCHELTZ, Theodor, *Gesamt-Geschichte der Ober- und Nieder-Lausitz nach alten Chroniken und Urkunden*, I–II, Halle – Görlitz 1847–1882.
- SCHIECKE, Emil, *Politische Geschichte von 1327–1526*, in: Ludwig PETRY – Josef Joachim MENZEL – Winfried IRGANG (edd.), *Geschichte Schlesiens, I, Von der Urzeit bis zum Jahre 1526*, Sigmaringen 1988⁵, s. 157–237.

- SCHILLING, Heinz, *Die Konfessionalisierung von Kirche, Staat und Gesellschaft – Profil, Leistung, Defizite und Perspektiven eines geschichtswissenschaftlichen Paradigmas*, in: Wolfgang REINHARD – Heinz SCHILLING (edd.), *Die katholische Konfessionalisierung*, Gütersloh 1995 (Schriften des Vereins für Reformationsgeschichte; 198), s. 1–49.
- SCHMIDT, Berthold, *Burggraf Heinrich IV. zu Meißen, Oberstkanzler der Krone Böhmen und seine Regierung im Vogtlande*, Gera 1888.
- SCHMIDT, Berthold, *Die Reussen. Genealogie des Gesamthauses Reuss älterer und jüngerer Linie sowie der ausgestorbenen Vogtslinien zu Weida, Gera und Plauen und der Burggrafen zu Meissen aus dem Hausen Plauen*, Schleiz 1903.
- SCHMIDT, Eberhard, *Die Standesherrschaften der Niederlausitz*, in: NM 12, 1912, s. 1–90.
- SCHRAGE, Gertraud Eva, *Entstehung und Entwicklung der Markgrafschaft Niederlausitz im hohen Mittelalter*, in: Klaus NEITMANN (ed.), *Im Schatten mächtiger Nachbarn. Politik, Wirtschaft und Kultur der Niederlausitz*, Berlin – Brandenburg 2006 (Brandenburgische Historische Studien, 4; Einzelveröffentlichung des Brandenburgischen Landeshauptarchivs; 3), s. 31–72.
- SCHRAGE, Gertraud Eva, *Quellen und Historiographie zur Geschichte der Niederlausitz. Ein Forschungsbericht aus archäologischer Sicht*, in: JGMOD 39, 1990, s. 93–130.
- SCHULTZE, Johannes, *Die Mark Brandenburg*, I–V, Berlin 1989².
- SCHULTZE, Johannes, *Quellen zur Geschichte der Niederlausitz im Geh. Staatsarchiv in Berlin-Dahlem*, in: NM 22, 1934, s. 300–306.
- Singularia historico-litteraria Lusatica, Oder Historische und Gelehrte auch andere Merckwürdigkeiten Derer Beyden Marggraffthümer Ober- und Nieder-Lausitz, Worinnen Verschiedene zur Erläuterung der Lausitzischen Staats- Kirchen und Lehns-Verfassungen, auch zur Historie dienliche Nachrichten communiciret, So wohl auch Die in dieser Provintz herausgekommene gelehrte Schriften und Neuigkeiten recensiret werden*, I–II, Leipzig – Budißin 1736–1740.
- SPANGENBERG, Hans, *Hof- und Zentralverwaltung der Mark Brandenburg im Mittelalter*, Leipzig 1908 (Veröffentlichungen des Vereins für Geschichte der Mark Brandenburg; [7]).
- SPĚVÁČEK, Jiří, *Karel IV. Život a dílo (1316–1378)*, Praha 1979.
- STAHN, Martin, *Das Landesarchiv in Lübben und seine Bestände*, in: NM 22, 1934, s. 313–338.
- STAHN, Martin, *Das Niederlausitzer Landesarchiv in Lübben*, Strausberg [1939].
- STARÝ, Marek, *Přijímání moravských a slezských šlechticů do panského stavu Království českého v 16. a na počátku 17. století*, in: Lenka BOBKOVÁ – Jana KONVIČNÁ (edd.), *Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14.–16. století*, Praha 2005, s. 251–288.
- STOČES, Jiří – BOROVIČKOVÁ, Jana, *Nové metody – prosopografie*, in: Ludmila SULITKOVÁ – Hana BARVÍKOVÁ – David PAZDERA (edd.), *Studie a články k dějinám vědy a vědeckých institucí*, Praha 2002, s. 47–61.
- STOLLBERG-RILINGER, Barbara, *Symbolische Kommunikation in der Vormoderne. Begriffe – Thesen – Forschungsperspektiven*, in: ZHF 31, 2004, s. 489–527.
- STOLLBERG-RILINGER, Barbara, *Zeremoniell, Ritual, Symbol. Neue Forschungen zur symbolischen Kommunikation in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, in: ZHF 27, 2000, s. 390–405.
- STOLLEIS, Michael, *Grundzüge der Beamtenethik (1550–1650)*, in: TÝŽ, *Staat und Staatsräson in der frühen Neuzeit. Studien zur Geschichte des öffentlichen Rechts*, Frankfurt am Main 1990 (STW; 878), s. 197–231.

- ŠANDERA, Martin, *Zdeněk Kostka z Postupic – přítel krále, nepřítel církve*, in: Eva DOLEŽALOVÁ – Robert NOVOTNÝ – Pavel SOUKUP (edd.), *Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi*, Praha 2004, s. 323–336.
- ŠMAHEL, František, *Nástin proměn stavovské skladby Českého království od konce 14. do počátku 16. století*, in: Karel MALÝ – Jaroslav PÁNEK (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619)*, Praha 2001, s. 71–84.
- ŠMAHEL, František, *Obrysy českého stavovství od konce 14. do počátku 16. století*, in: ČČH 90, 1992, s. 161–187.
- ŠTĚPÁN, Václav, *Moravský markrabě Jošt (1354–1411)*, Brno 2002 (Knihnice Matice moravské; 10).
- ŠVÁBENSKÝ, Mojmír, *Prameny ke vzbouření Šumperských proti Tunklům koncem 15. století*, in: SMr 39, 1980, s. 13–19.
- TEICHMANN, Heinz, *Von Lebus nach Fürstenwalde. Kurze Geschichte des mittelalterlichen Bistums Lebus (1124–1555/98)*, Leipzig 1991.
- THIESSEN, Hillard von – WINDLER, Christian, *Einleitung*, in: TITÍŽ (edd.), *Nähe in Ferne. Personale Verflechtung in den Außenbeziehungen der Frühen Neuzeit*, Berlin 2005 (ZHF, Beiheft; 36), s. 9–13.
- THÜRMER, Emil, *Stadt und Schloß Sonnewalde in alter Zeit*, Finsterwalde 1925.
- TIEFTRUNK, Karel, *Odpor stavův českých proti Ferdinandovi I. l. 1547*, Praha 1872.
- TOMEK, Wáclav Wladiwoj, *Dějepis města Prahy*, I–XII, Praha 1855–1901.
- TRUHLÁŘ, Antonín – HRDINA, Karel – HEJNIC, Josef – MARTÍNEK, Jan, *Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě*, I–V, Praha 1966–1982.
- TZSCHABRAN, Hermann Eduard, *Doctor Martin Luthers Verbindungen mit der Niederlausitz, eine Gabe zu seinem vierhundertjährigen Geburtstagsjubiläum*, in: NLM 59, 1883, s. 232–265.
- UNGER, Josef, *K stavebnímu vývoji hradu Brníčko*, in: SMr 39, 1980, s. 57–60.
- URBAN, M., *Die Burggrafen zu Meißen aus plauischem Geschlechte in Böhmen*, in: MVGDB 44, 1906, s. 210–219, 477–492.
- URFUS, Valentin, *Římskoprávní vzdělanost a její vklad do vývoje státoprávních představ od středověku do konce feudalismu*, Brno 1978.
- VÁLKA, Josef, „Státní a zemské“ v českých dějinách, in: ČMM 109, 1990, s. 320–336.
- VÁLKA, Josef, *Matyáš Korvín a Česká koruna*, in: ČMM 110, 1991, s. 313–323.
- VÁLKA, Josef, *Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1996 (Dějiny Moravy; 2).
- VÁLKA, Josef, *Stavovství a krize českého státu ve druhé polovině 15. století*, in: FHB 6, 1984, s. 65–98.
- VÁLKA, Josef, *Středověké kořeny mocenského dualismu panovníka a obce*, in: ČMM 123, 2004, s. 311–335.
- VESELÝ, Jiří, *K osudům spisovny úřadu hejtmanství německých lén za českého stavovského povstání*, in: Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám, Praha 1975, s. 113–126.
- VESELÝ, Jiří, *O soudu hejtmanství německých lén (Příspěvek ke kapitole o soudnictví ve starém českém státě)*, in: PHS 16, 1971, s. 113–124.
- VESELÝ, Jiří, *O přenesení působnosti hejtmanství německých lén na apelační soud na Hradě pražském*, in: PHS 26, 1984, s. 73–92.

- VESELÝ, Jiří, *Obnova zahraničních lén české koruny za Jiříka z Poděbrad*, in: PHS 8, 1962, s. 261–279.
- VETTER, Wilhelm Julius, *Beyträge zur Geschichte der Kirchenverbesserung in der Niederlausitz*, I–IV, Luckau 1839–1845.
- VINAŘ, Otakar, *Pět století Šliků*, Praha 1998 (Heraldika a genealogie 31, 1998, č. 3–4; zvláštní otisk).
- VOREL, Petr, *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*, Praha 1999.
- VOREL, Petr, *Velké dějiny zemí Koruny české*, VII, 1526–1618, Praha – Litomyšl 2005.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Moc „institucionální“ a moc „symbolická“. Formy a podoby uplatňování politické moci ve stavovské monarchii*, in: Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Společnost v zemích habsburské monarchie a její odraz v pramenech (1526–1740)*, České Budějovice 2006 (Opera historica, Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis; 11), s. 245–255.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005 (Monographia historica, Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis; 6).
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Stavovství a dějiny moci v českých zemích na prahu novověku (Nové cesty ke starému tématu)*, in: ČČH 99, 2001, s. 725–759.
- WEBER, Matthias, *Das Verhältnis Schlesiens zum Alten Reich in der Frühen Neuzeit*, Köln – Weimar – Wien 1992 (Neue Forschungen zur schlesischen Geschichte; 1).
- WECZERKA, Hugo (ed.), *Stände und Landesherrschaft in Ostmitteleuropa in der frühen Neuzeit*, Marburg 1995 (Historische und landeskundliche Ostmitteleuropa-Studien; 16).
- WENDT, Heinrich, *Die Stände des Fürstenthums Braslau im Kampfe mit König Matthias Corvinus, 1469–1490*, in: ZVGAS 32, 1898, s. 157–179.
- WENZEL, Kai, *Das Bild des abwesenden Königs. Landesherliche Porträts in den Städten der Oberlausitz*, in: Lenka BOBKOVÁ – Jana KONVIČNÁ (edd.), *Korunní země v dějinách českého státu III. Rezidence a správní sídla v zemích České koruny ve 14.–17. století*, Praha 2007 (Opera Facultatis philologicae Universitatis Carolinae Pragensis; 4), s. 61–90.
- WENZEL, Kai, *Der spätgotische Neubau der Bautzener Ortenburg*, in: Tomasz TORBUS (ed.), *Die Kunst im Markgraftum Oberlausitz während der Jagiellonenherrschaft*, Ostfildern 2006 (Studia Jagellonica Lipsiensia; 3), s. 85–102.
- WINKELBAUER, Thomas, *Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter (Österreichische Geschichte 1522–1699)*, I–II, Wien 2003.
- WOHLBRÜCK, Siegmund Wilhelm, *Geschichte des ehemaligen Bisthums Lebus und des Landes dieses Namens*, I–III, Berlin 1829–1832.
- WOJCIECHOWSKI, Zygmunt, *Zygmunt Stary (1506–1548)*, Warszawa 1946 (Biblioteka wiedzy o Polsce; 1).
- WOJTUCKA, Jana, *Vratislav, slezská perla v České koruně. Příspěvek k dějinám a významu Vratislavi na přelomu 15. a 16. století*, in: Luděk BŘEZINA – Jana KONVIČNÁ – Jan ZDICHYNEC (edd.), *Ve znamení zemí Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc.*, Praha 2006, s. 79–96.
- WORBS, Johann Gottlob, *Geschichte der Herrschaften Sorau und Triebel*, Sorau 1826.
- WORBS, Johann Gottlob, *Geschichte des Herzogtums Sagan*, Sagan 1930².
- ZDRENKA, Joachim, *Der Streit um Beeskow und Storkow als Besitz der pommerschen Herzöge 1394–1479*, in: JBLG 46, 1995, s. 46–69.

ZIMMERMANN, Bernd, *Landeshauptmann Hans Ungnad von Sonnegg (1493–1564). Ein Beitrag zu seiner Biographie*, in: Gerhard PFERSCHY (ed.), *Siedlung, Macht und Wirtschaft. Festschrift Fritz Posch zum 70. Geburtstag*, Graz 1981 (Veröffentlichungen des Steiermärkischen Landesarchives; 12), s. 203–216.

VIII. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AČ	Archiv český
AČK	Archiv České koruny
AÖG	Archiv für österreichische Geschichte
AS	Apelační soud
ASF	Archiv für Sippenforschung
ASG	Archiv für sächsische Geschichte
AUC – Phil. et Hist.	Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica
BA	Brandenburgische Archive. Berichte und Mitteilungen aus den Archiven des Landes Brandenburg
BDG	Blätter für deutsche Geschichte
BLHA Potsdam	Brandenburgisches Landeshauptarchiv Potsdam
CDB	Codex diplomaticus Brandenburgensis
CDBC	Codex diplomaticus Brandenburgensis continuatus
CDS	Codex diplomaticus Silesiae
ČČH	Český časopis historický
ČDKM	Česká dvorská komora
ČG	České gubernium
ČMM	Časopis Matice moravské
ČsČH	Československý časopis historický
ČSZM	Časopis Slezského zemského muzea
DaS	Dějiny a současnost
FHB	Folia Historica Bohemica
FRA	Fontes rerum Austriacarum
GStA PK Berlin	Geheimes Staatsarchiv – Preußischer Kulturbesitz Berlin
HD	Hospodářské dějiny
JBBKG	Jahrbuch für Berlin-Brandenburgische Kirchengeschichte
JBKG	Jahrbuch für Brandenburgische Kirchengeschichte
JBLG	Jahrbuch für brandenburgische Landesgeschichte
JGMOD	Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands
JSFWUB	Jahrbuch der schlesischen Friedrich-Wilhelms-Universität zu Breslau
JSH	Jihočeský sborník historický
LŽ	Lužické spisy
MBGMV	Mitteilungen des Beuthener Geschichts- und Museumsvereins
MHB	Mediaevalia Historica Bohemica
MIÖG	Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung
MPP	Minulostí Plzně a Plzeňska
MVGDB	Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen
MZD	Moravské zemské desky
NA v Praze	Národní archiv v Praze

NASG	Neues Archiv für sächsische Geschichte
NASGA	Neues Archiv für sächsische Geschichte und Altertumskunde
NF	Niederlausitzer Forschungen
NK v Praze	Národní knihovna v Praze
NLM	Neues Lausitzisches Magazin
NM	Niederlausitzer Mitteilungen
NS	Niederlausitzer Studien
NSb	Numismatický sborník
ÖNB Wien	Österreichische Nationalbibliothek Wien
ÖO	Österreichische Osthefte
OSN	Ottův slovník naučný
ÖStA – FHKA Wien	Österreichisches Staatsarchiv – Finanz- und Hofkammerarchiv Wien
PGM	Petermanns Geographische Mitteilungen
PHS	Právně-historické studie
QFIAB	Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken
RG	Registra
SächsHStA Dresden	Sächsisches Hauptstaatsarchiv Dresden
SAP	Sborník archivních prací
SbAMVRČS	Sborník Archivu Ministerstva vnitra Republiky československé
SČ	Sněmy české
SE	Střední Evropa
SH	Sborník historický
SM	Stará manipulace
SMP	Studia Mediaevalia Pragensia
SMr	Severní Morava
SPFFBU	Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity
SRL	Scriptores rerum Lusaticarum
SRS	Scriptores rerum Silesiacarum
UJ	Ungarische Jahrbücher
WBGH	Wiener Beiträge zur Geschichte der Neuzeit
ZHF	Zeitschrift für Historische Forschung
ZOMEF	Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung
ZVGAS	Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens

IX. MAPY

1. Země České koruny v 16. století
2. Horní a Dolní Lužice v 16. století

ZEMĚ ČESKÉ KORUNY V 16. STOLETÍ

© Eva Chodějovská

HORNÍ A DOLNÍ LUŽICE V 16. STOLETÍ

